

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Журнал заснований у 1918 році

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Філологія. Журналістика

Том 34 (73) № 1 2023

Частина 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

Головний редактор:

Казарін Володимир Павлович – доктор філологічних наук, професор.

Члени редакційної колегії:

Гадомський Олександр Казимирович – доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень Інституту славістики Опольського університету (Ополе, Польща);

Досенко Анжеліка Костянтинівна – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Маркова Мар'яна Василівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри романської філології та компаративістики Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

Свенцицька Еліна Михайлівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Семенець Ольга Сергіївна (відповідальний секретар) – кандидат філологічних наук, в.о. завідувача кафедри іноземної філології та перекладу, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля;

Статкевич Лариса Павлівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри зарубіжної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Ткаченко Тетяна Іванівна – доктор філологічних наук, доцент.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
(протокол № 14 від 19 травня 2023 року)**

Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського.
Серія: Філологія. Журналістика» зареєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 24632-14572ПР від 04.11.2020 року)

***Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
зі спеціальностей 035 – Філологія, 061 – Журналістика відповідно до Наказу МОН України
від 17.03.2020 № 409 (додаток 1)***

***Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)***

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

ISSN 2710-4656 (Print)

ISSN 2710-4664 (Online)

© Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, 2023

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА МОВА

Бортун К. О.

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КОНОТАТИВНОГО ЗНАЧЕННЯ У РЕЧЕННІ У РОМАНІ
НАТАЛКИ ДОЛЯК «ШИКАРНЕ ЖИТТЯ У ВУППЕРТАЛІ»..... 1

Гладченко А. М., Комарова О. С.

НЕОЛОГІЗАЦІЯ ЛЕКСИКИ У ПЕРІОД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ..... 7

Громко Т. V.

ASPECT DICTIONARIES AS A REFLECTION OF MODERN LEXICOGRAPHIC
TECHNOLOGIES OF THE DESCRIPTION OF THE LINGUAL OF THE IDIOM..... 14

Гльченко О. А.

МЕТАФОРИЧНА МОДЕЛЬ ВІЙНИ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНСЬКОГО
МЕДІАПРОСТОРУ 2014–2023 РР..... 21

Короткова Ю. М., Сабельникова Т. М.

ПОСИЛЕННЯ РОЛІ МОВИ Й МОВНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 26

Костусяк Н. М., Заваринська І. Ф., Римар Н. Ю.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВАРІАНТНИХ ФОРМ
ІМЕННИКІВ ЖІНОЧОГО РОДУ..... 31

Кулик О. Д.

КРЕАЛІЗОВАНИЙ ТЕКСТ ЯК ЗАСІБ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КУЛЬТУРНИХ КОДІВ
(НА МАТЕРІАЛІ РЕКЛАМНИХ РОЛІКІВ КОМУНІКАЦІЙНОЇ КАМПАНІЇ
«СМІЛИВІСТЬ» / «БУДЬ СМІЛИВИМ, ЯК УКРАЇНА»)..... 37

Кучмак К. І.

ЕЛЕМЕНТАРНІ ПАРАДИГМАТИЧНІ КЛАСИ УКРАЇНСЬКИХ ВЛАСНИХ НАЗВ
ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ ДРУГОЇ ВІДМІНИ М'ЯКОЇ ГРУПИ
В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ..... 44

Лахно Н. В.

ПРОБЛЕМИ ЛЕКСИКОГРАФІЧНОГО ОПИСУ ЗВОРОТНИХ ДІСЛІВ..... 51

Межов О. Г.

ЕКСПРЕСИВНИЙ СИНТАКСИС ПОЕТИЧНОГО МОВЛЕННЯ ПРЕДСТАВНИКІВ
«ПРАЗЬКОЇ ШКОЛИ»..... 56

Пахненко І. І., Телетова С. Г.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОНІМІВ В АНЕКДОТАХ 63

Польовик Д. В.

СПОРТИВНІ СЛЕНГІЗМИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ
ГАЗЕТНОМУ ДИСКУРСІ..... 69

Романчук С. М.

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ЯК ЛІНГВОКОГНІТИВНА Й МОРАЛЬНА
ПРОБЛЕМА: ЗМІНА АКЦЕНТІВ ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО
ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ..... 76

Степанова С. Є.

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ ХУДОЖНІХ ПЕРСОНАЖІВ
ОПОВІДАННЯ В. ВИННИЧЕНКА «КОНТРАСТИ»..... 81

Фецко І. М. МЕТАФОРИЧНЕ ПЕРЕНЕСЕННЯ ЯК СПОСІБ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ В ПРИРОДНИЧОМУЗЕЙНІЙ ГАЛУЗІ ПІД ЧАС ВТОРИННОЇ НОМІНАЦІЇ.....	86
Шатілова Н. О. ПОРІВНЯНЯ В МОВНО-ОБРАЗНІЙ СИСТЕМІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ СИДОРА ВОРОБКЕВИЧА).....	92
Юносова В. О. ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНА ЛЕКСИКА НА ПОЗНАЧЕННЯ НАЗВ ОСІБ У РОМАНІ ЛЮКО ДАШВАР «РАЙ.ЦЕНТР».....	98
СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ	
Голі-Оглу Т. В., Жижома О. О. СИСТЕМА ДІЄСЛІВНИХ ФОРМ ДАВНЬОРУСЬКОЇ МОВИ В «СЛОВІ ПРО КНЯЗІВ».....	106
РОМАНСЬКІ ТА ГЕРМАНСЬКІ МОВИ	
Aksiutina T. V. SPEECH ETIQUETTE PATTERNS AS REGULATORS OF COMMUNICATIVE BEHAVIOR IN ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES.....	111
Архіпова І. М. КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ДОСЛІДЖЕННЯ АВТОРСЬКОГО ВІДСТУПУ.....	117
Ahmadova V. H. DEVELOPMENT OF LEXICAL COHESION OF GERMAN IN WRITING.....	124
Василенко І. О., Малінко О. Г. ДЕСПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ У ХУДОЖНЬОМУ ТА ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСАХ.....	128
Halahan Ya. V., Bezuhla I. V., Leshchinska A. V. STUDY OF PHONOLOGICAL FOSSILIZATION IN THE PROCESS OF THE ENGLISH LANGUAGE ACQUISITION.....	134
Gryshkova R. O. TENDENCIES OF CREATING ANGLOPHONE ERGONYMS IN MODERN ENGLISH-SPEAKING WORLD.....	141
Humeniuk N. H. PRAGMA-COMMUNICATIVE ASPECT OF THE PRESIDENT ZELENSKY SPEECH BEFORE THE US CONGRESS, 12.21.2022	147
Казимір І. С. ГІПЕРО-ГІПОНІМІЧНІ ВІДНОШЕННЯ КОНТЕКСТУАЛЬНИХ СИНОНІМІВ В СУЧАСНОМУ БРИТАНСЬКОМУ ГАЗЕТНОМУ ДИСКУРСІ.....	157
Карпушина М. Г., Комарницька О. І. ОСОБЛИВОСТІ ЦИРКУЛЮВАННЯ ФРАЗОВИХ ДІЄСЛІВ У ПРИКОРДОННОМУ ДИСКУРСІ.....	163
Катеринич П. В., Дубровський Р. О., Кіндрась І. В. МОВА ВОРОЖОСТІ В ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ TELEGRAM).....	170

Косович О. В. СУЧАСНА ФУТБОЛЬНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ: АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДЖЕРЕЛ ФОРМУВАННЯ.....	178
Львова Н. Л., Петренко О. Д. СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ БЛЕНДІВ.....	185
П'єцух О. І. КОНЦЕПТ <i>СОЦІАЛЬНА СФЕРА СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА</i> : ПРОДУКТИВНІ МЕТАФОРИЧНІ МОДЕЛІ.....	190
Черненко О. В. ІНТРАПЕРСОНАЛЬНИЙ КОНФЛІКТ У СУЧАСНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТА КІНОДИСКУРСІ: СЕМІОТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	198
Ярова Л. О. КУЛЬТУРНО-МАРКОВАНІ ЕЛЕМЕНТИ У ЗАГОЛОВКАХ МЕРЕЖИВИХ НОВИНИХ ТЕКСТІВ.....	208
ТЮРСЬКІ МОВИ	
Allahverdieva G. Z. LEXICO-SEMANTIC FIELD “WEDDING” IN AZERBAIJANIAN LANGUAGE.....	213
Хаяла Мугамат ВЛИЯНИЕ ЛЕКСИЧЕСКОГО ОФОРМЛЕНИЯ ОРХОНО-ЕНИСЕЙСКИХ ПАМЯТНИКОВ НА РУССКИЙ ЯЗЫК.....	218
СЕМІТСЬКА МОВА	
Melikov T. P. METHODS OF THE FORMATION OF NEOLOGISMS IN ARABIC.....	225
КЛАСИЧНІ МОВИ. ОКРЕМІ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКІ МОВИ	
Чакал І. С. АВТОРСЬКІ ДІЄСЛІВНІ НОВОТВОРИ В РОМАНІ АХІЛЛА ТАТІЯ (ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ).....	231
ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО	
Karachova D. V., Ahibalova T. M., Kalashnyk O. V. IMPACT OF GLOBALIZING TRANSFORMATIONS OF GENDER LINGUISTICS IN THE FIELD OF TRANSLATION AND GENERAL LINGUISTICS.....	238
Круть О. В. РОЛЬ БАЗИСІВ В ОНОМАСІОЛОГІЧНІЙ СТРУКТУРІ НАЙМЕНУВАННЯ НА ПОЗНАЧЕННЯ АГРЕСІЇ.....	243
Sobor A. B. TYPES OF BILINGUALISM AND THE POSSIBILITIES OF THEIR PRACTICAL APPLYING	248
Сушко О. І., Ковальова Г. М. КОДУВАННЯ ДЕРЖАВОТВОРЧОЇ ФУНКЦІЇ МОВИ В СЕМАНТИЦІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ТЕКСТІВ ДОКУМЕНТІВ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ.....	253

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Ababilova N. M. CHALLENGES OF LITERARY TRANSLATION AND ITS EDITING.....	258
Верезубенко М. М. ЗАСТОСУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ПЕРЕКЛАДІ ТЕКСТІВ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО СТИЛЮ В МОВНІЙ ПАРІ НІМЕЦЬКА – УКРАЇНСЬКА.....	264
Галайбіда О. В., Марчишина А. А. СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ПОЕМИ Г. ЛОНГФЕЛЛО «ПІСНЯ ПРО ГАЙАВАТУ»	269
Derik I. M. ON THE ISSUE OF THE PECULIARITIES OF CHINESE DIPLOMATIC DISCOURSE TRANSLATION INTO ENGLISH.....	274
Єлісеєва С. В. ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЧА ТА ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	281
Линтвар О. М., Плетенецька Ю. М. СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ МОРСЬКОГО ЖАРГОНУ (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ Р. КІПЛІНГА «ЗУХВАЛІ КАПІТАНИ»).....	288
Максимова А. Я. ТЕМАТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ НЕОЛОГІЗМІВ У БРИТАНСЬКІЙ ПРЕСІ.....	294
Пашко С. В. АФРИКАНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКИЙ ДІАЛЕКТ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	299
Прищеп О. П. ЗАСОБИ ВІДТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ Н. ГОРДІЄНКО-АНДРІАНОВОЇ РОМАНУ Б. БРЕХТА «ДІЛА ПАНА ЮЛІЯ ЦЕЗАРЯ»....	304
Lyuchuk M. I., Romaniuk O. M. SPECIFIC TRANSLATION OF ENGLISH-LANGUAGE AGRICULTURAL NEWS DISCOURSE.....	310
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	318

CONTENTS

UKRAINIAN LANGUAGE

Bortun K. O.

MEANS OF EXPRESSION OF CONNOTATIVE MEANING IN A SENTENCE
IN THE NOVEL OF NATALKA DOLIAK “SHYKARNE ZHYTTIA U VUPPERTALI”1

Gladchenko A. M., Komarova O. S.

NEOLOGISATION OF VOCABULARY IN THE PERIOD
OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR.....7

Hromko T. V.

ASPECT DICTIONARIES AS A REFLECTION OF MODERN LEXICOGRAPHIC
TECHNOLOGIES OF THE DESCRIPTION OF THE LINGUAL OF THE IDIOM..... 14

Ilchenko O. A.

THE METAPHORICAL MODEL OF WAR IN THE POLITICAL DISCOURSE
OF THE UKRAINIAN MEDIA SPACE 2014–2023.....21

Korotkova Yu. M., Sabelnykova T. M.

STRENGTHENING THE ROLE OF LANGUAGE
AND LANGUAGE EDUCATION UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE26

Kostusiak N. M., Zavarynska I. F., Rymar N. Yu.

CURRENT TRENDS IN THE FUNCTIONING OF FEMININE NOUN
VARIANT FORMS 31

Kulyk O. D.

CREOLIZED TEXT AS A MEANS OF REPRESENTATION OF CULTURAL CODES
(BASED ON VIDEO ADVERTS OF THE BRAVERY / BE BRAVE LIKE UKRAINE
COMMUNICATION CAMPAIGN).....37

Kuchmak K. I.

ELEMENTARY PARADIGMATIC CLASSES OF UKRAINIAN MASCULINE
PROPER NAMES OF WATER BODIES OF THE SECOND DECLINATION
OF A SOFT GROUP IN THE UKRAINIAN LANGUAGE..... 44

Lakhno N. V.

LEXICOGRAPHIC DESCRIPTION OF REFLEXIVE VERBS..... 51

Mezhov O. G.

EXPRESSIVE SYNTAX OF POETIC SPEECH REPRESENTATIVES
OF THE “PRAGUE SCHOOL”56

Pakhnenko I. I., Teletova S. G.

FEATURES OF THE FUNCTIONING OF ONYMS IN ANECDOTES.....63

Polovyk D. V.

SPORTS SLENGISMS IN THE MODERN UKRAINIAN NEWSPAPER DISCOURSE.....69

Romanchuk S. M.

SPEECH CULTURE OF STUDENTS AS A LINGUISTIC-COGNITIVE
AND MORAL PROBLEM: CHANGE OF ACCENTS AFTER THE FULL-SCALE
INVASION OF RUSSIA INTO UKRAINE.....76

Stepanova S. Ie.

MEANS OF EXPRESSING THE SOCIAL STATUS OF THE ARTISTIC CHARACTERS
OF THE STORY “CONTRASTS” BY V. VYNNYCHENKO 81

Fetsko I. M. METAPHORICAL TRANSFER AS A METHOD OF TERM CREATION IN THE NATURAL MUSEUM FIELD DURING THE SECONDARY NOMINATION.....	86
Shatilova N. O. COMPARISON IN THE LANGUAGE-PICTURE SYSTEM OF ARTISTIC TEXT (BASED ON THE WORKS OF SYDIR VOROBKEVYCH).....	92
Yunosova V. O. EMOTIONAL AND EXPRESSIVE VOCABULARY FOR DESIGNATING THE NAMES OF PERSONS IN LUKO DASHVAR'S NOVEL "DISTRICT CENTER".....	98
SLAVIC LANGUAGES	
Goli-Oglu T. V., Zhizhoma O. O. THE SYSTEM OF VERB FORMS OF THE OLD RUSSIAN LANGUAGE IN "THE TALE OF PRINCES".....	106
ROMANIC AND GERMANIC LANGUAGES	
Aksiutina T. V. SPEECH ETIQUETTE PATTERNS AS REGULATORS OF COMMUNICATIVE BEHAVIOR IN ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES.....	111
Arkipova I. M. COMMUNICATIVE AND PRAGMATIC APPROACH TO THE RESEARCH OF AUTHOR'S DIGRESSION.....	117
Ahmadova V. H. DEVELOPMENT OF LEXICAL COHESION OF GERMAN IN WRITING.....	124
Vasylenko I. O., Malinko O. G. DESPECIALIZATION OF ECONOMIC TERMS IN ARTISTIC AND PUBLIC DISCOURSES.....	128
Halahan Ya. V., Bezuhla I. V., Leshchinska A. V. STUDY OF PHONOLOGICAL FOSSILIZATION IN THE PROCESS OF THE ENGLISH LANGUAGE ACQUISITION.....	134
Gryshkova R. O. TENDENCIES OF CREATING ANGLOPHONE ERGONYMS IN MODERN ENGLISH-SPEAKING WORLD.....	141
Humeniuk N. H. PRAGMA-COMMUNICATIVE ASPECT OF THE PRESIDENT ZELENSKY SPEECH BEFORE THE US CONGRESS, 12.21.2022	147
Kazymir I. S. HYPERO-HYPONYMIC RELATIONS OF CONTEXTUAL SYNONYMS IN MODERN BRITISH NEWSPAPER DISCOURSE.....	157
Karpushyna M. H., Komarnytska O. I. SPECIAL FEATURES OF PHRASAL VERBS CIRCULATION IN BORDER GUARD DISCOURSE.....	163
Katerynych P. V., Dubrovskiy R. O., Kindras I. V. HATE LANGUAGE IN PUBLIC DISCOURSE (BASED ON TELEGRAM TEXTS).....	170

Kosovych O. V. MODERN FOOTBALL TERMINOLOGY IN FRENCH AND ENGLISH: ANALYSIS OF THE MAIN SOURCES OF FORMATION.....	178
L'vova N. L., Petrenko O. D. STRUCTURAL PECULIARITIES AND WAYS OF TRANSLATION OF THE ENGLISH-LANGUAGE BELNDINGS	185
Pietsukh O. I. CONCEPT <i>THE UK SOCIAL SPHERE</i> : PRODUCTIVE METAPHORICAL MODELS.....	190
Chernenko O. V. SEMIOTICS OF EXISTENTIAL CONFLICT IN MODERN FICTIONAL AND CINEMATIC DISCOURSES.....	198
Yarova L. O. CULTURALLY MARKED ELEMENTS IN HEADLINES OF ONLINE NEWS TEXTS.....	208
 TURKIC LANGUAGES	
Allahverdieva G. Z. LEXICO-SEMANTIC FIELD “WEDDING” IN AZERBAIJANIAN LANGUAGE.....	213
Khayala Mughamat INFLUENCE OF LEXICAL LAYOUT OF ORKHON-YENISEI MONUMENTS ON RUSSIAN.....	218
 SEMITIC LANGUAGES	
Melikov T. P. METHODS OF THE FORMATION OF NEOLOGISMS IN ARABIC.....	225
 CLASSICAL LANGUAGES. SOME INDO-EUROPEAN LANGUAGES	
Chakal I. S. THE AUTHOR’S VERBAL INNOVATIONS IN THE NOVEL OF ACHILLES TATIUS (FUNCTIONAL AND SEMANTIC ASPECT).....	231
 GENERAL LINGUISTICS	
Karachova D. V., Ahibalova T. M., Kalashnyk O. V. IMPACT OF GLOBALIZING TRANSFORMATIONS OF GENDER LINGUISTICS IN THE FIELD OF TRANSLATION AND GENERAL LINGUISTICS.....	238
Krut O. V. THE ROLE OF BASIS IN THE ONOMASIOLOGICAL STRUCTURE OF THE NAMES DENOTATING AGGRESSION.....	243
Sobor A. B. TYPES OF BILINGUALISM AND THE POSSIBILITIES OF THEIR PRACTICAL APPLYING	248
Sushko O. I., Kovalova H. M. CODING OF THE STATE-FORMING FUNCTION OF LANGUAGE IN THE SEMANTICS OF DOCUMENT TEXTS OF THE FIRST HALF OF THE 20 TH CENTURY.....	253

TRANSLATION STUDIES

Ababilova N. M. CHALLENGES OF LITERARY TRANSLATION AND ITS EDITING.....	258
Verezubenko M. M. USAGE OF TRANSLATIONAL TRANSFORMATIONS IN THE TRANSLATION OF SCIENTIFIC-TECHNICAL TEXTS IN THE GERMAN – UKRAINIAN LANGUAGE PAIR.....	264
Halaibida O. V., Marchyshyna A. A. STRATEGIES OF UKRAINIAN TRANSLATION OF H. LONGFELLOW’S POEM “THE SONG OF HIAWATHA”	269
Derik I. M. ON THE ISSUE OF THE PECULIARITIES OF CHINESE DIPLOMATIC DISCOURSE TRANSLATION INTO ENGLISH.....	274
Yelisieieva S. V. PECULIARITIES OF A TRANSLATOR INVOLVING AND SOME ASPECTS OF TRANSLATION DURING A FORENSIC EXAMINATION.....	281
Lyntvar O. M., Pletenetska Yu. M. SPECIFICITY OF MARINE JARGON TRANSLATION (CASE STUDY: THE R. KIPLING’S STORY “CAPTAINS COURAGEOUS”)	288
Maksymova A. Ya. THEMATIC CLASSIFICATION OF NEOLOGISMS IN THE BRITISH PRESS.....	294
Pashko S. V. AFRICAN-AMERICAN DIALECT OF ENGLISH.....	299
Pryshchepa O. P. MEANS OF CONVEYING OF THE COMIC EFFECT IN THE UKRAINIAN VERSION OF B. BRECHT’S NOVEL “THE BUSINESS AFFAIRS OF MR JULIUS CAESAR” TRANSLATED BY N. HORDIYENKO-ANDRIANOVA.....	304
Lychuk M. I., Romaniuk O. M. SPECIFIC TRANSLATION OF ENGLISH-LANGUAGE AGRICULTURAL NEWS DISCOURSE.....	310
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS.....	318

УКРАЇНЬСЬКА МОВА

УДК 811.161.2'367.625

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.1/01>**Бортун К. О.**

ПВНЗ «Європейський університет»

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КОНОТАТИВНОГО ЗНАЧЕННЯ У РЕЧЕННІ У РОМАНІ НАТАЛКИ ДОЛЯК «ШИКАРНЕ ЖИТТЯ У ВУППЕРТАЛІ»

У статті розглянуто засоби вираження конотативного значення в архітектоніці речення в романі Наталки Доляк «Шикарне життя у Вупперталі». Різномовний мовний арсенал в ідіостилі письменниці зумовлений певними комунікативними інтенціями мовця, щоб вплинути на співрозмовника, тобто має прагматичну настанову, у якій варіюються сила й інтенсивність, кількість і якість мовних засобів. Повнота використання інструментів конотації в окресленому творі залежить від інтенції автора тексту чи повідомлення, адже вони формують потужний комунікативний потенціал, створюючи багатofункційні одиниці в архітектоніці речення.

Варто наголосити, щоб посилити прагматичний шлейф на співрозмовника, читача чи слухача, виплекати зміни в його емоційному стані, варто застосовувати інтенсифікації висловлювання. У процесі теоретичного осмислення окреслених феноменів потрібно звертати увагу на ступінь вираження емоційної наснаги, яка може бути реалізована завдяки конотативній семантиці, що дбайливо використовує різні шляхи виявлення в художньому дискурсі. Прагматичні компоненти вказують також на настанови та суб'єкта мовлення, охоплюючи вектори експресивності, емотивності й оцінності. Адже конотація передбачає реалізацію своїх рис у контексті, який органічно «віддзеркалює» особливості вживання лексеми, її значення, яке може варіюватися в межах речення чи тексту.

У романі «Шикарне життя в Вупперталі» Наталки Доляк нами зафіксовано такі граматико-семантичні засоби: словотворчі (репрезентовані осново- та словоскладанням, які є першопричиною формування нових лінгвоутворень у творі), стилістичні (лінгвістичні одиниці, стилістичні прийоми, мовні фігури, стратегії або тактики, що моделюють колорит твору, його «рамкове» обрамлення), лексичні (лексеми, різні потракування, запозичення з інших мов, які допомагають урізноманітнити комунікативний контекст персонажів), граматичні (експресивний потенціал частин мови, які гармонійно оформлюють художню канву твору).

Ключові слова: мовна експресивність, конотація, художній дискурс, емотивна функція, ідіостиль, ідеолект.

Постановка проблеми. Сьогодні питання розуміння мовного, мовленнєвого впливу на емоції адресата є предметом багатьох наукових студій сьогодні. Адже механізм вербального вираження емоцій у людини, природи щодо зародження конотативного значення в лінгвістичній думці. Відсутність об'єктивної візії є певним транслятором людського фактора в мові, який часто реалізований за допомогою лексем із конотативним компонентом значення.

Питання конотації присвячено сьогодні багато лінгвістичних візій, водночас ця дефініція є складною, актуальною для вивчення. Складну будову, яка має ядро та його суть (інтенціонал), що ре-

лізована в предметній площині (екстенціонал), тобто предметні субстанції мають риси чи набувають таких обрисів, тобто нарощують додаткову семантику (конотацію) [10, с. 191].

Тобто на певному, суб'єктивному просторі розумінні дійсності, яка нас оточує. Образному світогляді, уявленні про предмет виникає конотація, але, після закріплення цього типу усвідомлення в мовленні, вона може бути укорінена й у літературному просторі поставати як певний щабель.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглядаючи дефініцію «конотація», варто зазначити, що відсутнє єдине тлумачення цього поняття.

Проаналізувавши наукові потрактування (М. Гамзюк, А. Грималюк, Л. Українець, Н. Ходаковська) ми пропонуємо розглядати конотацію як частину макрокомпонента семантичної структури цього мовного знаку, який передбачає оцінний, емотивний, експресивний і функційно-стилістичний складники, містить інтенцію асоціативно-образних концептів, культурну специфіку.

Конотація є певним наслідком культурно-історичних процесів, є цінним репрезентом мови, який увібрав національний колорит мови, яка яскраво презентована та формує картину власного оточення. Конотація має в арсеналі потрактувань широке та вузьке розуміння. Вузьке потрактування розглядає конотацію як такий компонент значення лексеми, який дає можливість застосувати її для вторинної номінації [10, с. 191].

Широкий погляд на предмет конотації наголошує, що це інформація, яка є паралельною та додатковою до предметного значення. Саме тому лінгвістичні одиниці виконують експресивні функції. Конотативний компонент семантики мовної одиниці є рівноправним компонентом її семантичної архітекτονіки, адже мовці та слухачі мають можливість відчувати, розуміти, переживати одночасно з найменуванням оцінки предмета. Факультативність, вторинність конотативного складника можна вважати логічним, бо наявні конотативно незабарвлені лексеми [9, с. 6].

Постановка завдання. У цій роботі ми дослідили засоби вираження конотативного значення у реченні у романі Наталки Доляк «Шикарне життя у Вупперталі», розглянули

потенціал емоційного впливу окличних речень в ідіостилі Наталки Доляк. Нами було зафіксовано такі граматико-семантичні засоби: словотворчі, стилістичні, лексичні та граматичні лексичні рівні. Конотативні елементи посилюють вектор експресивності в реальному мовленнєвому акті.

Виклад основного матеріалу. Конотація є результатом історичної динаміки розвитку семантичного значення слів, що ґрунтовано не лише на свідомості особи в процесі усвідомлення дійсності, але й за тієї інформацією, що асоціативно супроводжує знання про оточення, які завуальовано спостерігаємо в тексті [11, с. 129].

Це свідчить про те, що конотації містять певні мовні одиниці (фразеологізми, історизми, архаїзми, діалектизми, фольклоризми тощо), у них віддзеркалені культура та історичні особливості життя народу, світогляд і знання про навколишню дійсність, морально-етичні особливості та досвід мовців.

Функційне призначення конотації полягає у впливові на реципієнта, автор повинен захопити, переконати особу, яка сприймає інформацію, використовуючи конотацію як важіль впливу. Важливим маркером функційної приналежності постає рівень ставлення особи до оточення, певних подій чи тем спілкування.

Для вичерпного тлумачення конотативного значення, ми маємо окреслити природу денотації. Під денотацією розглядаємо пряме значення слова, яке окреслює більшість людей певної мовної спільноти. Водночас його значення є буквальним, семантика становить експресивний шлейф слова, як і конотативна сема, є не лише мірилом задумів автора, моделлю усіх інших психічних переживань, закріплених за ним на етапі історичного розвитку емоційного значення. Конотація є реакцією, яка потребує певного часового проміжку на закріплення у свідомості мовців за певними асоціаціями, на протигагу денотації, яка вже сконцентрована в ядрі слова.

Денотацією є певний предметно-логічний аспект, об'єктивне значення, що окреслює синтагматику функціювання окремого слова в процесі мовлення. А конотація містить у собі суб'єктивним значенням, яке окреслює прагматичну спрямованість лексеми, як віддзеркалення оцінки, почуттів або інтенцій.

Конотативна сема є вторинною, первинним постає саме денотат. Співмірність конотації і денотації є однією з умов формування конотативного значення. Вагомим у семантиці слова є конотативний чинник, який транслює емоційне напруження мовця до об'єкта крізь призму його дій та вчинків. Основою для оцінки постає чуттєвий чинник мовця. Оцінка віддзеркалює соціально-культурний розвиток суспільства, тобто є соціально зумовленою. Експресивність згенерована емоційним навантаженням, суспільністю, які не завжди повинні зазнавати збігів. Експресія є поєднанням оцінності й емоційності, сприяє моделюванню додаткового аспекту інформаційного простору [11, с. 35].

Внутрішня форма конотативного значення слова містить у собі закладені образи деяких особливостей, уміщених у денотаті. Саме тому конотативний аспект семантичного розмаїття мовної одиниці доповнює денотативний, надаючи більшої експресивності за допомогою арсеналів асоціативно-образних міркувань.

Л.А. Українець наголошує, що конотацію містять одиниці лексико-семантичного, фразеологічного та словотвірного рівнів, що унаочнює здат-

ність її функціонування у векторі морфологічних складників, збільшуючи потужності граматичних категорій [13, с. 73].

Розуміючи те, що конотація уточнює прагматичну функцію, віддзеркалює не предметну дійсність, а ставлення особи-представника в мові певного соціуму, лінгвокультурних виявів. Оцінність, експресивність, різнооформленість є ядровими виявами семантики конотації. Водночас потребують уточнення природа конотації, її механізми створення є предметом багатьох дискусій.

Літературний твір передбачає неймовірний потенціал емоційного впливу окличних речень. У романі «Шикарне життя в Вупперталі» Наталки Доляк нами зафіксовано такі граматико-семантичні засоби:

– словотворчі (афіксальні, скорочення, осново- чи словоскладання тощо, результатом цього можуть бути різні мовні новоутворення);

– стилістичні (це можуть бути мовні одиниці, фігури мови, стилістичні прийоми, мовні стратегії або тактики);

– лексичні (тобто за допомогою слів, вжитих у «невластивих» смислових значеннях, запозичень з інших мов тощо).

– граматичні (це різноманітні експресивні засоби частин мови).

Конотативні елементи поглиблюють свій експресивний стан у реальному мовленнєвому акті. Використання афіксів є маркером не лише змін у граматиці, але й емотивних інтенцій мовця, що надає потужного впливу на відбір лексичного шару у ситуації під час мовлення. Морфологічні афікси є породженням стилістичного розшарування лексики, вираження конотативного значення, постає комплексним емоційно-оцінним забарвленням у царині стилістики.

У романі «Шикарне життя в Вупперталі» Наталки Доляк, виокремлено речення: – *Ой, мамцю дорогенька! – схопилася я за голову* [1, с. 311]. У словах *мамцю* та слово *дорогенька*, суфікс /ц/ в основах іменників жіночого роду вживається для вираження суб'єктивної оцінки [14, с. 35], суфікс /оньк/ (/еньк/) в основах іменників чоловічого, жіночого та середнього роду використовуємо на позначення здрибненості [14, с. 35].

Тобто суфікси надають словам додаткової семантики зі значенням пестливості, здрибненість. Вивчаючи синтаксис речень та слова автора після репліки персонажа, можна розуміти, значення слова закладене не лише ніжність, подив або сумнів, на що вказує вигук *ой* і реакція героїні. Отже, звертання до матері не є первинною функцією,

а постає завше емоційним окликом до когось важливішого, хто міг би допомогти. Ми вважаємо не лише частково словотворчим засобом, адже має обриси стилістичного потенціалу конотації.

Цікавими для аналізу є приклади з осново-складанням: – *То, що ваш гер Біловські – головний у них, – Ведрана набрала повні груди повітря й виголосила: – Душпастор!* [1, с. 342]. Лексема *душпастор* співвіднесена із словосполученням *пастор душ* та набуває жартівливого забарвлення, наче це прізвисько, а не офіційний сан. Так у слові з'являється додаткова конотація, що реалізується з використанням контексту самого речення.

Найуживанішими стилістичними засобами в реченні серед різних художніх засобів в романі Наталки Доляк є *епітет*. Цей троп виконує стилетвірну та текстотвірну функції. Епітет постає засобом художньої номінації і лексичним засобом стилізації мовної канви у творі. Нами зафіксовано епітети різної семантики в окличних реченнях:

– епітети з національною конотацією («*От, курва хорватська!*») – *вихопилось у мене, і я, шарпонувши двері, віхолою влетіла до бібліотеки.* [1, с. 108]; – *Ах ти ж, шибенику, ось зараз тебе з'їсть страшна українська дикунка!* – крикнула я та помчала щодуху за Куртом [1, с. 126].);

– абстрактні і конкретні ознаки (– *Дурний кіт!* – кричала хорватка, і, замість відповіді, чулось несамовите нявчання. [1, с. 307]; – *Питання слушне!* – здається, Еліас зрадив. [1, с. 248]; – *Прекрасна проповідь. Прекрасна! Александрові вона б сподобалась* [1, с. 234].);

– ознаки, що характеризують внутрішній світ людини чи її якості (– *Твоя правда. Розумний хлопчик!* [1, с. 246]; – *Дурна дівка!* – вигукнув Вацек і зіскочив з крісла [1, с. 322].) тощо.

Важливим засобом конотації є *повтор*. Повтор – це стилістичною фігурою мови, яка складається з повторення звуків, слів, морфем, синонімів або синтаксичних конструкцій в умовах достатньої щільності ряду, тобто, досить близько, щоб бути помітними для читацької аудиторії [8, с. 79]. Має різноманітний спектр використання, бо охоплює мовні одиниці усіх шарів. Повтори формують нові стилістичні фігури, тропи, але повне розкриття функційної природи в щільному контакті з контекстом. Характерним є виокремлення реакції реципієнта.

Для цього прийому характерним є вираження безпосередньої реакції реципієнта (здивування, радість, незадоволення тощо) та виникнення додаткових стилістичних значень, що дозволяє зраховувати повтори до стилістичних засобів вираження

конотації в мові. Наприклад: – *Hi-i-i-i!* – заридав Алесандр, упавши на груди матері. [1, с. 104]; – *Порожньо, – резюмував, за хвилину вийшовши, а тоді й собі закричав. – Зельдо-о-о!* [1, с. 43]; «*Та-а-ак, я в пастці!*» – подумала й узялася гратися з Куртом у розкладену на всю кімнату залізницю, зроблену з дерев'яних елементів [1, с. 35]. Тут присутнє графічне зображення повтору голосних звуків, для передачі конотації мовної одиниці (у першому та другому реченнях для підкреслення відчаю героїв, а в останньому для передачі незадоволеного чи роздратованого гучного крику).

Використання лінвістичних одиниць, семантичної архітекτονіки, які містять оцінку, вигуки, жаргонну та загальносленгову лексику, різноманітні метафоричні найменування, фразеологізми. Наприклад, для вираження агресії або незадоволення широко використані такі лексичні засоби як ненормативна лексика, а також слова з негативно-оцінним основним значенням чи ті, що лише у певному контексті набувають негативного значення. У романі «Шикарне життя в Вупперталі» нами зафіксовані такі речення: – *Здорова їжа – це таке лайно!* [1, с. 28]; – *Ведрано, щоб тебе чорти взяли! Хапай сокиру та при сюди!* [1, с. 43 – 44]; – *Еліас – бовдур!* – без передмов резюмувала хорватка [1, с. 59]; – *Ніфіга собі!* [1, с. 217]; – *Сама ти баран!* – образилася Верана й почала збирати в каструльці яйця. [1, с. 132]; – *Фу!* – подумала я з огидою [1, с. 354].

Приклади використання варваризмів у літературних творах, зокрема в романі Наталки Доляк, також можна віднести до своєрідних лексичних засобів вираження національної конотації: *Щоб ви лишень побачили цю месу!* [1, с. 343]; – *Але не гер Алесандр!* – скипіла хорватка... [1, с. 178]; – *Айн момент!* [1, с. 165]; – *Фрау Зельдо!* – крикнула я в щілину для ключа. [1, с. 42]; «*От, курва хорватська!*» – вихопилось у мене, і я, шарпонувши двері, віхолою влетіла до бібліотеки [1, с. 108]. Лексеми *меса* (фр., з лат., від *посилаю*) – церковна відправа у католиків), *гер* (нім., пан) – звертання до чоловіка у німецькій мові), *айн* (нім., раз, один), *фрау* (нім., пані) – ввічливе звертання до заміжньої жінки у німців) та *курва* (нім. крива (стосовно лінії) – найчастіше «лайливе» звертання до жінки) є варваризмами, а точніше у більшості германізмами. Тобто це іншомовні слова, що не стали загально вживаними та зберегли своє національно-конотативне забарвлення. У цьому контексті вони вжиті для передачі мовлення персонажів-іноземця, відтворення місцевого німецького колориту та реалій життя в іншій країні, куди

й вирушила головна героїня. Розглянуті варваризми є органічним доповненням твору Наталки Доляк, де вони репрезентували себе як органічний і природний конструкт.

Експресивні засоби певних частин мови чи набуття експресії певними частинами мови заносять до граматичних засобів вираження конотативного значення в реченні. Важко чітко класифікувати емоційний зміст у реченнях авторки, адже він має багато відтінків. Це обґрунтовано також тим, що з метою посилення експресії окличні речення часто використані в поєднанні з імперативними конструкціями. Оскільки семантиці імператива, імперативним конструкціям присвячено низку праць, то, відповідно, і визначень запропоновано багато, зокрема: Імперативними вважатимемо висловлення, у яких мовець самим фактом свого існування намагається каузувати виконання експліцитно вказаної у цьому висловленні дії, у синтаксичній структурі яких присудок виражений спеціалізованими синтетичними чи аналітичними (із запереченням або без заперечення) формами імперативної одиниці [7, с. 11].

«(Не) бажаючи виконання дії Р, яку в останній момент промови t або не виконує, або виконує мовець (= прескриптор) повідомляє слухачеві (= одержувачеві прескрипції), хто (не) повинен бути агенсом дії Р (=виконавцем прескрипції), і намагається каузувати (не) виконання дії Р самим фактом цього повідомлення» [7, с. 25].

Волевиявлення мовця в окличних реченнях може бути репрезентоване за допомогою прислівника, які ми зафіксували в текстових зразках за допомогою прямої мови. Водночас імперативна семантика може бути репрезентована прислівником і в певних ситуаціях: – *Стоп!* – спинила я несамовитий лет власних думок на самому піку. [1, с. 109]; – *Ти-ш-ш!* – закликала я Ведрану до мовчанки й озирнулася довкола [1, с. 179].

Інтонація є важливим фонетичним засобом, що допомагає виявленню модальної інтенції та формує семантику ірреальної модальності (різновид «дійової» інтонації, яка оформлена у відповідних конструкціях, що трансформована у волюнтаривну, окличну). Інтонаційне оформлення є найважливішим засобом диференціації знань спонукання в реченнях із формами дієслів 2-ої особи. Друга особа однини у своєму прямому значенні позначає ситуацію, в якій адресат тотожний виконавцю: – *Відчини! Чого такаєш?* [1, с. 22]; – *Сідай уже!* – випалила та тицьнула на стілець напроти Еліаса [1, с. 27].

В сучасній українській мові поширений є явище уживання інфінітива в імперативній функції зокрема в окличних реченнях. У такій ролі фіксуємо команди, у яких дія відбувається неодмінно або має бути здійснена відразу після моменту мовлення: – Не брати! (Вінтонів, Бортун, 2020: 262). Особливого функційного призначення набуває лексичний шлейф, яка постає відповідною підтримкою семантики імператива. Тобто імперативними конструкціям з імперативною семою принагідна експресивність, яка реалізована в конкретній мовній ситуації.

Фразеологізми з імперативною семантикою яскраво репрезентовані в окличних реченнях, оскільки передають різні побажання. У таких конструкціях можуть реалізуватися, наприклад, побажання-заклинання: *Ведрано, щоб тебе чорти взяли!* [8, с. 79]. А властивості фразеологічних одиниць, виявлювані при зверненні до вищої і/або стихійної сили, традиційно кваліфікують як форму наказового способу. Ми зараховуємо зараховує такі структури до синтаксично нечленованих одиниць, наголошуючи, що як комунікативні одиниці такі речення входять до системи простих речень, співвідносяться з ними [9, с. 5]. Варто наголосити, що формально-граматичними реченнями постають такі одиниці, які виражають якесь логічне судження автора (про оточення, конкретну ситуацію, співрозмовника тощо), його емоційну оцінку. Вони є динамічними структурами зі специфічним лексичним вмістом і певним комунікативним завданням, що реалізують

своє призначення в певних комунікативних умовах. Для формально-граматичних і синтаксично нечленованих речень характерна змістова завершеність, тобто учасники мовлення легко розуміють і сприймають ці речення як сформоване ціле.

Конотація постає як «одне з найбільш дифузних лінгвістичних концептів» [10, с. 80]. Адже дотепер немає чітких і окреслених наукових міркувань, щодо «народження» конотації. Ми окреслили різні засоби вираження конотативної семантики в структурі речення, виокремлені засоби вираження конотації як своєрідний і вагомий фрагмент лінгвокультурної картини світу, який успішно реалізований у сучасній науці, є предметом багатьох наукових студій.

Висновки і пропозиції. Отже, конотація – це те вторинне суб'єктивне в минулому значенні слова, словосполучення чи виразу, яким є дотепер закріплене в науці, виникле в результаті активної дії емоцій чи асоціативних процесів. Це розуміння протиставлене денотатному як вторинне для мовних одиниць, з певним семантико-стилістичним забарвленням. Важлива умова виникнення конотації окремого слова чи словосполучення, є її використання в контексті, адже контекст віддзеркалює особливості використання лінгвістичного шлейфу засобів вираження конотативного значення у реченні в романі Наталки Доляк «Шикарне життя у Вупперталі». *Перспективним* вважаємо аналіз засобів конотативного значення в ідіостилі жіночої прози в зіставному аспекті.

Список літератури:

1. Бортун К. Мовні засоби експресивності в жіночих періодичних журналах. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XIII: Утилітарна цінність наукових досліджень / [Ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль. Херсон: Посвіт, 2022. С. 164–167.
2. Бортун К.О. Мовні засоби вираження емотивності в ідіостилі Дари Корній. Вісник студентського наукового товариства Горлівського інституту іноземних мов: матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених «Мовна комунікація і сучасні технології у форматі різнорівневих систем». Вип. 6. Бахмут: Вид-во ГПМ ДВНЗ ДДПУ, 2020. С. 30–33.
3. Бортун К.О. Інтонаційно-експресивне оформлення імперативних висловлень в українській мові. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Структура і семантика різнорівневих одиниць у слов'янських, романських та германських мовах» (15 грудня м. Вінниця), 2016. С. 10–13.
4. Каріна БОРТУН Синтаксичні засоби вираження конотації окличних речень у романі Наталки Доляк «Шикарне життя у Вупперталі». Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич. 2022. Вип. 53. Том 1. С. 166–17.
5. Бортун К.О. Стилістичний потенціал емоційно-експресивної лексики у романах Дари Корній. Закарпатські філологічні студії. Вип. 21. Т. 1 2022. С. 15–19. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.21.1.2>
6. Бортун К. О. Імператив як джерело навіювання та засіб реалізації сугестивних тактик у висловленні. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського Серія: Філологія. Журналістика. Т. 33 (72) № 1. Ч. 1. 2022. С. 1–7. DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.1-1/01>
7. Вінтонів М., Бортун К. Структурно-семантичні типи та функції імперативних висловлень у публіцистичному й офіційно-діловому стилях. Київ: 2020. 201 с.

8. Горобець І. Види співвідношень конотативного і денотативного макрокомпонентів у структурі іменників, прикметників і дієслів. *Мандрівець*: наук. журн. Тернопіль: Києво-Могилянська академія, 2013. Вип. 5. С. 78–80.

9. Іщенко Н. Конотація в системі мови й у системі мовлення. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. Філологічні науки*: зб. наук. праць / за ред. О. Семенюк. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005. Вип. 95 (2). С. 4–7.

10. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. *Стилістика української мови*: Підруч. для студ. вищ. закл. Освіти. Київ: Вища шк., 2003. 462 с.

11. Навальна М.І. Лексичні конотації як експресивний засіб мовлення. *Психолінгвістика: наук.-теорет. зб. Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди*, 2014. Вип. 16. С. 127–135.

12. Українець Л. Конотація як лінгвістична категорія: загальна характеристика та проблеми інтерпретації. *Філологічні науки*: зб. наук. пр. Полтава: Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка, 2013. Вип. 15. С. 71–78.

13. Ходаковська Н.Г. Стилістичні конотації та їх мовна характеристика. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Сер. Філологія, педагогіка, психологія*: зб. наук. пр. Київ: Київ. нац. лінгв. ун-т, Каф. ЮНЕСКО, 2012. Вип. 24. С. 33–38.

Джерела:

1. Доляк Н. *Шикарне життя у Вупперталі*. Роман, серія «Український детектив». Київ: Видавнича група, 2017. 386 с.

Bortun K. O. MEANS OF EXPRESSION OF CONNOTATIVE MEANING IN A SENTENCE IN THE NOVEL OF NATALKA DOLIYAK “SHYKARNE ZHYTTIA U VUPPERTALI”

The article examines the means of expressing connotative meaning in the architecture of sentences in Natalka Dolyak's novel “Shykarne zhyttia u Vuppertali”. The multifaceted linguistic arsenal in the writer's idiosyncrasy is determined by certain communicative intentions of the speaker to influence the interlocutor; that is, it has a pragmatic guideline, in which the strength and intensity, quantity and quality of linguistic means vary. The completeness of the use of connotation tools in the outlined work depends on the intention of the author of the text or message, because they form a powerful communicative potential, creating multifunctional units in the architecture of the sentence.

It is worth emphasizing, in order to strengthen the pragmatic train on the interlocutor, reader or listener, to cultivate changes in his emotional state, it is worth using intensification of the statement. In the process of theoretical understanding of the outlined phenomena, one should pay attention to the degree of expression of emotional intensity, which can be realized thanks to connotative semantics, which carefully uses different ways of detection in artistic discourse. Pragmatic components also indicate instructions and the subject of speech, covering the vectors of expressiveness, emotionality and evaluability. After all, connotation implies the realization of its features in a context that organically “reflects” the peculiarities of the use of a lexeme, its meaning, which can vary within the limits of a sentence or text. In the novel “Shykarne zhyttia u Vuppertali” by Natalka Dolyak, we recorded the following grammatical and semantic means: word-formative (represented by stem and word formation, which are the root cause of the formation of new linguistic formations in the work), stylistic (linguistic units, stylistic techniques, figures of speech, strategies or tactics, which model the color of the work, its “framework” framing), lexical (tokens, different interpretations, borrowings from other languages that help to diversify the communicative context of the characters), grammatical (expressive potential of parts of the language that harmoniously shape the artistic canvas of the work).

Key words: language expressiveness, connotation, artistic discourse, emotional function, idiosyncrasy, ideolect.

Гладченко А. М.

Національна академія Служби безпеки України

Комарова О. С.

Національна академія Служби безпеки України

НЕОЛОГІЗАЦІЯ ЛЕКСИКИ У ПЕРІОД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Події суспільно-політичного життя, економічна ситуація в суспільстві, розвиток технологій тощо знаходять відображення у мові, насамперед на лексичному рівні. В сучасній українській мові маємо неологізми, появу яких спричинила російсько-українська війна. Метою роботи є часткове дослідження таких неологізмів. У статті проаналізовано вибрані новоутворені лексеми, які фіксуються в засобах масової комунікації сьогодення. Матеріалом слугували лексичні одиниці, які було виокремлено з сучасної преси, програм телебачення та інтернет-джерел від початку російської агресії.

В статті розглянуто новотвори похідні від власних імен осіб, які стали символами війни, уособленням певної поведінки, як позитивної, так і негативної. Наведено низку прикладів сучасних семантичних неологізмів, утворених шляхом метафоризації, внаслідок злиття окремих лексичних одиниць способом голофразису. Досить поширеним способом утворення неолексем є основоскладання. Серед розглянутих неологізмів досить чисельною виявилась категорія дієслів. Так, наприклад, низку новотворів представляють собою відіменникові дієслова, які походять від назв зброї і використовуються на позначення знищення ворогів в той чи інший спосіб.

Для неологізмів періоду війни властивим є емоційне забарвлення, часто іронічне або саркастичне. Зазначено також, що високий ступінь емоційності під час номінації швидко породжує синонімічні ланцюжки неологізмів як з позитивною, так і з негативною конотацією.

Характерною особливістю утворення неологізмів цього періоду є відсутність власне неолексем, натомість широко представлена категорія новотворів та семантичних неологізмів. Переважна більшість аналізованих неологізмів, має експресивне забарвлення та чітке розмежування на «свій» і «чужий». Для неологізмів на позначення «своїх» характерні позитивні ознаки, натомість для «чужих» притаманне яскраве вираження таких почуттів як зневага, висміювання, сарказм тощо.

Ключові слова: неологізм, неологізація, новотвори, номінація, композит, лексикологія, військовий сленг.

Постановка проблеми. Події суспільно-політичного життя, економічна ситуація в суспільстві, розвиток технологій тощо знаходять відображення у мові, насамперед на лексичному рівні. В сучасній українській мові маємо неологізми, появу яких, на жаль, спричинила російсько-українська війна. «Мова стала генератором і найвищою формою патріотизму, а також ключем до вивчення культури, історії, традицій, стала творцем культури, репрезентантом українського народу у світі, ореолом нації та її етнічним кордоном» [3].

Актуальність зазначеної теми зумовлена необхідністю виявлення та опису нових, оновлених та актуалізованих слів та значень [13]. Новотвори з'являються постійно, засоби масової інформації намагаються зафіксувати потік народного сло-

вотворення, особливо насиченою ними є мова соцмереж. Але життя неологізмів досить коротке, деякі з них можуть зникнути так само швидко, як і з'явилися, тому сучасні лексикологічні та лексикографічні наукові дослідження є важливими для фіксації мовної ситуації під час війни та для подальшого вивчення динамічних процесів сучасної української мови.

Аналіз останніх досліджень. Інноваційні процеси в мові завжди були об'єктом дослідження лінгвістів. Питанням неологізації присвячені дослідження таких науковців як Ж. В. Колоїз, Д. В. Мазурик, О. О. Тараненко, О. А. Стишов, Н. В. Стратулат та ін., перегляд типологізації та класифікації неологізмів представлений у науковому доробку К. Ю. Ладоні. Процес неологізації

в українській мові періоду російсько-української війни висвітлюється у наукових і публіцистичних доробках Г. Л. Вусик, Н. В. Павлик, Т. Кременя, Остапа Українця, С. Гриценко та ін., на сторінках Інституту мовознавства імені О.О.Потебні НАН України в мережі Інтернет.

Постановка завдання. Метою дослідження було проведення аналізу нової лексики, яка з'явилася під час нового етапу російсько-української війни. Матеріалом слугували лексичні одиниці, які було виокремлено з сучасної преси, програм телебачення та інтернет-джерел від початку російської агресії, оскільки ці масмедійні засоби найшвидше реагують на зміни у суспільстві та свідомості громадян.

Виклад основного матеріалу. Не зважаючи на те, що процес неологізації є предметом багатьох досліджень, деякі питання і надалі залишаються предметом наукових дискусій. На думку Ж. В. Колоїз це пов'язано з тим, що «неологізм отожднюється, як правило, з новим словом або його значенням» [6, с. 55] і в той же час відсутня чітка загальноприйнята дефініція цього поняття. При цьому дослідники виділяють певні ознаки, визначальні для неологізмів: вважається, що це слова, які виникають для позначення нових явищ і понять [11, с. 291], і які не мають бути загальноживаними [1, с. 170].

Свого часу В. І. Заботкіна [4, с. 38] запропонувала таку класифікацію неологізмів: власне неологізм (лексична одиниця набуває як нову форму, так і нове значення); семантичні інновації або перекласифікації (неологізми утворюються через перекласифікацію лексичних одиниць з метою підкреслити певну якість чи особливість вже існуючого поняття, яке раніше не відображалось у лексичній одиниці, або з метою позначення емоційно-оцінних чи стилістичних відтінків предмета чи поняття); перейменування або трансномінація (лексична одиниця набуває нову форму з раніше відомим значенням, тобто неологізм виступає синонімом до вже існуючої лексичної одиниці). Трансномінації виникають з метою застосування експресивніших форм у нових назвах, як зазначає автор [4, с. 39] «не завжди і не обов'язково слово виникає в мові в результаті появи нового поняття або предмета. Вже наявне поняття, предмет можуть бути названі новим словом, яке або чіткіше, глибше і правильніше висловлює їх суть, або переважно виникає із стилістичних потреб для повідомлення експресивно-емоційно-оцінних відтінків».

Ладоня К. Ю., досліджуючи різні принципи класифікації та функціонування неологізмів

[7, с. 39], виділяє такі типи як неолексеми, неофраземи та неосемеми. Серед неолексем у свою чергу розрізняє:

власне неолексеми – лексичні одиниці з новою формою і змістом (переважно запозичення);

новотвори – лексичні одиниці, утворені за існуючими словотвірними моделями зі слів, що вже функціонують у мові;

трансформації – лексичні одиниці у яких форма пов'язується зі значенням, яке попередньо передавалось іншими словами;

семантичні неологізми – форми, що вже існують у мові, але які або повністю змінюють значення, або вже існуюча семантична структура розширюється новим лексико-семантичним варіантом.

Як зауважує Л. В. Струганець, часом можуть виникати питання, пов'язані з виокремленням семантичних неологізмів. Адже не завжди зрозуміло чи йдеться про виникнення нового значення, чи про розширення синтаксичної та лексичної сполучуваності лексичних одиниць, до того ж «...семантичні неологізми вирізняються новизною лише на певному історичному зрізі» [6, с. 57].

Повномасштабна агресія, яку здійснює Росія на території України, викликала хвилю переважно семантичної та емоційно забарвленої неологізації.

Семантичні неологізми, які відображають суспільно-політичні настрої українців, почали з'являтися ще на початку вторгнення Росії на територію України у 2014 році, насамперед, це слова *Небесна Сотня*, *Революція Гідності*, *кіборг*, *ватник* тощо. Ці колишні неосемеми функціонують в нашій мові і сьогодні, стали загальноживаними, а отже перестали бути неологізмами.

На думку Стишова О. А. «кількість неосемантизмів неухильно зростає та урізноманітнюється, заповнюючи номінативні лакуни, що постійно виникають, збагачуючи емоційноекспресивні засоби загальнонародної української мови» [10, с. 366] і саме у періоди політичних, економічних та соціальних перетворень виникає найбільший запит на неологізми. «В сучасних друкованих та електронних мас-медіа журналісти й учасники комунікації вдаються переважно до створення емоційно-експресивних образних метафор і метонімії із метою подати інформацію не сухо, трафаретно, а оригінально, досягти ефективності друкованого слова, його дієвості, щоб воно проникло в серця респондентів» [10, с. 373]

Високий ступінь емоційності під час номінації швидко породжує синонімічні ланцюжки неологізмів як з позитивною, так і з негативною

конотацією. Так, наприклад, одразу після збройного нападу Росії почали використовуватись лексеми на позначення росіян – *рашисти, орки, свинособаки, русня, рюзкі, чмоні, ватники, ваньки*, які активно функціонують поруч з уже давно існуючими лексичними одиницями *кацати, москалі, московити*; Росії – *Мордор, Ерефія, Рашка, Оркостан*; бойових дій – *дискотека, дзеркальна тиша, приход, есемеска*; фізичного знищення, ліквідації – *задвохсотити, могилити*.

Наведемо низку прикладів сучасних семантичних неологізмів, утворених шляхом метафоризації. Так, «*Орками*» почали називати росіян за аналогією до літературних персонажів Джона Толкіна, які були потворами без емоцій і співчуття та намагались знищити все живе. Хоча, звичайно, всім відомо, що історія виникнення і функціонування літературних персонажів значно давніша і складніша та походить від римського бога підземного царства Орка, володаря мертвих, але для позначення росіян використовується саме Толкінівський орк – потворна раса агресивних створінь, покликана нищити все навколо. «*Орки* на повному серйозі вважають, що зможуть організувати оборону з опорою зокрема на Томину Балку...». (Defense Express, 02.11.2022). «*Орки* енота вкрали з Херсонського контактного мінізоопарку» (Українська правда, 13.11.2022).

Поряд з широким синонімічним рядом на позначення Росії активно вживається онім «*Мордор*», який теж було запозичено з творів Дж. Толкіна. У перекладі українською «*Мордор*» – це «чорна країна», він символізує концентрацію зла і смерті, саме тому Росія за аналогією цієї країни здобула таку яскраво виражену негативну назву. «*Мордор* і орки: справжній оскал російського солдата, або бучанське полювання нелюдів» (Конфлікти // Закони, 05.04.2022). «*Мордор*» продовжує техногенний шантаж: під ударом ДніпроГЕС» (Бук Інфо, 26.10.2022). «Багато років поспіль *Мордор* атакував Україну і продовжує це робити ...» (КО, 18.03.2022).

«*Пташками*» називають дрони, які активно використовуються військовими на фронті: «Ці маленькі «*пташки*» ... потрібні для міських боїв та здійснення розвідки на невеликі відстані» (dw.com/uk, 21.08.2022), «Кияни просять допомоги придбати для ЗСУ маленьку «*пташку*»» (Press Center, 20.11.2022). При цьому використовуються різноманітні епітети: *маленькі пташки, американські пташки, бойові пташки, передові пташки, українські пташки* і цей перелік, скоріше за все, буде і надалі розширюватись.

Неосемема «*moped*» з'явилася разом з іранськими дронами «*shahed*», які видають гучний звук під час польоту подібного до гуркоту мопедів. Американські «*пташки*» проти іранських «*mopedів*» (24 канал, 04.11.2022). «Усе про «*mopedи*»: чому не можна самим збивати дрони» (1+1, 17.10.2022). «Схоже, в якості «оплати» за «*літаючі мопеди*» Кремль віддасть 24 винищувачі Су-35СЭ, які раптом виявились непотрібні самим росіянам» (БЦ, 14.10.22).

Окрім семантичних, в сучасній українській мові з'явилися неологізми, які виникли в результаті технічного перекладу. Так, наприклад, слово «*бавовна*» отримало нове значення внаслідок перекладу за допомогою он-лайн перекладача омографа російського «хлопок», яким росіяни в інформаційних повідомленнях заміняли слово «вибух», – слова «хлопок». Українське «*бавовна*», з іронічним значенням почало вживатись в українських джерелах і прижилося: «У Криму – масштабна «*бавовна*» по усій території півострова» (Стопкор, 22.11.2022). «Знову «*бавовна*»: жителі Токмака повідомили про шість гучних вибухів» (УНН, 22.11.2022).

Від слова «*бавовна*» було утворено похідну зменшувально-пестливу форму «*бавовнятко*», яке було персоніфіковано у маленьку міфічну істоту з великими очима, подібну до тих, що зустрічаються в сучасних дитячих мультфільмах, і яка набула позитивної для українців конотації. У «*бавовнятка*» є конкретний автор (Світлана Олсєвська), час виникнення (кінець серпня 2022), а Міністерство оборони України підготувало презентацію, в якій представило цю «пухнасту і непосидючу» міфічну істоту. «*Бавовнятко* тихенько приходять на бази окупантів, склади, аеродроми, нафтопереробні заводи та інші місця, заповнені легкозаймистими предметами, і починає там бавитися з вогнем» (WoMo. Ua). Слово увійшло в мову та широко вживається в засобах масової інформації: «Днями «*Бавовнятко*» завітало до Кремінної на Луганщині» (Рубрика, 02.09.2022). «Продовжуємо працювати, щоб «*бавовнятку*» було де побавитись» (Укрінформ, 07.10.2022).

Серед іншої актуалізованої лексики варто згадати таку лексему як «*свинособаки*» – у значенні «сволота, негідник, нікчема» (калька з нім. Schweinehund) [5]. Хоча, як зазначає О.Українець, «Ця назва ... із німецької мови ... доволі давня образа, яка не містить в собі жодної додаткової інформації, крім асоціації одразу з двома тваринами зі зразковим покручем нечистих істот» [14], в наш час вона є широко використовуваною.

«...**свинособаки**, зайшовши з білорусі, зайняли частину Київщини, де влаштували справжній геноцид мирного населення. ... окуповані території столичного регіону вдалося звільнити, але наслідки діяльності **свинособак** ліквідовують і досі». (Моя Київщина, 08.06.2022).

Ще одним яскравим прикладом може слугувати неологізм «**Тікток-війська**» – назва, якою українці охрестили війська під проводом чеченського командувача Рамзана Кадірова, схильного до самовихваляння за допомогою відеороликів, які він викладає у соціальну мережу Тік-Ток. При цьому варто зазначити, що особливу увагу чеченські війська заслужили не через успіхи чи героїчні вчинки на полі бою, а саме завдяки вихвалянням неіснуючими перемогами у соціальній мережі. «Свіжі **Тік-Ток війська** їдуть в Україну» (Youtube, 16.08.2022). «**Тікток війська** уже все... Кадіров заявив, що в Чечні мобілізації не буде» (Радіотрек, 23.09.2022). «**Тік Ток війська** кадірова продовжують зазнавати втрат» (Останній бастион, 11.10.2022).

«**Чотирилапе військо**» – одним з найяскравіших представників нашого часу став пес на прізвище «Патрон», який прославився завдяки своїй «роботі», а саме пошуку мін. Пізніше з'явилися «**чотирилапі війська**», які поповнилися і поповнюються котами, собаками і навіть енотами, які борються пліч-о-пліч з українським народом проти російської навали та одночасно символізують гуманність та доброзичливість українських військових, бажання перемогти і звільнити свою країну в тому числі за допомогою представників фауни: «**Чотирилапе військо**: історії собак, які несуть службу та наближають перемогу України» (ТСН, 24.05.2022). За аналогом поширеного і всім зрозумілого «чотирилапі друзі» почали з'являтися семантичні неологізми як, наприклад, «**чотирилапий антидепресант**», «**чотирилапий розвідник**», «**чотирилапий тероборнівець**», «**чотирилапий захисник**», «**чотирилапий батальйон**» тощо: «**Чотирилапий антидепресант** «Бусінка» працює з дітьми та військовими», «**Чотирилапі антидепресанти** для ветеранів» (Віта ТБ, 18.11.2022). «**Чотирилапий тероборнівець** виконує свою корисну функцію – служить «дублером сирени повітряної тривоги» (ВолиньPost, 12.06.2022). «... боронять нашу країну ще чимало **чотирилапих захисників**» (Myvin.com.ua, 21.03.2022). «**Чотирилапий розвідник** Тор відзначений нагородою» (wz.lviv.ua, 22.09.2022). «**Чотирилапий віщун**: Бойовий пес Вульф попереджає українських бійців про обстріли» (5 канал, 17.02.2017). «... хотіли

якось відзначити та віддячити за вірну службу цей наш «**чотирилапий батальйон**», який віддано захищає та боронить нашу країну...» (Чернігівський монітор, 23.09.2022).

«**Диванні війська**» так іронічно називають людей, які перебуваючи не на фронті, активно коментують і дають поради щодо перебігу війни та ведення бойових дій: «На смерть за путіна: «**диванні війська**» йдуть воювати: на росії оголосили часткову мобілізацію» (5 канал, 21.09.2022), «...кепкувати з нього почали «**диванні війська**» (Українська правда, 04.05.2022).

Ще одним прикладом слугує неологізм «**Привид Києва**», який, до речі, вже зайняв гідне місце на сторінках Вікіпедії. На початку повномасштабної війни народилась легенда про невловимого пілота-аса, який збивав практично всі літаки ворожої авіації. Спочатку люди вважали, що це одна людина і затамувавши подих вболівали за його життя. Неодноразово з'являлась інформація про те, що пілот загинув, але знову і знову українці раділи його поверненню. Так, згодом стало зрозуміло, що «Привид Києва» – це збірний образ українських героїв-пілотів, які щодня боронять небо України. «**Привид Києва** загинув у повітряному бою, збивши 40 ворожих літаків» (Zaxid.net, 30.04.2022). «**Привид Києва** – міф чи реальність?» (Kyiv Post, 25.08.2022). «Хто такий «**Привид Києва**»: командування Повітряних Сил ЗСУ розкрило таємницю» (Вечірній Київ, 30.04.2022).

Окрема група неологізмів була утворена злиттям декількох окремих лексичних одиниць шляхом прибирання пробілу (голофразисом) [2, с.40]. Новотвір «**аналоговнет**» з'явився внаслідок заяв російських посадовців щодо унікальності їхніх передових військових технологій. Вони заявляли що їхнім розробкам, які в реальності виявилися малоефективними, «аналогов нет». Відтак цей неологізм вживається для позначення чогось вигаданого в РФ, або неякісного і, як правило, в українському контенті вживається з іронічним забарвленням. «**Аналоговнет**» технології: у мережі показали протитанкові їжаки окупантів для захисту від української бронетехніки» (Патріот Донбасу, 16.11.2022). «**Аналоговнет**: Окупанти «загубили» БМП під час перевезення техніки – машина впала з потяга» (Патріоти України, 13.12.2022). «Елітна» Таманська дивізія кинула свій «**аналоговнет**» Т-90 «Прорыв», тепер він вперше трофей ЗСУ» (Defense Express, 18.09.2022).

Аналогічно до попереднього прикладу було утворено такі неологізми як «**іхтамнет**», «**Крим-**

наш», які з'явилися дещо раніше – до початку повномасштабної війни 2022 року, а саме після вторгнення Росії до автономної республіки Крим та на територію Донбасу у 2014 році. Ці лексеми походять від категоричних заяв президента Росії про те, що на території України відсутні будь-які російські війська, та вказують на позицію росіян щодо приналежності півострова. *«Іхтамнет»* на українському кордоні: чого Україні очікувати від перемовин Байдена та Путіна» (5 канал, 06.12.2021). *«Іхтамнет»*: три історії невоєнного впливу Кремля на незалежні країни» (ЦН, 08.02.2022). *«Кримнаш»* не рятує від в'язниці» (Крим. Реалії. 07.09.2022). «Голосувала за *«Кримнаш»* та напад на Україну» (Еспресо, 06.06.2021).

До речі, на письмі зустрічаються два варіанти згаданих лексичних одиниць: *іхтамнет*, *аналоговнет* – з українською літерою -е-, тобто транслітерація та *іхтамнет*, *аналоговнет* з російською -е-, ймовірно, з метою підкреслити «чужість» та іронічне ставлення до подібних явищ.

Неологізм *«затридні»*, утворений способом голофразису, з'явився вже з початком повномасштабної війни і вживається зі значенням «поставити нереалістичні плани і вірити в їх успіх». «... зауважив, що Україна вщент зруйнувала амбіційні плани росіян про *«затридні»* (Прямий, 03.06.2022). «Як відомо, першочерговою метою «спецоперації» бункерного діда ерефії було взяти Київ *«затридні»* та замінити українську владу на своїх маріонеток» (Моя Київщина, 08.06.2022).

Заслуговують на увагу новотвори похідні від власних імен осіб, які стали символами війни, уособленням певної поведінки, як позитивної, так і негативної. Так, наприклад, з'явилися: неологізм *«арестовлення»* – похідне від прізвища Арестович, утворений способом основоскладання, зі значенням «заспокійливе повідомлення» (йдеться про радника голови Офісу Президента Олексія Арестовича); та похідні дієслівні новотвори *«кімити»* – від прізвища Кім, зі значенням «зберігати оптимізм» (йдеться про голову Миколаївської ОВА Віталія Кіма); *«кадирити»* – від прізвища Кади́ров, зі значенням «видавати бажане за дійсне» (йдеться про намісника Чечні Рамзана Кади́рова), іноді використовують дієслово *«кадирити»* для опису побиття ув'язнених великими дерев'яними ціпками (ZN.ua, 16.12.2022); *«шойгувати»* – від прізвища Шойгу, зі значенням «видавати ніби все добре, коли насправді все погано» (йдеться про російського Міністра оборони Сергія Шойгу); *«макронити»* – від прізвища Макрон, зі значенням «робити дуже стурбований

вигляд щодо певної ситуації, усім це показувати, але нічого не робити по суті» (йдеться про президента Франції Емануеля Макрона), *«шольцити»* – від Шольц, зі значенням «вдавати стурбованість відносно певних ситуацій, при цьому нічого не робити, щоб їх вирішити» (йдеться про президента Німеччини Олафа Шольца; *«закобзонити»* – від прізвища Кобзон, зі значенням «швидко померти» (йдеться про Юсифа Кобзона, російського співака, який підтримував агресію і війну РФ проти України та несподівано помер). «ЗСУ на Південному напрямку *«закобзонили»* два десятки окупантів та їхню техніку» (ТСН Україна, 04.09.2022). *«Будуть макронити і шольцити...»* (Сіверщина, 14.06.2022).

Категорія дієслів є досить чисельною серед лексичних інновацій. Так, наприклад, низку новотворів представляють собою відіменникові дієслова, які походять від назв зброї і використовуються на позначення знищення ворогів в той чи інший спосіб, до них належать *«байрактарити»* (від назви Байрактар – турецький ударний оперативно-тактичний середньовисотний безпілотний літальний апарат з великою тривалістю польоту, здатний виконувати дистанційно керовані або автономні польоти.), *«джавелітити»* (від назви Джавелін – переносний протитанковий ракетний комплекс виробництва американських підприємств Raytheon та Lockheed Martin), *«стінгерити»* (від назви Стінгер – переносний зенітно-ракетний комплекс класу «земля – повітря» з інфрачервоною головкою самонаведення розробки американської компанії General Dynamics), *«хаймарсити»* (від англ. HIMARS – американська реактивна артилерійська система) тощо; від військових шифрів «вантаж 200» – умовного позначення убитих, мертвих, загиблих та «вантаж 300» – у військовому жаргоні термін, що позначає транспортування пораненого солдата, якого вивозять із зони бойових дій, з'явилися новотвори *«задвохсотити»* – знищити, *«затрьохсотити»* – поранити; також зустрічаються ж слова *«замогилити»* – у значенні ліквідувати, *«наволонтерити»* – дістати за будь-яких обставин, *«чорнобайти»* – робити щось безглузде багато разів тощо. «Але які часи така й вечірка – нумо *байрактарити* ціни разом» (Beauty Hunter, 18.08.2022). «Вибухи у Мелітополі: знищено базу осетинів, могли *«задвохсотити»* актора Фідарова» (Уніан, 11.12.2022). «Мінометник розповідає, як кілька днів вони «полювали» на один ворожий БТР, а нещодавно їм вдалось його вистежити й *«затрьохсотити»* (Укрінформ, 24.11.2022). «Атмосфера в Харкові

навела на думку, що ані *задвохсотити* Шевченка, ані *затрьюхсотити* Сковороду росіяни не зуміли» (Тиктор Медіа, 17.11.2022). «Це фізично важко дивитись, але треба – щоб розуміти, яка хвора нація в нас під боком, і як багато русні ще треба *замогилими*, щоб до них хоч щось дійшло» (Telemetr). «Етнодіва допомагає збирати кошти на авта для волонтерів, світові гуманітарні ініціативи #standforUkraine, а ще встигає *наволонтерити* на генератори для Чернігова» (Час Чернігівський, 14.04.2022). «Ворог не перестає *чорнобайти*: рахунок вже 12:0» (Телеграф, 28.03.2022)

Досить поширеним способом утворення неолексем є основокладання. Згадаймо, наприклад, такі лексеми як «*бандеромобіль*» та «*бандеросмузі*» – утворені поєднанням двох основ, одна з яких – це прізвище *Бандера*, інша – слова *автомобіль* та *смузі* відповідно. «*Бандеромобіль*» – це український броньований автомобіль, вигаданий і створений активістами під час війни на сході України. Микола Коханівський, командир батальйону ОУН, дав йому таку жартівливу назву. Згодом будь-які модернізовані броньовані машини, які самотужки переробляли для українських воїнів, почали так називати. Під час повномасштабного російського вторгнення слово набуло особливої популярності. Сприяла цьому також заява речника МО РФ Ігора Конашенкова про те, що «націоналістичні батальйони застосовують так звані «*бандер-автомобілі*», які мають підвищену прохідність та оснащені великокаліберним стрілецьким озброєнням або мінометами». «*Бандросмузі*» – запалювальна суміш, відома також за назвою «коктейль Молотова». «Дмитро каже, що найкраще виготовляти “*бандеросмузі*” з мазуту та бензину» (Суспільне новини, 7.03.2022). Слово «*літакопад*» – утворене від основ слів *літак* та *падати* – у значенні безпребійне збивання російських літаків Військами протиповітряної оборони України. «*Літакопад*» у Росії: військовий експерт розкрив правду про авіацію РФ» (Уніан, 25.10.2022). З'явилися також композити, утворені за допомогою префікса *кібер*, взятого від слова *кібернетика*, і який вказує на зв'язок з цією наукою, наприклад, «*кіберфронт*», «*кібервійна*» – хакерські атаки на сайти та інші інформаційні системи, з метою вивести їх з ладу; різновид інформаційної війни; «*кібервійська*», «*кіберкозаки*», «*кіберпартизани*» – спільнота українських ІТ-спеціалістів, що працюють

для нейтралізації ворога в кіберпросторі під час російського вторгнення в Україну [5]. «*Кіберфронт* російсько-української війни» (Ukrainer, 15.03.2022). «*Кібервійська* координують DDoS-атаки і мають детальну інструкцію навіть для новачків» (Ukrainer, 15.03.2022).

Особливістю цих лексичних одиниць є те, що вони утворені за існуючими словотвірними моделями української мови і тому мають шанси засвоїтися та закріпитися в мові.

Висновки і пропозиції. Мова, як відкрита система, характеризується тим, що одні слова з'являються, інші забуваються. Ознакою нашого часу є стрімкий темп розвитку української мови, який значною мірою спричинений розв'язаною росіянами війною. На жаль, новотвори, пов'язані з цією сумною сторінкою нашої історії, будуть з'являтися доти, доки не закінчиться війна, оскільки кожен новий день – це нові події, емоції, переживання як негативні, так і позитивні, що потребують вираження у нових формах. Можемо зауважити, що для неологізмів періоду війни властивим є емоційне забарвлення, часто іронічне або саркастичне. Характерними рисами утворення неологізмів цього періоду є відсутність власне неолексем, натомість широко представлена категорія новотворів та семантичних неологізмів, оскільки виникнення неологізмів у цей період пов'язане з переосмисленням та набуттям нового значення вже існуючих лексичних одиниць. Переважна більшість неологізмів, які з'явилися і продовжують з'являтися у період війни з експресивним забарвленням, має чітке розмежування на «свій» і «чужий». Для неологізмів на позначення «своїх» характерні позитивні ознаки, натомість для «чужих» притаманне яскраве вираження таких почуттів як зневага, висміювання, сарказм тощо.

Перелік наведених вище неологізмів не є вичерпним. Так само категорія неологізмів завжди є динамічною та відкритою і з часом може розширитись новими лексичними одиницями. Але розуміємо також, що частина новотворів можуть виявитись «словами-кометами» і не увійти до постійного лексичного складу мови, назавжди залишитись відображенням настроїв українців та життя періоду військового стану. Це, у свою чергу, стане матеріалом для подальших досліджень, з часом можна буде виявити, які саме неологізми залишаться у мові, стануть загально-вживаними, а які відійдуть на периферію.

Список літератури:

1. Гладка В. А. Поняття «неологізм» у світлі сучасних лінгвістичних парадигм. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*, 2009. Вип. 11. С. 170–177.
2. Гольцова М.Г. Голофразис як спосіб оказіонального словотворення в англійській мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 2019. Вип. 33(2). С. 40–42.
3. Гриценко С. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. *Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*, 2022. Вип. 2(32). С. 9–13.
4. Дзюбіна О. І. Типологічні принципи класифікації неологізмів у сучасній англійській мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 2018. Вип. 33(2). С. 38–40.
5. Інститут мовознавства імені О. О. Потебні НАН України. URL: <https://www.facebook.com/inmo.org.ua/photos/a>
6. Колоїз Ж. В. Семантичні неологізми як результат семантичної деривації. 2004 ст. 54–61.
7. Ладоня К. Ю. Неологізми в українській мові: сутність, визначення, принципи класифікації та функціонування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 2018. Вип. 36(1). С. 38–40.
8. Словник неологізмів української мови URL: <https://www.armyinform.com.ua/2022/07/20/armiyainform-predstavlyaye-slovnuk-neologizmiv-ukrayinskoji-movy>
9. Словник сучасної української мови та сленгу «Мислово». URL: <https://www.myslovo.com/>
10. Стишов О. А. Семантичні неологізми в дискурсі українськомовних мас-медіа початку ХХІ століття. *Філологічні студії*, 2015. Вип. 13. С. 364–374.
11. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття: на матеріалі мови засобів масової інформації. 2-ге вид., перероб. Київ : Пугач, 2005. 388 с.
12. Струганець Л. В. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття. Тернопіль : Астон, 2002. 352 с.
13. Тищенко О. Нові й актуалізовані слова та значення (словникові матеріали) у контексті сучасних неословників. *Українська мова*, 2011. № 1. С. 55–68.
14. Українець О. Свинособаки, рашисти, кацапи: звідки взялися зневажливі прізвиська для ворога. URL: <https://www.platfor.ma/topic>

Gladchenko A. M., Komarova O. S. NEOLOGISATION OF VOCABULARY IN THE PERIOD OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

The events of social and political life, the economic situation in society, the development of technologies, etc. are reflected in language, primarily at the lexical level. In the modern Ukrainian language, we have neologisms, the appearance of which was caused by the Russian-Ukrainian war. The purpose of the work is a partial study of such neologisms. The article analyzes selected newly formed lexemes that are recorded in today's mass communication media. The material that was used – lexical units that were extracted from the modern press, television programs and Internet sources from the beginning of the Russian aggression.

The article examines novelties derived from the personal names of persons who have become symbols of war, personification of certain behavior, both positive and negative. A number of examples of modern semantic neologisms, formed by metaphorization, as a result of the merging of separate lexical units by the method of holophrase, are given. A fairly common way of forming neolexes is stemming. Among the considered neologisms, the category of verbs turned out to be quite numerous. So, for example, a number of innovations are nominative verbs that come from the names of weapons and are used to indicate the destruction of enemies in one way or another.

Neologisms of the war period are characterized by an emotional color, often ironic or sarcastic. It is also noted that a high degree of emotionality during nomination quickly generates synonymous chains of neologisms with both positive and negative connotations. A characteristic feature of the formation of neologisms of this period is the absence of actual neolexes, instead, the category of innovations and semantic neologisms is widely represented. The vast majority of analyzed neologisms have an expressive color and a clear distinction between «own» and «other». Neologisms to denote «own» are characterized by positive signs, while «other» are characterized by a vivid expression of such feelings as contempt, ridicule, sarcasm, etc.

Key words: neologism, neologization, innovations, nomination, composite, lexicology, military slang.

Hromko T. V.

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

ASPECT DICTIONARIES AS A REFLECTION OF MODERN LEXICOGRAPHIC TECHNOLOGIES OF THE DESCRIPTION OF THE LINGUAL OF THE IDIOM

The article compares the traditional usage of the differential principle for the lexicographic description of dialectal formations with a complete scientific description of the dialect. The article presents a study of the linguistics of a particular locality using the Thesaurus, which will help to reflect all representations of linguistic expression within the object under study and model the terminological system of the subject cluster; and a number of aspect dictionaries as a new lexicographic technology that helps to provide a complete dictionary of the idiom, the depth of discourse of the semantic relationships of its elements. Such a set of descriptions as a complete idiom dictionary constitutes a monolingual lexicographic complex. The author defines the textual corpus as its source base, aimed at the conceptual notion of polysystemicity, the main property of the text and the word. The monolingual thesaurus is part of the minimum program of idiomatic lexicography and can be used to compile various types of dictionaries, such as phraseological, ideographic, thematic, socially labeled, etc. They record and describe all linguistic units in their systemic connections and relations to the lexicon of the dialect as a language system and as a fragment of the dialect system of the language, which reveals the metalinguistic aspects of the idiom. The principles of lexicography and methods of compiling aspectual dictionaries aimed at ensuring the quality and completeness of linguistic information are described. With the definition of lexicographic technologies that form the system of knowledge about language and are an important tool in the study of language data and the development of aspect dictionaries, which include macro- and microstructure, typology and lexicographic parameterization, the ability of the mono-idiomatic linguistic system to reveal various metalinguistic aspects of the dialect as a language system is proved, since aspect dictionaries are a reflection of modern lexicographic technologies for describing the linguistic system. At the time of great potential and new technological possibilities of linguistic studies, it is the mono-dialect lexicographic complex of the dictionaries in question that can become the most complete source and indispensable tool for scientific research – from the completeness of fixing the lexicon to the monographic description of the dialect as a language system, because it has obvious advantages over the traditional differential lexicographic approach.

Key words: linguistics, dialectology, lexicography, thesaurus, dialect, idiom, language system, aspectual dictionary, lingual.

Introduction. It is an axiomatic statement that any linguistic description is preceded by a certain documentation of language units. This position has been, is and will continue to develop lexicographic science in the direction of developing a meta-language and unifying the theory of lexicography in accordance with the times, introducing technologies for compiling lexicographic corpora relevant to their time and orienting a certain lexicographic product for processing by narrow specialists or the general public, etc. Therefore, it is not only the historical and temporal loss of linguistic phenomena, elements of language grammar, and cultural achievements of mankind that prompts linguists to look for ways and means to improve lexicographic technologies, but also the general professionalization of scientific knowledge that

is progressing in linguistic thought and the pragmatics of linguistic research.

Lexicographic technologies are currently undergoing a rethinking in accordance with the reflection of different stratum of the language. When lexicographically completing dialectal units recorded in oral speech, the views on lexical, phraseological and other linguistic units as an object of lexicographic description are clarified, the reproduction of their communicative qualification is improved, the grammatical aspect of displaying speech contexts is improved (for more details see [4, p. 13]) on the basis of scientific and pragmatic orientation to further research.

When compiling dictionaries, author's approaches to lexicographic work in general are also relevant, which are formed in accordance with the goals of

scientific research. Dialectological lexicography both maintains its traditions and uses new technologies for creating dictionaries to conduct the latest research, for example, a monographic description of a particular idiom (dialect) as a language system. Such lexicographic technologies as the basis for a comprehensive study of the idiom have their own specificity, which is expressed in the implementation of a number of principles and aspects that orient the process of lexicography, on the one hand, to the textual base of empirical material and complete dictionaries, and on the other hand, to the unification of this process of explication of mono-idiomatic material in all its diversity.

The description of a language system – the lingual of a certain idiom [6] is traditionally reduced to a complete lexicographic fixation of language units, taking into account the provisions and standards of linguistic science of the corresponding period. Nowadays, aspectual dictionaries are being actualized as a way of reflecting modern lexicographic technologies for describing a language or a particular language system. Aspectual dictionaries are a new form of dictionaries that reflect not only the vocabulary of a language, but also its linguistic variation and parameterization [3]. These dictionaries are created using modern lexicographic technologies, in particular computer corpus analysis, which allows collecting and systematizing a large amount of linguistic data from various sources. This is the source base of the national language. As for a particular language system, for example, a subdialect of a group of speakers in one locality, the main source of its linguistic vocabulary is the idiom text corpus. The first lexicographic collection of all linguistic units (as well as speech units, according to the ontological status of this object of the dialectal stratum) is the thesaurus. Aspectual dictionaries are additional to this global lexicographic description, but they are based on the textual corpus. Their significance lies in the interpretation of the variability of the language system, its grammatical system, lexical-semantic and phraseological representations in their entirety, which is important for linguistic science. On the one hand, they are in the realm of linguistic research (they provide useful information for linguistic analysis and comparison of different language variants), and on the other hand, they are extralinguistic elements (ethnography, culture and history of a certain geographically defined language formation, etc.) Therefore, the article will focus on the importance of aspectual dictionaries in reflecting modern lexicographic technologies and their role in describing the variability of linguistic units in a dialect.

Analysis of recent research and publications.

The theory of dialectal lexicography in the context of foreign and domestic dialectography has its achievements, in particular, in terms of practical experience in compiling dictionaries, which is recognized as the oldest way of fixing language units (see in the context of “lexicography theory” [11, p. 33]), in the development of lexicographic meta-language and categorical features (parameters) of dialectal dictionaries organization, as well as in the typologization of dictionaries (see for L. V. Shcherba [17, p. 305]) based on various categorical features – parameters. The dialectological dictionary theory is qualified by V. V. Morkovkin and V. V. Dubychynskyi as *scientia lexicographica* (lexicography as a science of creating, studying and using dictionaries) [7, p. 9].

A new impetus for the development of modern national dialectological lexicography was given in the scientific research of A. A. Moskalenko [12], S. P. Bevzenko [1], as well as in numerous qualified dictionaries by M. V. Nikonchuk [13; 14; 15], I. V. Sabadosh [16] and many other lexicographic studies [8, pp. 12–25]. At the same time, lexicographic technologies for describing an idiom remain at the stage of the author’s initial experience [6]. A retrospective consideration of Ukrainian mono-dialect lexicography [6, pp. 68–81], taking into account the insufficiency, incompleteness of the empirical base of dialectological science, leads to the conclusion that it is necessary to compile a methodology and unify the description of the dialect as a language system, including lexicographic technologies for its study for monographic descriptive purposes. The ideologeme “complete dictionary”, which has been discussed from time to time in academic circles [16, p. 5], reflects the compilation of a complete list of all words existing in the language, along with their meanings and usage. Earlier, when the collection and systematization of linguistic information was carried out mainly manually, the creation of a complete dictionary was a difficult task, often considered unrealistic and implausible. However, with the development of computer technologies and corpus research, which make it possible to collect, process and analyze a huge volume of texts, this idea of a complete dictionary has become more realistic [9; 8], because corpus technologies can identify and systematize the use of words in texts, as well as collect the meaning and usage of words from different sources.

Formation of the purpose of the article. The purpose of the proposed article is to analyze a set of lexicographic technologies for describing an idiom as a language system. The aspect dictionaries which

we define are a reflection of modern lexicographic technologies for describing the lingual of the idiom. On the example of the compiled mono-dialect lexicographic complex, which is specific in terms of the macro- and microstructure of its dictionaries, as well as typologization and lexicographic parameterization, which consist in the principles of structure and organization, from the thesaurus to the corresponding aspect dictionaries [5, p. 4], the experience of lexicographic extrapolation of empirical material of the Central Ukrainian subdialect of the steppe dialect is presented [6].

Results. According to the tradition of Ukrainian dialectography, regardless of the object of description (one dialect or idiom), the differential principle of distinguishing units (dialects) of the studied language grouping is the leading one. Therefore, in the lexicographic description of dialectal formations, the differentiation of the linguistic vocabulary is used: dialectisms that demonstrate certain dialectal phenomena are recorded, and the literary stratum of linguistic units of the literary stratum is delimited. Such a level of fixation of dialectal language calls into question the criteria for selecting dialectal units for lexicography, as well as the lack of completeness of empirical material for scientific description, for example, the genre of complete monographic description of an idiom, which is widespread in European dialectology today.

Scientific thought interprets the concept of “completeness of description” as a reflection of all representations of linguistic expression within the object under study. To conduct a complete scientific description of a dialect, it is necessary to present information about all its levels, and for this purpose the empirical material should include both dialectal and literary words used in the dialect. We propose to qualify such a description as monoidiom, i.e., a description of the language of a single locality. Its task is to study the idiom as a linguistic system, and the main source of it can be the Dialect Thesaurus, the concept of which is proposed as a reflection of modern lexicographic technologies for describing the lingual of the idiom [5].

The main function of the thesaurus as a new lexicographic technology for dialectology is to facilitate the search and selection of necessary information for dialect research. Its structure and principles of organization provide a complete vocabulary of the dialect and the depth of disclosure of the semantic relationships of its elements, and also allow the thesaurus to model the terminological system of the subject cluster in the most complete and systematic way. This is the

theoretical comprehension of colloquial material. The practical value of a dialect thesaurus is determined by the double possibility of using it, firstly, for simultaneous analysis and construction of the lexical system, classification and storage of dialect material, and secondly, for searching and studying certain dialect words, formations and the system of their relations with other linguistic units. The thesaurus expands the linguistic competence of specialists, presents the factual basis for dialect descriptions as a scientific source of information about it, promotes in-depth study (up to a monographic description) of the dialect, etc.

Since a thesaurus is an effective way of presenting and systematizing knowledge of dialectology, it is important to explicate a dialectological thesaurus. The experience of compiling this specialized complete dictionary of the idiom as a language system, which contains a systematic and comprehensive description of more than 200 thousand words [6], demonstrates that it is important to explicate the knowledge of dialectology. Words, demonstrates that the description of the recorded units uses a rethinking of the postulates of dialect lexicology, clarifies the views on lexical, phraseological and other linguistic units as an object of lexicographic description, improves the reproduction of their communicative qualification, improves the grammatical aspect of displaying speech contexts on the basis of a scientific and pragmatic orientation to further research [5, p. 3–5]. This will allow, on the one hand, to highlight the specifics of idiom lexicography in complete dialect lexicographies, and on the other hand, to unify the presentation of mono-idiomatic (subdialect) material.

The completeness of a dialectographic or other lexicographic scientific description is not an absolute phenomenon. Nowadays, the scientific sphere can fully cover the dialectal data of a particular language system only at the synchronic level, and this is the only way to achieve completeness in lexicography of a particular language group. Aspect dictionaries are a continuation of the thesaurus as a modern lexicographic technology for describing the linguistic vocabulary of a dialect, because they are compiled on its basis.

While the principles of such a dictionary description are still controversial in the theory and practice of dialectography, the experience of compiling a thesaurus already offers a solution to these issues. If differential dictionaries are compiled on the basis of separate questionnaires and a selection of texts and have the purpose of partial representation of a dialect in a lexicographic publication, then the compiler of such a dictionary is, in principle, unable to describe

all kinds of word combinations that are theoretically included in it, and therefore, striving for complete minimization of the object of description, offers only fragments of material that the consumer of this lexicographic product intuitively seeks.

The widest possible approach to the reflection of the expressive means of an idiom as a linguistic system (lexicographic based on the recording of linguistic data, according to the survey program and textual representation) is focused on the comprehensiveness of coverage of linguistic units in their linguistic realization. The latter, within the framework of an idiom, determine the scope and boundaries of the words included in the thesaurus and at the same time can serve as material for multidimensional dictionaries derived from it (or with a return to the corpus of texts).

For lexicographic pragmatics, the method of dictionary interpretations and the formation of meaning branches is based on the comparison of the interpretation of a word, which is deployed in an idiom, with its structural scheme, which is unified and typical for traditional lexicography, so that it is possible to establish the peculiarities of the co-functioning of linguistic expressions of dialect and literary stratum, for example, in terms of determining semantic variation or ideographic representation of a word [18, p. 74].

The complexity of the issue of word-phrase interaction (for example, in the form of collocations, which are widely represented in the corpus of texts) leads to a variety of ways of recording this type of phrase in dialect dictionaries. Phraseological units are usually given at the end of a dictionary entry and are linked to a vocabulary by their base word. In a thesaurus as a complete dictionary with the reflection of each word of an idiom that is isolated, tokenized from a certain way documented dialect speech, all linguistic units that are part of an established phrase are presented, so in a mono-idiomatic thesaurus it is acceptable to reflect the same established phrase in all dictionary entries containing its elements. In contrast to highly specialized phraseological dictionaries, a mono-idiomatic phraseological dictionary is compiled not as an aspect dictionary, based on a thesaurus, but by extracting phraseological words from a corpus of texts. Such criteria are important for the specifics of the thesaurus parameterization, which is based on the lack of uniformity in the choice of the core/core/grammatically dominant word, and therefore the speech material (language grammar) provides these opportunities by emphasizing the meaning of established phrases in contexts, demonstrating their frequency in speakers' use, as well as syntagmatic and prosodic moments of speech as a communicative process. In general, the

determination of established phrases in dictionaries – codified or dialectal (and phraseological) – for both descriptive and prescriptive studies, in our opinion, should be determined purely pragmatically, formally, and not on the basis of general theoretical interpretations of the typology of interaction of the component parts of this linguistic unit, i.e., phraseology.

The complete dictionary is focused on the ontological concept of “polysystemicity” as a property of the text (at the text level) and as a property of a lexical unit (at the word level) [3, p. 115]. The dialect material collected in the subdialect must undergo lexicographic processing, moreover, polysystemic processing. Such processing of the lexical fund is replenished with new parameters, which allows for the compilation of new types of dictionaries – ideographic, motivational, frequency, figurative, etc. These, in turn, will prepare the ground for a monographic description of the dialect.

A monoidiom thesaurus with complex parameters of a dictionary entry (lexicon) is part of the minimum program of idiomatic lexicography and is a base, i.e., it can be used to compile lexical and phraseological aspect dictionaries depending on the purposes of linguistic research:

- 1) an alphabetical dictionary (vocabulary);
- 2) inversion dictionaries;
- 3) dictionaries of word variants (so-called semantic dictionaries – synonyms, antonyms);
- 4) a phraseological dictionary;
- 5) an ideographic dictionary;
- 6) a number of thematic dictionaries (of certain thematic groups of vocabulary – botanical, folk and industrial);
- 7) socially labeled dictionaries (children's vocabulary, archaic words), etc.

All subtypes of dictionaries belong to systemic sources, whose task is to record and describe linguistic units in their systemic connections and relations of the lexicon of the idiom as a language system and as a fragment of the dialect system of the language.

As another modern technology, the monoidiom corpus of texts can serve as a source for the so-called grammar dictionaries, which are currently relevant in the study of the communicative and speech aspect of dialect data:

- 1) a grammar dictionary (morphological, morphemic, syntactic);
- 2) a dictionary of phrases, collocations, and paremias.

In other words, when using lexicographic technologies in the methodology of descriptive idiom research, not only one method is used, but also their

system, which should ultimately ensure the completeness, representativeness and validity of the primary information. These criteria contribute to the formation of specific scientific conclusions that will complement already known scientific theories or systems of scientific knowledge.

Our proposed development of such a mono-idiomatic lexicographic system will allow us to identify various metalinguistic aspects of the dialect as a language system. Such characteristic approaches to lexicography of dialect data as “philologism, historicism, semantism, lexicographism and maximalism in the completeness of the analysis of linguistic facts” are fundamental in the field of dictionary science, as far back as the linguistic school of Professor B. A. Larin, who once defined the principles of lexicography: 1) lexicographic completeness (the principle that a dictionary should contain all words and phrases belonging to a particular language); 2) accurate certification of the material (the dictionary should contain accurate information about the word, such as its pronunciation, spelling, parts of speech, meaning, and examples of use); 3) temporal and spatial characterization of linguistic units (the dictionary should contain information about the time and place of use of the word in the context of synchronous description); 4) retrospective linguistic and cultural characterization (information about the linguistic and cultural history of the word); 5) comprehensive description of the vocabulary (complete information about all shades of meaning and functional expression of the word) (see for [10]).

The general principles of lexicography are naturally identical to the rules and methods used in compiling aspect dictionaries, as they are aimed at ensuring the quality and completeness of linguistic information.

The lexicographic technologies that form the general structure of dialect-specific dictionaries are generally similar. They contain an “Introduction” or “Preface”, a dictionary body containing dictionary entries arranged in alphabetical order, and a list of references, both dictionary and other genres (written texts, folklore publications, etc.). The definitions open with heading units, which are simple (single) and compound words expressed by full and service parts of speech, provided with grammatical and stylistic marks, etc. The illustration area provides contexts-demonstrations of the headword surrounded by other words in the speech, with links to the sources from which the words or illustrative examples were borrowed, if possible. Meaning branches can be interpreted by dialectologists-compilers from

elementary one-word (e.g., literary equivalents) to full (e.g., ethnographic) descriptions of definitions described by dialect units with polysemantic transmission.

The theoretical foundations of aspectual dictionaries of a particular idiom consist in establishing their macro- and microstructure, as well as typologization and lexicographic parameterization. The solution of these significant lexicographic tasks at the level of a complete lexicographic mono-linguistic description depends on demonstrating the typicality of the dialectological macrostructure of a differential dialect dictionary, which includes a set of compositional components of a dictionary edition and at the same time the principles of arrangement of dictionary entries, the problem of selection of linguistic units, etc., as well as megastructures, which, in addition to the macrostructure, provide for a variety of research programs. In this respect, aspect dictionaries have their own metalinguistic orientation.

In general, modern lexicographic technologies for processing dialect speech and compiling all of the above dictionaries involve compliance with the principle of linguistic normativity. The introduction of computer lexicography in the future will certainly expand the possibilities of lexicographic technologies, including for the comprehensive study of idiom.

The role of dictionaries in the birth of certain theories and concepts was succinctly and concisely described by Baudouin de Courtenay: “dictionaries remain forever an urgent need of our science, and without them, even the most ingenious theoretical conclusions will lack factual justification” [2, p. 265]. Thus, this capacious statement also refers to the importance of aspect dictionaries in science and their relationship with theories and concepts. Such lexicographic variations are the means of storing and transmitting linguistic knowledge, and they help to generalize and systematize information. When science develops new theories and concepts, it is important to have a clear and precise understanding of the terms used to describe them. Aspect dictionaries provide this precision by allowing researchers to establish commonly accepted definitions of words and their meanings.

Without dictionaries, one can face significant difficulties in scientific research, as the lack of a clear understanding of terms can lead to inaccuracies and incorrect conclusions. aspectual dictionaries are a reflection of modern lexicographic technologies for describing the linguistics of a dialect and are a necessary tool for scientific research and an important component for building theories and concepts, as they

provide factual justification of linguistic data and their implementation in the lingual of a particular idiom.

Conclusions. The theoretical generalization about the importance of aspectual dictionaries in reflecting the description of the dialect lingual shows obvious advantages of modern lexicographic technologies over the traditional differential lexicographic approach to the analysis of dialectal language, in particular, dialect. The identified aspects are scientifically embodied in the author's project on the empirical material of the studied steppe dialect. The development of such a mono-idiomatic lexicographic system will allow us to identify various metalinguistic aspects of the dialect as a language system. Such a lingual as part of a monoidiom lexicographic complex (thesaurus, other aspect dictionaries) as the main scientific

resource will allow, on the one hand, to study various aspects of dialectology, and on the other hand, will provide empirical evidence for linguistic and non-linguistic scientific research both now and in the future. Aspect dictionaries are a reflection of modern lexicographic technologies for describing the lingual of the idiom. In the time of enormous potential and new technological possibilities of dialect linguistics as an important aspect of modern linguistics, such a monoidiom lexicographic complex can become the most complete source and indispensable tool for scientific research – from the completeness of lexicon fixation to monographic description of the dialect as a language system, because it has obvious advantages over the traditional differential lexicographic approach.

Bibliography:

1. Бевзенко С. П. Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови. Київ : Вища школа, 1991. 231 с.
2. Бодуэн де Куртене И. А. Некоторые общие замечания о языковедении и языке. *История языкознания XIX–XX веков в очерках и извлечениях*. Москва, 1964. Ч. 1. С. 263–283.
3. Громко Т. В. Сучасні лексикографічні технології опису говірки як мовної системи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Випуск 46. Т. 1. Одеса: Гельветика, 2021. С. 114–117.
4. Громко Т. В. Тезаурус говірки як показник її онтологічного статусу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Київ, 2020. Том 31 (70) № 2. Ч. 1. С. 1–6.
5. Громко Т. В. Моноговірковий лексикографічний комплекс як сучасна лінгвістична технологія. *Мова*. 2020. № 34. С. 11–17.
6. Громко Т. В. Методологія та досвід дескрипції говірки: монографія / за ред. проф. О. І. Іліаді. Дніпро : Середняк Т. К., 2021. 452 с.
7. Дубичинский В. В., Ройтер Т. Теория и лексикографическое описание лексических параллелей : монография. Харьков : Изд-во «Підручник НТУ «ХПІ»», 2015. 148 с.
8. Дубичинський В. В. Українська лексикографія: історія, сучасність та комп'ютерні технології : навчальний посібник. Харків, 2004. 164 с.
9. Кривицька О. Українська лексикографія : теорія і практика. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2005. 175 с.
10. Ларин Б. Проект Древнерусского словаря (Принципы, инструкции, источники). Ленинград, 1936. 180 с.
11. Морковкин В. В. Об объеме и содержании понятия «теоретическая лексикография». *Вопросы языкознания*. 1987. № 6. С. 33–42.
12. Москаленко А. А. Українська лексика першої половини XIX ст. Конспект лекцій зі спецкурсу. Одеса, 1969. 91 с.
13. Никончук М. В. Сільськогосподарська лексика Правобережного Полісся. Київ, 1985. 312 с.
14. Никончук М. В., Никончук О. М. Будівельна лексика правобережного Полісся в лексико-семантичній системі східнослов'янських мов. Житомир, 1990. 369 с.
15. Никончук М. В., Никончук О. М. Транспортна лексика правобережного Полісся в системі східнослов'янських мов. Київ, 1990. 292 с.
16. Сабадош І. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород: Ліра, 2008. 480 с.
17. Щерба Л. В. Предисловие [к русско-французскому словарю] [в:] Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. Ленинград : Наука, 1974. С. 304–312.
18. Hromko T. Thematic organization of dialectological ideographic dictionary: from idea-preparation to general perspectives. *VII Scientific research in XXI century*. Methuen Publishing House (Ottawa, Canada). Pp. 73–75. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/5070>

Громко Т. В. АСПЕКТНІ СЛОВНИКИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СУЧАСНИХ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ОПИСУ ЛІНГВАРІО ГОВІРКИ

У статті порівнюється традиційне використання диференційного принципу для лексикографічного опису діалектних утворень з повним науковим описом говірки. Презентується дослідження лінгварію окремого населеного пункту з використанням Тезаурусу, який допоможе відобразити усі репрезентації мовного вираження в межах досліджуваного об'єкта та моделювати термінологічну систему предметного кластеру, та ряду аспектних словників як нову лексикографічну технологію, яка допомагає забезпечити повний словник говірки, глибину розкриття семантичних взаємозв'язків його елементів. Така сукупність описів як повний словник ідіому становить моноговірковий лексикографічний комплекс. Авторка визначає текстовий корпус як його джерельну базу, спрямовану на концептуальне поняття полісистемності – основної властивості тексту і слова. Моноговірковий тезаурус входить до програми-мінімум ідіомної лексикографії і може бути використаний для укладання різних типів словників, таких як фразеологічний, ідеографічний, тематичний, соціально-маркований тощо. У них фіксуються та описуються всі мовні одиниці в їх системних зв'язках та відношеннях до лексикону говірки як мовної системи та як фрагмента діалектної системи мови, що виявляє металінгвістичні аспекти ідіому. Описано принципи лексикографії та методів укладання аспектних словників, спрямованих на забезпечення якості та повноти мовної інформації. З означенням лексикографічних технологій, що формують систему знань про мову і є важливим інструментом у вивченні мовних даних та розробці аспектних словників, які включають макро- і мікроструктуру, типологізацію та лексикографічну параметризацію, доводиться спроможність моноідіомної лінгвографічної системи виявляти різні металінгвістичні аспекти говірки як мовної системи, адже аспектні словники є відображенням сучасних лексикографічних технологій опису лінгварію. У час величезного потенціалу і нових технологічних можливостей студій лінгварію саме моноговірковий лексикографічний комплекс означуваних словників може стати найповнішим джерелом і незамінним інструментом наукових досліджень – від повноти фіксації лексикону до монографічного опису говірки як мовної системи, адже має очевидні переваги перед традиційним диференційним лексикографічним підходом.

Ключові слова: лінгвістика, діалектологія, лексикографія, тезаурус, говірка, ідіом, мовна система, аспектний словник, лінгварій.

Ільченко О. А.

Національна академія Національної гвардії України

МЕТАФОРИЧНА МОДЕЛЬ ВІЙНИ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНСЬКОГО МЕДІАПРОСТОРУ 2014–2023 РР.

У цій статті проаналізовано метафоричну модель війни в політичному дискурсі українського сучасного медіапростору. Оскільки мова медіа – це той простір, де політичні реалії (події, явища, персони, політичні сили та партії й т. д.) уперше отримують номінацію (опис) й оцінну характеристику, приміряються на аксіологічну шкалу соціальних цінностей, то саме медіапростір було визначено як об'єкт дослідження.

Мова чітко й послідовно відзеркалює політичні чи інші важливі для суспільства зрушення, реагує на них, у першу чергу, своїм лексичним складом. Цим і зумовлений вибір медіаметафори як предмета цієї праці.

Актуальність теми розвідки зумовлена необхідністю здійснити комплексний лінгвістичний аналіз (морфологічний, семантичний, прагматичний) лексичної медіаметафори, що вписується в когнітивну модель війни й реалізується в сучасному (2014–2023 рр.) українському політичному медіадискурсі.

У результаті дослідження з'ясовано, що метафори виконують важливу стилетворчу функцію, природно й органічно вписуючись у сучасний політичний медіадискурс. Саме у медіамові метафора легко долає властиву їй семантиці суб'єктивність і незавершеність, а закінчений смисл зазвичай вона отримує в повному синтаксичному блоці, компенсуючи семантику у відповідних контекстувальних умовах.

Як вияв і відображення внутрішньостилістичних тенденцій медіамови виступають морфологічні й лексико-семантичні процеси. Стійкість характеристик і оцінок політичних реалій залежить від засобів морфологічного вираження компонентів медіаметафори. Тож метафоричні словосполучення сучасного медіадискурсу проаналізовано саме за морфологічними показниками слів-компонентів.

Морфологічний аналіз метафоричних словосполучень політичного дискурсу сучасного медіапростору дав змогу простежити аксіологічно-прагматичне навантаження досліджуваних одиниць.

Ключові слова: метафора, метафорична модель, політичний дискурс, медіадискурс, медіапростір, медіаметафора.

Постановка проблеми. Мова медіа – це той простір, де політичні реалії – події, явища, персони, політичні сили та партії й т. д. – уперше отримують номінацію (опис) й оцінну характеристику, приміряються на аксіологічну шкалу соціальних цінностей. Тож медіамова стала об'єктом вивчення.

Мова чітко й послідовно відзеркалює політичні чи інші важливі для суспільства зрушення, реагує на них, першочергово, своїм лексичним складом. Мова медіа – особливо чутлива до відповідних суспільно-політичних змін. Цим і зумовлений вибір медіаметафори як предмета цього дослідження.

Актуальність теми цієї розвідки зумовлена необхідністю здійснити комплексний лінгвістичний аналіз (морфологічний, семантичний, прагматичний) лексичної медіаметафори, що вписується

у когнітивну модель війни й реалізується в сучасному (2014–2023 рр.) українському політичному медіадискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Медіаметафору досліджують у різних лінгвістичних аспектах: О. Ільченко проаналізувала інтерпретаційні можливості метафори, визначивши семантичні сфери, які породжують метафору в сучасному медіапросторі, та продемонструвавши когнітивний механізм продукування й інтерпретації медіаметафори [1]; Н. Костусяк, Н. Шульська, Н. Костриця вивчали метафори, що вербалізують концепт *війна*, схарактеризувавши медіаметафори, які вияскравлюють мужність і майстерність українських захисників, реалізують супровідний позитивнооцінний відтінок [2]; Ю. Кравцова здійснила лінгвометафоричний аналіз щодо метафоричного моделювання, опи-

сала способи параметризації метафори як семантичної та когнітивної моделі, встановила спільні для них параметри, визначила деякі дискусійні питання [3].

Метафорична модель війни в політичному дискурсі українського медіапростору 2014–2023 рр. в морфологічному аспекті зі встановленням аксіологічно-прагматичної настанови медіаметафори не була.

Постановка завдання. Мета статті – описати метафоричну модель війни в політичному дискурсі українського медіапростору 2014–2023 рр. в морфологічному, семантичному аспектах із визначенням аксіологічно-прагматичної настанови сучасної медіаметафори.

Виклад основного матеріалу. Метафори виконують важливу стилетворчу функцію, вони природно й органічно вписуються в сучасний політичний медіадискурс. У медіамові метафора легко долає властиву їй семантиці суб'єктивність і незавершеність. Закінчений смисл зазвичай вона отримує в повному синтаксичному блоці, компенсуючи семантику у відповідних контекстувальних умовах.

Як вияв і відображення внутрішньостилістичних тенденцій сучасної медіамови виступають морфологічні й лексико-семантичні процеси. Стійкість характеристик і оцінок політичних реалій залежить від засобів морфологічного вираження компонентів медіаметафори.

Дібраний матеріал дав змогу зафіксувати політичні медіаметафори, серед них іменні і зрідка дієслівні словосполучення. Іменні метафоричні словосполучення варто розрізняти за зметафоризованим словом:

- а) словосполучення, де таким словом є іменник;
- б) словосполучення зі зметафоризованим прикметником;
- в) словосполучення, в якому вживається прислівник у переносному значенні.

Іменні метафоричні словосполучення зі зметафоризованим іменником надають політичній реалії стійкої характеристики-оцінки, чим дають змогу метафорі виконати аксіологічно-прагматичну функцію в медіатексті.

Метафоричне значення іменника зреалізовується в таких моделях:

іменник + прикметник у прямому значенні:

ПОЛІТИЧНЕ ЗАКУЛІСНЯ. Викрито ситуацію, пов'язану зі служителями московського патріархату в Закарпатті. *Політичне закулісся Кремля. Проблема церкви в Закарпатті* (Т/к «1+1», 06 грудня 2015);

Формат «нормандського квартету» змінити не вдасться (<https://ua.korrespondent.net/ukraine/4149292-formula-nevidomosti-scho-nam-prynese-shtainmaier>, Корреспондент.net, 13 жовтня 2019);

«НОРМАНДСЬКИЙ КВАРТЕТ». Країни-учасниці “нормандської четвірки”. Під нормандською четвіркою розуміють Україну, Німеччину, Францію та Росію – країни, які беруть участь у чотиристоронніх переговорах з вирішення збройного конфлікту на сході України. *«Роблю політичний камінг-аут»*: *Пригожин заявив, що хоче балотуватися в президенти України* (<https://ukraine.novyny.live/roblu-politichnii-kaming-aut-prigozhin-zaiaviv-shcho-khoche-balotuvatisia-v-prezidenti-ukrayini-81799.html>, Новини LIVE, 11 березня 2023);

«ГЛОБАЛЬНИЙ ГРАВЕЦЬ». Країна-учасниця світової політично-дипломатичної взаємодії у питанні розв'язання російсько-української війни. *«Глобальний гравець»*. *Світ має прислухатися до Китаю для завершення війни РФ проти України – прем'єр Іспанії* (заголовок) (<https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/v-ispniji-zayavili-shcho-svit-maye-prisluhatisya-do-kitayu-ostannipovini-50313121.html>, NV, 24 березня 2023).

Іменник-метафора привертає до себе увагу медіаспоживача, а прикметник, ужитий у прямому значенні, стає фоном, тлом, що вказує на дискурсивні (контекстуальні) умови метафоричного значення відповідного словосполучення. Декодування такого метафоричного словосполучення передбачає розшифровку оказіонального значення саме іменника: у ньому криється прагматична настанова політичної медіаметафори.

іменник + іменник у родовому відмінку:

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ. Національно-патріотичні, протестні акції в Україні (2013–2014 рр.). Приводом до цього Майдану стало непідписання Асоціації з Євросоюзом. Причини виявилися значно глибші та серйозніші: режим В. Януковича, корупція на всіх рівнях, свавілля правоохоронних органів України. Після цього послідувала низка драматичних і кривавих подій. Під час силового протистояння у лютому 2014 р. загинули сотні людей, а сама площа була серйозно пошкоджена. *Революція гідності навіки змінила свідомість українських людей* (Т/к «РАДА», 26 червня 2014);

ЗЛИТТЯ АПЕНДИКСІВ. Об'єднання території. *За яких умов відбудеться злиття апендиксів – ДНР і ЛНР* (Т/к «1+1», 07 серпня 2015);

БАЦИЛА СЕПАРАТИЗМУ. Суспільно-політичне явище (місцеві вибори), у циклі розвитку

якого можливе розповсюдження сепаратизму, за умови безконтрольної реалізації виборчого процесу. *Проведення місцевих виборів без відновлення Українию контролю над територією, над якою Росія більше п'яти років розпоршує бацилу сепаратизму, може стати небезпечним випробуванням для України* (<https://ua.korrespondent.net/ukraine/4149292-formula-nevidomosti-scho-nam-prynese-shtainmaier>, Корреспондент.net, 13 жовтня 2019);

ФОРМУЛА НЕВІДОМОСТІ. Поняття “формула невідомості” – коротке точне визначення певного правила фокусу на невідомих (прихованих, імплікатурних) аспектах договору. **Формула невідомості.** *Що нам принесе Штайнмаєр* (заголовок). *Українських керівників принадили припиненням вогню і стабілізацією ситуації на Донбасі. Києву виставили попередню умову для нібито доленосної зустрічі в «нормандському форматі» – прийняти «формулу Штайнмаєра»* (<https://ua.korrespondent.net/ukraine/4149292-formula-nevidomosti-scho-nam-prynese-shtainmaier>, Корреспондент.net, 13 жовтня 2019);

ХОР ГОЛОСІВ. Сукупність одностайних позицій в українському політикумі, що має латентний підтекст. Маніпулятивність такої інтерпретації криється в більшості голосів прихильників ухвалюваної політичної стратегії. *На жаль, хор голосів з команди Зеленського не дав відповіді на питання, чому на порядку денному переговорів про майбутнє врегулювання на Донбасі стоїть «формула Штайнмаєра», а не «план Зеленського»* (<https://ua.korrespondent.net/ukraine/4149292-formula-nevidomosti-scho-nam-prynese-shtainmaier>, Корреспондент.net, 13 жовтня 2019);

РОЛЬ ГРОМОВІДВОДІВ. Виконання обов'язків маніпулятивного відвертання уваги публічного гніву, тобто на емоційні сплески, від критичного (раціонального) аналізу чогось більш важливого. *Така виходить гра в кілька рук на одному фортепіано: один несе на собі лаври миротворця, а його партнери по команді беруть на себе роль громовідводів для публічного обурення* (<https://ua.korrespondent.net/ukraine/4149292-formula-nevidomosti-scho-nam-prynese-shtainmaier>, Корреспондент.net, 13 жовтня 2019);

ПРАВИЛА ГРИ. Умови політично-дипломатичної взаємодії. *«Можуть змінити правила гри»:* *Резніков розповів про ситуацію із закупівлею й виробництвом безпілотників* (заголовок) (<https://delo.ua/politics/mozut-zminiti-pravila-gri-reznikov-rozpoviv-pro-situaciyu-iz-zakupivleyu-i-virobnictvom-bezpilotnikiv-413505/>, delo.ua, 24 березня 2023).

delo.ua, 24 березня 2023).

Образність у таких іменних метафоричних словосполученнях політичного медіадискурсу, як видається, більш цілісна, ніж у метафоричних словосполученнях, побудованих за моделлю іменник + прикметник, очевидно, цим і зумовлена їх висока частотність продукування і функціонування в сучасній медіамові.

іменник + іменник у місцевому відмінку:

ПЕРЕГОВОРИ «У КВАРТЕТІ». Переговори країн-учасниць «нормандської четвірки», до якої входять Україна, Німеччина, Франція, Росія. Мета чотиристоронніх переговорів – вирішення збройного конфлікту на сході України. *Макрон і Меркель вже висловили надію на зустріч в «нормандському форматі» в жовтні, Зеленський теж не проти переговорів «у квіртеті», який обговорює проблеми Донбасу та шляхи їхнього вирішення* (<https://ua.korrespondent.net/ukraine/4149292-formula-nevidomosti-scho-nam-prynese-shtainmaier>, Корреспондент.net, 13 жовтня 2019).

Іменні метафоричні словосполучення політичного медіадискурсу зі зметафоризованим прикметником (порівняно зі словосполученнями зі зметафоризованим іменником) характеризуються низькою частотністю, оскільки прикметник у ролі залежного члена словосполучення ризикує залишатися поза увагою реципієнта і знижує динамізм висловлювання. Вилучення метафори-прикметника може спричинити до буквального значення виразу. Проаналізовані приклади метафоричного слововживання доводять, що експресивне навантаження сильніше виявляється в медіатексті з метафорою-іменником, ніж метафорою-прикметником. Метафоричне значення прикметника реалізується в сполученні з іменником у буквальному значенні, а переносне значення прикметника, як правило, унаочнюють (підкреслюють) лапки, наприклад:

«РОЗУМНА» БОМБА. *Високоточна керована бомба. ЗСУ почали використовувати «розумні» бомби JDAM: з'явилося відео удару і його наслідків* (<https://ukrayina.pl/ukrayina/7,183471,29543359,1047-1057-1059-1087-1086-1095-1072-1083-1080.html>, Gazeta, 09 березня 2023);

«НЕЗРУЧНИЙ» СОЛДАТ. *Військовослужбовець, який бунтує проти командирів і відмовляється йти в атаку. «Важко оцінити масштаби такої практики»:* *в ЗС РФ вигадали, як карати «незручних» солдатів* ([https://focus.ua/uk/voennoye-novosti/554512-vazhko-ociniti-masshtabi-](https://focus.ua/uk/voennoye-novosti/554512-vazhko-ociniti-masshtabi-voennoye-novosti/554512-vazhko-ociniti-masshtabi-)

takoji-praktiki-v-zs-rf-vigadali-yak-karati-nezruchnih-soldativ, Фокус, 11 березня 2023);

«ОДНОРАЗОВИЙ» СОЛДАТ. Російський військовий, який відмовляється воювати, відправлений до штурмового загону. *Військовий РФ розповів про «одноразових» солдат, яких примусово відправляють до штурмових загонів (заголовок)* (<https://tsn.ua/ato/viyskoviy-rf-rozpoviv-pro-odnorazovih-soldat-yakih-primusovo-vidpravlyayut-do-shturmovih-zagoniv-2283760.html>, ТСН, 12 березня 2023);

«ЖИРНА» ЦІЛЬ. Радіолокаційний комплекс ЗС Російської Федерації, який вдалося вирахувати й ліквідувати бійцям ССО України. *«Оператори ССО продовжують полювання на «жирні» цілі ворога. На Донецькому напрямку, під час ведення аеророзвідки, підрозділ Сил спеціальних операцій виявив та переслідував радіолокаційний комплекс розвідки і контролю стрільби ІЛ220 «Зоопарк-2», який постійно змінював позицію», – йдеться в повідомленні* (<https://focus.ua/uk/voennye-novosti/556731-vpolyuvali-zhirnu-cil-na-donechchini-zsu-znishchili-zoopark-yakiy-hovali-okupanti-video>, Фокус, 23 березня 2023).

Аналіз дібраного медіаматеріалу демонструє, що прикметники схильні до набуття й репрезентації аксіологічної оцінності, це пов'язано з їхньою категоріальною сутністю (атрибутивністю). Під впливом діючої в медіамові тенденції до головної функції прикметника – вираження ознаки – додається функція оцінки, тому навіть відносні прикметники в медіамові легко й регулярно набувають ознак якісних.

Дієслівні метафоричні словосполучення сучасного українського модіапростору зазвичай виконують синтаксичну роль присудка (або його частини); вирізняючись певною смисловою несамотійністю, вони є однокомпонентними (нерозкладними), пор.:

ВИБУХНУТИ ПОВІДОМЛЕННЯМ.

Активне перепошування меседжу в інформаційному медіапросторі. *1 жовтня російські інформантства вибухнули повідомленням: «Кучма підписав «формулу Штайнмаєра»* (<https://ua.korrespondent.net/ukraine/4149292-formula-nevidomosti-scho-nam-prynese-shtainmaier>, Корреспондент.net, 13 жовтня 2019);

СТАВИТИ ВИЛКУ. Позиція, в якій під «боєм» є президент України Володимир Зеленський, що змушує його вжити заходів, які дадуть змогу російській владі безкарно інтегрувати ОРДЛО за власним сценарієм, а Україна в результаті виявиться обмеженою й економічно,

й зовнішньополітично. *Вибудовуючи вигідну для себе логіку діалогу в «нормандському форматі», Кремль, кажучи шаховою мовою, ставить вилку Зеленському* (<https://ua.korrespondent.net/ukraine/4149292-formula-nevidomosti-scho-nam-prynese-shtainmaier>, Корреспондент.net, 13 жовтня 2019).

Дієслівні сполуки органічно вписуються в сучасний політичний медіадискурс воєнного періоду в Україні: дієслово позначає дію й процес, динамічні ознаки, пов'язані зі змінами властивостей, і сучасна політична реальність є динамічною й змінною.

Складні медіаметафори складаються з трьох і більше повнозначних слів. Кількість (повнозначних) слів у метафоричному словосполученні визначається тією кількістю слів, що є необхідною для впізнання метафоричної семантики; вилучення будь-якого з компонентів призводить до втрати переносного значення, до неповноти виявлення переносного значення або й до абсурду, пор.:

РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДИСТСЬКА МАШИНА. Негативна інтерпретація інтенції російської стратегії і тактики ведення пропаганди. *На руку Путіну і сплеск невдоволення політикою Зеленського всередині України – російська пропаганда може обернути масові протести на свою користь* (<https://ua.korrespondent.net/ukraine/4149292-formula-nevidomosti-scho-nam-prynese-shtainmaier>, Корреспондент.net, 13 жовтня 2019);

«ХВОРА» ШТУРМОВА ДІЯ. Алогічні штурмові дії російських військ, що призводять до значних людських втрат. *Російські війська не припиняють «хворих» штурмових дій довкола Авдіївки, але з оточенням міста в них поки нічого не виходить, заявив голова Авдіївської міської військової адміністрації Віталій Барабаш в ефірі проекту Радіо Свобода – Радіо Донбас. Реалії* (<https://www.radiosvoboda.org/a/news-avdiivka-shturmovi-dii/32331533.html>, Радіо Свобода, 23 березня 2023).

Іноді метафоричним словосполученням у політичному медіадискурсі не вистачає для семантичної й образної завершеності двох-трьох слів, це – значно ширші словесні комплекси, пор.:

– *Така виходить гра в кілька рук на одному фортепіано: один несе на собі лаври миротворця, а його партнери по команді беруть на себе роль громовідводів для публічного обурення* (<https://ua.korrespondent.net/ukraine/4149292-formula-nevidomosti-scho-nam-prynese-shtainmaier>, Корреспондент.net, 13 жовтня 2019);

– При цьому маріонетки Кремля стверджують, що продовжать курс на зближення з Росією і не збираються передавати Україні контроль над кордоном. Згадані персонажі – далеко не єдині учасники геополітичного театру маріонеток Володимира Путіна. Туди ж можна віднести і міністра Сергія Лаврова, який ратує за прямі переговори Києва, Донецька і Луганська, російських дипломатів нижчого рангу, керовані Кремлем медіа. (<https://ua.korrespondent.net/ukraine/4149292-formula-nevidomosti-scho-nam-prynese-shtainmaier>, Кореспондент.net, 13 жовтня 2019).

Висновки і пропозиції. Метафоричні словосполучення політичного дискурсу сучасного медіапростору базуються на потенційній сполучуваності слова й у цьому разі важливу роль відіграє морфологічне вираження його компонентів.

Як виявилось, морфологічна належність впливає й на вияв аксіологічно-прагматичної функції метафоричних словосполучень, що найпомітніше

виявляється на двослівному (неускладненому) матеріалі. Функціональне призначення метафоричних словосполучень – оцінка, що, очевидно, зумовило їхнє плідне продукування в медіамові за моделлю «іменник + прикметник».

Складні метафоричні словосполучення (сполучення слів) унаочнюють ускладнене уявлення про явище, предмет, подію. Щоб полегшити сприймання громіздкої словесної конструкції, автор-медійник вибудовує нову образність на вже існуючій, відомій широкому загалу. Аналіз медіа-метафор демонструє тенденцію: що більше слів у метафоричному словосполученні, то нижча його продуктивність у медіамові.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в когнітивно-прагматичному аналізі медіаметафор політичного медіадискурсу й інших дискурсів, зокрема економічного й військового. Актуальною вважаємо упорядкування лексикографічної праці, яка би сформулировала синхронний зріз продукування медіаметафори воєнного періоду в Україні.

Список літератури:

1. Ільченко О. А. Оцінна імплікатура медіаметафори (на україномовному медіаматеріалі 2000–2022 pp.). *Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries: Scientific monograph*. Volume 2. Riga, Latvia: “BaltijaPublishing”, 2022. P. 139–153. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-196-1-28>
2. Костусяк Н. М., Шульська Н. М., Костриця Н. М. Метафорична вербалізація концепту ВІЙНА в сучасних медійних заголовках. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія*. 2022. № 56. С. 60–65. URL: <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v56/13.pdf>
3. Кравцова Ю. В. Типи і параметри метафоричних моделей. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія*. 2022. № 56. С. 66–70. URL : <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v56/14.pdf>

Pchenko O. A. THE METAPHORICAL MODEL OF WAR IN THE POLITICAL DISCOURSE OF THE UKRAINIAN MEDIA SPACE 2014–2023

This article analyzes the metaphorical model of war in the political discourse of modern Ukrainian media space. Since the language of the media is the space where political realities (events, phenomena, persons, political forces and parties, etc.) for the first time receive a nomination (description) and an evaluative characteristic, are measured on the axiological scale of social values, then the media space itself was defined as an object of research.

The language clearly and consistently reflects political or other changes important for society, reacts to them, first of all, with its lexical composition. This determined the choice of media metaphor as the subject of this work.

The relevance of the topic of intelligence is determined by the need to carry out a complex linguistic analysis (morphological, semantic, pragmatic) of the lexical media metaphor, which fits into the cognitive model of war and is implemented in the modern (2014–2023) Ukrainian political media discourse.

As a result of the study, it was found that metaphors perform an important stylistic function, naturally and organically fitting into modern political media discourse. It is in the medium that the metaphor easily overcomes the subjectivity and incompleteness inherent in its semantics, and it usually receives the finished meaning in a complete syntactic block, compensating for the semantics in the appropriate contextual conditions.

Morphological and lexical-semantic processes act as manifestations and reflections of the intra-stylistic tendencies of the media language. The stability of the characteristics and assessments of political realities depends on the means of morphological expression of the components of the media metaphor. Therefore, the metaphorical word combinations of the modern media discourse were analyzed precisely according to the morphological indicators of the component words.

The morphological analysis of metaphorical phrases of the political discourse of the modern media space made it possible to trace the axiological-pragmatic load of the studied units.

Key words: *metaphor, metaphorical model, political discourse, media discourse, media space, media metaphor.*

Короткова Ю. М.

Донецький державний університет внутрішніх справ

Сабельникова Т. М.

Донецький державний університет внутрішніх справ

ПОСИЛЕННЯ РОЛІ МОВИ Й МОВНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Статтю присвячено обґрунтуванню ролі мови й мовної освіти в умовах воєнного стану для консолідації українського суспільства, послідовної повної відмови від послуговування громадянами мовою країни-агресорки в усіх сферах суспільного життя, позбавлення російської федерації головного аргументу щодо початку повномасштабного вторгнення – так званого «захисту російськомовного населення України».

Продемонстровано спроби України вирішити мовне питання на законодавчому рівні. Зокрема, йдеться про введення після Революції Гідності норми щодо обов'язкового використання державної мови під час виконання посадових обов'язків держслужбовцями всіх рівнів, про ухвалення поправок до Закону «Про телебачення та радіомовлення», згідно з якими встановлено 35-відсотковий мінімум щодо звучання україномовного музичного продукту в радіоэфірі (2016 р.) та 75-відсотковий мінімум щодо вживання державної мови на загальнонаціональних каналах телебачення (2017 р.). Проаналізовано Закон України «Про функціонування української мови як державної» (2019 р.), прийняття якого так само наштовхувалося на численні перешкоди з боку проросійських чиновників. Цим Законом було чітко визначено, де домінуватиме українська мова, хто має вільно нею володіти, було передбачено введення штрафних санкцій за порушення норм Закону, створено Національну комісію зі стандартів державної мови, започатковано діяльність Уповноваженого із захисту державної мови тощо.

Акцентовано на тенденції щодо небаченого донині пожвавлення інтересу громадян до вивчення української мови, що є свідченням піднесення національного духу українців, їх прагнення до самозбереження як нації й рішучості в боротьбі з агресором. З огляду на це, держава, освітні й наукові установи, громадські й благодійні організації започатковують безкоштовні курси з вивчення української мови різної спрямованості. Зокрема, у статті презентовано досвід організації і проведення безкоштовних курсів з державної мови «Переходь на українську!» для внутрішньо переміщених осіб та всіх охочих громадян у Донецькому державному університеті внутрішніх справ, який наразі дислокується у місті Кропивницькому Кіровоградської області.

Ключові слова: державна мова, українська мова, нація, курси державної мови, воєнний стан.

Постановка проблеми. Мова народу є не просто засобом комунікації – вона наділена особливим інтимно-емоційним змістом, є джерелом формування національно-патріотичних почуттів. Одна з найважливіших етнічних функцій мови ідентифікаційна, що забезпечує вираження етнонаціональної належності особи. Її значущість для консолідації і навіть існування певного людського суспільства неможливо переоцінити, адже в забезпеченні збереження етносоціальної пам'яті мовний код поступається лише генетичному. Саме тому духовні лідери завжди закликають плекати рідну мову як джерело повноцінного розвитку, як основу духовного багатства.

Видатний український дослідник, учений, громадський діяч Іван Огієнко зазначав: «Мова – це наша національна ознака, у мові – наша культура, ступінь нашої свідомості» [5, с. 76]. Вітчизняна соціолінгвістка Лариса Масенко слушно зауважує: «У державотворчому процесі національній мові належить чільна роль. Об'єднати і відокремити – ось дві головні функції, які вона виконує. Об'єднати населення всередині країни, відокремити зовні, від сусідів. І скільки б політики не намагались віднайти якісь інші чинники суспільної консолідації, ефективнішого засобу, аніж поширення загальнонаціональної мови, вони не знайдуть» [4, с. 8].

Культурне піднесення народу завжди є результатом високого розвитку його мови. Зазіхання ж на мову чи культуру спричиняє руйнування або й знищення одного із цих феноменів. Так, коли ірландці відмовилися від своєї й перейшли на англійську мову, почали зазнавати культурної деградації. Тож після того, як домоглися незалежності, оголосили свою мову державною. Загальновідомим є той факт, що Греція майже чотириста років (1453–1821 рр.) перебувала під владою Османської імперії. Грецькі вчені, митці, громадські діячі наполягали на тому, що саме мова й релігія допомогли їм не втратити протягом довгих чотирьох століть своєї національної ідентичності й вибороти нарешті таку омріяну незалежність.

«Мовна єдність є не просто політичною ознакою етнонаціонального утворення, неодмінною рисою його існування – мова є першою і єдиною умовою, і ознакою, і причиною буття цього утворення, пріоритет якої перед такими індикаторами єдності, як економічний, політичний і навіть територіальний, є безумовним», – зазначає І. Іванов, спираючись на численні дослідження в цій царині [1, с. 65]. Далі науковець підкреслює, що основною ознакою розрізнення народів є саме мовна ознака, а не антропологічна чи релігійна. Ще 2008 року він звертає увагу на недооцінку ролі мови як форми національно-культурного розвитку і як чинника формування української політичної нації.

На сьогодні в умовах воєнного стану роль мови і мовної освіти надзвичайно посилюється. Перехід на українську переважної частини населення має покласти край спекуляціям з боку проросійських чиновників і позбавити країну-агресорку головного аргументу щодо початку повномасштабного вторгнення – захист російськомовного населення України.

Аналіз останніх публікацій. Питання ролі й значення мови для розвитку та збереження української нації й державності, визначення пріоритетних напрямів забезпечення і реалізації мовної політики в країні, перспектив для подальшого розвитку української мови, шляхів забезпечення її функціонування як державної викликали і продовжують викликати жвавий інтерес серед вітчизняних учених – лінгвістів, педагогів, соціологів, істориків тощо. Означені проблеми досліджували такі мовознавці, як: Л. Азарова, І. Білодід, І. Ісаченко, Л. Ковач, П. Кононенко, Л. Масенко, О. Мельничук, В. Отрешко, В. Русанівський, Л. Скуратівський, М. Степаненко, О. Тараненко, О. Ткаченко, І. Усаченко, Г. Шевхова та інші. Вод-

ночас Б. Ажнюк та П. Гриценко акцентують на низці проблем щодо функціонування української мови, які ще досі залишаються не розв'язаними. Вчені зазначають, що нині під впливом нових життєвих реалій в Україні можна спостерігати зміну мовного коду.

На сьогодні увага науковців усе більше зосереджується на питаннях мови й мовної освіти, що пов'язано з російською агресією проти нашої країни. Саме остаточне вирішення мовного питання, повний перехід на державну мову якомога більшої кількості громадян має об'єднати український народ і позбавити ворога головного його виправдання у розв'язанні цієї війни – так зване «звільнення російськомовного населення».

Постановка завдання. З огляду на вищезначене, завданнями статті є визначення ролі мови й мовної освіти в збереженні нації загалом та державного суверенітету країни зокрема, аналіз сучасного законодавства, яке врегульовує мовне питання, організацію роботи з популяризації української мови серед населення.

Виклад основного матеріалу. Сучасна українська держава є правонаступницею Української Держави 1917–1921 рр. Мовна політика в ті часи була вагомим частиним державної політики, одним із визначальних її чинників. Українська мова стає обов'язковою для використання в органах влади, в освітніх закладах, у сфері культури, науковці займаються кодифікацією мовних норм, активно розгортають мовознавчі дослідження.

Проте після здобуття Україною незалежності в 1991 році мовне питання завжди було наріжним каменем у протистоянні політичних сил. Навіть після Революції Гідності розв'язання мовних проблем наштовхувалося на численні перепони. Зокрема, норма щодо обов'язкового використання державної мови під час виконання посадових обов'язків держслужбовцями всіх рівнів, яка на перший погляд може здатися тривіальною, стала можливою лише завдяки активній протидії патріотично налаштованих депутатів тим, що хотіли перенести в цей закон норму закону Ківалова-Колесніченка про можливість використання держслужбовцями регіональних мов, що фактично означало російську.

2016 року було ухвалено поправки до Закону України «Про телебачення та радіомовлення» [8], згідно з якими встановлено 35-відсотковий мінімум щодо звучання україномовного музичного продукту в радіоэфірі. Прийняття такої норми знову ж таки наштовхнулося на опір проросійських політиків, які стверджували, що україн-

ських пісень недостатньо, щоб заповнити ефір у такому обсязі. Та життєві реалії доводять зовсім протилежне. Водночас слід зазначити, що завдяки такій нормі українські митці мають більше можливостей для творчості і для просування власного мистецького продукту. 2017 року під тиском активістів за підтримки депутатів різних фракцій було встановлено 75-відсотковий мінімум щодо вживання державної мови на загальнонаціональних каналах телебачення. Загалом поширення української мови весь час спиралося на потужні громадські ініціативи [3].

Усі пам'ятаємо, як складно приймався Закон України «Про функціонування української мови як державної». Проросійські депутати намагалися його блокувати, називаючи антиконституційним, документ відправляли на численні доопрацювання, усіляко перешкоджали його ухваленню. Утім, незважаючи на жорсткі перепони, вищезазначений Закон було ухвалено Верховною Радою 25 квітня 2019 року. Розглянемо головні його положення.

Де домінуватиме українська мова?

- у державному секторі та в органах місцевого самоврядування;
- у комунальному секторі та на підприємствах усіх форм власності;
- у громадських та інших організаціях;
- в освіті та науці;
- у медицині;
- у сфері послуг;
- в енергетиці та промисловості;
- у кіно та театрі;
- у медіа та на інтернет-сайтах;
- у діяльності військових та силових структур.
- Українською мають вільно володіти:
 - посадовці та кандидати на посади: зокрема, президент, прем'єр, спікер та віце-спікери, міністри, керівники всіх центральних органів влади;
 - особи, які хочуть отримати громадянство;
 - адвокати і нотаріуси;
 - працівники патронатних служб й освітяни;
 - медичні працівники;
 - працівники правоохоронних органів і структур;
 - керівники державних та комунальних підприємств.
- Закон передбачає штрафні санкції:
 - за наругу та паплюження державної мови, яка вважається одним із символів державності;
 - за спроби запровадження офіційної багатомовності;
 - за незнання державної мови посадовцями та суддями;

– за порушення чинних мовних квот у кіно та в медіа;

– за відсутність базової україномовної версії будь-якого сайту;

– за порушення мовних вимог щодо професійного спілкування та документообігу органів влади, підприємств та організацій.

Закон про державну мову гарантує:

– безкоштовні мовні курси для посадовців та всіх охочих;

– захист та розвиток усіх діалектів української мови;

– уживання мов Ради Європи та ЄС у різних сферах;

– уживання та вивчення мов національних меншин відповідно до закону «Про національні меншини».

Згідно з цим Законом створено Національну комісію зі стандартів державної мови, яка, окрім іншого, організовує іспитовий процес із державної мови й усе, що з ним пов'язано, для громадянина, який прагне посісти державні посади в Україні, а також для особи, яка має намір щодо набуття українського громадянства. Також важливим нововведенням є діяльність Уповноваженого із захисту державної мови, до повноважень якого, зокрема, входить стеження за тим, щоб виконувався закон про забезпечення функціонування української мови, контроль органів державної влади, розгляд скарг, складання протоколів та стягнення штрафів. За потреби посадовець може залучати до своєї роботи працівників Національної поліції [6].

Роль мови й мовної освіти значно посилилась після повномасштабного вторгнення росії на територію нашої держави. Народ об'єднався в боротьбі проти загарбників. Мова також для багатьох стала зброєю, а для когось засобом самоідентифікації, захистом від руйнації духовних коренів. Багато російськомовних українців стали переходити на українську мову, щоб не ототожнювати себе з ворогом, не давати йому приводу для маніпуляцій на мовному питанні та, зрештою, щоб органічно почуватися в національному культурному просторі.

Важливою подією стало прийняття Закону України «Про медіа» № 2849-IX від 13.12.2022 року, який набрав чинності 31 березня 2023 року. До цього часу норма Закону України «Про телебачення і радіомовлення», яка втратила чинність 31 березня, дозволяла зараховувати до українськомовних програм ті, в яких українською послуговуються лише ведучі, та допускає застосування

недержавної мови іншими учасниками програми без обов'язкового перекладу, дублювання і навіть без субтитрування з 31 березня відповідно до норм статті 40 Закону України «Про медіа» українськомовною вважатиметься програма, якщо виступи (репліки) ведучих (дикторів) програми, осіб, які беруть участь у програмі, виконані, перекладені із застосуванням синхронного або послідовного перекладу, дубльовані, озвучені (з урахуванням вимог цього Закону) українською мовою. Винятки стосуються лише мов корінних народів, коротких реплік і виступів в репортажах з місця подій, спонтанних реплік в живому ефірі (їх тривалість не може перевищувати 10% тривалості передачі), пісень, кліпів, коротких уривків об'єктів авторського права. Також згідно із Законом «Про медіа» мінімальна частка української мови на національному телебаченні зростає з 75% до 90% – і не в липні 2024 року, як планувалося раніше, а вже з 1 січня 2024 року [7].

Нині зростає інтерес до української мови з боку світової громадськості. Закордонні медіа називають нашу мову ще одним полем бою. Вони усвідомлюють, що наш народ бореться не лише за територію, а й за національну ідентичність та мовні кордони. Водночас зростає престиж української мови у світі [2].

На тимчасово окупованих територіях ворог встановлює свої адміністрації, запроваджує свої освітні програми, в яких немає ні української мови й літератури, ні української історії. Така його політика спрямована на тотальне знищення нації. Саме тому в Україні все більше людей відчувають потребу у вивченні рідної мови, яку вони сприймають як засіб самозбереження, як потужну зброю в боротьбі з ворогом.

На запит громадськості було запроваджено безкоштовні курси вивчення української мови «Єдині» для всіх охочих послуговуватися нею. Вони діють навіть за кордоном. Наразі вже завершили навчання понад тридцять тисяч людей, але набори в групи тривають. Модератори планують до кінця 2024 року охопити навчанням мільйон людей і сподіваються, що вся Україна заговорить українською.

Слід зазначити, що надзвичайно важливим є той факт, що ініціативи щодо вивчення мови й послуговування нею йдуть знизу, від пересічних людей. Це є свідченням піднесення національного духу українців, їх прагнення до самозбереження як нації й рішучості в боротьбі з агресором.

Після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію нашої країни знання державної мови перейшло з рівня вимог закону

на рівень усвідомлення кожним громадянином важливої безпекової та державотворчої функції української мови. Показовим у цьому плані є те, що все більше українців, зокрема й зі східних та південних регіонів, виявляють бажання покращувати свій рівень володіння українською мовою і поступово повністю переходити на державну мову у всіх сферах життя.

З огляду на це, викладачі-філологи мають бути готовими до задоволення такої потреби суспільства шляхом організації безкоштовних курсів з державної мови, як очних, так і дистанційних.

На необхідності організації безкоштовних курсів з української мови для внутрішньо переміщених осіб та всіх охочих громадян наголосили у відповідних листах Уповноважений із захисту державної мови (лист № 1488/04.2 від 08.06.2022) та Міністерство освіти і науки України (лист № 1/7493-22 від 06.07.2022).

На виконання вимог вищезазначених листів заклади вищої освіти почали організовувати різноманітні заходи, спрямовані на вивчення громадянами України державної мови. Зокрема, по всій країні організовано проведення безкоштовних курсів з вивчення української мови для всіх охочих, відкрито розмовні клуби тощо.

Мову не дарма називають генетичним кодом нації, адже в ній у згорнутій формі зберігається культурна пам'ять багатьох поколінь. Народ живе, поки живе його мова. Саме тому колонізатори України не задовольнялися лише захопленням територій, а намагалися знищити мову. На жаль, тільки зараз, в умовах агресії з боку російської федерації, яка має на меті знищити наш народ фізично й ментально, у багатьох українців, які раніше не надавали великого значення мовній ідентичності, прокинувся інстинкт самозбереження й вони намагаються повернутися до лона національної культури й мови.

Висновки і пропозиції. Отже, в умовах російської агресії, метою якої є не лише захоплення територій, а й знищення українців як нації, особливої ваги набуває вивчення української мови, яка є не лише засобом спілкування, а й джерелом повноцінного розвитку, навіть існування народу і його держави. Водночас хочемо наголосити, що толерантність у мовному питанні має свої межі, порушення яких може призводити до катастрофічних наслідків, як це сталося нині в Україні. На жаль, щоб це усвідомити, українцям доводиться платити дуже дорогою ціною.

На сьогодні в умовах воєнного стану роль мови і мовної освіти надзвичайно посилю-

ється. Перехід на українську переважної частини населення має покласти край спекуляціям з боку проросійських чиновників і позбавити країну-агресорку головного аргументу щодо початку повномасштабного вторгнення – захист російськомовного населення України. Задля цього держава має постійно піклуватися про неухильне дотримання мовного законодавства,

удосконалювати його у разі потреби. Окрім цього, варто заохочувати заклади освіти, наукові установи, громадські організації до проведення різноманітних освітньо-наукових і культурно-масових безкоштовних заходів (курси, лекції, семінари, тренінги, творчі вечори тощо) з метою подальшої популяризації української мови та культури серед населення.

Список літератури:

1. Іванов І. Мова в контексті етнонаціонального розвитку України: теоретико-методологічні засади. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2008. Випуск 37. С. 62–73.
2. Кремень Т. 200 днів опору: українська мова – сакральне поле перемоги України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3568684-200-dniv-oporu-ukrainska-mova-sakralne-pole-peremogi-ukraini.html>
3. Кулик В. Державна політика та громадська думка щодо пам'яті й мови в Україні після Євромайдану. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2017. 5–6 (91–92). С. 200–212.
4. Масенко Л. Мова і політика. К. : Соняшник, 2004. 120 с.
5. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. К. : Абрис, 1991. 272 с.
6. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-VIII#Text>
7. Про медіа : Закон України від 13 грудня 2022 року № 2849-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>
8. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21 грудня 1993 року № 3759-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12#Text>

Korotkova Yu. M., Sabelnykova T. M. STRENGTHENING THE ROLE OF LANGUAGE AND LANGUAGE EDUCATION UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

The article is devoted to the reasoning of the role of language and language education under the conditions of martial law for the consolidation of Ukrainian society, consistent complete refusal of citizens to use the language of the aggressor country in all spheres of public life, depriving the Russian Federation of the main argument for the start of a full-scale invasion—the so-called “protection of the Russian-speaking population of Ukraine”.

Ukraine's attempts to solve the language issue at the legislative level have been demonstrated. In particular, it is about the introduction after the Revolution of Dignity of the norm regarding the mandatory use of the state language during the performance of official duties by civil servants of all levels, about the adoption of amendments to the Law “On Television and Radio Broadcasting”, according to which a 35 percent minimum is established for the sounding of Ukrainian-language musical product on the radio (2016) and a 75 percent minimum for the use of the state language on national television channels (2017). The Law of Ukraine “On the Functioning of the Ukrainian Language as a State Language” (2019) was analyzed, the adoption of which also encountered numerous obstacles from pro-Russian officials. This Law clearly defined where the Ukrainian language would dominate, who should speak it fluently, it provided the introduction of fines for violating the provisions of the Law, created the National Commission for State Language Standards, the activity of the Commissioner for the Protection of the State Language was initiated, etc.

Emphasis is placed on the trends of an unprecedented revival of citizens' interest in learning the Ukrainian language, which is the evidence of the rise of the national spirit of Ukrainians, their desire for self-preservation as a nation and determination in the fight against the aggressor. With this in mind, the state, educational and scientific institutions, public and charitable organizations are launching free courses on studying the Ukrainian language of various orientations. In particular, the article presents the experience of organizing and conducting free courses on the state language “Switch to Ukrainian!” for internally displaced people and all willing citizens held at the Donetsk State University of Internal Affairs, which is currently located in the city of Kropyvnytskyi, Kirovohrad Region.

Key words: state language, Ukrainian language, nation, state language courses, martial law.

УДК 811.161.2'367.622

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.1/06>**Костусяк Н. М.**

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Заваринська І. Ф.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Римар Н. Ю.

Білоцерківський національний аграрний університет

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВАРІАНТНИХ ФОРМ ІМЕННИКІВ ЖІНОЧОГО РОДУ

У статті схарактеризовано іменники жіночого роду, що переважно в непрямих відмінках, рідше в називному зреалізовані двома варіантами флексій. Зорієнтованість на сучасні мовні тенденції вможливила розмежування форм, які виявляють різну й приблизно однакову частоту функціонування в медійних текстах, і тих, що належать до периферії вживання в газетній публіцистиці, проте закривізовані в лінгвістичних працях. З'ясовано, що іменникам першої відміни притаманна незначна кількість синонімічних флексій, представлених у родовому та орудному відмінку множини. Їхнє дослідження в контексті реформування «Українського правопису» дало змогу вказати на незначні зміни в кодифікації порівняно з попереднім виданням цієї праці: серед доповнень виявлено додавання форм родового відмінка *мамів* і *мам*, чого не було в редакції 2015 року, а з-поміж модифікацій засвідчене маркування іменника *баб* як рідковживаної форми, що послугувало передумовою її переміщення в позицію після слова *бабів*. Опрацьований корпус фактичного матеріалу доводить, що майже всі варіанти, подані в «Українському правописі» першими, домінують у медійній сфері, окрім слова *мамів*, яке за частотою вживання поступається варіанту *мам*. Приблизно однакову частоту слововживань виявляють іменники *легень* і *легенів*, а також запропоновані варіанти в орудному відмінку множини із закінчення *-ми* та *-ами*, *-ями*. В «Українському правописі» серед кодифікованих розглянуто граматичні синоніми з нульовими закінченнями. Попри те що форми *сосон* і *воєн* цілком умотивовано подано як перші, у різних медійних виданнях зазвичай переважають *сосен* і *війн*.

У статті наголошено на важливості доповнення групи іменників третьої відміни родового відмінка однини паралельними формами з флексією *-ц*, які вияскраплюють граматичну своєрідність української мови. Виявлено, що такі варіанти дедалі частіше використовують лінгвісти в наукових текстах, проте медійники послуговуються ними фрагментарно.

Ключові слова: іменник, жіночий рід, відмінок, відміна, парадигматичні ознаки іменників, варіантні форми.

Постановка проблеми. Українська іменникова парадигма як унормована й відносно усталена система відмінкових форм, об'єднаних у певні типи з огляду на особливості словозміни, неодноразово була предметом наукового дослідження, що зумовлено багатьма чинниками. По-перше, порушене питання має виразний прикладний аспект, адже оволодіння морфологічними нормами – одна з передумов вірцевої комунікації. По-друге, парадигматичні моделі іменників вияскраплюють своєрідність української мови загалом та її відмінкової системи зокрема. По-третє, у лінгвістичній практиці відомі різні процеси в українській граматичній структурі: від її асиміляції з російською до

повернення питомих парадигматичних стандартів, які за радянських часів тавровано шкідливими й буржуазно-націоналістичними. На відновлення історичної справедливості спрямоване нове видання «Українського правопису» [6], доповнене морфологічними варіантами іменників, необгрунтовано вилученими з попередніх редакцій цієї праці. За спостереженнями О. І. Скопненка, мовні реформи «майже завжди переходять край власне мовознавчого простору, оскільки змінюють мовну поведінку колективу в тих галузях, що найбільше репрезентують символічну функцію мови – її здатність бути головним виразником цивілізаційної унікальності народу в умовах культурних та еко-

номічно-політичних викликів на різних етапах розвитку» [3, с. 80–81]. Зазначені орієнтири вважаємо важливою передумовою дослідження варіантно оформлених парадигматичних стандартів у контексті сучасної мовної практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Реформуванню української правописної системи та реалізації запропонованих змін і доповнень присвячено чимало студій [1; 2; 3; 4; 7]. Порушене питання набуло особливої актуальності у зв'язку із затвердження нового видання «Українського правопису», де представлено розширення варіантності іменникових закінчень [6]. З огляду на це важливо виявити, які із синонімічних флексій, кодифікованих у попередньому та доповнених у новому виданні, домінують у сучасній мовній практиці, а які менш поширені, що й визначає актуальність проблеми.

Постановка завдання. Мета статті – схарактеризувати варіантні форми іменників жіночого роду в контексті реформування українського правопису; з'ясувати тенденції їхнього функційного вияву в сучасному медійному та науковому мовленні; розмежувати домінантні форми й менш уживані в газетній публіцистиці та лінгвістичних працях. Розв'язання порушених питань дасть змогу спрогнозувати, які із синонімічних відповідників стануть домінантними, безальтернативними, а які перейдуть до пасиву. Звісно, у майбутньому мовна практика доведе чи спростує накреслені нині живомовні тенденції.

Виклад основного матеріалу. У сучасній українській мові іменники жіночого роду з огляду на закінчення називного відмінка однини та певні парадигматичні ознаки структурують дві відміни – першу й третю. Субстантиви кожного з цих парадигматичних типів у деяких непрямих відмінках наділені варіантними формами, що виявляють різну тенденцію вживання в медійних текстах і науковому мовленні лінгвістів. Задля об'єктивності дослідження й вияву особливостей сучасної мовної практики зацентруємо увагу насамперед на тих мовних одиницях, парадигматичні ознаки яких представлені в «Українському правописі» [6].

Іменникам першої відміни притаманна незначна кількість синонімічних флексій. Причому варіантність характерна для них тільки в множині. У новій редакції «Українського правопису» зазначено, що паралельні форми властиві деяким іменникам у родовому відмінку, серед яких переважно різні за частотою вживання лексеми з нульовим закінченням та флексією *-ів*, пор.: *губ*

і *губів*, *легень* і *легенів*, *мамів* і *мам*, *бабів* і рідко *баб* [6, с. 110]. Принагідно зауважимо, що в попередньому виданні правописного кодексу подано майже всі ці варіанти, крім *мамів* і *мам*, а також запропоновано іншу послідовність форм родового відмінка множини іменника *баба*: було *баб* і *бабів* [5, с. 81]. Опрацьований корпус фактичного матеріалу засвідчує, що в медійних текстах серед запропонованих варіантів домінують форми *губ*, *мам*, *бабів*, наприклад: *В Івано-Франківську харків'яни почали виробляти натуральні зубні пасти, жуйки та бальзами для губ* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 07.12.2022); *У Сумах майбутніх мам готують до пологів онлайн* (заг.) (<https://ukurier.gov.ua>, 18.06.2020); *«Свою доньку я хоронила тричі».* *Історія мам – жертв воєнних злочинів росіян* (заг.) (<https://ogo.ua>, 10.11.2022); *Спочатку здається: на сцені Любов Степанівна має грати винятково бойових жінок, осіб королівської крові і традиційних українських бабів з обов'язковою домішкою відьомської натури* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 21.10.2020). *Форми губів, мамів, баб* рідко вживані. Наприклад: *Законопроект зобов'язує позначати спеціальним маркуванням всі рекламні оголошення, у яких були ретушовані форма чи розмір тіла або шкіра – наприклад збільшення губів або м'язів чи звуження талії* (<https://hromadske.ua>, 30.06.2021); *У моєму першому виступі на посаді президента я хотів би попросити вас приєднатися до мене в момент мовчазної молитви, щоб згадати всіх тих, кого ми втратили минулого року через пандемію. Ці 400 тисяч наших співвітчизників – мамів, татів, чоловіків, дружин, синів, дочок, друзів, сусідів і колег* (<https://hromadske.ua>, 20.01.2021); *В пологовому чоловік запропонував назвати доньку тим же іменем, що в її матері, обох баб і прабаби* (<https://gazeta.ua>, 24.10.2022).

Приблизно однакову частоту слововживань виявляють ужиті в родовому відмінку множини іменники *легень* і *легенів*, пор.: *Такі «швидкі» обладнані всім необхідним, аби доправляти важкопоранених до лікарні: кисневими балонами, кардіомоніторами, апаратами штучної вентиляції легень тощо* (<https://hromadske.ua>, 24.07.2022); *Ігор Гуменний: «Трансплантації легенів щороку потребують майже сто українців»* (заг.) (<https://medychna-akademia.tdmu.edu.ua>, 09.04.2022). У деяких текстах поряд ужито обидва варіанти: *В очікуванні на пересадку легенів* (заг.). *Багатодітна мати Смілянець Маргарита з Миколаївщини вже кілька років стоїть у черзі на трансплантацію легень та потребує допомоги* (<http://www.golos.com.ua>, 30.09.2021).

В очікуванні на пересадку **легенів** (заг.). Багатодітна мати **Смілянець Маргарита** з **Миколаївщини** вже кілька років стоїть у черзі на трансплантацію **легенів** та потребує допомоги (<http://www.golos.com.ua>, 30.09.2021).

В «Українському правописі» серед кодифікованих розглянуто варіанти з нульовими закінченнями **сосон** і **сосен**, **воєн** і **війн** [6, с. 110]. Попри те що **сосон** цілком умотивовано подано як першу форму, лексема **сосен** переважає майже в усіх досліджуваних медійних джерелах. На іменник **сосон** натрапляємо переважно в регіональних виданнях. Наприклад: «Комплекс з вивезення побутових відходів» проводить утилізацію новорічних ялинок і **сосен**, які люди полишали в дворах житлових будинків (<https://gazeta.ua>, 24.01.2021); Переробка ялинок та **сосен**: скільки дерев за два тижні кияни уже принесли в пункти утилізації (заг.) Від початку роботи пунктів прийому та утилізації хвойних дерев містяни здали на переробку близько 1 000 ялинок та **сосен** (<https://sud.ua>, 19.01.2023); За даними слідства, увечері 18 лютого 2022 року чоловік незаконно зрубав вісім **сосон** на території Горинського лісництва ДП «Ківерцівське лісове господарство...» (<https://www.volyn.com.ua>, 17.01.2023); Новорічні свята скоро підійдуть до завершення, а це означає, що скоро рівняни розпочнуть позбуватися ялинок та **сосон** (<https://visti.rovno.ua>, 10.01.2023). За кількістю слововживань дещо поступається формі **воєн** ужитий у родовому відмінку множини іменник **війн**, пор.: ...після Другої світової війни багато **воєн** закінчувалися дуже невизначеними результатами, які дозволяли висловлювати десятки інтерпретацій на тему, хто переміг, а хто – програв (<https://wz.lviv.ua>, 25.02.2023); Politico повідомляє, що за останні 20 років компанія Lockheed Martin виробила близько 4 тис. ракет ATACMS різних конфігурацій. Деякі з них продали союзникам, а близько 600 використали під час **воєн** в Іраку та Перській затоці (<https://www.bbc.com>, 14.02.2023); Втім, історія показала, що іноді переговори призводять не до миру, а до нових **війн** (<https://glavcom.ua>, 27.02.2023).

В «Українському правописі» серед незначної кількості варіантів подано іменники першої відміни орудного відмінка з паралельними закінченнями **-ми** та **-ами**, **-ями**: **сльзьми** і **сльозами**, **свиньми** і **свинями** [6, с. 112]. Сучасна практика вживання засвідчує приблизно однакове функціонування обох форм, наприклад: Золотоноша вмивається **сльзьми**: на щиті Олег Серєда (заг.) (<https://zoloto.city>, 10.03.2023); Вісім місяців запеклих

боїв, політи кров'ю, потом, **сльзьми** праведного народу України, позаду... А що попереду? (заг.) (<https://chas.cv.ua>, 05.11.2022); Зі **сльозами** на очах у Хмільнику попрощалися із загиблим військовим Анатолієм Кондратюком (заг.) (<https://gazetahm.org>, 07.12.2022); ДТП зі **свиньми** у Шепетівці: частина залишилася у вантажівці, інші забрели на автозаправку, майже десяток – загинуло (заг.) (<https://www.volyn.com.ua>, 27.07.2021); На Рівненщині згорів хлів зі **свинями** (заг.) (<https://www.volyn.com.ua>, 11.01.2023).

Відповідно до рекомендацій «Українського правопису» синонімія відмінкових форм притаманна іменникам жіночого роду третьої відмінки [6, с. 128–130]. У родовому відмінку однини закономірною є флексія **-і**, проте в примітках зазначено, що «іменники на **-ть** після приголосного, а також слова **кров**, **любов**, **осінь**, **сіль**, **Білорусь**, **Русь** у родовому відмінку однини можуть набувати як варіант закінчення **-и**: **гідності**, **незалежності**, **радості**, **смерті**, **честі**, **хоробрості**; **крови**, **любви**, **осени**, **соли**, **Білоруси**, **Руси**» [6, с. 128]. Зазначені субстантиви з флексією **-и** репрезентують зміни, яких не було в попередньому виданні [5, с. 94]. Сучасна мовна практика засвідчує, що медійники зазвичай продовжують вживати усталені варіанти із закінченням **-і**, наприклад: **Захист честі, гідності** і ділової репутації: судова практика (заг.) (<https://yur-gazeta.com>, 25.07.2020); В Україні за 31 рік **незалежності** безліч речей змінило життя людей – від родинного побуту до національної свідомості, зокрема і екологічні тенденції (<https://svit.kpi.ua>, 25.08.2022); На тиждень життя маленьких українців перетворилося на маленьке диво, адже діти заслуговують на казку, на хвилини спокою, віри, натхнення, посмішок та **радості** (<https://konkurent.ua>, 30.12.2022); Траєса **смерті** – саме так через звірства росіян називали дорогу у західному напрямку від столиці (<https://tsn.ua>, 24.02.2023); Президент Володимир Зеленський заявив, що завдяки службі та **хоробрості** військових і ветеранів Військово-Морських сил та зенітних ракетних військ збережено тисячі життів українців, а російські окупанти зазнали значних втрат на небі й на морі (<https://tsn.ua>, 04.07.2022); Донорство **крові** під час війни набуло особливого значення (<https://kg.ua>, 16.11.2022); Добро, що народжується з **любви** (заг.) (<https://ukurier.gov.ua>, 06.01.2022); До **осені** у всіх освітніх закладах столиці облаштовують укриття (заг.) (<https://khreshchatyk.kyiv.ua>, 23.06.2022); Дефіцит **солі** в Україні: Дрогобицька солеварня

збільшила обсяги виробництва (заг.) (<https://chas.cv.ua>, 24.05.2022); «Лукашенко про напад дізнається з газет»: дипломат Огризко – про загрозу наступу з Білорусі (заг.) (<https://tsn.ua>, 22.12.2022); Київські митники виявили в поштової бандеролі археологічні артефакти Русі IX–XIV століть (<https://www.sud.ua>, 20.01.2023).

У газетних текстах, надрукованих після затвердження нової редакції «Українського правопису», іменники із закінченням *-и* трапляються фрагментарно: *Іноземець, який мав розвинуте почуття власної гідності, не витримав такого знуцання, подав у відставку, виїхав до Саксонії, де одразу отримав у тамтешній армії чин фельдмаршала...* (<https://day.kyiv.ua>, 23.12.2021); «Ніколи ще, за всі роки незалежності, українська освіта не була в руках, настільки ідеально, просто бозею самим для неї скроєних. Тримаймо кулачки», – відреагувала на останні новини відома письменниця Оксана Забужко (<https://nv.ua>, 19.03.2023); Архієрей нагадує слова зі Священного Писання: «Ніхто більшої любови не має над ту, як хто свою душу поклав би за друзів своїх» (Ів.12:13)... (<https://konkurent.ua>, 21.05.2021). Цікавим видається факт використання двох синонімічних форм у межах однієї статті, наприклад: *І тому будь-яке ув'язнення, навіть якщо йшлося про кілька годин утримання в маєтку твого недоброзичливця, теж сприймалося як ураза для честі, бо зачіпало право на особисту недоторканність... Вреїсті, «одповідь» була уведена в правове поле: конституція 1588 р. окреслювала умови її використання для відновлення шляхетської честі та служила запобіжним засобом щодо помсти* (<https://day.kyiv.ua>, 07.05.2020).

У палітрі іменників третьої відміни родового відмінка однини на особливу увагу заслуговує форма *Руси*. Подібно до загальних назв із флексією *-и*, автори газетних публікацій також використовують її зрідка, у деяких текстах навіть послуговуються обома варіантами, наприклад: *Про анонімну історію Королівства Руси* (заг.). *У книжці історію Королівства Руси починають від так званих білих хорватів. ... Одні з цих князівств, розташованих у Прикарпатті, наприкінці X ст. були приєднані до Київської Русі великим князем Володимиром Святославичем, а пізніше в її складі утворили Галицьку землю. ... Після захоплення цих городищ і прилучення Прикарпаття до Русі життя в них відроджувалося повільно* (<https://day.kyiv.ua>, 25.02.2022). Примітно, що вживання форми *Руси* зрідка трапляється в статтях, надрукованих до затвердження нової редакції «Українського правопису», наприклад: *Повертаючись*

до постаті короля України-Руси (<http://vilne.org.ua>, 29.07.2015); *При цьому лист від 1075 р. засвідчує факт утворення Королівства Руси-України та коронацію Ярополка* (<https://day.kyiv.ua>, 24.10.2018).

На противагу медійникам лінгвісти все частіше послуговуються формами на *-и*, що вважаємо цілком закономірним, адже науковцям відомі попередні правописні кодекси, де представлено ці варіанти. Крім того, мовознавці знають про активне вживання іменників із закінченням *-и* до 30-х років ХХ століття та вилучення цих варіантів, що відбулося внаслідок примусової асиміляції української мови до російської. Наприклад: *Усі варіантні апелятиви зафіксовані як прізвища українців, що віддзеркалює характерну особливість їхньої ментальності – диференціацію суб'єктів навколишнього світу за зовнішніми, досить помітними ознаками* (К. Городенська); *Реформування української орфографії активізувалося в добу незалежності* (М. Степаненко); *Методологією основою українського правопису в його діахронно-схронному вимірі є передусім такі принципи: історизму, поліфункційності, наступності, соборності, асиметричності, варіантності* (М. Степаненко); *Безумовним досягненням дослідниці є опрацювання та залучення до аналізу великої кількості рукописних і друкованих текстів. Такий обсяг простудійованого матеріалу дозволяє зробити надійні й обґрунтовані висновки* (В. Мойсієнко). Аналізуючи зазначені зміни, Л. М. Колібаба цілком аргументовано стверджує, що «вжиток у родовому відмінкові однини із закінченням *-и* (замість *-і*) деяких іменників ... має не спонтанний, а усвідомлений характер, оскільки його намагаються відновити ті мовці, які мають відповідний фаховий рівень і зорієнтовані на відродження питомих граматичних рис української мови» [1, с. 40].

Особливого коментаря потребують подані в «Українському правописі» варіантні форми орудного відмінка множини *костями й кістьми*, серед яких другу визначено як рідковживану [6, с. 129]. Натомість корпус фактичного матеріалу засвідчує протилежне: в опрацьованих виданнях домінує форма *кістьми*: *Незалежність має голос. Це голос предків. Вони гинули в боях, в ГУЛАГах, пухли від голоду і кістьми вимощували дороги імперій* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 24.08.2022); *Але перемога ця далася важкою ціною – пошматований, знесиленний, з переламаними кістьми й ранами, що кровоточать – в такому стані шансів вижити він*

мав навіть менше, ніж у дуелі з дикою твариною (<https://slovoproslovo.info>, 07.07.2022).

Принагідно вкажемо на особливості вживання відмінкових варіантів іменника третьої відміни *мати*. Відповідно до чинних норм [6, с. 130] у засобах масової інформації частіше використовують форму називного відмінка однини *мати*, рідше *матір*, пор.: *Востаннє мати розмовляла із сином 29 грудня минулого року* (<https://gazeta.ua>, 14.03.2023); *«Надіємося скоро зустріти»: мати Пташки з «Азовсталі» розповіла, де окупанти утримують її доньку (заг.)* (<https://svoboda.te.ua>, 22.08.2022) і *«Матір залишилася у фільтраційному таборі на території “ДНР”, а дівчинку із Запоріжжя забрали до себе родичі», – написав колишній посадовець* (<https://day.kyiv.ua>, 18.10.2022). У деяких випадках простежуємо порушення норм сучасної української мови. Укладачі нового видання «Українського правопису» рекомендують використовувати тільки одну форму знахідного відмінка однини – *матір* [6, с. 130]. Попри це в деяких реченнях засвідчено потрапляння першої форми називного відмінка (*мати*) до сфери знахідного. Недотримання граматичних канонів виявляємо в конструкції *На Волині зять судді позбавив житла мати-одиначку (відео)* (заг.) (<https://konkurent.ua>, 12.10.2022), де виділене слово необхідно замінити на *матір*.

Висновки і пропозиції. Отже, дослідження парадигматичних ознак іменників жіночого роду в контексті варіантності дала змогу розмежувати домінуючі та периферійні щодо функційного вияву відмінкові форми. Сучасна мовна практика свідчить, що з-поміж іменникових варіантів першої відміни домінують лексеми з нульовим закінченням *губ, легень, мам, сосен* та з флексією *-ів* слово *бабів*. Натомість *губів, легенів, мамів, баб, сосен* менш уживані. Приблизно рівномірно представлені граматичні синоніми *воєн* і *війн* та деякі форми орудного відмінка. В «Українському правописі» іменники третьої відміни на *-ть*, а також кілька інших субстантивів у родовому відмінку однини рекомендовано вживати із закріпленим упродовж тривалого часу закінченням *-і*, а також його синонімічним відповідником *-и*. Сучасна мовна практика засвідчує, що другий варіант виявляє різну частоту вживання в публіцистичних і наукових текстах. У медійних виданнях форми з флексією *-и* зазвичай поодинокі, проте їх закріплено у фахових лінгвістичних публікаціях.

Запропонована в статті методика опису паралельних форм іменників у контексті кодифікації та сучасної мовної практики перспективна для дослідження відмінкових варіантів інших змінних частин мови.

Список літератури:

1. Колібаба Л. Зміни в унормуванні відмінкових закінчень іменників на тлі сучасної мовної практики української професійної спільноти. *Лінгвістичні студії*, 2021. Вип. 41. С. 36–48.
2. Костусяк Н. М. Орфографічні варіанти запозичених слів в українській мові: сучасна мовна практика. *Сучасні тенденції розвитку науки в умовах євроінтеграції*: тези доповідей та статей учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. (Вінниця, 29–30 березня 2022 р.). Вінниця, 2022. С. 186–189.
3. Скопненко О. І. Український правопис: традиції і сучасність (малі штрихи до великої історії). *Вісник НАН України*, 2020. № 3. С. 78–87.
4. Стратулат Н. В., Проценко Г. П. Правописні зміни в новому українському правописі: особливості їх реалізації у фаховому мовленні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*, 2020. Т. 31 (70). № 1. Ч. 1. С. 124–128.
5. Український правопис. Київ: Наукова думка, 2015. 286 с.
6. Український правопис. Київ: Наукова думка, 2019. 392 с.
7. Kostusiak N., Shulska N., Mamosiuk O., Polyvach M., Kauza I., Zavarjynska I. Variant Paradigm of Ukrainian Nouns in the Context of Codification, Modern Media and Scientific Speech. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, 2023. Vol. 13, Issue 1, Spec. Issue XXXII. P. 105–114. URL : http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130132/papers/A_20.pdf

Kostusiak N. M., Zavarjynska I. F., Rymar N. Yu. CURRENT TRENDS IN THE FUNCTIONING OF FEMININE NOUN VARIANT FORMS

The article characterizes feminine nouns, which are mainly in the indirect cases, less often in the nominative case, and are realized by two variants of flexions. The focus on modern linguistic trends has made it possible to distinguish between forms that show different and approximately equal frequency of functioning in media texts and those that belong to the periphery of use in newspaper publicism, but are activated in linguistic works. It has been found that the first declension nouns are characterized by a small number of synonymous flexions, represented in the genitive and ablative plural. Their study in the context of the reform of the “Український

правонис” (“Ukrainian Spelling”) made it possible to point out minor changes in the codification compared to the previous edition of this work: among the supplements, the addition of the genitive forms *мамів* and *мам*, which was not in the 2015 edition, and among the modifications, the noun *баб* was marked as a rarely used form, which served as a prerequisite for its movement to the position after the word *бабів*. The corpus of factual material analyzed proves that almost all of the variants listed first in the “Ukrainian Spelling” dominate the media sphere, except for the word *мамів*, which is second in terms of frequency of use to variant *мам*. The nouns *легень* and *легенів*, as well as the proposed variants in the ablative plural with the ending *-ми* and *-аму, -ями*, show approximately the same frequency of word use. The “Ukrainian Spelling” includes grammatical synonyms with zero endings among the codified ones. Despite the fact that the forms *сосон* and *воєн* are quite reasonably presented as the former, various media outlets usually predominate *сосен* and *війн*.

The article emphasizes the importance of supplementing the third declension genitive singular nouns with parallel forms with the inflection *-у*, which reveal the grammatical originality of the Ukrainian language. It is found that such variants are increasingly used by linguists in scientific texts, but media use them fragmentarily.

Key words: noun, feminine, case, declension, paradigmatic features of nouns, variant forms.

Кулик О. Д.

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

КРЕАЛІЗОВАНИЙ ТЕКСТ ЯК ЗАСІБ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КУЛЬТУРНИХ КОДІВ (НА МАТЕРІАЛІ РЕКЛАМНИХ РОЛІКІВ КОМУНІКАЦІЙНОЇ КАМПАНІЇ «СМІЛИВІСТЬ» / «БУДЬ СМІЛИВИМ, ЯК УКРАЇНА»)

Авторка статті обґрунтовує думку про те, що креалізовані тексти науковці студіюють у межах окремих лінгвістичних дисциплін (лінгвістики тексту, граматики, стилістики, психолінгвістики й ін.), однак більша частина досліджень здійснена в умовах ідеалізації об'єкта, тобто відокремлена від конкретних ситуацій, у яких перебувають адресант та адресат повідомлення. Авторка ставить за мету проаналізувати взаємодію вербальних і візуальних денотативних маркерів креалізованих текстів (на матеріалі рекламних роликів комунікаційної кампанії «Сміливість»); унаочнити, як в умовах реальних кризових ситуацій через суб'єктивне сприймання тексти набувають конотативного вмісту, що в асоціативних порівняннях і зв'язках адресатів трансформується в культурний код нації. Проаналізувавши зреалізовані зразки реклами на підтримку асоціації «Україна = сміливість» у комунікаційній кампанії «Сміливість», авторка висноує, що кожний продукт у взаємодії вербальних і візуальних маркерів денотативного значення формує конотацію, яка виражає емотивно-оцінне ставлення до дійсності і, своєю чергою, формує культурний код нації українців. Якщо розглянути типологію культурних кодів (соматичний, часовий, предметний, біоморфний, духовний, антропний, космологічний, акціональний, релігійний, сенсорний, аксіологічний й ін.), то наведені в науковій студії приклади унаочнюють духовний культурний код українців, що віддзеркалює моральні пріоритети, культурні цінності тощо. Водночас авторка стверджує, що межа між типами культурних кодів не чітка, вони взаємопроникні. До прикладу, просторовий код (пов'язаний з локалізацією людини й ін.), часовий (відношення життя людини до часу й ін.), предметний (представляє побутові реалії й ін.), біоморфний (співвіднесений із сприйняттям тваринного світу й ін.) та інші типи в аналізованих креалізованих текстах постачають знаки для духовного коду, у результаті чого він стає домінуючим.

Ключові слова: креалізований текст, денотація, конотація, культурний код, українці, реклама.

Постановка проблеми. Креалізовані тексти на сьогодні є однією з найпопулярніших форм передачі інформації. Дослідження їх відбувається в межах окремих лінгвістичних дисциплін: лінгвістики тексту, граматики, стилістики, психолінгвістики. Однак більша частина наукових студій здійснена в умовах ідеалізації об'єкта, тобто відокремлена від конкретних ситуацій, у яких перебувають адресант та адресат повідомлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Студіювання наукових джерел засвідчило інтерес дослідників до феномену креалізованих текстів та ролі їх у підвищенні ефективності мовленнєвої комунікації: у лінгвістиці – Н. Голубенко; Н. Данилюк; Ж. Денисюк; Р. Довганчина; О. Завадська; М. Кузнецова; Т. Лук'янець; Н. Лютянська; Т. Некряч; Т. Пешкова; Т. Семеник; К. Серажим; О. Сподарик; Н. Степанюк;

й ін.; у дидактиці та лінгводидактиці – А. Гадамська; А. Гривко; І. Гуменюк; О. Ісаєва; О. Лілік; М. Скрипник, Т. Кравчинська, Н. Волинець й ін. Низку досліджень креалізованих текстів здійснено без урахування або характеристик вербального складника повідомлення (акцентовано увагу на кольорах, геометричних формах, розташуванні елементів зображення тощо, проаналізовано вплив їх на адресата), або ж подій в реальних кризових ситуаціях (таких досліджень ми не зафіксували зовсім). Креалізовані тексти не лише унаочнюють інформацію, привертають увагу до тих чи тих подій, а й упливають на свідомість реципієнта, і, що надважливо, формують культурні коди, які, своєю чергою, утворюють своєрідну систему суб'єктивних координат, з оперттям на яку відбувається поступове формування цілісної картини світу.

Постановка завдання. Проаналізувати взаємодію вербальних і візуальних денотативних маркерів креалізованих текстів (на матеріалі рекламних роликів комунікаційної кампанії «Сміливість»); унаочнити, як в умовах реальних кризових ситуацій через суб'єктивне сприймання тексти набувають конотативного вмісту, що в асоціативних порівняннях і зв'язках адресатів трансформується в культурний код суспільства.

Виклад основного матеріалу. Навесні 2022 року Офіс Президента України спільно з Кабінетом Міністрів України та Міністерством цифрової трансформації України розпочали масштабну внутрішню та міжнародну комунікаційну кампанію «Сміливість». Креативну ідею створило агентство BandaAgency (словотворчість у рекламі, створений цим агентством, ми розглядали в одній зі своїх попередніх наукових студій [3]).

Головна мета проєкту «Сміливість» – зафіксувати та поширити асоціацію «Україна = сміливість», створити імідж країни, у якій живуть сміливі люди та сміливі ідеї. Команда BandaAgency створила дизайн білбордів, плакатів, мерчу, стікерів і логотипів, ключовим елементом яких є поняття сміливості як нового бренду України. Нині інформаційна кампанія поширилася в різних країнах світу: Польщі, Німеччині, Італії, Австрії, Нідерландах, Великобританії, Канаді, Іспанії, Данії, Литві, Латвії, Естонії, Румунії, Болгарії, Швеції, Швейцарії, США та Норвегії [5].

Наш науковий інтерес скерований на взаємодію вербальних і візуальних денотативних маркерів у рекламних роликах означеної комунікаційної кампанії; суб'єктивне сприймання їх, зумовлене реальною кризовою ситуацією, набуття конотативного вмісту, що в асоціативних порівняннях і зв'язках адресатів трансформується в культурний код суспільства.

«Текст+зображення» фіксує підтвердження факту, події, явища, до того ж, впливає на емоції індивіда чи віддзеркалює їх. Сучасна людина мислить не лише вербально, а й образно, отже, надає перевагу інформації візуально-вербальній (текст з відео, світлинами, зображеннями тощо).

Перед тим, як перейти безпосередньо до аналізу взаємодії вербальних і візуальних маркерів, зауважимо, що рекламні ролики комунікаційної кампанії «Сміливість» мають кілька блоків: «Сміливість України», «Однієї сміливості», «Сміливі одного роду», «Сміливі разом». Як-от: «Сміливість України: рецепт сміливості», «Сміливість України: межі сміливості», «Сміливість України: сила сміливості», «Сміливість України: крила смі-

ливості», «Сміливість України: зуби сміливості», «Сміливість України: робота сміливості», «Сміливість України: очі сміливості», «Сміливість України: серце сміливості», «Сміливість України: кольори сміливості», «Однієї сміливості: наша мова», «Однієї сміливості: наша допомога», «Однієї сміливості: наш дім», «Однієї сміливості: наші герої» й ін.

Ми провели аналіз кількох зреалізованих зразків реклами на підтримку асоціації «Україна = сміливість» (відео розміщені за покликаннями: <https://www.youtube.com/watch?v=23eU5mdjySY>; <https://www.youtube.com/watch?v=GABArpI2m4M>; <https://www.youtube.com/watch?v=9aiLgkegLyI>; <https://www.youtube.com/watch?v=LDweCyzceff>).

У кожному відео наявний культурний код. Зауважимо, що культурний код – це: 1) ключ до розуміння типу культури; сукупність знаків, символів, смислів та їх поєднань, які містяться в будь-якому об'єкті матеріальної та духовної діяльності людини, що дозволяє ідентифікувати певну культуру; 2) культурне несвідоме; набір образів, що пов'язані з будь-яким комплексом стереотипів у свідомості й визначають психологію та поведінкову реакцію людини або групи (етносу, нації тощо) [1, с. 88–89]. Культурні коди – це ніщо інше, як витяги з певної сфери знання чи людської мудрості. Адресант «закидає» сукупність кодів у текст (у нашому випадку рекламний), адресат «всотує» ідеологеми, до творення яких меншою мірою причетна денотація (первинна інформація, позбавлена суб'єктивних відтінків: оцінки, емотивності, експресивності, функціонально-стилістичної забарвленості), більшою – конотація (сприйнята, переносна інформація з наявними суб'єктивними відтінками).

Якщо ж ідеться про візуальний складник, то денотацією є механічне відтворення об'єкта на плівці фотоапарата чи відеокамери, конотація ж вбирає в себе «людську» частину процесу – вибір конкретного сюжету, фокусну відстань, кут фільмування тощо, тобто денотація – це те, що фотографують чи фільмують, конотація – те, як фотографують чи фільмують. Конотація суб'єктивна, та суб'єктивність має не лише індивідуальне, але й соціальне підґрунтя.

Важливою в контексті нашого дослідження є думка С. Гузенко, яка стверджує, що взаємодію вербального та візуального рівнів умовно можна проілюструвати як результат множення $a \times b = ab$, де результат – новий, принципово відмінний, цілісний образ, якого можна досягти лише синтезом, взаємопроникненням двох

складників [2, с. 28]. Продемонструємо це на прикладах.

Відео 1: «Сміливість України: Серце сміливості»: <https://www.youtube.com/watch?v=23eU5mdjySY>

Візуальний денотативний маркер: Фото, на якому українка з високо піднятою головою, розправленими плечима й прямим поглядом керує великою групою тварин, багато з яких – на візочках. Це фото стало відомим майже на весь світ. Сюжет реклами створений з оперттям на реальну подію – евакуацію зі зруйнованого Ірпеня. На світліні – Анастасія Тиха, яка разом із чоловіком вивезла з охопленого війною Ірпеня 15 собак, зокрема, з інвалідністю, 5 котів, хамелеона, черепаха, хом'яка та павука [6]. Її образ сьогодні в усьому світі асоціюється з опором, відвагою, сміливістю і прагненням України до свободи.

Вербальний денотативний маркер: Відеоряд посилює текст «Сміливість має нелюдську силу (тривала пауза)..... І людське серце (знову тривала пауза...)». На місці пауз ми чуємо невизначений шум. Адресат сприймає паузу як сигнал до переробки і засвоєння почутого. Вуху слухача чекає на довгоочікувану крапку (велику паузу), щоб усвідомити сприйняте. Вона [пауза] затримує увагу на вже почутих словах і образах, розкриваючи у мовчання глибину їхнього значення. Шум унаочнює послаблене відлуння війни в душі українця, як постійне нагадування про страшні події.

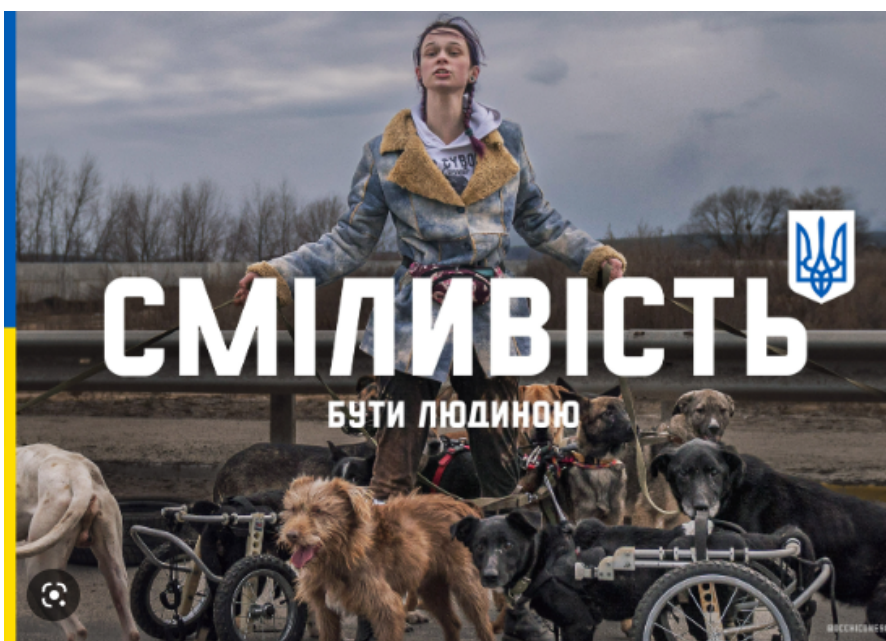
Під впливом взаємодії візуального і вербального денотативних маркерів формується **конотація**, яка виражає емотивно-оцінне ставлення

до дійсності, – безкінечний біль (біль війни, руйнування, смерті) і водночас нестримне захоплення відвагою, сміливістю, гідністю, милосердям, людяністю, самовідданістю і життєлюбством українців. Конотація, своєю чергою, формує **культурний код** нації – українці – віддані, хоробрі, вольові, попри виклики воєнного часу не черствіють душею, ризикуючи власним життям, рятують тих, хто не в змозі допомогти собі сам.

Відео 2. «Сміливість України: Крила сміливості»: <https://www.youtube.com/watch?v=GABArl2m4M>

Візуальний денотативний маркер: Відео, зняте з кабіни пілота під час навчального польоту на літаку-винищувачі. Однак для глядача воно унаочнює міфічного льотчика-аса – Привида Києва – супергероя-легенду, якого створили українці. Привид Києва – це збірний образ пілотів 40-ї бригади тактичної авіації ВПС, які захищали небо над столицею у перші місяці війни, а не окрема людина. Українці шанують, схиляються перед ними, але, оскільки не знають справжніх обличчя захисників, в уяві асоціюють їх з образом Привида Києва.

Вербальний денотативний маркер: Відеоряд посилює текст «Сміливість – це, зазвичай про людей... (пауза). А іноді й про привидів... (пауза)». На місці пауз ми чуємо шум двигунів літака. У цьому випадку пауза не лише логічна, а й психологічна – характеризується стійким семантичним навантаженням емоційного порівняння: об'єктивно наявна ситуація (реальні льотчики), імпліцитно виражені смисли (майстри

Відео 1

Відео 2

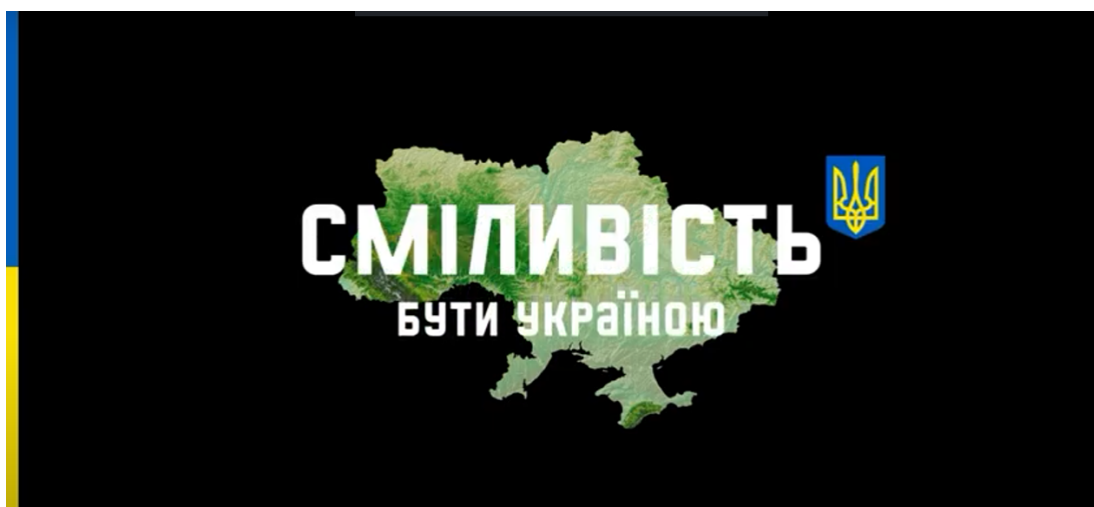
повітряного бою) і зона перетину індивідуальних когнітивних просторів (українські пілоти, які захищали і захищають українське небо, зробили все можливе, щоб про них вигадували легенди). Шум двигунів літака на місці пауз унаочнює, що українці можуть почуватися впевнено під захистом Привида Києва.

Під впливом взаємодії візуального і вербального денотативних маркерів формується **конотація**, яка виражає емотивно-оцінне ставлення до дійсності – про Привида Києва українці написали пісню, столичні комунальники присвятили йому квіткову інсталяцію, Національний банк України – монету з зображенням льотчика-героя, що увійшла до серії, присвяченої загальнонаціональному опору російським загарбникам, у Японії про Привида Києва намалювали комікс, невідомими та натхненними аніматорами створена серія ані-

мації про «Привида Києва» й ін. Конотація, своєю чергою, формує **культурний код** нації – українці – сучасні, високопрофесійні, самовіддані, фахівці-воїни, які роблять усе можливе, й неможливе надскладних обставинах.

Відео 3. «Сміливість України: Межі сміливості»: <https://www.youtube.com/watch?v=9aiLgkegLyI>

Візуальний денотативний маркер: На зображенні Україна з міжнародно визнаними кордонами станом на 1991 рік. Кінцева мета українців в плані кордонів – це не 23 лютого 2022 року, а 24 серпня 1991 року. Наша держава зображена не в кольорах прапору, як зазвичай, а в зелених кольорах, що унаочнює Україну як один із наймальовничіших куточків Землі, свідчить про прагнення (попри випробування війною) стати не лише суверенною, а й екологічною державою під різними природоохоронними режимами.

Відео 3

Вербальний денотативний маркер: Відеоряд посилює текст «У сміливості немає меж, але є кордони». Лексема «межа» вжита у значенні «простір, обмежений чим-небудь», «кордон» – «межа, що розділяє території держав». Багатозначність лексеми «межа» в аналізованому креалізованому тексті дала можливість переконливо аргументувати, що Україна гостинна, привітна, відкрита до дій, партнерства, діалогу та співпраці, водночас у межах кордону вона є цілісною, недоторканою і буде боронити свою територію та захищати незалежність. Психологічної паузи в цьому слоганові немає, лише логічна, що розділяє частини складносурядного речення.

Під впливом взаємодії візуального і вербального денотативних маркерів формується **конотація**, яка виражає емотивно-оцінне ставлення до дійсності – українці – щирі та миролюбні люди, але самовіддано воюватимуть за свою країну, за її існування та суверенність. Конотація, своєю чергою, формує **культурний код** – українці – нація прогресивних і неупереджених людей, які прагнуть зберегти свої кордони, захистити і примножити унікальні ресурси загальнопланетарного значення, реалізувати суверенне право визначати своє майбутнє.

Відео 4. «Сміливість України: Рецепт сміливості»: <https://www.youtube.com/watch?v=LDweCyzceFI>

Візуальний денотативний маркер: На зображенні молодий чоловік із зосередженим обличчям кидає пляшку із запальною сумішшю, поперед нього чорний дим, позаду – хатина. Зображенню з чоловіком передують світлини пляшечки з фор-

мулою ацетону, шматків пінопласту, каністри з бензином.

Вербальний денотативний маркер: Відеоряд посилює текст «У сміливості немає рецепту, окрім 100 міліграмів ацетону, пінопласт, бензин, ганчірка».

Для українців поєднання візуального й вербального денотативних маркерів утворюють близьке для масового сприйняття інформаційне ціле: на початку російсько-української війни у різних куточках нашої держави почали виникати тисячі пунктів виготовлення суміші, за допомогою якої планувалося знищення ворожої техніки та піхоти в умовах вуличних боїв за обмеженої кількості зброї. Усі громадяни, охочі долучитися до опору російським окупантам, могли отримати докладну інструкцію щодо виготовлення такого виду зброї, опубліковану на різних сайтах та в соцмережах (такий «рецепт» наявний і на сайті МВС України). Тисячі небайдужих українців виготовляли «бандерівське смузі» для окупантів.

Під впливом взаємодії візуального і вербального денотативних маркерів формується **конотація**, яка виражає емотивно-оцінне ставлення до дійсності – під час перегляду відеоролика, незважаючи на те, що «смузі» вже не виготовляють, немає такої потреби (хоча війна триває й до сьогодні), українці вкотре з тією самою силою переживають злість, лють, ненависть, жагу помсти й попри «втому» від війни готові бути сильними, сміливими, здатними об'єднатися задля пошуку рішень в умовах невизначеності, протиставити чисельності ворога виваженість, міжособистісну злагодженість і взаємодію на всіх рівнях.

Відео 4

Конотація, своєю чергою, формує *культурний код* – українці – нація відчайдухів – сміливих, стійких і мужніх! Якщо ворог заходить у їхній дім, здатні попри розбіжності у цивільному житті, згуртуватись, об'єднатися та боронити своє, не зважаючи ні на що: вік, стать, мову, соціальний статус, стан здоров'я й ін.

Висновки. Отже, у сучасній комунікації, зокрема й міжкультурній, невпинно зростає роль креолізованих текстів, де візуальні засоби у взаємозв'язку з вербальними віддзеркалюють картину світу, цінності, естетичні взірці, культурний код нації. Проаналізувавши усього чотири зреалізовані зразки реклами на підтримку асоціації «Україна = сміливість» у комунікаційній кампанії «Сміливість», ми дійшли висновку, що кожний продукт у взаємодії вербальних і візуальних маркерів денотативного значення формує конотацію, яка виражає емотивно-оцінне ставлення до дійсності і, своєю чергою, формує культурний код нації українців. Креолізований текст є оптимальним засобом репрезентації культурних кодів.

Якщо розглядати типологію культурних кодів – соматичний, часовий, предметний, біоморфний, духовний, антропний, космологічний, акціональний, релігійний, сенсорний, аксіологічний й ін. [4, с. 220], – то наведені в науковій студії приклади унаочнюють духовний культурний код

українців, що віддзеркалює моральні пріоритети, культурні цінності тощо. Водночас вважаємо, що межа між типами культурних кодів не чітка, вони взаємопроникні. До прикладу, просторовий код (пов'язаний з локалізацією людини й ін.), часовий (відношення життя людини до часу й ін.), предметний (представляє побутові реалії й ін.), біоморфний (співвіднесений із сприйняттям тваринного світу й ін.) та інші типи в аналізованих креолізованих текстах постачають знаки для духовного коду, у результаті чого він стає домінуючим. Мільйони пересічних українців під час війни імпульсивно здійснили героїчні вчинки. І продовжують здійснювати. А отже, духовний код культури, духовний код нації українців – сміливість.

Перспективи подальших розвідок. У зв'язку з тим, що однією з цілей базової середньої освіти, визначених відповідним Держстандартом, є виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, довкілля, національних та культурних цінностей українського народу, вважаємо за доречне обрати одним із шляхів формування національних та культурних цінностей українського народу роботу з креолізованими текстами реклами, зокрема й на підтримку асоціації «Україна = сміливість» у межах комунікаційної кампанії «Сміливість». На нашу думку, це вдячний матеріал для виховання молодих патріотів України.

Список літератури:

1. Гречанівська П. Е. Культурологія: термінологічний словник. Київ: Національна Академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2015. 439 с.
2. Гузенко С. В. Синтаксис рекламного дискурсу: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 / Миколаївський державний університет імені В. О. Сухомлинського; НАН України, Інститут української мови. Київ, 2010. 197 с.
3. Кулик О. Д. Оказіоналізми як мовний засіб створення епажажної реклами. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. Том 33 (72). № 3. 2022. С. 17–22. DOI: <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.3/04>
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полатва: Довкілля К., 2006. 716 с.
5. Сміливість – тепер це бренд України. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=mV0yAgU-xY4>
6. «Вони мені як діти. Дітей же не кидають». Історія Анастасії Тихої, яка вивезла з Ірпеня понад 20 тварин. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/03/17/247846/>

Kulyk O. D. CREOLIZED TEXT AS A MEANS OF REPRESENTATION OF CULTURAL CODES (based on video adverts of the Bravery / Be Brave Like Ukraine communication campaign)

The author of the article substantiates the opinion that creolized texts are studied within the scope of separate linguistic disciplines (text linguistics, grammar, stylistics, psycholinguistics etc), but most research works are carried out in conditions when the object is idealized, i.e. they are separated from specific situations where the addresser and the addressee of the message exist. The author sets an objective to analyze the interaction of verbal and visual denotative markers in creolized texts (based on video adverts of the Bravery communication campaign); to visualize how texts acquire connotative content through subjective perception in real crisis conditions, which transforms into a cultural code of the nation through associative comparisons and connections of addressees. Having analyzed the implemented samples of advertising designed to support the "Ukraine = bravery" association, the author concludes that through an interaction of verbal and visual

markers of denotative meaning, every product forms a connotation expressing the emotive-appraisive attitude to reality, and in its turn forms a cultural code of the Ukrainian nation. If we consider the typology of cultural codes (somatic, temporal, subjective, biomorphic, spiritual, anthropic, cosmological, actional, religious, sensoric, axiological etc), the examples given in this study visualize the spiritual cultural code of Ukrainians that reflects their moral priorities, cultural values etc. At the same time, the author argues that the boundary between types of cultural code is not a clearly distinguished line, and they can be interpenetrative. For instance, the spatial code (related to localization of a person etc), temporal (relation of human life to time etc), subjective (representation of everyday realities etc), biomorphic (correlation with perception of the animal world etc) and other types in the creolized texts that we have analyzed provide certain symbols for the spiritual code, and as a result of that, it becomes dominant.

Key words: *creolized text, denotation, connotation, cultural code, Ukrainians, advertising.*

Кучмак К. І.

Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка

ЕЛЕМЕНТАРНІ ПАРАДИГМАТИЧНІ КЛАСИ УКРАЇНСЬКИХ ВЛАСНИХ НАЗВ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ ДРУГОЇ ВІДМІНИ М'ЯКОЇ ГРУПИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті висвітлено головні чинники, що впливають на структуру морфологічних парадигм українських власних назв водних об'єктів, які в сучасній українській літературній мові відмінюють за зразком другої відміни м'якої групи та виокремлено систему елементарних парадигматичних класів власних назв водних об'єктів другої відміни м'якої групи. До іменників другої відміни м'якої групи зараховано українські власні назви водних об'єктів чоловічого роду із нульовим закінченням у початковій формі та основою на м'яку приголосну, відмінкові форми яких визначають такі чинники: частиномовна належність до іменників; іменниковий тип відмінювання; граматичні значення морфологічних категорій (належність до пропріативного класу гідронімів, відповідно – віднесеність до категорії неістот, чоловічого роду, другої відміни, м'якої групи); спільність флексивних рядів; неповна парадигма; однакове наголошування слівформ у межах парадигми (однаковий нерухомий наголос на основі та на флексії у відмінкових формах однини). Варто зазначити, що для українських власних назв водних об'єктів другої відміни м'якої групи характерні чергування голосних і приголосних фонем. У процесі дослідження використано комплексну методик, що об'єднує різні методи та прийоми, основними з яких є описовий, зіставний і метод кількісних підрахунків. Виокремлено 18 елементарних парадигматичних класів українських власних назв водних об'єктів чоловічого роду другої відміни м'якої групи. Морфологічна парадигматика українських власних назв водних об'єктів чоловічого роду другої відміни м'якої групи потребує комплексного аналізу та системного опису, урахуваючи сучасні підходи, вплив екстра- та інтралінгвальних чинників.

Ключові слова: відмінювання, елементарний парадигматичний клас, морфологічна парадигматика, неповна числова парадигма, схема наголосу, м'яка група.

Постановка проблеми. В останні десятиліття активізовано вивчення граматичних особливостей іменників з погляду морфологічної парадигматики, зокрема онімів різних класів і підкласів. Різні аспекти відмінювання іменника досліджували такі вітчизняні мовознавці, як І. І. Огієнко, Є. К. Тимченко, Л. А. Булаховський, Ю. В. Шевельов, М. А. Жовтобрюх, С. П. Самійленко, І. І. Ковалик, С. П. Бевзенко, І. К. Кучеренко, І. Г. Матвіяс, Ю. О. Карпенко, М. Я. Плющ, І. Р. Вихованець, А. П. Грищенко, А. П. Загнітко, О. К. Безпояско, С. Л. Ковтюх та інші.

Проблеми власних назв водних об'єктів висвітлювали такі дослідники, як З. Т. Франко, О. С. Стрижак, І. В. Муромцев, Л. Т. Масенко, В. П. Шульгач, В. В. Лучик, О. П. Карпенко, С. О. Вербич, Я. П. Редьква та інші. Морфологічна парадигматика власних назв водних об'єктів вивчена фрагментарно, насамперед не описано особливості словозміни зазначеного підкласу

топонімів, не виокремлено елементарні парадигматичні класи в контексті новітніх підходів. Потребують комплексного аналізу відмінкові парадигми гідронімів чоловічого роду другої відміни м'якої групи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переважно в граматиках, монографіях розглянуто словозміну апелятивів. Морфологічні парадигми антропонімів – прізвищ осіб, які відмінюють за зразком другої відміни м'якої групи, та релевантні чинники для визначення ЕПК цих лексем описано в монографії «Словозмінна парадигматика українських прізвищ» (2012) С. Л. Ковтюх та О. М. Кашталян: для вказаних пропріативів виокремлено 39 ЕПК – з № 56 (Адамєць) до № 94 (Кўхар) [4, с. 91–104, 195–209, 232–237]. Граматичні особливості гідронімів, серед них окремі відмінкові форми, вивчала З. Т. Франко (Франко, 1979). У переважній більшості лексикографічних праць (наприклад, у науковій розвідці А. І. Кри-

вувльченка «Водні об'єкти Кіровоградської області», «Словнику мікрогідронімів України. Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина») автори подають реєстрове слово із закінченням називного відмінка з відповідним наголосом (якщо він зафіксований) та із закінченням родового відмінка.

Формулювання цілей статті. Мета статті – дослідити морфологічну парадигматику гідронімів чоловічого роду другої відміни м'якої групи. Щоб реалізувати цю мету, необхідно розв'язати такі завдання: 1) охарактеризувати чинники, актуальні для морфологічної парадигматики гідронімів чоловічого роду другої відміни м'якої групи; 2) визначити кількість та описати елементарні парадигматичні класи (ЕПК) досліджуваних пропріативів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до чинного правопису, у сучасній українській літературній мові до другої відміни м'якої групи зараховують «іменники чол. роду з кінцевим м'яким приголосним основи, ... сюди належить частина іменників на **-ар, -ир**, які в однині мають наголос на корені, а також іменники, у яких у похідних відмінкових формах наголос переходить з **-ар, -ир** на закінчення» [7, с. 99].

Серед досліджуваних гідронімів засвідчено назви чоловічого роду з кінцевою м'якою приголосною основи та нульовим закінченням та на **-р**. У нашій картотеці не зафіксовано власних назв водних об'єктів другої відміни м'якої групи з флексією **-о**.

Усього зареєстровано 191 досліджуваний гідронім: *Бабинець* (СМУ, с. 8), *Барабой* (ГС, с. 1713), *Вазлуй* (ГС, с. 1713), *Глушець* (СМУ, с. 238), *Дереглуй* (ГС, с. 1713), *Жабинець* (СМУ, с. 35), *Замглай* (ГС, с. 1713), *Заєць* (ВОК, с. 65), *Зубринець* (ВОК, с. 68), *Інгулець* (ГС, с. 1713), *Кабанець* (СМУ, с. 203), *Липець* (ГС, с. 1714), *Майданець* (СМУ, с. 267), *Нобель* (ГС, с. 1714), *Оджиголь* (ГС, с. 1714), *Пастовень* (СМУ, с. 75), *Раковець* (ГС, с. 1714), *Саваклей* (ВОК, с. 126), *Таранець* (СМУ, с. 295), *Чайовець* (СМУ, с. 103), *Удай* (ГС, с. 1715), *Хомутець* (СМУ, с. 220), *Шабель* (СМУ, с. 190), *Щирець* (ГС, с. 1715), *Якімовець* (СМУ, с. 109).

Власні назви водних об'єктів зазвичай відмінюють тільки в однині, що свідчить про наявність неповної парадигми, яка в гідронімах другої відміни м'якої групи, як і в більшості інших, характеризується 7 відмінковими грамами. Оними на позначення водних об'єктів, маркованих чоловічим

родом, мають такий набір відмінкових флексій: називний відмінок – **нульове закінчення**, родовий відмінок – **-а/-у** (орфографічно **-я/-ю**), давальний відмінок – **-еві/-у** (орфографічно **-єві** (після кінцевої приголосної фонемі основи /й/)/-ю), знахідний відмінок – **-а** (орфографічно **-я**), орудний відмінок – **-ем** (орфографічно **-єм** (після кінцевої приголосної фонемі основи /й/)), місцевий відмінок – **-еві/-у** (орфографічно **-єві** (після кінцевої приголосної фонемі основи /й/)/-ю), **-і**, кличний відмінок – **-у** (орфографічно **-ю**): *Він повів їх понад річкою Омельником, а далі порадив їти через верхів'я Інгульця та понад Інгулом на південь* (А. Кащенко). *Інгульцем збиралося безліч лебедів, журавлів, гусей, качок та іншої дичини* (І. Білик). *При деталізації напрямків запорозької форпостної лінії визначалося, що вона повинна йти від Дніпра праворуч, по кордону запорозьких володін до р. Інгулець; потім угору по Інгульцю – до верхів'я р. Березовата; з цього пункту – на р. Кам'янку* (О. Апанович).

Для морфологічної парадигматики цієї групи гідронімів релевантними є такі чинники: доонімна семантика; відхилення від прогнозованих форм; залежність вибору закінчення від словотворчого суфікса чи фіналі основи; вплив наголошування на відмінкову парадигму; вибір однакової форми кличного відмінка однини; чергування голосних і приголосних фонем.

Для українських власних назв водних об'єктів другої відміни м'якої групи характерна наявність варіантних форм давального та місцевого відмінків. Як зазначає мовознавець І. Г. Матвійас, уживання «подвійних форм у сучасній мові характерне для всіх іменників чоловічого роду без будь-якої семантичної і стилістичної диференціації, але закінчення **-ові, -еві** найхарактерніші для назв людей і взагалі істот» [5, с. 105–106]. Проте професор С. П. Бевзенко констатує, що «флексію **-ові, -еві** (**-єві**) здебільшого мають іменники назви живих істот, але в багатьох говорах (у південно-західних діалектах та в більшості говорів південно-східних) ця флексія широко вживана також в іменниках назвах неживих предметів, і, навпаки, у ряді говорів (у північних діалектах та в північній частині середньонадніпрянських говорів південно-східних діалектів) флексія давального однини **-у** (**-ю**) вживається і в іменах власних, і в назвах істот взагалі» [1, с. 40]. Тому в давальному відмінку однини гідронімів чоловічого роду другої відміни м'якої групи паралельно вживаються флексії **-ю/-еві**: *Баранцю – Баранцеві, Вазлую – Вазлуєві, Горобцю – Горобцеві, Журавлю – Журавлєві,*

Колодязю – Колодязеві, Перемію – Перемієві, Таранцю – Таранцєві, Чемерхівцю – Чемерхівцеві, Щирцю – Щирцєві.

У виданні «Граматичний словник української літературної мови. Словозміна» зазначено: «Місцевий відмінок представлений двома відмінками М1 та М2 відповідно до наборів флексій, що спостерігаються з групою прийменників *в/у, на, при, по* (не в просторову значенні) і окремо з прийменником *по* в просторовому значенні» [3, с. 590].

Для місцевого відмінка другої відміни м'якої групи характерні закінчення *-у/-і*. Мовознавець І. Г. Матвійс зазначає, що «закінчення *-і* походить з давніх форм місц. відм. о-основ, *-у* від флексії місц. відм. колишніх й-основ» [5, с. 113]. Місцевий відмінок також характеризується прийменниками: *на, у (в), при, по*, що впливають на вибір флексії. Наприклад, прийменник *по* переважно вимагає закінчення *-у* (орфографічно *-ю*): *по Бакáю, по Вазлúю, по Гáю, по Дерезлúю, по Жáбинцю, по Задунáю, по Ингульцúю, по Лéбедю, по Маринопóлю, по Перемію, по Рвáнцю, по Стрiню, по Тростянцю.*

Переважає більшість досліджуваних гідронімих утворень має у фіналі основи суфікс *-ець*, що свідчить про значну продуктивність цього суфікса. Професор І. В. Муромцев зазначає, що «суфікс *-ець* досить вільно сполучається і з неускладненою, і ускладненою основами. Внаслідок цього з'являються гідроніми з складними суфіксами *-івець, -авець, -инець, -енець, -анець*» [6, с. 26]. Наприклад, *Барáнець, Бóбринець, Глибинéць, Дубівéць, Мухавéць, Рвáнець.*

Також мовознавець І. В. Муромцев звертає увагу на те, що «співвідносність гідронімії на *-ець* з гідронімією на *-иц(я)* (*Лiпнець – Лiпиця, Бистрéць – Бiстриця, Рiдкодúбець – Рiдкодúбиця*), *-к(а)* (*Вiльшáнець – Вiльшáнка, Ржáвець – Ржáвка, Дубiвець – Дубiвка*) та *-ок* (*Хомутéць – Хомутóк, Студенéць – Студенóк*) дозволяє виводити суфікс *-ець* з історичного *-ьсь, -ік*, властивого давній топонімії (гідронімії). Основне значення, якого набувають гідроніми *-ець*, – це відносність, іноді вказівка на походження. Демінутивний відтінок далеко не завжди властивий цим утворенням. Поява відтінку зменшеності у назвах зумовлюється існуванням однокорених безсуфіксних утворень» [6, с. 27].

Акцентуація є одним із головних факторів, який впливає на словозмінну парадигматику українських власних назв водних об'єктів. Мовознавець В. М. Винницький у праці «Наголос у сучасній українській мові» зазначає, що «наголошування

слів та граматичних форм становить певну систему, яка в українській мові формувалася протягом тривалого історичного розвитку і на сьогодні вже усталилися. Кожний морфологічний клас слів має свої акцентуаційні особливості, певні закономірності та тенденції наголошування, які загалом і створюють цілісну систему» [2, с. 10].

Для гідронімів на м'яку приголосну фонему виокремлено такі акцентні парадигми:

1) переважна більшість українських власних назв водних об'єктів репрезентована у всіх відмінкових формах із наголошеною основою (у називному відмінку – *Бáбинець*, у родовому відмінку – *Бáбиниц-я*, у давальному відмінку – *Бáбиниц-ю*, *Бáбиниц-єві*, у знахідному відмінку – *Бáбинець*, в орудному відмінку – *Бáбиниц-ем*, у місцевому відмінку – *на, у (в), при Бáбиниц-і, по Бáбиниц-ю*, у кличному відмінку – *Бáбиниц-ю*);

2) іменники з наголошеною флексією, крім називного, знахідного, кличного відмінків однини, у яких наголос на основі (у називному відмінку – *Бакáй*, у родовому відмінку – *Бака-я́*, у давальному відмінку – *Бака-ю́*, *Бака-є́ві*, у знахідному відмінку – *Бакáй*, в орудному відмінку – *Бака-є́м*, у місцевому відмінку – *на, у (в), при, по Бака-і́, Бака-ю́*, у кличному відмінку – *Бакá-ю*). Дослідник В. М. Винницький указує на те, що «в іменниках із наголошеними суфіксами *-áй (-áй), -áк (-áк), -áн (-áн), -úх (-úх)*...у відмінкових формах однини наголос переходить на флексію» [2, с. 19].

До м'якої групи належать також гідроніми на *-ар, -ир*, у яких наголос з основи переміщується на закінчення в усіх непрямих відмінках однини (у називному відмінку – *Бровáр*, у родовому відмінку – *Бровар-я́*, у давальному відмінку – *Бровар-ю́*, *Бровар-є́ві*, у знахідному відмінку – *Бровáр*, в орудному відмінку – *Бровар-є́м*, у місцевому відмінку – *на, у (в), при, по Бровар-і́, Бровар-ю́*, у кличному відмінку – *Бровáр-ю*).

Для словозміни гідронімів цієї групи характерні такі морфонологічні чергування:

1) /e/ з нульовою фонемою: *Бáбинець – Бáбинця, Барáнець – Барáнця, Бóбринець – Бóбринця, Булáтець – Булáтця, Вáдень – Вáдня, Вакáнець – Вакáнця, Вікрутець – Вікрутня, Вишáнець – Вишáнця, Глибинéць – Глибинця́, Жáбинець – Жáбинця, Затiнець – Затiнця, Иржáвець – Иржáвця;*

2) /o/ з /i/: *Чемерхóвець – Чемерхiвця, Якiмовець – Якiмiвця, Ровéць – Рiвця́, Рáковець – Рáкiвця, Пáстовень – Пáстiвня, Осовéць – Осiвця́, Орiховець – Орiхiвцю, Окóпець – Окiпця,*

Маковець – Маківця, Ліповець – Ліпівця, Катковець – Катківця, Каліновець – Калінівця;

3) /i/ з /o/: Супій – Супо́й, Прогній – Прогно́й, Пості́л – Постоло́, Маринопі́ль – Маринополо́, Засті́й – Засто́ю;

4) /i/ з /e/: Ско́рінь – Ско́реня, Ре́мінь – Ре́меня, Ре́вінь – Ре́веня, Кру́гиль – Кру́геля, Ка́мінь – Ка́меня, Ирні́нь – Ирне́ня;

5) /e/ з /i/: Селе́ць – Сільця́;

6) /o/ з нульовою фонемою: Переточо́к – Переточка́;

7) нерегулярне чергування /i/ з нульовою фонемою: Ву́гиль – Ву́гля.

7) тверда приголосна фонема змінюється на м'яку: Засе́лець – Засі́льця, Каліновець – Калінівця, Круповець – Крупівця, Ліповець – Ліпівця, Окóпець – Окі́пця, Осове́ць – Осівця́, Па́стовень – Па́стівня, Селе́ць – Сільця́;

8) м'яка приголосна фонема змінюється на тверду в давальному та орудному відмінках однини: у називному відмінку – Ба́бинець, Вака́нець, Гребіне́ць, у давальному відмінку – Ба́бини-єві, Вака́ни-єві, Гребіни-єві, в орудному відмінку – Ба́бини-єм, Вака́ни-єм, Гребіни-єм.

Для українських власних назв водних об'єктів **ЕПК № 1 (Ба́бинець)** характерні наголошена основа, чергування /e/ з нульовою фонемою в усіх відмінках, крім називного відмінка однини, відбувається чергування м'якої та твердої приголосних фонем у давальному, орудному та місцевому відмінках однини в кінці основи: Ба́бинець – Ба́бини-єві, Бара́нець – Бара́нці-єві, Бо́бринець – Бо́бринці-єві, Була́тець – Була́тцем та ін.

ЕПК № 2 (Бистре́ць) включає назви Броде́ць, Вишане́ць, Вільхове́ць, Глибине́ць, Глуше́ць, Горобе́ць мають наголошене закінчення в однині в усіх відмінках, крім називного та знахідного, характерне чергування /e/ з нульовою фонемою в усіх відмінках, крім називного та знахідного відмінків однини, м'яка приголосна фонема /ц'/ змінюється на тверду /ц/ у давальному, орудному та місцевому відмінках однини в кінці основи.

До **ЕПК № 3 (Дзялі́нь)** входять гідроніми Дзялі́нь, Ірді́нь, Ирні́нь, Кара́сь, Ке́рчень, Коро́ль, Коло́дись, Коло́дязь, Коті́ль, Ле́бідь, у яких постійно наголошена основа, відбувається чергування м'якої та твердої приголосних фонем /д'/–/д/, /дз'/–/дз/, /з'/–/з/, /л'/–/л/, /н'/–/н/, /с'/–/с/, /т'/–/т/, /ц'/–/ц/ у давальному, орудному та місцевому відмінках однини в кінці основи: Дзялі́нь – Дзялі́неві, Дзялі́нем, на, у (в), при, по Дзялі́неві; Ірді́нь – Ірді́неві – Ірді́нем – на, у (в), при,

по Ірді́неві; Коло́дись – Коло́дисеві – Коло́дисем – на, у (в), при, по Коло́дисеві; Коло́дязь – Коло́дязеві – Коло́дязем – на, у (в), при, по Коло́дязеві. Наприклад: Зі своїми козаками розмістився на території між р. **Ірпінем** і Дніпром, яка входила до складу Київського полку (І. Підкова, Р. Шуст). В воєводстві Київському, серед гір, над річкою **Ірдинем**, через що називавсь і Межигірським Ірдинським (за ред. М. Грушевського).

Назви **ЕПК № 4 (Баглу́й)** Бака́й, Барабо́й, Брезо́й, Брита́й, Буга́й, Бурле́й, Вазлу́й, Га́й, Гле́й та інші на **-й** мають наголошене закінчення, крім називного та знахідного відмінків. Характеризуються відмінною від попередніх ЕПК графічною презентацією закінчень у родовому, давальному, орудному, місцевому, кличному відмінках (у називному відмінку – Баглу́й, у родовому відмінку – Баглу-я́, у давальному відмінку – Баглу-ю́, Баглу-є́ві, в орудному відмінку – Баглу-є́м, у місцевому відмінку – на, у (в), при, по Баглу-і́, Баглу-ю́, у кличному відмінку – Баглу-ю́).

Назви **ЕПК № 5 (Дере́глуй)** Задунáй, Замгла́й, Ірклі́й, Пере́мій, Прогній, Савакле́й, Стрій, Супі́й, Уда́й та інші на **-й** мають постійно наголошену основу. Характеризуються відмінною від попередніх ЕПК графічною презентацією закінчень у родовому, давальному, орудному, місцевому, кличному відмінках (у називному відмінку – Задунáй, у родовому відмінку – Задунá-ю, у давальному відмінку – Задунá-ю, Задунá-єві, в орудному відмінку – Задунá-єм, у місцевому відмінку – на, у (в), при, по Задунá-і́, Задунá-ю, у кличному відмінку – Задунá-ю). Наприклад: Кожна показує певний відрізок київсько-брацлавсько-новоросійського кордону: від гирла Тясмину до впадіння в нього **Ірклію**, по **Ірклію**, від його верхів'я по суходолу до Бовтишки (притоки Тясмину), по верхів'ю Бовтишки, знову по суходолу до гирла Турії, від нього по Великій Висі до впадіння її в Синюху (М. Крикун).

ЕПК № 6 (Лі́повець) у своєму складі має українські власні назви водних об'єктів на **-овець** після постійно твердих приголосних фонем, Окóпець, Орі́ховець, Ра́ковець, Чемерхо́вець, Які́мовець та інші, у яких наголошена основа в однині, відбувається чергування голосних /o/ з /i/, /e/ з нульовою фонемою в усіх відмінках, крім називного і знахідного відмінків однини, а також засвідчена зміна м'якої приголосної фонем /ц'/ на тверду /ц/ у давальному, орудному, місцевому відмінках однини в кінці основи.

У гідронімах на **-овець** після постійно твердих приголосних фонем **ЕПК № 7 (Каткове́ць)**

Маковець та інших, наголошене закінчення, крім називного та знахідного відмінків однини, наявні чергування голосних /o/ з /i/, e/ з нульовою фонемою (у суфіксі **-ець**) у всіх відмінках, крім називного і знахідного відмінків однини, альтернація м'якої та твердої приголосної фонем /ц'/–/ц/ у давальному, орудному, місцевому відмінках однини в кінці основи.

ЕПК № 8 (Каліновець) у своєму складі має гідроніми на **-овець** після приголосних, що утворюють пари твердих/м'яких фонем, *Каліновець* та інші, у яких наголошена основа в однині, відбувається чергування голосних /o/ з /i/, що супроводжує внутрішнє чергування тверда/м'яка приголосна фонема /д'/–/д'/, /з'/–/з'/, /л'/–/л'/, /н'/–/н'/, /р'/–/р'/, /с'/–/с'/, /т'/–/т'/, e/ з нульовою фонемою (у суфіксі **-ець**) у всіх відмінках, крім називного і знахідного відмінків однини, а також засвідчено альтернація м'якої та твердої приголосної фонем /ц'/–/ц/ у давальному, орудному, місцевому відмінках однини в кінці основи.

Назви **ЕПК № 9 (Осовець)** *Ровець* мають постійно наголошене закінчення, крім називного та знахідного відмінків однини, чергування голосних /o/ з /i/, що супроводжує внутрішнє чергування тверда/м'яка приголосна фонема /д'/–/д'/, /з'/–/з'/, /л'/–/л'/, /н'/–/н'/, /р'/–/р'/, /с'/–/с'/, /т'/–/т'/, e/ з нульовою фонемою (у суфіксі **-ець**) у всіх відмінках, крім називного і знахідного відмінків однини, також відбувається зміна кінцевої м'якої приголосної фонемі основи /ц'/ на тверду /ц/ у давальному, орудному, місцевому відмінках однини в кінці основи.

До **ЕПК № 10 (Ірпінь)** увіходять гідроніми *Камінь, Кругіль, Ревінь, Ремінь*, які мають наголошену основу в однині, чергування голосних /i/ з /e/ в усіх формах, крім називного відмінка однини, чергування м'якої та твердої приголосних фонем /л'/–/л/, /н'/–/н/ у давальному, орудному, місцевому відмінках однини в кінцевому сегменті основи. Наприклад: *Прямо перед ними, за річковою долиною, лежало село Мостище, тулячись до вузької річечки Трубище, що впадала в Ірпінь* (В. Кулаковський, П. Сиченко). *Над Ірпінем цвіло серпневе, в повному буянні зірок небо* (В. Дрозд).

У назві **ЕПК № 11 (Скорінь)** наголошена основа в однині, відбувається чергування голосних /i/ з /e/, що супроводжується внутрішнім чергуванням м'якої та твердої приголосних фонем /р'/–/р/ у всіх формах, крім називного відмінка однини, засвідчена також зміна м'якої та твердої кінцевих приголосних фонем /н'/–/н/

у давальному, орудному, місцевому відмінках однини в кінцевому сегменті основи.

У назві **ЕПК № 12 (Переточок)** постійно наголошене закінчення, крім називного та знахідного відмінків однини, наявне чергування голосної фонемі /o/ з нульовою фонемою в усіх формах, крім називного відмінка однини.

ЕПК № 13 (Маринопіль) (одна назва) має постійно наголошену основу в однині, чергування голосних /i/ з /o/ в усіх формах, крім називного відмінка однини, чергування м'якої та твердої приголосних фонем /л'/–/л/ у давальному, орудному, місцевому відмінку однини в кінцевому сегменті основи.

ЕПК № 14 (Постіль) (одна назва) має постійно наголошену основу в однині, чергування голосних /i/ з /o/ в усіх формах, крім називного відмінка однини, чергування м'якої та твердої приголосних фонем /н'/–/н/, /т'/–/т/ у давальному, орудному, місцевому відмінках однини в кінці основи.

ЕПК № 15 (Вугіль) презентований 1 гідронімом, у якому наголошена основа в однині, наявні нерегулярне чергування /i/ з нульовою фонемою, чергування м'якої та твердої приголосних фонем /л'/–/л/ у давальному, орудному, місцевому відмінку однини в кінці основи.

Для назви на **-й ЕПК № 16 (Застій)** *Прогній* характерна наголошена основа в однині, чергування голосних /i/ з /o/, яке супроводжує чергування м'якої приголосної фонемі /т'/, /н'/ з твердою /т/, /н/ у всіх формах, крім називного відмінка однини, також характеризується відмінною графічною презентацією закінчень у родовому, давальному, орудному, місцевому, кличному відмінках однини.

Для назви на **-й ЕПК № 17 (Супій)** характерна наголошена основа в однині, чергування голосних /i/ з /o/ у всіх формах, крім називного відмінка однини, також характеризується відмінною графічною презентацією закінчень у родовому, давальному, орудному, місцевому, кличному відмінках однини.

До **ЕПК № 18 (Бровар)** *Косар* увіходять 2 гідроніми на **-ар** та 1 на **-ир** Пузір (ці суфікси наголошені в називному, знахідному та кличному відмінках однини, в інших формах однини наголос переміщений на закінчення). Відбувається чергування твердої приголосної фонемі /р/ з м'якою /р'/ у всіх відмінках, крім називного та знахідного відмінків однини.

Отже, гідроніми, що змінюються за зразком іменників чоловічого роду другої відміни м'якої

групи поділено на 18 ЕПК з урахуванням впливу словотворчого суфікса чи фіналі основи, наголошування, однотипності системи відмінкових закінчень, різного графічного вираження закінчень, морфологічних чергувань голосних і приголосних фонем.

З погляду акцентуації наголошену основу у формі однини мають: ЕПК № 1 (Ба́бинець), ЕПК № 3 (Дзялі́нь), ЕПК № 5 (Дере́глуй), ЕПК № 6 (Лі́повець), ЕПК № 8 (Калі́новець), ЕПК № 10 (Ірпі́нь), ЕПК № 11 (Ско́рінь), ЕПК № 13 (Марино́піль), ЕПК № 14 (Пості́л), ЕПК № 15 (Ву́гіль), ЕПК № 16 (Засті́й), ЕПК № 17 (Супі́й); наголошена флексія в однині в усіх відмінках, крім називного та знахідного: ЕПК № 2 (Бистре́ць), ЕПК № 4 (Ба́глуй), ЕПК № 7 (Катко́вець), ЕПК № 9 (Осо́вець), ЕПК № 12 (Перето́чок); суфікси наголошені в називному, знахідному та кличному відмінках однини, в інших формах однини наголос переміщений на закінчення: ЕПК № 18 (Брова́р).

Відбуваються такі морфологічні чергування голосних фонем: /e/ з нульовою: ЕПК № 1 (Ба́бинець), ЕПК № 2 (Бистре́ць), ЕПК № 6 (Лі́повець), ЕПК № 7 (Катко́вець), ЕПК № 8 (Калі́новець), ЕПК № 9 (Осо́вець); /i/ з /o/: ЕПК № 13 (Марино́піль), ЕПК № 14 (Пості́л), ЕПК № 16 (Засті́й), ЕПК № 17 (Супі́й); /o/ з /i/: ЕПК № 6 (Лі́повець), ЕПК № 7 (Катко́вець), ЕПК № 8 (Калі́новець), ЕПК № 9 (Осо́вець); /i/ з /e/: ЕПК № 10 (Ірпі́нь), ЕПК № 11 (Ско́рінь); /o/ з нульовою фонемою: ЕПК № 12 (Перето́чок); нерегулярне чергування /i/ з нульовою фонемою: ЕПК № 15 (Ву́гіль). Чергування твердої приголосної фонемі з м'якою чи навпаки зафіксоване в таких ЕПК: ЕПК № 1 (Ба́бинець), ЕПК № 2 (Бистре́ць), ЕПК № 3 (Дзялі́нь), ЕПК № 6 (Лі́повець), ЕПК № 7 (Катко́вець), ЕПК № 8 (Калі́новець), ЕПК № 9 (Осо́вець), ЕПК № 10 (Ірпі́нь), ЕПК № 11 (Ско́рінь), ЕПК № 13 (Марино́піль), ЕПК № 14 (Пості́л), ЕПК № 15 (Ву́гіль), ЕПК № 16 (Засті́й), ЕПК № 18 (Брова́р).

Умовні скорочення:

ГС – Гідрографічний словник (водойми України). *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, ІРПНБ : ВТФ «Перун», 2005. С. 1713–1715.

Кривульченко – Кривульченко А. І. Водні об'єкти Кіровоградської області. Частина І. Словник водних об'єктів. Частина ІІ. Атлас гідрографічної мережі. Класифікатор водотоків. Водосховища : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2011. 356 с.

СМУ – Словник мікрогідронімів України. Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина / ред., передмова О. П. Карпенко; уклад. І. М. Железняк, В. В. Лучик, Т. І. Поляруш, О. С. Стрижак, В. П. Шульгач. Київ : Обереги, 2004. 448 с.

Список літератури:

1. Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови (Нариси із словозміни та словотвору). Ужгород : Закарпатське обл. вид-во, 1960. 416 с.
2. Винницький В. М. Наголос у сучасній українській мові. Київ : Рад. школа, 1984. 158 с.
3. Граматичний словник української літературної мови. Словозміна : Близько 140 000 слів / відп. ред. Н. Ф. Клименко. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. 760 с.
4. Ковтюх С. Л., Кашталян О. М. Словозмінна парадигматика українських прізвищ : монографія. Кіровоград : ПОЛІМЕД-Сервіс, 2012. 258 с.
5. Матвіяс І. Г. Іменник в українській мові. Київ : Рад. школа, 1974. 184 с.
6. Муромцев І. В. Словотворчі типи гідронімів (басейн. Сіверського Дінця) : навчальний посібник. Київ : Наукова думка, 1966. 104 с.
7. Український правопис / Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України; Інститут української мови НАН України. Київ. : Наукова думка, 2019. 288 с.
8. Франко З. Т. Граматична будова українських гідронімів : монографія. Київ : Наукова думка, 1979. 184 с.

Kuchmak K. I. ELEMENTARY PARADIGMATIC CLASSES OF UKRAINIAN MASCULINE PROPER NAMES OF WATER BODIES OF THE SECOND DECLINATION OF A SOFT GROUP IN THE UKRAINIAN LANGUAGE

The article analyzes the inflectional paradigm of Ukrainian masculine hydronyms, which are declined according to the pattern of the second declination of a soft group and the system of elementary paradigmatic classes of proper names of water bodies of the second declination of the soft group is singled out. Nouns of the second declension of the soft group include masculine Ukrainian proper names of water bodies with

zero ending in the initial form and a base with a soft consonant, the singular forms of which are determined by the following factors: partial linguistic affiliation to nouns; noun type of declension; grammatical meanings of morphological categories (belonging to the propriative class of hydronyms, respectively – belonging to the category of non-beings, masculine, second declension, soft group); common inflectional series; incomplete paradigm; the same emphasis on word forms within the paradigm (the same fixed emphasis on the base and on the inflection in singular forms). It is worth noting that Ukrainian proper names of water bodies of the second declension of the soft group are characterized by alternating vowel and consonant phonemes. The research used a comprehensive methodology that combines various methods and techniques, the main of which are descriptive, comparative and quantitative calculations. The author analyzes 18 elementary paradigmatic classes of hydronyms of second declension of a soft group in the singular form in the modern Ukrainian literary language taking into account a number of relevant factors: morphological, accentuating. The morphological paradigm of hydronyms for the designation of masculine of second declension of a soft group requires a detailed study and systematic description, taking into account modern approaches, extra- and intralingual factors.

Key words: *declination, elementary paradigmatic class, morphological paradigmatic, incomplete numerical paradigm, chart of accent, a soft group.*

Лахно Н. В.

Київський університет імені Бориса Грінченка

ПРОБЛЕМИ ЛЕКСИКОГРАФІЧНОГО ОПИСУ ЗВОРОТНИХ ДІЄСЛІВ

У статті проаналізовано семантику рефлексивів, співвідносних з незворотними дієсловами, з позицій імпліцитної морфології та із врахуванням семантичних функцій придієслівних актантів, що дозволить удосконалити методіку укладання тлумачних словників сучасної української мови.

Рефлексиви систематизовано з погляду на принцип функційної значущості компонентів, які належать до різних синтаксичних конструкцій, окремо розглянуто синтаксично розчленовані і нерозчленовані актанти.

Установлено, що семантичну структуру об'єктних конверсивних та пасивних рефлексивів, які відображають відношення синтаксично розчленованих актантів – підмета і додатка (суб'єкта та об'єкта), подано в словнику послідовно. Також коректно відтворено семантичну структуру автокаузативних рефлексивів, у яких суб'єктно-об'єктні відношення не представлені.

Зазначено, що тлумачення зворотніх дієслів, які належать до нерозчленованих суб'єктно-об'єктних структур (власне-зворотні та рефлексивно-посесивні рефлексиви), а також суб'єктно-суб'єктних (реципрокальні дієслова) в СУМі зафіксовано переважно послідовно. Лише подекуди не розмежовано власне-зворотнє та рефлексивно-посесивне значення з гібридною функцією суб'єкта, незважаючи на диференційну сему «включений об'єкт».

Непослідовно відображено в СУМі дефініції дієслів, які ілюструють потенційно представлені суб'єктно-об'єктні відношення.

Виявлено абсолютиви та модальні квазіпасиви, які СУМ не подає, хоча аналіз мовного матеріалу свідчить про те, що такі значення існують.

Наголошено, що в словнику часто об'єднано в один ЛСВ значення дієслів, які зумовлюють різні функції актантів у позиції підмета. Насамперед, не розмежовано як окремі ЛСВ модальні квазіпасиви та декаузативи.

Доведено, що словникові статті більшості абсолютивів мають містити не менш ніж три основні значення. Схарактеризовано основні об'єктні значення, які обов'язково має фіксувати словникова стаття, присвячена більшості модальних квазіпасивів. Установлено, що словникова стаття дієслів на кшталт мазатися, маститися має містити шість значень.

Ключові слова: актантний розподіл семантики, тлумачний словник, словникова стаття, рефлексиви, лексико-семантичний варіант.

Постановка проблеми. Без сумніву, дослідження в царині вітчизняної теоретичної лексикографії на сьогодні залишаються актуальними та популярними. Серед розмаїття лексикографічних праць вирізняється тлумачний словник, який презентує цивілізаційний розвиток народу та його мови, віддзеркалює зміни в різних сферах життя соціуму та забезпечує лінгвістику систематизованим матеріалом, що є основою для досліджень.

Для укладання тлумачних словників вагоме значення має правильне виділення значень та відтінків слів, розкриття їх реального змісту. Про це свідчить збільшення кількості досліджень, присвячених цій проблемі [1; 2; 3; 5; 7]. Однак багато питань, що стосуються опису семантичної струк-

тури слова, до цього часу ще далекі від свого скільки-небудь задовільного вирішення.

Насамперед, відсутнє однозначне тлумачення зворотніх дієслів, що пояснює проблему уніфікації словникових дефініцій, чим і зумовлена актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. С.О. Соколова, розглядаючи групу рефлексивних дієслів зі значенням становлення ознаки, запропонувала методіку аналізу дієслів з урахуванням особливостей актантного розподілу їхньої семантики [6].

Постановка завдання. З цих позицій ми проаналізували зворотні дієслова для уточнення їхньої семантичної структури та створення класифіка-

ції з урахуванням їхньої внутрішньої ієрархічної організації, що дозволить згрупувати і поставити поряд слова, які вимагають ідентичних лексикографічних тлумачень. Такий підхід посприє удосконаленню методики укладання тлумачних словників сучасної української мови, яка передбачає систему прийомів та закономірностей відбору концептів, формування словникових статей та групування лексичного матеріалу всередині окремої словникової статті.

Виклад основного матеріалу. Особливості семантичної організації дієслова визначають функції його придієслівних актантів. Функційні характеристики актантів є не лише маркерами ЛСВ, а й індикаторами, які виявляють імпліцитні семи в семному складі ЛСВ, допомагають глибоко дослідити функціональні перетворення в семній комбінаториці ЛСВ та адекватно відобразити семантичну структуру зворотних дієслів у тлумачних словниках.

«Актантний розподіл семантики дієслова – це спрямування окремих семантичних компонентів дієслова у бік характеристики актантів, що посідають у складі висловлення певні синтаксичні позиції» [4, с.105]. Генеративна функція полягає у тому, що актант у межах певної фрази є джерелом зовнішньої процесної ознаки або дії. Акумулятивна функція відображає здатність актанта мимоволі набувати нових якісних ознак, якісно змінюватися під впливом власної або зовнішньої активності. Генеративно-аккумулятивний актант поєднує генеративну та акумулятивну функції, а актант-поширювачі уточнюють сутність акумулятивної ознаки/дії в часовому або локативному вимірі.

Систематизуючи рефлексиви, традиційно виділяємо суб'єктні, об'єктні та безособові зворотні дієслова. Враховуємо, що формальна валентність дієслова не завжди збігається з семантичною, оскільки склад актантів може мати імпліцитний характер. Формально одиничний формант може складатися з декількох семантичних. Тому доцільно виділяти синтаксично розчленовані та нерозчленовані актантні. Суб'єктні та об'єктні рефлексиви демонструють різні формули відношень.

Пасивні рефлексиви та об'єктні конверсиви називають взаємодію синтаксично розчленованих актантів – підмета (суб'єкта), додатка (об'єкта) та сирконстантів.

Суб'єктні власне-зворотні та частково рефлексивно-посесивні рефлексиви належать до нерозчленованих суб'єктно-об'єктних структур, у яких

взаємодія синтаксично нерозчленованих актантів імплікована у синтаксичному суб'єкті або об'єкті. Реципрокальні дієслова відбивають суб'єктно-об'єктні відношення.

Об'єктні модальні квазіпасиви, абсолютиви та деякі суб'єктні рефлексивно-посесивні дієслова (на позначення дії над різноманітною належністю) демонструють потенційно виражені суб'єктно-об'єктні відношення.

Лише в суб'єктних автокаузативних рефлексивах та об'єктних декаузативах суб'єктно-об'єктні відношення не відображені.

Словникові статті об'єктних конверсивних та пасивних рефлексивів, які називають відношення синтаксично розчленованих актантів, подано коректно.

Тлумачення зворотніх дієслів, що належать до нерозчленованих суб'єктно-об'єктних структур (власне-зворотні та рефлексивно-посесивні рефлексиви), а також суб'єктно-суб'єктних (реципрокальні дієслова) в СУМі також відтворено переважно послідовно.

Власне-зворотні значення наведено завжди як основні, оскільки саме вони найбільше відповідають визначенню рефлексивів, їм властива повна одноферентність актантів.

Як основні ЛСВ представлено в словнику і рефлексивно-посесивні зворотні дієслова. Не зважаючи на диференційну сему «включений об'єкт», власне-зворотнє та рефлексивно-посесивне значення не завжди розмежовано: – *Озеро дуже малярійне і ближче під'їжджати небезпечно. – Але ж там працюють люди? – Вони мастяться спеціальним захисним еліксиром (Ю. Смолич) / Ліза глянула на неї і подумала: «Яка ж вона вродлива! Тільки даремно цією помадою **мажеться**» (М. Руденко); Добувши через даярок ложечку вершків, **мастилася** [Ганна] ними на ніч, гоїла на губах криваві тріщини (Олесь Гончар).*

Коректно відображено в СУМі семантичну структуру автокаузативних рефлексивів, які вказують на «зміну положення тіла» та «переміщення в просторі» і зумовлюють одновалентну структуру з генеративним підметом. Суб'єктно-об'єктні відношення не представлені. Ця особливість зближує їх з декаузативами, пояснює наявність декаузативів у семантичній структурі дієслів з основним автокаузативним значенням та фіксацію автокаузативів у семантичній структурі більшості декаузативів.

Непослідовно подано в словнику дефініції дієслів, які ілюструють потенційно представлені суб'єктно-об'єктні відношення. Семантика

абсолютивів передбачає потенційно виражений акумулятивний об'єкт, на який спрямована дія: *Корова буцається* – Корова буцає якийсь об'єкт. У модальних квазіпасивах потенційно передбачений суб'єкт, дії якого зумовлюють ознаку об'єкта: *Суб'єкт прасує, мене, фарбує одяг* – Одяг легко прасується, мнеться, фарбується.

Більшість квазіпасивів та абсолютивів СУМ не фіксує, хоча аналіз мовного матеріалу свідчить про існування таких значення у всіх досліджуваних лексемах: ...і смолисто кучеряве пасмо місячної позначки, зухвало вибиваючись з-під червоної бинди («жидівський чупер!») – *дражнитися* Оленка), виглядало на остаточний розчерк майстрового пензля – як підпис під картиною... (О. Забужко); Плазуючи по тераріуму, черепаха сильно гримотить панциром і *скребеться* лапками, особливо вранці (А. Молокова).

Речення з абсолютивними лексемами переважно помилково ілюструють лексико-семантичні варіанти (ЛСВ) на позначення дії суб'єкта, спрямованої на об'єкт. Наприклад, перше значення дієслова *шпурляти* «кидати чимсь куди-небудь або на кого-небудь» підтверджено прикладом з ЛСВ, що має абсолютивне значення: *Правда, ніколи не робила вона дуже щиро, як попоробить, то стає дуже лиха: все лається і всім шпурляється, і дверима гримає, й дітей лупцює* (Грицько Григоренко). Необхідно розмежовувати ЛСВ з розчленованою суб'єктно-об'єктною структурою і ЛСВ, які ілюструють потенційно виражені суб'єктно-об'єктні відношення.

Послідовно не відділяються в словнику квазіпасивні значення від декаузативних. Квазіпасиви зафіксовано у семантичній структурі дієслів з основним декаузативним значенням (*бруднитися, викручуватися, віджиматися, жмакатися, забруднюватися, ліпитися, різатися, розпушуватися та ін.*), оскільки декаузативи і модальні квазіпасиви мають спільні основи-мотиватори, не акцентують увагу на суб'єкті та причинах зазначених процесів. Декаузативи вказують на зміну об'єкта (акумулятивна функція), а модальні квазіпасиви на можливість таких змін, як властивість об'єкта (потенційно-акумулятивна функція). Порівняйте: *Мідь брудниться / Мідь брудниться дуже швидко* (В. Шовкун).

У складі аналізованих лексем подекуди доречно виділити декілька абсолютивних ЛСВ, які маркує сема «суб'єкт»: *Побитому наймиту малому снилося, що усі ті птиці рябопері.. зграєю в'ються, б'ються, кружляють над його узголів'ячком* (Марко Вовчок); *Бичок в нас б'ється, відійдіть*

(Панас Мирний); *Чого він [батько] б'ється, проклятий? Що я йому зробив?* (М. Коцюбинський).

У семантичній структурі декаузативів не є одиничними квазіпасивні ЛСВ. Наприклад, у складі дієслова *рватися* необхідно виділити ЛСВ зі значеннями «піддаватися розриву»: *і посеред всього шпагат, витягнутий зі штор на вікні. Видно, що він їм не пригодився, не міцний, легко рветься* (Н. Смик) та «мати здатність розлітатися, розриватися на частини, осколки»: *Така (куля), торкнувшись навіть волосини кінського хвоста, одразу рветься, вганяється в тіло безліччю металевих скалок* (Олесь Гончар).

На нашу думку, словникові статті більшості абсолютивів мають містити не менш ніж три основні значення:

Перша дефініція має вказувати на дію генеративного суб'єкта, спрямовану на акумулятивний об'єкт: *Хоч як дряпалася, хоч як кусалася вона, Горпині скрутили [татари] руки за спину й кинули до зв'язаних дівчат* (З. Тулуб).

Другим необхідно зафіксувати абсолютивне значення, що відображає спрямованість дії на потенційний об'єкт. Ця дія мислиться як характерна ознака самого суб'єкта (генеративна функція): *Вона в нього догадлива, ревнива і дряпається, мов кицька* (М. Стельмах).

Отже, перші два значення різняться архісемами («дія» та «ознака предмета») та деконкретизацією об'єкта в абсолютивному значенні, незважаючи на схожі актантні функції: відношення відображають взаємодію нерозчленованих актантів, імплікованих у синтаксичний суб'єкт, що має генеративну функцію.

Третє взаємо-зворотне значення пов'язано з гібридною функцією актанта-підмета, який є одночасно як суб'єктом, так і об'єктом дії: *Ми вчепились один в одного, як звірята, качалися по піску, білились, дряпались* (С. Васильченко).

ЛСВ на позначення взаємо-звотної дії виділено в семантичній структурі більшості абсолютивів, оскільки зазначені рефлексиви схожі за своїм лексичним складом, порівняйте: *собаки кусаються і собака кусається*.

Відповідно до нашого бачення зафіксовано лише дефініції лексеми *дряпатися*. У складі інших досліджуваних рефлексивів описані значення відображено непослідовно. Перша дефініція наявна в усіх розглянутих дієсловах, а для лексем *брикатися, буцатися, вихатися, гребтися, дражнитися, жалитися, жбурлятися, скребтися, фицатися, шкребтися, шпурлятися* вона вказана як єдина.

Зазвичай у словнику не розмежовано модальні квазіпасиви, які зумовлюють потенційно-аккумулятивну функцією актанта та декаузативи, що вказують на акумуляцію об'єктом ознаки. Наприклад, перше декаузативне значення дієслова **фарбуватися** «покриватися або просочуватися фарбою» проілюстровано прикладами з модальними квазіпасивами: *Екстракт з листя скумпії використовується в шкіряній промисловості для вироблення еластичної і міцної шкіри вищих сортів, яка легко фарбується в світлий колір (Наука і життя); Об'ємні нитки відзначаються високою міцністю і теплозахисними властивостями. Порівняно з шерстяними вони краще перуться і легше фарбуються (Вечірній Київ).* Модальні квазіпасиви варто фіксувати як окремі ЛСВ і подавати визначення, які відповідають семантиці цієї групи рефлексивів – «піддаватися фарбуванню».

Доречно послідовно розмежовувати ЛСВ, які зумовлюють різні функції актанта у позиції підмета. Наприклад, помилково розглянуто модальний квазіпасив як відтінок основного декаузативного значення (*ламатися, м'ятися, ділитися*) або абсолютива (*дряпатися*): *Хоча сноу-борди міцні, але потребують щоденного нагляду. А от кріплення можуть ламатися (З журналу); Кристал має гострі ребра і дряпається (Л. Копиленко).*

На нашу думку, більшість словникових статей, присвячених зворотним дієсловом з основним декаузативним значенням, має містити не менш ніж три основні об'єктні значення:

1. Дефініція «зміна стану об'єкта, яка відбувається під дією невідомих зовнішніх чинників та відабстрагована від свідомої діяльності людини» буде якнайкраще передавати значення основного декаузативного ЛСВ, який акцентує увагу на усуненні або виведенні агентивного семантичного компонента: *Гребінчики випорсали з коси у Мар'яни, жмакався капелюх з квітками (С. Васильченко).* Декаузативи сприяють реалізації аккумулятивної функції актанта-підмета, який є об'єктом дії.

2. Модальним квазіпасивам також не властивий агентивний семантичний компонент. Рефлексиви вказують на потенційну ознаку об'єкта підпадати під певну дію: *Скатертину зберігає форму, не жмакається, має вишуканий вигляд (З газети).*

Отже, перше та друге значення ризняться архісемами («дія» й «ознака предмета») та актантним розподілом семантики: модальні квазіпасиви, на відміну від декаузативів, зумовлюють потенційно-аккумулятивну функцію суб'єктного актанта.

3. У пасивному значенні «зміна якості об'єкта під дією суб'єкта» спостерігаємо конкретизацію суб'єкта, його називає генеративний додаток. На об'єкт дії вказує аккумулятивний актант-підмет: *Папірець жмакається жіночими жменями... (О. Рибчинський).*

Відповідно до нашого бачення подано лише словникові статті дієслів *м'ятися* та *тягтися*. Зазначені дефініції зафіксовано також у складі інших досліджуваних рефлексивів, але непослідовно. Перше значення як єдине вказано для багатьох розгляданих лексем (*бруднитися, кришитися, викручуватися, сплющуватися, уварюватися, прострілюватися, відчинятися* та ін.). Рефлексив *стругатися* представлений лише квазіпасивом, а лексема *прасуватися* тільки пасивним значенням.

Словникові статті дієслів на кшталт *мазатися, маститися* мають складатися з шести значень:

1. Власне-зворотний рефлексив зі значенням «мазати себе чим-небудь», який зумовлює гібридну функцію актанта: *Цього дня індійці, за Біруні, мажуться коров'ячим гноєм і розговляються молоком (С. Наливайко);*

2. Власне-посесивне значення «накладати на обличчя фарбу, грим» з гібридним актантом: *Та й куди нею мазатися, тією помадою? (Н. Шевченко);*

3. Аккумулятивний актант відповідає інхоативному значенню «вимазатися, випадково забруднитися чим-небудь»: – *Мені дозволийте з вами [в кабінку]?.. Овсійович, зиркнувши на фетровий капелюх і темно-синє демісезонне пальто Недєліна, резонно зауважив: – А вам варто мазатися? (В. Логвиненко).*

4. Абсолютивний ЛСВ «може забруднити, якщо доторкнутися (про предмет)» зумовлює потенційно-генеративну функцію актанта: *Дуже зручна новинка: глина не береться, не мажеться, і стіни сяють на сонці, як полаковані (В. Близнаць).*

Інхоативне та абсолютивне значення необхідно розмежовувати, оскільки вони зумовлюють різні функції актантів у позиції підмета: абсолютив – потенційно-генеративну, а інхоативний ЛСВ – аккумулятивну. Зазначені ЛСВ зафіксовані як окремі дефініції лише в складі дієслова *мазатися*. У семантичній структурі лексеми *маститися* абсолютив подано як відтінок інхоативного значення.

5. Зворотньо-пасивний ЛСВ «покриватися брудом» передбачає потенційно-аккумулятивний об'єкт: *Білена хата швидко мажеться... (А. Ціпка);*

6. Пасивне до *мастити, мазати* тощо – акумулятивна функція актанта: *Долівка було мажеться* (Ганна Барвінок).

Висновки і пропозиції. Коректне виділення ЛСВ рефлексивів можливе за умови аналізу їхнього семантичного складу з позицій імпліцит-

ної морфології та врахуванням актантних функцій дериватів. Установлення типової семантичної структури зворотних дієслів різних підгруп дає можливість спрогнозувати не зафіксовані в словниках (зокрема СУМі) ЛСВ та знайти їх у мовному матеріалі.

Список літератури:

1. Дибчинська Я. С. Англomовна регіональна лексикографія: сучасний стан і перспективи розвитку : дис... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 1997. 221 с.
2. Капранов Я. В. Принципи узагальнення словникових відомостей як моделювання плану змісту мови. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*. Том 16. № 1. 2013. С. 46–54
3. Кочерган М.П. Слово і контекст (Лексична сполучуваність і значення слова). Львів : Вища школа, 1980.
4. Лахно Н.В. Функціональна характеристика іменних придієслівних актантів. *Мовознавчий вісник. Збірник наукових праць*. Черкаси. 2015. Вип. 20. С.104–109.
5. Самойлова І.А. Словник мови автора як підґрунтя для укладання загальнономовного тлумачного словника. *Українська мова*. №3 (75). 2020. С. 32–38.
6. Соколова С.О. Дієслова з постфіксом -ся як граматична проблема. *Мовознавчий вісник. Збірник наукових праць*. Вип. 8. Черкаси. 2000 С. 93–100.
7. Тараненко О.О. Новий словник української мови (концепція і принципи укладання словника). Кам'янець-Подільський : 1996.

Lakhno N. V. LEXICOGRAPHIC DESCRIPTION OF REFLEXIVE VERBS

The article is devoted to the description of the semantics of reflexives, which are correlated with intransitive verbs. The author analyzed them from the standpoint of implicit morphology and taking into account the semantic functions of preverbal actants. This approach will make it possible to improve the methodology of compiling explanatory dictionaries of the modern Ukrainian language.

The main principle of systematization of reflexives was the principle of functional significance of components belonging to different syntactic constructions. Syntactically articulated and non-articulated actants are considered separately.

The dictionary presents the semantic structure of object conversive and passive reflexives, which reflect the relation of syntactically disarticulated actants – subject and appendage (subject and object). The semantic structure of autocausative reflexives, in which subject-object relations are not represented, is correctly reproduced.

The author argues that dictionary of the Ukrainian language (SUM) mainly consistently records the meaning of reflexive verbs, which belong to undivided subject-object structures (proper-reversive and reflexive-possessive reflexives), as well as subject-subject (reciprocal verbs). Only in some places the proper-inverse and reflexive-possessive meaning with the hybrid function of the subject is not distinguished, despite the differential seme «included object».

SUM inconsistently reflects definitions of verbs that illustrate potentially represented subject-object relations.

SUM does not provide absolutives and modal quasi-passives. Although the analysis of language material shows that such meanings exist.

The results indicate that dictionary often combines the meanings of verbs that condition different functions of actants in the subject position into one lexical-semantic variant (LSV). First of all, modal quasi-passives and decausatives are not distinguished as separate LSV.

This study demonstrates that dictionary entries of most absolutives must contain at least three main meanings. The main object meanings of the dictionary article, which is devoted to most modal quasi-passives, have been described.

It has been shown that dictionary article of the verbs «mazatytsya», «mastytsya» will contain six meanings.

Key words: actant distribution of semantics, explanatory dictionary, dictionary entry, reflexives, lexical-semantic variant.

Межов О. Г.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ЕКСПРЕСИВНИЙ СИНТАКСИС ПОЕТИЧНОГО МОВЛЕННЯ ПРЕДСТАВНИКІВ «ПРАЗЬКОЇ ШКОЛИ»

У статті здійснено комплексний аналіз засобів експресивного синтаксису у творчості поетів-представників «Празької школи». Виявлено експресивний потенціал комунікативних різновидів висловлень у поетичних текстах. Встановлено семантико-стилістичні функції головних та другорядних членів речення як синтаксичних експресем. Розкрито виражальні можливості структурно-семантичних типів речень. Для синтаксичної організації художнього мовлення поетів «Празької школи» характерна надзвичайна емотивна експресія, яка виявляється передовсім у висловленнях питальної, спонукальної модальності, окличній інтонації, структурно-семантичній специфіці двоскладних, односкладних, еліпсованих реченневих моделей, нетипових формах членів речення. У поєднанні з тропами і стилістичними фігурами вони формують неповторний індивідуальний стиль поетів-пражан. Нагромадження, чергування, взаємодія в одному контексті різних комунікативних типів речень – окличних, питальних, спонукальних, розповідних – експресивно, з особливою силою, передають гаму авторських почуттів, викликаючи водночас різні емоційні реакції адресата. Неспеціалізовані граматичні засоби вираження головних і другорядних членів речення створюють експресивність поетичного мовлення, додають йому яскравого художнього колориту. Інтенсивність емотивної виразності досягається ампліфікацією займенникових емфатичних підметів. Оригінальності й уснорозмовного колориту поетичним творам додають стилізовані під фольклорні тексти стилістично забарвлені присудки вигукowo-дієслівних форм. Надзвичайно виразні двоскладні речення симетричної будови з іменниковими підметами і присудками в однаковій граматичній формі – називному відмінку. Пропуск головного чи другорядного члена речення в неповних конструкціях слугує засобом мовної економії, експресивності та динамічності висловлювань. Односкладні інфінітивні та безособові речення являють собою дієвий засіб експресивного синтаксису в аналізованих поетичних творах, що має значний вплив на емоційно-чуттєву сферу адресата.

Ключові слова: експресивний синтаксис, поетичне мовлення, речення, члени речення, емоційність, експресивність, інтонація, модальність.

Постановка проблеми. До засобів вираження художнього мовлення належать одиниці різних мовних рівнів, серед яких чільне місце відведено синтаксичним одиницям і категоріям. Виразальні можливості, емоційну спрямованість, стилістичний потенціал синтаксичних структур посилює лексичне наповнення їх компонентів. Саме тісна взаємодія синтаксичної та лексичної семантики з граматичною формою створює неабияку образність та експресивність художнього тексту. Щоб передати власні почуття, викликати емоційні реакції читача, автор твору вдається до різноманітних синтаксичних засобів мовної експресії. Надзвичайна виразність притаманна синтаксису поетичного мовлення, що виступає потужним засобом впливу на адресата завдяки особливій синтаксичній організації, специфічній авторській модальності, інноваційності та образності. Н. В. Гуйванюк цілком умотивовано визна-

чає поетичний синтаксис як «граматику поетичних інновацій, що охоплює різноманітні видозміни узвичасних синтаксичних зв'язків, трансформації типових конструкцій в умовах поетичного тексту з метою створення своєрідної авторської модальності» [5, с. 410]. Отож, на сучасному етапі неабиякої актуальності набувають лінгвостилістичні студії, присвячені дослідженню синтаксичних засобів вираження поетичного мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми експресивного синтаксису художнього мовлення висвітлено у працях багатьох українських мовознавців. Упродовж останнього десятиріччя опубліковано статті, у яких досліджено синтаксичні експресеми як засіб суб'єктивізації висловлення у творах буковинських письменників (Н. Гуйванюк [6]), найтиповіші засоби експресивного синтаксису прози Михайла Стельмаха та Івана Багряного (І. Завальнюк [7; 8]), синтаксичні

маркери експресивності в мові Ірини Калинець (Л. Топчій [16]), домінанти поетичного синтаксису Лесі Українки (Л. Голоюх [4]) й Тараса Шевченка (Н. Слухай [13]), експресивний синтаксис як домінанта індивідуального стилю Володимира Винниченка (А. Галас [3]), стилістичний синтаксис прози Марії Матіос (Н. Бербер [1]), синтаксичні засоби експресивності в «Щоденниках» Олеся Гончара (А. Вовк [2]), видано монографію про синтаксичну організацію українського модерністського і постмодерністського художнього дискурсу (Н. Кондратенко) [9]). У цьому контексті варті уваги експресивний синтаксис поетів «Празької школи», який ще не був об'єктом окремої наукової розвідки.

Постановка завдання. Мета статті – здійснити комплексний аналіз засобів експресивного синтаксису у творчості поетів «Празької школи». Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких основних завдань: 1) виявити експресивний потенціал комунікативних різновидів висловлень у поетичних текстах; 2) встановити семантико-стилістичні функції головних та другорядних членів речення як синтаксичних експресем; 3) розкрити виражальні можливості структурно-семантичних типів речень.

Виклад основного матеріалу. У поезії представників «Празької школи» простежуємо велику кількість інтонованих синтаксичних конструкцій, що передають різні емоційні стани ліричного героя: сумнів, безпорадність, розпач, хвилювання, стан тривоги, здивування, прагнення до чогось, нерідко пристрасність – і знаходять свій вияв через інтонаційну форму питального типу. Наприклад, поезія Г. Мазуренка «Розлука» вся побудована на запитаннях: *Чи то було в Китаї, Чи то сталося в Криму? Чи в якому, не знаю, У чужому краю? Може, музика грала? Очерет шелестів? Хто казав з нас прощальне Тихе слово “прости”?* [10, с. 224]. Або ж читаємо у Ю. Клена: *Невже, часам віддавши тлінну дань, ніде ніщо не лишилось назавжди? А ми самі – лише прудкий потік химер, мінливих настроїв, уявлень? І все це стопче смерть, зітре навек, як між долонь я цей горіх розчавлю?* [12, с. 128]. Такі питально-риторичні висловлення з надзвичайною експресією відтворюють не пряме запитання автора, а думку-судження, привертають увагу читача до якогось факту, загострюють увагу, спонукають його до глибоких роздумів, співпереживань, емоційної оцінки. Підсилює вплив на думки й почуття читача навмисне нанизування декількох риторичних питань в одній строфі, нерідко з однако-

вими питальними словами. Такі ампліфікаційні ряди створюють емоційне напруження вірша, вияскравлюють його експресивні якості, ритміко-інтонаційний малюнок.

У спонукальних реченнях спрямований на читача вольовий імпульс здебільшого супроводжується емоціями й відтворюється за допомогою окличної інтонації: *Владав ти всесвітом, Свароже! Впаду на твар свою: воскресни! Твого народу жрець безчесний вклонився Одіну. Чи ж гоже? Яви лице у блискавицях! Удар, розжар, розсип, розверзни! Нехай хула в устах замерзне, і хай ім'я твоє іскриться!* (О. Лятуринська) [12, с. 193]; *О, як байдуже все, коли душа зім'ята, Сліпа, безкрила – сунеться на дно. А ти її лови, тримай, тягни нагору! Гриби скоріше і пливи, пливи!* (О. Теліга) [15, с. 164]. Крім наказового способу дієслова, однією з найвиразніших форм спонукування є інфінітив: *Топчуть ноги радісно і струнко Сонні трави на вузькій межі. День такий віддається поцілункам! В день такий цілим надхненням жить!* (О. Теліга) [15, с. 160]. Як бачимо, спонукально-окличні речення яскраво передають чуттєвий стан, емоційну схвильованість автора, надають поетичному тексту експресивного забарвлення, привертаючи увагу читача й налаштовуючи його на емоційне сприйняття висловленого. Дуже близькі до них стилістично вагомі бажально-окличні речення, напр.: *Хай же прийдуть ті нежданні й пізні, ті жнива сподівані такі!* (Н. Лівіцька-Холодна) [12, с. 203]; *Не треба слів! Хай буде тільки діло!..* (О. Теліга) [15, с. 162], які надають тексту урочистості й піднесеності, нерідко пафосних ноток. Оклична інтонація постійно супроводжує й риторичні звертання: *О Україно, Лебедю мій ясний!* (Ю. Клен) [12, с. 133]; *Ти вся ще провесна, о Беатріче!* (Ю. Клен) [12, с. 114]. У таких вокативних реченнях, підсиленних частками, сконцентрована мовна експресія виняткової сили.

Нагромадження, чергування, взаємодія в одному контексті різних комунікативних типів речень – окличних, питальних, спонукальних, розповідних – експресивно, з особливою силою, передають гаму авторських почуттів, викликаючи водночас різні емоційні реакції адресата: *Цить, дитинко, втечемо, не бійся! Та куди? До кого? Як тікати? І присіла тихо на узліссі Всюди кривджена і всюди гнана мати* (Г. Мазуренко) [10, с. 120].

Емоційне навантаження властиве не лише окличним, питальним чи спонукальним висловленням, а й розповідним, особливо якщо вони містять головні чи другорядні члени незвичайної

форми. Для підтримання емоційно-експресивного тону в поетичній мові вживаються підмети або додатки, виражені не іменником, а прикметником чи дієприкметником, напр.: *Під ним – буланий, віжки гризучи, вужем спинається, кида піною...* (А. Гарасевич) [12, с. 231]; *Розстріляного закопати... Над ним ридатиме ще мати І приговорить панотець!* (Ю. Липа) [12, с. 218]. Функційним еквівалентом іменникового підмета може виступати дієприкметниковий зворот: *Ранена зором, зойкнула й втікла...* (Є. Маланюк) [11, с. 206].

Інтенсивність емотивної виразності досягається ампліфікацією займенникових емпатичних підметів: *Ми – Нація, сузір'я мільонів, Ми – серце волі, ми – буйна кузня сили, Що розсипає блиски, що як громи-стріли, І думці не догнать тих громів-перегонів, – Ми – Нація, сузір'я мільонів!* (Ю. Липа) [12, с. 213]; *Ти – яд поезії, Ти – муки дикий мед, І трепет рук, і таїнство любові* (Є. Маланюк) [11, с. 545]. Експресію таких складних синтаксичних конструкцій підсилюють складені іменні присудки у називному відмінку з пропущеною дієслівною зв'язкою, замість якої авторське тире, що суперечить пунктуаційним нормам, проте уповільнює темп мовлення для виділення семантично і стилістично вагомих компонентів.

Оригінальності й уснорозмовного колориту поетичним творам додають стилізовані під фольклорні тексти (саме звідти вони й потрапляють у художню літературу) стилістично забарвлені присудки «неграматичних» вигуків-дієслівних форм на кшталт *бах, геп, рип, зирк, хап, луп, смик, стук, хлюп, лясь, трісь* і под. На думку В. А. Чабаненка, «такі форми виконують роль почуттєво-виразних предикативних центрів, показників психологічного напруження мовця» [17, с. 21]. Здебільшого це усічені дієслова раптово-миттєвої, нерідко несподіваної, дуже інтенсивної дії з високим модально-експресивним потенціалом. В аналізованих поезіях натрапляємо на вербальні усічення із семантикою дії або руху, напр.: *Простяг Іван до неї руку і дивну птаху – хап за хвіст* (Ю. Клен) [12, с. 131]; *Тільки луп – відерце вже без днища, Як я лаяла халяву ту діряву, І чого вона була така роззява!* (Г. Мазуренко) [10, с. 52]; зорового сприйняття: *Сонце в небі ніччирк, У долину зирк та зирк* (Г. Мазуренко) [10, с. 52]; *Примус-сонечко – зирк навмання Межи білі борщеві хмарки І сховалось (о лихо мені) У скипілім сердито борщі* (Г. Мазуренко) [10, с. 50]; вербалізовані звуковідтворення усіченої чи повної форми: *Я із тину у долину слизь, А відерце підо мною –*

трісь (Г. Мазуренко) [10, с. 53]; *Смаглявість від того вогню, Грузинські очі, сухість вилиць, слова, що цокались і бились, продзьобуючи вихід дню* (Є. Маланюк) [11, с. 416]. Виправдана тавтологія таких присудків додає експресивної сили висловленням з акцентом на повторюваності дії: *Коровки десь рипу-рипу. Десь ворота рипу-рипу* (Г. Мазуренко) [10, с. 52]; *Як царівонька та Оленонька Лепесне, лепесне* (Г. Мазуренко) [10, с. 53].

Надзвичайно виразні двоскладні речення симетричної будови з іменниковими підметами і присудками в однаковій граматичній формі – називному відмінку. Еліпсис дієслівної зв'язки зумовлює своєрідне інтонування й додаткове експресивне забарвлення таких структур, що на письмі марковане відповідним розділовим знаком – тире. Напр.: *Талан – ліричне джерело. То ж – не поет, хто лиш невпинно Дзюркоче про добро і зло. Поет – мотор! Поет – турбіна! Поет – механік людських мас, Динамомайстер, будівничий* (Є. Маланюк) [11, с. 36]; *Кожний крок – сліпуча блискавиця, А душа – польовий, буйний вітер, Розгортаються уста і лиця Неспокійним, пурпуровим квітом. Не піймаєш: я – вогонь, я – вихор! А вони спиняться не звикли!* (О. Теліга) [15, с. 25]. Найчастіше нульова зв'язка у поєднанні з називним відмінком іменника вказують на постійну ознаку, якісну характеристику особи чи предмета, яку нерідко увиразнюють препозитивні означення.

За нашарування на основне предикативне значення порівняльної модальності іменник поєднується з частками *як, мов, немов, наче, неначе* та ін., перед якими цілком умотивоване авторське тире, що підсилює мовну експресію. У присудках міститься об'єкт порівняння, який зіставляється із суб'єктом-підметом за конкретними ознаками: формою, розміром, кольором, властивістю, якістю, відчуттям тощо. Напр.: *Дівчата – як віття струнке, І перса смагляві, мов стиглі цитрини, Оботує світло струмке, Що з плеч їх прозорими хвилями рине* (Ю. Клен) [12, с. 104]; *Дніпро гоїдав його в своїх просторах, А дні його – мов скошена трава* (Ю. Клен) [12, с. 121]; *Життя – як дим: його рука не вловить* (Ю. Клен) [12, с. 129]; *Дуже – тіло його, в шкуратяний затажене панцир, Від щелепів до стіп пробігає пружисте тремтіння, М'язи рук – наче кулі старої слонової кости, І щетина їжка прикрашає цвяховий шолом* (О. Ольжич) [12, с. 170]. У таких образних порівняннях закладено специфічні асоціативні зв'язки між предметами і явищами навколишньої дійсності, на ґрунті яких виникає емотивна експресія.

Комунікативний діалог між автором і читачем досягається також шляхом актуалізації другорядних членів речення об'єктного, атрибутивного, обставинного різновидів, які традиційно кваліфікують як додатки, означення й обставини. Неспеціалізовані граматичні засоби їх вираження створюють експресивність поетичного мовлення, додають йому яскравого художнього колориту. Незвичайні форми додатка: частка, прислівник, вигук, особове дієслово, що є наслідком функційно-стилістичної транспозиції, увиразнюючи емоційність вислову й експресивно забарвлюючи його, безперечно, привертають увагу вдумливого читача, особливо якщо пунктуаційно оформлені як пряма мова. Напр.: *Учора твердо так, без повороту Промовив: “ні”, суворий до останку... І цілу ніч, під бурю і під сльоту, Процілував я оп'янілу бранку* (О. Ольжич) [12, 173]; *Величний подих смерті та мовчання. Спокійне “Ні”, “Навіки” і “Не буде”* (Г. Мазуренко) [10, с. 85]; *Я не шкодую днів, років і тисяч літ, Іхтіозаврів, папоротів: знаю – не з них почався рідний серцю світ, а з першого твого: “кохаю”* (Г. Мазуренко) [10, с. 57]; *Чекати “люблю” гаряче до втоми? Чи все забути?* (Г. Мазуренко) [10, с. 61]; *Мати-богиня рукою ревнивою Лук підняла той гнучкий І до Амура з усмішкою дивною Тихо шепоче: “Забий!”* (Г. Мазуренко) [10, с. 92].

Стилістично увиразнює поетичне мовлення прийом заміщення узвичаєної форми другорядного члена речення нетиповою, «неграматичною», неморфологізованою. Наприклад, прислівники як типові засоби вираження обставини можуть виступати у синтаксичних функціях неузгодженого означення або додатка: *Чуже лахміття гордо скинь І стань, як степ твій, чорна й гола, І, бенкетуючи, загинь, Під грім від вироку – “ніколи”* (Є. Маланюк) [11, с. 56]; *Та знай: з усіх “сьогодні” і “тепер” лиш сила таємничої любові тебе несе до вічних стратосфер* (Ю. Клен) [12, с. 130]. Орудний відмінок як спеціалізована форма додатка, нерідко виконує роль обставини способу дії: *І часто серце запалає болем. А щось гаряче аж за горло стисне, Коли над рідним тим же самим полем Зависне інша, незнайома пісня* (О. Теліга) [15, с. 161]; *А тут все тіло пражить сором Гостриш, ніж біль найгірших кар, – Коли Тебе розпусним зором Нагую оглядав владар* (Є. Маланюк) [11, с. 40]; *Вже не дихне нам в душу синє море, – Бог покарав і прокляв сучодолом. Лиш кочовничі орди – сараною, Мандровані народи – чорним мором, Гармата – плугом, шабля – бороною, Історія – вітрами над*

простором (Є. Маланюк) [11, с. 48]. Кількісна та якісна інтенсифікація адвербіалізованого орудного відмінка, до якої вдається Є. Маланюк, у поєднанні з прийомом ампліфікації сконцентровує в невеликому поетичному фрагменті мовну експресія виняткової сили.

Так само прийменниково-відмінкові форми, узвичаєні у функції непрямих додатків чи обставин, вживається як атрибутивні компоненти – художні означення, напр.: *Нехай змурують чорний хмарочос Там, де стоїш ти, біла й золотава, О ліліє струнка в намисті рос, Яку плекала мудрість Ярослава!* (Ю. Клен) [12, с. 115]; *А ти недовго гаялась в тривозі: сарматських уст – отруйний, п'яний мед Ти віддала татарину в знемозі І чув твій сміх батисвий намет* (Є. Маланюк) [11, с. 46]; *Віквічно в облозі, У борні, у тривозі, знемозі. Серце криваве в степах десь вітрами рида: “Ой біда, ой біда Тій чайці-небозі ...”* (О. Стефанович) [12, с. 80]; *По тобі не заплаче навіть ніхто й не схилиться в журбі* (Ю. Клен) [12, с. 157]. Порівняймо: *стривожена, знеможена, зажурений*.

Багатофункційність інфінітива як специфічного явища українського синтаксису яскраво віддзеркалено і в поезіях пражан. Потужна мовна експресія супроводжує висловлення з інфінітивним підметом, присудком, додатком, означенням, а особливо – обставинним інфінітивом мети як питомою рисою української мови. Напр.: *Зриваються, зриваються ошукані народи, Їхні розмови завзяті, то – гармати, гармати: Хто смів нас присилити, загнати, зв'язати?* (Ю. Липа) [12, с. 216]; *А ти – байдужа і чужа – у чорний степ пішла ... шукати ... І зір різнув вогнем ножа, І зір Твій не схотів пізнати* (Є. Маланюк) [11, с. 43].

Одним з найяскравіших образних засобів поетичного мовлення є художні означення, тобто епітети. Як майстри слова, поети-пражани активно використовують не лише традиційні, фольклорні епітети: *Де дівся стан гнучкий, дівочий, Куди розвіялась краса? Лише жахають очі, очі! Та вітром плетена коса* (Є. Маланюк) [11, с. 44]; *Рости, берізонько біленька, Серед туманів, навесні* (Г. Мазуренко) [10, с. 101], а й переважно специфічні, оказіональні, якими живописують у відображеннях явищ природи, предметів довкілля: *Був же вік золотий, свіжі, проткані сонцем діброви, Мед приручених бджіл, золотавість сп'янілого тіла, Янтареві зіниці серни, що не бачили крові, І на вітах восковість плодів, соковитих і сліпих* (О. Ольжич) [12, с. 178]; *Небо знов молоде*

й *блакитне*, *Лютий спить непробудним сном*, *А весна усміхнулася квітнем*, *Яснооким малим пустуном* (Н. Лівичька-Холодна) [12, с. 201]; *То є тіло тяжке, більмооке, жабине, руїнне, Смішнохитре, голодне до крові, до твалту, до крику, Вал високий, багатоокий, що кориться, плине Над усе, що ясне, що струнке, що єдине, велике...* (Ю. Липа) [12, с. 216]. Епітет *золотий* стосовно лексеми *вік* метафорично увиразнює атрибутивну семантику з позитивною конотацією вартісності, чистоти, вишуканості й довершеності, а художні означення *більмооке, жабине, руїнне, смішнохитре* в поєднанні з іменником *тіло*, безперечно, є індивідуально-авторськими і вносять в поезію неабияке емоційно-експресивне навантаження.

Емоційності віршованим рядкам надають художні прикладки, які не лише слугують виразним засобом економії вислову, надаючи йому лаконізму, компактності, а й створюють ліричний, метафоричний, навіть іронічний тон поезії, а нерідко й конденсують семантику порівняльної модальності: *Ти варягом був – Гіпербореям, Ми-оттут у Скитів-орачів* (Є. Маланюк) [11, с. 70]; *Серце криваве в степах десь вітрами рида: “Ой біда, ой біда Тій чайці-небозі...”* (О. Стефанович) [12, с. 80]; *А потім прийде ніч-старчиха...* (Н. Лівичька-Холодна) [12, с. 202]; *О, місто-паво, мільонная таверно...* (Ю. Липа) [12, с. 214]; *Се –Українець-Воїн Ворота помітив* (Ю. Липа) [12, с. 220]; *Пустійку-музу клич-не клич!* (Г. Мазуренко) [10, с. 82]; *Він, самітний, сплітав вінок, як умів, із книжок-думок!* (Г. Мазуренко) [10, с. 130]; *І весь час до мене радість тулиться, Як безжурний вітрогон-хлопчина* (О. Теліга) [15, с. 15].

Поети часто вдаються не лише до якісної інтенсифікації синтаксичних одиниць, а й кількісної, прикладом чого є нанизування односкладних номінативних речень в одній надфразній єдності. Такі семантично місткі й структурно компактні ланцюжки номінативів об'єднують розрізнені об'єкти в одне ціле, конденсовано віддзеркалюють наочно-образні картини позамовної дійсності, динаміку авторських вражень, думок, створюючи емоційну ритмомелодію оповіді й породжуючи мовленнєву експресію. Напр.: *Брязкіт зброї. Досвітний вітер. Поле бою. Простір. Синь. Кривавим туманом повитий Безкрай краси. Жовте сонце Азії. Жорстокі кроки орд. В раннім вітрі лопотали стязі Над залізом наших когорт* (Є. Маланюк) [11, с. 33]; *Садок вишневий... Хатка, і степи... Поля – поля... Ставка чорняві очі... І день, склоняючись в обійми ночі, востаннє далеч степу золотить...* (А. Гарасе-

вич) [12, с. 230]. Уведені на початку складного синтаксичного цілого, номінативні речення в поєднанні із двоскладними як своєрідне тло відразу розкривають читачеві обставини оповіді чи опису, формують його уяву про час, місце, умови розгортання події: *Чорні гори. Сонце сіло. У тумані сплять ялини* (Г. Мазуренко) [10, с. 46].

Завдяки своїй структурній специфіці (незалежний інфінітив у поєднанні з імпліцитним або експліцитним суб'єктом потенційної дії) і модально-семантичній розгалуженості (широкий спектр модальних відтінків спонукання, наказу, поради, побажання, твердження, неминучості, необхідності, можливості, доцільності тощо), односкладні інфінітивні речення являють собою дієвий засіб експресивного синтаксису в аналізованих поетичних творах, що має значний вплив на емоційно-чуттєву сферу адресата. Напр.: *Не лічу слів. Даю без міри ніжність. А може в цьому є моя сміливість: Палити серце в хуртовині сніжній, Купати душу у холодній зливі* (О. Теліга) [15, с. 162]; *Йому умирати цюночі, щодня, Щохвили конати по тричі, Між корчами крешучи іскри огня І кривлячи гордо обличчя* (О. Ольжич) [12, с. 188]; *Вже літше впасти на межі Лицем в прийдешні завірюхи!* (Н. Лівичька-Холодна) [12, с. 202]. Особливе комунікативно-стилістичне навантаження притаманне питальним та окличним висловленням, які увиразнюють їхні модальні значення: *...І тягнуться сварок варіації нікчемні – Тікати? Розірвати? Скочити з вікна? Як жити з ближнім? – невиносна тема: Ми непохожі й різні зібрались, І вкупі тісно, і не вижити окремо!* (Г. Мазуренко) [10, с. 186]. Експресивність таких структур також підсилює повтор інфінітивів: *Піти, піти без цілі і мети ... Вбирати в себе вітер і простори, І ліс, і лан, і небо неозоре. Душі лише співають: “Цвіти, цвіти!”* (Ю. Клен) [12, с. 113].

Безособові односкладні речення в поезіях представників «Празької школи» найчастіше віддзеркалюють фізичний або психоемоційний стан, почуття ліричного героя, незалежні від його волі. Зазвичай семантико-граматичним ядром таких конструкцій виступають спеціалізовані на цій функції слова категорії стану різних лексико-семантичних груп, за допомогою яких автор може експресивно передавати найтонкіші відтінки почуттів, емоцій, переживань й оцінок. Напр.: *І, може ... Жаско уявити ... Ні, не втішався печеніг, – Коли й схопив, несамовитий, То не зборов, не переміг!..* (О. Стефанович) [12, с. 84]; *...Легко і ясно лежати в поплутаних травах...*

Трави і квіти візьмуть собі барви мої (О. Ольжич) [12, с. 170]; *Тісно увечері. Душать прокурени стіни. Вийшов. Розглянувся. Снігу по пояс. Сонце кривавиться в пущі. Ворушаться тіні. Тепло. А голос – як оливо, голос* (О. Ольжич) [12, с. 173]; *Страшно в горах вночі в самоті хати. Небо чорне, низьке випива вічі* (О. Ольжич) [12, с. 174]. Національно специфічні безособові конструкції з предикативами на *-но, -то* вдало відтворюють результативність конкретної дії й містять експресивне забарвлення: *“Мене забито в чесному бою, Поховано дбайливою сім’єю”*. Як не стояти так, як я стою В просторій залі мудрого музею? (О. Ольжич) [12, с. 172].

Ще одним засобом емоційно-експресивного синтаксису є неповні речення. В. С. Ващенко слушно констатує: «Структурна неповнота речень у художніх текстах здебільшого стилістично вмотивована. Спеціальний пропуск якогось одного елемента в складі речення компенсується більшим семантико-стилістичним навантаженням інших елементів цього речення і загальним увиразненням синтаксичної побудови. Отже, неповне речення концентрує увагу на семантико-стилістичному спрямуванні висловлювання чи окремих його місць» [14, с. 353]. Напр.: *Ось троє їх: суворий Рюрик, Ясний, веселий Синебус І третій – Трувор, лірик бурі, Той, що окрили*

співом Русь. Один – отаман, будівничий, Другий – морозна радість дня. А у останнього – обличчя Палає ярстю вогня (Є. Маланюк) [11, с. 50]; *Він завжди був, той щирий друг! Був друг! Ще більш ніж брат! Внук побратимів січових, син українських хат ... Імен багато він носив: Петро, Данило, Гнат...* (Л. Мосендз) [12, с. 77]; *Занадто панська – Польща. З нею важко. Гидке – московське: вірний твій холоп. Сміття твоє, підніжок твій Івашко. З такими жить – добра нам не було б.* (О. Стефанович) [12, с. 80]. Пропуск головного чи другорядного члена речення слугує засобом мовної економії, експресивності та динамічності висловлювань.

Висновки та пропозиції. Для синтаксичної організації художнього мовлення поетів «Празької школи» характерна надзвичайна емотивна експресія, яка виявляється передовсім у висловленнях питальної, спонукальної модальності, окличній інтонації, структурно-семантичній специфіці двоскладних, односкладних, еліпсованих реченневих моделей, «неграматичних», нетипових формах членів речення. У поєднанні з тропами і стилістичними фігурами вони формують неповторний індивідуальний стиль поетів-п्राжан. Перспективними вбачаємо дослідження виражальних можливостей синтаксису їхніх творів на рівні простого ускладненого та складного речень.

Список літератури:

1. Бербер Н. Стилістичний синтаксис прози Марії Матіос: ампліфікація поетонімів. *Південний архів. Філологічні науки*. Херсон, 2017. Вип. 71. С. 12–15.
2. Вовк А. Синтаксичні засоби експресивності в «Щоденниках» О. Гончара (редукція вихідної моделі речення). *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2018. Т. 1. Вип. 3. С. 7–11.
3. Галас Алла. Експресивний синтаксис як домінанта індивідуального стилю В. Винниченка (за матеріалами «Щоденника» (1926–1928)). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Вип. 26. 2011. С. 170–176.
4. Голоюх Лариса. Домінанти поетичного синтаксису Лесі Українки. *Лінгвостилістичні студії*. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. Вип. 1. С. 63–69.
5. Гуйванюк Н. В. Експресивний синтаксис. *Слово – Речення – Текст: вибрані праці*. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. С. 409–478.
6. Гуйванюк Н. Лексичні й синтаксичні експресиви як засіб суб’єктивізації висловлення (на матеріалі творів буковинських письменників). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2011. Вип. 7. С. 90–96.
7. Завальнюк І. Експресивний синтаксис прози Михайла Стельмаха. *Українська мова*. 2012. № 3. С. 39–47.
8. Завальнюк І. Найтиповіші засоби експресивного синтаксису в прозі Івана Багряного. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Лінгвістика*. 2011. Вип. 15. С. 191–197.
9. Кондратенко Н. В. Синтаксис українського модерністського і постмодерністського художнього дискурсу: монографія. Київ : Видавничий Дім Д. Бураго, 2012. 323 с.
10. Мазуренко Г. Вибране. Київ : Вид-во ім. О. Теліги, 2002. 248 с.
11. Маланюк Є. Поезії. Львів : УЛІ ім. І.Федорова; «Фенікс Лтд», 1992. 686 с.
12. Празька поетична школа. Антологія. Харків : Веста: Вид-во «Ранок», 2004. 256 с.

13. Слухай Наталія. Поетичний синтаксис Шевченка. *Дивослово*. 2013. № 10. С. 46–51.
14. Сучасна українська літературна мова. Стилїстика / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1973. 588 с.
15. Телїга О. О краю мїй... : Твори, документи, біографїчний нарис. Київ : Вид-во ім. О. Телїги, 1999. 496 с.
16. Топчїй Л. Синтаксичні маркери експресивностї в мовї Ірини Калинець. *Науковий вїсник Мїжнародного гуманїтарного університету*. Серія: Фїлологія. 2015. № 19, том 2. С. 58–60.
17. Чабаненко В. А. Основи мовної експресїї: монографїя. Київ : Вища школа, 1984. 168 с.
18. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови : монографїя. Запорїжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.

Mezhov O. G. EXPRESSIVE SYNTAX OF POETIC SPEECH REPRESENTATIVES OF THE “PRAGUE SCHOOL”

The article presents a comprehensive analysis of the means of expressive syntax in the works of poets representing the “Prague School”. The expressive potential of communicative varieties of expressions in poetic texts is revealed. The semantic and stylistic function of the main and secondary members of the sentence as syntactic expressions is established. The expressive possibilities of structural and semantic types of sentences are disclosed. The syntactic organization of the artistic speech of the poets of the “Prague School” is characterized by an extraordinary emotional expression, which is manifested primarily in expressions of interrogative, imperative modality, exclamatory intonation, structural-semantic specificity of two-syllable, monosyllabic, elliptical sentence models, atypical forms of sentence members. In combination with tropes and stylistic figures, they form a unique individual style of Prague poets. Accumulation, alternation, interaction in the same context of different communicative types of sentences (exclamatory, interrogative, imperative, narrative) with special power convey the gamut of the author’s feelings, evoking at the same time different emotional reactions of the addressee. Non-specialized grammatical means of expressing the main and secondary members of the sentence create expressiveness of poetic speech, add a bright artistic flavor to it. The intensity of emotional expressiveness is achieved by amplification of pronominal emphatic subjects. Originality and colloquial flavor are added to poetic works by stylistically colored predicates of exclamatory-verb forms stylized for folklore texts. Two-syllable sentences of symmetrical structure with noun subjects and predicates in the same grammatical form (the nominative case) are extremely expressive. The omission of the main or secondary clause in incomplete constructions serves as a means of linguistic economy, expressiveness and dynamism of statements. Monosyllabic infinitive and impersonal sentences are an effective means of expressive syntax in the analyzed poetic works, which has a significant impact on the emotional and sensory perception of the addressee.

Key words: expressive syntax, poetic speech, sentence, sentence members, emotionality, expressiveness, intonation, modality.

Пахненко І. І.

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Телетова С. Г.

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОНІМІВ В АНЕКДОТАХ

У статті розглядається специфіка функціонування пропріальної лексики в гумористичному дискурсі, аналізуються її семантико-стилістичні властивості, типи власних імен, здатних бути лексичними домінантами анекдотичного тексту, визначається роль онімічних одиниць як текстотвірних елементів творів малих комічних жанрів. Констатується, що за своєю значущістю оніми є ключовими словами анекдотичних текстів. Аналіз онімічного простору сучасних анекдотів та жартів показав, що у творах цього жанру номен виконують не тільки номінативну й текстотвірну функції, а й композиційну, зображувально-характеризувальну, алюзійну, експресивну, іронічну, функцію створення комічного ефекту.

Зазначається, що онімікон сміхового дискурсу складають реальні та оригінальні (ірреальні) пропріативи. Реальні пропріативи презентовані різноманітними за характером іменованих об'єктів видами власних назв. Найуживанішими серед них є антропоніми й топоніми, мени поширені зооніми, порейоніми, еортоніми, порейоніми, товароніми, ергоніми тощо. Ірреальні номен, що являють собою каламбурні паралелі до загальних імен, є результатом онімізації, різного роду трансформацій, мовної гри, граматичної омонімії. Ситуативна омонімія та омофонія власних назв та їх апелятивів дозволяють швидше досягти комічного ефекту.

З'ясовано, що функціональний потенціал пропріативної лексики в анекдотах можуть посилювати різноманітні прийоми її використання: «нанизування» онімів; свідоме «зіткнення» власних імен, протиставлених за певними критеріями; вживання онімів із подібним звуковим складом; актуалізація окремих референтних смислів номена; використання пропріативів для маркування типізованих образів за тією чи іншою ознакою.

На завершення зроблено висновок про те, що анекдоти являють собою специфічний текстопростір для функціонування онімів, які в мовленнєвих творах цього типу налаштовані на реалізацію комічних інтенцій.

Ключові слова: *ономастика, ономастикон, онімікон, ономастичний простір, власні імена (оніми), пропріативи, антропоніми, топоніми, малі комічні жанри, анекдот, жарт, комічний ефект.*

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістиці дослідження власних назв здійснюється в різних напрямках. Останнім часом, окрім лінгвістичного та історичного векторів, які вже давно стали традиційними для ономастичних досліджень, набирає обертів лінгвокультурологічний підхід до власного імені. Такий підхід є досить плідним, оскільки дозволяє подивитися на традиційні об'єкти (антропоніми, топоніми тощо) під новим кутом зору, відкриває можливість їхнього осмислення як лінгвокультурем. «Національно-забарвлені власні назви віддзеркалюють історію, традиції, побут, релігію і культуру країни або народу, до мови яких вони належать» [3, с. 5].

Оніми відіграють роль своєрідних кодових знаків, які допомагають «прочитати» інформаційну панораму, що існує у світовій і національ-

ній культурі. Відомий оніматолог Ю. О. Карпенко зазначав, що «...власна назва містить незмірний, величезний обсяг інформації – треба тільки ту інформацію побачити самому й зуміти передати читачеві. Можливо, не існує більш вдячного мовного матеріалу для художньо-стилістичного використання, ніж власні назви» [1, с. 75].

Дослідження оніму як лінгвосоціального феномену дозволяє адекватно визначити його роль у процесі текстопородження. Пропріальні одиниці надають безцінну інформацію для осмислення й декодування тексту, в якому вони уживані, сприяють його адекватному сприйняттю. «Відомо, що без аналізу власних імен справжнє розуміння тексту, його глибинних, підтекстових змістових шарів просто неможливе» [5, с. 289].

Особливий інтерес для ономастичного аналізу становить анекдотичний дискурс, адже сучасний анекдотичний корпус містить великий масив власних назв, що характеризуються семантичним і функціональним розмаїттям. У гумористичних творах «онім налаштований на сміх, на комічний ефект» [1, с. 76]. У цьому зв'язку актуальним є з'ясування ролі онімів як засобів, здатних створювати або підсилювати комізм анекдотичних текстів. Такого роду наукові пошуки, орієнтовані на дослідження онімної сфери анекдоту, дають багатий матеріал для вивчення функціональних можливостей пропріативів у комічно маркованих контекстах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасного стану розробки ономастичної проблематики дозволяє констатувати підвищений інтерес науковців до дослідження національного ономастикону та його окремих семантичних полів. Вітчизняні ономатологи вже немало зробили для визначення статусу власних назв у мовній системі, критеріїв їх систематизації, з'ясування джерельної бази пропріативів, виявлення загальних особливостей онімної лексики тощо. Ці питання знайшли своє висвітлення в доробках, зокрема, таких лінгвістів, як А. О. Білецький, В. О. Горпинич, Н. П. Дзятківська, І. М. Железняк, Ю. О. Карпенко, О. А. Купчинський, В. В. Лобода, Ю. К. Редько, Л. Г. Скрипник, М. М. Торчинський, П. П. Чучка, В. П. Шульгач та ін. Функціональні ознаки пропріативних одиниць розглядалися в роботах Є. М. Беліцької, В. М. Галич, А. Г. Гудманяна, В. І. Ільченка, С. Т. Медвідь-Пахомової, Є. С. Отіна та ін.

Активно розробляються когнітивні аспекти дослідження онімів, пов'язані з аналізом способів і форм їх буття в ментальному лексиконі (О. Ю. Карпенко, Г. П. Лукаш, Г. В. Ткаченко). Значних результатів досягла етноніміка, що досліджує назви на позначення етносів (О. С. Стрижак, М. Л. Худаш), літературна ономастика, яка вивчає особливості вживання власних назв у художніх творах (Л. О. Белей, М. І. Зубов, В. М. Калінкін, Н. Ф. Попович, О. Р. Сколоздра, І. В. Хлистун, Я. М. Шебештян та ін.).

Наявність великої кількості ономастичних розвідок засвідчує високий рівень розвитку української ономастики. Проте аналіз власних назв ще далеко не вичерпаний. Відчувається потреба у вивченні функціоналу пропріальних одиниць не тільки в літературно-художньому дискурсі, а й у інших дискурсивних практиках, зокрема в анекдотичному тексті, ономастикон якого досі

не піддавався спеціальному комплексному дослідженню. Аналіз особливостей онімів на матеріалі анекдотів дозволяє уточнити типологію пропріальних одиниць, з'ясувати їхні функції в малих комічних жанрах, розширити уявлення про інформаційний та емоційно-експресивний потенціал онімів у системі української мови.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в комплексному аналізі ономастичного простору сміхового дискурсу, виявленні структурно-семантичних та функціональних властивостей пропріативів, особливостей їх використання в малих комічних жанрах, зокрема в анекдотах та жартах.

Виклад основного матеріалу. Гумор анекдотів часто ґрунтується на використанні онімів, різних за походженням, змістовим та функціональним навантаженням. Аналіз фактичного матеріалу засвідчує, що за своєю значущістю оніми є ключовими словами анекдотичних текстів, які «характеризуються лапідарністю, стислістю стилю, концентрованістю висловлювання думки» [2, с. 58]. Онімікон сміхового дискурсу складають реальні та оригінальні (ірреальні) пропріативи. Реальні пропріативи за об'єктом називання (денотатом) представлені різноманітними видами:

1) антропонімами, серед яких виділяються:

– імена історичних і політичних діячів, видатних учених, відомих сучасників: – *У твоєму віці Наполеон був найкращим учнем у класі, – докоряє батько синові. – А у твоєму, тату, він вже був імператором!; – На Олега Вінника підеш? – Мабуть, ні. У мене ані рушниця, ані ліцензії нема...;*

– прізвиська, імена «абстрактних» (часто типізованих за певною ознакою) персонажів: *А знаєш, Сара, якби ти мене дійсно кохала, ти б вийшла заміж за кого-небудь іншого; Прораб Васильчук ніяк не може добудувати свій дім, так як краде в себе цеглу й будує лазню;*

– імена фольклорних і літературних персонажів, теоніми, міфоніми: *Дід Мороз! Коли я писав тобі, що хочу стати всесвітньо відомим, я не мав на увазі міжнародний розшук; Христос народився! Маю три вакцини, сертифікат вакцинації, негативний тест, оброблений антисептиком! Колядувати можна?;*

2) топонімами, що презентовані:

– хоронімами (власними назвами територій – держав, політичних одиниць, областей, районів): – *Васю, я таки гарантую Вам, що через п'ять років ми будемо жити краще, ніж в Європі! – А що у них трапиться?;*

– астіонімами (назвами міст): *Купила чай. На упаковці читаю: «За рецептами королівського*

двору. Виробник: м. Житомир». Не підкажете, хто зараз король у **Житомирі**?;

– оронімами (назвами гір, гірських хребтів, вершин): *Програміст стоїть на **Говерлі**. Оглядає навколишні краєвиди та вигукує: – Неймовірно! Яка якісна графіка!!!*;

– урбанонімами (назвами внутрішньоміських об'єктів): *На **Дерибасівській** зустрічаються дві дами: – Сарочка, ти нічого не помічаєш? – Ні, а що? – Я була в косметичному салоні. – І що? Було закрито? (годонім); Напис у маршрутці Львова: «Шановні Зайці! Шапки-невидимки, куплені на **Привокзальному ринку**, прострочені! Водій вас бачить! Передавайте за проїзд! (міський хоронім);*

– гідронімами (власними назвами водних об'єктів): *У **Тихому океані** виявлено гібрид акули з золотою рибкою. Виконує три останніх бажання;*

3) зоонімами (кличками тварин): *Кіт **Василь** любить їсти оселедця під шубою, м'ясо під диваном, ковбасу під столом, котлети під покривалом. Загалом, він дуже сором'язливий у їжі;*

4) еортонімами (назвами релігійних свят): *Замовила чоловіку на **Миколая** спінінг, прийшло червоне плаття ... У когось таке було?;*

5) порейонімами (назвами транспортних засобів): *Коли з «**Таврії**» Андрія злодії зняли колеса, він ще півроку їздив на цеглинах, не помічаючи різниці;*

6) товаронімами (власними назвами предметів): *Вийшла з сином погуляти, він і каже: – Яке небо сьогодні блакитне, як заставка **Windows**!; – Куме, ви ідіот?! **Цитрамон** – **Дарниця** – це не поїзд!!!;*

7) ергонімами (власними назвами організацій, установ, закладів, фірм, магазинів): *Сподіваюсь ті 50 копійок, що я здавав на **Червоний Хрест** у молодших класах, насправді забирав собі хтось зі співробітників школи;*

8) бібліонімами (назвами творів – художніх, публіцистичних, наукових), що представлені відповідно до класифікації, запропонованої М. М. Торчинським [4, с. 216–224]: простими однослівними однокореневими номенами (– *Ти читала «**Лоліту**»? – Ні... А що вона написала?*); складеними двокомпонентними онімами з підрядним чи сурядним зв'язком між компонентами, або онімами-словосполученнями («**Віднесені вітром**» – книжка з цивільної оборони. Розповідає про наслідки ударної хвилі; Приходить поліціант до бібліотеки: – Чи маєте якісь книжки Хемінгуей? – Маємо. «**Старий і море**». – Мені, будь ласка, «**Море**»); складеними багатоконпонентними (багатослівними) онімами (*Каштанка*

у бібліотеці: – Дайте мені книжку «**Двадцять тисяч льє під водою**». – Її вчора Муму взяла почитати);

9) космонімами (власними назвами об'єктів зоряного неба): – *Дівчино, хто ви за гороскопом? – **Риба**, а ви? – Рибак; – Ти чому так зле, якось плямами засмаг? – То на **Сонці** ж плями!*

Часто в анекдотах та жартах обіграється ситуативна омонімія та омофонія власних і загальних імен, завдяки чому створюються своєрідні каламбурні паралелі. При цьому, окрім різноманітної реальної омонімії, можуть використовуватися ірреальні номени, які утворюються на основі:

– онімізації – переходу загальної назви (апелятиву) до категорії онімів: – *Мамо, правда, що «**Титанік**» потопили євреї? – Звичайно правда, синку, всі знають, що це зробив якийсь **Айсберг**; Як же здивувалася дитина, дізнавшись, що повне ім'я її бабусі Клави не **Клавіатура**!;*

– існуючих у мові моделей: *От нікого не дивує ім'я Роза Львівна, але уявіть, якби то була **Конвалія Житомирівна**? (обігравання оніма за логічною асоціацією);*

– певного виду трансформації: *Вихователька дитячого садку Віолетта Валеріївна до кінця першого робочого дня погодилась, що її звати **Фіолетове Варення** (фонетична трансформація антропоніма);*

– мовної гри: *Реклама. Туристичне агентство «**Штукатур**». За штуку доларів – тур у будь-яку точку світу;*

– граматичної омонімії: *Молода мама говорить своїй подрузі: – Знаєш, мені здається, що я занадто строго виховую свого Сергія. Учора ми пішли записуватися в дитсадок, і він сказав, що його звати **Сергій Перестань**.*

У більшості випадків при цьому «вихідна» лексична одиниця наявна в самому анекдоті, що підсилює комічний ефект і емоційність тексту. Оригінальні оніми можуть бути результатом трансформації прецедентних власних назв, які легко «упізнаються» реципієнтом і тому не вводяться в текст анекдоту або жарту: *В єврейській казці **Ребе Гуд** відбирав гроші у багатих і роздавав їх бідним під невеличкий відсоток (Робін Гуд – герой середньовічних англійських народних балад, ватажок лісових розбійників, який, за переказами, боровся за справедливість – грабував багатих, віддаючи здобич біднякам); Салат «**У пошуках Немо**». Рецепт: як оселедець під шубою, але без оселедця («У пошуках капітана Гранта» – багатосерійний телевізійний пригодницький фільм, знятий за мотивами роману Жуля*

Верна «Діти капітана Гранта»; капітан Немо – персонаж романів письменника).

В анекдотах і жартах нерідко презентовано кілька онімів, що є ефективним засобом досягнення цілісності тексту й підсилює текстотвірну роль пропріальної одиниці. Це можуть бути:

– оніми одного виду: *Урок географії в українській школі. Учитель: «Запам'ятайте, діти, Лондон, Париж і Берлін знаходяться на правому березі Дніпра, а Токіо й Пекін – на лівому (усі перелічені власні назви належать до астіонімів);*

– оніми різних видів: *Турист із Венеції, назвавши Миколу гондольєром, був викинутий із човна посеред Дніпра* (топоніми (астіонім, гідронім) + антропонім). Номені різних видів у анекдотичному тексті можуть виконувати додаткову функцію – версифікаційну (функцію віршування): *У Німеччині відбувся фестиваль пива. Більше за всіх випив Вова зі Львова, дивлячись фестиваль по телевізору.*

Посилюють комічність (окрім із «нанизуванням» онімів) інші засоби:

– об'єднання в одну низку імен, які протиставляються за певними критеріями: – *Мойше, я сьогодні мав жахливий сон! Прямо жах! Софі Лорен, Демі Мур, Клаудія Шиффер і моя Роза билися між собою за мене. – І де ж кошмар? – Перемогла Роза* (комізм створюється завдяки опозиції імен популярних зірок та пропріатива, який називає пересічний персонаж);

– використання онімів, що мають подібний звуковий склад: *А чому іноді пишуть Гете, іноді – Гейне, а іноді – Гегель? Від чого це залежить?*

Для створення сміхового ефекту в анекдотах, текстовий простір яких містить оніми, зокрема топоніми, часто актуалізуються окремі референтні смисли номена, знання яких забезпечує адекватне сприйняття жарту: *Оскаженілий чоловік влітає додому: – Марино, я все знаю! – Зараз перевіримо. Ну, скажи, скільки приток у Дунай? (Дунай – друга за довжиною і площею басейну річка Європи, має густо розвинену сітку приток – понад 120); – Який би ти хотів сувенір із Німеччини? – BMW* (у Німеччині знаходиться BMW AG – один із китів світового автопрому).

При використанні ж антропонімів, а саме імен історичних і політичних діячів, видатних учених, відомих сучасників, комічно актуалізуються окремі індивідуальні риси «персонажа»: *Кажуть, що у геніїв у будинку має бути безлад. Дивлюся на свою дитину й гордість розтирає! Ейнштейна виховую!* (натяк на розсіяність, неохайність всес-

вітньовідомого фізика-теоретика, який відкрив теорію відносності); *Шукаю коханця з голосом, як у Арестовича, бо нерви ні к чорту...* (актуалізується особливий стиль спілкування з аудиторією, який став однією з головних причин популярності політика). Адекватне інтерпретування подібних жартів «можливе, якщо і адресат, і адресант перебувають «на одній хвилі», одним із джерел підтримування якої є розуміння ключових складників вихідної інформації» [6, с. 38].

В анекдотах антропоніми часто позначають не конкретну особу, а типізовані образи, які є в когнітивній базі представників певної лінгвокультури. Найбільш розповсюджені типи – *Рабинович* (уособлює уявлення про євреїв як про розсудливу, мудру, прагматичну націю), *Петрович* (презентує образ чоловіка-невдахи, не дуже розумного, який часто прикладається до чарки), *Вовочка* (демонструє наївно-цинічне відношення до життя, оточуючих) та ін. Типізованість образів засвідчується наявністю в сміховому дискурсі цілих серій: «про Рабиновича», «про Петровича», «про Вовочку». «Типізовані антропоніми» «можуть бути іменами-актантами, які використовуються для номінації головних дійових осіб» [7, с. 91] анекдотичного сюжету, і назвами другорядних «персонажів» (*Роза Марківна* (в анекдотах про Рабиновича), *Мар'я Іванівна* (вчителька в анекдотах про Вовочку)). Важливо, що «адекватність сприйняття анекдоту залежить від розуміння імплікосфери введених у текстовий простір антропонімів» [6, с. 40]. Як правило, антропоніми, що позначають типові образи, вживаються в ініціальному реченні анекдоту, це дозволяє одержувачу інформації «передбачити» комічний смисл жарту. Так створюється ефект текстового очікування: *Літак із Африки сідає в Одесі, на борту Рабинович. У багажі вантаж – 100 бананових пальм. Митники, отримавши інформацію про це, перебувають у передчутті гарного розводу Рабиновича на гроші. Митник: – Ну, шановний, що веземо? Рабинович мовчки простягає декларацію, в якій написано: «Пальмовий гай – 1 штука» (реципієнт «чекає» на якесь прагматичне вирішення проблеми героєм анекдоту); – Петровичу, ти це куди їдеш на тракторі? – У солярій. – А навіщо? – За соляркою (очікується не дуже «розумна», а тому комічна, відповідь персонажа).*

Номені, що позначають типізовані образи, в анекдотичних текстах репрезентовані різними структурними антропонімними моделями: одночленими (прізвище *Рабинович*, патронім *Петрович*), двочленими (ім'я + по батькові

(Іван Петрович, Степан Петрович), ім'я + прізвище (Ізя Рабинович, Моня Рабинович), тричленими (Яків Мойсейович Рабинович, Ісак Абрамович Рабинович). Найбільш ефективними, а тому найуживанішими є одночленні моделі. Можна говорити й про фонетичні та стилістично-експресивні моделі (Марія Іванівна, Марія Іванна, Марь Іванна (Ванна), Маріванна; Роза, Розочка; Сара, Сарочка). Отже, можна констатувати, що за структурою іменування антропонімійна система анекдотів співвідноситься з реальним антропоніміконом, орієнтується на його норми.

Висновки й пропозиції. Анекдоти являють собою специфічний текстопростір для функціонування пропріативної лексики. Аналіз відповідного мовного матеріалу засвідчує різноманітність, системність, поліфункціональність онімної складової в сміховому дискурсі. Онімікон окресленого дискурсу репрезентовано реальними й оригінальними власними назвами. Реальним пропріативам, які охоплюють майже всі види та підвиди онімів, що виділяються в науковій літературі з питань ономастики, належить кількісна перевага, оригінальні ж оніми несуть

у сміховому жанрі більше експресивно-стилістичне навантаження.

Тематична палітра, особливості вживання, модельно-структурний асортимент власних назв зумовлюють їхній функціональний потенціал у анекдотичному просторі. Номени виконують різні функції: текстотвірну, композиційну, зображувально-характеризувальну, аллюзійну, експресивну, іронічну, функцію створення комічного ефекту тощо.

Посилюють функціональні можливості пропріативної лексики в анекдотах та жартах різноманітні засоби та прийоми її використання: «нанизання» онімів; об'єднання в одну низку власних імен, які протиставляються за певними критеріями; вживання онімів, що мають подібний звуковий склад; актуалізація окремих референтних смислів номена; використання пропріативних одиниць для маркування типізованих образів за певною ознакою: національною, соціальною, поведінковою.

Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані з виявленням особливостей функціонування в малих сміхових жанрах окремих видів власних назв – антропонімів, топонімів, зоонімів тощо.

Список літератури:

1. Карпенко Ю. Про літературну ономастику: Міркування на базі твору Ліни Костенко «Коротко – як діагноз». *Linguistica slavica. Ювілейний збірник на пошану Ірини Михайлівни Железняк*. Київ : Кий, 2002. С. 75–83.
2. Пахненко І. І., Телетова С. Г. Феномен прецедентності в анекдотах та жартах. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Том 33 (72). № 5. Ч. 1. С. 57–62.
3. Пеліна О. В. Особливості перекладу українських ідеонімів і прагматонімів англійською мовою : дис... канд. філол. наук: спец. 10.02.16. Одеса, 2014. 190 с.
4. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови : монографія. Хмельницький : Авіст, 2008. 548 с.
5. Шаповал Г. Особливості іменування персонажів у малій прозі Олеся Бабія (на матеріалі збірки «Гнів»). *Наукові записки ТНПУ. Серія: Мовознавство*. 2014. Вип. II (24). С. 288–292.
6. Щербакова Н. В. Функціонування псевдонімів у текстах українських анекдотів. *Лінгвістичні дослідження : збірник наукових праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. 2012. Вип. 34. С. 38–42.
7. Юлдашева Л. П. Літературні оніми як засіб структурування художнього світу у творах для дітей та юнацтва. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2019. № 39. Том 1. С. 89–92.

Pakhnenko I. I., Teletova S. G. FEATURES OF THE FUNCTIONING OF ONYMS IN ANECDOTES

The article examines the specifics of the functioning of proper vocabulary in humorous discourse, analyzes its semantic and stylistic properties, types of proper names that can be lexical dominants of an anecdotal text, determines the role of onymic units as text-creating elements of small comic genres. It is noted that by their significance, onyms are the key words of anecdotal texts. The analysis of the onymic space of modern anecdotes and jokes showed that in the works of this genre proper names perform not only nominative and text-creating functions, but also compositional, descriptive-characteristic, allusive, expressive, ironic, and the function of creating a comic effect.

It is noted that real and original (unreal) propriatives make up the onymicon of a laughing discourse. Real propriatives are presented by various types of proper names of named objects. The most common among them are anthroponyms and toponyms, zoonyms, poreyonyms, eortonyms, poreyonyms, tovaronyms, ergonyms, etc. are less common. Unreal nouns, which are punning parallels to common nouns, are the result of onimization,

various kinds of transformations, language games, grammatical homonymy. Situational homonymy and homophony of proper names and their appellatives make it possible to achieve a comic effect faster.

It has been found that the functional potential of propriety vocabulary in anecdotes and jokes can be enhanced by various methods of its use, namely: “stringing” onyms; conscious “clash” of proper names, opposed according to certain criteria; the use of onyms with a similar sound composition; actualization of separate referential meanings of the onymic unit; the use of propriatives to mark typified images by one or another feature.

It is concluded that anecdotes represent a specific textual space for the functioning of onyms, which in speech works of this type are configured to realize comic intentions.

Key words: *onomastics, onomasticon, onymicon, onomastic space, proper names (onyms), propriatives, anthroponyms, toponyms, small comic genres, anecdote, joke, comic effect.*

УДК 81'276.5:796]:070(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.1/12>

Польовик Д. В.

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

СПОРТИВНІ СЛЕНГІЗМИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ГАЗЕТНОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглянуто особливості формування лексичної системи загальнонаціональної української мови за рахунок спортивних сленгізмів. Визначено і розглянуто найуживаніші мовні одиниці, проаналізовано їх основні тематичні групи та стилістична роль. Метою статті є аналіз найуживаніших спортивних сленгізмів, які зафіксовані в мові газети «День», «Газета по-українськи», «Дзеркало тижня», «Високий Замок», «Україна молода», кирилицею, із визначенням емоційно-експресивних номен.

Під час дослідження використано методи аналізу і синтезу, що дали змогу здійснити узагальнення теоретичної бази роботи та систематизацію зібраного матеріалу; описовий метод, за допомогою якого виявлено специфіку вживання сленгізмів у масмедійних текстах; метод безпосереднього спостереження – для зосередження на сленговій лексиці.

Як засвідчують матеріали українських газет сленгізми, відтворені кирилицею, активно використовують журналісти. Аналізовані мовні одиниці досить популярні, але «сленг» не володіє термінологічною точністю. Таким чином, при вивченні цієї групи лексики, можна констатувати, що сленг – це група особливих слів або нових значень уже існуючих слів, що вживаються в різних громадських об'єднаннях (вікових, соціальних, професійних). Сленгізми зазвичай надають газетним текстам емоційно-експресивного забарвлення, вони «випадають» із загалу нейтральної лексики.

Ключові слова: спортивний сленгізм, запозичення, емоційно-експресивний номен, мова українських масмедіа.

Постановка проблеми. Сучасні дослідження свідчать, що українська мова особливо активізувалася виникненням, функціонуванням та закріпленням в мові емоційно-експресивних слів, джерелом яких виступає усне розмовне мовлення. Сленг, як відомо, проникає в усі сфери суспільства, починаючи від лексики, яку використовують інженери, лікарі і т.д. до приватного спілкування. Аналізована лексика спочатку функціонує у відповідній групі людей і розповсюджується серед загалу носіїв мови. Таким чином використання сленгу в різних стилях, зокрема в публіцистичному, сприяють його поширенню.

Сленг – це невід'ємна частина мови і останнім часом активно проникає в тексти газет і, врешті-решт, стає необхідним виразним засобом у повсякденному спілкуванні. Все розвивається в соціумі, і цей розвиток, не оминув мовні процеси. Всі події, які відбуваються в світі, суспільстві, впливають на розвиток усної мови, збагачуючи лексичну систему мови.

Спорт – це популярне, складне, поліфункціональне, багатозначне і суперечливе соціальне явище, яке займає важливе місце в суспільному житті. Спорт – це особливий вид комунікації,

який виник як реалізація складного комплексу потреб: біологічних, духовних, інформаційних та ін. Спортивна тематика є надзвичайно поширеною в мові сучасних масмедійних текстів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку української мови особливо активізувалося виникнення, функціонування та закріплення в мові емоційно-експресивних слів, джерелом яких виступає усне розмовне мовлення – найрізноманітніших лексичних сленгізмів (молодіжних, комп'ютерних, спортивних, військових та ін.). Це явище можна сміливо назвати «вибухом», що є унікальним соціокультурним феноменом названого вище часового зрізу. Воно переконливо засвідчує, що сучасна українська мова вільно й інтенсивно розвиваються в різних її виявах. Закономірно така ситуація сприяє підвищенню інтересу українських і зарубіжних мовознавців до проблем виникнення, функціонування, особливостей будови, словотворення, значення і стилістичного використання та впливу на мовців названих усно-розмовних одиниць (Л. Карпець [3], Л. Ставицька [4], В. Хомяков [7], В. Хімік [6] та ін.). Серед низки різноманітних лексичних субстандартних утворень нині най-

більш динамічно розвивається, охоплює і залучає до своєї «орбіти» мовокористувачів спортивний сленг. Незважаючи на те, що останній уже був у полі зору українських лінгвістів (Л. Карпець [3], Л. Ставицька [4] та ін.), він повсякчас інтенсивно збагачується новими одиницями і цей унікальний соціокультурний феномен нині надзвичайно цікавий і важливий, тому потребує спеціального поглибленого вивчення і представлення в окремій науковій праці. Таке дослідження, на наш погляд, матиме в лінгвістиці (та й не тільки) істотне теоретичне і практичне значення. До того ж, значна кількість спортивних сленгізмів потребує фіксації, чекає належного витлумачення і лексикографічного опрацювання. Це і визначає актуальність нашого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз найуживаніших спортивних сленгізмів, які зафіксовані в мові газети «День», «Газета по-українськи», «Дзеркало тижня», «Високий Замок», «Україна молода», кирилицею, із визначенням емоційно-експресивних номен.

Під час дослідження використано методи *аналізу і синтезу*, що дали змогу здійснити узагальнення теоретичної бази роботи та систематизацію зібраного матеріалу; *описовий метод*, за допомогою якого виявлено специфіку вживання сленгізмів у масмедійних текстах; метод *безпосереднього спостереження* – для зосередження на сленговій лексиці.

Виклад основного матеріалу. Дослідження комунікації в спорті, його учасників, цінностей і концептів, цілей і стратегій, дозволяють виділити спортивний дискурс як вид інституційного дискурсу. У центрі уваги опиняються особистості, котрі вступають у комунікацію в ситуаціях при певних умовах. Цікавим і важливим є поділ аналізованих сленгізмів на тематичні групи. Враховуючи зібраний фактичний матеріал і праці окремих мовознавців, ми виділяємо кілька таких груп, деякі з яких містять ще й підгрупи.

Серед усіх груп сленгізмів, за нашими спостереженнями, переважають назви осіб, що спричинене дією потужної антропоцентричної тенденції в сучасній українській мові. Вони становлять найбільшу за обсягом тематичну групу, яку поділяємо на такі підгрупи, як:

1. Назви на позначення дій або опредметнених дій, процесів, явищ, реалій. Корпус зафіксованого матеріалу засвідчує лексему *трюльник*, що позначає трьохочковий кидок у баскетболі, напр.: *Остання наша атака, м'яч у руках снайпера, капітана команди Ягупової, гарна нагода кинути*

«трюльник» – але Аліна пішла під кошик, звідки закинула лише «двієчку». Мабуть, сподівалася, що суперниці порушать правила й вона виконуватиме ще й штрафний. Але ніхто не сфоливі. 79:80 – хоч плач ... (Україна молода, 16.06.2015); *Литовців на «Рига-арені» підтримували тисячі їхніх запеклих фанів, проте саме в цей момент у наших пішов кидок: Зайцев – «трюльник», Пустозвонов і Корнієнко – двоочкові, і Україна вийшла вперед – 63:62* (Україна молода, 08.09.2015).

2. Назви команд, положень та ін.: *Аутсайдер* – команда, що знаходиться у кінці турнірної таблиці, напр.: *Перед поєдинком з аутсайдером групи 4, угорським «Халадашем», підопічні Максима Павленка перебували на другому місці після перемоги над румунським «Юнайтед Галац» і поразки від португальської «Бенфіки», пише сайт УАФ* (Газета по-українськи, 31.10.2022); *«Чорноморець» – абсолютний аутсайдер із трьома балами після дев'яти зустрічей* (Газета по-українськи, 30.10.2022); *Вірменська збірна є аутсайдером із трьома очками* (Газета по-українськи, 24.09.2022); *Офсайд* (футбол) – положення «поза грою». Фіксується, якщо в момент передачі м'яча гравцю, який знаходиться на «чужій» половині поля, між цим гравцем і лінією воріт команди суперника перебуває менше двох гравців «чужої» команди. *З ударом Буяльського впорався голкіпер господарів, а Ванат навіть забив, проте боковий арбітр зафіксував офсайд* (Газета по-українськи, 27.10.2022); *Згодом французький форвард все ж відправив м'яч до сітки, однак арбітри зафіксували офсайд* (Газета по-українськи, 02.10.2022); *На 32-й хвилині «біло-сині» забили вдруге, та гол Ваната не зарахували через офсайд* (Газета по-українськи, 12.07.2022).

3. Назви спортивних закладів, приміщень, місць проведення спортивних змагань, тренувань та інших дій: *тренажерка, качка* – тренажерна зала для занять із бодибілдінгу. У публікаціях видання «Дзеркало тижня» лексема *тренажерка* – зала для занять із бодибілдінгу, напр.: *Відзначається, що на АСЕ є вертолітний майданчик, зони для відпочинку, лазні, кінотеатр, чайна кімната, бар й тренажерка. Така яхта обходиться тільки на утримання в 8–9 мільйонів євро щорічно* (Дзеркало тижня, 08.04.2021); *У таборі збірної працюють всі 17 гравців, які починали збори. 29 липня вранці гравці займалися в тренажерці, на вечірньому тренуванні проходили курс тактичної підготовки. Сьогодні, 30 липня, ранкове заняття теж було присвячено фізпідготовці, але вже в баскетбольному залі.*

На вечір запланована двохстороння гра (Дзеркало тижня, 30.07.2015).

Активно в масмедійних текстах використовують лексему *кошиківка* (баскетбол), напр.: – *Що то сотня метрів! Я маю іншу мету: ось побачите, перепливу Ла-Мани! – каже Роман Шухевич. Б'ється об заклад до 40 років перетнути протоку. Із друзями організовує при «Пласті» спортивний гурток «Ясний тризуб», засновує Карпатський лецетарський клуб, що об'єднує лижників. Виступає за гімназійну футбольну команду «Русалка», грає в *кошиківку* – баскетбол, та відбивану – волейбол* (Газета по-українськи, 05.08.2020); *«До моїх спортових занять належали біги, плавання, лецетарство, **кошиківка** і передусім мандрівництво», – пише в автобіографії провідник Організації українських націоналістів Степан Бандера (1909–1959). Щонайменше два слова з цього переліку – «лецетарство» і «кошиківка» – незрозумілі більшості сучасних читачів* (Газета по-українськи, 16.08.2019).

Згадуване видання нерідко подає складне утворення *армреслінг* (рукоборство), напр.: *Американці, приміром, активно пропагують так званий **армреслінг**, тобто боротьбу на руках, але мало хто знає, що його попередницею було саме козацьке рукоборство. Тільки козаки боролися не за спеціальним столом, а лежачи грудьми на землі* (День, 28.07.2015); *У Гайсині відбувся турнір з **армреслінгу** «Кубок братів» пам'яті Станіслава Менюка* (заг.) (Газета по-українськи, 14.07.2019); *Спортивну програму складала чемпіонати із швидкісного поглинання пива (вперше разом із чоловіками – пиворізами змагалися й жінки – результат переможниці львів'янки Наталі півлітра за 4,02 секунди), **армреслінг**, конкурс силачів (підіймання великого пивного кегля)* (День, 21.06.2018).

Лексему *лайнсмен* (англ. linesman, від line – лінія і man – чоловік) використовують у спортивних іграх (футболі, тенісі тощо) – боковий суддя, або суддя на лінії), напр.: *Також УЄФА склав резервний список асистентів арбітрів, до якого увійшли чотири судді. Серед них – український **лайнсмен**, арбітр ФІФА Олександр Войтюк з Запоріжжя* (День, 28.03.2022); *Винуватцем скандалу **лайнсмен**, який спочатку підняв прапорець, після чого захисники «Легії» зупинилися, а потім опустили. Що завадило нападнику «Шльонска» наблизитися до воріт та забитий гол* (Газета по-українськи, 17.09.2021); *Англійці радісно підняли руки. Арбітр матчу швейцарець Готфрід Дінст побіг радитися до **лайнсмена** Тофіка Бах-*

рамова. Сивий і вусатий азербайджанець впенено закивав головою. Мовляв, гол був. Протести німців ні до чого не призвели (Газета по-українськи, 30.07.2021); *В Англії **лайнсмен** вийшов на матч у туфлях* (заг.) (Газета по-українськи, 21.07.2020).

Поширеною в мові газети «Газета по-українськи» є лексема *стопер* (оборонець), напр.: *Більшу частину своєї ігрової кар'єри Хаппель провів у віденському «Рapidі» (1942-1955 і 1956-1959), з перервою на два сезони у французькому «Расінгу» з Парижа. Разом з «Рapidом» шість разів здобував титул чемпіона Австрії, вигравав кубок Австрії. Хаппель грав в обороні на позиції центрального захисника і **стопера**. Відрізнявся високотехнічною і вишуканою грою* (Газета по-українськи, 14.11.2021); *За час, що залишився до першого матчу, всяке може трапитися, – пояснює. – Не бачу альтернативи тільки **стоперу** Федорову. А у Ващука та Русола на позиції основного заднього захисника шанси рівні. Не виключаю також, що у схемі Блохіна знайдеться місце їм обом. У 99-му Лобановський грав з двома ліберо – Каладзе та Ващуком* (Газета по-українськи, 16.05.2020); *Окрім Мюллера, вирізнялися вільний захисник Франц Беккенбауер та **стопер** Ханс-Георг Шварценбек* (Газета по-українськи, 02.06.2021).

Тенденцію до активно вживання підтверджують приклади використання лексеми *челленджер* (претендент), напр.: *Напружений фінальний поєдинок тривав 2 години та 8 хвилин. Українець міг завершити зустріч на тай-брейку другого сету, але упустив три матчболи. У вирішальній партії Марченко поступався 2:4, але зумів виграти чотири гейми поспіль і стати чемпіоном бельгійського **челленджера*** (День, 11.10.2020); *У Києві на кортах «Наука» стартував перший в історії України професійний тенісний турнір серії «**челенджер**». Його призовий фонд становить \$100 тисяч. Звісно, для професіоналів найвищого рівня ці гроші дуже малі. Але в турнірній мережі є тенісисти й з першої сотні світового рейтингу. Змагання будуть тривати тиждень* (День, 08.09.2020); *Марченко переміг француза в першому колі **челенджера*** (заг.) (Газета по-українськи, 11.06.2019).

Як засвідчує зафіксований матеріал, часто лексему *амбал* (великий) використовують у тематиці щодо високого зросту спортсмена, напр.: *Нова книжка Леся Подерв'янського «Тасмничий **амбал**» з розгорнутим автографом від автора. Великий український драматург освоїв для себе нову форму – роман, який при цьому втілює у собі*

все найкраще від унікального та давно любимого літературного стилю автора (День, 14.07.2019); «Недооцінка суперника – класична помилка в спорті. Це сталося з росіянами, які почали війну, а потім раптом зрозуміли, що переоцінили себе й самі не знають, що з цим робити. Російська армія не може досягти успіху, бо думає як **амбал**», – зазначив він (Газета по-українськи, 18.06.2022); Український снайпер поцілів у серце бойовику «**Амбалу**» (заг.) (Газета по-українськи, 22.05.2019).

Лексема *лайнп* використовується переважно в тематиці футболу, баскетболу, хокею, волейболу та інших видів спорту, де важливо знати склад команди на певний матч або змагання. Також, лексема «лайнп» може використовуватись для опису формування складу команди на певний матч або турнір, аналізу гравців та їхніх рольових функцій у складі команди, порівняння складу команд збірних різних країн тощо.: Цього року організатори планують значно розширити *лайн-ап* виконавців, запросивши європейських музичних зірок, та готують для глядачів багато несподіванок і сюрпризів (День, 22.01.2022); Достатньо лише подивитися на цьогорічний *лайнп*, щоб зрозуміти, що це насправді круто (День, 24.06.2019); Більшість музеїв все ж воліє тримати свій «*лайн-ап*» у таємниці (День, 13.04.2018); Здається, що Кропивницький, оцінив би і масштаб, і *лайн-ап*, і реакцію, і вплив, і всі меседжі, й усі підтексти фестивалю імені себе... (День, 07.09.2017); Традиційно Волошинська сцена – камерна атмосфера просто неба прямо в саду Будинку-музею, *NiJazz* – величезний *ореп-айр* посеред нудистського пляжу та *лайн-ап* виконавців, які знають про те, що таке справжній драйв (День, 23.09.2011); Фестиваль *Ostrov* оголосив *лайнп* однієї зі сцен (заг.) (Дзеркало тижня, 15.04.2021); Фестиваль *Black! Factory 2019* оголосив локацію і *лайнп* (Дзеркало тижня, 30.10.2019); Оголошено *лайнп Strichka Festival 2019* (Дзеркало тижня, 06.05.2019); Фестиваль *Atlas Weekend*, який пройде в Києві з 3 по 7 липня, продовжує оголошувати *лайнп* (Дзеркало тижня, 16.05.2018); Фестиваль «Карпатський Простір» оголошує приголомшливий *лайн-ап* джазової сцени «*Jazz Space*»! (Голос України, 26.03.2019).

Останнім часом, можна помітити активне зростання лексеми *бомбардир* для позначення гравця, який забиває багато голів у футболі або інших видах спорту, де потрібно забивати м'ячі, напр.: Фонтен є чемпіоном Франції (1956, 1958, 1960, 1962), володарем Кубка Франції (1954, 1958), воло-

дарем Суперкубку Франції (1958, 1960) та найкращим *бомбардиром* чемпіонату Франції (1958, 1) (Дзеркало тижня, 01.03.2023); Він був найкращим *бомбардиром* своєї збірної на Євро-2019 та 2021 з пляжного гандболу (Дзеркало тижня, 16.02.2023); Найкращим *бомбардиром* фіналу став захисник данців Расмус Шмідт, на рахунок якого 10 голів (Дзеркало тижня, 30.01.2023); Нагадаємо, Владислав підписав контракт із «Динамо» влітку 2021 року, після того як став найкращим *бомбардиром* сезону УПЛ у складі «Ворскли» (Дзеркало тижня, 25.01.2023); Раніше повідомлялося про те, що нападник «Дніпра-1» увійшов до топ-20 найкращих *бомбардирів* світу 2022 року (Дзеркало тижня, 23.01.2023); У складі збірної Уельсу Бейл забив 41 гол у 111 матчах і став найкращим *бомбардиром* в історії країни (Дзеркало тижня, 09.01.2023); Мбанге став найкращим *бомбардиром* топ-чемпіонатів за підсумками 2022 року (заг.) (Дзеркало тижня, 01.01.2023); У поточному сезоні Віталій є найкращим *бомбардиром* киян (11 голів), другим асистентом (5 голевих передач) та найкращим за системою гол+пас (16) у матчах усіх турнірів (Дзеркало тижня, 31.01.2022); Згідно з дослідженням *International Federation of Football History & Statistics (IFFHS)*, бразилець замикає топ-3 найкращих *бомбардирів* на офіційних турнірах вищого рівня (762 голи) слідом за Ліонелем Мессі і лідируючим Кріштіану Роналду (Дзеркало тижня, 29.12.2022).

Лексема *голкіпер* вживається у спортивній термінології, зокрема у футболі та хокеї. Голкіпер – це гравець, який захищає ворота своєї команди, стоїть у воротах і намагається запобігти противникам забити гол, напр.: Французький захисник Тео Ернандес влучив у стійку і м'яч від спини *голкіпера* «Атланти Хуана Муссо залетів у ворота», передає ТСН (Газета по-українськи, 27.02.2023); «Севілью» може покинути основний *голкіпер* Боно (Газета по-українськи, 17.02.2023); Донецький «Шахтар» підписав *голкіпера* полтавської «Ворскли» та збірної України Дмитра Різника (Газета по-українськи, 11.02.2023); В одному з епізодів Миколенко не зумів вибити м'яч подалі, проте «Евертон» урятував *голкіпер* (Газета по-українськи, 31.12.2022); У Франції – Кіліан Мбанге і Коло Муані. Кінгслі Коман та Орельєн Чуамені не переграли *голкіпера* Емільяно Мартінеса (Газета по-українськи, 18.12.2022); Хуліан Альварес вийшов на Домініка Ліваковича, і *голкіпер* зачепив нападника ногою (Газета по-українськи, 13.12.2022); Спочатку Францію врятував *голкіпер*, а згодом бразильський рефері

призначив перший пенальті. Гаррі Кейн спокійно переграв Уго Льоріса (Газета по-українськи, 10.12.2022).

Поширеною в мові газети «Дзеркало тижня» є лексема *нокаут* (англ. *knockout*) означає перемогу в бійці без права продовження, коли один з бійців не може продовжувати бій через те, що він був вдарений і втратив свідомість, або через те, що він не може підвестися до стійки протягом встановленого рефері часу, напр.: *Поєдинок за титул WBA Intercontinental завершився у другому раунді нокаутом від 29-річного Гассієва* (Дзеркало тижня, 04.03.2023); *Графіті з дзюдоїстом, відправленим в нокаут, художник намалював на стіні зруйнованого будинку у смт Бородянка Київської області* (Дзеркало тижня, 20.02.2023); *Суддя зафіксував технічний нокаут* (Дзеркало тижня, 12.02.2023); *35-річний Далакян свій минулий бій провів проти панамця Луїса Консепсьона у листопаді 2021 року та переміг технічним нокаутом у дев'ятому раунді* (Дзеркало тижня, 28.01.2023); *Свій минулий бій Гвоздик провів у жовтні 2019 року проти росіянина Артура Бетербієва та програв технічним нокаутом у десятому раунді* (Дзеркало тижня, 12.02.2023); *Бій завершився достроковою перемогою українця у шостому раунді технічним нокаутом, коли Галлімор закотився у блок, перестав відповідати на удари, а рефері зупинив бій* (Дзеркало тижня, 28.01.2023); *У липні 2022 року він технічним нокаутом програв Ніколі Негумеряну* (Дзеркало тижня, 22.01.2023).

Лексична одиниця *фінт* використовується, переважно, в значенні «трюк, фокус, прийом» у різних видах спорту, напр.: *І вони цей фінт повернули вже тут* (Газета по-українськи, 29.03.2022); *Не досягнувши успіху в Гостомелі, російський генштаб спробував повторити цей самий фінт у Василькові – південніше столиці* (Газета по-українськи, 01.03.2022); *Видача російських паспортів на окупованому Донбасі – це такий собі дипломатичний фінт, щоб звинуватити Україну в тому, що вона веде війну з російськими громадянами* (Газета по-українськи, 23.03.2021); *Найвідоміший футбольний фінт Зідан відточував на вулицях Марселя* (заг.) (Газета по-українськи, 22.11.2020); *Стоїчков не зміг повторити фінт Кройфа зі скакалкою* (заг.) (Газета по-українськи, 22.04.2020); *Суперник добре вивчив можливості Ярмоленка й Коноплянки, не давав їм змоги виконати улюблений фінт – зміститися з флангу в центр* (Газета по-українськи, 19.10.2018); *Заваров красиво упав у чужому карному майдан-*

чику, а суддя купився на цей фінт і призначив пенальті – 4:2 (Газета по-українськи, 31.03.2019); *Месхі хотів скопіювати фінт Гаррінчі* (заг.) (Газета по-українськи, 12.01.2018).

Лексичний термін *рестлер* використовується для опису учасників рестлінгу – виду спорту, що полягає у поєдинках між двома або більше спортсменами. Рестлінг є одним з найбільш популярних спортивних шоу в світі, який включає в себе не тільки фізичні здібності, а й використання акторських талантів та експресії, напр.: *Його поверненням в кіноіндустрію вважається головна роль в фільмі «Рестлер» 2008-го, за яку отримав «Золотий глобус» та номінацію на «Оскар»* (Газета по-українськи, 16.03.2021); *У трійці також аккаунт актора і колишнього рестлера Дуейна Джонсона, також відомого як Скеля (209 млн підписників)* (Газета по-українськи, 03.01.2021); *Американський актор, продюсер і рестлер Двейн «Скеля» Джонсон, якого 2-ий рік поспіль визнають найбільш високооплачуваним актором року, не помістився в спеціально замовлений спорткар на зйомках фільму для «Netflix» під назвою «Червоне сповіщення» («Red Notice»)* (Газета по-українськи, 18.11.2020); *Американський актор, продюсер і рестлер Двейн «Скеля» Джонсон, якого вже другий рік поспіль визнають найбільш високооплачуваним актором року, розповів, що разом із сім'єю переміг Covid-19* (Газета по-українськи, 03.09.2020); *Загинув відомий американський рестлер* (заг.) (Газета по-українськи, 21.05.2020); *Дуейн сам починав свою кар'єру як рестлер* (Газета по-українськи, 16.01.2020); *Рестлер «Скала» зіграв Денні ДеВіто* (заг.) (Газета по-українськи, 02.07.2019); *Серед нових акторів вже заявлені Юрис Ельба, Даніела Мелкіор, Давід Дастмалчан та рестлер Джон Сіна* (Газета по-українськи, 03.06.2019); *Відомо, що Джек – професійний рестлер* (Газета по-українськи, 11.03.2019);

Словоформа *крос* у спортивних сленгізмах може позначати як певний тип спортивного взуття, так і вид спорту або певний тип тренування, напр.: *Якщо нам треба пробігти крос на 10 кілометрів, то одна річ, коли ми тренувалися, а інша – коли бухали* (Газета по-українськи, 12.07.2022); *На хук Іноуе Донеір відповів правим кросом* (Газета по-українськи, 07.06.2022); *Ця дистанція здавалася найдовшим у житті кросом, який не закінчиться ніколи* (Газета по-українськи, 02.06.2022); *Прикордонники провели крос з собаками* (Газета по-українськи, 30.05.2021); *Захоплювався підводним плаванням, електронікою,*

фотографією, польотами і лижним **кросом** (Газета по-українськи, 07.02.2021); «А Олег Лисак мені щойно дзвонив – він **крос** бігає в центральному парку», – прокоментував інформацію Олександр Анатолійович (Газета по-українськи, 16.10.2020); До того моменту на **кросах** Беланов вже буде не явним аутсайдером, а середняком (Газета по-українськи, 13.09.2020); Взагалі спочатку Віцину пророкували кар'єру драматичного актора, але в 1961 році вийшла короткометражка Гайдая «Пес Барбос і незвичайний **крос**», і його кінодоля змінилася (Газета по-українськи, 18.04.2020); Був у розпачі до сліз, коли не вдалося виграти шкільний **крос** (Газета по-українськи, 31.03.2020);

Поширеною в мові газети «Газета по-українськи» є лексема **кросвіт**, яка походить від словосполучення «CrossFit», яке є зареєстрованою торговою маркою. Це спортивна фітнес-програма, яка базується на виконанні вправ високої інтенсивності з використанням різних обладнань та вагових гирь. Кросфіт орієнтований на розвиток різних фізичних якостей, таких як сила, витривалість, швидкість, координація та баланс. У кросфіті також використовуються різноманітні вправи з гімнастики та аеробіки. Термін «кросфіт» може вживатися як іменник, що позначає спортивну дисципліну, а також як прикметник, що описує вправи або тренування, пов'язані з кросфітом, напр.: Він боксував, а ми **кросфіт** робили (Газета по-українськи, 31.12.2022); «Ми познайомилися, коли я вирішила йти в АТО і пішла у клуб, на **кросфіт**, займатися спортом» (Газета по-українськи, 02.11.2022); Із 13 років Богдан займався різними видами спорту – змішаним єдиноборством, боксом, **кросфітом**, хортингом (Газета по-українськи, 03.11.2022); Власник **кросфіт** залу, який оббігав кілька військкоматів, щоб його забрали на службу (Газета по-українськи, 13.10.2022); Після цього вони або займалися пла-

ванням, **кросфітом**, чи розфарбовували книжки (Газета по-українськи, 03.08.2021); У бригаді Холодний Яр пройшли змагання з **кросфіту** (заг.) (Газета по-українськи, 14.05.2021); Сьогодні займається **кросфітом** і виступає на Іграх нескорених (Газета по-українськи, 17.10.2019); Займався **кросфітом** (Газета по-українськи, 04.06.2019); Займався **кросфітом** і неодноразово брав участь у «Звитязі ВМС» (Газета по-українськи, 06.05.2019); Артем є майстром спорту міжнародного класу з пауерліфтингу, займається самбо, боксом і **кросфітом** (Газета по-українськи, 04.05.2018); Учасники виконуватимуть завдання з силового фітнесу, стрільби, бігу з перешкодами і **кросфіту** (Газета по-українськи, 13.10.2017); Зараз грає у регбі і займається **кросфітом** – видом спорту, який поєднує важку атлетику, силові вправи та гімнастику (Газета по-українськи, 19.04.2017);

Висновки та перспективи подальших досліджень. Спортивні сленгізми – своєрідний тип лексем. У текстах українських газет «День», «Україна молода», «Газета по-українськи», «Дзеркало тижня», «Високий Замок», сленгізми, відтворені кирилицею, активно використовують журналісти. Аналізовані мовні одиниці досить популярні, але «сленг» не володіє термінологічною точністю. Таким чином, при вивченні цієї групи лексики, можна констатувати, що сленг – це група особливих слів або нових значень уже існуючих слів, що вживаються в різних громадських об'єднаннях (вікових, соціальних, професійних). Сленгізми зазвичай надають газетним текстам емоційно-експресивного забарвлення, вони «випадають» із загалу нейтральної лексики.

Перспективами дослідження вважаємо вивчення аналізованих лексем у мові масмедіа латиницею, сформувавши тематичні групи сленгізмів та визначивши емоційно-експресивні номени.

Список літератури:

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов [около 7000 терминов]. Москва: Сов. энциклопедия, 1966. 607 с.
2. Бакуменко Л.А. Огляд проблеми вивчення спортивної термінології. Українська термінологія і сучасність: Зб. наукових праць. Київ, 1998. С. 239–240.
3. Карпець Л.А. Деякі зауваги до ігрових номенів. Слобожанський науково-спортивний вісник. Харків, 2005. Вип. 8. 312–314 с.
4. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг. Соціальна диференціація української мови. Київ: Критика, 2005. 464 с.
5. Селіванова, Олена. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник О. О. Селіванова. Полтава: Довкілля К, 2008. 711 с.
6. Химик В. В. Поэтика низкого, или просторечие как культурный феномен. Санкт-Петербург: Филфак СПбГУ, 2000. 272 с.

7. Хомяков В.А. Введение в изучение слэнга – основного компонента английского просторечия. Вологда, 1971. 104 с.

Polovyk D. V. SPORTS SLENGISMS IN THE MODERN UKRAINIAN NEWSPAPER DISCOURSE

The article examines the peculiarities of the formation of the lexical system of the national Ukrainian language at the expense of sports slangisms. The most used language units are defined and considered, their main thematic groups and stylistic role are analyzed. The purpose of the article is to analyze the most commonly used sports slangisms, which are recorded in the language of the newspapers “The Day”, “The Newspaper in Ukrainian”, “The Mirror of the week”, “The High Castle”, “The Ukraine is young”, Cyrillic, with the definition of emotional and expressive nouns.

Methods were used during the research analysis and synthesis, which made it possible to generalize the theoretical basis of the work and systematize the collected material; the descriptive method, with the help of which the specificity of the use of slangisms in mass media texts was revealed; method direct observation – to focus on slang vocabulary.

As evidenced by the materials of Ukrainian newspapers, slangisms reproduced in Cyrillic are actively used by journalists. The analyzed language units are quite popular; but “slang” does not have terminological precision. Thus, when studying this group of vocabulary, it can be stated that slang is a group of special words or new meanings of already existing words that are used in various public associations (age, social, professional). Slangisms usually give newspaper texts an emotional and expressive color; they “fall out” from the general neutral vocabulary.

Key words: *sports slang, borrowing, emotional and expressive nomen, the language of Ukrainian mass media.*

Романчук С. М.

ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ЯК ЛІНГВОКОГНІТИВНА Й МОРАЛЬНА ПРОБЛЕМА: ЗМІНА АКЦЕНТІВ ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ

Молодь як представник елітного соціокласу має важливий вплив на інші групи людей. Презентуючи себе мовною особистістю, актуальним виявляється дотримання нею норм під час спілкування. Тому запропонована праця розгортає проблему культури мовлення такої суспільної когорти як студентство, оскільки саме воно є основою для становлення майбутньої мовної картини нашої держави. Розвідка аналізує культуру мовлення в контексті лінгвокогнітивного та морального поля. С. Романчук у пропонованому доробку виявляє чинники, які визначають зміни в свідомості студентів, що відбулися після повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року. Окреслені риси є рушійними для формування культури мовлення здобувачів вищої освіти, вдосконалення рівня володіння українською мовою на різних її рівнях.

Перший чинник – популяризація української мови в світі після 24 лютого 2022 року. За даними сайту Duolingo, вона стала найбільш затребуваною для вивчення. Сказано, що понад 1,3 мільйона людей у всьому світі на знак солідарності почали вивчати українську мову. Така ситуація сприяла популяризації української мови не тільки поза межами нашої держави, але й серед студентської молоді. Зміна когнітивних та моральних цінностей дозволила «викарбувати» українське слово, наче коштовний камінь, і, що дуже важливо в умовах війни, – вкотре довести цілому світові, що українська мова – це найсильніша зброя.

Другий чинник – створення різних розмовних клубів, гуртків, під час засідання яких виконуються різні вправи на редагування текстів, підбір синонімів, створення текстів за поданим початком.

Третій – когнітивна модель під впливом сили слова окреслює нові картини світу в свідомості студентів й залучає їх до розширення словникового складу, дотримання її синонімічного багатства, інших ознак культури мовлення: правильність і чистота, доречність і виразність, зрозумілість тощо.

Четвертий чинник – зміщення моральних концептів під час вживання студентами ненормативної лексики. У статті визначено, що наразі негативна конотація лексики стосується здебільшого ставлення до рашистів.

Ключові слова: культура мовлення, когнітивна лінгвістика, моральні цінності, російсько-українська війна.

Постановка проблеми. Студент, належачи до когорти елітарної мовної особистості, репрезентує власні здобутки в різних наукових царинах. Однак примітно зауважити на тому, що дедалі більшої актуальності набуває проблема формування висококультурного сучасного фахівця, здатного реалізувати не тільки професійні навички, а й моральні цінності, які реалізує здобувач вищої освіти під час мовлення. Саме тому вважаємо за доречне акцентувати увагу на культурі мовлення, яке є складником кожної мовної особистості.

Загальноприйнято вважати, що культура мовлення віддзеркалює культурний та інтелектуальний рівень особистості. Це ніби твоя моральна візитівка. Про що якраз зазначають І. В. Абіх та О. П. Абіх: «Мовлення людини – це своєрідна

візитна картка, це свідчення рівня освіченості людини, її культури, а разом з тим, через сукупну мовленнєву практику мовців – це і показник культури суспільства» [1, с. 55]. У нашій розвідці розглянемо цю проблему з лінгвокогнітивного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми когнітивного підходу до аналізу мовних явищ розглядають у своїх дослідженнях Н. Болдирев, В. Касевич, Е. Рахіліна. Культура мовлення стало предметом розгляду в працях Н. Д. Бабич, С. К. Богдан, С. Я. Єрмоленко, Н. П. Плющ, М. Стельмаховича, Ю. О. Ткаченко. У них науковці визначали культуру мовлення як соціокультурну, лінгвокультурологічну та етнографічну проблему.

Постановка завдання. Актуальність статті.

Насамперед скажемо, що культура мовлення всього нашого суспільства і культура мовлення студентів зокрема – це чи не найяскравіший показник стану їх моральності, духовності, культури взагалі. Поштовхом для вдосконалення володіння державною мовою серед студентства, зокрема в контексті культури мовлення, стало поширення вивчення української мови в світі після повномасштабного вторгнення росії в Україну. Оскільки зазначена проблема ще не перебувала в центрі уваги мовознавців, намагатимемося обґрунтувати чинники, що спричинили до зміни розуміння ролі культури мовлення в дискурсі студентів. У цьому вбачаємо актуальність праці. Мета – розглянути проблему культури мовлення в студентському середовищі в контексті лінгвокогнітивного та морального підходу, опираючись на соціально-історичні тенденції, породжені російсько-українською війною.

Виклад основного матеріалу. Значення мови для когнітивної науки є надзвичайно великим, бо саме через мову можна об'єктивізувати розумову (ментальну, мисленнєву) діяльність, тобто вербалізувати («ословити») її. З іншого боку, вивчення мови – це опосередкований шлях дослідження пізнання, бо когнітивні й мовні структури перебувають у певних співвідношеннях. Саме тому когнітивна лінгвістика стала провідною науковою дисципліною у межах когнітології. Вона досліджує, як пов'язані мовні форми зі структурами людських знань, а також те, як вони представлені у мозку людини. Предмет когнітивної лінгвістики – визначення ролі мови у процесах пізнання й осмислення світу, реалізації процесів його концептуалізації й категоризації (підведення явища, об'єкта, процесу тощо під певну категорію; утворення й виділення самих категорій, тобто членування зовнішнього і внутрішнього світу людини), проблема співвідношення концептуальних систем з мовними, співвідношення наукової та повсякденно-побутової картин світу.

Варте уваги й загальне спрямування когнітивістів на дослідження мови у зв'язку з людиною, яка думає і пізнає. Переваги когнітивної лінгвістики й когнітивного підходу до мови в тому, що вони відкривають широкі перспективи бачення мови в усіх її різноманітних зв'язках з людиною, з її інтелектом і розумом, з усіма мисленнєвими й пізнавальними процесами, нею здійснюваними, і, нарешті, з тими механізмами та структурами, які лежать у їх основі [3].

Культура мовлення також перебуває в лоні когнітивістики, оскільки вибір нормативних моделей для комунікації завжди пов'язаний із процесом обдумування, який зрештою і створює картину світу мовної особистості. У статті ми проаналізуємо 4 чинники, які вплинули на свідомість студентів щодо розуміння ролі культури мовлення для їхнього становлення як мовної особистості після 24 лютого 2022 року.

Після вторгнення росії в Україну в лютому понад 1,3 мільйона людей у всьому світі на знак солідарності почали вивчати українську мову. Інтерес до вивчення та використання у кризових ситуаціях різко зріс у перші тижні після початку війни, досяг піку наприкінці березня та залишався стабільним до кінця 2022 року. Про це йдеться на порталі платформи для вивчення мов Duolingo: «Серед вивчаючих мову глобальна реакція на війну була єдиною: українська була найбільш зростаючою мовою в країнах, далеких від конфлікту, включаючи Аргентину, Японію та В'єтнам, а також серед сусідів України. У країнах, які прийняли найбільшу кількість українських біженців, спостерігалось значне зростання: за шість місяців після вторгнення кількість людей, які вивчають українську мову, зросла на 1651% порівняно з минулим роком у Німеччині, на 1615% у Польщі та на 1515% у Чехії.

Прихильність німців підтримці українців підняла українську мову з 36-го місця серед найпопулярніших мов для вивчення у Німеччині у 2021 році (з 40 мов, доступних на Duolingo у 2021 році) на 15-те місце серед найпопулярніших мов у 2022 році. Зростання числа тих, хто вивчає українську мову у Великій Британії, також було примітним: українська мова піднялася на неймовірні 20 позицій у рейтингу найпопулярніших мов, з 37-го в 2021 році до 17-го в 2022 році. Хоча географічно вони знаходяться далі від війни, учні в США також звернулися до української мови з низки особистих та політичних причин. У США українська піднялася з 36-го місця у мовному рейтингу в 2021 році до 22-го у 2022 році», – йдеться у повідомленні Duolingo.

Країни з найбільшим приростом тих, хто вивчає українську мову в 2022 році:

- 1) Ірландія – 2229%;
- 2) Німеччина – 1651%;
- 3) Польща – 1615%;
- 4) Нідерланди – 1590%;
- 5) Чехія – 1513% [4].

У графіку показано динаміку зростання кількості тих, хто розпочав вивчати українську мову

в Польщі, Об'єднаному Королівстві Великої Британії, Німеччині, Чехії, Ірландії протягом 7 місяців (січень-лютий) 2022 року (рис. 1).

Тому така ситуація сприяла популяризації української мови не тільки поза межами нашої держави, але й серед студентської молоді. Зміна когнітивних та моральних цінностей дозволила «викарбувати» українське слово, наче коштовний камінь, і, що дуже важливо в умовах війни, – вкотре довести цілому світові, що українська мова – це найсильніша зброя.

Таким чином, найбільш вагомим чинником, який вплинув на свідомість студентів (і не тільки) і сприяв активній роботі над проблемою культурою мовлення, є поширення української мови серед жителів інших країн.

Наступним чинником вважаємо створення різних розмовних клубів, гуртків, під час засідання яких виконуються різні вправи на редагування текстів, підбір синонімів, створення текстів за поданим початком. Такі заходи є досить корисними для російськомовної молоді. Будучи неодноразово учасницею розмовного клубу «Спілкуймося українською», створеного на базі

Ірпінської міської публічної бібліотеки ім. Максима Рильського, спостерігала, як студенти захопили розвивають культуру усного й писемного мовлення.

Оскільки під культурою мовлення розуміють «сукупність таких якостей, які найліпше впливають на адресата з урахуванням конкретної ситуації, поставлених мети і завдань. До них належать:

точність, зрозумілість, чистота мови, багатство й розмаїтість, виразність, правильність» [6], слід зауважити на тому, що всі ці ознаки можуть проявитися у мовній особистості тільки завдяки її великому бажанню багато читати творів класичної художньої літератури, спілкуванню з майстрами слова. Когнітивна модель під впливом сили слова останніх здатна окреслити нові картини світу в свідомості студентів й залучити їх до розширення словникового складу. Це був третій чинник.

Четвертий важливий штрих, який змінив парадигму розуміння важливості культури мовлення в колі студентів, є зміщення моральних концептів. Якщо до 24 лютого 2022 року ненормативна лексика була досить поширена у мовленні студентів, то наразі відзначаємо інший характер її вживання. Скажімо, раніше лихословити, лаятися асоціювалося із емоційним станом, можливістю зняти психічне навантаження, позбутися стресу, зумовленого соціально-побутовими причинами. Наразі вульгаризми «грубі слова або вирази, що перебувають поза нормами літературної мови» [2, с. 34] вживаються здебільшого до рашистів, окупантів, які прийшли загарбати українські землі й позбавити нашу державу суверенності. Тобто, бачимо, як моральні цінності (любов до свого, національного, й ненависть до ворожого) зміщують акценти щодо вживання ненормативної лексики.

Принагідно зауважимо, що вживання обценної лексики, породженої рашистським вторгненням, в масмедійному просторі, білбордах, одязі тощо є неприйнятним. Перемога в розумі й на

Рис. 1

полі бою здобувається тоді, коли воїни (українці) озброють себе силою (добрим словом), а не поперем (гнилим, брутальним словом). Тому нам не імпонує популяризація конструкцій на зразок «Руській корабль іді н...уй» в піснях, поезіях про війну. У цьому також проявляється моральне обличчя мовної особистості й, зрештою, загальної культури суспільства.

Висновки і пропозиції. Як підсумок, зауважимо, що становлення культури мовлення студентства є важливим критерієм не тільки для молодіжного середовища, а й для суспільства загалом. Враховуючи різні чинники, що вплинули на зміни в домінантах когнітивного та морального поля здобувачів вищої освіти після повномасштабного вторгнення росії в Україну, з радістю констатуємо значний прогрес у вдосконаленні культури мовлення студент-

ства. Щоправда, варто сказати і про аморальний характер конструкцій, народжених війною, та їх популяризацію в масмедійному просторі, білбордах, різних жанрах художньої літератури. Останнє не може не впливати на сферу пізнавальної та моральної діяльності молоді. Тому пропонуємо переосмислити їх вживання, адже український мовленнєвий етикет, на думку М.Стельмаховича, – це національний кодекс словесної добропристойності, правила ввічливості. «Він сформувався історично в культурних верствах нашого народу й передається від покоління до покоління як еталон порядної мовленнєвої поведінки українця, виразник людської гідності й честі, української шляхетності й аристократизму духу... Українське виховання застерігає дітей і молодь від вживання грубих, лайливих, образливих слів» [5, с. 21].

Список літератури:

1. Абіх І.В., Абіх О.П. Проблеми культури мовлення студентів у контексті підготовки майбутніх фахівців. *Збірник наукових праць ДонНАБА. 2016 (5)*. Випуск 4. С. 55–59. URL: file:///C:/Users/111/Downloads/2016-05_55-59.pdf
2. Берегівська Є. М. Молодіжний сленг: формування і функціонування. *Питання мовознавства*. 1996. № 3. С. 32–41.
3. Зеленько А. С. Когнітивна лінгвістика і мовна модель світу. *Актуальні проблеми металінгвістики: наук. зб.* Київ, Черкаси, 1999. С. 20–23.
4. Наша мова активно навчають в Аргентині, Японії, В'єтнамі, Ірландії та інших країнах світу. URL: <https://2plus2.ua/novyny/ukrainska-mova-stala-naupopulyarnishoyu-u-sviti-kilkist-lyudey-scho-ii-vivchayut-zrosla-na-2229>
5. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник . 2-ге вид., випр. і допов. Київ: Алерта, 2011. 694 с.
6. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики: Енцикл. словник для фахівців. Київ: Артк, 1998. 336 с.

Romanchuk S. M. SPEECH CULTURE OF STUDENTS AS A LINGUISTIC-COGNITIVE AND MORAL PROBLEM: CHANGE OF ACCENTS AFTER THE FULL-SCALE INVASION OF RUSSIA INTO UKRAINE

Youth, as representatives of the elite social class, have a strong influence on other groups of people. Presenting oneself as a linguistic personality, it is important to observe norms during communication. Therefore, the proposed work unfolds the problem of speech culture of such a social cohort as students, since it is the basis for the formation of the future language picture of our country. Intelligence analyzes the culture of speech in the context of the linguocognitive and moral field. In the proposed revision, S. Romanchuk identifies the factors that determine the changes in the minds of students that occurred after the full-scale invasion of Russia into Ukraine on February 24, 2022. The outlined features are the driving force for the formation of the speech culture of higher education students, improving the level of Ukrainian language proficiency at its various levels.

The first factor is the popularization of the Ukrainian language in the world after February 24, 2022. According to the Duolingo website, it has become the most popular for learning. It is said that more than 1.3 million people around the world have started learning the Ukrainian language as a sign of solidarity. Such a situation contributed to the popularization of the Ukrainian language not only outside the borders of our country, but also among student youth. The change in cognitive and moral values made it possible to «engrave» the Ukrainian word like a precious stone, and, which is very important in the conditions of war, to once again prove to the whole world that the Ukrainian language is the strongest weapon.

The second factor is the creation of various conversational clubs, circles, during the meeting of which various exercises on text editing, selection of synonyms, creation of texts based on the given beginning are performed.

The third – a cognitive model under the influence of the power of words outlines new pictures of the world in the minds of students and involves them in expanding the vocabulary, observing its synonymous wealth, other signs of speech culture: correctness and purity, appropriateness and expressiveness, intelligibility and purity, etc.

The fourth factor is the displacement of moral concepts during the use of profanity by students. The article determines that currently the negative connotation of the vocabulary refers mostly to the attitude towards the Rashists.

Key words: *speech culture, cognitive linguistics, moral values, Russian-Ukrainian war.*

Степанова С. Є.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ ХУДОЖНІХ ПЕРСОНАЖІВ ОПОВІДАННЯ В. ВИННИЧЕНКА «КОНТРАСТИ»

Метою цієї статті є виявлення й аналіз мовних і позамовних засобів художнього зображення Володимиром Винниченком персонажів оповідання «Контрасти» (1904) як носіїв різного соціального статусу. Отже, об'єктом вивчення виступають, по-перше, засоби персонажної вербаліки (лексичні, граматичні, стилістичні), які віддзеркалюють соціальний статус персонажа через його вербальну поведінку, а по-друге, засоби персонажної невербаліки (описані автором міміка, кінесика, окулістика, одяг, взуття, запахи, поведінка тощо), які характеризують персонажів через їхню невербальну поведінку. Предметом дослідження є особливості використання автором цих мовних і позамовних засобів. У процесі роботи деякі процедури методу соціолінгвістичного аналізу поєднано з методами семантичного, граматичного, семіотичного та багатофакторного аналізу, методами аналізу невербальних засобів комунікації, а також описовим методом. Результатом дослідження є виявлення способу розкриття соціального статусу персонажів оповідання «Контрасти» різними засобами персонажної вербаліки та невербаліки. Висновки полягають у тому, що в оповіданні «Контрасти» за статусними наборами найбільш контрастними є дві соціальні групи: заможних містян і бідних селян-заробітчан. Статусні набори і статусні портрети цих соціальних груп протиставлено за критеріями майнового стану, способу життя і заробітку, споживчого рівня, культури, способу пересування. Автор віддає перевагу засобам персонажної невербаліки, тобто авторської характеристики статусних ознак персонажів. Застосовано прийом окулістичного протистояння персонажів. Серед засобів персонажної вербаліки, що характеризують соціальний статус персонажів, було виявлено ідіоми, лексеми із прямими й опосередкованими статусними характеристиками, конструкції звертання, вигуки та вигуківі нечленовані речення, односкладні речення, конструкції невластиві прямої мови.

Ключові слова: соціальний статус, персонаж, вербальні засоби, невербальні засоби, лексема, ідіома, конструкція, Володимир Винниченко.

Постановка проблеми. Біографія, творчість, громадська діяльність Володимира Кириловича Винниченка свідчать про те, що він дуже добре знав і розумів українське суспільство кінця XIX – початку XX ст. Його спостережливості, чіпка пам'ять, аналітичний підхід до явищ, які стосувалися людських взаємовідносин, художня майстерність проявилися вже у ранніх його оповіданнях, де він викриває проблеми соціальної нерівності та несправедливості. Неодноразово дослідники зазначали, що В. Винниченко багато уваги приділяв сфері підсвідомого та психологізму в зображенні персонажів. Проте досі не вивчено засоби, за допомогою яких письменник вимальовує постаті, різні за соціальним статусом. Вивчення цього аспекту його мовного таланту є важливим і актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд наукових праць із філології щодо винниченкознавства свідчить про те, що серед них значну кількість складають літературознавчі студії.

Першим значним доробком за останню чверть століття стали монографія та докторська дисертація В. Панченка, де було досліджено творчість В. Винниченка 1902–1920 рр. у її генетичних і типологічних зв'язках з європейськими літературами [17; 18]. Чимало своїх літературознавчих праць присвятили аналізу творчості В. Винниченка В. Гуменюк, А. Дудка, Т. В. Заболотна, В. Ковальчук, Г. Костюк, Є. Лохіна, Т. Макарова, М. Марковський, Т. Маслянчук, Н. Михальчук, С. Михіда, Л. Мороз, Б. Пастух, В. Хархун, багато інших дослідників [напр.: 5; 8; 10; 11; 15; 19]. Науковці досліджували поетику драматургії В. Винниченка, його художню картину світу, естетичні інтенції, розуміння добра і зла, реалізм і психологізм у зображенні повсякденного життя народу й окремої людини, еволюцію жанрової свідомості письменника, динаміку розвитку його морально-етичної концепції, епістолярну спадщину тощо. Авторами мовознавчих праць, виконаних на матеріалі текстів В. Винниченка стали

В. Білоус, О. Болюх, А. Бондаренко, І. Качуровський, Л. Коткова, Г. Лукаш, Л. Науменко, В. Русанівський, Н. Устенко, Л. Шевченко [напр.: 1; 2; 12; 14; 16; 20; 21] та багато інших. Об'єктами мовознавчих студій у винниченкознавстві були ідіолект письменника як мовної особистості, ономастикон його прозових творів, стилістичні особливості функціонування лексичних і фразеологічних одиниць, засоби відображення внутрішнього світу персонажів, мовомислення та лінгвокультурна складова драматичних творів, деякі інші. Засоби вираження В. Винниченком соціального статусу персонажів об'єктом лінгвістичних досліджень не були, хоча в його творах є очевидними мотиви соціальних перетворень.

Формулювання завдань. Метою нашої наукової розвідки є виявлення й аналіз засобів персонажної вербаліки та персонажної невербаліки, які вжито Володимиром Винниченком для зображення різного соціального статусу художніх персонажів оповідання «Контрасти», написаного в 1904 році. Отже, об'єктом вивчення виступають, по-перше, вербальні (лексичні, граматичні, стилістичні) одиниці, які віддзеркалюють соціальний статус персонажа через його вербальну поведінку, а по-друге, невербальні засоби (міміка, кінесика, окулістика, одяг, взуття, запахи тощо), які характеризують персонажів через їхню невербальну поведінку. Предметом дослідження є механізми використання автором цих засобів персонажної вербаліки та персонажної невербаліки.

Виклад основного матеріалу. Термін «соціальний статус», який ще в першій третині ХХ ст. Макс Вебер запозичив до соціології із правознавства, де так позначалось правове становище юридичної особи, потрапив у різні гуманітарні сфери і закріпився у значеннях, близьких до веберівського розуміння як суспільне визнання у вигляді позитивних або негативних привілеїв, засноване на стилі життя [23, с. 305, 927–937]. Сучасна наука розглядає соціальний статус як стан людини у системі та підсистемах суспільства. Соціологи виокремлюють різні типи статусів, отже, якщо вживати різні статусні критерії, ознаки до будь-якої людини, вона має декілька статусів, тобто певний «статусний набір» (термін Роберта К. Мертон) [22]. Найважливішим критерієм, за яким соціологи визначають реальний соціальний статус людини в умовах капіталістичного господарювання – економічний статус, тобто обсяг власного капіталу, нерухомості, рівень прибутку, спосіб життя (який тісно стикається із рівнем прибутку й витрат). У становому суспільстві, де вио-

кремлюють групи людей за становим походженням, другим за економічним критерієм виступає становий критерій, адже він впливає на спосіб життя людини, на її посадові, освітні можливості, культурні пріоритети. Наступний – це критерій відносин у системі суспільного поділу праці (визначення освіти, посади, фаху, вмінь і навичок, рівень володіння ними). Подальші критерії – це територіальний (містяни / селяни), політичний, національний, мовний, гендерний, віковий, конфесійний, деякі інші, залежно від наявних соціальних підсистем.

В. Винниченко, створюючи в оповіданні «Контрасти» статусні портрети своїх персонажів, наділяє цих людей різними статусними наборами. Деякі з персонажів контактують між собою, хоча мають дещо різні статусні набори. Інші ж контрастують, що й лягло в основу назви оповідання.

Стиль і спосіб життя селян значною мірою контрастує зі стилем і способом життя Глікерії та її друзів. Для зображення різних соціальних статусів цих двох груп персонажів автор використовує як вербальні, так і невербальні засоби. Проте наш аналіз свідчить, що В. Винниченко, показуючи статусні характеристики персонажа або соціальної групи, спочатку подає їхні статусні портрети сам, засобами **персонажної невербаліки**, тобто не через мовлення персонажа, а іншими семіотичними засобами за допомогою авторського мовлення. Часто він вказує на деталі одягу, зовнішність, способи пересування, статуру, манери поведінки, споживчий рівень, ставлення до протилежної соціально-статусної групи.

Порівняймо, як описує письменник групи заможних містян і бідних селян-заробітчан. Декілька деталей щодо групи **заможних містян**, які беруть участь у пікніку, влаштованому у власному лісі Глікерією Панасівною, донькою заможного поміщика, у минулому селянина, що збагатів на сільськогосподарському виробництві, а після смерті залишив велику нерухому спадщину та капітали: 1) *...гарно одягнені, чисті, багаті люди; 2) рожеві, білі, темні убрання панночок і мужчин; 3) ...капелюхи, накидки, рукавички...; 4) ...жіночий і чоловічий сміх, гомін, крики.* Засобами пересування є *екіпажі та бричка з конями, що мають блискучі крижі...* – А от які зовнішні характеристики дає автор групі бідняків: 1) [Глікерія <...> бачить] *... масу рудих свиток, жовтих брилів, чорних та червоних хусток, босих ніг, якихсь довгих білих палиць, клунків, грабель... постаті з голими спинами...; 2) ...обличчя... всі ніби однакові: темні, худі, похмурі і всі наче*

одного якогось сірого кольору <...> на бороді, на вусах, на бровах, у зморшках лиця, навіть на віях у чоловіка, як на бур'яні край шляху, лежить густо сірий порошок; 3) голі, широкі, смугляві й білі спини; 4) У дівчат обличчя хоч такі ж худі і зморені, але не сірі, а червоні й так попечені сонцем, що шкура в деяких місцях пооблазила, а носи блищать, наче помазані салом. За одягом, знарядями праці, відсутністю взуття, статурою, зовнішніми даними Глікерія одразу впізнала у цій групі людей полтавців-заробітчан. А сірий порошок, який вкрив усе волосся й одяг, вказує на те, що вони пересуваються лише пішки, отже соціальний статус пішохода у них є постійним, а не тимчасовим. До того ж, у деяких із них були воші: ...в дорозі завелась нужна...; ...де була яка перемінна сорочина, на хліб перевели. В. Винниченко дає цій групі бідних селян-заробітчан вікову й гендерну статусну характеристику, яка є різноманітною: зовсім молоді хлопці, підлітки, і дівчата, і дядьки з бородами й глибокими зморшками.

Автор використав для порівняння двох цих соціальних груп також прийом окулістичного протистояння. Порівняймо: ... дві купи людей стоять і дивляться одна на одну, <...> як дивляться ... в музеї на воцані фігури, тільки одна група дивиться з виразом якогось жалю, огидливості, страху, а друга – заздросі, похмурої туги й ніяковості.

Дуже важливим для статусних портретів зображених соціальних груп є персонажна невербаліка, за допомогою якої автор вказує на рівень та культуру споживання цих груп. В. Винниченко звертає увагу на те, що і як споживають заможні містяни та бідні селяни-заробітчани на природі. Ось як відбувається пікнік Глікерії та її друзів: прогалини з розстеленими скатерками, повними пляшок, тарілок, всяких наїдоків, напоїв, з сидячими, напівлежачими постатями знайомих мужчин і подруг; а серед їжі та пиття: французькі булки, паляниці, балик, шинка, консервовані сардинки, лікер, вино тощо. – Коли Глікерія вирішила роздати їжу, яка залишилася після пікніка, зголоднілій бідності, а потім вирішує віддати й гроші, які були в гаманці, все виглядає зовсім інакше: ... починають простягати руки, товпитись, кричати, сопти, лаятись. < > Гомін, крики, лайка, прохання, сльози, звіряче ревіння, гарячі, жадні погляди, великі, чорні руки, змучені обличчя, брилі, хустки, картузи – все це мішається між собою, хвилюється, кипить. Глікерія на власні очі побачила також хлопця, який порізався, відкриваючи консервну банку з сардинками, був у крові, але

поїсти для нього було набагато важливіше, ніж зупинити кровотечію: ... хлопець <...> дрижачими руками починає виймати з коробки і пхати в рот сардинки. Руки йому залиті кров'ю... Ще одна картина, яка свідчить про страх загубити їжу: ...дівчина..., розгорнувши притулене, починає їсти з голосним цмаканням балик чи шинку, й очі її бігають на всі боки од страху, щоб хто не одняв. Балика вмент не стає...

Серед засобів персонажної вербаліки для протиставлення соціальної групи заможних містян і бідних селян-заробітчан, в першу чергу, спостерігаємо в небагатьох репліках селян народні ідіоми. Наприклад: 1) – *Ось зрання й макового зерна в роті не було*; 2) *Що було грошенят з дому, з'їли, а тепер хоч живим до бога лізь*; 3) – *Літо, господь його святий зна, випало неврожайне*. Серед тих, хто представляє Глікерію, лише її кучер Семен уживає ідіоматичний зворот компаративного типу: – *Хамули!.. Вони понімають на вині, як свиня на апальсинах*. Однак Семен не є представником привілейованого класу, він є слугою та більш наближений до заробітчан, ніж до друзів Глікерії.

Крім народних ідіом, у мовленні селян-заробітчан знаходимо велику кількість звертань, які містять слова із пестливо-зменшувальними суфіксами. Наприклад: *Голубчики! Панночко! Рідонька!* У мовленні селян багато вигуків нечленованих речень та експресивно забарвлених односкладних речень із вигуками. Наприклад: *Ой боже ж мій! Господи!.. Тю! Ой, рятуйте!* тощо. Коли починається ураган зі зливою, вдячні бідняки пропонують Глікерії та Івану, її нареченому, накритися їхньою *свиткою* та *рядном*. Проте Глікерія відповіла, що вона має *зонтики*, тобто парасольки. Ці лексеми вказують на те, хто до якої соціальної групи належить.

В. Винниченко як талановитий спостерігач і аналітик показує в оповіданні також статусні розбіжності між деякими членами групи заможних містян, бо ця група не є соціально однорідною. Соціально-статусними маркерами, які вказують на цю неоднорідність, виступають, у першу чергу, лексеми, які свідчать про заняття або професію тих, хто є друзями Глікерії та Івана, а також про їхній суспільний та майновий стан. Особливість винниченкового ідіостилю полягає в тому, що майже всі ці маркери містяться у внутрішньому мовленні головного персонажа оповідання – Глікерії, яке оформлене в конструкціях *невласне-прямої мови*. Так, коли Глікерія тричі покликкала Івана, а він продовжував приді-

ляти увагу іншій дівчині, Соні, для неї настало прозріння і вона почала внутрішню розмову: *О, який сором! Він навіть не хоче дивитись на неї, а вона уявляла, що у його справді є якесь чуття до неї. <...> О, прокляття! Вона, дурепа, могла думати, що її мільйони, мужичі, батьківські мільйони, які це, здається, пахтять віцями й потом наймитів, ці мільйони не мають ніякого значіння для його. Вона, ідіотка, могла думати, що ця артистична, ніжна натура на неї звернула свою милостиву увагу, а не на мільйони, що вони, оці панки, інженери, чиновники, генеральські дочки, титулярні, благородні, що вони п'ють її вина і катаються на її конях з-за любові й поваги до неї. О, прокляття!* Із цього ми дізнаємося про те, що її майновий статус найвищий серед усіх її друзів, і про деякі інші їхні статуси. І на продовження: *... хочеться дико, по-мужицьки, схопити за край скатерки, шпурнути на них цими пляшками, тарілками і хльоскати їх нею й кричати: «Геть звідси! геть з мого лісу, голоп'яті! геть! геть!»*

Про те, що Іван є скульптором, ми дізнаємося з його слів опосередковано, за допомогою найпоширенішого в цьому професійному дискурсі дієслова *ліпити*: *Я хочу ліпити тепер одну річ.* На підтвердження цього автор вводить в оповідання епізод, у якому Гликерія згадує, *що той будинок, який вони обдивлялись, щоб наняти, і в якому вже постановили зробити деякі переробки задля Іванової майстерні, хазяїн <...> несподівано продає комусь.*

Заслугує на увагу також ужитий Катею двічі в діалогах та почутий Гликерією статусний імен-

ник з негативною конотацією *мужицка*: *– Я з цією мужичкою більш ніколи нікуди не поїду! Ніколи!*

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, аналіз засобів персонажної вербаліки та персонажної невербаліки в оповіданні В. Винниченка «Контрасти» дав змогу виявити ті з них, які створюють статусні портрети персонажів і визначають специфіку їх використання автором. За статусними наборами всіх персонажів розподілено на соціальну групу заможних містян і соціальну групу бідних селян-заробітчан. Статусні набори саме цих соціальних груп є найбільш контрастними. Автор протиставляє статусні набори і статусні портрети представників цих соціальних груп за критеріями майнового стану, способу життя і заробітку, споживчого рівня, культури, способу пересування. В оповіданні переважають засоби персонажної невербаліки, тобто авторської характеристики статусних ознак персонажів. Застосовано прийом окулістичного протистояння персонажів. Серед засобів персонажної вербаліки, які яскраво характеризують соціальний статус персонажів, було виявлено ідіоми, лексеми із прямими й опосередкованими статусними характеристиками, конструкції звертання, вигуки та вигуківі нечленовані речення, односкладні речення, конструкції невластиво-прямої мови. Перспективою подальшого вивчення проблеми може бути виявлення засобів вираження соціального статусу персонажів інших творів В. Винниченка та зіставлення творчої манери письменника щодо творення статусного портрету персонажа з творчими манерами інших письменників кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Список літератури:

1. Білоус В. Б. Мова драматичних творів Володимира Винниченка у лінгвокультурному аспекті : Автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара. Дніпропетровськ, 2007. 18 с.
2. Болюх О. В. Мовна майстерність Володимира Винниченка у зображенні внутрішнього світу героїв : (На матеріалі оповідань). *Культура слова*. 1993 Вип. 44. С. 20–24.
3. Борисова Т. С. До питання про мовні засоби стереотипізації образу персонажа художнього твору. *Записки з романо-германської філології* : зб. наукових праць Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова. 1999. Вип. 4. С. 5–10.
4. Винниченко В. Контрасти. URL : http://bookscafe.net/book/vinnichenko_volodimir-kontrasti-249075.html/
5. Гуменюк В. Драматургія Володимира Винниченка. Проблеми поезики : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.01. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2002. 36 с.
6. Дудик П. С. Стилїстика української мови : Навч. посібник. Київ : ВЦ Академія, 2005. 368 с.
7. Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : Підручник. Київ : Академія, 2010. 380 с.
8. Дудка А. Картина світу в інтерпретації В. Винниченка-драматурга: константи й трансформації : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Харківський ун-т імені В. Н. Каразіна. Харків, 2012. 218 с.
9. Енциклопедія : Українська мова / [ред.-упоряд. В. М. Русанівський]. 2-ге вид., виправ. і доповн. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. 832 с.
10. Заболотна Т. В. Епістолярна спадщина В. Винниченка : адресування і стиль : Автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2005. 17 с.

11. Ковальчук О. Краса і сила у практиках повсякдення (творчість В. Винниченка 1902–1920 рр.) : монографія. Ніжин, 2008. 167 с.
12. Коткова Л. І. Ідіолект Володимира Винниченка : лексико-фразеологічні та стилістичні складники : Дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. Ніжин, 2017. 247 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kotkova_Liudmyla/Idiolekt_Volodymyra_Vynnychenka_leksyko-frazeolohichni_ta_stylistychni_skladnyky.pdf/
13. Кудряшова О. Мовно-художні засоби у творенні образної системи Г. Чупринки. *Українська мова та література: всеукраїнська газета для вчителів*. 2010. № 22. С. 5–7.
14. Лукаш Г. П. Ономастикон прозових творів Володимира Винниченка : Автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Донецький державний університет. Донецьк, 1997. 18 с.
15. Михальчук Н. Мала проза Володимира Винниченка : метафізичні та естетичні інтенції : [монографія]. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2007. 127 с.
16. Науменко Л. О. Мова ранніх творів Володимира Винниченка : Автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Інститут української мови НАН України. Київ, 2003. 20 с.
17. Панченко В. Будинок з химерами : Творчість Володимира Винниченка 1900–1920 рр. у європейському літературному контексті. Кіровоград, 1998. 271 с.
18. Панченко В. Творчість Володимира Винниченка 1902–1920 рр. у генетичних і типологічних зв'язках з європейськими літературами : дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.01. Київський національний університет імені Т. Г. Шевченко. Київ, 1998. 358 с. URL: <http://library.kr.ua/books/panchenko/index.shtml/> (дата звернення: 28.06.2021).
19. Пастух Б. Рання романістика Володимира Винниченка: еволюція жанрової свідомості та динаміка морально-етичної концепції : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2007. 20 с.
20. Русанівський В. Сила і краса (Особливості мови творів В. К. Винниченка). *Українська мова і література в школі*. 1992. № 2. С. 41–46.
21. Устенко Н. Фразеологічні одиниці на позначення розумової діяльності у мові художніх творів В. К. Винниченка. *Наукові записки. Філологічні науки (мовознавство)* : у 5 ч. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. Вип. 89 (3). С. 225–228.
22. Merton R. K. *Social Theory and Social Structure*. 2nd ed. Glencoe, Ill : The Free Press, 1957. 702 p.
23. Weber M. *Economy and Society. An Outline of Interpretive Sociology* : in 2 vol. / Eds. G. Roth, C. Wittich. Berkeley : Univ. of California Press, 1978. 1470 p.

Stepanova S. Іe. MEANS OF EXPRESSING THE SOCIAL STATUS OF THE ARTISTIC CHARACTERS OF THE STORY “CONTRASTS” BY V. VYNNYCHENKO

The purpose of this article is to identify and analyze of verbal and non-verbal means of representation different social status of artistic characters of the story “Contrasts” (1904) by Volodymyr Vynnychenko. So, the object of study is, firstly, verbal means of character (lexical, grammatical, stylistic), which reflect the social status of the character through his verbal behavior, and secondly, the non-verbal means (described by the author as facial expressions, kinesics, occulistics, clothes, shoes, smells, behavior, etc.) that characterize the characters through their non-verbal behavior. The subject of the study is the peculiarities of the author’s use of these verbal and non-verbal means. In the process of work, some procedures of the sociolinguistic analysis method are combined with the methods of semantic, grammatical, semiotic and multifactorial analysis, methods of analysis of non-verbal means of communication, as well as the descriptive method. The result of the study is the identification of a way of revealing the social status of the characters of the story “Contrasts” by various verbal and non-verbal means. The conclusions are that in the story “Contrasts” two social groups are the most contrasting in terms of status sets: wealthy townspeople and poor peasant workers. Status sets and status portraits of these social groups are contrasted according to the criteria of property status, lifestyle and earnings, consumer level, culture, and mode of transportation. The author prefers the non-verbal means, that is, the author’s characterization of the characters’ status features. The method of oculistic confrontation of characters is applied. Idioms, lexemes with direct and indirect status characteristics, address constructions, interjections and exclamatory non-articulated sentences, sentences with one main member, constructions of non-actually-direct speech were found among the verbal means characterizing the social status of the characters.

Key words: social status, character, verbal means, non-verbal means, lexeme, idiom, construction, Volodymyr Vynnychenko.

Фецко І. М.

Львівський національний університет імені Івана Франка

МЕТАФОРИЧНЕ ПЕРЕНЕСЕННЯ ЯК СПОСІБ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ В ПРИРОДНИЧОМУЗЕЙНІЙ ГАЛУЗІ ПІД ЧАС ВТОРИННОЇ НОМІНАЦІЇ

У статті проаналізовано терміни природничомузейної справи, що виникли внаслідок вторинної номінації – використання наявної в мові одиниці для називання наукового поняття. Цей найдавніший спосіб термінотворення називають семантичним, лексико-семантичним, оскільки змінюється семантика мовних одиниць, що термінологізувалися. Охарактеризовано види семантичної деривації на прикладі терміноодиниць, репрезентованих у термінному словнику-довіднику О. Климишина «Природнича музейна термінологія» (2003), який представляє окреслену галузь наукового знання. Визначено, що лексико-семантичний спосіб термінотворення є одним із продуктивних для термінів природничомузейної галузі, визначено принципи метафоричного перенесення в досліджуваній терміносистемі української мови. Метафора належить до універсальї природних мов і принципово не може бути виключена з термінології, яка, незважаючи на тенденцію до впорядкованості й однозначності окремих елементів терміносистеми, залишається продуктом природного розвитку мови. Терміни-метафори становлять результат активного зображення навколишньої дійсності, результат взаємодії професійного й повсякденного знання. Метафора відіграє особливу роль у процесах наукової номінації, вона не тільки називає об'єкт або явище, але допомагає також висвітлити невідоме через відоме. Тому метафора потрібна перш за все для того, щоб зробити думку доступною для інших людей, включити незнайомий об'єкт у процес мислення та пізнання. Виявлено основні тематичні групи досліджуваних термінів, що утворилися лексико-семантичним способом, а також з'ясовано їхнє місце в терміносистемі та специфічні особливості їхнього функціонування в природничомузейній галузі. Доведено, що в терміносистемі природничомузейної справи такі терміни постали внаслідок переосмислення загальнонавчаних мовних одиниць. Зауважено, що метафоризовані терміноодиниці можуть бути як ооднокомпонентними, так і функціонувати в складі терміносполук.

Ключові слова: терміносистема природничомузейної справи, лексико-семантичний спосіб, вторинна номінація, метафора.

Постановка наукової проблеми та її значення. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки беззаперечною ідеєю є те, що повноцінне розуміння мовних явищ, зокрема й опис лексичних одиниць мови, неможливе без звернення до функціонального аспекту мови та діяльнісного підходу в теорії номінації [14, с. 76]. Спосіб найменування, за якого використовують мовні одиниці загального вжитку для позначення спеціальних галузевих понять, у термінології набуває особливого значення, оскільки наукові поняття формувалися на основі узагальнень, які отримала людина в процесі практичного пізнання світу. Галузева термінологія виникає переважно на основі живої народної мови, використовуючи її словотвірні можливості. Зокрема, особливості формування українських галузевих терміносистем зумовлюються структурно-граматичною специфікою національної

мови. Водночас термінотворення породжує свої специфічні мовні моделі, що, проникаючи в загальнолітературну лексику, розширюють її словотвірний потенціал. Як показують дослідження словотвору термінних одиниць загальнонаукового й галузевого типів, у початковий період формування термінології перевагу надають тим способам термінотворення, що спираються на вже наявні мовні ресурси [3, с. 98]. Обов'язковою закономірністю розвитку лексичного складу мови є семантична деривація, яка базується на переосмисленні загальнонавчаної лексики, використанні наявних у мові номінацій у новій для них функції найменування. Семантична деривація займає друге за важливістю місце після морфологічного способу під час утворення термінів.

У мовознавстві лексико-семантичним називають такий спосіб творення нових мовних оди-

ниць, за якого звукова оболонка твірної мовної одиниці залишається незмінною, але набуває нового значення, і твірна мовна одиниця перетворюється в такий спосіб у похідне [2, с. 188]. Як бачимо, під час творення мовних одиниць лексико-семантичним способом не застосовують спеціальних словотвірних засобів, а формантом виступає зміна семантики. Український дослідник І. Ковалик зазначає, що лексико-семантичний (семантичний) спосіб словотвору ґрунтується на тому, що з колишньої багатозначної мовної одиниці виділяють омонім, який утрачає семантичний зв'язок зі значенням цієї багатозначної мовної одиниці й унаслідок додаткового навантаження отримує нове лексичне значення [8, с. 24]. Учений так визначає цей спосіб: «Лексико-семантичний спосіб – це навантаження новим лексичним значенням слова, яке існує у даній мові, при одночасному збереженні здебільшого первісного значення слова» [8, с. 51].

Вторинна номінація є одним із розповсюджених способів поповнення лексики. Метафоричне та метонімічне переосмислення загальноживаної лексики, що дає нові назви об'єктам реальної дійсності, лежить не тільки в основі творення синонімії, полісемії, а й розвитку термінологічних систем. Процес термінотворення шляхом метафоризації цікавий тим, що дає можливість проникнути в глибини людської свідомості й поповнити нашу відомості про рівень розвитку науки в час створення терміна, а також уявлення про термінований об'єкт у період його найменування.

Аналіз наукових досліджень. Сучасний етап розвитку мовознавства та термінознавства характеризується підвищенням інтересом до дослідження семантичних процесів, які відбуваються в межах галузевих терміносистем. Як відомо, різні терміносистеми, до яких також належить і галузь природничо-музейної справи, перебувають у безперервному процесі розвитку та змін, який значною мірою спирається на новітні способи національного термінотворення, одним із яких є вторинна номінація. У сучасних дослідженнях науковці виявляють інтерес до ролі метафоричної концептуалізації в пізнанні. У термінознавчих працях чимало уваги приділено вивченню метафоризації термінів. Так, С. Булик-Верхола [1] характеризує музичні терміни, утворені способом вторинної номінації, описує процеси метафоризації та метонімізації, що спричинили появу нових музичних назв, розкриває особливості музичної термінології – залучення до музичної терміносистеми української мови народних назв, які утворені семан-

тичним способом. А. Мороз [12] розглядає явище метафори у фаховій мові торгівлі на прикладах німецької та української мов, пропонує функціональну характеристику, класифікацію та особливості цього явища. О. Кривець [9] розглядає метафору й метонімію як чинники творення й розвитку української технічної термінології, опрацьовує шари лексики, що є джерелами метафоризації й метонімізації, типи метафори, різновиди метонімічних конструкцій полісемії, напрямки семантичних трансформацій, установлює, що результатом метафоризації й метонімізації є полісемія на різних лексичних і термінологічних рівнях. Л. Гапонова [3] з'ясовує роль метафори у формуванні української криміналістичної термінології, досліджує метафору як чинник творення криміналістичних термінів. Г. Морозова [13] розглядає особливості вторинної номінації в термінології акушерства й гінекології, описує семантичні процеси, які вплинули на появу нових термінованих одиниць, характеризує основні типи вторинної номінації як засобу відображення нових реалій, що виникають під час розвитку мікросистем. Ю. Грибнік [5] вивчає мовні явища метафори та метонімії як невід'ємні процеси творення та розвитку термінології геодезії та кадастру, визначає головні види й моделі метафоричних та метонімічних конструкцій, які є продуктивними у досліджуваній терміносистемі. Н. Лоскутова [11] аналізує процес семантичної деривації в кінематографічній терміносистемі французької та української мов, описує основні способи термінологізації загальноживаних лексичних одиниць, встановлює, що семантична деривація в кінематографічній терміносистемі досліджуваних мов є динамічним, продуктивним і природним способом термінотворення. І. Федькова [15] на основі хореографічних термінів здійснює характеристику метафоризації як джерела збагачення та поповнення термінової лексики. З. Куньч та Л. Харчук [10] здійснюють аналіз специфіки використання лексико-семантичного способу в термінотворенні на матеріалі сучасної української електроенергетичної термінології, виявляють основні тематичні групи електроенергетичних термінів, що утворилися лексико-семантичним способом, а також з'ясовують їхнє місце в терміносистемі та специфічні особливості їхнього функціонування в електроенергетичній галузі. Я. Каламбет та Ю. Приймак [6] з'ясовують, що лексико-семантичний спосіб термінотворення є найбільш продуктивним для термінів нафтогазової сфери, визначають принципи метафоричного перенесення в терміносистемах

англійської та української мов, зокрема на базі нафтогазової термінології виокремлюють тематичні групи метафор, роблять їхній семантичний аналіз, а також встановлюють найпродуктивніший спосіб, за допомогою якого утворені метафори у нафтогазовій сфері в англійській та українській мовах, розглядають властивості метафори в системі термінотворення нафтогазової галузі, а також описують джерела метафоризації. Г. Чорновол [18] досліджує мовне явище метафори, описує основні особливості метафоризації сучасних економічних термінів як невід'ємної частини розвитку терміносистеми, визначає головні види метафоричних перетворень, які використовують сучасні електронні засоби масового інформування.

Як бачимо, питання вивчення процесів семантичної деривації в різних терміносистемах не втрачає своєї актуальності в процесі необхідності впорядкування галузевих терміносистем як на словотворчому, так і на семантичному рівні. У зв'язку з цим вважаємо **актуальним** дослідження особливостей семантичної деривації, зокрема метафоричних процесів в терміносистемі природничомузейної справи.

Головною **метою статті** є дослідити питання метафоризації як способу вторинної номінації та інструменту для творення термінів української природничомузейної справи. Мета передбачає розв'язання таких **завдань**: окреслити основні тематичні групи термінів природничомузейної галузі, що утворилися лексико-семантичним способом, а також з'ясувати їхнє місце в терміносистемі та специфічні особливості їхнього функціонування в досліджуваній галузі.

Об'єктом дослідження є терміни природничомузейної справи в українській мові.

Предмет дослідження – особливості метафоризації термінів природничомузейної галузі.

Матеріалом дослідження послужила вибірка термінодиниць зі словника-довідника О. Климишина «Природнична музейна термінологія» (2003).

Виклад основного матеріалу. Одним із найпродуктивніших способів поповнення української терміносистеми природничомузейної справи є термінологізація загальноновживаних мовних одиниць, яка найчастіше ґрунтується на основі метафоричних перенесень. Метафоричні процеси ґрунтуються на подібності функцій, форми й розміру, якості й ознак, розташуванні частин цілого. Роль метафори полягає в тому, що вона надає терміну яскравої образності, яка дає можливість заглибитись у те чи те наукове поняття, окреслити

контури його семантики. За допомогою метафоричної номінації термінізують загальноновживані мовні одиниці літературної мови, пов'язані з життям та побутом людей. Ми підтримуємо думку вчених, що термінні назви, утворені лексико-семантичним способом, відрізняються від загальноновживаних мовних одиниць тим, що, зберігаючи риси конкретно-образного мислення, яке базується на зовнішній подібності предметів, явищ, наштовхують на дефініцію, на суть означуваного ним поняття й чітко показують місце в системі понять галузевої термінології [Цит. за: 4, с. 160].

Здатність метафори синтезувати конкретне й абстрактне, гіпотетичне й реальне, образно представляти як реальні відчутні об'єкти, так і невидимі робить її одним із найпопулярніших засобів номінації в галузі науки. Кожен науковий термін, сформований на основі метафори, є результатом концептуальної діяльності вчених, а сам механізм метафоризації є шляхом до пізнання нового, когнітивною основою для подальшої мовної репрезентації отриманих знань [16, с. 109].

Шар загальноновживаної лексики, одиниці якого внаслідок метафоризації отримали спеціальні значення в природничомузейній справі, представлені різноманітними назвами, що дає можливість виокремити 11 тематичних груп:

1) предмети побуту: *голки* (множина від голка – тонкий металевий стрижень із гострим кінцем і вушком, у яке вслююється нитка для шиття (СУМ, Т. 2, с. 108) / тверді, загострені на кінцях утвори у тварин, що зовні виступають над поверхнею тіла (Кл., с. 43); *гребені* (множина від гребінь – довгаста пластинка з зубцями (з одного чи двох боків) для розчісування або скріплення волосся і прикрашення жіночої зачіски (СУМ, Т. 2, с. 162) / позитивна форма мезорельєфу; різко окреслені виступи земної поверхні (Кл., с. 46); *губки* (зменшене до губи – кожна з двох шкірно-м'язових рухомих складок, що утворюють краї рота у людей і тварин (СУМ, Т. 2, с. 185) / тип первинних багатоклітинних двошарових тварин (Кл., с. 47); *дзеркальце* (зменшене до дзеркало – відшліфована поверхня, що відображає предмети, які перед нею знаходяться, а також спеціально виготовлений предмет з такою поверхнею (СУМ, Т. 2, с. 266) / 1) ділянка крила у деяких птахів, що виділяється забарвленням (інколи блискуча); 2) частина звукового апарату у самців деяких прямокрилих (коникових), що виконує роль підсилювача звуків (резонатора); 3) пластинки воску на стернітах черевця у робочих бджіл (Кл., с. 50); *замок* (пристрій для замикання дверей у при-

міщеннях, дверцят шафи, скринь, шухляд і т. ін. (СУМ, Т. 3, с. 218) / пристосування для з'єднання ступок черепашки двостулкових моллюсків (Кл., с. 71); *кладка* (дошка або колода, покладена через річку, струмок, болото для переходу (СУМ, Т. 4, с. 172) / сукупність яєць, які відкладають під час яйценародження в одній точці одночасно або за певний період на вузько обмеженій ділянці паразитичні черви, комахи, риби, земноводні, плазуни, птахи й однопрохідні ссавці (Кл., с. 87–88); *коробочка* (зменшене до коробка – невелике вмістище різної форми з картону, пластмаси, фанери тощо, звичайно з кришкою (СУМ, Т. 4, с. 294) / 1) сухий розкривний плід у подорожника, лілеї, гвоздики, тюльпана тощо; 2) у мохів К. – частина спорофіту, де дозрівають спори (Кл., с. 97); *кошик* (виріб, різний за формою та розміром, виплетений із лози, стебел рогозу, дранки тощо, який використовують у побуті для зберігання або перенесення чого-небудь (СУМ, Т. 4, с. 316) / суцвіття рослин, в якому поодинокі квітки розміщені на дуже розширеному кінці короткої осі (складноцвіті) (Кл., с. 98); *лава* (дошка (або кілька дощечок) на стояках (іноді – прикріплена до стіни), на яку сідають або кладуть, ставлять що-небудь; ослін (СУМ, Т. 4, с. 428) / розпечена або дуже в'язка переважно силікатна маса, що виливається на поверхню Землі з її надр під час виверження вулкану (Кл., с. 101);

2) предмети дитячого дозвілля: *кораблики* (множина до кораблик – човник із паперу, кори тощо (СУМ, Т. 4, с. 285) / те саме, що й Наутилоїдеї – підклас у класі головоногих моллюсків (Кл., с. 96); *лялечка* (зменшене до лялька – дитяча іграшка у вигляді фігурки людини (СУМ, Т. 4, с. 579) / одна із стадій розвитку комахи з повним метаморфозом; комаха на цій стадії здебільшого нерухома, не живиться, не виділяє екскрементів, але в ній відбувається складна внутрішня перебудова, внаслідок якої личинка комахи перетворюється на дорослу особину – імаго (Кл., с. 108); *маска* (заслона для обличчя людини у вигляді звірячої морди, спотвореного людського обличчя тощо (СУМ, Т. 4, с. 637) / хапальний апарат у личинок бабок і деяких жуків-стафілінів, що утворився з нижньої губи (Кл., с. 109);

3) частини будівель та їх елементів: *гарем* (жіноче приміщення у будинку багатих мусульман (СУМ, Т. 2, с. 31) / невелика стійка група полігамних морських ссавців у період розмноження (Кл., с. 37); *раковина* (керамічна або металева посудина під водопровідним краном (СУМ, Т. 8, с. 445) / частина зовнішнього вуха ссавців,

що виконує функції уловлювання звукової хвилі та захисту організму (Кл., с. 170); *тераса* (літня (неопалювана) прибудова до будинку, відкрита або застелена; веранда (СУМ, Т. 10, с. 83) / форма макрорельєфу, що має вигляд горизонтальної або ледь похилої поверхні у формі уступу вздовж схилу річкової долини, морського берега, озера, гір (Кл., с. 198);

4) частина тіла людини чи тварини: *веснянки* (дрібні жовтувато-бурі або коричнюваті пігментні плями на шкірі (перев. обличчя) деяких людей, що особливо помітними стають навесні; ластовиння (СУМ, Т. 1, с. 341) / ряд у підкласі крилатих комах (Кл., с. 28); *горби* (множина до горб – випуклість на спині, на грудях людини, що утворюється внаслідок викривлення хребта або грудної клітки (СУМ, Т. 2, с. 125) / позитивна форма макрорельєфу; підняття округлих обрисів, які не перевищують 200 м відносної висоти (Кл., с. 45); *грива* (довге волосся на шиї і хребті деяких тварин; про густе довге волосся людини (СУМ, Т. 2, с. 165) / позитивна форма мезорельєфу; те саме, що й Гряда (Кл., с. 46);

5) властивість та ознака: *вітальний* (який виражає вітання; привітальний (СУМ, Т. 1, с. 686) / життєвий; такий що має відношення до життєвих явищ (Кл., с. 33); *стерильність* (властивість і стан за значенням стерильний – у якому або на якому шляхом стерилізації знищені мікроорганізми (СУМ, Т. 9, с. 690) / нездатність організму утворювати життєздатні гамети (Кл., с. 190);

6) частина установи чи підприємства: *відділ* (установа, що самостійно відає певними питаннями, але входить до складу іншої, більшої установи (СУМ, Т. 1, с. 580) / 1) у ботаніці – таксон, що об'єднує споріднені класи рослин; 2) у стратиграфії – підрозділ загальної стратиграфічної шкали, який складає частину системи й об'єднує відклади, утворені протягом однієї епохи (Кл., с. 32);

7) технічне забезпечення: *антени* (множина до антена – провід або система проводів, що служить для випромінювання радіохвиль під час радіопередачі або для їх уловлювання під час радіоприймання (СУМ, Т. 1, с. 48) / парні членисті, різноманітні за формою й величиною придатки голови членистоногих (крім павукоподібних) (Кл., с. 11);

8) психічний стан: *депресія* (хворобливий стан приголомшеності, пригнічення, скорботи (СУМ, Т. 2, с. 245) / у геоморфології – пониження на земній поверхні будь-якого походження і форми (Кл., с. 52);

9) речовини: *емаль* (непрозора склоподібна маса, якою покривають металеві та керамічні предмети для оберігання їх від впливу кислот і лугів або для прикрашення (СУМ, Т. 2, с. 475) / поверхневі, надзвичайно щільні виділення епітеліальних клітин, що вкривають зубну коронку і плакоїдну луску риб (Кл., с. 64);

10) період року: *квартал* (четверта частина року (три місяці) (СУМ, Т. 4, с. 129) / одна з квадратних ділянок, на які поділено ліс (Кл., с. 85);

11) дії: *консервація* (дія за значенням консервувати – піддавати спеціальній обробці, створювати відповідні умови і т. ін., щоб запобігти псуванню, розкладу тощо / один з основних напрямів науково-фондової роботи. Полягає в застосуванні заходів, що спрямовані на максимально тривале збереження кожного природничомузейного предмета відповідно до його фізико-механічних і хімічних властивостей (Кл., с. 93–94).

За допомогою метафоричної номінації в українській терміносистемі природничомузейної справи такі терміноодиниці можуть бути як однокомпонентними, так і функціонувати в складі терміносполук. До складу терміносполук входить головний компонент (іменник) і залежний компонент (прикметник чи іменник у Р. в. однини). Метафоризатором у таких конструкціях є головний компонент, наприклад: *екологічна ніша* (ніша – западина або виступ у стіні (СУМ, Т. 5, с. 431) / сукупність усіх чинників середовища, в межах яких можливе існування виду в природі. Е. Н. характеризує не лише положення виду її просторі, але й його функціональну роль в угрупованні (наприклад, трофічний статус) та його положення відносно абіотичних умов існування (температури, вологості тощо) (Кл., с. 59); *екологічна піраміда* (піраміда – велика кам'яна споруда з чотирикутною основою і трикутними боковими поверхнями, які утворюють на вершині будівлі гострий кут, що служила гробницею фараонів у стародавньому Єгипті (СУМ, Т. 6, с. 538) / 1) співвідношення між продуцентами, консументами й редуцентами в екосистемі, що виражається в одиницях маси (піраміда біомас), числом особин (піраміда чисел) або одиницях енергії (піраміда енергій); 2) закономірне зменшення кількості осо-

бин (піраміда чисел), біомаси (піраміда біомаси) та енергії (піраміда енергії) у кожній наступній ланці ланцюгів живлення в екосистемі (Кл., с. 59); *морські огірки* (огірки – множина до огірок – овочева городня рослина родини гарбузових із сланим стеблом і невеликими довгастими плодами (СУМ, Т. 5, с. 614) / те саме, що й Голонтурії – клас тварин із підтипу ехінозої у типі голкошкірих (Кл., с. 120); *кора вивітрювання* (кора – верхня, здебільшого легко відокремлювана оболонка, що вкриває стебла, гілки, стовбури, коріння рослин (СУМ, Т. 4, с. 284) / поверхневий шар Землі, що утворився після розкладання гірських порід під дією абіотичних і біотичних чинників середовища (Кл., с. 96); *ланцюги живлення* (ланцюги – множина до ланцюг – ряд металевих кілець, послідовно з'єднаних одне з одним (СУМ, Т. 4, с. 446) / певна послідовність, яку створюють групи (види) організмів у системі передачі речовин і енергії, де кожна попередня ланка є їжею для наступної (Кл., с. 102); *пояс рослинності* (пояс – шкіряна, в'язана і т. ін. довга смуга для підперізування одягу в стані (СУМ, Т. 7, с. 495) / один із вертикальних поясів, який утворює певний тип рослинності (Кл., с. 158) тощо.

За морфологічним виявом у досліджуваній терміносистемі виявлено метафори іменникові (чоловічого роду – *відділ, гарем, замок, квартал, кошик*, жіночого роду – *грива, емаль, депресія, кладка, консервація, коробочка, лава, лялечка, маска, раковина, тераса*, середнього роду – *дзеркальце* та вжиті у формі множини – *антени, веснянки, голки, гребені, губки, кораблики*) та прикметникові (*вітальний*).

Висновки. Дослідження показало, що лексико-семантичний (семантичний) спосіб термінотворення активно виявляє себе в українській терміносистемі природничомузейної справи. Він полягає в термінологізації мовних одиниць загальноживаної лексики, які повністю втрачають зв'язок зі своїм первинним значенням, набуваючи якісно нового семантичного навантаження, або зберігають певний зв'язок із твірним елементом. Зауважимо, що такі терміноодиниці функціонують в досліджуваній терміносистемі і як окремі синтетичні терміноодиниці, і як складники терміносполук.

Список літератури:

1. Булик-Верхола С. Вторинна номінація як спосіб творення музичних термінів в українській мові. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : *Проблеми української термінології*. № 620. 2008. С. 62–65.
2. Вакарюк Л. О., Панцьо С. Є. Українська мова. Морфеміка і словотвір. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. 200 с.

3. Гапонова Л. Є. Роль метафори у формуванні української криміналістичної термінології. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2013. Вип. 9. С. 97–103.
4. Голубінка Н. І., Литвин О. Г., Голубінка Ю. І. Особливості творення термінів картографії. *Молодий вчений*. 2020. № 7 (83). С. 159–163.
5. Грибнік Ю. І. Процеси метафоризації та метонімізації у термінології геодезії і кадастру. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна*. 2014. Вип. 49. С. 311–313.
6. Каламбет Я. І., Приймак Ю. А. Метафоричне перенесення як спосіб термінотворення в нафтогазовій галузі (на матеріалі англійської та української мов). *Молодий вчений. Філологічні науки*. 2019. № 9(73). С. 175–178.
7. Климишин О. С. Природничка музейна термінологія : словник-довідник. Львів : Державний природознавчий музей НАН України, 2003. 244 с.
8. Ковалик І. І. Вчення про словотвір. Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1961. Вип. 2. 84 с.
9. Кринець О. Метафора й метонімія як чинники творення й розвитку української технічної термінології. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Проблеми української термінології*. 2010. № 675. С. 23–27.
10. Куньч З. Й., Харчук Л. В. Особливості лексико-семантичного способу термінотворення (на матеріалі української електроенергетичної термінології). *Український смисл*. 2017. С. 141–150.
11. Лоскутова Н. М. Процес семантичної деривації в кінематографічній терміносистемі французької та української мов. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна*. 2014. Вип. 43. С. 164–167.
12. Мороз А. Явище метафори у фаховій мові торгівлі (на матеріалі німецької та української мов). *Наукові записки Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Філологічні науки*. 2009. Вип. 81 (1). С. 205–208.
13. Морозова Г. О. Вторинна номінація як спосіб творення термінів акушерства і гінекології. *Термінологічний вісник*. 2013. Вип. 2(2). С. 38–41.
14. Скірта А. А., Кузнецова І. В. Метафора як засіб утворення англійських юридичних термінів під час вторинної номінації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2019. № 40. Т. 2. С. 76–80.
15. Федькова І. А. Вторинна номінація як засіб поповнення української хореографічної лексики. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Філологічні науки*. 2014. Вип. 37. С. 244–247.
16. Харик О. В. Метафорична номінація в кардіологічній термінології. *Studia Linguistica*. 2017. Вип. 11. С. 106–117.
17. Цісар Н. З. Вторинна номінація в системі української медичної термінології : дис. ... канд. філол. наук :10.02.01 «Українська мова». Львів, 2009. 267 с.
18. Чорновол Г. Особливості метафоризації економічних термінів у сучасних масмедіях. *Проблеми української термінології : зб. наук. праць XVI міжнар. наук. конф.* (м. Львів, 1–3 жовт. 2020 р.). Львів, 2020. С. 137–141.

Fetsko I. M. METAPHORICAL TRANSFER AS A METHOD OF TERM CREATION IN THE NATURAL MUSEUM FIELD DURING THE SECONDARY NOMINATION

The article analyzes the terms of the natural museum case, which arose as a result of secondary nomination – the application of a unit available in the language to nomenclate a scientific concept. This oldest method of term formation is called semantic, lexical-semantic, as the semantics of the terminological units changes. The types of semantic derivation are characterized on the example of term units represented in O. Klymyshin's term reference dictionary "Natural Museum Terminology" (2003), which represents a defined branch of scientific knowledge. It was determined that the lexical-semantic method of term formation is one of the productive ones for the terms of the natural museum field. The principles of metaphorical transfer in the studied term system of the Ukrainian language were also determined. Metaphor belongs to the universals of natural languages and, in principle, cannot be excluded from terminology, which, despite the tendency to order and unequivocal individual elements of the term system, remains a product of the natural development of language. Metaphor terms are the result of an active representation of the surrounding reality, and the interaction of professional and daily knowledge. Metaphor plays a special role in the processes of scientific nomination. It not only names an object or phenomenon, but also helps to illuminate the unknown through the known. Thus, a metaphor is needed first of all to make an idea accessible to other people, to include an unfamiliar object in the process of thinking and cognition. The main thematic groups of the studied terms, which were formed in a lexical-semantic way, were identified, as well as their place in the term system and specific features of their functioning in the field of natural museums field were clarified. It has been proven that such terms appeared in the terminological system of the natural museum case as a result of the reinterpretation of commonly used language units. It was noted that metaphorized term units can be single-component and function as part of term compounds.

Key words: terminological system of natural museum case, lexical-semantic method, secondary nomination, metaphor.

Шатілова Н. О.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ПОРІВНЯННЯ В МОВНО-ОБРАЗНІЙ СИСТЕМІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ СИДОРА ВОРОБКЕВИЧА)

У статті розкрито стилістичні властивості та експресивно-виражальний потенціал порівняльних конструкцій у художніх текстах С. Воробкевича – видатного українського письменника Буковини, який відомий не тільки як талановитий поет, прозаїк, драматург, педагог, громадський діяч, а й здобув широке визнання як фольклорист та композитор. Художні порівняння – домінуючий маркер синтаксичної організації творів письменника, ідіостиль якого виформовувався під впливом фольклорної та уснорозмовної стихії. Майстерність автора експресивізувати цілісні образи засобами асоціативного зіставлення засвідчують передусім узвичаєні фольклорно-поетичні й народнорозмовні порівняльні структури. Традиційні порівняння в асоціативній площині «людина – природа», засвідчені передусім у портретних описах, містять символічні фольклорні зіставлення з назвами рослин і тварин, що маніфестують мовну картину світу українців, специфіку їх художньо-символічного світобачення та засвідчують глибоку обізнаність автора з народною творчістю. Народнорозмовні порівняння, фразеологізовані дієслівно-компаративні структури, почерпнуті з багатовікових спостережень і життєвого досвіду народу, вияскравлюють внутрішньо-психологічні деталі в поведінці персонажів, увиразнюють позитивну чи негативну авторську оцінку, надають іронічно-глузливих конотацій тощо. Спостережено, що порівняння в художньому тексті відображають закріплені в побутовій свідомості українців стереотипні образні асоціації й водночас постають вартісними виразниками авторського світовідчуття і світосприймання. Порівняння індивідуального характеру яскраво презентують індивідуально-авторську картину світу творця художнього тексту.

Ключові слова: художнє порівняння, порівняльна конструкція, художній текст, мовно-виражальний засіб, образність, мовна картина світу.

Постановка проблеми. Порівняння як засіб мовної виразності властиве різностильовим текстам, а передусім – художнім, що вирізняються особливою образністю, емоційністю, багатством та розмаїттям мовних засобів. Видатні творці художньої літератури звертаються до порівняльних конструкцій, увиразнюючи й експресивізуючи мову своїх творів. З огляду на те, що «порівняння виступають механізмом персоніфікованого моделювання та інтерпретації мовної картини світу» [1, с. 353], такі побудови є цікавим матеріалом для досліджень, сконцентрованих на виявах самотності ідіостилу письменника, визначенні специфіки його індивідуально-авторського почерку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Порівняння як мовно-естетичний засіб художньої образності має давню традицію студіювання: від праць давньогрецьких філософів до сучасних різновекторних інтерпретацій. В українському мовознавстві порівняльні конструкції як об'єкт наукових спостережень привертала увагу бага-

тьох учених (О. Потебня, І. Кучеренко, М. Каранська, В. Кононенко, Є. Павленко, С. Єрмоленко, М. Черемисіна, І. Олійник, М. Заборна, Т. Вільчинська, Н. Шаповалова, Л. Прокопчук, С. Рошко, Л. Мяснякіна, Л. Голоух, В. Городецька, О. Марчук та ін.). Порівняння витлумачують як «складну лінгвістичну категорію, якій притаманні антропоцентричність, прагнення до зіставлення через оцінювання віддалених одне від одного явищ дійсності і зумовленість суб'єктивним досвідом автора» [5, с. 7]. За авторитетним твердженням В. Кононенка, «виконання порівнянням пізнавальних, естетичних, лінгвокогнітивних, мовно-стилістичних функцій, передовсім у сфері художнього словомислення, виводить його на рівень одного з визначальних засобів текстотворення та образотворення» [3, с. 159].

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати порівняльні конструкції як експресивно-виражальний маркер художніх текстів видатного українського письменника Буковини Сидора Воробкевича (1836–1903), який відомий не тільки

як талановитий поет, прозаїк, драматург, педагог, громадський діяч, а й здобув широке визнання як фольклорист та композитор [4]. Художні тексти письменника наповнені порівняльними структурами, народними фразеологізованими сполуками з компаративною семантикою. Предмет опису – конструкції з експліцитним показником порівняння.

Виклад основного матеріалу. У структурі мовної моделі порівняння учені традиційно розрізняють: предмет (суб'єкт) порівняння; основу (ознаку) порівняння; образ (об'єкт) порівняння [2, с. 6], а також ведуть мову про четвертий складник – показник порівняльних відношень, тобто засіб мовного оформлення порівняльної семантики, стверджуючи, що він «відіграє вирішальну роль у реалізації компаративного змісту в чотириелементній моделі порівняльної конструкції («суб'єкт» – «об'єкт» – «основа» – «показник»), оскільки забезпечує її цілісність» [8, с. 5]. У досліджуваних текстах переважають поширені й непоширені порівняння зі сполучниками *як, мов, мовби, наче*, напр.: *Заспіваймо за Карпати, за квітки прекрасні, і за очі дівочії, як зіронька ясні* (I, с. 25)¹; *Моя душа і сьогодні, мов та ластівка, злітає під небеса* (II, с. 222); *То під дубом на флюярі, мовби хлопець молодий, у тинистім холодочку грає наш чабан старий* (I, с. 205); *Де співає в гаю, лузі мило соловій, потішає серце в тузі, наче чародій* (I, с. 53). Загальноприйнятим є поділ порівнянь на сполучникові і безсполучникові, логічні (поняттєві) й художні (образні) [6, с. 507]. Саме художні (образні) порівняння – традиційні та індивідуально-авторські – є одним із специфічних мовно-виражальних засобів синтаксичної організації художніх текстів. Функціонування традиційних порівнянь в художньому дискурсі – характерна ознака фольклорної традиції.

Естетично довершена мова усної народної творчості як своєрідний еталон словесно-образного вираження думки – невичерпне джерело художньої виразності. Дослідницькі студії (С. Єрмоленко, В. Жайворонок, Я. Гарасим, Л. Мацько, О. Сидоренко, Н. Данилюк, Т. Беценко, С. Бибики та ін.) постулюють думку, що мова української народної пісні як максимально відшліфований художньо-образний континуум репрезентує своєрідну знакову систему, в якій актуалізовані уні-

версальні, релевантні для етносу психоментальні мовноестетичні одиниці – різнорівневі словесно-образні знаки, що за ними закріплено відповідний денотативно-конотативний, асоціативно-символічний зміст. Тяглість традицій вивчення феномену фольклору як репрезентанта етнічного лінгвокультурного простору спричинила функціонування численних термінів на позначення таких одиниць – стилістема, фольклоризм, фольклорема, лінгвокультурема, етнокультурема, мовноестетичний знак національної культури, одиниці з національно-культурним компонентом, народнопоетична універсалія тощо. До таких лінгвокультурних одиниць уналежнюємо й традиційні порівняння. Конструйовані на основі колективних естетичних уподобань, вони маніфестують фольклорну картину світу та засвідчують глибоку обізнаність автора з народною творчістю свого народу.

Традиційний характер порівнянь С. Воробкевича виразно засвідчують ті структури, де предметом порівняння виступає людина, а об'єктом – природа. Зокрема портретні характеристики героїнь творів письменника осмислені крізь призму образів та етнокультурних символів, вербалізованих: 1) назвами рослин – калина, квітка, мак, рожа, лелія, напр.: *Чорногорські дівчата /.../ з лиця такі собі хороші, як калина в лузі* (II, с. 205); *Дівчина красна, як гаєва рожа...* (II, с. 210); *Наша панна Пелагія, Мила, красна, як лелія!* (II, с. 60); [Параска:] *Але дівка, як маківка!* (III, с. 39); *Дівчина лиш зарум'янилася, наче та рожа в городку, чи той полевий мак, і мов сполошена голубка ні пари з уст* (II, с. 78); 2) назвами птахів – голубка, пава, ластівка, як-от: [Марійка:] *Я хороша, як ягідка, як ластівка, а він щоб не приснився!* (III, с. 71); *Красна, тишна як та пава, – ся Марійка кучерява...* (I, с. 165); 3) назвами небесних світил – зірка, сонце, напр.: *Мав і я сестру любу, красну, мов те сонце ясне...* (II, с. 18); *Тут уже стояла Мара хороша, як зірка на заранню* (II, с. 118).

Традиційні порівняння використовує автор і для опису конкретних рис зовнішності дівчини, серед них також чимало сталих формул, як-от: дівочий стан – тополя, смерічка (...*стан гнучкий, мов у тополі* (II, с. 5); [Анниця:] *І я раз собі гнучка була, росла, як та смерічка...* (III, с. 54); личко – небо, малина; очі – зірниці; губи – калина (*Личко в неї рум'яне, мов небо до схід сонця...* (II, с. 118); *В неї личко, як малина, а губонька, як калина;* у Марійки з Молдовиці *ясні очі – дві зірниці* (I, с. 165). Як бачимо, портрет героїнь

¹ Ілюстративний матеріал подаємо за виданням: *Твори Іздора Воробкевича. Львів : Вид-во товариства «Просвіта»: Т. 1 : Поезії / [авт. передм. Ю. Романчук]. 1909. 420 с.; Т. 2 : Оповідання. 1911. 412 с.; Т. 3 : Драматичні твори. 1911. 421 с. (Руська письменність)*, зазначаючи в дужках номери тому та сторінки (цитуючи, дотримуємося правописної системи видання).

Воробкевичевих творів відповідає оспіваним у піснях народним стереотипам про дівочу красу. Фольклорне походження таких порівняльних конструкцій засвідчує ускладнення їхніх компонентів зменшено-пестливими суфіксами, що передають водночас й позитивну авторську оцінку зображуваного.

Як прояв асоціативного мислення, порівняльні конструкції не менш поетично виформовують образ зовнішності юнака. Хлопець у досліджуваних текстах порівнюється найчастіше з деревом та птахом, що також характерно для фольклору, як-от: хлопець – явір, дуб, смерека, напр.: **Високий, неначе явір молоденький, чорнобривий, кучерявий** (II, с. 115–116); **Виріс Амброзій, мов смерека, а здоровий, мов дуб** (II, с. 40); **Хлопці як смеріч високі, як дуби сильні** (II, с. 74); хлопець – сокіл, як-от: **І погляд в него ясний та веселий немов у сокола, що під небесами літає** (II, с. 116). Зреалізоване в текстах С. Воробкевича й закріплене в народнопісенних джерелах порівняння закоханої пари з голубами: закохані – голуби, горлиці: **Жили собі Марко і Ірена, наче двоє голуб'ят...** (II, с. 81); [Ксеня:] **Ми більше як п'ять років любимо ся, воркочемо собі, як пара горлиць** (III, с. 207). Подібні утрадиційнені порівняння відбивають національний колорит, виражаючи мовну картину світу українців, їх художньо-символічне світобачення.

Естетизує художній текст нанизування традиційних порівнянь у портретних описах, як-от: [Павло:] **У млині, у млиночку Полюбив я дівчиночку, Довгі, чорнії косиці, Очі в неї, як зірниць, А губоньки – то малина, Любка моя Василина!** (III, с. 141). Творчій манері С. Воробкевича властиві розгорнуті контексти-порівняння, що образно характеризують персонажів і містять виразну оцінну семантику, пор.: **Очи сині, як те небо, волос золотився на головоньці, брови наче намальовані, личко гладке та рум'яне, хоч води напиться, а стан гнучкий, мов у тополі. Хорошою вдала ся Івга, мов гетьманиша, а красною, як калина в лузі** (II, с. 5); **Гарний легінь був собі Юрій, здоровий, як дуб, рослий, як ялиця, вусок, як галка, чорний, а довгий, як у Запорозжця-козака** (II, с. 289). Такі насичені традиційними порівняннями розлогі конструкції увиразнюють синтаксичну організацію текстів письменника, надаючи народнопісенного колориту.

Особливим синтаксичним прийомом, що засвідчує фольклорно-пісенний характер порівняльних конструкцій, є заперечні порівняння – однотипні далекі за змістом складні речення образного змісту,

в яких заключну частину протиставлено першій, утім «саме ця видима далекість, викликаючи цілий комплекс додаткових асоціацій, служить глибокому і різнобічному сприйняттю усього складного образу, його семантичної структури» [7, с. 58], напр.: **У тій Руській Молдовиці над потоком у вдовиці не зірниця ясно сяє, то дівчина проживає** (I, с. 165); **Над Прутом у лузі не місяць зійшов, то хлопець до кралі-дівчини прийшов** (I, с. 159). **Ой то не орлиця за свої орленята б'ється, то стара Горпина на лютого бісурмана руки здимає, свої діти заступає** (II, с. 6). Такі структури також базуються на асоціаціях з явищами природи та містять символічні фольклорні зіставлення (пор.: зірниця – дівчина, місяць – хлопець, орлиця – мати). Особлива ритмомелодика наповнює художній текст драматичними інтонаціями, нагадуючи народні думи.

Авторську аксіологічну оцінку увиразнюють заперечні порівняння, позначені стійкими негативними конотаціями, пор.: **То не вовки-сіроманиці стадо овець розпуджували – то турки, бісурмани, лихі яничари бідних невольників доганяли** (II, с. 23). У зіставленні з описаними вище такі специфічні порівняння підсилюють емоційність мови художніх творів письменника, вияскравлюючи два діаметрально протилежні почуття, що ними пронизана його творчість, – безмежну любов до свого народу, серед якого він ріс і жив, та люту ненависть до його кривдників. Опис останніх (ворогів) позначений у творах митця яскравою негативною конотацією, пор.: **Позліталися невірні, як хижі орли, до Бахчисараю, а звідси мов саранча чорною хмарою пустилися на нашу Україну** (II, с. 6); **Не по своїй волі плила вона у далеку чужину; ... раби турецькі, як ті собаки, вірно стережуть її** (II, с. 8–9). Експресивність таких порівнянь підсилює контекстуальне мовне оточення – лексеми з оцінною семантикою, що увиразнюють аксіологічне забарвлення: **Мов з непереборного джерела пливе невірство, мов із землі виростають на трупах нові війська турецькі** (II, с. 88). У художньому тексті такі порівняльні конструкції є прагматично спрямованим знаком, передають асоціативно-оцінну семантику, відображаючи не лише почуттєві стереотипи українців як етнокультурної спільноти, своєрідність їхньої мовної картини світу, але й постають вартісними виразниками авторського світовідчуття і світосприймання.

Фольклорна та уснорозмовна стихія, що під їх впливом формувалася мовостиль С. Воробкевича, спричинили широке функціонування в текстах його творів низки народнорозмовних порівнянь, що

вияскравлюють внутрішньо-психологічні деталі в поведінці персонажів. Побутова свідомість українців закріпила порівняння людини, її вдачі, поведінки і з іншими істотами, що мають яскраво виражені й добре відомі мовцеві характеристики. У художніх текстах чимало компаративем, де об'єктом порівняння виступають: 1) тварини: *За гніздами як той кіт дрався, на самий вершок тополі лазив, не раз гілляка з ним уломиться, він упаде і регочеться, як коник* (II, с. 240); *Але тут Іриночка вже коло него, як вивірка вертиться, просить розгоститися...* (II, с. 247); 2) комахи: *Дівчата, господи! як пчоли до повного цвіту, до Максима липнуть, а йому байдуже* (II, с. 116); *Знаєш, як його наш владика Сава ненавидів, на очі знести не міг; насакаували вони один на другого, як в'їдливі шершені* (с. 93); *Присіли сердегу діточки, як комарі, та ще до того самі доньки* (II, с. 44); 3) рослини: *Як побачила, що Митро по саду простує, як гвоздичок, покрасніла...* (II, с. 244); *Тут доглядала вона свою дитину, наче квітку у городі, під її рукою розвивався малий Іво, мов той барвінок хрещатий* (II, с. 113); 4) птахи: *Старий наче молодіє, завів пісню, мов воркїтливий сивий голуб* (II, с. 205); *На свіжі загопи ворогів надлітають, мов бистрі орли, відважні Чорногорці* (II, с. 88); 5) плазуни: *Виїхав Мурашка, неначе змії лютий* (I, с. 246); 6) демонічні істоти – чорт, сатана, мара, гаспид, як-от: *Спершу не цурався Митро дівочого роду, а з часом якось притаївся й від чорнобрових, як чорт від ладану й кропила, скривався* (II, с. 241); *Вдарив нагайкою коня і щез, як сатана, з наших очей* (II, с. 79); – *Я вже здоров як горіх, – відповів хорий і, мов та мара, зник* (II, с. 189); *В турецькім таборі, мов гаспид, роз'ярився старий паша* (II, с. 89). Порівняння, як бачимо, здійснюється на основі подібності поведінки, рухів, кольорової чи звукової схожості, для інтенсифікації дії тощо. Розмаїття таких художньо-образних порівнянь, «з одного боку, мають викликати в уяві читача нібито звичні словесні картини, з іншого – ускладнюють художній текст, роблять його багатоплановим, багатоплановим, тобто примушують працювати думку й уяву» [2, с. 3].

Об'єктами народнорозмовних порівнянь виступають й реалії повсякденно-побутової сфери, надаючи образам буденності, справжньої народності, пор.: *Тяжко стогнав Іво, до півночі у болях карався і, мов та свічка, догоряв* (II, с. 96); *Амброзій став серед хати, мов камінний стовп, та нічичирк* (II, с. 52); *Бідні діточки її, мов ланцями, до хати приковували* (II с. 187); *Мов*

острою косою, скосив ти всі мої надії, мрії і сни! (II, с. 267); *Мов срібний човник, пливе місяць по сонному світі* (II, с. 210); *Ти, мов острою пилою, моє бідне серце на дві половини перетинаєш...* (II, с. 326). Такі порівняння побудовані на прямій семантиці компонентів і, маючи прозору логіко-семантичну основу, не потребують особливих зусиль їх декодування.

У ролі об'єктів порівнянь у досліджуваних текстах фіксуємо й лексичні регіональні мовні елементи, напр.: *Сидиш тут, як кертиця у норі; тобі байдуже, що в Чорногорі діється* (II, с. 70); *Всюди ниви у розкоші, мов той ковер тканий* (I, с. 336); *Коли гадь кого вкусила, то ти, мов бричем, пухлину відтинав* (II, с. 178); *...як нещасна, залята кров'ю, мов підтяте бервено, до землі валиться...* (II, с. 152). Діалектна лексика в структурі порівняльних конструкцій відтворює особливості мовлення головних героїв Воробкевичевих творів – мешканців буковинського краю.

Мова творів С. Воробкевича багата на компаративні звороти, виражені фразеологізованими сполуками, напр.: *Чорногорська дівця той Фес так стереже, як зіницю ока, і аж при слобі його здіймає* (II, с. 76); *... жаль і туга по покійній Гафії, з котрою щасливо, но коротко прожив, точили його, як той червак* (II, с. 239); – *Добре, тату, – кажу, а сам так то вже радію, як мала дитина, бо, бачите, не був ще ніколи у Чернівцях* (II, с. 34); *Пильнував его старий, мов свою душу, щоб з него доброго дяка виробити* (II, с. 40); *Перед молодю парою станула, мов із землі виринула, вдова Маріора* (II, с. 379); *Кожде слово, що до него промовить, мов цукром посипує* (II, с. 315). Фразеологізовані дієслівно-компаративні структури функціують у художньому тексті як засіб стилізації образів персонажів з іронічно-глузливою конотацією, як-от: *Справді, взяв солом'яний парубок золоту дівку, а він уступив у закон, як собака в цибулю* (II, с. 58); – *Правда, батьку... таких головатиць вуйко Юрашкович на своїм віку не бачив, хоч кисне на тім озері, як бурак у борщі, – сказав сміючись Марко* (II, с. 67); *Я й ту натуру тобі вижену і всі хитроці з тебе викурю, як тхора з дула* (II, с. 245); *Було, як зачне співати і ногою такт бити, як по уха почервоніє і очима закрутить, мов той заколений баран* (II, с. 41). Такі породженні образними асоціаціями компаративні структури письменник черпає з багатовікових спостережень і життєвого досвіду свого народу, серед якого виріс і жив.

Узвичаєні народно-поетичні порівняльні паралелі ілюструють у досліджуваних художніх тек-

стах й конструкції із семантикою кольору, як-от: а) білий: *Стіни білі, як сніг* (II, с. 26); *Худошвава жовта твар стала біла, як крейда* (II, с. 368); *На постелі лежить Мара недужа, бліда, неначе стіна* (II, с. 124); б) червоний: *А панич, як підтягнувся, став червоний, як буряк* (I, с. 97); *Сходить круглолиций місяць з-над Лиман, а червоний, як кров свіжа* (I, с. 958); *Панна Фльорика почервоніла, як маківка* (II, с. 352); *Юсуф лиш зачервонівся, мов калина у лузі* (II, с. 14); в) жовтий: *По жовтому, мов віск, лицю розсіяли ся рясні морщини* (II, с. 110); *А я мала сукеночку тоненьку, жовту, як шафран* (II, с. 254); г) синій: *Волос чорний, брови чорні, а око синє, як то боже небо* (II, с. 193); г) зелений: *Моя фоя зеленіє, як смагд* (II, с. 393); *Дивлюсь – надбігає в зеленім, як шпінат, шарафани панна Доротка* (II, с. 281); д) чорний: *Не присяг би я, що се він, бо чорний, чорний був, як той біс!* (II, с. 90). Звертаючись до традиційних, загальновідомих кольористичних асоціацій, С. Воробкевич створює разом з тим й несподівані порівняння: *Кругом столітній ліс стоїть, там озеро видати глибоке, чорне, як той гріх, аж лячно споминати* (I, с. 315). Такі структури увиразнюють художній текст, деталізують портретні описи, надають вичерпну характеристику предметам і явищам тощо.

Порівняння індивідуального характеру яскраво презентують індивідуально-авторську мовну картину світу творця художнього тексту. Побудовані на індивідуальних асоціаціях, суб'єктивних естетичних уподобаннях, вони мають значний прагматичний потенціал, як-от: *Море дримає, хіба часом від Дарданеллів вітрець тихесенький надлетить і, мов жених, з морем пошепоче* (II, с. 10). Деякі авторські порівняння мають складну логіко-семантичну основу і потребують активної асоціативної й інтелектуальної діяльності від

читача, як-от: *Мов Акрополь великанська, Колоссеум славне, Пропилеї мрамурові, мов Партедон давний – так здають ся тії гори!* (I, с. 333); *От ся взірцева мама, мов та Римлянка Корнелія, любить як свою душу єдиного рідного сина...* (II, с. 321). Таке розмаїття образних асоціацій, цікава інтерпретація життєвих спостережень засвідчує майстерність С. Воробкевича як неперевершеного майстра художнього слова.

Висновки і пропозиції. Порівняння – присутній мовно-виражальний засіб художнього тексту, що репрезентує майстерність автора експресивізувати цілісні образи засобами асоціативного зіставлення. Конкретно-чуттєвої узагальненості надають художньому тексту народнопоетичні порівняння дівчини з рослинами (калина, рожа, мак, цвіт, тополя, малина, смерічка, терен, лелія), птахом (голубка, пава, ластівка), небесними світилами (зірка, місяць); хлопця з деревом (явір, смерека, дуб), закоханої пари з птахами (голуби, горлиці), а ворогів – з хижими орлами, вовками, собаками, саранчею. Як знаки української етнокультури, традиційні для української мови народні символи, ці структури акумулюють своєрідну образність, етичні та естетичні оцінки, виражаючи специфіку художньо-символічного світобачення українців.

Порівняння народнорозмовного характеру, фразеологізовані компаративні структури слугують засобами портретування, вияскравлюють внутрішньо-психологічні деталі в поведінці персонажів, актуалізують закріплені в побутовій свідомості українців стереотипні образні асоціації, увиразнюють позитивну чи негативну авторську оцінку, надають іронічно-глузливих конотацій тощо. Перспективним є детальний опис індивідуально-авторських порівнянь С. Воробкевича як маркерів естетизації художнього дискурсу.

Список літератури:

1. Вільчинська Т. Структурно-стилістичні особливості порівняльних конструкцій як механізм інтерпретації мовної картини світу у поетичному ідіолекті Т. Шевченка. *Науковий вісник Чернівецького університету: Слов'янська філологія*. Вип. 321–322. Чернівці : Рута, 2007. С. 349–354.
2. Голоюх Л. В. Порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту (на матеріалі сучасної української історичної прози) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ , 1996. 19 с.
3. Кононенко В.І. Прагматика художнього тексту: пошуки новостилі : монографія. Київ; Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2021. 365 с.
4. Кульбабська О. В., Шатілова Н. О. «Пишу, як серце диктує...» (Ідіостиль Сидора Воробкевича) : монографія. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2016. 456 с. (Мовні скарби Буковини).
5. Марчук О. І. Структурно-типологічні параметри порівняльних конструкцій в ідіостилі М. Коцюбинського : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Одеса, 2003. 20 с.
6. Мацько Л.І. Порівняння. *Українська мова: Енциклопедія / редкол.: Русанівський В.М. (співголова), Тараненко О.О. (співголова), М.П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. К.: Вид-во «Українська енцикл.» імені М.П. Бажана, 2004. С. 507.*

7. Пилинський Я. М. Порівняння як засіб творення народнопісенного стилю. *Культура слова. Республіканський міжвідомчий збірник*. Вип. 32. Київ : Наук. думка, 1987. С. 56–58.
8. Шаповалова Н. П. Функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій сучасної української мови: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Донецьк, 1998. 17 с.

Shatilova N. O. COMPARISON IN THE LANGUAGE-PICTURE SYSTEM OF ARTISTIC TEXT (BASED ON THE WORKS OF SYDIR VOROBKEVYCH)

The article analyzes the stylistic properties and expressive potential of comparative constructions in S. Vorobkevych's artistic texts, who is known not only as a talented poet, prose writer, playwright, teacher, public figure, but also as a folklorist and composer. Artistic similes are a dominant marker of the syntactic organization of the writer's works, whose idiostyle was formed under the influence of folklore and colloquial elements. The author's mastery of expressing integral images by means of associative juxtaposition is evidenced above all by the usual folklore-poetic and vernacular comparative structures. Traditional comparisons in the associative plane "man – nature", evidenced primarily in portrait descriptions, contain symbolic folklore juxtapositions with the names of plants and animals, which manifest the linguistic picture of the world of Ukrainians, their artistic and symbolic worldview and indicate the author's deep familiarity with folk art. Vernacular similes, phraseologized verb-comparative structures, taken from centuries-old observations and life experience of the people, depict inner-psychological details in the behavior of the characters, convey a positive or negative author's assessment, provide ironic and mocking connotations, etc. It was observed that the comparisons in the artistic text reflect not only stereotypical figurative associations fixed in the everyday consciousness of Ukrainians, but also become valuable expressions of the author's worldview and perception. Comparisons of an individual character present an individual author's picture of the world of the creator of the artistic text.

Key words: *artistic comparison, comparative construction, artistic text, means of linguistic expression, imagery, linguistic picture of the world.*

Юносова В. О.

Бердянський державний педагогічний університет

ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНА ЛЕКСИКА НА ПОЗНАЧЕННЯ НАЗВ ОСІБ У РОМАНІ ЛЮКО ДАШВАР «РАЙ.ЦЕНТР»

У статті досліджено емоційно-експресивну лексику української мови, яка є важливим складником системи виражально-зображальних засобів художніх текстів. Зокрема схарактеризовано експресиви на позначення назв осіб на матеріалі роману сучасної письменниці Люко Дашвар, чії твори нині стали справжніми бестселерами. Виділено семантичні групи емоційно-експресивної лексики на позначення осіб за їхніми зовнішніми ознаками та внутрішніми якостями, рисами характеру, суспільним становищем, родинними зв'язками тощо. Проаналізовано використання іменників на позначення осіб, що репрезентують емоційно-експресивну лексику та відповідно класифіковано їх залежно від маркування в лексикографічних виданнях: вульгарні, лайливі, зневажливі, іронічні, фамільярні, жаргонні, зменшено-пестливі, згрубілі, розмовні. Звернено увагу на можливість уживання лексем у переносному значенні, у зв'язку з чим розглянуто метафоризацію як важливий засіб емоційності мовлення. Виявлено лексеми зі зменшено-пестливими суфіксами, які набувають у творі не пестливого, а зневажливого або іронічного відтінку. Досліджено експресиви, які мають декілька стилістичних маркувань. Доведено, що значно підсилюють експресивний ефект висловлення епітети, особливо якщо вони також належать до маркованої лексики. З'ясовано зміни в лексичному значенні певних експресивів упродовж розвитку мови та визначено їхню стилістичну роль. Зроблено висновки, що використані емоційно-експресивні лексеми з різною додатковою конотацією найточніше передають мовлення персонажів роману, яке є віддзеркаленням реальної мовної ситуації в суспільстві. Уживання емоційно-експресивних лексем для характеристики осіб сприяє більш інтенсивному вираженню почуттів, емоцій, створює колорит невимушеності, простоти, викликає в читача певні уявлення й асоціації.

Ключові слова: емоційно-експресивна лексика, експресиви, конотація, стилістичне маркування, стилістична роль.

Постановка проблеми. Мова є не лише найважливішим засобом людського спілкування, але й передає емоційний стан мовців в акті комунікації. Емоції супроводжують будь-які прояви життєдіяльності людини й виявляються на всіх рівнях мови, кожен з яких має свою систему засобів вираження. Художня література, яка відображає дійсність у художніх образах, є невичерпним джерелом дослідження емоційно-експресивної лексики української мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням експресивів та їхньої ролі в художніх текстах займалися Н. Бойко, І. Веремійчук, С. Єрмоленко, О. Кабиш, Л. Мацько, А. Мойсієнко, О. Селіванова, Н. Сологуб, Л. Ставицька, В. Чабаненко та ін. Серед актуальних і суперечливих проблем дослідження художнього тексту залишаються його структурно-семантична організація, «розкриття особливостей мовно-образного й художньо-символьного вимірів, актуалізація виражально-зображальних засобів,

моделювання емотивно-аксіологічних значень невих планів, декодування яких значною мірою пов'язане з об'єктивацією різнорівневих виражально-зображальних засобів. У межах таких засобів передусім привертають увагу лексико-семантичні експресиви, що беруть участь у формуванні змістової структури тексту, слугують засобами увиразнення, посилення емотивно-оцінного потенціалу нейтральних лексичних одиниць і належать до стилетвірних компонентів художніх просторів» [1, с. 7].

Постановка завдання. Нашу увагу привернула мовотворчість сучасної письменниці Люко Дашвар, романи якої були призерами на поважних літературних конкурсах і сьогодні стали справжніми українськими бестселерами. Мета роботи – схарактеризувати емоційно-експресивну лексику на позначення назв осіб у романі Люко Дашвар «РАЙ.центр».

Виклад основного матеріалу. Зібраний фактичний матеріал уможливив виділення семан-

тичних груп емоційно-експресивної лексики на позначення осіб за їхніми зовнішніми ознаками та внутрішніми якостями, рисами характеру тощо. Зокрема, виділяємо найменування осіб за їхніми зовнішніми ознаками, а саме: за віковими особливостями (*дівка, дівчатко, пацан, хлопчина, хлоп'як, чувак, старенька*); за статурою (*парубище, дідуган, бичара, корова, чолов'яга*); за зовнішнім виглядом, умінням людини доглядати себе (*білявка, красунчик, чепуруха, хвойда*). Окремі групи складають найменування осіб за родинними стосунками (*матуся, татко, синочок, братик, сестричка*) та за суспільним становищем, професією (*купчик, царьок, журналюга, менеджер, мент, ДАїшник*).

Авторка надає перевагу змалюванню внутрішнього світу персонажів. Тож можна виокремити такі найменування осіб за їхніми рисами вдачі та характеру: *підла, негідна, підступна людина, ворог (бандюга, виродок, ірод, падло, паскуда, паскудник, покидьок, потвора, сволота, стерво, скотиняка, сука, тварюка, садюга)*; розумово обмежена людина (*дурепка, дурник, дебіл, бовдур, ідіот, кретин, мудак, йолоп, недоумок, придурок*); впливова, авторитетна людина, представник еліти (*бос, шеф, шишка, мажор*); наївна, некмітлива людина, невдаха (*лох, фраєр, лузер*); нахабна, нечемна людина, яка викликає огиду (*бидло, поганець, свиня*); **хитра, не завжди чесна людина** (*пройдисвіт, гадюка*); **бездіяльна, ледача людина** (*гультай, лобуряка*); **занадто говірка людина** (*базикало, патякало*); **недосвідчена людина, яка не вміє що-небудь робити, виконати з належним умінням** (*сосунок, теля, щеня*); **жінка легкої поведінки** (*шльондра, курва*); **розумна людина** (*розумник*); **хоробра людина** (*відчайдух*).

Усю емоційно-експресивну лексику на позначення назв осіб, зафіксовану в аналізованому творі, спробуємо поділити на групи залежно від її маркування в лексикографічних виданнях.

Велику групу назв осіб у романі складає лайлива лексика, що зумовлено його сюжетом. Ці лексеми відображають взаємостосунки людей, передають незадоволення в грубій формі, використовуються для образи, приниження опонента або надання йому негативної характеристики, пор.: *«Якесь провінційне бидло. Скоріш за все, припхалося в центр скаржитися і всю ніч куняло біля пішохідного мосту»* [2, с. 71], де *бидло* – «лайл. Скотина, хам» [6, Т. 1, с. 165]; *«І взагалі – він рятує цього бовдура Макса!»* [2, с. 77], де *бовдур* – «лайл. Про грубу, нерозумну людину; дурень, недотепа, йолоп, гевал» [6, Т. 1, с. 206]; *«Бусурмани рап-*

том завмерли, одночасно повернули голови вбік і швидко, мов хтось їх за мотузку смикнув, вибігли з кабінету» [2, с. 156], де *бусурман* – «уживається як лайливе слово» [6, Т. 1, с. 264]; *«Оце, мабуть, вичікували, виродки, поки він на ту Раду Європи поїде, а самі тут свій шухер-мухер провернуть...»* [2, с. 195], де *виродок* – «людина, що втратила кращі якості; недолюдок» // *лайл.*» [6, Т. 1, с. 474]; *«До опівдня відпочивальники білися один з одним об заклад, хто з двох ідіотів, які без передиху пірнають під мостом, першим піде на дно...»* [2, с. 211], де *ідіот* – «лайл. Дурень, недоумкувата людина» [6, Т. 4, с. 12]; *«– Сплю іродів, хай би вічно у пеклі горіли»* [2, с. 166], де *ірод* – «лайл. Дуже жорстока, люта людина; кат, недолюдок» [6, Т. 4, с. 47]; *«Ну я ж не самогубця! І не кретин»* [2, с. 58], де *кретин* – «лайл. Дурень, тупа, нікчемна людина; ідіот» [6, Т. 4, с. 337]; *«– Рідкісна паскуда, – насмілюся Іван Степанович. – Власник нашого цукрового заводу. Ростислав Коноваленко»* [2, с. 197], де *паскуда* – «лайл. Погана, мерзенна, підступна людина» [6, Т. 6, с. 86]; *«– Дякуй, підсвинку, що не хочу гріх на душу брати, а то би...»* [2, с. 58], де *підсвинок* – «уживається як лайливе слово стосовно дитини» [6, Т. 6, с. 496].

Часто слова з іншими стилістичними ремарками вживаються як лайливі:

– **вульг.** (виражає грубість, непристойність) + **лайл.**: *«– Ах ви ж паскудники! – не на жарт розсердилася старенька. – Як же ви всі мені остогиділи!»* [2, с. 19], де *паскудник* – «вульг. Той, хто робить погані, мерзенні, гидкі вчинки // Уживається як лайливе слово» [6, Т. 6, с. 87]; *«Баклан, сука, мобільний вимкнув»* [2, с. 159], де *сука* – «перен., вульг. «уживається як лайливе слово, перев. щодо жінки // Взагалі про підлу, нікчемну людину» [6, Т. 9, с. 830]; *«А раптом з'ясується, що цей лікар... аферист чи взагалі кримінальна сволота, а ми... А Володимир Гнатович йому допомагатиме...»* [2, с. 116], де *сволота* – «вульг. Підла людина; мерзотник // Уживається як лайка» [6, Т. 9, с. 100]; *«Плячуть у нічному клубі з друзями чи спить під боком у якоїсь шльондри»* [2, с. 216], де *шльондра* – «вульг., лайл. Повія, шлюха» [6, Т. 11, с. 496];

– **зневажл.** (передає неповагу, презирство) + **лайл.**: *«– Йолоп прителекуватий! – думав презирливо»* [2, с. 194], де *йолоп* – «зневажл., лайл. Те саме, що дурень; бевзь, недотепа» [6, Т. 4, с. 62]; *«...одного разу його корова заблукала й опинилася на науковому полі, а охоронці, покидьки, корову зарізали і продали»* [2, с. 121], де *покидьок* – «перен., зневажл. Морально роз-

кладена людина; непотріб, негідь, потолоч // Уживається в значенні *лайливого* слова» [6, Т. 7, с. 23]; «*Ні, це паті пройде без мене! Чому, чому?! Там буде хвойда Віта Челядинська*» [2, с. 28], де *хвойда* – «зневажл. Неохайна, нечепурна людина; нечепура» // Уживається як *лайливе* слово» [6, Т. 11, с. 46]; «– *Позбався свідка, Сердю! Люди – юди. Продажні тварюки*» [2, с. 190], де *юда (іуда)* – «зневажл., *лайл.* Зрадник, запроданець» [6, Т. 4, с. 57];

– *розм.* (створює колорит невимушеності, простоти) + *лайл.*: «*Але – вибач – і мовчати не буду, коли бачу, як моя єдина дитина божеволіє через якусь нікчемну дебілку*» [2, с. 174], де *дебілка* – *перен., розм.* «про тупу, нетямущу людину // *лайл.* Уживається з метою образити кого-небудь, засудити чийсь поведінку» [7]; «– *Недоумок... – завівся Макар. – Вона давно забула про нас*» [2, с. 112], де *недоумок* – «*розм.* Розумово недорозвинена, слабоумна людина // Уживається як *лайливе* слово» [6, Т. 5, с. 302]; «*Таке стерво та мама, рятуй мою душу*» [2, с. 170], де *стерво* – «*розм.* Підла, негідна людина; мерзотник // Уживається як *лайливе* слово» [6, Т. 9, с. 687].

Деякі іменники вживаються як *лайливі* слова, набуваючи переносного значення, пор.: «*Залишалося зрозуміти, де Коноваленко тримає лікаря, і проаналізувати аргументи, які не тільки змусять гниду Ростика відпустити дядька, але завалять самого Коноваленка...*» [2, с. 173], де *гнида* – «*перен., уживається як лайливе слово*» [6, Т. 2, с. 92]; «– *Як там наш лікар? – Втік, падло...*» [2, с. 177], де *падло* – «*перен., лайл.* Підла, негідна людина» [6, Т. 6, с. 13]; «– *Так це ти та гладка потвора, якій Люба голки у кріслі лишила?*» [2, с. 174], де *потвора* – «*перен.* Про люту, жорстоку і т. ін. людину, що втратила кращі моральні якості; недолюдок // *лайл.*» [6, Т. 7, с. 399].

Більшу частину *лайливої* та *вульгарної* лексики складають одиничні іменники. Якщо вони повторюються, то тільки задля надання вислову ще більшої експресії, про що свідчить уживання їх в окличних реченнях: «*Сволота, сволота! Як би їй тихо позбутися?...*» [2, с. 252], «– *Мені однаково, що ви зробите... Хоч убийте! Суки! Суки ви!*» [2, с. 224].

«Несподіване вживання певної лексичної одиниці, її функціональне переміщення з однієї сфери до іншої виступає потужним стимулом експресивності» [5, с. 130]. Саме таким важливим засобом емоційності мови є метафоризація. Метафори викликають глибокі емоції та дають змогу глибше розкрити психічний світ людини. У досліджуваному творі виділяємо іменники – назви тварин,

які, вживаючись у переносному значенні, служать для вираження негативних емоцій стосовно людини. Наведемо приклади такого вживання: «...*Сердюк глянув на Куну – у хорошій формі, гадюка*» [2, с. 190], де *гадюка* – «*перен., зневажл.* Про злу, підступну людину // Уживається як *лайливе* слово» [6, Т. 2, с. 11]; «*Козел Ростик сам вириє собі яму, коли замутив цю адміністративну реформу*» [2, с. 240], «– *Козел! Щоб тобі бандюки всі фары побили!*» [2, с. 142], де *козел* – «1. *мол., крим.; презирл.* Зрадник, донощик; ...3. *крим.* Найобразливіша лайка, адресована особі чоловічої статі, у злочинному середовищі» [8, с. 144]; «*Сердюка – у шмаття. Корова! У нього справи у десяти точках Києва, йому поспішати треба, він, можна сказати, всю родину з гівна витягує, а вона...*» [2, с. 162], де *корова* – «*перен., зневажл.* Про незграбну, товсту або нерозумну жінку» [6, Т. 4, с. 295]; «*Ідея Ромина, а Сердюк, невдячна свиня, йому навіть доброго слова не сказав*» [2, с. 177], де *свиня* – «*перен., лайл.* // Непорядна, нечемна, невдячна людина» [6, Т. 9, с. 72]; «*Марта взагалі надзвичайно розумна жінка, у справах всі нюанси прораховує, а те, що в особистому житті – невиправно наївне й довірливе теля, так тому їй до пари Макар*» [2, с. 210], де *теля* – «*перен., розм., зневажл.* Про молоду, недосвідчену або неспритну людину» [6, Т. 10, с. 65]; «*Сердюк сіпнувся до сина, вхопив за грудки. – Я на тебе працюю, щеня! Пішов звідси!*» [2, с. 229], де *щеня* – «*перен., лайл.* Дуже молода, недосвідчена людина; молокосос» [6, Т. 11, с. 581].

Уживання метафоризованих суфіксальних назв значно підсилює експресивність вислову, пор.: «*Пилипа до землі притисли – кажси, зміюко, усе чисто, бо кістки переламаємо!*» [2, с. 100]; «– *Йо... – смикнувся Макар, заволав на підлозі. – Козлино, козлино довбана... Я тебе кінчу, кінчу!*» [2, с. 134]; «– *Макарчику! Гоцику, слоняро! Та прокидай-теся, вар'яти падлючі!*» [2, с. 41]; «*Йому вже треба мчатися на виклик Сердюка, а цей бичара з квадратною щелепою в психоаналітика грається*» [2, с. 128]. Зауважимо, що іменник *бичара* у «Короткому словнику жаргонної лексики української мови» Л. Ставицької зафіксовано лише з одним значенням: *бичара* – «*мол., зневажл.* Те саме, що *бик 2* – «хлопець із села» [8, с. 46]. Однак в аналізованому романі він має те саме значення, що й *бик 1* – «*крим.* Фізично сильний чоловік» [Там само]. Отже, спостерігаємо розширення семантичного обсягу цього іменника.

Частина лексем на позначення осіб у романі має зневажливе забарвлення: «*Як був базікало*

білобрисе, таким і лишився, – уважно глянув на кума Микишка» [2, с. 91], де базікало – «зневажл. Той, хто любить багато говорити, базікати» [6, Т. 1, с. 88]; «Викрали мене якісь бандюги, били, щоби я сказав, ніби ти дівчину до самогубства довів...» [2, с. 224], де бандюга – «зневажл. Бандит» [6, Т. 1, с. 100]; «Від клубу ще роз'їжджалися останні, найзавзятіші гультяї-«селебритис» – хмільні, веселі, безтурботні» [2, с. 78], де гультяї – «зневажл. Той, хто любить гуляти, не хоче працювати; гульвіса, нероба, ледар» [6, Т. 2, с. 193]; «Бо тоді Рома Шиллер вже не професіонал – патякало пустопорожнє, продав неправдиву інформацію...» [2, с. 195], де патякало – «зневажл. Той, хто любить патякати. Говорити багато про щось неістотне, пусте, не варте уваги; базікати, теревенити» [6, Т. 6, с. 98]. Зневажлива лексика принижує гідність співрозмовника, адже передає неповагу, відсутність турботи про кого-небудь, презирство.

У досліджуваному творі значне стилістичне навантаження мають жаргонні назви осіб. Переважно вони є виразниками кількох додаткових емоційно-експресивних значень, пор.: «Про Максому нічну пригоду і свідка знали тільки дружина Женя, помічниця Марта, міліцейський бос Баклан і «мордодел» Рома Шиллер» [2, с. 148], де бос – «крим. Великий начальник // мол., жрм. Начальник на роботі» [8, с. 55]; «– Бомжя Рома Шиллер забрав, – домалювали картинку цікаві менеджери і з почуттям виконаного обов'язку розбіглися по своїх кабінетах» [2, с. 198], де бомж – «жрм. Людина без житла; волоцюга» [8, с. 53], менеджер – «мол., жарт. Менеджер» [8, с. 170]; «Спокійно, лохи! Макар знає, що робить» [2, с. 237], де лох – «мол., крим.; зневажл. або лайл. Тюхтій, роззява; некмітлива людина» [8, с. 165]; «У неї – метросексуал на «мазераті», а ми, як лузери...» [2, с. 112], де лузер – «жарг. Той, кому не щастить у чому-небудь або взагалі в житті; невдаха» [7]; «Клієнт – молоток!» [2, с. 119], де молоток – «жрм., крим.; схвальн. Молодець» [8, с. 177]; «Можна нейтралізувати, як любить казати мент Баклан, самого Коноваленка» [2, с. 125], де мент – «крим., тюр., мол. Міліціонер; будь-який працівник правоохоронних органів» [8, с. 173]; «Хай цей мудак скаже мені в очі, що оббрехав...» [2, с. 253], де мудак – «крим., мол., жрм.; вульг., зневажл., лайл. Дурна, нікчемна, шкідлива людина» [8, с. 178]; «Купа – не фраєр, Купа докопався б» [2, с. 247], де фраєр – «крим., мол.; ірон. або зневажл. Наївна, недосвідчена людина // Людина, яку легко обдурити» [8, с. 273]; «– Що, чуваки, діа-

мант загубили чи жити набридло? – спитав один» [2, с. 212], де чувак – «крим., мол. Молодий чоловік; юнак» [8, с. 294]; «Ваня Баклан... Шишка ментівська, старий партнер...» [2, с. 71], де шишка – «крим. і жрм. Впливова, авторитетна особа» [8, с. 301]. Уживання жаргонної лексики засвідчено переважно в мовленні молоді, «де спостерігається «замилування» жаргонізмами, настановами на «модність» і «сучасність», специфічність манери спілкуватися» [5, с. 130].

В аналізованому романі спостерігаємо назви осіб із суфіксами суб'єктивної оцінки. Утворення з аугментативними суфіксами містять негативну конотацію: «– От біда! Поки кататиметься – бандюки справу зроблять» [2, с. 194]; «– Де ти вештася, бомжаро?!» [2, с. 192]; «Дати грошей журналюгам, хай оберуть іншого «сірого кардинала» [2, с. 125]; «Злодюг троє, і чистих душ – не менше» [2, с. 233]; «– Невже не будете злодюк карати?» [2, с. 233]; «– Та знаю, хай би ви всі на «жигулі» попереїдали, падлюки!» [2, с. 58]; «– Садюга... З усіх твоїх геніальних планів завжди випадає зайва людина...» [2, с. 218]; «Почував себе останньою тварюкою і з подивом констатував – не жалкує, що згадав про ті голки» [2, с. 174]; «– Ти? – очманів. Та з розмаху по щоці – ляс! – Ах ти ж, скотиняко! – Та за грудки» [2, с. 58]. Часто такі лексеми виражають значення збільшеності, що переважно поєднується з відтінком зневажливості, навіть лайливості, пор.: «Бомжі біля смітневих баків, самотній дідуган із десятком повітряних кульок...» [2, с. 132], «З розмаху – хрус! Прямісінько у міцного, мов глиба, парубица!» [2, с. 6]; «Займіться чимось конструктивним, лобуряки!» [2, с. 249-250]. Однак аугментативи можуть передавати й позитивне ставлення до особи: «– Перепрощую! – На порозі виріс чолов'яга з м'язів» [2, с. 247].

Використання грубих, вульгарних, лайливих, жаргонних слів у мовленні «викликане певними прагматичними цілями і створює жвавність та наочність живого мовлення. Такі слова чітко протиставляються літературній нормі, і в цьому саме суть новизни їх використання. Вони завжди мають синоніми в літературній лексиці і, таким чином, виступають, сказати б, другорядними, більш експресивними, ніж звичайні, назвами предметів, які викликають емоційне ставлення до себе» [4, с. 79].

Частину лексем на позначення осіб засвідчено із позитивною семантикою. Їм властиве зменшено-пестливе значення. З-поміж них виділяємо як власні, так і загальні назви: «– Любочко! Ти вдома, дитино?!» [2, с. 24]; «Та вона заради

Максика...» [2, с. 68]; «– *Максимчику... – ледь чутно. – Синочку... Поможі... Ой! Серце, серце...»* [2, с. 143]; «– *Як живеш, Ростіку? – Сердюка раптом затопило морем спогадів»* [2, с. 251]. Загальні назви осіб здебільшого вжито для позначення родинних стосунків (*матуся, татко, бабуся, донечка, синок, синочок, братик, сестричка*): «– *Мамо, матусю... – кинувся до пані Жені. – «Швидку?»* [2, с. 144]; «*Щодня з лікарні – поважний стоматолог, – а вони з сестричкою біля порогу. Що татко приніс?»* [2, с. 137]; «– *Полюбила? – здивовано питала Люба маму, а перед очима лагідна бабуся»* [2, с. 188]; «*Тримайся, братіку. Я тебе до берега дотягну»* [2, с. 102]; «*Донечка дуже просила вам зателефонувати»* [2, с. 262]; «*Мама розповідала, як довго не приймала її сувора свекруха, як довго випробовувала. Тільки за півроку вперше назвала донєю, а мама все терпіла...»* [2, с. 188]; «– *Синочку, посидь біля мене трішечки»* [2, с. 144]; «– *Синку... Заспокойся... Я все розумію... Такий стрес»* [2, с. 228]. Рідше трапляються лексеми із зменшено-пестливим значенням, що є назвами осіб за віком, статтю тощо: «– *Кожна справжня мати має одну нездійсненну мрію – заслонити своє дитя від всіх бід, – почала обережно»* [2, с. 144]; «*У Дніпрі під пішохідним мостом борсалоя дівча, плуталося у довгій спідниці, руде волосся навколо шиї зашморгом»* [2, с. 10]; «*Аж бачать – на лавці під деревом хлоп'я років дев'яти сидить»* [2, с. 106]. Усі вони містять виразну конотацію любові, ласки, ніжності. Іменник *синок*, крім основного, має додаткове значення: «ласкаве звертання літньої або дорослої людини до молодого чоловіка, юнака, хлопчика» [6, Т. 9, с. 185]. Пор.: «*У другій руці дядько міцно стискав велику торбу з вельвету. – Доброї ночі, – знову. – Чуєш, синку... Оце справи до Києва за шкірку притягли»* [2, с. 11]; «– *Вибачай, синку, – знітився дядько»* [2, с. 58]. У звертанні до дорослої людини використання лексеми *хлопчик* (дитина чоловічої статі) надає вислову особливої ніжності, тепла, навіть інтимного забарвлення, пор.: «*Розчепила обійми, розляглася на Макарових колінах, пішла шляхи окреслювати. – Ми це зробимо, хлопчику мій!»* [2, с. 210].

У деяких випадках лексеми зі зменшено-пестливими суфіксами набувають у творі не пестливого, а зневажливого або іронічного відтінку, пор.: «– *Ні, волоцюжка бреше»* [2, с. 191], де *волоцюга* – «зневажл. Бездомна людина, яка не працює, а живе з крадіжок, жебрацтва і т. ін., постійно змінюючи місце перебування; бродяга, пройдисвіт» [6, Т. 1, с. 733]; «*А філолог*

Гоцик йшов і вперше за життя ніяк не міг відшукати те одне-єдине слово, яке змусило б цього лощеного, хоч і не боязкого красунчика сказати йому правду: де Люба?» [2, с. 182], де *красунчик* – «змениш.-пестл. до *красунь* [6, Т. 4, с. 329]; *красунь* – «Уродливий хлопець, чоловік; уродливець» [6, Т. 4, с. 326]; «*Ще за царя тут хазяйнував купчик, після революцій розміщувалися установи, а після Великої Вітчизняної будинок заселили трударями»* [2, с. 15], де *купчик* – «зневажл.; змениш. до *купець 1* [6, Т. 4, с. 405], *купець 1* «// У дореволюційній Росії – особа, що належала до купецького стану» [6, Т. 4, с. 402]; «*І я теж – старий недоумок. Повірів якомусь сосунку»* [2, с. 120], де *сосун* – «перен., зневажл. Молода, недосвідчена, невміла людина» [6, Т. 9, с. 470]; «*Рома не коновал Коноваленко і не пихатий царьок Сердюк»* [2, с. 193], де *царьок* – «зневажл., змениш. до *цар 1*» [6, Т. 11, с. 184]; *цар 1* – «// перен., розм. Повновладний господар над ким-, чим-небудь; розпорядник» [6, Т. 11, с. 180].

Крім іменників, на позначення осіб у творі вжито субстантивованій прикметник *старенька*, який виражає співчуття, прихильне ставлення до жінки, котра прожила багато років: «*Старенькій ломило кістки і при літньому сонці»* [2, с. 92].

Аугментативи і демінутиви, надаючи тим чи тим лексемам суб'єктивної оцінки, увиразнюють і поживляють мовлення.

У досліджуваному творі засвідчено низку лексем на позначення осіб, що в словниках мають ремарку «розмовне слово». А. Коваль вважає, що за своїми стилістично-смісловими якостями розмовна лексика не виходить за межі літературної мови, вживається в писемній і усній формах її (насамперед у художньому і, частково, у публіцистичному стилях), де створює колорит невимушеності, простоти і деякої експресивності [3, с. 105]. Це виразно ілюструють приклади її використання в аналізованому творі: «– *Баба втопиться...»* [2, с. 10], де *баба* – «розм. Взагалі жінка» [6, Т. 1, с. 75]; «*Пристойне житло на одну небідну сім'ю відчайдухи перекроїли на кілька крихітних, але суверенних територій»* [2, с. 15], де *відчайдух* – «розм. Про дуже хоробру, сміливу людину» [6, Т. 1, с. 659]; «*Дівка розгублено озирнулася і раптом полетіла у Дніпро»* [2, с. 9], де *дівка* – «розм. Те саме, що *дівчина* – «молода неодружена особа жіночої статі» [6, Т. 2, с. 297-298]; «*Зацілював-лоскотав доньчині шиї колючими вусами, так любив своїх дівчаток»* [2, с. 137], де *дівчатко* – «розм. Маленьке дівча» [6, Т. 2, с. 298]; «*А зараз можна удати з себе дурника – мовляв,*

не знав, не відав, що цукровий завод належить Коноваленку» [2, с. 126], де дурник – «розм. Не зовсім розумна людина; людина з розумовими вадами» [6, Т. 2, с. 440]; «А раніш за всіх до справ взялася Марта-клопотуха» [2, с. 158], де клопотуха – «розм. Жіночий рід до клопотун – той, хто дуже клопочеться» [6, Т. 4, с. 189]; «– Дитина без мамки мусить бути, – постановив» [2, с. 191], де мамка – «розм. Те саме, що мама» [6, Т. 4, с. 165]; «Абиякому поганцю гармату на пам'ятку не віддадуть. Мабуть, шанована людина була» [2, с. 106], де поганець – «розм. Той, хто викликає огиду, відразу (виглядом, поведінкою, вчинками і т. ін.)» [6, Т. 6, с. 701]; «Макс – інтелектуал, розумник і ... консерватор» [2, с. 222], де розумник – «розм. Розумна, розсудлива, знаюча людина» [6, Т. 8, с. 845]; «І тільки коли чорнявий, точно західняк, хлопчина з мішком будівельного сміття на спині вискочив з під'їзду і побіг до сміттєвих баків, Гоцик із Макаром зорієнтувалися...» [2, с. 170], де хлопчина – «розм. Те саме, що хлопець» [6, Т. 11, с. 85]; «Після приголомшливої розмови з хлоп'яком та його матусею на Свирю зійшло прозріння» [2, с. 149], де хлоп'як – «розм. Те саме, що хлопець 1 – дитина або підліток чоловічої статі» [6, Т. 11, с. 84]; «... коли порт'є обережно простягнув руку і спробував відірвати від хропуна дипломат, дядько підскочив на стільці, розмахнувся і я-а-а-ак лусне порт'є по пиці» [2, с. 86], де хропун – «розм. Той, хто хропе, має звичку хропіти» [6, Т. 11, с. 156]. «Зуб поклала б на холодильник, що хлопці плюнули на її нахабство і з'їхали, а їй – гроші з трьох і одна квартирантка-чепуруха» [2, с. 23], де чепуруха – «розм. Людина, яка звикла до чистоти й акуратності у всьому» [6, Т. 11, с. 295].

До розмовної лексики належать власні імена людей, що є варіантами офіційних власних назв. Вони також виконують у романі певні стилістичні функції, пор.: «В юні роки фізіологічне дорослішання **Вовки Сердюка** пішло не так, як у інших. Однолітки вже вуса брили, а у **Вовчика Сердюка** над губою чиста шкіра» [2, с. 160]; «– **Вово**, ти що там, заснув?», «**Макс** збирається шукати водолазів...» [2, с. 161]; «... вже йшла ловити таксі, щоб їхати до своєї манікюриши, та розговорилася з цікавим студентом, таким красунчиком, з такими очима, з таким чудовим іменем – **Сашико**...» [2, с. 192]; «Як пані **Женя** десять тисяч баксів бідним дітям на харч, так **Віта** – півмільйона. Ніби багатша» [2, с. 152]; «**Женька** теж не з слабкодухих» [2, с. 162]; «**Мака-рив** однокурсник **Вітько** Дрозд жив на славетній Тросцині...» [2, с. 169].

Епітети значно підсилюють експресивний ефект висловлення, пор.: «А вона, **стара дурена**, повірила...» [2, с. 208]; «– **Куме! Переправляймося на той берег. Бо схоплять, іроди кляті...**» [2, с. 101]; «**Перепечай** слів на вітер не кидає, та й не від свого імені патякав, йому, **старому козлу**, мабуть, крім проносного, від життя вженічого не треба» [2, с. 250-251]; «... він стільки років тернів **Перепечаєву** доньку, **дурну корову** з червоним дипломом лікаря, яка жодного дня не працювала, а тільки й уміла, що кричати з будь-якого приводу» [2, с. 245], «А хазяйка – справжня потвора. **Гладка хтива потвора**» [2, с. 82]; «– **Цинічні тварюки! Ви тіні тої дівчини не варті!**» [2, с. 224]. Особливо виразно це виявляється, коли прикметник-епітет також належить до маркованої лексики, як-от: «**Замовк, на зарюмсане дівча** глянув...» [2, с. 64], де зарюмсаний – «розм. Із слідами сліз, змочений сльозами, розпухлий від сліз (про очі, обличчя); заплаканий» [6, Т. 3, с. 298]; «– **Йолоп прителепкуватий!** – думав презирливо» [2, с. 194], де прителепкуватий – «вульг. Трохи дурний; дурнуватий» [6, Т. 8, с. 58]; «– **Козлино, козлино довбана...**» [2, с. 134], де довбаний – мол., несхвальн. «поганий, неприємний (негативна характеристика будь-якого предмета, явища, людини) [8, с. 100]; «**Не будеш по моїх речах нишпорити, сволото прибудна...** Без тебе тут нормально було» [2, с. 134], де прибудний – «розм. Який випадково опинився де-небудь, пристав до когось» [6, Т. 7, с. 560]; «**Ну, стерво! Звісно, гидке пузате стерво, а п'ятдесят баксів за один прихід справно платить**» [2, с. 27], де пузатий – «розм. З великим животом, товстий» [6, Т. 8, с. 386]; «**Перепечай – тварюка крута і жорстока**» [2, с. 62], де крутий – «мол. Який переходить межі норми в чомусь; злочинний; нахабний, безсоромний» [8, с. 152-153].

У процесі розвитку мови іменники-назви осіб можуть набувати кількох лексичних значень і зазнавати змін в емоційно-експресивних відтінках, такі приклади спостерігаємо в аналізованому дискурсі: «**Ну яка ж вона дурена!**» [2, с. 76], де дурена – «зневажл. Розумово обмежена, тупа жінка» [6, Т. 2, с. 438], «**Блокнот розгорни, дурена! Ніби записуєш усе, що дядько каже**» [2, с. 119], де дурена – «// Уживається як лайливе слово» [6, Т. 2, с. 438]; «**Ваша Женя – облудна курва!**» [2, с. 248], де курва – «крим., мол., жрм. Жінкалегкої поведінки; повія» [8, с. 156]; «– **І який же ти сердюк, курво?! – прошепотів Свиря. – Ти не сердюк...**» [2, с. 207], де курва – «мол. Образа стосовно особи чоловічої статі» [8, с. 156]; «– **Краще виховуй свого пацана,** –

образився блондин» [2, с. 105], де пацан – «фам. Те саме, що хлопчак» [6, Т. 6, с. 102]; «**Пацани люблять незалежних. З досвідом**» [2, с. 33], де пацан – «мол. Поважна авторитетна людина в молодіжному угрупованні» [8, с. 200]; «*О десяти за Максом заїхав Сердюків іміджмейкер Рома Шиллер – одних із Максом років **пройдисвіт** із розумними очима і незмінною іронічною усмішкою, прихованою в лівому кутику вуст*» [2, с. 84], де *пройдисвіт* – «розм. Хитра, пролазлива, спритна у своїх вчинках людина; пройда» [6, Т. 8, с. 191], «– Злякалися, кляті **пройдисвіти**» [2, с. 90], де *пройдисвіт* – «// *зневажл.* Людина, здатна на ганебні, нечесні вчинки, на обман, підлість і т. ін.» [6, Т. 8, с. 191].

У низці лексем спостерігаємо зміни в стилістичному маркуванні впродовж певного часу, що фіксують різні лексикографічні видання, пор.: «*Студент відчинив двері **злodyжкам-спільникам**, вже по кухні орудують...*» [2, с. 209], де *злodyжка* – «розм. Людина, яка займається дрібними крадіжками // *лайл.*» [6, Т. 3, с. 600], «*зневажл.* Те саме, що *злodyй I* (перев. дрібний) – той, хто займається злodyством» [7]; «*Тільки з салону пихатого «мазераті», що застрягло на набережній поблизу мосту, за дівчиною здивовано спосте-*

*рігав коштовно неголений **мажор** років двадцяти з лишком*» [2, с. 5], де *мажор* – «мол.; *несхвальн.* Матеріально забезпечена молода людина, яка вдає із себе представника еліти і підкреслює свою вищість над іншими» [8, с. 167], «*розм.* Молода людина – дитина багатих або впливових батьків, яка веде розкішний спосіб життя» [7]; «– *А... о котрій мені потурбувати **шефа**? – спробувала уточнити Марта*» [2, с. 159], де *шеф* – «Начальник установи, підприємства, відділу тощо» [6, Т. 11, с. 448], «*жрм.* Начальник, бос» [8, с. 299].

Висновки і пропозиції. Отже, на позначення осіб Люко Дашвар використовує емоційно-експресивні лексеми з різною додатковою конотацією (розмовні, зменшено-пестливі, згрубілі, іронічні, фамільярні, жаргонні, вульгарні, лайливі) для найточнішої передачі мовлення персонажів роману, яке є віддзеркаленням реальної мовної ситуації в суспільстві. Уживання емоційно-експресивних лексем для характеристики осіб сприяє більш інтенсивному вираженню почуттів, емоцій, викликає в читача певні уявлення й асоціації. Оскільки емоції – явище багатогранне, аналіз емотивних засобів у художніх творах і відображення стилістичних нюансів лексем у сучасних словниках може бути предметом подальших досліджень.

Список літератури:

1. Бойко Н. І. Лексичні експресиви як стилетвірні компоненти художнього тексту. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови. 2014. Вип. 11. С. 7–10.
2. Дашвар Люко. РАЙ.центр [Текст]. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. 272 с.
3. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Вид-во Київ. ун-ту, 1978. 398 с.
4. Кузенко Г. М. Мовні засоби вираження емотивності. *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки*. 2000. Т. 18. С. 76–83.
5. Помирча С. В. Експресивна лексика як особливе та специфічне явище української літературної мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острогор : Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 7(75), с. 129–131.
6. Словник української мови: в 11 томах / за ред. І. К. Білодіда / Інститут мовознавства АН УРСР. Київ: Наук. думка, 1970–1980.
7. Словник української мови у 20 томах онлайн. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://1677.slovaronline.com>
8. Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови. Київ: Критика, 2003. 336 с.

Список скорочень:

вulg. – вульгарне
жарг. – жаргонне слово
жарт. – жартівливе
жрм. – жаргонізована розмовна мова
змени. – зменшувальна форма слова
змени.-пестл. – зменшено-пестлива форма слова
зневажл. – зневажливе
ірон. – іронічне
крим. – із жаргону кримінальних злочинців
лайл. – лайливе

мол. – із загальномолодіжного жаргону
перен. – переносне значення
презирл. – презирливе
розм. – розмовне
схвальн. – схвальне
тюр. – тюремна лексика
фам. – фамільярне

Yunosova V. O. EMOTIONAL AND EXPRESSIVE VOCABULARY FOR DESIGNATING THE NAMES OF PERSONS IN LUKO DASHVAR'S NOVEL "DISTRICT CENTER"

The article examines the emotional and expressive vocabulary of the Ukrainian language, which is an important component of the system of expressive and pictorial means of artistic texts. In particular, the expressives for designating the names of persons on the material of the novel of the modern writer Lyuko Dashvar, whose works have now become real bestsellers, are characterized. Semantic groups of emotional-expressive vocabulary have been identified to designate persons according to their external features and internal qualities, character traits, social status, family ties, etc. The use of nouns to refer to persons representing emotional and expressive vocabulary was analyzed and they were classified accordingly depending on the labeling in lexicographic publications: vulgar, abusive, contemptuous, ironic, unceremonious, slangy, diminutive-caressing, rude, colloquial. Attention is paid to the possibility of using lexemes in a figurative sense, in connection with which metaphorization is considered as an important means of emotionality of speech. There were identified lexemes with diminutive-caressing suffixes, which in the text acquire not a caressing, but either a contemptuous or ironic tone. Expressives that have several stylistic markings have been examined. It has been proven that epithets significantly enhance the expressive effect of speech, especially if they also belong to the marked vocabulary. The changes in the lexical meaning of certain expressives during the development of the language are clarified and their stylistic role is determined. It was concluded that the used emotional and expressive lexemes with various additional connotations most accurately convey the speech of the characters of the novel, which is a reflection of the real language situation in society. The use of emotional and expressive lexemes to characterize persons contributes to a more intense expression of feelings and emotions, creates a flavor of ease, simplicity, and evokes certain ideas and associations in the reader.

Key words: *emotional and expressive vocabulary, expressives, connotation, stylistic marking, stylistic role.*

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ

УДК 821.161.2 (045)

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.1/18>

Голі-Оглу Т. В.

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Жиждома О. О.

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

СИСТЕМА ДІЄСЛІВНИХ ФОРМ ДАВНЬОРУСЬКОЇ МОВИ В «СЛОВІ ПРО КНЯЗІВ»

З огляду на важливість історико-лінгвістичних досліджень і своєрідність, нетотожність систем граматичних форм давньоруської мови і сучасних східнослов'янських мов, у статті здійснюється спроба проаналізувати текст пам'ятки давньоруської літератури другої половини XII ст. «Слово про князів» у граматичному аспекті – з погляду частотності вживання різних дієслівних форм і зв'язку функціонального навантаження зазначених форм із жанровими особливостями проповіді.

Подано детальний аналіз лексико-семантичної і дериваційної сторони дієслівних граматичних форм, зокрема форм дійсного (аорист, перфект, плюсквамперфект), наказового та умовного способів.

У «Слові про князів» представлені майже всі дієслівні форми давньоруської мови, проте частотність цих форм у тексті пам'ятки є різною з огляду на рухомість, мінливість граматичної системи мови Київської Русі і ненормованість правопису XII ст.

Найчастотнішими у тексті досліджуваної пам'ятки є форми дійсного способу дієслова в усьому їхньому розмаїтті та варіативності. Текст «Слова про князів» майже повністю побудований на активному вживанні однієї з форм минулого часу давньоруського дієслова – аористі, набагато рідше вживаються форми перфекта, а форми плюсквамперфекта залишилися поза межами зазначеного давньоруського тексту. Жанр проповіді, моралістична спрямованість аналізованої пам'ятки давньоруської писемності мали би обумовлювати використання у тексті форм наказового способу, проте в «Слові про князів» зафіксовано лише поодинокі випадки їх вживання. Цей факт може свідчити про те, що повна парадигма форм наказового способу (імперативу) остаточно сформувалась у давньоруській мові вже після написання тексту проповіді, а в XII ст. у літературному варіанті мови Київської Русі вживалися різні часові форми дійсного способу в значенні імперативу.

У статті зазначається, що активне вживання різних дієслівних форм створює у слухача проповіді відчуття динамічності, експресивності оповіді, а також ефект причетності до подій, що описуються в тексті. У цілому, жанр проповіді в давній літературі є специфічним і йому притаманні всі ознаки релігійного дискурсу, зокрема нормативність, ритуалізованість, регламентованість і лінгвальна стандартизованість.

Ключові слова: дієслівна форма, аорист, перфект, плюсквамперфект, імператив, умовний спосіб, давньоруська мова, повчально-моралістична література, проповідь.

Постановка проблеми. Студіювання питань історії мови та історичної граматики слов'янських мов у сучасній науковій парадигмі перебуває на периферії наукових пошуків, адже в сучасній лінгвістиці стала усталеною думка, що в історичному мовознавстві інтенсивність наукових пошуків перебуває в прямій залежності від археоло-

гічних досліджень, які «постачають» фактичний матеріал, що має виступити об'єктом наукового вивчення. Проте не можемо погодитися з таким станом історико-лінгвістичних досліджень, оскільки значний пласт пам'яток давньої писемності залишається недослідженим, а їх студіювання зробило б вагомий внесок у діахронічну

методологію і дидактику, розширивши їх зміст і межі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова зацікавленість історико-граматичними питаннями в контексті історико-лінгвістичних досліджень виникла досить давно, з розвитком компаративістики в XIX ст. Проте наприкінці XX – першої половини XXI ст. такі дослідження певною мірою змінили ракурс – із загальнотеоретичного на історико-текстовий, адже лінгвісти, зокрема В. В. Німчук [4], О. А. Ліндберг [2], М. М. Пешак [5; 6], В. Ю. Франчук [10], С. І. Мережина [3] та ін., спрямували свої наукові пошуки на аналіз граматичного оформлення конкретних давньоруських текстів, що виступає маркером їхньої віднесеності до певної історичної епохи, стилістичної та жанрової своєрідності пам'яток Київської Русі.

Постановка завдання. З огляду на важливість історико-лінгвістичних досліджень і своєрідність, нетотожність систем граматичних форм давньоруської мови і сучасних східнослов'янських мов, у своїй науковій розвідці спробуємо проаналізувати за зазначеними показниками текст пам'ятки давньоруської літератури другої половини XII ст. «Слово про князів», який іноді в рукописах згадується під назвами: «Похвала и мучение святых мучеников Бориса и Глеба», «Слово похвальное на перенесение <мощей> святых страстотерпец Бориса и Глеба, да и прочии не враждуют на братию свою» [9, с. 330]. «Слово про князів» дійсно було приурочене до дня пам'яті святих Бориса і Гліба (2 травня), які були підступно вбиті своїм братом Ярополком Окаянним і стали святими мучениками в православному християнстві.

Виклад основного матеріалу. «Слово про князів» являє собою урочисту проповідь, проте вшанування пам'яті святих Бориса і Гліба для автора є лише поштовхом для роздумів глобального характеру: як побороти розбрат між давньоруськими князями, припинити війни і знищення Київської Русі? Автор проповіді вбачає основну причину міжусобних війн в тому, що порушено встановлений віками порядок поваги молодших князів до старших у роду. Молодші князі не хочуть підкорятися старшим князям, одразу починають війну. Автор закликає давньоруських князів схаменутися, одуматися, шанувати закони і порядки, не звертатися по військову допомогу до іноземців. З огляду на такий зміст та ідейну спрямованість, науковцями, зокрема П. Голубовським, висловлюється гіпотеза, що «Слово про князів» написано в 1175 році з приводу конфлікту між

чернігівським князем Святославом Всеволодовичем і його двоюрідним братом князем новгород-сіверським Олегом Святославичем [1, с. 491–510].

Аналіз морфологічних особливостей давньоруської писемності, граматичних категорій, форм словозміни давньоруської літературної мови і зіставне дослідження морфологічних систем різних сучасних слов'янських мов демонструє близькість зазначених систем, проте говорити про їхню тотожність було б некоректним з наукового погляду.

Значні розбіжності фіксуємо в системі дієслівних граматичних форм давньоруської і сучасних східнослов'янських мов. Як відомо, у системі дієслівних форм давньоруської мови побутували: 1) форми, що становили систему трьох способів дієслова, зокрема дійсного, наказового та умовного; і 2) форми, що перебували поза системою способів дієслова, зокрема інфінітив, супін та дієприкметник [8, с. 121].

У «Слові про князів», як у будь-якій проповіді, істотною є частка дієслівних форм, оскільки цього вимагає сам жанр проповіді, метою якої є вплив на процесуальну активність слухачів, спонукання до певних дій позитивного характеру, а також ритуалізацію поведінки.

У «Слові про князів» представлені майже всі дієслівні форми давньоруської мови, проте частотність цих форм у тексті пам'ятки є різною з огляду на рухомість, мінливість граматичної системи мови Київської Русі і неканонічність, ненормованість правопису XII ст.

Найчастотнішими у тексті досліджуваної пам'ятки є форми дійсного способу дієслова в усьому їхньому розмаїтті та варіативності. Текст «Слова про князів» майже повністю побудований на активному вживанні однієї з форм минулого часу давньоруського дієслова – аориста. Форма аориста за частотністю є найуживанішою в досліджуваному тексті, її фіксуємо абсолютно в усіх реченнях проповіді: друга особа двоїна – *претерле-ста* (про Бориса і Гліба), друга особа множина – *не упова-сте*, третя особа множина – *посла-ша, посла*; усі форми аористу утворені від основи інфінітиву на голосний (*претерпе-ти, упова-ти, посла-ти*).

Спочатку аорист позначав такий минулий час, що не характеризувався мовцем за ступенем тривалості й завершеності, тому він мислився як невизначений минулий. Проте в подальшому аорист почав використовуватися для позначення минулого часу дієслів доконаного виду, саме в цьому часовому значенні і вживаються всі

форми аористу в «Слові про князів». Аорист утворювався від основ інфінітиву шляхом додавання суфіксу *-с-*, у якого були варіанти *-х-* і *-ш-*, та особового закінчення: «*Како святѣи Борис и Глеб претерлеста брату своему не токмо отъятие власти но и отъятие живота*» [7, с. 441] – «*Как святые Борис и Глеб претерпели от брата своего старшого не только лишение власти, но и смерть*» (переклад І. П. Єрємона) [7, с. 444].

Особливу парадигму часових форм у давньоруській мові мало дієслово *быти*, яке в аористі мало дві основи – *бы-* і *бѣ-*, тому, як і після основ інших атематичних дієслів, в аористі в третій особі однини вживалося закінчення *-сть* (*бы-сть*). Таке «вирівнювання» граматичних форм, думаємо, пояснюється дією закону аналогії (за аналогією з формами теперішнього часу), адже в давніх мовах, що перебували в процесі становлення і не мали відповідного рівня нормованості, закон аналогії був дуже дієвим, активним. У «Слові про князів» ця особливість дієвідмінювання дієслова *быти* реалізована повною мірою: «... *от тех погыбнути вы велю, якоже и бысть*...» [7, с. 441], що в перекладі звучить так: «... *от тех, на кого уповаєте, и погыбнете. Так и было*» [7, с. 444]; «*В велице тишине бысть княжение его*» [7, с. 443]. – «*В великой тишине княжил он*» [7, с. 445].

Досить широко в тексті пам'ятки представлені форми теперішнього часу, що розподіляються в давньоруській мові за трьома дієвідмінами і найчастіше з усіх зафіксованих у «Слові про князів» дієслівних форм утворюють ряди однорідних присудків: «*Вы же до слова брату стерпети не можете и за малу обиду вражду смертоносную вздвижете, помощь приемлете от поганых на свою братию*» [7, с. 441]. – «*Вы же и слова единого от брата старшего стерпеть не можете, за малую обиду вражду смертоносную вздвижете, помощь от поганых принимаете на свою братию*» [7, с. 444].

Набагато нижчу частотність вживання в тексті «Слова про князів» мають форми перфекта, плюсквамперфекта, а також простого майбутнього часу. Як відомо з наукових історико-лінгвістичних джерел, давньоруська форма перфекту утворювалася приєднанням допоміжного дієслова *єсмь* у відповідному числі та особі до короткої форми дієприкметника на *-л-* у потрібному роді та числі [8, с. 127]. Форма перфекту в давньоруській мові мала загальну семантику результату минулої дії, що зберігся в момент мовлення: *не обличил есть, пожаловал єсмь* тощо. «*Слышите князи противящися старейшей братѣи и рать вздви-*

жуще и поганья на свою братию возводяще, не обличил ти есть бог на страшнем судищи» – «*Одумайтесь, князья, вы, что старшей братѣи своей противитесь, рать вздвигаете и поганых на братѣю свою призываете, – пока не обличил вас бог на Страшном своем суде!*» [7, с. 441, 444].

Плюсквамперфект є ще однією складеною формою минулого часу давньоруської мови. Історію вивчення зазначеної складної форми минулого часу пов'язують з науковими пошуками засновника Харківської лінгвістичної школи О. О. Потебні. Ця давня форма минулого часу утворювалася в давньоруській мові двома способами: 1) до допоміжного дієслова *быти* у формах імперфекту (*бѣхъ*) додавався дієприкметник на *-л-*; 2) до допоміжного дієслова *быти* у формах аористу (*бѣхъ*) приєднувався дієприкметник на *-л-*; *просиль бѣхъ* «я був тим, хто просив», *просили бѣхомъ* «ми були тими, хто просили». Плюсквамперфект у давньоруській мові мав досить широку семантику, зокрема називав минулу дію, що передувала якійсь іншій, ще більш минулій дії (саме тому ці форми ще називають формами давноминулого часу); віднесений до минулого результат минулої дії. Через таку семантику цієї форми минулого часу в давньоруській мові її можемо інтерпретувати як неактуальний минулий час.

У тексті «Слова про князів» форми плюсквамперфекту не вживаються, автор проповіді свідомо уникає цієї складеної форми минулого часу, думаємо, з двох причин: 1) плюсквамперфект у в другій половині XII ст. уже є певною мірою архаїчною граматичною формою; 2) як неактуальний минулий час вона є недоцільною в текстах духовноповчальної літератури, що спрямовані за змістом на аналіз та моральну оцінку актуальних чи майбутніх дій, адже навіть згадки-притчі про страждання братів Бориса та Гліба і міжособні суперечки інших їхніх братів Святополка та Давида граматично втілюються у форми теперішнього та простого минулого часів.

Майбутній простий час у давньоруській мові мав ту саму систему особових закінчень, що й теперішній час. Такі форми поступово пересемантизувалися і набували семантики доконаного виду, тому форми простого майбутнього часу і теперішнього часу дієслова в «Слові про князів» розрізняються не формально, а семантично та контекстуально, зокрема: *отвожд-у* – майбутній простий, перша особа однина; «*Бог посла пророка къ ызраильтяном глаголя: «Понеже не уповасте на бога сздавшего вы, но надежу всю возложивше на егуптяны, халдея же отвожду от вас*

но от егуптян пленени будете ...» [7, с. 441], що в перекладі звучить так: «Тогда бог послал пророка к израильтянам и велел сказать им: «За то, что вы не уповали на бога, создавшего вас, но всю надежду возложили на египтян, – халдеев я от вас **отведу**, но в плен будете взяты египтянами ...» [7, с. 444].

Серед форм давньоруського дієслова, що становили систему форм способів, у тексті досліджуваної пам'ятки фіксуємо поодинокі випадки форм наказового способу: *слышите* – друга особа, множина, II дієвідміна; «*Слышите князи...*» – *Одумайтесь, князья...*» [7, с. 441, 444]. У давньоруській мові форми наказового способу (імперативу) утворювалися від дієслівних форм третьої особи множини теперішнього часу дійсного способу за допомогою тематичних голосних та особових закінчень. Існували певні формально-граматичні обмеження щодо форм наказового способу: в однині – лише форми другої та третьої особи, у двоїні та множині – форми першої і другої особи. Як бачимо, в мові Київської Русі були відсутні форми третьої особи двоїни та множини в парадигмі часових форм дієслова, що і було частково успадковано сучасною українською мовою в межах її граматичної системи.

Видається вельми цікавим той факт, що в жанрі проповіді, яка була піддана детальному історико-лінгвістичному аналізу в межах представленої розвідки, таку низьку функціональну частотність мають форми наказового способу, адже проповідь є жанром повчальної, моралістичної літератури

з притаманним їй високим рівнем імперативності. Церковна проповідь є специфічним жанром, на який проєктуються основні ознаки інституційності і канонічності, притаманні релігійному дискурсу в цілому, а також його літературно-релігійному варіанту, а саме: нормативність, ритуалізованість, суворе регламентованість, лінгвальна стандартизованість, зокрема і граматична.

Висновки і пропозиції. У давньоруській проповіді «Слово про князів» представлена вся палітра граматичних форм дієслова, проте частотність використання цих форм автором є різною. Найбільшу частотність мають форми дійсного способу, зокрема минулого і теперішнього часу, що створюють у слухача відчуття динамічності та експресивності оповіді. Форми імперативу в тексті проповіді зафіксовано як поодинокі випадки, що виявляється нелогічним для такого жанру, проте може свідчити про те, що система форм імперативу в XII ст. ще остаточно не сформувалась у давньоруській літературній мові, а в імперативному значенні вживалися граматичні форми дійсного способу. Активне використання різних граматичних форм дієслова в проповіді доводить ритуалізований і чітко регламентований характер релігійного дискурсу.

Проповідь є багатогранним жанром давньоруської повчально-моралістичної літератури, тому перспективними у подальшому вважаємо дослідження варіативності морфологічного рівня текстів проповіді, а також її функціональну реалізацію на синтаксичному рівні.

Список літератури:

1. Голубовский П. Опыт приурочения древнерусской проповеди «Слово о князьях» к определенной хронологической дате // Древности. Труды Археографической комиссии имп. Московского Археологического общества. Т. 1. Вып. 3. М., 1899. Стлб. 491–510.
2. Линдберг О.А. «Слово о князьях» Проблема соотношения списков. *Источниковедение в изучении литературы Древней Руси*. Ленинград, 1987. 304 с.
3. Меречина С.И. Система глагольных форм времени в произведениях Кирилла Туровского: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Казань, 2001. 209 с.
4. Німчук В.В. Євсевієве Євангеліє 1283 р. як пам'ятка української мови. *Пам'ятки української мови XIII ст. Серія канонічної літератури*. Київ: Київський славистичний університет, 2001. С. 3–38.
5. Пещак М.М. Стиль ділових документів XIV (структура тексту). Київ: Наукова думка, 1979. 236 с.
6. Пещак М.М. Розвиток давньоруського і староукраїнського наукового тексту. Київ: Видавництво «Українознавство», 1994. 272 с.
7. Повести Древней Руси : [сборник]. Вступ. ст. Д.С. Лихачева; подготов. текстов, пер., прим. О.В. Творогова, Д.С.Лихачева, В.В. Колесова и др. Москва: Эксмо, 2009. 736 с.
8. Русинов Н.Д. Древнерусский язык. М.: Высшая школа, 1999. 207 с.
9. Художественная проза Киевской Руси XI–XIII веков. М.: ГИХЛ, 1957. С. 330–333.
10. Франчук В.Ю. Хлебніковський список Галицько-Волинського літопису як пам'ятка староукраїнської мови XVI ст. *Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар*. Київ: Наукова думка, 2002. С. 60–74.

Goli-Oglu T. V., Zhizhoma O. O. THE SYSTEM OF VERB FORMS OF THE OLD RUSSIAN LANGUAGE IN “THE TALE OF PRINCES”

Considering the importance of historical and linguistic research and the originality, non-identity of the grammatical forms systems of the Old Russian language and modern East Slavic languages, the article analyzes the text of the monument of Old Russian literature of the second half of the twelfth century “The Tale of the Princes” from the grammatical point of view – in terms of the frequency of various verb forms use and the link of the functional load of these forms to the genre features of the sermon.

A detailed analysis of the lexical-semantic and derivational side of verb grammatical forms, in particular the forms of the active (aorist, perfect, pluperfect), imperative and subjunctive moods, is presented.

Almost all verb forms of the Old Russian language are presented in the “Tale of Princes”, but the frequency of these forms in the text of the monument is different due to the mobility and variability of the grammatical system of the language of Kyivan Rus and the irregularity of spelling in XII century.

The most frequent forms in the text studied are the forms of the active voice in all their diversity and variability. The “Tale of Princes” is almost entirely based on the active use of one of the past tense forms of the Old Russian verb, the aorist, much less frequently forms of the perfect are used, the pluperfect forms remained outside the scope of this Old Russian text. The genre of the sermon and the moralistic orientation of the monument of Old Russian writing analyzed should have determined the use of imperative mood forms in the text, but only a few cases of their implementation are recorded in the “Tale of Princes”. This fact indicates that the complete paradigm of imperative mood forms was finally formed in the Old Russian language after the text of the sermon was written, but in the twelfth century, in the literary version of the language of Kyivan Rus, various tense forms of the active voice were used in the meaning of imperative.

The article emphasizes that the active use of various verb forms creates a sense of dynamism, expressiveness of the narrative, as well as the effect of involvement in the events described in the text by the listener. In general, the genre of the sermon in ancient literature is of specific nature and has all the features of religious discourse, including normativity, ritualization, regulation, and linguistic standardization.

Key words: *system of verb forms, aorist, perfect, pluperfect, imperative, subjunctive mood, Old Russian language, instructional and moralistic literature, sermon.*

РОМАНСЬКІ ТА ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

UDC 811.111'27

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.1/19>*Aksiutina T. V.*

Oles Honchar Dnipro National University

SPEECH ETIQUETTE PATTERNS AS REGULATORS OF COMMUNICATIVE BEHAVIOR IN ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES

*The article aims to study general English speech etiquette patterns as socially and culturally determined norms or rules that regulate communicative behavior in English-speaking community. The notion **speech etiquette** and its components are analysed emphasizing that such patterns make the behavior meet the etiquette requirements of a given speech community. Communicative patterns are postulated as practical representatives of communicative etiquette and etiquette communicative behavior in relevant lifestyle communication. To this end, the article under review proves the necessity of teaching etiquette communicative behavior patterns of English-speaking communities to EFL learners in Ukraine.*

Taking into account the components of speech etiquette, the topmost level would naturally be the division of communicative behavioral patterns according to the areas of communication where they are taught. Following this broad division, the relevant communicative behavioral patterns are distinguished. On top of this, the article gives a comprehensive analysis of grammar structures and lexemes that are embraced by the speech etiquette. To achieve these goals, the study draws on texts published in the British media, as well as transcripts of oral and written interactions, and draws heavily on the politeness theory proposed by Brown and Levinson (1987). The relevance of the study of the theory of politeness is clearly visible even in modern linguistics. Learning and knowing the rules of politeness contributes to the achievement of communicative goals, therefore, the analysis of politeness theories as a basis for further research on speech etiquette has become widespread among modern researchers.

Key words: *intercultural communication, speech etiquette, communicative behavioral patterns, politeness theory, communication situation.*

Introduction. A British Professor Gillian Brown once defined communication as a risky business presuming its complex character that requires a complete and interdependent connection between the members of communication [18]. Any aspect of communication, either verbal or non-verbal, is socially and culturally regulated, that is, it follows some norms accepted in a speech community, some rules of conduct and interpretation. In the same vein, when referring to communication between people from different cultures, we conclude that it comes primarily out of an interpersonal orientation, and addresses the mutual negotiation of social reality among participants with different cultural perceptions, beliefs, values and social customs which greatly determine their communication style. In daily intercultural communications, it is necessary to pay attention to the code that

governs the expectations of social behavior, or the conventional norm. These codes required by good breeding and expected to be obeyed are called etiquette, according to the definition given in *New Webster's Dictionary* as “the rules of behavior standard in ... society” [25]. Etiquette is equivalent to protocol, decorum, courtesy, etc. Etiquette today is based on treating everyone with the same degree of kindness and consideration, and it consists mostly of common sense. No intercultural communication is done without involving some etiquette rules. Differences in cultural conventions can lead to difficulties, misunderstanding in the communication between peoples with different cultural backgrounds. The etiquette awareness assumes not only the knowledge of the social customs but enhances self-esteem and character with emphasis on socially acceptable behavior in

communicating with foreigners. The latter, in its turn, enables you to get self-reliant when communicating with foreigners.

Problem Statement. According to Judith Martin, etiquette determines a social behavior. “If you’re a hermit on a mountain, you don’t have to worry about etiquette; if somebody comes up the mountain, then you’ve got a problem” [17]. Speech etiquette is regarded as the system of fixed communication formulas that are prescribed by the society to maintain communication in a chosen situation in compliance with their social roles and positions in a formal and informal setting. In a broad sense, it embraces all rules of speech behavior, all speech permits and prohibitions related to the social characteristics of the speakers and the surrounding, on the one hand, and stylistic resources of the language, on the other. Speech etiquette sets the framework of speech rules within which meaningful communication should take place. However, even the use of conventional formulas requires sincere, friendly attention to the interlocutor.

Recent researches on the problem. Etiquette has been studied most deeply and comprehensively in linguistics, where it is usually regarded as a functional-semantic microsystem of linguistic units, socially determined and nationally specific, related to stereotyped situations, which regulate the rules of communicative behavior. Linguistics pays more and more attention to the theory of communication, focusing on patterns of people’s communicative behavior as well as those of an individual linguistic personality and its formation [1; 2; 3; 7; 11; 13; 15; 17; 21]. Linguistic means are studied comprehensively accounting for national and cultural factors. There is a deep and constant interaction between language and reality, between the world of language and the world around us [14, p. 165]. Etiquette formulas are often phraseological entities, collocations, fixed phrases, and other linguistic means.

One of the attempts to consider socially accepted etiquette norms in the English language through the prism of models of communicative behavior was the universal theory of politeness [6], in which the “mechanisms” of politeness (mainly English) were used to explain the wide spread of indirect speech acts. Hossein Sadeghoghli and Masoumeh Niroomand (2016) confirm the original idea of Brown and Levinson’s theory that in order to have a successful communication it is important to know cultural and social background as well as be familiar with politeness strategies that are aimed at avoiding conflicts and saving the ‘face’ of the interlocutor [8]. The macro-strategy

of maneuvering is set to reach a compromise at the verbal level in English-speaking cultures. It is aimed at social distancing, creation of communicative barriers and borders. It demonstrates to the listener the recognition of their independence, personal autonomy. These properties reflect the characteristic features of the English-language communication: highly developed possibilities for verbal maneuvering, avoidance of straightforwardness, and frequent usage of allegory, responsibility for the power of speech impact and the reliability of the utterances. Each of the communicative strategies has a characteristic linguistic design in the English language, reflecting the specificity of the sociocultural approach to communication.

The distancing strategy involves several lexical and grammatical means, a tense shift, on the one hand, and the use of modal verbs and the subjunctive mood, on the other.

The tense shift reduces the straightforwardness of instructions, orders turning them into a polite request. According to the British scholars, when referring to “distancing structures”, it is more appropriate to use *Past* or *Future Simple* in statements instead of *Present Simple*, that presupposes a certain shift into the past or future relative to the moment of the language, and gives freedom to choose replicas in response.

I hope you can lend me 20 pounds. – *I was hoping* you *could* lend me 20 pounds.

I think I’ll borrow your bike for the afternoon if that’s OK. – *I was thinking* I *would* borrow your bike for the afternoon if that’s OK.

I’m afraid *you’ll need* to fill in this form.

Passive voice makes it possible to present the action expected from the addressee not as his obligation, but as a generally accepted rule, which is another distancing strategy. Due to this, the speaker avoids direct pressure on the addressee, the obligation and prohibition are transmitted as indirectly as possible.

You are not supposed to smoke here.

Litter *should be deposited* in the appropriate bins.

Alcohol *may not be consumed* except at the Pavilion Bar.

English modal verbs, which due to their semantics convey a whole range of various shades of modality, are indispensable “politeness regulators”, allowing you to vary the degree of obligation to follow advice, the desirability of fulfilling a request, permission to perform an action, etc. Subjunctive mood also gives statements a certain amount of predictability and hypotheticality, increasing the distance between its content and pragmatic meaning.

‘You should consult the doctor’

‘Is there any chance of borrowing your notebook?’

'I'd like to speak to your husband if I may'

'Perhaps you might kindly call me and tell me where Kate is'

Doubting the possibility of completing the action to which the speaker induces the interlocutor, he/she thereby reduces the impact on them and helps, if necessary, to refuse to perform this action. Doubt can be expressed explicitly, as in *I don't suppose you'd know the time, would you?* [18, p. 51] or *I don't suppose you could collect my books for me, could you?*

In the English society, where emotional restraint and self-control are valued, the word *emotional* (емоційний), along with *effusive* (нестримний), *demonstrative* (нестриманий), *excitable* (збудливий) have negative connotations (*Stop behaving so emotionally! / Her effusive welcome made us feel most uncomfortable* [10]), and the word *emotionalism* refers to an excessive manifestation of emotions, a state in which a person loses control over them (it is curious that there is a funny idiom in English to characterize a *drunk person – tired and emotional*, which literally means *втомлений та емоційний*. At the same time, the adjective *dispassionate* (спокійний, холоднокровний, безпристрасний) is treated positively [20, p. 545].

For many cultures, the British appear cold, over-restrained, their behavior is often regarded as arrogant, snobbish, and indifferent. The expression *stiff upper lip* is well known, which is often used to indicate stiffness, arrogance of the English and has a negative connotation, however, as dictionaries specify, it means the ability to remain calm, not to show one's feelings in difficult and unpleasant situations – “the quality of remaining calm and not letting other people see what you are really feeling in a difficult situation” (*Through all these tragedies he kept a stiff upper lip* [24]; *British people are taught to keep a stiff upper lip and show no emotion* [23])

This behavior is not accidental, and specifies the English culture where the strategy of social distancing assumes emotional self-restraint, and strict norms of speech etiquette [21, p. 254].

In addition to distancing, it is also appropriate here to mention uncertainty avoidance, which G. Hofstede named among the key dimensions to quantify cultural differences. High uncertainty avoidance cultures (the UK, Germany, France, etc.) have a high value on control, which means that having a set structure in everything of their life helps. The use of rigid rules assists them with defining what they believe in and how they behave. The development of new ideas makes them uncomfortable [9, p. 125]. The *avoidance* strategy involves the use of a certain set of structures that

soften the sharpness of the expression and make it less straightforward. These are introductory phrases, impersonal sentences (those that imply probability), formulas for polite answers and questions (*Would you like to come to my birthday party? Why don't you visit the museum after lunch?*), affirmations in the form of questions and answers (*I am just wondering whether you would like to come over*), etc.

For example, when the communication should be expressed indirectly: “*Could you pass the report next to you?*”, it is necessary to minimize the degree of intervention, “*I just want to ask you if I can borrow a piece of paper*”. You need to apologize: “*Sorry to bother you, could you tell me the time?*” etc.

The emotional restraint, according to A. Wezhbitskaya [21], is manifested, in particular, in the fact that in the English language there is no word similar to the Ukrainian *pegotamu*, which means *to laugh selflessly, without holding back, at your pleasure*; while there are words for other types of laughter: *chuckle* (хихікання, пирхнути від сміху), *giggle* (хихікання, хихікати), *cackle* (регім, хихікання, кудяхтати від сміху). All three English words *giggle*, *chuckle* and *cackle* mean something different than *heartly laughter*, while the last two words – *chuckle* and *cackle*, denoting conscious and controlled actions, have no analogues in Ukrainian. As an equivalent to the word *pegotamu*, Ukrainian-English dictionaries sometimes give the word *guffaw* (реготня), which, unlike *giggle* and *chuckle*, is not a commonly used word, and its semantics reflects the disapproval of unrestrained loud laughter.

The allusion strategy is a characteristic feature of emotive communication. The main goal of this anti-conflict strategy is to regulate the degree of emotional impact on the interlocutor, smoothing out “sharp corners” by reducing the significance of the statement, especially in emotive speech acts through various kinds of assumptions. This strategy aims to demonstrate respect towards the personal feelings of the interlocutor, which requires delicate behavior. At the level of speech, it is achieved through the targeted use of modal modifiers and several other lexical-syntactic structures, such as

a) implicit negation and explicit negation (understatement):

I'm not pleased with his manners = I'm definitely disgusted

I'm not particularly keen on TV or I'm not keen on TV = I hate TV

It is not quite that easy; You see, it is not easy = It is very difficult

He didn't tell me anything about it = He told me nothing about it

b) implicit and double negation:

He has little idea how engines work = He has no idea how engines work

He hardly ever speaks in public = He never speaks in public

He lacks courage to give it up = He doesn't have courage to give it up

His plan is not devoid of drawbacks = His plan is full of drawbacks

The interlocutor's communicative support strategy primarily implies enhancing the significance of the statement and exaggeration, which can be interpreted as excessive politeness, the function of which is to demonstrate or emphasize one's interest in the interlocutor.

Still, we have had a very enjoyable evening, haven't we, Tom? said Mrs. Dalby, who had plainly had nothing of the kind but was a polite woman' [15].

When referring to this strategy, communicants mean less than they say. However, their exaggerations cannot be considered "false", since the function of exaggeration is to achieve a pragmatic result: "I want you to feel good", and in this desire, the English-speaking interlocutor is quite sincere.

This feature is clearly manifested in the frequent use of expressive emotionally appraisal remarks characteristic of many communicative situations of communication: *Thank you very much. I had a great time. The food was exquisite* (leaving one's house); *Oh my God! This is too much. I really love it. It's gorgeous.* (gratitude for a present); *Great. That would be lovely.* *Thank you very much* (reaction to an invitation).

The findings of the empirical study clearly showed that emotivity is an integral feature of English communicative behavior, which is characterized by the frequent use of emotionally loaded lexical units, such as expressive adjectives (*lovely, fantastic, fabulous, superb, super, terrific, stunning, ravishing, gorgeous, brilliant, marvelous, smashing*), which are widely used in assessing the interlocutor's appearance, their qualities, skills, actions, often insignificant: *You're absolutely fantastic (thanks in doing the washing up); Your rice is terrific. It looks incredible.*

There is also exaggeration in the way the English express their attitude to what is happening or being observed. Hyperbole such as *How absolutely (completely) marvelous (extraordinary, devastating, incredible, fantastic, wonderful, delightful, ravishing, divine, amazing, unbelievable)* is one of the features of colloquial English [4, p. 35]. At the same time, it is important to keep in mind that they contain not so much an assessment as emotional support for the interlocutor.

Positive politeness strategy (bonding) is aimed at reciprocity, cooperation, mutual understanding, reducing the distance. Based on common knowledge and common experience, the speakers have information about mutual obligations and mutual desires. Aiming to mask the threat to the positive face of the interlocutor, they try to show that they respect the desire of the interlocutor to have his or her own opinion [3]. This peculiar feature of the English communicative behavior explains the fact that in the English dictionary there are several adjectives meaning *уважний – considerate, thoughtful, obliging, kind; обайливий – careful, thoughtful, considerate, solicitous* [RAS]. Unlike Ukrainians, the native speakers often use these adjectives in formulae of gratitude assessing the interlocutor's actions. The discrepancy between the use of these adjectives in English and Ukrainian communication is manifested in the following examples:

Thank you very much for your gifts. That's very kind and thoughtful of you (подяка за подарунок).

Thank you very much. It was thoughtful of you to call (подяка за дзвінок).

In English communication, expressing gratitude, interlocutors more often evaluate each other's qualities, rather than actions, which is manifested in several evaluative verbal adjectives that do not have their literal equivalents in Ukrainian: *thoughtful, helpful, supportive, welcoming.*

The English formula of gratitude *Thank you very much, you've been so helpful and supportive* corresponds to Ukrainian *Щиро дякую за допомогу та підтримку*. While the norms of the Ukrainian communicative behavior require to respond so for the help or support given, in English communication it is enough that the addressee listened to the question and showed interest in it.

When saying goodbye, the English often wish (*Have a nice day / Have a relaxing afternoon / Have a great evening / Have a lovely week-end*), which is also a sign of attention to the addressee, or use such remarks as *Take care / Take it easy*. Their pragmatic function is to say something pleasant to the addressee at parting, to demonstrate interest in them.

Great attention to the interlocutor is also reflected in many other speech acts (evaluation, compliment, gratitude), and are closely connected with another strategy of positive politeness – exaggeration.

I am sorry. I am so terribly sorry (вибачення за запізнення).

Thank you very much for your generous hospitality. You are so kind. I really do appreciate that (подяка).

That's *absolutely* fantastic. Your performance was *brilliant*. I really enjoyed it (*комплімент, оцінка гри*).

In these examples, exaggeration is manifested in using lexical superlatives (*fantastic, brilliant, generous, spectacular, superb, gorgeous*), intensifiers (*terribly, absolutely, really, so, do*), a verb with an emotional semantic component (*enjoyed*), a combination of these linguistic means within one utterance. The combination of these lexical and syntactic means (lexical hyperbole and repetitions) aims to show attention to the interlocutor, emphasize interest in them, provide communicative support, and demonstrate their sympathy.

At the grammatical level, tag questions, which are one of the features of the modern spoken language, serve as a means of implementing the strategy under consideration. These questions do not necessarily require answers, they are used to establish a common point of view, confirm similarities in views, opinions, and also signal that the speaker admits the possibility of a different opinion [20, p. 40; 4, p. 17]: *He isn't coming, is he? / Lovely day, isn't it? / The flowers are gorgeous, aren't they?*

Conclusion. The basic principles in using etiquette patterns are not about politeness only, but also

about the compliance with the register of the communicative situation. Differences in speech registers change the speech patterns of communicators' behavior, therefore, affect selection of etiquette formulas. A speaker or author can change their communication style depending on the following factors: 1) time; 2) place (dinner, office, business meeting); 3) social status (of both the speaker and the addressee); 4) communicative competence (of both the speaker and the addressee). Etiquette rules can differ depending on whether the topic of conversation is sad or funny.

One should mind there are a great variety of synonymous formulas of speech etiquette that allows achieving the desired result from the communicator. For example, if a British person wants to return a greeting from an interlocutor, he will optimistically say: "*Okay, thanks*" or "*Not so bad, thanks.*" Unlike the Americans, the British try unnecessarily not to use foreign or unknown (special) words, jargon, vulgarity, vernacular, dialects. In American English, one can increasingly come across the so-called professional and corporate jargon used by representatives of specific professions. American English is the language of large multinational companies.

Bibliography:

1. Кузьменкова, Ю. Б. Английский язык для межкультурного общения = ABC's of effective communication. М.: Изд-во Московского ун-та, 2013.
2. Ларина, Т. В. Категория вежливости и стиль коммуникации: Сопоставление английских и русских лингво-культурных традиций. М.: Рукописные памятники Древней Руси, 2009. 521 с.
3. Сорокин, Ю. А. Этнические формы культуры: сознание и модусы его вербальной репрезентации (компаративные цепочки). *Лингвокогнитивные проблемы межкультурной коммуникации*. М., 1997. С. 21–36.
4. Carter, R., McCarthy, M. *Exploring Spoken English*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
5. Dubovsky Yu.A., Kucher O.V. *Functional Communication in English*. Kyiv: Visca Skola Publishers, 1991. 311 p.
6. Brown, P., & Levinson, S. C. *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge University Press, 1987. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511813085>
7. Edmondson, W. J. On saying you're sorry. *Conversational routine: Explorations in Standardized Communication Situations and Prepatterned Speech*. The Hague – Paris – New York: Mouton Publishers, 1981, pp. 273–288.
8. Hobday, P. & Norbury, P. *Simple Guide to England: customs and etiquette*. Kent: Global Books Ltd., 1999. 147 p.
9. Hofstede, G. H. *Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values*. Beverly Hills CA: Sage Publications, 1984. 321 p.
10. Hunter, A. *Etiquette*. Glasgow: Harper Collins Publishers, 1994.
11. Knowles, G., Williams, B. & L. Taylor (eds.), *A corpus of formal British English speech*. London: Longman, 1996. Pp. 213–269.
12. Leech, Geoffrey N. and Jenny Thomas. *Language, meaning and context pragmatics*. Collinge, N.E. (ed.) *An encyclopedia of language*. London and New York: Routledge, 1990. Pp. 173–207.
13. Malyuga, E. N. Gender factor in national varieties of English. *International Journal of English Linguistics*, 1(1), 30, 2011. <https://doi.org/10.5539/ijel>
14. Moravcsik, J.M. *Thought and language*. London, UK: Routledge, 2016. <https://doi.org/10.4324/9781315524139>
15. *The English: A Portrait of a People*. Paxman, Jeremy. Published by Penguin UK, 1999.
16. Johnston, J. *The Captains and the Kings*. London: Headline Book Publishing (Review), 1998.

17. Ridout, R. & Clifford, W. *English Proverbs Explained*. London and Sydney: Pan Books Ltd., 1981.
18. Scollon, R. and Scollon S. Face in interethnic communication. Richards and Schmidt (eds.) 1983. Pp. 156–188.
19. Tannen, D. The machine-gun question: as an example of conversational style. *Journal of Pragmatics*, 5. 1981. Pp. 383–397.
20. Wierzbicka, A. *Understanding cultures through their key words: English, Russian, Polish and Japanese*. N.Y. London: Oxford University Press, 1997.
21. Wierzbicka, A. *Semantics, culture, and cognition: universal human concepts in culture-specific configurations*. New York – London: Oxford University Press, 1992.
22. *CE Longman Dictionary of Contemporary English*. Longman, 1995.
23. *LDEL Longman Dictionary of English Language and Culture*. Addison Wesley Longman 1998.
24. *MED Macmillan English Dictionary for Advanced Learners: International Student Edition*. Macmillan Publishers Limited, 2002.
25. *OPED Oxford Popular English Dictionary*. Oxford University Press, 2000.

Аксютіна Т. В. МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ ЯК РЕГУЛЯТОР КОМУНІКАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

У статті проаналізовано особливості мовленнєвого етикету як соціально та культурно зумовлених норм або правил, що регулюють комунікативну поведінку в англійській спільноті. Досліджено, що такі патерни забезпечують відповідність поведінки етикетним вимогам певної мовленнєвої спільноти. Комунікативні патерни постулюються як практичні репрезентанти комунікативного етикету та етикетної комунікативної поведінки у відповідному стилі спілкування. У зв'язку з цим у статті обґрунтовано необхідність навчання етикетних моделей комунікативної поведінки англійської спільноти студентів, які вивчають англійську мову як іноземну в Україні.

Беручи до уваги складові мовленнєвого етикету, надано поділ моделей комунікативної поведінки відповідно до сфер спілкування. Відповідно до цього широкого поділу виокремлюються відповідні моделі комунікативної поведінки. Крім того, у статті подано всебічний аналіз граматичних структур і лексем, які охоплюються мовленнєвим етикетом. Для досягнення поставлених цілей дослідження обрано тексти, опубліковані в британських ЗМІ, а також транскрипти усних і письмових інтеракцій, і значною мірою, теорія ввічливості, запропонована Брауном і Левінсоном (Brown and Levinson, 1987).

Ключові слова: міжкультурна комунікація, мовленнєвий етикет, комунікативні моделі поведінки, теорія ввічливості, ситуація спілкування.

Архінова І. М.

Горлівський інститут іноземних мов

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

**КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ДОСЛІДЖЕННЯ
АВТОРСЬКОГО ВІДСТУПУ**

У лінгвістиці існує коло проблем настільки складних, різноманітних і багатих у своїх виявах, що їх розв'язання не залежить від кількості присвячених їм праць: вони вимагають постійного, все більш поглибленого аналізу їхньої сутності. До проблематики такого роду належать і питання, пов'язані з вивченням авторського відступу, який завжди був предметом роздумів і досліджень філологів.

Стаття присвячена визначенню комунікативно-прагматичних характеристик авторських відступів в англомовних художніх прозових текстах XIX-XX ст. Авторський відступ розглядаємо як автосемантичну композиційно-сміслову одиницю художнього тексту, що забезпечує смислову зв'язність тексту, виконує емотивно-естетичну, фатичну та когнітивну функції і у такий спосіб виступає експліцитним засобом визначення образу автора і читача в тексті.

Дослідження проведено в руслі новітніх надбань лінгвістики тексту, спрямованої на виявлення комунікативно-прагматичних особливостей тексту, його категоріальних і комунікативних ознак. Як композиційні одиниці тексту такі текстові внесення слугують висвітленню авторського ставлення до зображуваних у творі подій і визначенню прагматичного впливу на адресата.

Доведено, що основна функція будь-якого авторського відступу полягає у безпосередньому управлінні сприйняттям читача. Цей факт пояснюється тим, що авторський відступ характеризується прагматичною спрямованістю: він сприяє виникненню додаткових асоціацій у читача, допомагає в інтелектуальній та емоційній оцінці описуваного, доповнює або поповнює певні відомості.

Реалізація авторської інтенції у відступах здійснюється за допомогою фатичної функції. Авторські відступи, розраховані на те, щоб залучити читача до оповіді, до того, про що говорить письменник, налаштувати його на співпереживання описуваних подій; відступи створюють «потенційну діалогічність» авторського плану, яка виражається сукупністю усіх мовних засобів. Фатична функція найефективніше реалізується у відступах, де автор ідентифікує себе з читачем, не сумніваючись у тому, що його точка зору знайде підтримку і розуміння.

Ключові слова: авторський відступ, художній текст, адресат, образ автора, інтенція.

Постановка проблеми. Серед актуальних напрямків антропоцентричної лінгвістики сьогодення чільне місце залишає за собою лінгвопрагматика. У руслі інтеграційних процесів, які притаманні сучасній науці взагалі, лінгвопрагматика збагачується методологічними й термінологічними підходами інших мовознавчих дисциплін. З іншого боку, багато з цих дисциплін залучають методологічний і термінологічний апарати лінгвопрагматики. Зокрема, у дослідженнях художнього дискурсу актуальними постають проблеми, вирішення яких можливе тільки з лінгвопрагматичних позицій. Це, насамперед, проблеми, пов'язані з авторським задумом, авторською позицією, образом автора художнього твору. У такий спосіб лінгвістична поетика зближується з лінгвіс-

тичною прагматикою, створюючи новий ракурс вивчення художнього мовлення – прагмапоетичний.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи комунікативного підходу до тексту в різних аспектах його дослідження були представлені в роботах Є. В. Сидорова. Аналізу структури комунікативної моделі і комунікативно-прагматичним нормам тексту присвячені праці В. А. Жеребкова, Г. Г. Молчанової, В. З. Дем'янкова, М. В. Всеволодової, В. Л. Чекаліної.

Комунікативна теорія тексту вимагає подальшого дослідження та апробації у практиці лінгвістичних досліджень. Початок цьому покладений у статтях І. І. Ковтунової, С. О. Вишнякової,

В. М. Хамаганової. Їх відрізняють загальна стилістична орієнтація на комунікативний підхід до тексту: спроба виявити особливості лінгвістичного втілення комунікативної настанови автора, визначити стратегію моделювання тексту.

Т. ван Дейк, розглядаючи питання про побудову тексту, писав: «Текст, як такий, не має мікроструктури, вона приписується йому автором або читачем. У цьому сенсі теми або топіки, так як і всякі значення, є когнітивними» [14]. Це означає, що знання, як письменника, так і читача, активно діють у когнітивній побудові і репрезентації макроструктур, а когнітивні одиниці відображають розуміння тексту, виділяють і організують важливу інформацію в пам'яті.

Сучасне мовознавство вже немислиме без прагматики як аспекту розгляду лінгвістичного об'єкту. Це галузь лінгвістичних досліджень, що займається вивченням мови у дії, іншими словами, що розглядає мовне спілкування як цілеспрямовану діяльність.

Підвищений інтерес лінгвістів до прагматики мови зумовлений також і тим, що виявлення потенційних прагматичних властивостей мовних одиниць сприяє встановленню зв'язку між функційною спрямованістю тексту і наміром автора.

Важливо підкреслити необхідність вивчення процесів текстотворення в аспекті прагматики, предметом якої є текст у співвідношенні з його автором. Саме цей підхід до дослідження тексту припускає залучення до його аналізу чинників, пов'язаних з суб'єктом комунікації. Включення до об'єкту дослідження категорії суб'єкта мови, його комунікативної стратегії, комунікативних інтенцій, прагматичної настанови, мети повідомлення, яка передбачає досягнення певної емоційної реакції у формі переживаного почуття, відношення, припускає вирішення проблеми з точки зору відношення суб'єкта мовлення до адресата, суб'єкта мовлення до дійсності, тобто у рамках комунікативно-прагматичного підходу. Співвідношення тексту з головним суб'єктом передає багату інформацію про автора, його ставлення до зовнішнього світу, пам'ятну подію, описану в тексті.

Аналізуючи природу прагматичної і комунікативної установки тексту, В. Н. Наєр приходить до такого висновку: комунікативна настанова – це конкретизація у тексті комунікативної функції мови в усьому її обсязі [8]. Прагматична настанова – це аспект комунікативної настанови, матеріалізований у тексті намір адресанта вчинити відповідну дію на адресата. У прагматичній настанові реалізується позиція творця мовлення

відносно призначення мовлення і того ілюктивного ракурсу, у якому воно повинно сприйматися. Прагматична настанова, за твердженням В. Н. Наєра, завжди конкретна [8]. Н. А. Левковська виділяє етапи створення прагматики тексту. Спочатку в автора виникає мотив створити певний текст, тобто з'являється задум. Задум поступово переходить в певніший намір, складається в інтенцію. У міру того, як авторська інтенція набуває образного або словесного втілення, вона перетворюється на усвідомлену цілеспрямовану діяльність, іншими словами, у прагматичну настанову адресанта [6].

З. В. Тураєва, розглядаючи питання про прагматичну настанову адресанта, відзначає чинник авторського світовідчуття. Так, семантичні, стилістичні, композиційно-сміслові характеристики тексту підпорядковані прагматичній настанові [12].

О. Л. Каменська вказує на той факт, що комунікативна настанова автора не зводиться до абстрактного породження тексту «взагалі». Комунікативна настанова супроводжується конкретною метою і наміром автора, що і кому сказати, а також уявленням про те, що саме слід викласти в майбутньому тексті і кому цей текст призначається [4].

А для того, щоб прагматична установка адресанта змогла зробити цілеспрямовану дію на адресата, продовжує далі Н. А. Левковська, автор вибирає відповідну форму вираження, використовуючи той або інший функційний стиль, той або інший мовний жанр. Звертаючись до певного стилю і жанру, адресант співвідносить свою прагматичну настанову з їхніми значущими провідними характеристиками. Впливаюча спрямованість тексту, що виходить у результаті цього, утілює в собі риси і авторської настанови, і стильової структури [6].

Таким чином, сучасний етап розвитку лінгвістики характеризується пильним інтересом до тексту як до особливої форми комунікації. Комунікативно-прагматичний підхід спрямований на встановлення ролі авторського відступу як на віддзеркалення образу автора, так і на виявлення чинника адресата.

Мета статті полягає у визначенні комунікативно-прагматичних характеристик авторських відступів в англійських художніх прозових текстах ХІХ–ХХ ст. Авторський відступ розглядаємо як автосемантичну композиційно-сміслову одиницю художнього тексту, що забезпечує смислову зв'язність тексту, виконує емотивно-естетичну, фатичну та когнітивну функції і у такий спо-

сіб виступає експліцитним засобом визначення образу автора і читача в тексті.

Виклад основного матеріалу. Структурні особливості авторського відступу розглядалися М. О. Єгорова, Т. Ф. Плехановою. Так, М. О. Єгорова пропонує наступну структурну схему авторського відступу: 1) структурно-ізолювані (структурно-виокремлені), які займають самостійний абзац, розділ; 2) внутрішньоструктурні (структурно-залежні, структурно-зв'язані, поміщені усередині речення або усередині абзацу у вигляді самостійного речення або низки речень). Т. Ф. Плеханова ділить авторські відступи на: 1) відступи-речення; 2) відступи-частини речення. Відступи-речення у структурному плані можуть бути представлені двома різновидами: простим або складним реченням. Відступи-речення завжди виражають основну думку тієї надфразової єдності, до якої вони входять, є зазвичай або *topic sentence*, який розташований на початку абзацу, або підсумковим реченням – у кінці абзацу. Що стосується іншого структурного типу відступів, а саме відступи-частини речення, Т. Ф. Плеханова ділить цей тип на вставки і невставки. Авторські відступи невставки, у свою чергу розподіляються на дві підгрупи:

- 1) що становлять залежну частину речення;
- 2) що становлять незалежну частину речення.

Авторські відступи-вставки можуть бути представлені самостійним реченням або словосполученням, що не має ознак речення.

Основними структурними типами авторських відступів, на думку Т. Ф. Плеханової [10, с. 17], вважаються наступні:

- авторський відступ-надфразова єдність;
- авторський відступ-речення;
- авторський відступ-частина речення.

Явні авторські відступи є надфразовою єдністю – розгорнутими структурами, що складаються з декількох речень.

Приховані авторські відступи частіше входять до іншої надфразової єдності як її частина. Основним структурним типом прихованих авторських відступів є речення.

Авторські відступи, оформлені частиною речення, розділяються на вставки і невставки.

Відступи як частина речення невставного характеру діляться на дві підгрупи: 1) що становлять незалежну частину речення; 2) що становлять залежну частину речення. Перша підгрупа – це сентенційні фрази, що за змістом виходять за рамки того речення, до якого входить включення. Відступи, що становлять залежну частину

речення, є порівняльними або означальними конструкціями, у яких наявна авторська характеристика описуваних подій.

Відступи-вставки різноманітні в структурному плані і можуть бути представлені як самостійним реченням, так і словосполученням, що не має ознак речення.

В окрему групу виділяються «розірвані» структури авторських відступів, які є органічною частиною оповіді. Структура авторських відступів залежить від багатьох чинників і в першу чергу – від характеру самих відступів.

Я. Білінкіс, М. М. Бахтін, Т. Сильман відзначають, що роль авторських відступів у творі істотна. Вони несуть певне функціональне навантаження, виконують роль вузлових місць у творі, найбільш вагомим в ідейному і художньому сенсі. Будучи авторською оцінкою, відступи допомагають читачеві глибше зрозуміти суть твору, внутрішній світ його героїв, його естетичну цінність.

Так, наприклад, у художніх творах XVIII ст., авторські відступи підпорядковані прагненню письменників вийти за межі окремого випадку до загальнолюдських узагальнень, тобто до позачасових, позапросторових істин.

Реалізація авторського задуму художнього тексту тісно пов'язана з образом того адресата, на якого цей текст спрямований. Більше того, сучасна поліваріантна комунікативна ситуація робить адресата тексту формою мислення його автора. Саме адресат з його типологічними характеристиками стає визначальним чинником для відбору мовних засобів і принципів текстотворення. Цим пояснюється той факт, що до образу адресата притягується уся більша увага дослідників сучасних текстів. Оскільки одним із способів реалізації образу адресата в художньому тексті є авторський відступ, ми вважаємо необхідним розглянути це питання.

Проблема адресації тексту в останні десятиліття активно вивчається в лінгвістиці: Ю. Д. Апресян, Н. Д. Арутюнова, Д. Н. Шмельов, Г. Я. Солганик, Л. В. Славгородская, Г. В. Степанов і багато інших.

У сучасній лінгвістиці теорія адресованості розробляється на перетині таких напрямів сучасного мовознавства, як: прагмалінгвістика (Т. В. Булигіна, П. А. Лекант, Ю. С. Степанов, А. Н. Баранов, В. В. Богданов, І. М. Кобозєва; лінгвопоетика (Н. А. Ніколіна, Н. К. Онипенко), наратологія (В. Шмід, Є. В. Падучева); крім того, залучаються дані таких суміжних дисциплін, як: теорія мовних актів (Д. Франк, Г. Г. Кларк,

Т. Б. Карлсон); психолінгвістика і психологія (А. А. Леонт'єв, Ю. А. Сорокін, Є. Я. Мелибруда).

Не будучи у контакті з адресатом, адресант може тільки робити припущення про тих адресатів, для яких створена ця інформація.

О. Л. Каменська, говорячи про «комунікативний квазі-портрет потенційного реципієнта», вказує на те, що за допомогою суб'єктивних представлень автор намагається сформулювати портрет адресата [4, с. 123]. Дослідник створює збірний образ, беручи за основу «складові» особистості адресата. Основний чинник, який впливає на побудову тексту – фактор адресата. На думку Н. І. Формановської, «одним з найістотніших чинників, що роблять прямий вплив на побудову тексту, є те, що ця інтерпретація здійснюється не лише для того, що самого мовця (йому самому це необхідно для осмислення подій), але і з обов'язковим урахуванням адресата. Абсолютно очевидно, що про одну і ту ж подію ми по-різному розповідаємо різним співрозмовникам» [13, с. 99].

Ю. М. Лотман звертає увагу дослідників на те, що композиційна побудова тексту, залежно від адресата, може бути різною [7].

Образ адресата – величина непостійна. Існує ряд ознак, які впливають на адресата: це і стиль твору, і індивідуальні особливості автора, і історичні чинники. У зв'язку з цим, кожен літературну епоху може характеризувати особлива роль читача, призначена йому автором.

Є. В. Падучева розрізняє два типи адресата художнього твору: внутрішній адресат, яким є один з персонажів твору і зовнішній, – читач. Типовим для художнього прозового твору, за Є. В. Падучевою, є відсутність зовнішнього адресата (виняток становлять ліричні відступи). Тому семантика 2-ої особи й усіх мовних елементів, що припускають 2-у особу, при переході до мови художньої літератури піддається «найбільш радикальній трансформації». Як особливу розповідну форму Є. В. Падучева виділяє «мовний акт, у якому оповідач – обов'язково першоосібний – спонукає свого читача уявити себе безпосереднім учасником описуваної ситуації, після цього ситуація описується через уявну участь у ній адресата» [9, с. 211]. Услід за Л. Р. Безуглою під мовним актом ми розуміємо процес дискурсивно-мовної взаємодії комунікантів на ґрунті комунікативної інтенції мовця [1, с. 33].

Коли адресантові необхідно певним чином організувати діяльність адресата, він виходить з уявлення про початковий стан світогляду адресата і формує текст так, щоб адресат самостійно

дійшов до потрібних висновків. Авторський відступ у цьому сенсі відіграє певну роль.

Що стосується мовного втілення образу адресата в художніх текстах, то відзначимо, що текст може містити всілякі відсилання до адресата. Іноді це просто звернення до читача, оформлені у вигляді ввідних конструкцій, авторських відступів, іноді цілі уривки тексту, що припускають можливі реакції читача на ті або інші описувані автором твору події, характеристики читацької точки зору. Включення до тканини твору таких відсилань відзначалося ученими при дослідженні типів оповідей у тексті.

Роль авторських відступів у втіленні образу адресата велика. Основна функція будь-якого авторського відступу полягає у безпосередньому управлінні сприйняттям читача. Цей факт пояснюється тим, що авторський відступ характеризується прагматичною спрямованістю: він сприяє виникненню додаткових асоціацій у читача, допомагає в інтелектуальній та емоційній оцінці описуваного, доповнює або повідомляє певні відомості.

Образ адресата вводиться у текст твору у випадках, коли необхідно виразити ставлення до певного явища. Адресат у художньому тексті стає своєрідним посередником між автором і зображуваним ним світом. Автор, «пропускаючи дійсність через себе», організовує художній текст так, щоб він пробудив в адресатові ті ж думки і почуття, які відчуває сам, і тоді текст є чинником комунікації, зв'язком між автором і адресатом.

Інтенціональність авторських відступів. Усі елементи художніх текстів виявляються пов'язаними з авторською інтенцією, з особливостями індивідуально-творчого світосприйняття і світовідчуття.

Інтерпретація авторської інтенції дає можливість «сфокусувати» суть художнього тексту, виявити його детермінанту і її художньо-образотворчі доміанти на композиційному і мовному рівнях її реалізації, за допомогою яких цілеспрямовано синтезуються одиниці й елементи різних рівнів тексту в його реалізації і розгортанні. Іntenція повинна відтворити цілісний ідейно-художній задум автора цього твору. Художній текст сприймається по-різному представниками різних епох, соціальних і культурних умов проживання і тому подібне.

Безперечним проявом і явним вираженням інтенції автора у художньому творі є авторські відступи, за допомогою яких адресант заявляє про свій світогляд, ставлення до того, що відбува-

ється, про специфічну картину світу, сформовану в авторській свідомості, про творчі і особисті пріоритети і так далі

У художньому тексті автор виступає як виразник емоційно-сміслової цілісності художнього твору. Його концепція, як правило, проявляється в рамкових компонентах тексту: у заголовку, епіграфі, початку і кінцівці. У деяких творах є також присвячення, авторські коментарі, передмова, післямова, які утворюють у сукупності своєрідний метатекст, що становить ціле з основним текстом. Авторські інтонації найбільш помітні в авторських відступах, які органічно вписуються в структуру художнього тексту. Ці відступи збагачують емоційно експресивні межі оповіді, помітно уточнюють авторські інтенції.

Повідомляючи адресатові свої наміри, автор прагне викликати у нього потрібні асоціації, актуалізувати вже наявні у нього знання. Автор, з одного боку, дає оцінку важливості якого-небудь факту, з іншого – спонукає адресата приєднатися до неї. Прямі авторські коментарі представляють дії героїв, події у потрібному авторові ракурсі, практично не залишаючи адресатові можливості іншої інтерпретації. Так, коментуючи інформацію, що вводиться, і порядок викладу, автор поперемінно може переносити центр тяжіння то на власні наміри, то на сприйняття читача, то на об'єктивний сенс цього коментаря. Ці моменти постійно присутні у тексті в більшій чи меншій явній формі.

Реалізація авторської інтенції у відступах здійснюється за допомогою фатичної функції. Фатична функція (використовується класифікація мовних функцій, запропонована Р. Якобсоном) означає встановлення контакту, необхідного для реалізації спілкування між мовцем і слухачем. Авторські відступи, розраховані на те, щоб залучити читача до оповіді, до того, про що говорить і роздумує письменник, налаштувати його на співпереживання описуваних подій, створюють «потенційну діалогічність» авторського плану, яка виражається сукупністю усіх мовних засобів, що реалізують момент звернення до читача. Фатична функція найефективніше реалізується у відступах, де автор ідентифікує себе з читачем, не сумніваючись у тому, що його точка зору знайде підтримку і розуміння.

У творах XVIII століття звернення до читача у відступах закономірне; контакт з читачем підтримується тим, що автор розмовляє з людьми свого кола, звертається тільки до певного типу читачів – того, хто розуміє, і освіченого. Трапля-

ється також звернення до героїв оповіді, до різних явищ природи. Для вираження цього звернення використовувалися найрізноманітніші лексичні засоби: “*reader*”, “*dear reader*” – як загальне звернення; займенник “*you*”, як правило, з конкретизацією: “*you, poor rogue*”, “*you, who...*”; слова-звернення до певної категорії читачів: “*friends*”, “*gentlemen*”, “*young ladies*”; розгорнуті звернення: “*my lords and gentlemen*”.

Наявність фатичної функції в авторських відступах дозволяє вважати їх «прийомом інтимізації». Уперше цей прийом був описаний Л. А. Булаховским як синтаксична особливість художнього оповідання початку XIX століття, що полягає у вживанні таких засобів: звернень до героїв оповідання, наказового способу; займенники «ми», що виконує спеціальну функцію – коли автор вводить моменти «режисерського» характеру [3].

Авторський відступ має на меті залучити читача до того, про що говорить і роздумує оповідач, налаштувати читача, змусити його співпереживати. З автором тексту читач наче вступає в контакт, може з ним сперечатися і погоджуватися.

Авторський відступ включає не лише обробку й інтерпретацію подій, але і відображає внутрішню когнітивну інформацію автора. Відступ має суб'єктивно-оцінний характер і спрямований на те, щоб викликати певну реакцію у читача. Авторський відступ не готує адресата до якого-небудь прикладу або пояснення, він не лише виражає сумнів, але спрямований на те, щоб залучити адресата до міркування, притягнути його увагу, надати свободу вибору і в той же час підказати відповідь, увести в оману, прямо або побічно вказати, як розуміти ту чи іншу подію або явище. Авторський відступ створює своєрідні стосунки між «передавачем» і «приймачем» інформації, таким чином, реалізує прагматичну спрямованість тексту.

Крім того, авторські відступи, будучи засобом своєрідного авторського аранжування, уточнюють, поглиблюють, резюмують дуже важливі для письменника думки, таким чином є своєрідним психологічним коментарем.

Інформаційна функція авторського відступу. Прагматична настанова автора, яка імплікована як в основному тексті, так і в тексті відступу, спрямована на те, щоб максимально забезпечити адресата інформацією про розказані події, дії, наміри героя, вираженою експліцитними й імпліцитними засобами її реалізації.

На сучасному етапі розвитку прагматичних учень про текст виділені такі типи інформації:

прагматична, підтекстова і затекстова (І. Р. Гальперін, Є. М. Верещагін. Ю. А. Шрейдер вичленює у тексті фактичну інформацію і метаінформацію. Таку ж схему типів інформації розглядають Е. П. Семенюк, М. Ю. Федосюк. Питаннями текстової інформації займався і О. В. Бондарко, який джерелами мовного сенсу називає: план змісту тексту і сенс (сенса тексту); контекстуальну інформацію; ситуативну інформацію; енциклопедичну інформацію [2].

О. М. Селіверстова пише про способи представлення інформації. Вона ділить їх на такі, «у яких мовлення будується як опис об'єктивної дійсності (мовець або той, від імені якого ведеться оповідь, оцінює себе як об'єктивний «фіксатор», точний прилад, що реєструє все те, що відбувається) і, по-друге, на такі, у яких повідомляється про відображення дійсності у свідомості (у цьому випадку береться до уваги можливість невідповідності відображення і відображуваного)» [11, с. 10].

Інформаційна функція одна з доміантних, відносно авторського відступу і пов'язана з оцінною, комунікативною. Мета відступу повідомити адресатові додаткові факти про події, думки, наміри героїв, підвести читача до розуміння основної ідеї.

Так, наприклад: *“it was a long time since I had received a letter from my wife. I had forced her to write it and I could feel her pain in every line. Her pain struck at my pain: we were back at the old routine of hurting each other. If only it were possible to love without injury – fidelity isn't enough: I had been faithful to Anne and yet I had injured her. The hurt is in the act of possession: we are pride or to be possessed without humiliation. In a way I was glad that my wife had struck out at me again – I had forgotten her pain for too long, and this was the only kind of recompense I could give her. Unfortunately the innocent are always involved in any conflict. Always, everywhere, there is some voice crying from a tower. Phuong lit the opium lamp...”* [15, р. 108–109].

Виділений фрагмент тексту є авторським відступом. Цей відступ має узагальнений характер, будучи відступом-афоризмом. Його можна вилу-

чати з тексту без втрати загального змісту тексту, але усередині тексту узагальнений характер цього відступу набуває деякої конкретизації, оскільки він пов'язаний з розповідною лінією – життям героя роману.

Комунікативно-смілова функція авторського відступу. Будучи позасюжетними елементами, авторські відступи сприймаються у творі як щось аналогічне до вставних слів у реченні, як явище, без якого твір зберігає структурну цілісність. У той же час, будучи введеним у текст твору волею автора, авторський відступ є органічною частиною цього твору, яка виконує смислові функції в реалізації авторського задуму. Якщо такий твір позбавити авторських відступів, то він стане не лише кількісно усіченим, але і якісно збідненим. Як помічає А. В. Кухаренко: «Зрозуміло тому, наскільки велика шкода наноситься цілісності художнього твору, наскільки збільшується небезпека спотворення концепту, якщо відступ вилучається з тексту інсценувальником, перекладачем, неухважним читачем» [5, с. 134].

Гармонійне вплітання у текст відступів, на наш погляд, дуже значуще, оскільки дозволяє авторові скорегувати в потрібному йому напрямі точку зору адресата, надає читачеві час замислитися, зробити свої висновки.

Висновки і пропозиції. Таким чином, авторські відступи розглядаються у нашій роботі як явище, що привноситься до тканини оповідання з особливою метою і викликане необхідністю авторського самовираження, але не обумовлене сюжетом твору. Основна функція авторського відступу полягає у безпосередньому управлінні сприйняттям читача. Цей факт пояснюється тим, що авторський відступ характеризується прагматичною спрямованістю: він сприяє виникненню додаткових асоціацій у читача, допомагає в інтелектуальній та емоційній оцінці описуваного, доповнює або повідомляє певні відомості.

Перспективним є дослідження когнітивного аспекту авторських відступів у різножанрових художніх текстах англійської й американської прози.

Список літератури:

1. Безугла Л. Р., Романченко І. О. Лінгвопрагматика дискримінації у публіцистичному дискурсі [монографія]. Харків : ФОП Лисенко І. Б., 2013. 182 с.
2. Бондарко А. В. Грамматическое значение и смысл. М. : Наука, 1978. 176 с.
3. Булаховський Л. А. Введение в языкознание. М.: Учпедгиз, 1983. Ч. 2. 178 с.
4. Каменская О. Л. Текст и коммуникация. М.: Высшая школа, 1990. 152 с.
5. Кухаренко В. А. Интерпретация текста. М.: Просвещение, 1988. 192 с.
6. Левковская Н. А. Прагматическая установка текста и прагматическая установка адресанта. *Коммуникативные единицы языка: структурные, семантические, прагматические аспекты.* М., 1986. Вып. 358. С. 25–31.

7. Лотман Ю. М. Структура художественного текста. М.: Искусство, 1970. 384 с.
8. Наер В. Л. Категории текста и прагматика. *Прагматика и стилистика*. 1985. Вып. 245. С. 4–13.
9. Падучева Е. В. Высказывание и его соотнесенность с действительностью. М.: Наука, 1985. 271 с.
10. Плеханова Т. Ф. Лингвостилистическая характеристика авторских отступлений в английской художественной прозе : дис. ... канд. филол. наук. М., 1973. 221 с.
11. Селиверстова О. Н. Местоимение в языке и речи. М.: Наука, 1988. 151 с.
12. Тураева З. Я. Лингвистика текста. Текст : структура и семантика. М.: Просвещение, 1986. 127 с.
13. Формановская Н. И. Коммуникативно-прагматические аспекты единиц общения. М.: Наука. 291 с.
14. Dijk T. A. van Macrostructures: an Interdisciplinary Study of Global Structures in Discourse, Interaction, and Cognition Text. Hillsdale, N.Y. : Erlbaum, 1980. 17 p.
15. Green G. The Quiet American. М. : Менеджер, 2004. 176 p.

Arkhipova I. M. COMMUNICATIVE AND PRAGMATIC APPROACH TO THE RESEARCH OF AUTHOR'S DIGRESSION

In linguistics, there is a range of problems so complex, diverse and rich in their manifestations that their solution does not depend on the number of works devoted to them and they require a constant, and in-depth analysis of their essence. Issues related to the study of author's digression, which have always been the subject of philologists' reflections and research, belong to this type of problem.

The article is devoted to the definition of communicative and pragmatic properties of author's digression in English literary prose of the XIX–XX centuries.

Author's digression is determined as an autosemantic compositional unit of literary text, which ensures semantic relationship of different elements of the text, performs emotional and esthetic, phatic and cognitive functions, and is considered to be explicit means in defining the author's and reader's images.

The study is carried out in line with the latest achievements of text linguistics aimed at identifying communicative and pragmatic features of the text, its categorical and communicative features. As compositional units of the text, such parenthetical constructions highlight the author's attitude to the events depicted in the work and determine the pragmatic impact on the addressee.

It is proved that the main function of any author's digression is to control the reader's perception. This fact is explained by the fact that the author's digression is characterised by a pragmatic orientation: it promotes the emergence of additional associations in the reader, helps in the intellectual and emotional evaluation of what is described, supplements or provides certain information.

The author's intention is realised in the digressions through the phatic function. The author's digressions are designed to involve the reader in the narrative, in what the writer is talking about, to set him up for empathy with the events described; digressions create a «potential dialogicity» of the author's plan, which is expressed by the totality of all linguistic means. The phatic function is most effectively realised in digressions, where the author identifies himself with the reader, having no doubt that his point of view will find support and understanding.

Key words: *author's digression, literary text, addressee, author's image, intention.*

Ahmadova V. H.

Azerbaijan State Pedagogical University

DEVELOPMENT OF LEXICAL COHESION OF GERMAN IN WRITING

In the article, a series of steps for interpreting lexical cohesion in texts of German containing written information are described. The main goal is to conduct an empirical analysis of realizing unified strategies for the providing lexical cohesion in Germanic languages, as well as in writing, and to indicate a description of practices grounded the improvement of lexical skills based on semantic fields in use of word combinations of German in the writing and can be effective in this field. Lexical coherence is an important linguistic component of meaningful writing and plays a significant role on getting general coherence and thematic continuity of a text. It is sometimes a problem to make very precise, subtle interpretations, avoid time-consuming procedures and combine some automatic procedures in written texts. Therefore, one of the main challenges is to define subtle categories allowed identifying commonalities and differences. It is stated in the article that the relations must be explained to classify the semantic relations between the sentences and to write composition with several existing systems. The symmetrical arrangement of paired relations between sentences helps students understand how sentences follow each other and some transition words are necessary for cohesion. The appropriate word combinations ensuring the effectiveness of the speech make the study of the thematic lexicon and semantic fields a necessity. Word combinations having common meaning, belonging to a common topics and reflecting the conceptual similarity of the described phenomena are the research fields for the lexical-semantic fields of new complex words. The most common source for the lexicon selection of the semantic field is thematic texts. In the writing process, the teacher classifies the appropriate lexical units to describe the concepts completely and to create a lexical-semantic field. This option allows students to form a certain knowledge about lexical units and to use them on completing various analytical, written and oral tasks.

Key words: coherence, sequence, thematic coherence, phraseological lexicons.

Introduction. The principle of lexical cohesion is considered as the main type of combination contributing to the general coherence and thematic continuity of the text. Lexical coherence was introduced as a concept by Halliday and Hasan (1976) and is one of the main types of combination contributing to the general coherence and thematic continuity of the text. Helping students understand coherence in terms of possible lexical and semantic relations between sentences during text building in the writing process, formalizing a previously uncertain writing instruction field and creating a coherent paragraph are difficult sometimes. It is known that many students do not have the intuitive knowledge base to grasp the possible relations between sentences, or the readings of a composition course cannot provide them with such knowledge. They need conscious rules [2, s. 5].

The topicality of the problem. The problem on semantic analysis of the vocabulary is one of the most actively studied problems of linguistics. Advancement of new theoretical principles and new ideas on the formation of research object and comprehension of premature formation of semantic descriptions indicate that the volume of materials

yet to be investigated is ten or perhaps hundreds of times greater than all has been investigated so far. Ensuring sequence in lexical cohesion in writing and researching Germanic languages in different periods of development indicate the processes occurring in the language.

Although the research on the mentioned topic arouses a lot of interest among linguists, until recently, more priority was given to the study of the grammatical structure of Germanic languages and very less attention was paid to the study of vocabulary and the lexical cohesion of word combinations in spoken language.

Goal and tasks. The comparative study of word combinations and the investigation of the principle of lexical cohesion in the German language consist of this approach, studying the specific structure and lexical-semantic features of word combinations in the language, their use in spoken language and determining the scientific-theoretical basis of their position in the text.

Methods. The main material to be investigated in the article is facts about German language. Contrasting, reconciliation, and comparison were used as scientific methods.

Main paragraph

Maintaining lexical cohesion in writing. In recent literature examples, the use of a wide range of modifiers such as “syntactic”, “grammatical”, “semantic”, “substantive”, “logical”, “pragmatic”, “thematic” and “cognitive” for sequence in maintaining lexical coherence in writing is mentioned. In these terms, clarity and several complex aspects are indicated to be grouped together under sequence. The relations must be explained in order to classify the semantic relations between sentences and write compositions with several existing systems. The symmetrical arrangement of paired relations between sentences helps students understand how sentences follow each other and some transition words are necessary for cohesion [1, s. 2].

Lexical cohesion is often called *perspective coherence*. In writing, perspectival coherence is established through existing linguistic analyses and corruption of perspectival coherence rarely happens. Perspectival coherence is corrupted when perspectival coherence cannot be shared in a text written with perspectival coherence. In the text, perspective coherence in this sense will be called “logical” or “thematic” coherence. Halliday and Hasan put forward the lexical unit along with the other four main types of combination including *co-reference*, *substitution*, *ellipsis*, and *conjunction* in the brief interpretation of written texts. In this respect, lexical units differ from each other in terms of structure and semantics. Since we are interested in investigating the linguistic features of a lexical unit, our goal is to obtain a high-precision interpretation without spending a lot of time and effort. Therefore, while we are interpreting the text generally, identifying the elements of lexical chains and determining their semantic relations are helpful to us.

For convenience, a general summary is used in the presentation of the texts. On the one hand, this provides us with an accurate summary of the lexical unit, and on the other hand, it allows us to test and evaluate automatic procedures [2, s. 4].

Ich lebe in einer Stadt namens Quedlinburg in der Nähe der Mosel. Wir brauchen etwa 3 Stunden und 28 Minuten, um mit dem Zug nach Berlin zu gelangen. Ich sage, es ist eine Stadt, es ist eher ein Dorf. Es ist ziemlich klein. Es ist eigentlich sehr schön, es ist ein schöner Ort zum Leben. Es ist ein sehr schöner Ort zum Leben.

Und ich bin in Quedlinburg aufgewachsen, das ist ziemlich nah bei München. Es ist ein sehr schöner Ort zum Leben. Quedlinburg ist ein Land, in dem Stadtbürg und Kirche 1994 in die Liste des UNESCO-Weltkulturerbes aufgenommen wurden.

As it is seen in the example, unlike the other four types mentioned by Halliday and Hasan in structural interpretation, conjunctions indicating the relationship with other expressions in the text are not grammatical elements such as proforma, determiner or conjunction. As the term suggests, the associative connection between *village*, *city* and *place* is chosen by the lexicon. The authors note the coherence of relations between verbs, adjectives and adverbs. We include the following connections:

– *repetition*: phrases such as *Quedlinburg* and the orthographic repetition of the nominal are mentioned in the example above. In case of combination, the second element is used as a determining factor. The direct form of lexical combination is the repetition of a lexical element; e.g. the coherence on repetition is used in the sentence as *Bär*. For example, *Algy traf einen Bären. Der Bär war prall*

– *synonymy*: common synonym, common language terms (e.g. *blue sky and heaven*).

– *antonymy*: contrast relationship as with inflation and deflation

– *hyperonymy*: when a superlative term follows a more specific term, as with *village*

– *hyponymy*: if the specific term comes after the one from above

– *co-hyponymy*: between two elements of the same level, such as *town* and *village*

– *holonymy*: a relation in which the whole follows the part (e.g. *neighborhood and city*)

– *meronymy*: a part-whole relationship where the part follows the whole (e.g. *city and neighborhood*)

– *co-meronymy*: two parts of a whole following each other in sequence (e.g. *square and quarter*).

– *type*: the relation between a common noun and a named entity (e.g. *place and Quedlinburg*).

– *example*: a relation in which the named entity follows a common noun (e.g. *Quedlinburg and city*).

– *joint instance*: connection between two named entities (e.g. *Quedlinburg and Berlin*)

As it is seen, if lexical chains correspond to all other elements in the chain on word meaning, a nominal element in writing can be part of a lexical chain. One type of relations described in the writing can be related to the nominal element and to each of the other elements in the chain. As a result, one nominal element can be part of several different lexical chains in the same text [2, s. 5–6].

Lexical coherence and their role in written text quality. As mentioned in the theoretical views, harmony is the relation between different semantic meanings in written texts for Jaksendolf. Many scholars agree on the main element readers use to

establish and interpret semantic connections in a text is based on their prior knowledge. The second important element of establishing obvious semantic relations in writing is the arranging ideas in a logical sequence, which is the *harmony aspect* emphasized in many discussions on the concept of text coherence. For example, Bander describes paragraph coherence as a logical sequence of ideas creating a obvious relation of one sentence to another. According to Truckenbrodt and Hubert, if “each sentence in the text is arranged sequentially, the previous or following sentences provide a context for it”. Among others, Halliday and Hasan (1976, 1985) claimed that a prerequisite for the successful integration of ideas and the creation of harmony is combination referred to the meaning relations between the specific and superficial linguistic features of a text. [3, 4; 9]. For qualitative reading of the texts, the authors divide the coherence classification into the following categories:

- lexical connective devices;
- repetition of word;
- substitutions (synonyms, antonyms, hyperonyms, cohyponyms, generals);
- metacommunicative relations;
- grammatical connectives;
- reference words or basic forms (pronouns, adverbs, comparative constructions);
- ellipses;
- conjunctions (conjunctions, adverbs, prepositions).

According to Lautamati, three actual types of structural progression can be identified in the text readings:

- a) content identity of parallel, consecutive sentences;
- b) repetition of a theme to strengthen an idea to the reader;
- c) consecutive different sentences used to turn the interpretation of one sentence into the subject of the next sentence in any content;
- d) the first and last contents in a text fragment to be read in extended parallel progression.

Brinker, Truckenbrodt and Hubert propose the concept of integrated coherence by commenting on the difference between coherence and harmony in writing. They put forward the idea that there is a close connection between the obvious forms of morphological-syntactic and the forms of semantic-cognitive connection, and they note separation of these two concepts is unnecessary.

The authors also argued that harmony is distinguished because it makes interaction between different factors at several levels. This kind of

harmony is very multi-scale and combining the inobvious notions of interdependence and coherence between factors [1; 4].

As it is seen from the diagram, the application of lexical cohesion in writing includes the reading of words according to phonological rules, writing according to syntactic rules and conceptualization (diagram 1). Thus, the separation of the concept of comprehensive coherence into its different aspects such as grammatical, thematic, pragmatic, cognitive or obvious coherence indicate in the lexical cohesion.

Development of associative lexicons in writing.

The first lexicon of discourse conjunctions of written texts in German was presented by German researchers Umbach, Carla, Ebert and Cornelia (1998) [6, s. 57]. The main goal was to use a declarative resource as a component of software needed knowledge of discourse relations to do the followings:

Phrase-based and word-based lexicons are widely used lexicons and create coherence in text generation systems. According to their description in the text, these lexicons can be roughly grouped into two classes.

– typical lexical entry in traditional linguistic theory. Entries such as lexicons in a group usually consist of single words.

– other class entries usually include larger constituents, lexicons containing phrases or even sentences with some lexical material implying orthographically noted words and usually can be created with additional lexical material or lexical entries. The difference between these two types is not always obvious. As mentioned above, some systems have both types, typically a phrase lexicon provides syntactic and semantic information, a word-based lexicon provides morphological information and others can readily provide both types of representation. Lexicons are the most obvious aspects created lexical coherence in the writing, and at this time, the volume of the lexical object, the amount of structure in it, and the role of the lexical selection in the system are seen obviously. In contrast to the concept in text creation,

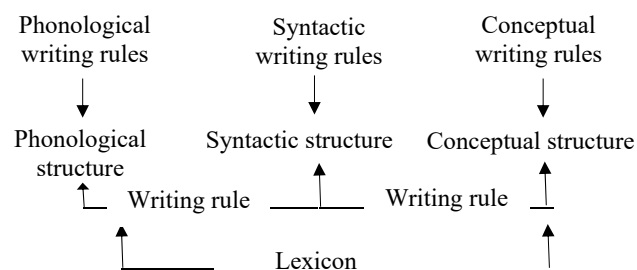

Diagram 1. Comprehensiveness of lexical cohesion in writing (Jackendoff, 2010)

there is a tendency for large size, complex structure and strong role for the lexical object. In this sense, it is useful to discuss the reasons for the maintenance of these tendencies in writing and their influences on the text creation [8; 9].

Generalize the written text: presentation system of a basic structured knowledge is used for appropriate discursive reading of the text. In this case, the principle of coherence creates a relation of temporal sequence between events in natural language, and ideas are expressed sequentially. This coherence was first applied in the preparation of maintenance instructions for car manuals.

For example, *Parken Sie das Auto auf ebenem Boden und stellen Sie den Motor ab. Überprüfen Sie dann das Motoröl;*

Comprehending written text: associative units can be used as instructions as to what relations may exist between joining units of a text when making a discourse description of the system. It was first applied in researches based on Theory of Rhetorical Structure by Hanneforth working on texts in the German language [7; 8].

Conclusion. Thus, activities made by students related to writing on the principles of lexical coherence benefit from a combination of many different elements. Although lexical-semantic relations make it difficult to create sequence in writing, comprehending the different features of lexicons in writing and correctly understanding their role in writing are important areas. The wide scope of lexical norms in writing is explained as its phonological, syntactic and conceptual character.

Bibliography:

1. F.Y. Veysəlli German dilçiliyinə giriş Bakı: Mütərcim, 2011.
2. F.Y. Veysəlli. Struktur dilçiliyin əsasları. Studia philologica. II. Bakı: Mütərcim, 2008.
3. Brinker, Klaus. Linguistische Textanalyse: Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden. 7th edn. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2010.
4. Halliday, Michael A. K. & Ruqaiya Hasan Cohesion in English. London: Longman Publishing, 1976.
5. Jackendoff, R. Meaning and the lexicon: The parallel architecture 1975–2010. Oxford: Oxford University Press, 2010.
6. Truckenbrodt, Hubert. On the semantic motivation of syntactic verb movement to C in German. *Theoretical Linguistics*. 2006. 32(3), 257–306.
7. Umbach, Carla and Ebert, Cornelia. German demonstrative so – intensifying and hedging effects to appear. http://www.carla-umbach.de/publications/UmbachEbert2009_GermanDemonstrativeSo.pdf
8. Wöllstein-Leisten, Angelika. 2001. Die Syntax der Dritten Konstruktion, volume 63 of Studien zur deutschen Grammatik. Tübingen: Stauffenburg.
9. Zifonun, G., Hoffmann, Ludger and Strecker, Bruno (eds.). Grammatik der deutschen Sprache, volume 7 of Schriften des Instituts für deutsche Sprache. Berlin: de Gruyter, 1997.

Ахмадова В. Г. РОЗВИТОК ЛЕКСИЧНОЇ ЗВ'ЯЗНОСТІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ НА ПИСЬМІ

У статті описано ряд кроків для інтерпретації лексичної зв'язності в текстах німецької мови, що містять письмову інформацію. Основна мета – провести емпіричний аналіз реалізації уніфікованих стратегій забезпечення лексичної зв'язності в германських мовах, а також у письмовій формі, а також вказати опис практик, що ґрунтуються на вдосконаленні лексичних навичок на основі семантичних полів у використанні словосполучень німецької мови в письмовій формі та може бути ефективним у цій галузі. Лексична зв'язність є важливим лінгвістичним компонентом осмисленого письма і відіграє значну роль у досягненні загальної зв'язності та тематичної безперервності тексту. Іноді буває проблематично зробити дуже точні, тонкі тлумачення, уникнути трудомістких процедур і поєднати деякі автоматичні процедури в письмових текстах. Тому однією з головних проблем є визначення тонких категорій, які дозволять виявити спільні риси та відмінності. У статті зазначено, що для класифікації семантичних зв'язків між реченнями та написання композиції з кількома існуючими системами необхідно пояснити зв'язки. Симетричне розташування парних зв'язків між реченнями допомагає учням зрозуміти, як речення слідує одне за одним, і деякі перехідні слова необхідні для зв'язку. Відповідні словосполучення, що забезпечують ефективність мовлення, обумовлюють необхідність вивчення тематичної лексики та семантичного поля. Полею дослідження лексико-семантичних полів нових складних слів є словосполучення, що мають спільне значення, належать до спільної тематики та відображають концептуальну подібність описуваних явищ. Найпоширенішим джерелом виділення лексики семантичного поля є тематичні тексти. У процесі письма вчитель класифікує відповідні лексичні одиниці, щоб повністю описати поняття та створити лексико-семантичне поле. Цей варіант дозволяє сформулювати у студентів певні знання про лексичні одиниці та використовувати їх під час виконання різноманітних аналітичних, письмових та усних завдань.

Ключові слова: зв'язність, послідовність, тематична зв'язність, фразеологічна лексика.

Василенко І. О.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Малінко О. Г.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ДЕСПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ У ХУДОЖНЬОМУ ТА ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСАХ

Статтю присвячено аналізу економічної термінології, що вживається поза спеціальною сферою.

Зміни в багатьох сферах суспільного життя, зумовлені науково-технічним прогресом, зумовлюють зміни в мовній системі. Повсякденне життя соціуму все більше зазнає впливу різноманітних економічних чинників, унаслідок чого економічні терміни виходять за межі відповідного дискурсу, проникають в інші спеціальні сфери. Вони також починають уживатись у розмовному мовленні, в художніх творах, тобто відбувається їх деспеціалізація. Цей процес нерідко супроводжується детермінологізацією (у випадку, якщо термін втрачає своє термінологічне значення).

Емпіричний матеріал дослідження почерпнутий з економічних словників; ілюстративним матеріалом слугують тексти, представлені в Корпусі української мови.

У статті проаналізовано особливості вживання термінолексем «кредит», «аванс», «асортимент», «ліміт», «дефіцит» та «девальвація» в текстах економічної тематики, а також в художніх та публіцистичних текстах. Зазначено, що при деспеціалізації терміни втрачають компоненти значень, які пов'язують їх з економічною сферою, переосмислюються, змінюють семантичну структуру, розвивають нові, нетермінологічні, метафоричні значення (пор.: кредит на закупівлю – кредит на свободу; асортимент товарів – асортимент переживань; ліміт доходу – ліміт щастя та ін.). У художньому і публіцистичному дискурсах вони використовуються як стилістичний засіб: для створення нового образу, вираження ставлення автора до предмету мови тощо. Також можуть розширюватись фразеологічні зв'язки лексеми, унаслідок чого з'являються стійкі метафоричні сполучення в різних спеціальних сферах (наприклад, дефіцит бюджету – дефіцит магнію, дефіцит спілкування, дефіцит електронної густини та ін.).

Відомо, що загальноживана лексика бере участь у формуванні термінології, коли спеціальне поняття набуває спеціального (відбувається його термінологізація). Водночас спеціальна лексика, потрапляючи до неспеціальної сфери, збагачує загальноживану мову.

Перспективним убачається зіставне дослідження процесу деспеціалізації термінології в різних мовах.

Ключові слова: економічна термінологія, деспеціалізація, детермінологізація, дискурс, семантична структура, сема.

Постановка проблеми. У наш час увагу лінгвістів усе більше привертають мовні явища, пов'язані з науково-технічною революцією, яка, безумовно, впливає на всі сфери суспільного життя. Пришвидшення розвитку й загального темпу життя викликає необхідність висловлювати свої думки більш логічно, точно й різноманітно. Окрім того, науково-технічний прогрес сприяє активізації термінологічної лексики. Багатство термінологічної системи свідчить про розвиток відповідної галузі знань, а також про можливість мови, пов'язані із номінацією наукових

понять. Тож, дослідження фахової лексики сприяє подальшому розвитку теорії певної науки, формуванню проблем для наступних досліджень. Більше того, елементи термінологічних систем можуть переходити в інші сфери, оскільки суспільство починає змінювати своє ставлення до термінології, використовуючи її поза межами відповідної науково-технічної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За словами Т. А. Журавльової, термінологічна лексика є важливим компонентом лексичного складу розвиненої мови, оскільки в ній відбиваються

наукові досягнення, диференціюються наукові знання, відображається рівень науково-технічного прогресу, характер економічної, політичної, суспільно-культурної, виробничої діяльності людей [4]. Л. М. Томіленко зазначає, що «досить часто лише звернення до самих фактів науки й техніки, зіставлення лінгвістичних даних із науково-технічними, вивчення причинних зв'язків між ними дозволяє дати вичерпне пояснення багатьом лінгвістичним процесам, які мають місце в термінології» [11, с. 9].

Різні аспекти термінології досліджувались низкою українських і зарубіжних учених. Основні теоретичні поняття термінознавства були визначені в наукових працях Р. О. Будагова, Г. О. Винокура, В. Г. Гака, Н. З. Котелової, В. М. Лейчика, Д. С. Лотте, О. О. Реформатського та ін. Природу терміна, його особливості у порівнянні із загальноновживаними словами розглядали І. К. Білодід, Б. М. Головін, Р. Ю. Кобрін, І. М. Кочан, Т. І. Панько та ін. В. О. Балог, Л. Г. Боярова, В. О. Винник, В. В. Жайворонок, Л. С. Паламарчук, Л. М. Полюга, Л. М. Томіленко досліджували особливості представлення термінів у словниковій літературі. Семантичні та дериваційні аспекти термінології привернули увагу А. С. Герда, К. Г. Городенської, В. П. Даниленко, Є. А. Карпіловської, Л. О. Симоненко, О. В. Суперанської та ін.

Постановка завдання. Термінологічна лексика є складовою загальної лексичної системи, але свій зміст термін виражає лише у вузькоспеціалізованій сфері, до якої він належить. Від більшості слів термін відрізняється тим, що в його значенні відображені особливі, суттєві ознаки спеціального поняття, із чим пов'язані його чіткість та однозначність. Ця особливість сприяє використанню термінів як виразних мовних засобів поза межами спеціальних сфер. Наразі однією з характерних тенденцій розвитку термінологічної лексики є розширення сфери її вживання, її перехід до загального вжитку.

В. В. Жайворонок відзначає, що «...кожна галузь людських знань має своє коло спеціальних найменувань, але мовне повсякдення втягує ці слова в різностильові контексти і, так би мовити, знімає з цих лексем ореол спеціалізації. Особливо показовими в цьому плані є соціально-економічна та суспільно-політична сфери мовної комунікації, що чутливо реагують на ті чи ті реалії людського життя, відразу зафіксувавши їх у слові. Проте переважна більшість цих найменувань незабаром стає широконовживаною в різних стилях мовлення, у тому числі й у розмовно-побутовому. Як наслі-

док цього, стилістика багатьох з них розвивається, вони стають поліфункціональними, часто навіть експресивно забарвленими» [3, с. 210].

Традиційно терміни класифікуються за галузями діяльності. Окремий шар спеціальної лексики утворює економічна термінологія, до якої входять загальнонаукові та вузькоспеціальні терміни, а також деякі загальноновживані лексеми.

У формуванні термінології бере участь загальноновживана і навіть розмовна лексика: неспеціальне поняття набуває іншого (спеціального) значення на асоціативній основі. Відбувається термінологізація – у професійній сфері з'являються нові термінологічні позначення. Так, Ю. Заблоцький зазначає, що загальнолітературна мова «служить невичерпним джерелом номінації новостворених спеціальних понять, надаючи засоби й способи для творення нових термінів, підпорядковуючи розвиток термінології загальним мовним нормам. Наявність споріднених ознак, притаманних термінам різних терміносистем різних галузей, свідчить про спорідненість термінології з лексичним матеріалом відповідної загальнолітературної мови, яка слугує будівельним матеріалом для побудови тієї чи іншої терміносистеми» [6, с. 257]. Наприклад, серед економічних термінів знаходимо загальноновживані лексеми *авторитет*, *безпека*, *ведмідь* (біржовий спекулянт, який розраховує на зниження цін у майбутньому, тобто гравець на знижці [7, с. 37]), *ярмарок*, *ящик* тощо, які набули термінологічних значень.

Виражаючи певне спеціальне поняття, термін повинен мати чітку семантичну структуру, бути однозначним та позбавленим емоційного забарвлення. Коли термін починає функціонувати поза межами термінологічної системи, він втрачає ці ознаки, тобто відбувається його деспеціалізація – вихід за межі термінологічного поля, втрата властивостей, що зумовлюють термінологічність, та подальше загальнономовне вживання. Іншими словами, термін виходить за межі професійної комунікації, переходить із спеціального до неспеціального тексту. При цьому ніякі структурно-семантичні зміни не відбуваються.

Часто поруч із деспеціалізацією відбувається процес детермінологізації, для якого характерними є структурно-семантичні зміни спеціальної лексики, її переосмислення.

Метою статті є аналіз способів метафоричного переосмислення економічних термінів за умови їхнього виходу за межі спеціального контексту. Джерелом дослідження стали економічні словники. Ілюстративний матеріал узято із художніх

творів та публікацій ЗМІ, представлених в Корпусі української мови.

Основним завданням є аналіз залежності терміна від контексту, в якому він уживається, з'ясування, як змінюється його функція, які семантичні ознаки стають релевантними в цьому контексті.

Виклад основного матеріалу. Процес деспеціалізації відбувається або шляхом виходу термінів за межі своєї спеціальної сфери, як результат популяризації знань, або унаслідок свідомого вживання в неспеціальних текстах як стилістичного засобу. Цей процес зумовлений розширенням науково-технічного кругозору населення, престижем науки і техніки, підвищенням рівня культури тощо. Процес деспеціалізації усуває комунікативні бар'єри, змінюється суспільне сприйняття термінології. Посередниками при цьому нерідко виступають засоби масової інформації. Деспеціалізовані терміни, використовуючись в інших сферах, зберігають асоціативний зв'язок з відповідною спеціальною сферою. Наприклад, в економічному дискурсі в лексемі *кредит* («позичка на певний строк у грошовій або товарній формі з умовою повернення, як правило, з оплатою процента» [7, с. 154]) передусім актуалізуються компоненти значення 'позичка', 'термін' 'повернення', 'з відсотками'. У термінологічних сполученнях *акцептний кредит*, *вексельний кредит*, *чековий кредит* актуалізується сема 'форма'; у поєднаннях *комерційний кредит*, *компенсаційний кредит*, *споживчий кредит* – сема 'призначення'. Функціонуючи в економічному (зокрема фінансовому) дискурсі, термін використовується у прямому значенні: *Продавцю не доводиться вдаватися до комерційного кредиту, і він може одержати всю суму безпосередньо після здійснення операції* (М. І. Белявцев), *«Нафтогазу» доведеться брати кредити на закупівлю обладнання* (інтернет-ресурс). При деспеціалізації терміна відбувається нівелювання компонентів значення, що пов'язують його з економічною сферою, при цьому актуалізується периферійний компонент – 'довіра': *Навіть той безкінечний кредит на свободу. Ми ж не думали, що за неї, за цю клятву свободу, згодом доведеться платити, платити тою самою свободою* (А. Чех), *...влада втратили в нації кредит довіри* (О. Забужко).

Спостерігаємо і деспеціалізацію гіпоніма згаданого терміна – *аванс* («різновид фірмового кредиту, що надається імпортером іноземному постачальнику в розмірі, як правило, не менше 15 % вартості поставки замовлених машин,

обладнання тощо при (або після) укладанні контракту» [7, с. 4]): *Вони стенилися душею вже перед недвозначною перспективою, пообіцяною й гарантованою їм, ще й скріпленою солідними авансами в вигляді синців* (І. Багрянний); *Лорна давала певного роду аванс на спілкування* (Л. Дереш); *Я не назвав би новий склад однозначним успіхом, але умови створено, судді отримують аванс довіри* («Дзеркало тижня», 2017). У наведених контекстах релевантними стають семи 'довіра', 'наперед'.

Термін *асортимент* позначає групу товарів, які продаються разом [7, с. 14]): *Ми постійно розширюємо асортимент карамельних виробів* («Дзеркало тижня» № 30 (659)); *Відома всім в Україні компанія «Епіцентр», котра має великий асортимент товарів з Китаю* (інтернет-ресурс). Поза економічним дискурсом це лексема зберігає в семантичній структурі опорний компонент 'сукупність', але при цьому значно більшої релевантності набуває сема 'різноманітність': *Але смішна річ користуватись асортиментом переживань, яких минуцість цілком очевидна* (В. Підмогильний); *А поки що ознайомте з асортиментом можливостей* (М. Меднікова); *Вона не замислювалася, що було важливішим – виконання певного руху, який вимагав відповідного музичного оформлення, чи, навпаки, музика, до якої слід було допасовувати невеликий асортимент наявних па* (Н. Сяданко); *Ось тут цілий асортимент документів про це* (В. Винниченко). Як економічний термін лексема вживається у поєднанні з конкретними або речовинними іменниками (*товар*, *виріб*, *продукт* тощо). В художніх текстах слово нерідко вживається поруч із абстрактними поняттями (*можливості*, *переживання* та ін.), що дозволяє більш точно передати стан героїв художніх творів, створити неповторні образи персонажів. І навіть у сполученні з конкретними іменниками воно стає яскравим стилістичним засобом (*пор. різноманітні па – асортимент па, різні документи – асортимент документів*).

Слово *ліміт* позначає граничну норму користування чим-небудь (*ліміт цін*, *ліміт валютних операцій* тощо): *Комерційні банки контролюють ліміти залишків готівки в касах для юридичних осіб* (О. А. Костюченко. Банківське право); *Відмінити касові апарати та збільшити ліміт річного доходу «спроценців»* («Українська правда», 2010). Він широко застосовується не лише в економічному, а й в інших типах дискурсу, зокрема науковому: *Обтунтовані ліміти ефективних і еквівалентних доз опромінення*

(Є. А. Иванов. Радіоекологічні дослідження); *Існують генетично фіксовані «ліміти» здатності до научиння* (А. З. Сердюк, О. А. Туриніна. Порівняльна психологія). Термін також широко використовується в офіційно-діловому стилі: *Міндовкілья відповідно до покладених на нього завдань <...> забезпечує <...> встановлення екологічних нормативів, лімінів, норм використання об'єктів тваринного світу* (Деякі питання Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів. Постанова від 25 червня 2020 р. № 614).

При деспеціалізації термін не втрачає свої ядерні ознаки. Лексема *ліміт* вживається на позначення граничної норми, так само поєднуючись зі словами, які позначають предмети, що піддаються рахунку або вимірюванню: *Який він – ліміт часу, відпущений зловісним привидом?* (О. Волков); *У нас ліміту на папір нема* (М. Дашків); *Інтервали між моїми поїздками в село стають все більші й все дужче бракує грошей у сім'ї, і я вирішив раз і назавжди встановити твердий ліміт* (Ю. Мушкетик). Але в художніх текстах знаходимо приклади використання слова в сполученні з абстрактними іменниками: *Чуйка мені підказує, що ми свій ліміт прухи й так перебрали; Весь твій ліміт щастя, всі твої виграні джекпоти* (М. Бриних). У таких випадках у лексемах, що позначають абстрактні поняття, актуалізується потенційна сема 'граничність'.

Термін *дефіцит* служить для позначення ситуації нестачі чогось у вільному обігу, яка виникає внаслідок перевищення попиту над пропозицією (*дефіцит бюджету, товарів; касовий, фінансовий дефіцит* тощо). В економічному та публіцистичному дискурсі термін зберігає свої функції, вживається в прямому значенні: *Так звані дефіцити-близнюки: це – дефіцит поточного рахунку та дефіцит бюджету* («Дзеркало тижня», № 14 (742)); *Головні проблеми економіки – це проблеми величезного дефіциту торговельного балансу, низька конкурентоспроможність* («Дзеркало тижня» № 19 (747)); *Оптова торгівля <...> сприяє скороченню зайвих запасів продукції на всіх рівнях і усуненню дефіциту товарів* (М. І. Белявцев).

Водночас термін набуває широкого поширення в інших типах дискурсу. У процесі деспеціалізації нівелюються компоненти значення, що пов'язують його з економічною сферою, проте зберігається компонент 'нестача', завдяки чому розширюються фразеологічні зв'язки лексеми, що призводить до появи стійких метафоричних сполучень у різних сферах людської діяльності: *дефіцит спілкування/ уваги* у психології; *дефі-*

цит йоду / магнію / інсуліну / вітамінів тощо у медицині; *дефіцит електронної густини* в хімії: *«Популярним» зовнішнім проявом перевтоми мозку від кількості спожитої інформації зараз вважається «синдром дефіциту уваги»* («Дзеркало тижня» № 42 (721)); *Стимулювальний вплив соматотропіну на ріст не проявляється за умови дефіциту інсуліну* (О. Резніков); *Гетеролексія ускладнює і гальмує процес перемикання мовних кодів близькоспоріднених мов, утворює лексичний дефіцит при спілкуванні* (Л. Запорожець).

У художньому і публіцистичному дискурсах термін використовується в стилістичних цілях – для створення нового образу, для вираження ставлення автора до предмета мови: *Невисокий рівень репрезентації жінок у громадському житті, політиці та на вищих щаблях адміністративних органів управління є дефіцитом демократії* (А. Андрухович); *Так через повсюдний дефіцит совісті наближалось до свого критичного рівня тривимірне – у часі, кількості і просторі – знецінення людського життя.* (О. Палійчук); – *Як людина, що також не має дефіциту людської уваги, ви згодні?* (Н. Смотрович). Заміна в наведених контекстах метафори *дефіцит* на синонімічну лексеми *нестача* (*нестача совісті, нестача уваги* тощо) послаблює стилістичний ефект. Вживання термінолексеми надає образу додаткових ознак.

До речі, в художніх текстах слово часто використовується не лише в метафоричному, а й у метонімічному значенні, позначаючи дефіцитний товар, при цьому ситуативна семантика змінюється на предметну: *Саме цей дефіцит з дефіцитів викинули тут на прилавок!* (Л. Коваленко), *Жодного кілограма дефіциту в крамниці чи продмазі* (Ю. Мушкетик).

Девальвація («зниження курсу національної або міжнародної (регіональної) грошової одиниці відносно валют інших країн» [7, с. 63]) – термін, широко використовуваний у фінансовому та публіцистичному дискурсі: *Деякі країни прагнуть до девальвації національних валют заради підвищення конкурентоспроможності у сфері експорту* (інтернет-ресурс); *Експортну діяльність було підтримано різкою девальвацією гривні, що супроводжувала валютно-фінансову кризу* (С. Кораблін).

У публіцистичному дискурсі термін часто використовується і в метафоричному значенні 'знецінення': *Вигасання джерел пізнання і втрата смаку до знання неминуче <...> призводять до ізоляції, до туманної невизначеності, до втрати орієнтирів, до девальвації цінностей, де знання*

і звання (М. Зубрицька); *Безробіття, девальвація моральних цінностей штовхають жінок та чоловіків на пошуки роботи за межами України* (В. Литвин); *Особливо на фоні страшної девальвації слова* (В. Литвин). Сема 'знецінення' стає релевантною при створенні художніх образів: *Весь час відбувається девальвація прагнень, ідей*. (Ю. Мушкетик), *Девальвація почуття?* (А. Бондар). Слово *девальвація* позначає значно вищий «ступінь знецінення», ніж синонімічна йому лексема *знецінення*, незважаючи на те, що сема 'ступінь вияву' є потенційною – вона актуалізується лише при метафоричному вживанні терміна.

Висновки і пропозиції. Науково-технічний прогрес впливає на всі сфери суспільного життя, зміни якого знаходять своє відображення у мові. Деякі науковці навіть говорять про «термінологічний вибух», зумовлений поширенням термінологічної лексики, яка вживається не лише у професійній діяльності людини, а й в інших сферах.

Економічна термінологія функціонує у сфері економічної науки, а також у суміжній інформаційно-аналітичній галузі. Унаслідок того, що останнім часом економічні чинники усе більше впливають на повсякденне життя соціуму, економічна термінологія починає виходити за межі економічного дискурсу і активно вживатись у повсякденному житті. Економічні терміни проникають у художні твори і навіть у розмовну мову, де відбувається їх деспеціалізація, а іноді й детермінологізація. Вони втрачають своє термінологічне значення, переосмислюються, змінюють семантичну структуру тощо. Таким чином виникають нові нетермінологічні, метафоричні значення. Потрапляючи до неспеціальної сфери, спеціальна лексика збагачує загальноповсякденну мову, стає елементом загальної семантичної системи.

Перспективним убачається зіставне дослідження процесу деспеціалізації термінології в різних мовах.

Список літератури:

1. Боярова Л. Термінологічна лексика в загальномовному тлумачному словнику. *Лексикографічний бюлетень*. К., 2008. Вип. 17. С. 13–24.
2. Волкова І. В. Лексико-семантична характеристика сучасної української термінології (на матеріалі спеціалізованих видань 90-х рр. ХХ ст.): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Х., 2002. 193 с.
3. Жайворонок В. Термінологія в загальномовному словнику. *Українська термінологія і сучасність*: збірник наукових праць. К., 1998. С. 210–212.
4. Журавлева Т. А. Особенности терминологической номинации. Донецк: Донбасс, 1998. 252 с.
5. Дячук Т. Семантичні зсуви (розширення і звуження) як способи поповнення складу соціально-економічної термінології. *Українська термінологія і сучасність*: збірник наукових праць. К., 1998. С. 125–128.
6. Заблоцький Ю. Екстралінгвальні особливості економічної терміносистеми англійської мови. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Розділ V. Термінознавство. Вип. 6. 2016. С. 256–261.
7. Завадський Й. С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. Економічний словник. К.: Кондор, 2006. 356 с.
8. Карпіловська Є. А. Термін у сучасній мовотворчості. *Українська термінологія і сучасність*: збірник наукових праць. К.: Інститут української мови НАНУ, 2013. Вип. IX. С. 185–191.
9. Лагутіна А. В. Термін і загальноповсякденна мова. *Культура слова*. 1980. Вип. 18. С. 26–31.
10. Матвієнко П. В. Українська інтерпретація фінансово-банківських англійських термінів. К.: Наук. думка, 2007. 208 с.
11. Томіленко Л. М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. 160 с.

Vasylenko I. O., Malinko O. G. DESPECIALIZATION OF ECONOMIC TERMS IN ARTISTIC AND PUBLIC DISCOURSES

The article is devoted to the analysis of economic terminology used outside a special sphere.

Changes in many spheres of social life caused by scientific and technological progress lead to changes in the language system. The everyday life of society is increasingly influenced by various economic factors. As a result economic terms go beyond the boundaries of the relevant discourse and penetrate into other special spheres. They also begin to get along in conversational speech, in works of art, that is, their despecialization is taking place. This process is often accompanied by despecialization (in case if a term loses its terminological meaning).

The empirical material of the study is drawn from economic dictionaries; the texts presented in the Corpus of the Ukrainian language serve as illustrative material.

The article analyzes the peculiarities of the use of the terms “credit”, “advance”, “assortment”, “limit”, “deficit” and “devaluation” in economic texts, as well as in artistic and journalistic texts. It is noted that in

case of despecialization terms lose components of meaning that connect them with the economic sphere, they are reinterpreted, change their semantic structure, develop new, non-terminological, metaphorical meanings (credit for purchase – credit for freedom; assortment of goods – assortment of experiences; income limit – happiness limit, etc.). In artistic and journalistic discourses, they are used as a stylistic device: to create a new image, express the author's attitude to the subject of language, etc. Phraseological connections of lexemes can also expand, resulting in appearance of stable metaphorical connections in various special areas (e.g., budget deficit – magnesium deficit, communication deficit, electron density deficit, etc.).

It is known that commonly used vocabulary takes part in the formation of terminology, when a non-special concept acquires a special one (it is terminologicalized). At the same time, special vocabulary used in a non-special sphere, enriches the commonly used language.

A comparative study of the process of terminology despecialization in different languages is considered to be promising.

Key words: *economic terminology, despecialization, determinologization, discourse, semantic structure, sema.*

Halahan Ya. V.

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Bezuhla I. V.

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Leshchinska A. V.

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

STUDY OF PHONOLOGICAL FOSSILIZATION IN THE PROCESS OF THE ENGLISH LANGUAGE ACQUISITION

Nowadays the process of globalization requires excellent knowledge of English in all spheres of our life. According to recent studies, in Ukraine English language proficiency ranks quite low, specifically 28th out of 32 in Europe. The differences between the phonological systems of Ukrainian and English can pose significant challenges for Ukrainian students when learning to speak English. We can see that they differ significantly in the field of vocalism and consonantism. In this article, we provided an overview of the differences in consonant and vowel systems between English and Ukrainian. This article highlights the importance of addressing Ukrainian students' pronunciation difficulties in learning English. Research has indicated that teaching English to Ukrainian students can be challenging due to a lack of awareness regarding the pronunciation of some sounds, rhythm, intonation, and fluency in a natural language environment. This deficiency can result in a high frequency of errors and misunderstandings, which, in turn, can lead to a psychological barrier that hinders the learning process. It suggests that teachers can provide targeted training on English phonemes and address common errors made by Ukrainian students to overcome them. Ukrainian students most often make mistakes by involuntarily drawing a parallel to their mother tongue. We underline the importance of paying special attention to the main differences in the phonological systems of the Ukrainian and English languages. Phonological fossilization is related to the difficulty in distinguishing all the sounds of the English language by ear, maintaining the length and shortness of vowels, following the Ukrainian intonation, incorrect division of speech into meaningful groups, the absence of diphthongs, triphthongs, and reduction in the Ukrainian language and so on. The authors emphasize that teachers should use a balanced approach to error correction that caters to the unique needs of each learner in order to optimize the English language teaching process. It was concluded that through appropriate preventive measures, Ukrainian students can overcome phonological fossilization and achieve a native-like level of proficiency in a target language.

Key words: *phonological fossilization, consonant and vowel sounds, mother language, target language.*

Stating the problem. In teaching English to Ukrainian students, it has been found that limited awareness of pronunciation, rhythm, intonation and fluency in a natural language environment not only leads to a large number of errors but also to a misunderstanding of the sounding language, resulting in creating a psychological barrier. Students have fear of speaking a foreign language, self-doubt, and sometimes even a desire to avoid communication, and remain passive observers and listeners. A complex of interacting factors influences the occurrence and fossilisation of phonetic errors. These include: the interference of phonetic systems; the degree of phonetic accent of non-native teachers who have mastered English phonetics outside

the natural language environment (differences in the professional level of foreign language teachers; the use of different ways of correction of foreign language teaching in phonetics with varying degrees of attention to the sounding side of the language; the nature of the teacher's relationship with the members of the learning group, manifested in the presence or absence of the teacher's linguistic authority among the students, which is reflected in the reproduction of the features of the teacher's pronunciation in the students' pronunciation; features of language behaviour and language preferences developed in each of the learning groups during the joint teaching of a foreign language, manifested, among other things, in the features of pronunci-

ation, also by the features of pronunciation characteristic only of members of a particular study group as a small social group of a closed type. The nature of the expression and weight of each of the factors considered in this complex is in turn determined by the specific social but communicative conditions prevailing in the individual language groups.

The objective necessity of modern language teaching, especially at its initial stage, is to find the best ways of organising the educational process, and rational options for the content of teaching and its structure. The practice of teaching English in higher educational institutions shows that most students have quite a lot of difficulties at the initial stage of their studies at a university. The purpose of the initial stage is to activate and correct the phonetic, grammatical and lexical material that students have learned at school. In practise, however, we clearly see that a lot of students who come to us need to be retrained, which in itself is much more difficult. The speech organs of beginning students do not have the necessary flexibility, and the articulation base for speaking in a foreign language is not yet developed. Therefore, undelivered pronunciation, incorrectly learned sounds, and the complete absence of English rhythm hinder the learning of any other type of activity.

Incorrect pronunciation not only distorts the sound of the students' speech itself but also does not allow the students to understand the sound of the foreign language, which is why such a large percentage of students have difficulty with phonetics in the early stages of education. Without mastery of pronunciation, there can be no active fluency, which is what we seek from students by the end of the first year of school, that is, straightforward, free speech in a foreign language. Overcoming phonetic difficulties is a prerequisite for the transition to automation of students' speaking skills in all stages of foreign language acquisition and also contributes to improve the communicative competence of students.

Helping the student overcome difficulties in linguistic and psychological terms is undoubtedly the task of the teacher, who in turn focuses on the training and automation of correct pronunciation and rhythmic-intonational skills, while developing the ability of self-control and self-correction.

Research methods: The study was done over one term and was delivered to first-year university students. The candidates were 40 native speakers of Ukrainian (age range 18 to 20). All students study at the Kharkiv National University of Economics. Each of the participants indicated that they had regular hearing abilities and no difficulties with English. Dur-

ing the study, their proficiency level was determined to be at B1 as per CEFR. The data for the study was gathered using Ukrainian students' questionnaires and by analyzing their oral speech for errors.

Analysis of the research and publications on the issue under consideration. The field of second language acquisition has extensively researched interlanguage, a phenomenon that refers to the language system developed by language learners as they acquire a new language. Foreign language studies have undergone significant changes since the 1960s, characterized by two distinct historical stages: the comparative analysis hypothesis and the interlanguage hypothesis. Larry Selinker is credited with introducing the concepts of interlanguage in his work from 1972 [1]. These theoretical models have evolved over time, leading to renewed interest in foreign language studies in the late 1980s after a period of slower progress in the 1970s. This shift was accompanied by a transition from a one-sided approach to a more complex understanding of foreign language learning. During the 1970s, the analysis of interlanguage gained greater attention and interest not only in American and European linguistics but also in Chinese linguistics. Best, McRoberts, Goodell [2], Bradlow, Bent [3], Bradlow, Pisoni, Akahane-Yamada, Tohkura [4], Chaira [5], Cooke, Scharenborg [6], Flege [7] and others have contributed to predicaments that learners face distinguishing and pronouncing vowels and consonants in the language that they are acquiring. In addition, many other researchers have explored different aspects of interlanguage, including its relationship with language transfer, fossilization, and language development in multilingual contexts. During the period under review, the study of the phenomenon of language transfer focuses on the difference between the target and mother languages of students. Researchers rightly point out that the difficulties of language learning arise due to differences between the target language and the native language of students. The process of learning a foreign language is naturally considered, among other things, as overcoming fossilized errors. Different aspects of Ukrainian-English interlanguage, the acquisition of English as a foreign language by Ukrainian learners, interlanguage development and language transfer in Ukrainian-English language learners are indicated by a wide range of studies [8, 9, 10].

Stating the task. It should be noted that the differences in the phonological systems of English and Ukrainian are very great. Phonetic errors, even if a person has a good command of the language, can disrupt communication and even lead to misunderstand-

ings of statements. At the phonetic level, students most often make mistakes by involuntarily drawing a parallel to their mother tongue. This paper will discuss the phonological features of the English and Ukrainian languages. We believe that a comparative analysis of two languages will allow us to predict the impact of the native language on the learning of the target language, which will allow us to take appropriate preventive measures.

The main body. Most people associate pronunciation with the sounds we make when we speak. The way we speak says a lot about who we are and what kind of person we are, depending on how we pronounce words, phrases and sentences. Among a number of factors, a key component of the English language is its diversity. As language teachers, we need to be aware of this. We feel it necessary to briefly describe the three periods of pronunciation teaching orientation. in our paper.

In the 1940s–1950s, “Listen and Repeat” teaching forced its students to imitate, memorise and practise speech examples until they became natural. Behaviourism formed the basis for this teaching. Language teaching consists of teacher-led presentations of language examples, substitution exercises, rigorous practise of sentence patterns and other activities that focus on memorised scripts and dialogues. Grammar and vocabulary are taught during these teaching phases mainly through pronunciation exercises based on speech patterns. The idea that students learn to successfully repeat and approximate their teacher’s speech patterns is an implicit feature of such sessions. This original orientation is reflected in a teaching practise that allows students to practise ‘by ear’ to find out how to pronounce English according to reliable patterns under guidance. One problem is that different learners have different levels of success in understanding the sound system of a new language.

The second orientation, “We should study these sounds carefully to find out how to pronounce them more clearly”, took place in the 1960s–1970s. The second tendency is based on students’ mental abilities to understand complex sound descriptions and involves clear imagination, rigorous practise with specific sounds and this. Teachers spend a lot of time introducing and practising English sounds, especially single vowels and consonants. Lessons use students’ analytical skills so that they can learn more about speech sounds, compare the sound systems of English with parts of their mother tongue and practise new sounds thoroughly. The teacher can show students diagrams, pictures and videos that visually illustrate where the different sounds are formed in the mouth.

A teacher can introduce students to a set of symbols representing specific vowels and consonants to introduce and practise a list of sounds in class, such as the International Phonetic Alphabet (IPA). It is important to note that the second trend covers more than just vowels and consonants. Likewise, special attention is given to more general aspects of spoken language, such as the blending of word boundaries, word stress, rhythm patterns and intonation. We believe that attempts to immediately teach flawless pronunciation are directly related to detailed explanations of articulation, leading to the excessive theorisation of the educational process. Teaching practice shows that the effort required to build foreign language pronunciation is not justified.

At present, teachers believe that work on improving pronunciation should be carried out throughout the study period, although the role of this work and its nature change at different stages. In the third direction (1980s and beyond), the teacher emphasises the value of open communication in the classroom with the aim of involving students quickly and interactively in the use of particular sounds and sound patterns. As with the second orientation, the teacher may explain how a particular sound is produced. In class a brief technical explanation is given and the student is instructed to use the desired sound. They have many opportunities to talk to each other. The structure of the lesson activities encourages the students to focus on expressing meaning while the teacher observes, evaluates and supports them. So, a typical part of the learning process is to encourage students to speak spontaneously. First, identify sounds or sound patterns that need improvement. Then look for situations where the identified sounds or sound patterns are used in different natural contexts. Next, create communicative teaching activities that involve the use of correct language and identifiable sounds. Finally, create at least three or four activities that can be used to focus teaching and provide new situations for practising the targeted sound patterns.

The Ukrainian language is synthetic, English is analytical. At the phonological level, the difference in the synthetic analytical structure is manifested by the alternation of sounds in different phonetic positions. In the Ukrainian language there is a large variability associated with the qualitative and quantitative reduction of vowels and the neutralization of consonants and a relatively uniform qualitative reduction in the English language.

In comparison with Ukrainian, the English phonetic system has a number of peculiarities in addition to some similarities. We can see that they differ significantly in the field of vocalism and consonantism.

The vocalism of English is much richer and more varied than that of Ukrainian. English has 12 monophthongs, 8 diphthongs, and 5 triphthongs. Triphthongs are not separate phonemes, but a combination of diphthongs with a neutral vowel. In Ukrainian, the number of phonemes is twice less than the number of English monophthongs, which, together with other differences in the vowel systems of the two languages, makes the assimilation of English vowels by Ukrainian learners much more difficult.

The composition of English phonemes quantitatively exceeds the composition of Ukrainian phonemes. The English diphthongs are descending diphthongs. The initial element in such diphthongs is more pronounced, sounds more intense, distinct, and louder than the second element, and occupies almost 3/4 of the duration of the entire vowel. Vowel combinations are not considered diphthongs in Ukrainian. Ukrainian, unlike English, does not have diphthongs.

The above reasons explain the presence of a large number of incorrect realizations of English vowel phonemes in the speech of the tested students. Moreover, in these groups, work on English pronunciation used the imitation way, which presupposes only an approximation to the pronunciation norm of the language being learned and does not allow good pronunciation to be achieved in average students with an average level of linguistic ability, including the ability to imitate. It should be noted that students in these groups usually pronounce Ukrainian phonemes with similar sounds instead of English vowels, e.g. [ɪ] ↔ [i:], [ʊ] ↔ [u:]. However, the substitutions of English vowels by similar Ukrainian vowels are not statistically significant.

The articulation of vowels, unlike consonants, is not as varied. This is because the flow of air can escape unhindered from the oral cavity when they are pronounced. Vowels differ from each other in their quality, which is determined by the volume and shape of the resonance cavities. The timbre of the vowels is "set" by different movements of the tongue. Both languages use the same differentiated features of the vowels: in rise (vertical movement of the tongue), in a row (horizontal movement of the tongue) and labialization (involvement of the lips). Moreover, in the phonetic system of English, there is a correlation between length and shortness that is not present in the Ukrainian system. Thus, frequent violations of the degrees of the length of vowels in positions before a voiceless and voiced consonant in the pronunciation of students were found in 37 to 64% of possible cases.

It is assumed that the most favourable situation for mastering a foreign language arises when the number

of phonemes of the mother tongue is greater than the number of phonemes of the target language and the different phonemes of the mother tongue correspond to a certain extent to the variants of the phonemes of the foreign language; then phonemic errors are excluded and only inaccuracies in phonetic realisation are possible. It cannot be denied that in all languages there is a difference between the spelling of words and their pronunciation. In the Ukrainian language, there is no reduction. Sounds should be pronounced clearly and sonorously and not swallowed. In Ukrainian, for example, [o] is not approximated to [a]. We always pronounce the sound [o] cleanly and clearly, whether it is stressed or not, we pronounce the iotated [i], [u], [e] clearly, and when they denote two sounds, we do not deafen the voiced ones, the sound [h] is hard. In English, the same sound, the same combination in conjunction with certain letters (-ough-, -ow-, -ea-) can be pronounced completely differently.

In English, next to the characters "row" (vowels of the front, back and mixed row), "rise" (vowels of the lower, upper and middle row), "roundness", not only the length of the vowel is important, but also the stability of articulation. Vowels with stable articulation (monophthongs) are contrasted with diphthongs. It should be emphasized that the distinguishing feature of the Ukrainian language is that the phonological category of length, the shortness of vowels is absent in it. The longer or shorter duration of vowels is not a semantic feature in Ukrainian, while in English it creates semantic differences. Violations of the degree of vowel length in positions before voiceless and voiced consonants are high-frequency errors in students' speech (from 89 to 100%).

Students should be aware, that Ukrainian has no syllables without vowel phonemes. However, English syllable structure differs in that in addition to vowels, the sonants l, m, n can also be syllabic, more rarely m in combination with the preceding consonant, for example: beetle [bi: - tɪ], garden [gɑ: - dn], curtain [kɜ: - tn], etc.

According to their structure, syllables are divided into open (ending with a syllable sound) and closed (ending with a non-syllable sound). Closed syllables are very typical of the English language. 63% of syllables are closed and 37% are open. In Ukrainian, the ratio is reversed: 73% open syllables and 27% closed syllables.

The peculiarity of English stress is most evident in polysyllabic words where the main stress is on the third to fifth syllable from the beginning of the word, e.g., has disappeared, while the first or second syllable from the beginning of the word is accentuated,

i.e., receives a secondary stress, a phenomenon that is completely atypical for the Ukrainian language.

It is equally important to recognise the differences in the pronunciation of English and Ukrainian consonants. The Ukrainian consonant system is more complex than English because it has more oppositions. It also contains a large number of consonants that are within the same morpheme. In English, the number of consonants (24) and vowels (20) is approximately equal, and the clustering of more than two consonants is not typical of English. Consonants, unlike vowels, have a clear, fairly fixed, easily grasped and easily controlled place of barrier formation. In the pronunciation of English consonants, experience has shown that the difficulty for students is precisely in locating the place of barrier formation correctly. Therefore, special attention is given to this aspect. In special tasks, English consonants are trained in comparison with similar-sounding Ukrainian consonants, e.g., [t] – [ɾ], paying attention to differences both in the place of barrier formation and in pronunciation.

In English, consonant phonemes are distinguished on the basis of deafness – sonority, by the manner of formation, by the place of formation, by the organ of articulation, by the predominance of noise or sound. Palatalization in Ukrainian has a semantic meaning, as words acquire one or another meaning depending on whether they contain, for example, a hard or soft consonant: син – синь, рис – рись, лан – лань. When lining up consonant sounds, students should focus their attention on the lack of correlation between hardness and softness in English and their presence in Ukrainian. Thus, there are speech errors in the pronunciation of English consonants, which are a clear indication of the accent in English. The absence of palatalization of English consonants is found in the speech of students in up to 43.9% of cases.

The most common errors that the teacher should watch out for and properly control in the students are related to the presence of certain phonemes. Let us consider some of them. There are often errors in the pronunciation of some sounds in the students' pronunciation, such as the interdental [θ] or simplification of combinations of fricatives in sentences such as the fifth finger (from 13 to 44% of cases), replacing [w] with [v] (from 18 to 25% of cases). In students' pronunciation, there are substitutions fricative [r] → quavering [r] (from 6.8 to 44%); [h] is mispronounced as [x] (from 25 to 67% of cases). Frequent deviations in the transposition of the consonants [w], [r] are attributed on the one hand to interference, and on the other hand to insufficient control on the part of the teacher. The pupils often make phonetic errors when replacing the

back speech [ŋ] with the dorsal front speech [n], when replacing the back speech [ŋ] with combinations [ng] and [nk]. Furthermore, English fricative consonants are among the most difficult phonemes to learn and also cause difficulties for native English speakers.

Another distinguishing feature of English consonants is the apical-alveolar pronunciation of t, d, n, l compared to the dorsal-tooth articulation of the corresponding Ukrainian phonemes.

Due to the fact that English final voiced consonants do not lose their voicedness, thus revealing similarities with the Ukrainian language, there is a small percentage of errors associated with stunning the final voiced consonant (9% of cases), which is associated with the coincidence of the pronunciation norms of voiced consonants in both language systems.

In general, there is a certain dependence of the number of analysed types of errors in the pronunciation of students on the level of their prevalence in the speech of the teacher. In general, there is a certain dependence of the number of analysed types of errors in the pronunciation of students on the level of their prevalence in the speech of the teacher.

It must be stressed that the teacher will only be able to make error corrections as efficiently as possible if he has a clear understanding of the types of errors, how to work with them and the target group. It is assumed that the teacher can choose for himself the most productive way to work with error correction by answering the main question: For what purpose is it necessary to teach a foreign language? In answering this question, it is worthwhile to pay attention to the goals of teaching. Working on error correction is different in the following situations: to pass an exam / pass an interview; to improve the level of language skills (personal goals, to speak and understand better); to improve the level of language skills (personal goals, to get a promotion at work); to learn a foreign language as a compulsory subject (at school, university, etc.). The answer to the above question helps the teacher to define the goals of the lesson, the objectives of the course and to develop an integrated approach to teaching a particular target group. In addition, educators often raise the question of time for error correction. It is common knowledge that mistakes made in oral communication can be corrected immediately and delayed (i.e., later). Both ways have their advantages and disadvantages. Delayed correction allows the student to build up his statement freely without being distracted by correcting errors, and thus to concentrate only on the meaning and the lexical means necessary for its expression. The disadvantage of this procedure is that the student cannot see

the error report prepared by the teacher and given to him after class. In any case, even if the student has familiarised himself with his mistakes afterwards, it will be psychologically difficult for him to apply the acquired knowledge in practise because of the time lag. Some of the statements will have been forgotten, the student will not have participated in the correction, will not have made an effort. Many mistakes may have been made. Remembering all the correct options at the same time can be quite a challenge. By the end of the communication, the motivation to speak correctly is significantly reduced (if not gone). As for non-deferred error correction, firstly, it provides information about only one error per time unit (two or three at most). Secondly, it allows the student to participate in the correction of this error (or these errors) by repeating what he has just said, but correctly. The disadvantage of undelayed control is that the utterance is interrupted, the student goes astray and sometimes gets upset. Such error correction can have a negative impact on the student's desire to continue speaking the language they have learned. According to Kasper's [11, 52] findings, correction in the classroom is deemed essential by both teachers and students. However, there exists a range of opinions regarding the frequency and manner in which correction should be carried out. Some teachers may be reluctant to interrupt students, while some learners may feel that they are not corrected enough. Conversely, some students may find a correction to be disruptive and uncomfortable, particularly those who struggle with fluency and are anxious about making mistakes. This is particularly relevant as excessive correction can hinder rather than facilitate learning for certain individuals. Despite this, Zheng and Park [12] contend that immediate error correction is necessary to prevent fossilization in language learning, and modelling the correct form can be an effective strategy for teachers. Therefore, it is crucial to adopt a balanced approach to a correction that caters to the unique needs of each learner. Through comparative analysis of two languages, we can anticipate the influence of a learner's native language on their acquisition of a target language. This, in turn, will enable us to implement proactive measures to address potential issues.

Conclusion. Phonological fossilization is related to the difficulty in distinguishing all the sounds of the English language by ear, maintaining the length and shortness of vowels, the dorsal-tooth articulation of [t], [d], [n], [l] compared to the apical-alveolar pronunciation of the corresponding English phoneme, following the Ukrainian intonation, incorrect division of speech into meaningful groups, and so on.

In the article, we paid attention to the main differences in the phonological systems of the Ukrainian and English languages. We are convinced that based on the comparison described above, it is possible to predict the phonological peculiarities of the Anglo-Ukrainian interlingua. The distinct differences between Ukrainian and English vowels can create challenges for both Ukrainian and English speakers. The absence of diphthongs, triphthongs, and reduction in the Ukrainian language can make it difficult for speakers of either language to communicate clearly. Furthermore, the contrasting phonetic systems of the two languages, such as the correlation between length and shortness in English that is not present in Ukrainian, require careful attention to pronunciation skills.

When comparing the consonant pronunciation in these two languages, we can observe several distinct differences. First, the Ukrainian consonant system is more complex than English and has a more diverse range of consonant oppositions. It also includes clusters such as [ts], [tʃ], and [dʒ], which are not present in English. Second, in the Ukrainian language, palatalization plays a principal semantic role but in English it is absent. Third, the Ukrainian language features several "hard" consonants, such as "г" (h), "ж" (zh), and "ш" (shch), that do not exist in English. They are pronounced with greater force than the typical English consonant. Furthermore, English consonants are distinguished based on deafness-sonority, manner, place, organ of articulation, and predominance of noise or sound. Students often make errors in the pronunciation of certain sounds, such as interdental th, fricative combinations, and replacing [w] with [v]. Moreover, the apical-alveolar pronunciation of [t], [d], [n], and [l] in English compared to the dorsal-tooth articulation of the corresponding Ukrainian phonemes is another distinguishing feature. As experience shows, when pronouncing English consonants, the difficulty for students is precisely the correct placement of the point of articulation.

The differences between the phonological systems of Ukrainian and English can pose significant challenges for Ukrainian students when learning to speak English. In this article, we provided an overview of the differences in consonant and vowel systems between English and Ukrainian. The authors stress the significance of adopting a personalized approach to error correction for English language teaching that considers the individual requirements of each student for optimal results. Their study suggests that Ukrainian students can overcome phonological fossilization and attain native-level proficiency in the target language by taking necessary preventive measures.

Bibliography:

1. Selinker L. Interlanguage. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*. Vol. 10. Issue 1–4. 1972. p. 219–231.
2. Best C.T., McRoberts G.W., Goodell E. Discrimination of non-native consonant contrasts varying in perceptual assimilation to the listener's native phonological system. *Journal of the Acoustical Society of America* 2001.
3. Bradlow A.R., Bent T. The clear speech effect for non-native listeners. *Journal of the Acoustical Society of America* 2002.
4. Bradlow A.R., Pisoni D.B., Akahane-Yamada R., Tohkura Y. Training Japanese listeners to identify English /r/ and /l/: IV. Some effects of perceptual learning on speech production. *Journal of the Acoustical Society of America* 1997.
5. Chaira S. Interference of First Language in Pronunciation of English Segmental Sounds. *English Education Journal (EEJ)*. 2015. 6(4), p. 469–483.
6. Cooke M., O. Scharenborg. The interspeech 2008 consonant challenge. *Proceedings of Interspeech, Brisbane, Australia*, p. 1765–1768.
7. Flege J.E. 1995. Second language speech learning: Theory, findings, and problems. In W. Strange (ed.), *Speech perception and linguistic experience: Issues in cross-language research*. Baltimore: York Press, 2008. p. 233–277.
8. Kotsyuk L. M. *English Language Error Analysis of the Written Texts Produced by Ukrainian Learners: Data Collection*. 2015.
9. *Contrastive Grammar: Theory and Practice* Порівняльна грамати́ка: теорія і практика: навч. посіб. / авт.-сост.: Н. Ф. Гладуш, Н. В. Павлюк; Київ. ун-т. ім. Б. Грінченка; Нац. ун-т «Києво-Могилянська акад.». К., 2019. 296 с.
10. Порівняльна типологія англійської та української мов: тези лекцій, завдання для семінарських занять, завдання для самостійної роботи, тестові завдання: Навчально-методичний посібник. Укл. Фраси́нюк Н.І. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2020. 158 с.
11. Kasper G. *Learning, Teaching and Communication in the Foreign Language Classroom*. Aarhus: University Press, 1996. 15.
12. Zheng, C., Park Tae-Ja. An analysis of errors in English writing made by Chinese and Korean university students. *Theory and Practise in Language Studies*, 3(2), 2013. p. 1342–1360. <https://doi.org/10.4304/tpls.3.8.1342-1351>

Галаган Я. В., Безугла І. В., Лещінська А. В. ДОСЛІДЖЕННЯ ФОНОЛОГІЧНОЇ ФОСІЛІЗАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ОВОЛОДІННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

У наш час процес глобалізації вимагає відмінного знання англійської мови у всіх сферах нашого життя. Згідно з останніми дослідженнями, рівень володіння англійською мовою в Україні посідає досить низьке місце, а саме 28 місце з 32 у Європі. Відмінності між фонологічними системами української та англійської мов можуть створити значні проблеми для українських студентів під час навчання англійської мови. Ми бачимо, що вони суттєво відрізняються в області вокалізму та консонантизму. У цій статті ми надали огляд загальних та специфічних відмінностей у системах приголосних і голосних англійської та української мов. Ця стаття підкреслює важливість розв'язання проблем вимови українських студентів під час вивчення англійської мови. Дослідження показали, що навчання англійської мови для українських студентів може бути складним через недостатню обізнаність щодо вимови деяких звуків, ритму, інтонації та вільного володіння мовою в природному середовищі. Цей недолік може призвести до високої частоти помилок і непорозуміння, що, у свою чергу, може призвести до психологічного бар'єру, який перешкоджає процесу навчання. Метою нашої роботи є виявлення найбільш типових помилок українських студентів на фонологічному рівні. Українські студенти найчастіше помиляються, мимоволі проводячи паралель із рідною мовою. Фонологічна фосилізація пов'язана з труднощами розрізнення на слух усіх звуків англійської мови, збереженням довготи й короткості голосних, дотриманням української інтонації, неправильним поділом мовлення на смислові групи, відсутність в українській мові дифтонгів, трифтонгів, редуції тощо. Важливо звернути особливу увагу на основні відмінності у фонологічних системах української та англійської мов. Авторами підкреслюється, що викладач повинен використовувати збалансований підхід до корекції помилок, який відповідає унікальним потребам кожного учня, щоб оптимізувати процес навчання англійської мови. Було зроблено висновок, що завдяки відповідним профілактичним заходам українські студенти можуть подолати фонологічну фосилізацію та досягти рівня володіння цільною мовою на рівні рідної.

Ключові слова: фонологічна фосилізація, голосні та приголосні звуки, рідна мова, цільна мова.

Gryshkova R. O.

Petro Mohyla Black Sea National University

TENDENCIES OF CREATING ANGLOPHONE ERGONYMS IN MODERN ENGLISH-SPEAKING WORLD

The article is dedicated to clearing out the tendencies in creating Anglophone ergonyms in modern English-Speaking world. "Onym" as a word, word combination or a sentence which serves for identifying a certain object among other objects, its individualization and identification, is under the author's consideration. Ergonyms as the names of companies, banks, factories, plants, educational establishments, cultural objects and sport events in Great Britain, the United States of America, Canada, Australia and New Zealand are researched in this paper in order to describe their structure, functions and influence on the people in the above mentioned countries.

The research findings show that in all these countries most ergonyms are word combinations of toponomical or anthroponomical origin. Toponomical ergonyms denote the place where the object is located and anthroponomical ergonyms are connected with the names of personalities whose names they bare.

The research proves that in Australia and New Zealand ergonyms are closely connected with the British English. People in these countries traditionally call their companies, banks, factories, plants, educational establishments, cultural objects and sport events with English names. Very few proper names reflect the languages of aboriginals or native population.

Tendencies of creating Anglophone ergonyms are represented by the usage of Latin and Greek roots in toponomical ergonyms, borrowings from mass media, reflection of the national identification, traditional giving names of outstanding personalities who served their people to remarkable objects, banks, universities, memorials, theatres, libraries. These are so called anthroponomical ergonyms.

In the future ergonyms to nominate different events, companies or cultural objects will be synchronized with the development of science, politics, IT computer sphere.

Key words: *Anglophone ergonym, toponomical, anthroponomical, tendency, English-Speaking world.*

Introduction. The English-speaking world which comprises such countries as Great Britain, the United States of America, Canada, Australia, New Zealand, the South-African Republic and many other not so big countries is constantly developing as the English language has become the language of international communication.

The total number of languages in the world is large: between 4,000 and 4,500. There are only five languages that can claim a very large number of speakers, namely, Chinese, English, Spanish, Hindi-Urdu and Russian (in that order). Of these languages, only English can claim to be a more or less universal language [10].

More than 600 million people speak it as their first or second language and can therefore be "reached" through English. What is more important this number includes most of the world leaders. Our Ukrainian president Volodymyr Zelensky speaks English rather fluently. It helps him in communication with the world leaders face to face in order to solve numerous problems provoked by the full-scale invasion of the

enemy's troops on Ukrainian territory. English is by far the most useful language from the stand-point of business, politics and science. In every field of knowledge more is written in English than in any other language. More television programs use it. There are English-language newspapers in many important non-English-speaking cities. If we are going to have a world language it will almost certainly be English.

Every language is a reflection of the peculiarities of the world comprehension by its speakers. The development of the society is represented in the proper names which can be considered as the source of our knowledge about the past, a very specific memory about the events which took place long ago.

A great number of linguistic phenomena contain the term "onym" in their names: synonym, antonym, chromonym, toponym, anthroponym, teonym, ergonym etc. Researches dedicated to the study of all sorts of "onyms" have become very popular because of the rapid increase of new categories of names and their impact on the social and cultural life of people. D. Ganych and O. Oliynyk in their "Dictionary of

Linguistic Terminology” define *onym* as “a word, word combination or a sentence which serves for identifying a certain object among other objects, its individualization and identification. A proper name” [9, p. 287].

“Onym” is the central notion of “onomastics” – (from Greek *onomastikos* – the one which refers to giving names) [11, p. 517] – a branch of linguistics which studies the development, functioning and spread of proper names. In this work we are going to research *ergonyms* as a part of *onomastics*. Ergonyms are the names of companies, banks, factories, plants, educational establishments, cultural objects and sport events, shops etc. They function in a certain environment and reflect people’s attitude towards their social and cultural surrounding. We have already researched *ergonyms* in Canada. The results of our work were published in this journal in 2022. Here we are going to research *ergonyms* in Australia and New Zealand and clear out the tendencies of creating Anglophone *ergonyms* in modern English-speaking world. According to New Webster’s Dictionary, “*Tendency* is the quality of tending towards something or of tending to do something” [11, p. 1018]. So we are going to find the regularity of the usage of Anglophone *ergonyms* in the names of educational establishments, banks, sport and cultural events.

Analysis of relevant researches. European researches Richards J.C., Piatt J., Heblom P. were the first to use the term “*ergonym*”. Later it was introduced in science circulation and used by Americans Breal M., Sjöblom P., Montgomery K. In Ukraine ergonyms were studied by A. Bepalova (on the materials of the companies’ names), D. Buchko and N. Tkachova published a “Dictionary of Ukrainian onomastic terminology” [1], where the definition of ergonyms is given. O. Karpenko researched the ergonyms’ structural types [3, 4], N. Kutuza – ergonyms as elements of an advertisement discourse [5, 6], T. Davydova – “speaking names” in English tales and folklore [2], etc.

Most of the above mentioned linguists devoted their findings to Ukrainian ergonyms, and very few – to Anglophone ones (A. Bepalova, T. Davydova). Their researches of Anglophone ergonyms were based on the proper names spread in Great Britain or the United States of America. They appreciated the role of ergonyms in social and cultural space of these countries having analyzed their structural, semantic and functional peculiarities. In this article we also used the materials from the theses of A. Pidvirna devoted to the research of structural and semantic

peculiarities of ergonyms as markers of Anglophone sociocultural surrounding [7]. Generally in Ukraine there are not so many scientific papers concerning linguistic phenomena not only in the USA, Great Britain or Canada but in the English-speaking world in general. That is why our research is devoted to structure, meanings and functions of Anglophone ergonyms in the English-speaking world. Having analyzed a certain amount of Anglophone ergonyms in each officially English-speaking country we plan to clear out the tendencies of creating Anglophone ergonyms in the English-speaking world.

The aim of the study is: to nominate Anglophone ergonyms in Australia and New Zealand as parts of the English-speaking world, analyze their linguistic (structural, semantic, functional) and cultural characteristics, and to define the tendencies of creating Anglophone ergonyms in modern English-speaking world.

The tasks of the research are:

– to generalize Anglophone ergonyms in Great Britain, the USA and Canada in order to define their common features and differences;

– to characterize Anglophone ergonyms in Australia and New Zealand in order to research their specifics in comparison with proper names of universities, sports, cultural life in other English-speaking countries;

– to clear out the tendencies in creating Anglophone ergonyms in modern English-speaking world.

To solve these tasks such sources of information were used: historical reviews of the country, guide books for visitors, touring guides, reference books, dictionaries, advertizing materials, the Internet resources. For forecasting the future creation of Anglophone ergonyms in the countries mentioned above it is necessary to pay more attention to Latin and ancient Greek because most of the newly formed lexical units have Latin or Greek roots.

Methods of research. To carry out the tasks the following methods of research were used: analysis of scientific publications on the subject of the research in order to clear out the level of the problem’s work out; content-analysis of authentic materials to form the massive of Anglophone ergonyms to be studied; descriptive method for characteristics of structural and semantic meanings of ergonyms; comparative technology for comparing sources of creating ergonyms in different countries; statistics – for generalization of the research’s results.

Research Findings. Ergonym is a means of socio and cultural space, a part of the language surrounding of a certain territory within which its communicative

realization is taking place. Ergonym is a product of the people consciousness which reflects all sides of the spiritual and material life of each social community [10].

Language as a social phenomenon, functions in a certain society which influences its peculiarities. According to the changes in the composition of the population, in economy, social relationships, political and cultural life the linguistic characteristics of the language spoken in the country also change. Both British and American variants of the English language were influenced by other languages native speakers of which moved to Great Britain, the USA, Canada, Australia, New Zealand. But the main peculiarity of the English language lies in the fact that it is able to incorporate lexical units borrowed from other languages to its basic lexicon without any significant changes in its own language corpus.

Nowadays there are more than half a million words in the English language, it is the most highly developed lingua in the world (to compare with the Ukrainian language which has only 256 thousand words). Classical British English is greatly influenced by its American variant of the English language especially in the youth subculture, in writing emails and communication via the Internet.

Having taken information from the researches devoted to ergonyms in Great Britain, the USA and Canada we concentrated our attention on ergonyms in Australia and New Zealand in such aspects: education, financial system, sport and cultural events as they reflect the most significant spheres of life.

Research of ergonyms functioning in the British sociocultural space allows to summarize that such a surrounding has formed and is functioning under the influence of all spheres of social life in the country as well as the development of industry, business, culture, education and mass media. The roots of the ergonyms in Great Britain come back to the geographical position of the country, its long history and people's life styles. As a result of the analysis of the historical events the conclusion was made concerning the influence of the monarchy, church and moving people from former British colonies to Great Britain on forming the corpus of Anglophone ergonyms.

The information borrowed from the researches of other scholars shows that out of 75 analyzed British ergonyms 84% are word combinations from which 70% are nouns (*The Bank of England, The Confederation of British Industry – CBI*), 30% are adjectives where the first part is represented by the proper name or an anthroponym and the second part defines the kind of activity of an enterprise or an office,

bank, museum, gallery, shop, etc. (*The Royal Opera, National Film Theatre, The British Museum*). Among ergonyms-nouns 27% of are of anthroponymical origin (*Shakespeare's Birthplace, Fitzwilliam College, The Victoria and Albert Museum, Madam Tussaud's Museum, St Paul's Cathedral*) and 14% – of toponymical origin (*London Eye, The Millennium Dome at Greenwich, Westminster Abbey*). 16% are regular lexemes (*Oxford, Cambridge, Waterloo, Heathrow, Luton*). Semantically most ergonyms are connected with the name of a founder or with the place of its location [7].

In American variant of the English language there are lots of words not only of Ancient Greek (*democracy, theory, euphoria, athlete*) or Latin origin (*scholar, scholarship, architecture, cholera*) but also from Spanish (*guerrilla, mosquito, cargo, junta*), Portugal (*banana, molasses*), Italian (*piano, motto, fiasco, pizza, umbrella*), Arab (*zero, algebra, sugar, coffee, assassin, magazine*) Persian (*tulip, orange, caravan, bazaar*), Turkish (*kiosk, caftan*) and other languages. People who came from Africa brought their words *yam, juke, tote, gumbo, jambalaya, goober*. People of Chinese origin use their words for traditional food names: *chop suey, dim sum, won ton, kowtow* and as ergonyms for giving names to Chinese restaurants: “*Yam&Chicken*”, “*Jambalaya Food*”. Words of the German origin though they are rather difficult for pronunciation are used for food: *delicatessen, frankfurter, hamburger, pretzel, wiener*. The native population of America also donated their words to modern English: *moccasin, squash, skunk, pow-wow* [10].

Many enterprises, banks, plants and factories in the USA bare the names of the founders of industrial giants J.P. Morgan, John D. Rockefeller, Andrew Carnegie, James Duke, Philipp Armour, James J. Hill, J. Ford who “were once called the Captains of Industry, a term of both respect and admiration for the rich abundance created by the industrialization of America” (Krall, Thomas 162).

Ergonyms to define different objects in America are often connected with the names of personalities who made a great contribution in the development of the country: *J.F. Kennedy Airport, George Washington monument, Carnegie Hall, Rockefeller Centre etc.*

Having analyzed a considerable amount of American ergonyms (75 positions) a conclusion can be made that 94,7% of them are word combinations (*The World Bank, International Monetary Fund, Chase Manhattan Bank, General Electric Company*), out of which 21% are noun toponyms (*New York Public Library, Philadelphia Museum of Art*) and

28% – anthroponyms (*Lincoln Memorial, Guggenheim Museum, Ford Motor Company*) [7].

After the analysis of the structure and meaning of 54 Anglophone ergonyms in Canada we came to the conclusion that most of them (99%) are two- or many component word combinations containing the word “Canada”, or “National” that is, have names connected with the name of the country itself: it is symbolic as demonstrates how Canadians love their home land (*Canadian Pacific Railway, National Hockey League, Canadian Forest Service, Canadian Museum of Civilization, The Royal Canadian Mounted Police, Canadian National railway and communications company, Wood Buffalo National Park*). 91% of ergonyms reflect the geographical position of the object, starting with toponymical names (*Alberta University of the Arts, University of Manitoba, University of New Brunswick, Vancouver Canucks, Edmonton Oilers, Pittsburgh Penguins, Montreal Canadians, Toronto Blue Jays Baseball Club*). 9% of Anglophone ergonyms in Canada are of anthroponymical origin (*Emily Carr University of Art and Design, McGill University and Bishop’s University*), i.e. they contain the family name of their founders or owners. In such a way Canadians show their respect to the people who served their country [10].

All functions of ergonyms are represented in the names of Canadian universities, museums, sport events, theatres, festivals: *nominative, informative, aesthetic, memorial, reference, cognitive, identifying, advertising*. Anglophone ergonyms in the country serve as real markers of linguistic and cultural space in Canada.

The analysis of Anglophone ergonyms in Australia shows that in the names of universities toponymical and anthroponymical proper names prevail. Out of 47 Australian universities 18 are of toponymical origin (*Australian National university, University of Canberra, University of New England, University of New South Wales, University of Sydney, University of Melbourne, Queensland University of Technology*), 16 are of anthroponymical origin (*Charles Stuart University, Macquarie University, Charles Darwin University, Griffith University, James Cook University, Carnegie Mellon University*), the others have combined names [12].

As for entertainment, sport and cultural life in Australia it is necessary to mark that in the names of sport training establishments, stadiums toponymical (*Australian Institute of Sport, Victorian Institute of Sport, Queensland Academy of Sport, West Australian Institute of Sport, Melbourne Cricket Ground, Sydney*

Olympic Stadium, Adelaide Oval Brisbane Cricket Ground) proper names are used [16].

Out of 30 theatres and cinemas in Australia 19 are of toponymical origin: *Sydney Opera House, Capital Theatre, Queensland Performing Arts Centre, Southbank Theatre, Arts Centre Melbourne, Brisbane Powerhouse, Adelaide Festival Centre, Canberra Theatre Centre* – to name a few [19]. They all demonstrate how close Australian cultural centers are connected with the places of their location. What seems rather strange is the fact that there are no ergonyms where the proper names of aboriginals are used as if there were no people on this continent when Europeans came there.

In New Zealand the situation is different. The All Black traditionally perform a *haka, a Maori challenge*, as the start of international matches. Universities in New Zealand being of toponymical origin in some cases bare the names connected with the native population of the country: *University of Waikato, Massey University, University of Otago*. Located in Palmerton North *Massey University* is the only educational establishment offering programs in aviation, veterinary medicine and nanoscience. Other universities are also of toponymical origin: *the University of Auckland, Victoria University in Wellington* and only one *Lincoln University* is of anthroponymical origin. The number of students at the universities varies from 17300 (*University of Canterbury*) to 42760 (*University of Auckland*) [13].

Cultural life in New Zealand is represented by numerous theatres, cinemas and festivals the names of which are proportionally of toponymical (*Bunkhouse Theatre, Shoreline Cinema, Flordland Cinema*) and anthroponymical origin: *Dorothy Brouns Cinema, Ruby’s Cinema, Alice Cinemateque, Wellington State Theater, Geraldine Cinema* [18].

Kinds of sport which came from Britain are rather popular in New Zealand: cricket, basketball, rugby. Besides water sports are highly developed: surfing, yachting, swimming.

Conclusions and Prospects for Further Research. To clear out the tendencies in creating Anglophone ergonyms in the English-speaking countries a big massive of the names of universities, sport buildings, theatres and cinemas in Australia and New Zealand was analyzed in addition to the information concerning Great Britain and the USA borrowed from the researches of other scholars. The situation with ergonyms in Canada is the result of our personal research published in your journal in 2022.

Having analyzed all the materials we came to the conclusion that tendencies of creating Anglophone ergonyms are represented by:

- the usage of Latin and Greek roots in toponymical ergonyms as well as the words *American, Australian, British, Canadian, National* which can be regarded as reflection of the national identification;
- traditional giving names of outstanding personalities who served their people to remarkable objects, banks, universities, memorials, theatres, libraries. These are so called anthroponymical ergonyms;
- in most cases Anglophone ergonyms in the English-speaking countries are two- or more compound word combinations with very few lexemes of the very old historical origin;

– mass media, political events and constantly changing international situation also greatly influence the creation of Anglophone ergonyms especially in the war time (*the names of weapons, tanks, planes and companies which produce them*).

In the future ergonyms to nominate different events, companies or cultural objects will be synchronized with the development of science, politics, IT computer sphere.

Besides it should be noticed that appearance of new projects in space exploration, biology, medicine and other sciences will demand new names. Take for example Elon Musk's projects: *SpaceX, Hyperloop, Falcon, Neuralink*, and a great number of these innovations will have an Anglophone name as their authors will most probably be Englishmen or Americans.

Bibliography:

1. Бучко Д.Г., Ткачова Н.В. Словник української ономастичної термінології. Харків: «Ранок – НТ», 2012.
2. Давидова Т. Speaking names у казках і народній творчості: лінгвокогнітивний потенціал. *Закарпатські філологічні студії*, УжНУ, 2014.
3. Карпенко О.Ю., Дідур О.І. Структурні типи ергонімів. Зб. наук. праць / Гуманітарний центр «Азбука», К.; Вид. дім Дм. Бураго, 2015. С. 154–162.
4. Карпенко О.Ю. Структура індивідуального ергонімічного фрейму. «Записки з ономастики». Одеса: Астропринт, 2007. С. 11–22.
5. Кутуза Н.В. Ергоніми як елементи рекламного тексту. *Наук. записки, серія «Філологічні науки»*. Кіровоград, КДУ, 2001. С. 34–38.
6. Кутуза Н.В. Структурно-семантичні моделі ергонімів (на матеріалі ергонімікону м. Одеси): Автореф. дис... канд. філол. наук. Одеса, 2003.
7. Підвірна А. Ергоніми як маркери англомовного соціокультурного простору: структурні та семантичні особливості. URL: <https://www.chnu.edu.ua>
8. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / за ред. Богданович Г.Ю. та ін. Полтава : Довкілля. К, 2010. 844, с. 11, с. 517.
9. Словник лінгвістичних термінів. Упорядники Д.І. Ганич та І.С. Олійник. К., Вища школа, 1985. 360 с.
10. Gryshkova Raisa. Linguistic and Cultural Aspects of Anglophone ergonyms in Canada. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. 2022. Том 33 (72), № 2, Ч. I.
11. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. Lexicon Publications, Danbury, CT. 1993. 1249 p.
12. List of Australian Universities. URL: <https://www.studyaustralia.gov.au/english/study/universities-higher-education/list-of-australian-universities>
13. Top universities in New Zealand 2021. URL: <https://www.topuniversities.com/university-rankings-articles/world-university-rankings/top-universities-new-zealand-2021>
14. Top banks in New Zealand. URL: <https://citi.io/2020/10/21/top-banks-in-new-zealand/>
15. Australian Banks. URL: <https://www.thinkingaustralia.com/finance/australian-banks/>
16. Sport in Australia. URL: <https://www.topendsports.com/world/countries/australia/index.htm>
17. Top 5 Popular Sports In New Zealand Till Now. URL: <https://neoprimesport.com/9341/top-5-popular-sports-in-new-zealand-till-now/>
18. Movie theaters in New Zealand. URL: https://www.tripadvisor.com/Attractions-g255104-Activities-c56-t97-New_Zealand.html
19. Theatres in Australia. URL: <https://www.tripadvisor.com/Attractions-g255055-Activities-c58-t116-Australia.html>

**Гришкова Р. О. ТЕНДЕНЦІЇ СТВОРЕННЯ АНГЛОФОННИХ ЕРГОНІМІВ
У АНГЛОМОВНОМУ СВІТІ**

Стаття присвячена результатам дослідження створення англомовних ергонімів у Великій Британії, Сполучених Штатах Америки, Канаді, Австралії, Новій Зеландії. Авторка наводить визначення оніма як слова, словосполучення чи речення, що слугує для вирізнення певного об'єкта з-поміж інших, його індивідуалізації та ідентифікації. Англомовні ергоніми як назви компаній, підприємств, банків, закладів освіти, культурних та спортивних об'єктів заслуговують на особливу увагу, оскільки виконують такі функції: номінативну, інформативну, ідентифікаційну, естетичну, меморіальну, рекламну, довідкову, пізнавальну, просвітницьку та ін.

Результати дослідження засвідчують, що англомовні ергоніми є в основному двох- чи більше компонентними словосполученнями «відтопонімного» чи «відантропонімного» походження. «Відтопонімні» пов'язані з місцем знаходження об'єкта, тоді як «відантропонімні» – це ті, що названі ім'ям засновника, володаря компанії, банку чи підприємства або відображають шанобливе ставлення співвітчизників до видатних особистостей, людей, які прислужилися власному народові.

Ергоніми в Австралії та Новій Зеландії зберігають англомовне походження, що демонструє їхню залежність від Великої Британії, домініонами якої вони є. Не виявлено власних назв місцевого походження за виключенням національного танця, який народність маорі виконує перед початком видатних подій у Новій Зеландії.

Виявлені тенденції створення англомовних ергонімів пов'язані з використанням латинських та давньогрецьких основ, традиційних назв об'єктів відтопонімними чи відантропонімними іменами, впливом засобів масової інформації та політичних подій на найменування об'єктів.

Ключові слова: англомовні відтопонімні, відантропонімні ергоніми, тенденція, англомовний світ.

Humeniuk N. H.

Borys Grinchenko Kyiv University

PRAGMA-COMMUNICATIVE ASPECT OF THE PRESIDENT ZELENSKY SPEECH BEFORE THE US CONGRESS, 12.21.2022

The following work deals with pragma-communicative peculiarities of the President Zelensky speech before the US Congress, 12.21.22, which is defined in given work as politico-ideological, institutional, argumentative, declarative and appealing to act discourse. The President Zelensky speech before the US Congress, 12.21.22 is considered to be historically valuable, relevant and unique in terms of global disaster, caused by the Russian Federation aggression over Ukraine, and the ways of global tyranny stopping, proposed by President Zelensky. It is stated that the President Zelensky appeal to the US Congress, 12.21.22, being the politico-ideological discourse of the followers and defenders of the free, democratic world with values of good, contains the ideas to fight, to struggle, to win 2023 Victory over the empire of evil – the Russian Federation, to make joint efforts in the battle with it, to restore international legal order. It is emphasized that the President Zelensky speech before the US Congress, 12.21.22, having the features of the institutional discourse, is considered to be organized according to its norms. It is underlined that the President Zelensky address to the US Congress, 12.21.22, with its features of the argumentative discourse, is organized and realized through the valid arguments and true facts presentation in the form of logically united informative-argumentative blocks with focus on the recipient thinking and system of values. It is determined that the President Zelensky address to the US Congress, 12.21.22, being the appealing to act discourse, contains the pragma-communicative purposes to influence the American community and the US Congress as part of its community to accept the politico-ideological ideas of the defenders and followers of the free, democratic world with their values of good to fight, to struggle, to win 2023 Victory over epy Russian Federation, to be allies in the battle against it, to restore international legal order; to persuade the US Congress to make decisions on the material, financial, military assistance to Ukraine as the American contribution to 2023 Victory. It is emphasized that the President Zelensky address to the US Congress, 12.21.22, being declarative discourse, is aimed to to express deep gratitude to the American people support of the Ukrainian people in their struggle for independence and sovereignty against the Russian Federation and to express Christmas, New Year wishes to the American community.

Key words: *politico-ideological discourse, institutional discourse, argumentative discourse, declarative discourse, appealing to act discourse.*

Problem statement. The Russian Federation aggression over Ukraine, its attempt to ruin and destroy everything, to enslave peoples, to kill, to genocide, to torture, to humiliate human-beings is considered to be a crime against mankind and God, which should be condemned and punished. The President Zelensky speech before the US Congress, 12.21.22, is considered to be historically unique in terms of global challenging, caused by the Russian Federation aggression, and ways of its overcoming. The ideas circulating in the President Zelensky speech before the US Congress, 12.21.22, its pragma-communicative purposes realization in the form of certain strategies and tactics make the given discourse by President Zelensky unique, informative and valuable.

Literature review. Volodymyr Zelensky's entering the politics, his way from a comic to the global

elite, his specific way of communication, full of expressiveness and emotional coloring, his enormous love to Motherland and people and boundless energy and power on behalf of Ukraine provoked numerous scientific researches [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 14]. The given research is part of the ongoing investigation of the global elite discourses with emphasis on their pragma-communicative objectives realization [10; 11; 12; 13]. The factor of Russian-Ukrainian war conflict, the role of Ukraine and its leader in global history provoke to make the given investigation and to get its results as acute and valuable.

The aim of the paper is to investigate pragma-communicative peculiarities of the President Zelensky speech before the US Congress, 12.21.22, using Discourse Analysis and Cognitive approaches. Realization of this objective is possible by using several

methods: discourse analysis method, comparative method pure sampling method, method of simple calculation.

The material of the article. The President of Ukraine Volodymyr Zelensky made his speech addressing the US Congress on the 21 of December, 2022, some days before the great Christian holiday – Christmas. His historical speech, full of hopes and belief in victory and triumph of good over evil, was broadcasted worldwide.

In the given work the President Zelensky speech before the US Congress, 12.21.22 is determined as a politico-ideological, institutional, argumentative, declarative discourse given in a form of monologue, addressing the audience – the Americans, who “value freedom and justice”, the way the Ukrainians value, who fight and defend their country and the entire world from the horror and cruelty of the Russian Federation attempt to slave and reign globally:

Dear Americans, in all states, cities and communities, all those who value freedom and justice, who cherish it as strongly as we Ukrainians in our cities, in each and every family, I hope my words of respect and gratitude resonate in each American heart.

Ukrainians gained this victory, and it gives us courage which inspires the entire world [15].

Being the politico-ideological discourse, the President Zelensky speech before the US Congress, 12.21.22 is considered to contain the ideas of the defenders and followers of the free, democratic world to defend the whole mankind from the Russian Federation tyranny, to restore the international world order. The focus on freedom and democracy as socio-political phenomena is transformed and perceived as inner quality, essence of the human-being nature, determined by its Creator – God. The attempts to limit free will of a person, to conquer and enslave it is determined as an attempt to interfere God’s providence, to eliminate God’s role as a Creator and Ruler of Universe, who granted free will to a person. The attempts to kill, to destroy, to ruin a human-being as the beloved creature of God is considered to be demonic in its nature. The so-called philosophical notions of free will, love and respect to each person are considered to receive the Universe meaning with God’s providence of eternal good. The war of Russian Federation for global reining and enslaving peoples, its attempt to genocide and to kill is demonic in its nature and destined to fail in the battle of values, in the battle of good against evil.

The President Zelensky speech before the US Congress, 12.21.22, being an institutional discourse, is organized according to the norms of the

political elite official speeches with emphasis on the national – American – values and manner to organize such type of discourse. In this case, President’s personal addresses to Vice President (1), to Speaker (2), to the members of Congress of both Parties (3), to the representatives of diaspora (4), to the journalists (5), as well as final wish of God’s favor and patronage to America (6) are relevant to have a success and to achieve the pragmatic purpose of the speaker:

1. *Madam Vice President, I thank you for your efforts in helping Ukraine...* [15].

2. *Madam Speaker, you bravely visited Ukraine during the full-fledged war....*

[the same].

3. *Dear members of the Congress, representatives of both parties who also visited Kyiv, esteemed congressmen and senators from both parties who will visit Ukraine, I am sure, in the future...* [the same].

4. *... dear representatives of diaspora, present in this chamber, and spread across the country...* [the same].

5. *... dear journalists, it’s a great honor for me to be at the U.S. Congress and speak to you and all Americans* [the same].

6. *... may God forever bless the United States of America* [the same].

At the same time, being produced in foreign language for speaker, the President Zelensky address to the US Congress, 12.21.22, bears the features of the Ukrainian language and culture including the final motto “Slava Ukraini”, which became worldwide recognizable as a symbol of the Ukrainian indomitability, braveness and will power to fight and win victory over the empire of evil – the Russian Federation.

The President Zelensky address to the US Congress, 12.21.22, is defined in the given work as politico-ideological discourse of the followers and defenders of the free, democratic world with its values of good in their struggle against the empire of evil – Russian Federation with its values and forms of tyranny, totalitarianism, repressions, genocide, suppression, humiliation, intimidation, raping, victimization, killing, kidnapping, despotism, cruelty, tortures, bombing, ruining and destroying.

The President Zelensky address to the US Congress, 12.21.22, being a politico-ideological discourse of the followers and defenders of the free, democratic world with its values of good, occurs not at the period of the potentially distant struggle with the forces of evil, being a struggle of ideas and notions, but on the actual battlefield of Ukraine with all the cruelty of war. The battle of the Ukrainian

people is not only for their country freedom and sovereignty but for the whole globe future to live in free and democratic society, with God's love to each person and God's grant to be free and have free will, not to be enslaved:

This battle is not only for the territory, for this or another part of Europe. The battle is not only for life, freedom and security of Ukrainians or any other nation which Russia attempts to conquer. This struggle will define in what world our children and grandchildren will live, and then their children and grandchildren [15].

Being a politico-ideological discourse of the followers and defenders of the free, democratic world with its values of good, the President Zelensky address to the US Congress, 12.21.22, contains the ideas of necessity for the whole mankind, who value freedom and independence: 1) to struggle, to fight and receive victory over the empire of evil – the Russian Federation, not to “ignore, to postpone, to frozen that battle”, but to take an active part in it and make its contribution, as the Ukrainian nation does by its heroic fighting against the Russian Federation, by taking the burden of the whole globe protection against evil, and 2) to be united in the struggle against the empire of evil:

1. *It will define whether it will be a democracy of Ukrainians and for Americans – for all. This battle cannot be frozen or postponed. It cannot be ignored, hoping that the ocean or something else will provide a protection. From the United States to China, from Europe to Latin America, and from Africa to Australia, the world is too interconnected and interdependent to allow someone to stay aside and at the same time to feel safe when such a battle continues* [15].

2. *We stand, we fight and we will win because we are united – Ukraine, America and the entire free world* [the same].

The key, strategic ideas of being united and receive victory over the Russian Federation, expressed within the President Zelensky address to the US Congress, 12.21.22, presupposes tactic decisions: (1) to be strategic allies against the empire of evil – the Russian Federation; (2) to make efforts to transform the next year of 2023 into the year of Victory over the empire of evil; (3) to restore the international law:

1. *Our two nations are allies in this battle* [15].

2. *And next year will be a turning point, I know it, the point when Ukrainian courage and American resolve must guarantee the future of our common freedom, the freedom of people who stand for their values* [the same].

3. *The restoration of international legal order is our joint task* [the same].

President Zelensky stresses the idea that tactic decision to be strategic allies against the empire of evil – the Russian Federation – is based on the mutual contribution of each state: the Ukrainian courage in the actual battlefield and the American resources in the form of material, financial and military help to Ukraine:

1. *And next year will be a turning point, I know it, the point when Ukrainian courage and American resolve must guarantee the future of our common freedom, the freedom of people who stand for their values* [15].

2. *Financial assistance is also critically important...* [the same].

3. *... but for the Russian Army to completely pull out, more cannons and shells are needed* [the same].

Consequently, the implicit idea of the equal responsibility and contribution of both allies in the struggle against the empire of evil – the Russian Federation – appears within the President Zelensky address to the US Congress, 12.21.22. Thus, the American material, financial, military factors are as important, as high the Ukrainian price in the form of the Ukrainian soldiers' lives on the battlefield and the Ukrainian civilians' lives in this war:

I know that everything depends on us, on Ukrainian armed forces, yet so much depends on the world. So much in the world depends on you [15].

In order to influence the Americans, the House of Representatives and senators to make some decisions on the material, financial and military help for Ukraine as the strategic ally in the struggle with the empire of evil – the Russian Federation – V. Zelensky uses argumentative strategy within his address to the US Congress, 12.21.22, which is based on the arguments and facts presentation.

The argumentative component of V. Zelensky discourse is based on presenting information in a form of logical informative blocks with valid arguments and truly facts, which are connected to and united each other by the common intention of the speaker to influence addressee of information by appealing to addressee's thinking and system of values.

Being the argumentative discourse, the President Zelensky address to the US Congress, 12.21.22, contains several informative-argumentative blocks:

1) the first battle for the minds and the first victory over Russian Federation;

2) the new battle for future on the battlefield;

3) Ukraine and USA are allies in this battle;

4) heroic Ukrainian contribution in this battle;

5) USA contribution in the battle;

6) Russian Federation as terroristic state with its allies;

7) 2023 Victory over Russian Federation.

All the mentioned above informative-argumentative blocks are logically united into a unit with emphasis on the realization of the pragma-communicative purposes of the given discourse. Thus, the speech of President Zelensky to the US Congress, 12.21.22, starts with emphasizing the idea that the first world-wide battle for minds has finished and the first victory over the Russian Federation has received. The results of the first joint victory over the Russian Federation are obvious: 1) people world-wide have no fear in their mind; 2) the Russian Federation has lost control over nations:

1. *And it gives me good reason to share with you our first, first joint victory: We defeated Russia in the battle for minds of the world. We have no fear, nor should anyone in the world have it* [15].

2. *The Russian tyranny has lost control over us. And it will never influence our minds again* [the same].

Ukrainians gained this victory first by being courageous and brave in their struggle against the Russian occupants, their courage inspired the whole world to resist and oppress the empire of evil – the Russian Federation (1); as a result, Europe became stronger and independent (2); America strengthened its position of a global leader for the democratic, free and just world order (3); Russians have a chance to be free by “defeating Kremlin” in their mind (4):

1. *Ukrainians gained this victory, and it gives us courage which inspires the entire world* [15].

2. *Europeans gained this victory, and that's why Europe is now stronger and more independent than ever* [the same].

3. *Americans gained this victory, and that's why you have succeeded in uniting the global community to protect freedom and international law...* [the same].

4. *The Russians will stand a chance to be free only when they defeat the Kremlin in their minds* [the same].

The first informative-argumentative block with the idea of the first world-wide victory in minds against the Russian Federation and its successful results logically creates the background for switching over to the other informative-argumentative block concerning the necessity for a new battle with the Russian Federation on the battlefield:

Yet, the battle continues, and we have to defeat the Kremlin on the battlefield, yes [15].

It is clear logically from the valid arguments of the first informative-argumentative block that it is

possible to win the Russian Federation, as it was proved to happen during the first battle for minds. President Zelensky stresses that the new battle with the Russian Federation should be on the battlefield and this battle should be for global future:

1. *This battle is not only for the territory, for this or another part of Europe. The battle is not only for life, freedom and security of Ukrainians or any other nation which Russia attempts to conquer. This struggle will define in what world our children and grandchildren will live, and then their children and grandchildren* [15].

2. *It will define whether it will be a democracy of Ukrainians and for Americans – for all* [the same].

Addressing the US Congress, 12.21.22, President Zelensky stresses the idea that the battle on the battlefield against the Russian Federation shouldn't be ignored or postponed in time (1), that 2023 should be a turning point of this battle (2):

1. *This battle cannot be frozen or postponed. It cannot be ignored, hoping that the ocean or something else will provide a protection. From the United States to China, from Europe to Latin America, and from Africa to Australia, the world is too interconnected and interdependent to allow someone to stay aside and at the same time to feel safe when such a battle continues* [15].

2. *...And next year will be a turning point...* [the same].

Consequently, the informative-argumentative block with the idea of the new battle with the Russian Federation on the battlefield for the global democratic future logically comes to the idea of joined efforts to win the victory, the idea of being strategic allies in this battle:

Our two nations are allies in this battle.

It is stressed in the speech of President Zelensky to the US Congress, 12.21.22, that allies need: 1) trust to each other; 2) coordinated efforts:

1. *I believe there should be no taboos between us in our alliance* [15].

2. *And next year will be a turning point, I know it, the point when Ukrainian courage and American resolve must guarantee the future of our common freedom, the freedom of people who stand for their values* [the same].

Trust on allies is considered to be priority to win victory over the Russian Federation. President Zelensky stresses in his speech to the US Congress, 12.21.22 that Ukraine is a trustful partner in this battle, as the Ukrainian people stand, the Ukrainian military forces stand and Ukraine will never surrender, will hold the front lines:

1. *The occupiers have a significant advantage in artillery. They have an advantage in ammunition. They have much more missiles and planes than we ever had. It's true, but our defense forces stand* [15].

2. *Ukraine holds its lines and will never surrender* [the same].

Coordinated actions of the allies presuppose the role distribution between them with emphasis on each side contribution to the mutual victory over the Russian Federation. Thus, the following informative-argumentative blocks within the President Zelensky speech to the US Congress, 12.21.22, are devoted to the Ukrainian and American contribution to the joint victory over the Russian Federation.

It is stressed within the President Zelensky speech to the US Congress, 12.21.22, that Ukraine stands front line defending its country and the entire world from the cruelty of Russian Federation tyranny at the cost of the Ukrainian people lives. The Ukrainian contribution to the joint victory over the Russian Federation is extremely high:

When I was in Bakhmut yesterday, our heroes gave me the flag, the battle flag, the flag of those who defend Ukraine, Europe and the world at the cost of their lives [15].

The heroic battle for the Ukrainian Bakhmut, where land is soaked in blood, where the Russian occupants have been attacking the Ukrainian town non-stop, symbolizes the Ukrainian courage, bravery, will power to stand, to defend the civilians, to win the victory over cruel and violent enemy, symbolizes the war of good over evil with triumph of good:

1. *The Russian military and mercenaries have been attacking Bakhmut nonstop since May. They have been attacking it day and night, but Bakhmut stands* [15].

2. *Every inch of that land is soaked in blood; roaring guns sound every hour. Trenches in the Donbas change hands several times a day in fierce combat, and even hand fighting. But the Ukrainian Donbas stands* [the same].

Appealing to the US Congress, 12.21.22, President Zelensky proposes the American community to make their contribution to the joint victory over the Russian Federation in the form of military help (1, 2), financial assistance to Ukraine (3) and in the form of political support to the Ukrainian global peace formula (4) and to restore international legal world order:

1. *To ensure Bakhmut is not just a stronghold that holds back the Russian Army, but for the Russian Army to completely pull out, more cannons and shells are needed* [15].

2. *If your Patriots stop the Russian terror against our cities, it will let Ukrainian patriots work to the full to defend our freedom* [the same].

3. *Financial assistance is also critically important, and I would like to thank you, thank you very much, thank you for both financial packages you have already provided us with and the ones you may be willing to decide on* [the same].

4. *The restoration of international legal order is our joint task. We need peace, yes. Ukraine has already offered proposals, which I just discussed with President Biden, our peace formula, 10 points which should and must be implemented for our joint security, guaranteed for decades ahead and the summit which can be held* [the same].

The American financial, military, material assistant to Ukraine is treated by President Zelensky and the Ukrainian community not as charity to the Ukrainian society, but as the American part, share in Victory over the Russian Federation, as its contribution and “investment in global security and democracy”:

Your money is not charity. It's an investment in the global security and democracy that we handle in the most responsible way [15].

The informative-argumentative block on the Russian Federation as a terroristic state and its allies occurs in each informative-argumentative block of the given discourse, as the Russian Federation is a subject, initiator of this war conflict with Ukraine, with free democratic world. Its terroristic nature is determined by its attempt: to kill civilians (1, 2); to genocide the Ukrainians (3); to ruin infrastructure of Ukraine (4); to use convicts and thugs in the war (5).

1. *Russians use everything, everything they have against Bakhmut and other our beautiful cities* [15].

2. *...last year, 70,000 people lived here in Bakhmut, in this city, and now only few civilians stay. Every inch of that land is soaked in blood; roaring guns sound every hour* [the same].

3. *...when Russia cannot reach our cities by its artillery, it tries to destroy them with missile attacks. More than that, Russia found an ally in this – in this genocidal policy: Iran* [the same].

4. *Iranian deadly drones sent to Russia in hundreds – in hundreds became a threat to our critical infrastructure. That is how one terrorist has found the other* [the same].

5. *The Russians' tactic is primitive. They burn down and destroy everything they see. They sent thugs to the front lines. They sent convicts to the war. They threw everything against us* [the same].

It is known, that according to the principals of international law, terrorism should be punished, the same should be done for the Russian Federation:

...it will prove to any potential aggressor that no one can succeed in breaking national borders, no one committing atrocities and reigning over people against their will [15].

The final informative-argumentative block of the President Zelensky address to the US Congress, 12.21.22, contains the idea of 2023 Victory over the Russian Federation. This idea is logically reinforced by valid arguments:

1. The Russian Federation doesn't want peace, doesn't want to stop aggression:

Russia, Russia could stop its aggression, really, if it wanted to... It would be naïve to wait for steps towards peace from Russia, which enjoys being a terrorist state [15].

2. Aggression should be stopped by winning a victory over the Russian Federation on the battlefield:

Yet, the battle continues, and we have to defeat the Kremlin on the battlefield, yes [the same].

3. 2023 should become victorious year, the result of joint efforts of Ukraine, USA and the entire democratic world:

a) *Our two nations are allies in this battle. And next year will be a turning point* [the same];

b) *We stand, we fight and we will win because we are united – Ukraine, America and the entire free world* [the same].

The idea of 2023 Victory circulates through the President Zelensky discourse of his address to the US Congress, 12.21.22, by repetition of the words "victory", "victorious":

Thus, the Ukrainians have the strong wish of Victory (1); President Zelensky expresses his gratitude to all the people who make this Victory coming true (2); he wishes victorious New Year to the Americans (3); President of Ukraine uses citing F. D. Roosevelt about the Americans absolute victory and transform it into the Ukrainian absolute victory in the new coming battle of 2023 (4); President Zelensky presents the battle flag for Bakhmut to the US Congress not only as symbol of the 2023 Victory over the Russian Federation, but as a flag of the actual army of followers and defenders of the free, democratic world, who will win 2023 Victory over the Russian Federation (5):

1. *And we don't, don't have to know everyone's wish, as we know that all of us, millions of Ukrainians, wish the same: Victory. Only victory* [15].

2. *Thank you all, from everyone who is now at the front line, from everyone who is awaiting victory* [the same].

3. *Merry Christmas and a happy, victorious New Year* [the same].

4. *Standing here today, I recall the words of the president Franklin Delano Roosevelt, which are I think so good for this moment. "The American people, in their righteous might, will win through to absolute victory." The Ukrainian people will win, too, absolutely* [the same].

5. *When I was in Bakhmut yesterday, our heroes gave me the flag, the battle flag, the flag of those who defend Ukraine, Europe and the world at the cost of their lives. They asked me to bring this flag to you, to the U.S. Congress, to members of the House of Representatives and senators whose decisions can save millions of people. So, let these decisions be taken. Let this flag stay with you, ladies and gentlemen. This flag is a symbol of our victory in this war* [the same].

The argumentative component of the President Zelensky address to the US Congress, 12.21.22, is characterized by mentioning the heroic Battle of Bulge (1) during the Christmas 1944 and the Battle of Saratoga (2):

1. *They threw everything against us, similar to the other tyranny, which is in the Battle of the Bulge. Threw everything it had against the free world, just like the brave American soldiers which held their lines and fought back Hitler's forces during the Christmas of 1944. Brave Ukrainian soldiers are doing the same to Putin's forces this Christmas* [15].

2. *If so, just like the Battle of Saratoga, the fight for Bakhmut will change the trajectory of our war for independence and for freedom* [the same].

The usage of facts appealing to the historical heroic deeds of the American nation, their comparison to the heroic deeds of the Ukrainian people is able to reinforce the argumentative component of the President Zelensky address to the US Congress, 12.21.22, by stressing the idea of the same values, national features of patriotism, braveness, heroism and justice presence in the American and Ukrainian nations, that makes them not only allies, but brothers in Christian meaning.

Appealing to Christmas as a great Christian holiday, as a symbol of hope and belief in good triumph over evil, President Zelensky compares the hard situation of the Ukrainian people on the eve of Christmas to the depth of their love to each other, depth of their belief in victory and strong desire and magnificent wish to win the victory over the Russian Federation. In spite of lack of electricity, gas, running water and other living conditions they beg God and wish each other to receive the Christmas present in the form of 2023 Victory:

1. *...in two days we will celebrate Christmas. Maybe candlelit. Not because it's more romantic, no, but because there will not be, there will be no electricity. Millions won't have neither heating nor running water. All of these will be the result of Russian missile and drone attacks on our energy infrastructure* [15].

2. *We'll celebrate Christmas. Celebrate Christmas and, even if there is no electricity, the light of our faith in ourselves will not be put out. If Russian – if Russian missiles attack us, we'll do our best to protect ourselves. If they attack us with Iranian drones and our people will have to go to bomb shelters on Christmas Eve, Ukrainians will still sit down at the holiday table and cheer up each other. And we don't, don't have to know everyone's wish, as we know that all of us, millions of Ukrainians, wish the same: Victory. Only victory* [the same].

Christian love of the Ukrainian people to each other, belief in good triumph over evil is transported by President Zelensky to the sphere of the American people Happy Christmas and New Year wishes, inspiring them:

Merry Christmas and a happy, victorious New Year [15].

The exploiting of Christmas notion is successful in terms of the argumentative and declarative strategies of the President Zelensky appeal to the US Congress, 12.21.22. Being the declarative discourse, the President Zelensky address to the US Congress, 12.21.22, is his gratitude and wishes declaration to the Americans.

President Zelensky 15 times uses word combination “Thank you” or “Thanks” to express his personal and the Ukrainian people gratitude to the American community for their support to Ukraine (1, 2); he expresses personal thanks to President Biden and both parties, at the Senate and the House:

1. *Now, on this special Christmastime, I want to thank you, all of you. I thank every American family which cherishes the warmth of its home and wishes the same warmth to other people* [15].

2. *I thank your cities and your citizens who supported Ukraine this year, who hosted our Ukrainians, our people, who waved our national flags, who acted to help us* [the same].

3. *I thank President Biden and both parties, at the Senate and the House, for your invaluable assistance* [the same].

Being the declarative discourse, the President Zelensky address to the US Congress, 12.21.22, contains his wishes declaration to the Americans, concerning Happy New Year and Merry Christmas (1),

as well as wishes of God's patronage to America, its citizens and military forces (2):

1. *Merry Christmas and a happy, victorious New Year* [15].

2. – *thank you so much, may God protect our brave troops and citizens, may God forever bless the United States of America* [the same].

Being the appealing to act discourse, the President Zelensky address to the US Congress, 12.21.22, contains 2 direct appeals to act. They are preceded by the macro argumentation given to the whole text, which has been presented earlier in the following research. Each appeal to act of the given discourse by President Zelensky has its structure in the form of 3 elements: 1) the appeal to act arguments; 2) the appeal to act itself; 3) the prospective results of the appeal to act.

President Zelensky makes his first appeal to act in order to punish the terroristic state of the Russian Federation according to the international law. This punishment presupposes legal responsibility of a criminal and losses compensation to a victim:

You can strengthen sanctions to make Russia feel how ruinous its aggression truly is. It is in your power, really, to help us bring to justice everyone who started this unprovoked and criminal war. Let's do it. Let terrorist – let the terrorist state be held responsible for its terror and aggression and compensate all losses done by this war. Let the world see that the United States are here [15].

In this case, the appeal to act (to punish the terroristic Russian Federation) is preceded by micro argumentation for it: 1) sanctions are able to influence the Russian Federation to make feel the ruinous force of its aggressive war; 2) American community, the USA Congress have the power to the bring Russian Federation to justice:

You can strengthen sanctions to make Russia feel how ruinous its aggression truly is. It is in your power, really, to help us bring to justice everyone who started this unprovoked and criminal war [the same].

The appeal to punish the Russian Federation for its aggression and crimes in Ukraine is realized through series of appeals by the usage of “Let's...” phrases. The last phrase “*Let the world see that the United States are here*”, which has the appealing to act power, is considered to have the prospective result of the given actions: the world's respect for the USA attempt to bring criminal to justice, to protect international law and the whole mankind from the cruelty and ruinous force of the Russian Federation.

President Zelensky uses another the appealing to act tactics, which is similar in structure and

logically united to the preceding one, forming the certain appealing to act model of the given discourse. President Zelensky appeals to win victory over the Russian Federation and proposes the US Congress to make some important decisions to realize the victorious plans, using “Let” phrases.

I know that everything depends on us, on Ukrainian armed forces, yet so much depends on the world. So much in the world depends on you. When I was in Bakhmut yesterday, our heroes gave me the flag, the battle flag, the flag of those who defend Ukraine, Europe and the world at the cost of their lives. They asked me to bring this flag to you, to the U.S. Congress, to members of the House of Representatives and senators whose decisions can save millions of people. So, let these decisions be taken. Let this flag stay with you, ladies and gentlemen. This flag is a symbol of our victory in this war. We stand, we fight and we will win because we are united – Ukraine, America and the entire free world [15].

The micro argumentation to the given appeal is given before the appeal to act itself and contains the informative arguments of: 1) the result of battle with the Russian Federation depends on the Ukrainians, Americans and entire world; 2) the decisions of the US Congress are able to change vector of war with the Russian Federation; 3) the battle flag of the Ukrainian courageous Bakhmut is presented to the US Congress as a symbol of victory over the Russian Federation:

I know that everything depends on us, on Ukrainian armed forces, yet so much depends on the world. So much in the world depends on you. When I was in Bakhmut yesterday, our heroes gave me the flag, the battle flag, the flag of those who defend Ukraine, Europe and the world at the cost of their lives. They asked me to bring this flag to you, to the U.S. Congress, to members of the House of Representatives and senators whose decisions can save millions of people [the same].

As a result, the prospective of the given actions to win victory over the Russian Federation, to make important decisions by the USA Congress in the form of political, material, financial, military assistance to Ukraine is doubtlessly predictable: good triumph over evil, just and righteous victory over the Russian Federation:

We stand, we fight and we will win because we are united – Ukraine, America and the entire free world [15].

Summing up the material, it is important to underline the idea that the President Zelensky address to the US Congress, 12.21.22, bears features of the politico-ideological, institutional, argumentative, declarative and appealing to act discourse with the intentions of speaker to express deep gratitude to the American people support of the Ukrainian people in their struggle for independence and sovereignty against the Russian Federation; to express Christmas, New Year wishes to the American community; to persuade the Americans, the US Congress to be allies in the battle with the Russian Federation; to win 2023 Victory over the empire of evil – the Russian Federation; to make decisions on the material, financial, military assistance to Ukraine as the American contribution to 2023 Victory; to restore the international legal world order as the means of global justice.

Conclusions. The President Zelensky address to the US Congress, 12.21.22, has features of the politico-ideological, institutional, argumentative, declarative and appealing to act discourse and is created by its speaker with the pragma-communicative purposes to influence the American community and the US Congress as part of its community to accept the politico-ideological ideas of the defenders and followers of the free, democratic world with their values of good to fight, to struggle, to win 2023 Victory over the empire of evil – the Russian Federation, to be allies in the battle with it, to restore international legal order, persuade the US Congress to make decisions on the material, financial, military assistance to Ukraine as the American contribution to 2023 Victory, to restore the international legal world order.

Appealing to logical argumentation, to the recipient system of values (national, Christian, universal), exploiting the ideas of Christmas, using some symbolism, the authoritative points of view, direct appeals to act make it possible to organize the given discourse in appropriate way with its strategic and tactic purposes realization.

It is perspective to investigate stylistic features of the given discourse, as well as to deal with other President Zelensky discourses of the Russian-Ukrainian war conflict period, with the discourses of the other global elite of the same time and on the same problem.

Bibliography:

1. Волянюк І. О. Політичний дискурс в умовах російсько-української війни: лінгвістичний аспект. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 23. Т. 1. 2022. С. 47–52.

2. Дьяченко Н. М., Халін В. В. Комунікативні стратегії в сучасному українському політичному дискурсі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Сер.: Філологія. 1 (89). 2019. С. 56–62.
3. Євтушина Т., Дідур Л. Культуромовний аспект політичного дискурсу В. Зеленського (на матеріалі звернень періоду карантину). *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Вип. 31. Т. 2. 2020. С. 11–15.
4. Кондратенко Н. Експресивний синтаксис у президентському дискурсі Володимира Зеленського. *Записки з українського мовознавства. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова*. Вип. 29. 2022. С. 313–324.
5. Кривенко С. Комічне в українському політичному дискурсі. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Вип. 3 (47). 2020. С. 43–48.
6. Романишин Н., Гузан А. Мовностилістичні особливості дискурсу у сфері дипломатії (на матеріалі промов політика Петра Порошенка та президента України Володимира Зеленського) *Молодий вчений*. № 11 (99) (2021). С. 232–234.
7. Чернишова Т. Політичний дискурс президента України Володимира Зеленського : стратегії & тактики мовленнєвого впливу (на матеріалі першого року президентства). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія «Філологія». № 46. 2021. С. 1471–56.
8. Якимчук В., Лопатюк Н. Комунікативні стратегії і тактики в політичних промовах В. Зеленського. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Германська філологія*. № 835–836. 2022. С. 127–134.
9. Яковлев Д.В., Шамша І.В., Яковлева Л.І. Президент говорить! Новорічні звернення президентів України: Політичний PR, ритуал, раціональний дискурс (частина 2: В. Янукович, П. Порошенко, В. Зеленский). *Габітус*. Вип. 19. 2020. С. 37–41.
10. Humeniuk N.H. Pragmatic aspect of the Boris Johnson's first speech as a Prime Minister (July 24, 2019). *Transcarpathian philological studies*. Vol. 12. Publishing House „Helvetica”, 2019. P. 63–74.
11. Humeniuk N. H. Pragmatic features of the UK Prime Minister Question Time Discourse, 09.04.2019. *Scientific Bulletin of Kherson State. Series : Germanic Studies and Intercultural Communication*. Issue 1. Kherson, 2020. P. 9–14.
12. Humeniuk N.H. Pragmatic Aspect of the Queen Elizabeth II Christmas 2020 Message, 12.25.2020. *Scientific Notes of the Taurida V. I. Vernadsky National University. Series: Philology. Social Communications*. Vol. 32(71). № 3. Publishing House „Helvetica”, 2021. P. 52–56.
13. Humeniuk N. H. Pragmatic aspect of the UK Prime Minister Boris Johnson's address to the nation on the Russian invasion of Ukraine, 02.24.2022. *Transcarpathian philological studies*. Iss.23. Vol. 1. Publishing House „Helvetica”, 2022. P. 112 –117.
14. Trebin M., Chernyshova T. The linguistic analysis of Ukrainian President Volodymyr Zelenskyy's political rhetoric: Strategies & tactics. *The Bulletin of Yaroslav Mudryi National Law University. Series: Philosophy, philosophy of law, political science, sociology*. №1 (52). 2022. P. 193–207. 11.
15. Zelensky V. Speech before the US Congress <https://www.nytimes.com/2022/12/21/us/politics/zelensky-speech-transcript.html>

Гуменюк Н. Г. ПРАГМА-КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ ПРОМОВИ ПРЕЗИДЕНТА ЗЕЛЕНСЬКОГО ПЕРЕД АМЕРИКАНСЬКИМ КОНГРЕСОМ, 12.21.2022

Подана робота присвячена розгляду прагма-комунікативних особливостей виступу Президента Зеленського перед Конгресом США, 21.12.22, який визначено як політико-ідеологічний, інституційний, аргументний, декларативний та закликаючий до дії дискурс. Виступ Президента Зеленського перед Конгресом США, 21.12.22, вважається історично цінним, актуальним і унікальним як з огляду на глобальну катастрофу, спричинену агресією Російської Федерації проти України, так і з огляду на шляхи зупинення глобальної тиранії, які були запропоновані Президентом Зеленським. Зазначається, що звернення Президента Зеленського до Конгресу США від 21.12.22, будучи політико-ідеологічним дискурсом послідовників і захисників вільного, демократичного світу з цінностями добра, містить ідеї боротьби та здобуття 2023 Перемоги над імперією зла – Російською Федерацією, а також ідеї спільними зусиллями в боротьбі з нею відновити міжнародний правопорядок. Наголошується, що виступ президента Зеленського перед Конгресом США, 21.12.22, маючи ознаки інституційного дискурсу, вважається організованим за його нормами. Наголошується, що звернення Президента Зеленського до Конгресу США, 21.12.22, з його ознаками аргументного дискурсу організовано та реалізовано за

рахунок надання вагомих аргументів та викладення правдивих фактів у формі логічно об'єднаних інформаційно-аргументних блоків з орієнтацією на мислення реципієнта та системи його цінностей. Визначено, що звернення Президента Зеленського до Конгресу США 21.12.22, будучи дискурсом із закликом до дій, містить прагма-комунікативні наміри вплинути на американську спільноту та Конгрес США як частину цієї спільноти для сприйняття політико-ідеологічних ідей захисників і послідовників вільного, демократичного світу з цінностями добра для боротьби і здобуття 2023 Перемоги над Російською Федерацією, сприйняття ідей бути союзниками в боротьбі з Російською Федерацією, відновити міжнародний правопорядок, а також містить прагма-комунікативні наміри переконати Конгрес США ухвалити рішення про матеріальну, фінансову, військову допомогу Україні як американський внесок у Перемогу 2023 року. Наголошується, що звернення Президента Зеленського до Конгресу США, 21.12.22, будучи декларативним дискурсом, має на меті висловити глибоку вдячність американському народу за підтримку українського народу в його боротьбі за незалежність і суверенітет проти Російської Федерації та висловити Різдваїні та новорічні побажання американській громаді.

Ключові слова: політико-ідеологічний дискурс, інституційний дискурс, аргументний дискурс, декларативний дискурс, закликаючий до дії дискурс.

Казимір І. С.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ГІПЕРО-ГІПОНІМІЧНІ ВІДНОШЕННЯ КОНТЕКСТУАЛЬНИХ СИНОНІМІВ В СУЧАСНОМУ БРИТАНСЬКОМУ ГАЗЕТНОМУ ДИСКУРСІ

Антропоцентризм модерної англістики мотивує нас звертатись до людського чинника у тих чи тих мас-медійних комунікативних контекстах. Газетний текст як одиниця комунікації з особливою семантикою має здатність впливати на читача за рахунок функціонування вербальних та невербальних складників. У статті розглядаються поняття гіперо / гіпонімії як особливого семантичного явища, яке прослідковується в аспекті категорії контекстуальної синонімії в сучасному британському газетному дискурсі. Матеріалом дослідження послугували онлайн статті медичного спрямування за 2021–2022 рр. Реферована стаття покликана обґрунтувати важливість вивчення категорії контекстуальної синонімії в аспекті парадигматики. Проаналізовано відношення “включення” (гіпонімія) між контекстуальними синонімами на матеріалі сучасної якісно-масової британської періодики. Визначено поняття, критерії виокремлення та розмежування суміжних явищ контекстуальних синонімів. Виявлено, що задля увиразнення тієї чи тієї інформації британський газетний текст містить вербальні інфографічні складники, які є потужними засобами з величезним прагматичним потенціалом. Парадигматична природа категорії контекстуальної синонімії слугує зв'язному процесу спілкування у газетному дискурсі. Описано такі логіко-семантичні відношення включення на матеріалі категорії контекстуальної синонімії: “A POST-LOCKDOWN PERIOD”, “GET VACCINATED”, “TRIPLE WHAMMY”, “I-BEHAVIOUR”, “WE-BEHAVIOUR”, “COVID-FREE LIFE”. У роботі імплементуються методи: компонентного (семантичного) аналізу для визначення семного складу лексеми; контекстного для встановлення кореферентності виокремлених одиниць, виокремлення прагматичної інформації та кінцевого складу лексем; логічного аналізу – для встановлення змін у семантиці; дефініційного аналізу для визначення вихідного об'єму значення.

Ключові слова: гіпонімія, гіперонім, включення, контекстуальна синонімія, газетний дискурс, інфографічний текст, контекстуальна модель включення.

Постановка проблеми дослідження. Сучасні лінгвістичні дослідження натепер характеризуються системністю, яка дозволяє вченим достеменно вивчати ієрархічні зв'язки лексичних одиниць. Так, дослідження парадигматичного рівня уможливають нас встановлювати системну залежність категорії контекстуальної синонімії на матеріалі сучасного газетного дискурсу британської лінгвокультури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гіпонімічні відношення завжди привертати неабиякий інтерес зарубіжних вчених [13; 14; 15; 19; 21–23], а саме в аспектах їх прототипно-теоретичних властивостей [12]. Слід зауважити той факт, що парадигматичні властивості категорії контекстуальної синонімії на сьогодні представлені переважно на матеріалі поодиноких досліджень зарубіжних вчених. До прикладу лексико-семантичні відношення контекстуальних синонімів на мате-

ріалі англійської мови знаходимо у праці Zeng Xian-Mo [23], де аналізуються відношення включення, перетину та несумісності. Семантичний аналіз гіпонімії на матеріалі художнього дискурсу з опертям на кореляцію до категорії контекстної синонімії вивчає Lailan Syafrina Dewi [14]. Вивчається розмежування синонімії, антонімії та гіпонімії на матеріалі нейронної мережі [19].

Постановка завдання. Мета статті полягає у напрацюванні фактичного матеріалу із газетних текстів медичного спрямування для системного аналізу гіперо-гіпонімічних (відношення включення) зв'язків контекстуальних синонімів. Матеріалом дослідження послугували 90 масово-якісних британських газет (*The Telegraph*, *The Sun*, *The Guardian*) за 2021–2022 роки. Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**: обґрунтувати доцільність вивчення категорії контекстуальної синонімії в аспекті парадигматики;

схарактеризувати відношення «включення» між контекстуальними синонімами на матеріалі статей медичного спрямування.

Виклад основного матеріалу. Слова, словосполучення та надфразові єдності не існують ізольовано, між ними існують зв'язки й відношення [1, с. 73]. Так, гіпонімія є виявом мовної парадигматики у мовній системі родо-видової ієрархії позначень понять, що ґрунтується на відношеннях несумісності як відсутності перетину обсягів цих понять [7, с. 87].

Почасти вчені згадують про зв'язок гіпонімії до таких категорій як синонімія [4, с. 269]. Співгіпоніми є близькими до синонімів, так як мають спільне та відмінне, синонімічний ряд з доміантою для синонімів та мікрогрупу для співгіпонімів. Співгіпоніми часто трактується як квазісиноніми. Гіпероніми чи гіпоніми прийнято вважати підвидами квазісинонімії [9]. Гіпонім є назвою видового поняття одного класу об'єктів, що передбачає наявність гіпероніма – родового знака класу понять.

Вчені відзначають, що гіпонімія є потужним засобом системної організації лексики з парадигматичної точки зору: синонімічні, антонімічні відношення між словами, а також тематичні групи слів спостерігаються, як правило, усереднені гіпонімії [8, с. 128].

У запропонованій праці розглядаються особливі мовленнєві одиниці, слова або фразеологізми, які вступають у синонімічні відношення тільки (або переважно) у певних контекстуальних умовах. Існують очевидні відмінності між контекстуальними синонімами та семантичними синонімами, які слід повинні прояснити.

Контекстуальні синоніми є проявом номінативної варіативності, для яких характерна вторинна номінація та єдність прагматичних показників, і, відповідно, суб'єктивність смислів та асиметрія у вираженні цих смислів [2, с. 18–19]. Для синонімів характерні логічні відношення тотожності, перетину, включення [2, с. 18–19], для контекстуальних – включення, перетину та несумісності [23, с. 33–36]. Мовленнєві одиниці, які трактуються як контекстуальні синоніми, повинні містити одне з трьох логіко-семантичних значень.

Важливо зазначити те, що у той час як синонімія характеризується взаємозаміною, гіпонімія – лише односторонньою заміною гіпоніма на гіперонім, але не навпаки [4, с. 269]. Деякі вчені називають відношення «включення» (inclusion) гіпонімією [17].

Відношення включення (*embedment*) полягає в тому, що *W2* (контекстуально-синонімічна мовленнєва одиниця) позначає родове поняття, з ширшим значенням як супертип до інших значень, тоді як *W1* (контекстуально-синонімічна мовленнєва одиниця) відноситься до нижчої ланки родо-видових відношень, яке трактує вужче значення. Цей тип зазвичай відомий як «гіпонімія». Тарас Сікорський у своїй праці згадує термін «симетрична гіпонімія» [8].

Оказіональний контекст є джерелом контекстно-залежної синонімії. Наведемо приклад із якісного британського видання контекстуально-синонімічний ряд із гіперонімом-домінантою:

A post-lockdown period – the return of physical dating – summer of love – boom in sales of all things romance – sexplosion.

(*The Guardian* 22/05/2021).

W1 є гіперонімом (ширшим поняттям) до гіпонімів *W1.1*, *W1.2*, *W1.3*, *W1.4*. Контекстуально-синонімічний ряд щодо гіпероніма “*a post-lockdown period*” є гіпонімами щодо їхнього загального гіпероніма, а один щодо іншого на одному й тому самому рівні узагальнення – *еквонімами* (*the return of physical dating, summer of love, boom in sales of all things romance, sexplosion, romance in the air, hugging and more intimate contact, sexual activity, looking forward to a summer of love*). Гіпонімію прийнято вважати перехідним відношенням. Допустимо, якщо відношення має місце між *a* (*summer of love*) і *b* (*boom in sales of all things romance*), а також між *b* (*boom in sales of all things romance*) і *c* (*sexplosion*), то воно має місце також між *a* та *c*.

Представлені контекстуально-синонімічні структури об'єднуються з допомогою спеціального контексту в умовах емергентно-концептуальної метафоричної структури “постлокдаун”.

Так, наведемо цитати з використанням контекстуальних синонімів медичної сфери із періодичних видань:

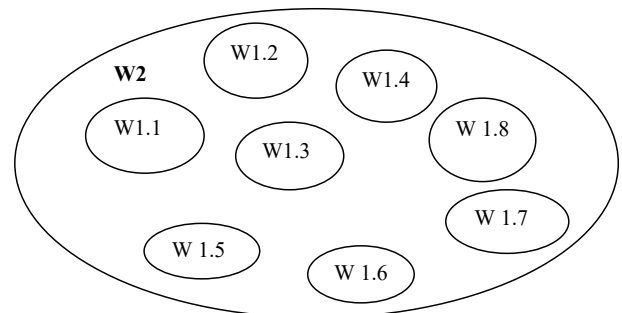

Рис. 1. Логіко-семантичне відношення «включення»

“Sexplosion”? Romance in the air as retailers look to a post-lockdown summer of love”.

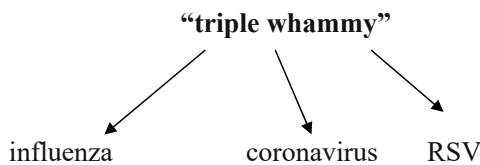
With hugging and more intimate contact still novel in England and Scotland, and on the horizon in Wales and Northern Ireland, it was still “early days”, says Debbie Bond, Lovehoney’s chief commercial officer. However, she is confident that the return of physical dating will have a positive impact on sales over the summer: “People have been stuck at home for over a year and there will be a big increase in sexual activity.”

“As Covid restrictions ease, firms predict boom in sales of all things romance, from dating apps to condoms and sex toys”.

It has encouraged new sign-ups with giveaways such as home Covid tests, with the level of interest from consumers leading its management to state they were “looking forward to a summer of love”.

(The Guardian, 22/05/2021)

На матеріалі медичної тематики наведений приклад ілюструє випадок логіко-семантичного відношення “включення” категорії контекстуальної синонімії. Іншим прикладом “включення” категорії контекстуальної синонімії знаходимо із використанням перифрастичної номінації “*triple whammy*”, яка сигніфікує та позначає три важкі хвороби *coronavirus, influenza and respiratory syncytial virus*.

Sir Patrick Vallance asked the Academy of Medical Sciences to assess how the “triple whammy” of coronavirus, influenza and respiratory syncytial virus (RSV) might affect the NHS in the winter and to make recommendations on how best to protect the health service.

(The Guardian 15/07/2021)

Лексема “*whammy*” використовується переважно у газетних текстах, означаючи подвійний чи потрійний удар, щоб вказати, що дві чи три неприємні або важкі ситуації відбуваються одночасно або виникають одна за одною [https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/triple-whammy].

“*Triple whammy*” є гіперонімом до гіпонімів: *coronavirus, influenza and respiratory syncytial virus*. Відтак, важливо апелювати до ситуативного контексту або до синтагматичної модифікації, які визначають значення гіпоніму.

Засобами реалізації біполярної оцінної структури спостерігаємо випадок відношення контекстуальної синонімії в основі якої прослідковуються гіперо-гіпонімічні зв’язки:

But the basis of this responsibility is communal, not individual. What has got us through the pandemic is acting in terms of “we”, not “me”. Language matters here.

As the health psychologist Robert West put it, the government’s current policy is much like thinking road safety “should be completely up to ‘individual responsibility’: no traffic lights, no Highway Code, no law about driving on the left, no crash barriers”. The question of how fast you drive is not a matter of “personal responsibility” – yet ministers have decided that vital safety measures, such as mask wearing, should be. But his repeated mantra was that we must change the way we deal with the pandemic and “move from universal government diktat to relying on people’s personal responsibility” (https://www.theguardian.com/commentisfree/2021/jul/06/boris-johnson-policy-pandemic-restrictions).

Виокремлюємо контекстуально-синонімічний ряд із домінантою-гіперонімом “*I-behaviour*” та гіпонімами: *flouting rules, holding house parties, choosing not to get vaccinated*.

(The Guardian 06/07/2021)

“We – behaviour” є гіперонімом щодо гіпонімів *wearing masks, social distancing and self-isolating*.

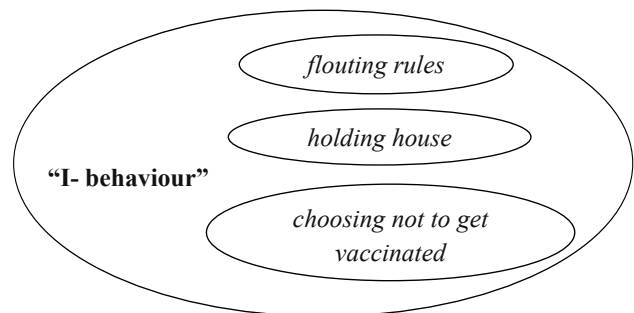

Рис. 2. Контекстна модель включення “I – behaviour”

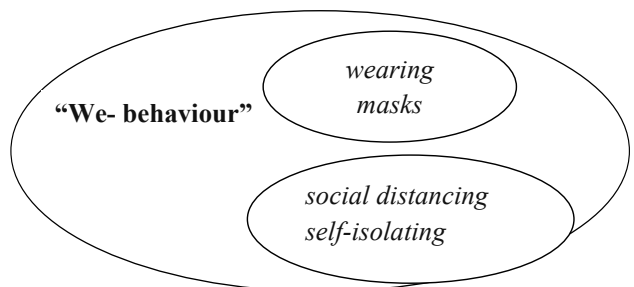

Рис. 3. Контекстна модель включення “We – behaviour”

Наведені контекстно-опозиційні моделі (*I-behaviour; We-behaviour*) включення транслюють ситуацію щодо відповідальності стратегії поведінки кожного громадянина у зв'язку із вірусними інфекціями та шляхами їх запобігання.

Сучасні газетні тексти натепер характеризуються увиразненням тієї чи тієї інформації завдяки функціонуванню вербально-інфографічних складників, які володіють потужним прагматичним потенціалом. Дослідниця мультимодальних текстів Лариса Макарук стверджує, що сучасні тексти малої форми набувають нових форм передачі актуальної інформації [6]. Інфографічні тексти малої форми, присвячені COVID-19 уможливають репрезентацію потрібної інформації [6; 5, с. 55–56].

У нашому дослідженні візуальним компонентом мовної природи властива контекстуальна синонімія. На матеріалі періодичного видання “The Guardian” інфографічний текст із використанням лексичних одиниць на позначення контекстуальної близькості значень в основі якої прослідковуються гіперо-гіпонімічні зв'язки:

Get vaccinated: to travel abroad, to protect your family and community, to lower your risk to be hospitalized. Інфографічний текст, у якому прослідковується контекстуальна синонімія репрезентує важливість вакцинації в умовах пандемії задля

збереження імунного захисту не лише власного, а й здоров'я близьких.

В умовах наведеної ситуації контекстуально-синонімічний ряд представлений гіперонімом (*Get vaccinated*), який семантично унаочнюється гіперонімами: *to travel abroad, to protect your family and community, to lower your risk to be hospitalized.*

Covid-free life ⇒ *not caught the virus, to suffer one or more times, to be less fortunate*

By then I had written 163,000 words covering 938 days of Covid-free life – I and my husband had still not caught the virus, while nearly all of our friends and family had suffered one or more times. So happy new year to fellow Covid escapers, long may it last – and warmest wishes to all those who are less fortunate, hoping 2023 will bring good health, peace and goodwill.

(The Guardian 22.09.2022)

Covid-free life, загальна контекстуально-синонімічна одиниця є гіперонімом до контекстуально-синонімічних одиниць (*not caught the virus, to suffer one or more times, Covid escapers, to be less fortunate*) менш загального порядку.

Висновки. Проведене дослідження мовленнєвого матеріалу дозволяє вказувати на те, що категорії контекстуальної синонімії властиві логічні відношення включення або гіпонімії, де виокремлюється гіперонім як домінанта контекстуально-синонімічного ряду з ширшим значенням та гіпоніми або еквоніми як члени контекстуально-синонімічного ряду з вузьким значенням. Виокремлені контекстні моделі містять різночастині контекстні моделі включення, до складу яких входять багатокомпонентна контекстуально-синонімічна модель. Відтак, активне послугування категорією контекстуальної синонімії на матеріалі статей медичного спрямування дозволяє уникати повторюваних слів, які з'являються і створюються задля формування дискурсів, які мають варіації лексичних форм в умовах функціонування нових форм малих текстів.

Список літератури:

1. Бехта І. А. Прагматика оповідного дискурсу у газетно-публіцистичному стилі. *Новітня філологія*. 2007. № 4 (24) С. 71–84.
2. Кирилова В.М. Спрямованість оцінки у синонімії (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 1996. 25 с.
3. Косович О. Гіперонімія / гіпонімія в лексико-семантичній системі мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Філологія. № 40 (2), 2019. С. 45–47.
4. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. Київ, 2003. 464 с.
5. Макарук Л. Візуальні засоби репрезентації проксемічних обмежень в англійських інфографічних текстах присвячених COVID-19. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”*. 2021. Вип. 12(80), 2021. С. 55–58.

6. Макарук Л. Л. Графічна лінгвістика: становлення, сучасний стан та перспективи розвитку. *Іноземна філологія*. 2013. Вип. 125. С. 16–21.
7. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава, 2006. 716 с.
8. Сікорський Т. Видові віношення в інтразоні лексичного ланцюжку світанок-схід-початок. Чернівці. 2011. URL: http://www.chnu.edu.ua/res/chnu.edu.ua/period_vudannia/web13/pdf/2011_3/Taras_Sikorskyi.pdf (дата звернення 24.03.2023)
9. Словник іншомовних слів. Л. О. Пустовіт, О. І. Скопненко, Г. М. Сюта та ін. Київ: Довіра, 2000. 1018 с.
10. Суддя А. М. Функціонування контекстуальних синонімів-прикметників у німецькомовному художньому дискурсі : когнітивний та прагмастилістичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2014. 20 с.
11. Collins Dictionary. Triple Whammy. 2023. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/triple-whammy> (retrieved from 22.03.2023)
12. Cruse, D.A. Hyponymy and Its Varieties. In: Green, R., Bean, C.A., Myaeng, S.H. (eds) *The Semantics of Relationships. Information Science and Knowledge Management*, vol 3. Springer, Dordrecht. 2002. https://doi.org/10.1007/978-94-017-0073-3_1
13. Crystal, D. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* (5 th Ed). Oxford: Blackwell, 2003. p.176.
14. Lailan Syafrina Dewi *Semantic Analysis of Hyponymy in the Short Story “My Hero is You (How Kids Can Fight Covid19)”* By IASC. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. 2021. volume 624, P. 341-346. URL: [file:///C:/Users/Asus/Downloads/125970093%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Asus/Downloads/125970093%20(1).pdf) (retrieved from: 23.03.2023)
15. Lyons, J. *Structural Semantics*. Cambridge. Cambridge University Press. 1963. 237 p.
16. Nordquist, R. What Are Hyponyms in English?, 2019. URL: <https://www.thoughtco.com/hyponym-words-term-1690946> (retrieved from: 23.03.2023).
17. Palmer, F. R. *Semantics*. Cambridge. Cambridge University Press. 1983. 232 p.
18. Rennagel W. R. *Graphistics* / W. R. Rennagel. *Studies in Linguistics in Honor of*
19. Scheible, S., im Walde, S. S., and Springorum, S. Uncovering distributional differences between synonyms and antonyms in a word space model. In *Proceedings of the 6th International Joint Conference on Natural Language Processing*, Nagoya, Japan. 2013. P. 489–497.
20. Riemer, N. *Introducing Semantics*. Cambridge University Press, 2010. p. 135–136.
21. Schwartz, R., Reichart, R., and Rappoport. A Symmetric pattern based word embeddings for improved word similarity prediction. In *Proceedings of the 19th Conference on Computational Language Learning (CoNLL)*, 2015. Beijing. P. 258–267.
22. Yesi Widi Arsita. Hyponymy and Synonymy in the Religious Discourse “Islam Itu Indah” as Indonesian Language Teaching Materials. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, volume 662. 2021. P. 489–498. URL: <file:///C:/Users/Asus/Downloads/125974379.pdf> (Retrieved from 17.03.2021)
23. Zeng Xian-mo. Semantic relationships between contextual synonyms. *US-China Education Review*. 2007, Volume 4, No. 9 (Serial No. 34) URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED502523.pdf> (дата звернення: 11.03.2023).

Kazymir I. S. HYPERO-HYPONYMIC RELATIONS OF CONTEXTUAL SYNONYMS IN MODERN BRITISH NEWSPAPER DISCOURSE

The unfading interest of modern anthropocentrically oriented linguistics in the conditions of continuous modernization of mass media motivates us to turn to the human factor in various communicative contexts. Newspaper text as a unit of communication with special semantics has the ability to influence the reader due to the functioning of verbal and non-verbal components. The article is aimed at considering the concept of hypero / hyponymy as a special semantic phenomenon, which has been traced in the aspect of the category of contextual synonymy in modern British newspaper discourse. A selection of the studied subject is made on the material of quality-mass articles of the medical direction for 2021–2022. The referred article is designed to substantiate the importance of studying the category of contextual synonymy in the aspect of paradigmatics. The relationship of “inclusion” (hyponymy) between contextual synonyms on the material of modern high-quality mass British periodicals has been analyzed. Concepts, criteria for distinguishing and demarcation related phenomena of contextual synonyms have been defined. It was found that in order to express this or that information, the British newspaper text contains verbal infographic components, which are powerful tools with a huge pragmatic potential. The paradigmatic nature of the category of contextual synonymy serves the coherent process of communication in newspaper discourse. The following logical-semantic relations of inclusion on the material of the category of contextual synonymy are described: “A POST-LOCKDOWN PERIOD”, “GET VACCINATED”, “TRIPLE WHAMMY”, “I-BEHAVIOUR”, “WE-BEHAVIOUR”, “COVID-FREE LIFE”.

The work implements the following methods: component (semantic) analysis to determine the composition of a lexeme; contextual for establishing co-referentiality of singled out units, singling out pragmatic information and the final composition of lexemes; logical analysis – to establish changes in semantics; definitional analysis – to determine the original volume of value.

Key words: *hyponymy, inclusion, hyperonym, contextual synonymy, newspaper discourse, infographic text, contextual inclusion model.*

УДК 811.111'373

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.1/27>**Карпушина М. Г.**Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького**Комарницька О. І.**Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ЦИРКУЛЮВАННЯ ФРАЗОВИХ ДІЄСЛІВ У ПРИКОРДОННОМУ ДИСКУРСІ

Стаття досліджує фразові дієслова в англійській мові, які є широко вживані у розмовній мові, літературі та діловому спілкуванні, що обумовлює актуальність дослідження й необхідність вивчати семантичні, мовностилістичні особливості, структуру фразових дієслів в англомовному дискурсі, зокрема прикордонному, й способи передачі їхніх значень українською мовою. З'ясовано, що фразове дієслово як когнітивно-граматичний комплекс із семантично навантаженим післядієслівним компонентом вважається одним зі складних мовних засобів, які можуть мати особливості в прикордонному дискурсі. Розкрито основні особливості циркуляції фразових дієслів у прикордонному дискурсі, які включають міжмовну взаємодію, мовну адаптацію, різноманітність використання, культурні відмінності.

Визначено ефективні підходи до вивчення фразових дієслів, які включають методіку, що зосереджується на основному дієслові, з якого складається фразове дієслово; методіку вивчення фразових дієслів з фокусом на частку, яка входить до їх складу, наприклад прислівник або прийменник. Крім того, багато фразових дієслів мають декілька значень, тому необхідно вивчати їх в контексті, щоб зрозуміти конкретне значення фразового дієслова, зважаючи на їхню багатозначність. Фокус на контекст є важливим кроком у вивченні фразових дієслів, оскільки дозволяє зрозуміти значення та вживання дієслів в різних ситуаціях, контекстах, дискурсах. Вивчення багатозначності фразових дієслів матиме продовження у подальших дослідженнях.

Встановлено, що фразові дієслова є важливим мовним засобом для прикордонників. Аргументовано, що вивчення фразових дієслів забезпечує ефективну комунікацію: прикордонники повинні бути здатні спілкуватися з іноземними громадянами в різних ситуаціях, таких як перетин кордону, зупинка автомобіля, затримання нелегальних мігрантів тощо; розуміння контексту: вивчення фразових дієслів дозволяє зрозуміти вживання дієслів у конкретних ситуаціях та зрозуміти значення, що стоїть за словами; підвищення професійної кваліфікації: вивчення фразових дієслів допомагає прикордонникам збільшити свої навички в англійській мові та підвищити свою професійну кваліфікацію, дозволяє прикордонникам ефективніше виконувати свої обов'язки та взаємодіяти з іноземними громадянами; й гарантує безпеку: знання фразових дієслів дозволяє здійснювати детальну перевірку транспортних засобів з метою виявлення будь-яких порушень, ретельний огляд зони безпеки для забезпечення її захисту тощо.

Отже, фразові дієслова є невід'ємною частиною прикордонного дискурсу, позаяк забезпечують ефективну комунікацію прикордонників й іноземців, які перетинають державний кордон.

Ключові слова: післядієслівний компонент, прислівник, прийменник, головне дієслово, когнітивно-семантична конструкція.

Постановка проблеми. Корпус дієслів англійської мови включає величезну кількість дієслівних лексем з післядієслівним компонентом на кшталт *about, around, away, back, down, in, off, on, over*. Цікавим різновидом складеного дієслова є такий, де дієприслівник використовується з дієсловом без фактичного «злиття», наприклад *to give up* (поступитися; здавати, віддаватися), *to break out* (спалахувати, вириватися, тікати, вибухнути)

тощо. *Ukraine refuses to give up any territory. Border guards gave up all hope of drawing out the truth from the two detainees. A drug trafficker later gave himself up and will be treated accordingly. The unprovoked war that broke out on February 24 destroyed hopes and lives of the Ukrainian people. The two detainees broke out of the temporary detention center and escaped.* Такі лексико-синтаксичні сполучення набули назви фразових дієслів, які не мають ана-

логів в українській мові, чим спричиняють проблеми їхнього розуміння. З іншого боку завдяки великому їх розмаїттю, ідіоматичності їхніх значень, неоднорідності функціонування фразові дієслова додають мовленню найтонших забарвлень, відтінків значень.

У ХІХ столітті англійська мова особливо збагатилася на появу таких утворень як *to go under* (опускатися), *to hang on* (триматися), *to back down* (відступати), *to own up* (володіти), *to take over* (оволодівати), *to run across* (перебігати) тощо [15]. Однак цей процес не лише не зупинився, а навпаки – активізувався. Мова як засіб спілкування людей змінюється, розвивається, осучаснюється, стає багатшою разом з носіями мови і найбільші зміни відбуваються на лексичному рівні. Нові слова з'являються, деякі зникають, переходять з однієї мови в іншу, змінюють стильову приналежність або ж поєднуються з іншими і набувають нових значень. Насамперед це стосується фразових дієслів, які складають значний відсоток словникового запасу англійської мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін «*phrasal verb*» вперше був згаданий у *Words and Idioms* (1925) англійським граматином П. С. Логаном, який стверджував, що ця ідея була запропонована йому редактором ОЕД Г. Бредлі. Він також використовував назви *verb phrase*, *verb-adverb combination*, *verb-particle construction*, *compound verb*.

Проблему фразових дієслів досліджували багато лінгвістів, серед яких Ю. А. Жлуктенко (функції післядієслівних компонентів, історія виникнення дієслівних сполучень) [4], С. О. Гурський (закономірності утворення ФД) [10], А. Г. Ніколенко (граматична природа другого компонента у складі дієслівного комплексу, критерії виявлення фразеологічних одиниць, різні підходи до їх класифікації) [5], Н. Д. Дідо (аналіз основних типів фразових дієслів в англійській мові й труднощі їх вивчення) [3], О. І. Ванівська (різновиди постпозитивних часток і фразових дієслів, які виражають аспектуальні значення ітеративності та прогресивності), О. С. Воробйова (семантика англійських фразових і українських префіксальних дієслів) [1]; Н. М. Бобер (матричне профілювання семантики дієслів, їхніх форм і фразових дієслів на позначення емоційних станів людини) [6]; М. Лесард-Клаустон (М. Lessard-Clouston) (фактори, які впливають на розуміння й засвоєння фразових дієслів у процесі вивчення англійської як іноземної) [11]; Gairns and Redman (1986, cited in Marks, 2006)

(рекомендації щодо вивчення фразових дієслів у контексті) [12].

Постановка завдання. Актуальність цього дослідження визначається значною поширеністю фразових дієслів, частотністю їх використання у мовленні й, зокрема, у професійному дискурсі. Метою дослідження є семантичні, мовностилістичні особливості, структура фразових дієслів в англійській мові прикордонного дискурсу й способи передачі їхніх значень українською мовою. Дослідження здійснювалось шляхом використання описово-логічного і компонентного методів.

Виклад основного матеріалу. Фразове дієслово – це словосполучення, у якому поєднуються дієслово з прийменником (*to take off*) або прислівником (*to carry out*), або обома (*to look down on*), і функціонують як дієслово, значення якого відрізняється від комбінованих значень окремих слів. Фразове дієслово (ФД) також визначають як комбінацію дієслова і прислівника або прийменника, що має певне значення. Прислівник або прийменник у фразовому дієслові іноді називають часткою. До визначень фразового дієслова варто долучити й такі: поєднання власне самого дієслова й прислівникової/прийменникової частини (або частки), яке утворює цілісну семантичну і синтаксичну фразу, тобто найменшу її одиницю [14]. Детальне визначення ФД окреслила Н. Бобер. Дієслово + постпозитивний компонент, зазначає вона, – це когнітивно-семантична конструкція, що відображає певну граматичну закономірність комбінаторної побудови фразеологічних сутностей на основі механізмів концептуальної інтеграції, коли метафоричне виділення дієслова початкового ментального простору та вихідного простору постпозитивного компонента утворюють нову суміш – нову концептуальну структуру, яка відсутня в початкових ментальних просторах кожного з компонентів [6].

Отже, фразові дієслова це двослівні або багатослівні словосполучення, в якому післядієслівний компонент додає нового значення дієслівній фразі в цілому. Фразові дієслова – це поєднання кількох лексем – самостійного і службового слів. І саме післядієслівний компонент змінює значення дієслова, інколи до повного невпізнання, що робить таке поєднання ідіоматичним, автоматично виключає дослівний переклад як такий й унеможливує переклад фразового дієслова за його окремими компонентами.

Зважаючи на визначення ФД, вони умовно поділяються за способом формування, а саме

словосполучення «дієслова з прислівником», наприклад, *to speed up (streamline) the inspection, to cut down (reduce) the redundancies, to ask around (inquire) the frontier residents, come out now, the coast is clear, Danger! Keep out!*;

словосполучення «дієслова з прийменником» (завжди вимагає додатка): *to take off (remove) the glasses або to take on (accept) the responsibility of, the bomb went off, to take over the building*;

словосполучення «дієслова з прислівником і прийменником»: *to run out of petrol, to catch up with the entire group, to look up to the chief commander*;

словосполучення «дієслова з часткою» *don't give up, to beat up the enemy, to blow up the building*.

За способом вживання розрізняють ФД неперехідні (intransitive phrasal verbs), які не потребують прямого додатку, наприклад *to watch out* або *to calm down* й перехідні (transitive phrasal verbs), після яких прямий додаток є обов'язковим, наприклад *to ask for (apply for) asylum, to look for (attempt to find) clandestine migrants*. Перехідні ФД можуть бути роздільними (separable) – *to cordon off an area / to cordon an area off*; і нероздільними (inseparable) – *to look for the relevant decision*, або ж функціонувати і роздільними, і нероздільними – *to bring something about / to bring out something* (to cause, to result in). До часток, які найчастіше циркулюють у мовленні як складові ФД, відносять: *up, out, back, down, on, in, off, over, around, and about*. Відповідно до лінгвістичного аналізу, який здійснював Марк Девіс, *up* має 838372 повторення в корпусі текстів, тоді як *about* 64392 випадки повторень [9].

У цьому дослідженні розглядалися корпуси текстів прикордонної тематики, серед яких ми виявили такі ФД з найбільш поширеними частками як *to hold the vehicle up for a few hours, to bring up the issue of cross-border criminality, to ask around the frontier residents, to draw out the information, to draw an irregular migrant out, to report back to the senior officer, to note down quick-look data, to carry on with border patrolling, to catch on to the fact, to be taken in by a potential offender, to take in 25 refugees, to take over a higher position, to talk the problem over with, to carry over controlled substances* etc. Деякі з них включають як так звані ідіоматичні значення (*to draw somebody out* – розговорити, витягнути інформацію), так і значення, що відповідають кореневому дієслову (*to note down* – занотувати).

Явище фразових дієслів розглядалося Дж. Макс (Marks, J., 2006) не як щось унікальне, непередбачуване або нелогічне й не обов'язково

лише розмовне, але часто вживане в усному і писемному мовленні і складає величезну частку англомовного лексикону. Він пропонує 4 підходи до вивчення фразових дієслів, які включають 1) фокусування на дієслові, 2) фокусування на частці, 3) контекст, 4) різні значення одного й того ж фразового дієслова [12].

За принципом «фокус на дієслові» здійснюється пошук загальних ознак значення в групах фразових дієслів. Так, вивчаючи ФД *to check*, ми спостерігаємо, як метафорично розширюється його основний фізичний зміст і як частки також розширюють різні поняття фізичного руху.

Наприклад, *to check up on someone* – перевірити когось, тобто отримати інформацію про особу, як правило, таємно. В прикордонному дискурсі *to check up on* може мати семантику перевірки (когось/щось), зазвичай у контексті безпеки або здоров'я. Наприклад, *We need to check up on this shipment to ensure there are no illegal items*. Або *Border guards checked up on the driver to ensure they were not under the influence of drugs or alcohol*. ФД *to check in* може мати семантику реєстрації прибуття в країну або певне місце, що може бути важливим на кордоні. Наприклад, *All passengers are required to check in at the airport before boarding their flight*. Або *Foreign nationals need to check in with immigration authorities upon arrival in the country*. *To check out of* – виписатися з готелю, тобто оплатити рахунок і виїхати з країни або певного місця. Наприклад, *All visitors need to check out with immigration authorities before leaving the country*. Або *Border guards checked out the vehicle before allowing it to cross the border*. Фразове дієслово *to check out* може мати різні значення у прикордонному дискурсі, залежно від контексту вживання. Одним з можливих значень є перевірка документів, особи, транспортного засобу або вантажу. Наприклад, *Border guards checked out the documents of all passengers before allowing them to enter the country*. Або *The border patrol checked out the truck and found illegal substances inside*. У цьому контексті *to check out* означає детальну перевірку з метою виявлення будь-яких порушень правил перетину кордону. Іншим можливим значенням *to check out* у прикордонному дискурсі є огляд зони безпеки для забезпечення її захисту, охорони та виявлення будь-яких потенційних загроз. Наприклад, *The border guards checked out the area for any signs of smuggling activity*. Або *The border patrol checked out the perimeter to ensure there were no breaches*. У цьому значенні *to check out* має на увазі систематичний огляд з метою забезпечення

безпеки на кордоні. Отже, у прикордонному дискурсі, *to check out* може означати перевірку документів, особи, транспортного засобу або вантажу, а також систематичний огляд зони безпеки.

Дієслово *to take* з частками *off, over, in* є також досить вживаним прикордонниками. Так, ФД *to take off* може мати семантику злітної дії в контексті авіації. Наприклад, *The plane will take off at 8 AM*. В прикордонному дискурсі це може бути важливим, оскільки зліт та посадка літаків може контролюватись під час польотів над кордоном. *To take over* може означати зміну контролю чи влади над певною ситуацією або територією. Наприклад, *The new border security measures will take over in the coming weeks*. Це може стосуватися зміни політики на кордоні або зміни команди відповідальної за безпеку. *To take in* у сфері прикордонного контролю може мати значення прийняття, зокрема залучення до розслідування, допиту чи арешту. Наприклад, *Border guards took in several suspects for questioning*. Це може відноситись до контролю та розслідування подій, які сталися на кордоні або з порушеннями в законодавстві щодо перетину кордону.

Підхід, який отримав назву «фокусування на частці», передбачає дослідження значення часток й їхній вплив на зміну значення дієслова, з яким вони комбінуються. Частка *out* вказує на рух вздовж лінії, від центру до периферії або від внутрішньої частини до зовнішньої. Наприклад, *to take out* означає витягнути щось з середини, а *to walk out* означає вийти з приміщення. У прикордонному дискурсі, *to get out* може означати забратися, вийти. *To get out of* може мати семантику виходу з небезпечної чи неприємної ситуації, наприклад, *The border guard had to get out of the way of the approaching vehicle*. Це може стосуватися забезпечення безпеки на кордоні та уникнення небезпеки для працівників та перехожих. Частка *over* може вказувати на перехід через щось або на рух вище, на більш високому рівні. Наприклад, *to hand over* означає передати щось іншій людині, а *to fly over* означає пролітати над чимось. У прикордонному дискурсі, *to take over* може означати прийняття контролю над діяльністю або територією, якщо, наприклад, один пункт пропуску передає контроль до іншого. Частка *on* може вказувати на продовження дії або на зосередження уваги на чомусь. Наприклад, *to put on* означає надягнути щось, а *to focus on* – зосередитись на чомусь. У прикордонному дискурсі, *to follow on* має значення продовження попередньої дії або розслідування попередньої справи.

Досить продуктивним у прикордонному дискурсі є дієслово *to carry* з післядієслівними компонентами *out / over/ on/ forward/ carry along*.

Так, еквівалентом ФД *to carry out* є українське дієслово *виконувати*. Післядієслівному компоненту *out* відповідає префікс *ви-*, що має, як і *out*, значення «з (зсередини) будь-якого місця». *Sir, I am only carrying out orders*. *Border checks are now being carried out during the fixed opening hours at BCPs*. *The border guard's job is carried out round the clock in any weather conditions*. *An investigation concerning human trafficking is being carried out through a collaborative, multi-agency approach*.

Високу продуктивність має компонент *on*, який вказує на продовження дії. Часто вживане у прикордонному дискурсі ФР *to carry on* відповідає українським *продовжувати, займатися* (чим-небудь), *вести* (справу), *транспортувати*. Це ФД з вказаними значеннями чітко прослідковуються у різних інституційних дискурсах. *Carry on*. *You're doing fine*. *Sorry to interrupt, please carry on (with what you were saying)*. *Ann is carrying on the family tradition by becoming a border guard*. *Even then, he carried on interviewing a passenger*. *Most authorities initially chose to carry on voucher schemes for children*. ...*the vehicle is equipped to carry baggage on the roof...*

У структурній моделі «дієслово з прислівниковим компонентом» семантика останнього зводиться до просторових значень як у випадку з *forward*, тобто *вперед, далі, надалі*, або *over* зі значенням *наверх, рух через*. Англійському післядієслівному компоненту *over*, відповідає префікс *пере-*, а отже ФД *to carry over* відповідає українському еквіваленту *переносити, перенести* (відкласти), *перевозити*, про що демонструють такі приклади: *I try not to let my problems at work carry over into my private life*. *The joint border checks have had to be carried over till Monday*. *Sir, do you carry over any controlled substances? Do you carry over weapons and armor?*

У структурі ФД *to carry forward*, частка *forward* зі значенням *вперед, далі, надалі* змінює значення вихідного дієслова, яке у цій комбінації набуває значення – *просувати, переносити* в інший документ. *This was the message we needed to carry forward*. *You will be the ones making this country and you will be the ones who are carrying forward the relationship with the United States*. *The same policy must be carried forward*. *A necessary balance must be struck between national security and carrying forward democracy*. *We are developing the structure and systems for others to carry forward, helping many*

more refugees in need. Biden and Xi agreed to “look to begin to *carry forward* discussion on strategic stability,” Sullivan said in a reference to U.S. concerns about China’s nuclear and missile buildup here.

У комбінації з прислівником *along* дієслово *carry* може вказувати на рух уздовж чого-небудь, розташування вздовж чого-небудь (уздовж) у довжину, паралельно, зі значенням *з, разом з*. То ж ФД *to carry along* відповідає українському еквіваленту *захоплювати (чим-небудь), взяти з собою, прихопити з собою, мати з собою*. We were all *carried along* by his speech. The most common and popular equipment that border guards should always *carry along* include handcuffs, torches, personal weapons etc... We have to consider that terrorists have dishonest intentions and might *carry along* weapons and pose a serious threats to our security.

Абсолютно нові фразові дієслова, ймовірно, зустрічаються досить рідко в англійській мові, – вважає К. Максвел (Kerry Maxwell), а будь-які «нові» фразові дієслова, у більшості випадків, утворюються або з нових комбінацій існуючих дієслів і часток, або через наявні фразові дієслова, які набувають нових значень [13].

Так донедавна тлумачні словники давали таке пояснення ФД *to bump someone off* – kill, assassinate, eliminate. These drug dealers will *bump off* anyone who gets in their way. Однак з часом це саме дієслово набуло нових значень. It’s important to know that you do have rights if you’re *bumped off* a flight (*The airline has decided to give your seat away, without your consent*) – Важливо знати, що у вас є права, якщо вас *позбавили права* на рейс. Getting *bumped off* a flight sucks, despite the increased compensation you’re entitled to. – *Позбавлення права* на рейс – мерзенний випадок, незважаючи на підвищену компенсацію, на яку ви маєте право.

When everyone in the family is on a Zoom call or streaming through your home’s WiFi, there’s a good chance someone is going to get *bumped off*, which can be really frustrating. Коли всі члени сім’ї спілкуються в Zoom або транслюють відео через свій домашній Wi-Fi, є велика ймовірність, що у когось раптово *зникне* інтернет підключення, що може бути дуже неприємним. Інший приклад також демонструє схоже значення After a few minutes of being online I was *bumped off* the Net. Коли виникає нове значення фразового дієслова, в словнику з’являється словникова стаття, яка показує два додаткові значення [8].

Для утворення нових фразових дієслів інколи використовуються прикметники. Наприклад, нещодавне фразове дієслово *to vague something*

up тобто – зробити щось менш зрозумілим або деталізованим: A man’s mind *vagued up* a little, for how can you remember the feel of pleasure or pain or choking emotion? [16].

Can you *vague that up* for me? [7]. Або The passenger *vagued up* certain parts of his story; he made the impression of being an impostor.

Іншим прикладом з розмовної англійської є нове фразове дієслово *to big something up* (щось наполегливо рекомендувати), наприклад: I know I sound like I’m *bigging it up*, but it was a great speech of Ukraine’s President in Davos. If you could *big me up* to your boss before I meet her. We are having a scientific and practical conference next week. Let’s *big it up* to attract as many students as possible.

Це ФД також використовується у комбінації *big it up* (отримувати задоволення від соціальної ситуації, часто витрачаючи багато грошей), наприклад: The whole world community raised an alarm when russia unleashed the war against Ukraine. Alas, some Ukrainian politicians took a trip to luxurious hotels in Dubai where everyone was really *bigging it up*.

Методика вивчення і запам’ятовування ФД включає застосування найбільш поширених фразових дієслів та їх найчастіше вживаних значень. Ефективним прийомом може бути перелік, що містить ФД з найвищою частотою циркулювання у професійному дискурсі, у нашому випадку прикордонному, який слід вивчати та практикувати у своєму мовленні.

Вивчаючи нові ФД, слід асоціювати їх з ситуаціями, в яких ФД потенційно можуть бути використаними. Запис фраз або речень, які демонструють використання ФД і їх регулярний перегляд є ще одним інструментом цієї методики. Всього кілька хвилин щоденного перегляду переліку можуть значно змінити здатність майбутніх прикордонників використовувати ці терміни під час розмови. Врешті решт, можна скористатися словником, щоб зрозуміти значення ФД й механізм їх використання.

Фразові дієслова дуже різноманітні як за своєю сполучуваністю, так і за додатковими значеннями, які в них закладені або які вони набувають у тексті. Особливостями циркуляції фразових дієслів у прикордонному дискурсі вважаємо:

Міжмовну взаємодію: у прикордонному дискурсі фразові дієслова використовуються у спілкуванні між людьми, які є носіями різних мов. Позаяк терміни можуть бути по-різному інтерпретовані, що може спричинити непорозуміння.

Мовну адаптацію: у прикордонному дискурсі можуть виникати нові способи використання фразових дієслів, які є специфічними для цього контексту. Наприклад, можуть з'являтися нові фразові дієслова, які відображають конкретні особливості прикордонного регіону.

Різноманітність використання: фразові дієслова можуть мати різні значення і застосування у прикордонному дискурсі, залежно від контексту та мети спілкування. Наприклад, фразове дієслово *check out* може вживатися для виписатися з готелю, а також для опису перевірки документів, особи, транспортного засобу або вантажу.

Культурні відмінності: у різних культурах можуть використовуватися різні фразові дієслова для опису одних і тих самих дій. У прикордонному дискурсі це може мати значення при спілкуванні з іноземцями або при перекладі документів.

Висновки і пропозиції. Фразове дієслово – це вербальне ідіоматичне утворення, яке являє собою послідовність слів, значення яких не може бути з'ясовано безпосередньо зі значень окремих слів, які його утворюють. Завдяки такій особливості фразових дієслів їхнє значення часто важко з'ясувати, а попри те, ці ідіоматичні фрази досить поширені в мовленні. Деякі дослідники доводять, що їх кількість дорівнює кількості окремих слів, інші припускають, що фразові дієслова далеко перевищують кількість окремих слів, хоч їх кількісна оцінка є складним завданням. Однак виявлення й ідентифікація фразових дієслів (ФД) актуальна не тільки для розуміння англійського дискурсу, але і для машинного перекладу, для син-

таксичного аналізу й пошуку інформації. Причини широкого використання ФД очевидні: раціональне застосування мовних ресурсів, досягнення значного покращення продуктивності повідомлень, уникнення однозначності сенсу слів, уточнення їхніх значень. ФД є основним джерелом постачання нових дієслів в англійську мову. Зазвичай вони «народжуються» в повсякденному мовленні, поступово проникають у наше мовлення і стають частиною нашого повсякденного словникового запасу, а згодом визнаються стандартно-прийнятими одиницями мови.

Фразові дієслова, як і інші дієслова, в прикордонному дискурсі використовуються для вираження дії або стану. Проте, їхні семантичні відтінки можуть бути особливими через специфіку комунікації на кордоні. Вони можуть мати відтінок негативної ситуації на кордоні у разі виникнення різних проблем з митним контролем, документами, тощо; мати більш жорсткий відтінок, оскільки на кордоні контроль може бути більш детальним і вимогливим, а також пов'язаним з певною небезпекою. Крім того, в прикордонному дискурсі можуть використовуватися спеціальні фразові дієслова, які стосуються прикордонних процедур, таких як проходження паспортного контролю, затримання на кордоні, перевезення контрабанди тощо.

Фразові дієслова є важливим елементом прикордонного дискурсу, оскільки вони дозволяють виразити багато значень за допомогою одного слова.

Подальші дослідження стосуватимуться вивчення багатозначності фразових дієслів.

Список літератури:

1. Ванівська О. І. Фразові дієслова в англійській мові як засіб вираження аспектуального значення завершеності в Британському національному корпусі (BNC). *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. К.: Логос, 2010. С. 46–51. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/37818>
2. Воробйова О. С. Семантика англійських фразових і українських префіксальних дієслів: зіставний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. № 38, том 1. С. 108–112. URL: <https://bit.ly/3GmqfIE>
3. Дідо Н. Д. До питання вивчення фразових дієслів в англійській мові. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2016. Вип. 14. С. 34–39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sdzif_2016_14_7
4. Жлуктенко Ю.А. О так называемых «сложных глаголах» типа *stand up* в современном английском языке. *Вопросы языкознания*. 1954. № 5. С. 105–113.
5. Ніколенко А. Г. Лексикологія англійської мови – теорія і практика. [англ.]: Навчальний посібник для ВНЗ. Нова Книга, 528 стор. С. 308.
6. Bober, N. M. English Phrasal Verbs as Cognitive and Semantic Complexes and Fragment of Multilateral Knowledge of Matrix Format. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 9. Current Trends in Language Development*. 2018. № 18. P. 22–32. URL: <https://doi.org/https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series9.2018.18.02>
7. Buffy the Vampire Slayer S1E1 “Welcome to the Hellmouth”. URL: <http://bit.ly/3JoVDfe>
8. Bump off – Idioms by The Free Dictionary. URL: <http://bit.ly/3RjhV3P>
9. Davies, Mark. *The Corpus of Contemporary American English*. Brigham Young University. 2008. URL: <http://corpus.byu.edu/coca/>

10. Goursky S.E. *The Idiomatic Heart of English Language* / S.E.Goursky. Lvov: United Publishing House "Vishcha Shkola": Lvov University Publishing House, 1975. 183 p.
11. Lessard-Clouston, M. Catching on: Understanding Phrasal Verbs for ELT. *ELT Teaching: A Journal of Theory and Practice*, 15. 1993. P. 5–9.
12. Marks, J. Wildly irregular or no longer insuperable? *MED magazine*. Issue 36. March, 2006. URL: <http://bit.ly/3zAy3WX>
13. Maxwell Kerry. How new phrasal verbs develop. *MED magazine*. Issue 36. March, 2006. URL: <http://bit.ly/3Msq6L7>
14. Povey J. *Phrasal Verbs and How to Use Them*. М.: Высшая школа, 1990. 176 p.
15. Smith, Logan Pearsall. *The English Language*. London: Williams & Norgate, 1912 (copyright date). Home University Library of Modern Knowledge, vol. 40. URL: <http://bit.ly/3HQIkTT>
16. Steinbeck John. *East of Eden*: Chapter 12. URL: <https://bit.ly/3WPhu2k>

Karpushyna M. H., Komarnytska O. I. SPECIAL FEATURES OF PHRASAL VERBS CIRCULATION IN BORDER GUARD DISCOURSE

The article investigates phrasal verbs in the English language that are widely used in colloquial language, literature and business communication, which determines the relevance of the research and the need to study the semantic and stylistic features, a phrasal verb structure in the English discourse, and in particular the border guard discourse, and ways of conveying their meanings in the Ukrainian language. It is clarified that a phrasal verb as a cognitive-grammatical complex with a semantically loaded post-verb component is one of the most complex linguistic means that can have peculiarities in border guard discourse. The main features of the circulation of phrasal verbs in border guard discourse have been discovered. They include cross-linguistic interaction, linguistic adaptation, diversity of use, and cultural differences.

Effective approaches to learning phrasal verbs have been specified, among them a technique that focuses on the main verb that makes up the phrasal verb; a technique for studying phrasal verbs with a focus on the particle that is part of them, such as an adverb or a preposition. In addition, many phrasal verbs have multiple meanings, so it is necessary to study them in context to understand the specific meaning of a phrasal verb, considering their polysemy. Focus on the context is an important step in the study of phrasal verbs, as it allows researchers/learners to understand the meaning and use of verbs in different situations, contexts, and discourses. The study of phrasal verb polysemy will henceforward be carried on.

It has been ascertained that phrasal verbs are an important language tool for border guards. Reasons have been given why learning phrasal verbs is important for border guards: effective communication: border guards must be able to communicate with foreign nationals in various situations, such as crossing the border, stopping a car, detaining illegal migrants, etc.; understanding the context: studying phrasal verbs allows them to understand the use of verbs in specific situations and to understand the meaning behind the words; professional qualification improvement: studying phrasal verbs helps border guards to improve their English language skills as well as their professional qualifications, allows them to more effectively perform their duties and interact with foreign citizens; security: knowledge of phrasal verbs allows for a detailed inspection of vehicles to detect any violations, a thorough inspection of the security area to ensure its protection, etc.

It is safe to say that phrasal verbs are an integral part of border guard discourse, as they ensure effective communication between border guards and foreigners who cross the state border.

Key words: *a post-verb component, an adverb, a preposition, the main verb, a cognitive-semantic construction.*

Катеринич П. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Дубровський Р. О.

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка

Кіндрась І. В.

Національна академія Служби безпеки України

МОВА ВОРОЖОСТІ В ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ TELEGRAM)

У статті проаналізовано застосування мови ворожнечі у мережі «Інтернет», зокрема, у найбільш популярних сьогодні соціальних мережах та Telegram, а також збільшення використання такої комунікації на тлі воєнного стану та пов'язаних з цим викликів. Модерація публічних пабліків є складним і хаотичним процесом, оскільки у соціальних мережах для висловлення своїх думок, опису власних вражень, ставлення до будь-чого потрібна лише реєстрація. До того обговорення та чіткого обмірковування потребує розуміння саме основних принципів такої модерації. Обмеження використання мови ненависті – це спосіб зменшити реальне насильство. Мова ворожості в інтернеті є яскравим прикладом того, що мережа створює як можливості, так і виклики щодо свободи вираження поглядів і слова, водночас захищаючи людську гідність. Багато традиційних методів боротьби з мовою ворожнечі тут не працюють, а також з'являються істотно нові виклики у даних інтернет просторах. У роботі проаналізовано Європейський досвід боротьби із застосуванням мови ворожнечі у публіцистичному дискурсі. З огляду на сучасні виклики, пов'язані з воєнним станом, варто насамперед вирізняти мову ворожнечі та мову війни, а також диференціювати відповідні заходи та реакції, зокрема принципи модерації. На сьогодні інтернет-посередники – організації, які є посередниками в онлайн-комунікації, такі як Facebook, Twitter і Google – висунули власні визначення мови ненависті, що зобов'язують користувачів дотримуватися набору правил і дозволяють компаніям обмежувати певні форми вираження думок. Проблемою, якій присвячено дану роботу, є безконтрольне поширення мови ворожості у сучасних публіцистичних дискурсах, зокрема у соціальних мережах та у Telegram. Національні та регіональні органи країн Європи прагнуть сприяти розумінню терміну, яке більше вкорінене в місцевих традиціях. Для боротьби із застосуванням мови ворожнечі у публіцистичному дискурсі в Україні варто використовувати досвід європейських країн, щоб протистояти тенденції зростання ненависті.

Ключові слова: мова ворожості, мова ненависті, мови ворожості у соціальних мережах та публічних каналах, мова ворожості у Telegram, мова війни.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві все більш актуальними стають тенденції до самовираження індивідууму, зокрема, у мережі «Інтернет». З кожним днем все більшої популярності набувають різноманітні соціальні мережі, інтернет-простори для спілкування, зокрема, публічні. Для висловлення своїх думок, вражень, ставлення до чогось потрібна лише реєстрація у відповідному інтернет-просторі. Зрозуміло, що за таких умов, процеси у Instagram, Twitter, Telegram стають хаотичними, а їх модерація є складним процесом. На додаток, обговорення та чіткого обмірковування потребує розу-

міння саме основних принципів такої модерації. З одного боку, кожен може вільно висловлювати свою думку з того чи іншого привиду, з іншого – це не повинно порушувати права інших учасників такого процесу, зокрема, учасників дискусії та читачів. Однією з важливих проблем функціонування таких мереж як Instagram, Twitter, Telegram є мова ворожості. Мовою ворожості називають слова, словосполучення чи зображення, які створюють чи збільшують ворожість між деякими групами людей в суспільстві чи окремими людьми. Проблемою, якій присвячено дану роботу, є безконтрольне поширення мови ворожості у сучас-

них публіцистичних дискурсах, зокрема у соціальних мережах та у Telegram.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Останнім часом, зокрема з огляду на воєнний стан, а також на відповідні сьогоденні виклики, тема мови ворожості набула особливої актуальності. У закордонних виданнях це поняття з'являється у роботах: Дрождж М. (Drożdż M.) [2] та Гагоіардоне Іжинйо (Gagliardone Iginio), Гал Даніт (Gal Danit), Алвес Тьяго (Alves Thiago) та Мартінес Габрієли (Martinez Gabriela) [3]. У роботі Гагоіардоне Іжинйо (Gagliardone Iginio), Гал Даніт (Gal Danit), Алвес Тьяго (Alves Thiago) та Мартінес Габрієли (Martinez Gabriela) [3] зазначається, що мова ворожості – це суперечливе зіткнення свободи вираження думок і прав особи, групи та меншин, а також понять гідності, свободи та рівності. На теперішній час існує кілька споріднених назв такого явища, як мова ворожості. А саме, є поняття кібербулінг, кіберзнуцання, кібертролінг тощо. Часто ці терміни функціонують як синоніми, при цьому кожен має свою специфічну семантику, яка відображена у таблиці 1.

Звертаючись до змісту терміну «мова ворожості», А. Браун звертає увагу на той факт, що, попри існування нормативно-правових актів, котрі забороняють вживання мови ненависті, насправді це поняття є більш поширеним, ніж юридичне, оскільки воно використовується ширше людьми, які не є професійними юристами у соціальній галузі, а представляють культурну, політичну та економічну сфери життя соціуму [6, с. 422].

У пам'ятці, підготовленій Організацією з розширення прав і можливостей для прогресу суспільства (Community Empowerment for Progress Organisation – 7 CEPO) [7] вказується, що вивчення та моніторинг мови ворожості у ЗМІ дозволить запобігти реальному насильству, позаяк:

1) мова ворожості може вважатися ключовим показником раннього запобігання масовому насильству;

2) обмеження використання мови ворожості – це спосіб зменшити реальне насильство;

3) введення поняття «мова ворожості» в правовий обіг дозволяє притягати до відповідальності за висловлювання, які провокують чи вже самі є правопорушенням.

У роботі Гагоіардоне Іжинйо (Gagliardone Iginio), Гал Даніт (Gal Danit), Алвес Тьяго (Alves Thiago) та Мартінес Габрієли (Martinez Gabriela) [3] наведено певні аспекти боротьби з мовою ворожості, зокрема, у мережі «Інтернет». У роботах Марутян Р. [4; 5] та Яворської Г.М. [6] наводяться методи розрізнення мови ворожості від мови війни.

Постановка завдання. Дотепер встановлено зміст і обсяг поняття мови ворожості, його концептуальний сенс, досліджено прояви мови ворожості у різних типах медіа, запропоновано типологію лексичних маркерів мови ворожості, з'ясовано засоби створення негативного образу певних стигматизованих об'єктів – соціальних груп, щодо яких існують упередження суспільства і які стали ціллю дискримінаційних комунікативних стратегій і тактик; окреслені імовірні засоби протидії дискримінаційним висловлюванням; виявлені напрями адаптації європейського досвіду протидії мові ненависті / ворожнечі в українських реаліях; розкрито цивільно-правові засади протидії мові ворожості у мас-медіа. Втім, мова ворожнечі у мережі «Інтернет», наприклад, у найбільш популярних дотепер соціальних мережах та Telegram потребує окремої уваги. Достеменно відомо, що традиційні методи боротьби з мовою ворожості тут не працюють, а також з'являються істотно нові виклики у даних інформаційних просторах.

Таблиця 1

Семантика термінів кібербулінг, кіберзнуцання, кібертролінг

Поняття	Визначення	Джерело, в якому наведено визначення
кібербулінг, кіберзнуцання	систематичні агресивні прояви жорстокості стосовно суб'єкта у віртуальному просторі	Стаття Нестеренко А. [19]
кібертролінг	розміщення в інтернеті на форумах, у групах новин, у вікі-проектах тощо, провокаційних повідомлень із метою викликати флейм (суперечка заради суперечки), конфлікти між учасниками, образи, війну правок, марнослів'я тощо	Стаття Свідерської О.І та Чорній О.В. [20]
мова ворожості	слова, словосполучення чи зображення, які створюють чи збільшують ворожість між деякими групами людей в суспільстві чи окремими людьми	Робота Марутян Р. [5]

Джерело: складено авторами на основі аналізу [5, 19, 20].

Метою статті є аналіз виникнення мови ворожості в публіцистичному дискурсі, зокрема, на матеріалі текстів Telegram.

Виклад основного матеріалу. Розрізняють наступні три види мови ворожості: жорстка, середня та слабка. Як зазначається у статті Оксани Расулової [1], жорстка мова ворожості характеризується прямими чи завуальованими закликами до певних насильницьких дій. Середня мова ворожості характеризується відсутністю таких прямих закликів, проте відзначається наявністю або виправданням певних насильницьких дій, деяких звинувачень, зображень певної групи людей у кримінальному чи ненормальному світлі. Слабка мова ворожості передбачає створення для певної групи людей негативного іміджу, містить принизливі чи образливі контексти.

Мова ворожості в інтернеті – це тип мови, що використовується з метою нападу на особу чи групу людей на основі їх раси, релігії, етнічного походження, сексуальної орієнтації, інвалідності чи статі. Така комунікація в інтернеті характеризує вираження конфліктів між різними групами всередині та між суспільствами. Вона є яскравим прикладом створення в інтернеті можливостей і викликів щодо свободи вираження поглядів і слова, водночас захищаючи людську гідність. Багатосторонні процеси (наприклад, Рабатський план дій [4]) намагалися внести більшу ясність і запропонували механізми виявлення ворожості. Однак мова ненависті все ще є загальним терміном у повсякденному дискурсі, який поєднує конкретні загрози окремим особам та/або групам із випадками, коли люди можуть просто вилити свій гнів проти влади. Інтернет-посередники – організації, які є посередниками в онлайн-комунікації, такі як Facebook, Twitter і Google – висунули власні визначення мови ненависті, які зобов'язують користувачів дотримуватися набору правил і дозволяють компаніям обмежувати певні форми вираження думок.

Характер сприймання мови ворожості та її можливі наслідки призвели до того, що наголос ставився на розв'язання проблеми та на те, як вони мають ґрунтуватися на міжнародних нормах прав людини. Проте ця сама зосередженість також обмежила глибші спроби зрозуміти причини, що лежать в основі явища, і динаміку, завдяки якій певні типи контенту виникають, розповсюджуються та призводять – чи ні – до фактичної дискримінації, ворожості чи насильства.

Як зазначається у роботі Дрождж М. (Drożdż M.) [2], свобода слова має бути тісно

пов'язаною з відповідальністю за мовлення, тому її необхідно обмежувати через турботу про благополуччя інших людей. До того ж сьогодні багато експертів стверджує, що свобода без відповідальності – це зовсім не свобода. Наприклад, свобода ЗМІ, яка у свідомості багатьох читачів, слухачів і глядачів може стати міфом, автоматично отожднюється з правдивістю і об'єктивністю інформації. ЗМІ повинні бути вільними, однак це не означає, що вони можуть бути вільними від відповідальності. Жодна свобода, включно зі свободою слова, не є абсолютною: вона стикається з межею у вигляді обов'язку поважати гідність інших і їхню законну свободу. Не можна писати, створювати і транслювати програми, якщо вони шкодять правді, при цьому мається на увазі не лише фактична правда, яка передається, але й «правда про людину», гідність людини в усіх вимірах. Медійна мова ворожості використовується в маніпулятивних процесах, де вона не відображає реальність, а створює її заново. Як вказано у роботі Дрождж М. (Drożdż M.) [2], справжня реальність формується за правилами ЗМІ. Але, сьогодні, як, зокрема, вказано у статті Дениса Пономаренка [18], все більше людей дивляться новини та дізнаються різноманітну важливу інформацію з мережі «Інтернет». Якщо говорити про Україну, то, як вказано у статті Дениса Пономаренка [18], користувачі, здебільшого, проводять багато часу в Telegram, Instagram. Медійна мова ворожості приймає перформативні риси, які створюють штучний світ медійної ненависті. Він пронизує реальну сферу міжособистісних відносин (інформація з мережі відповідає за емоції, пов'язані з ненавистю, наприклад – в ставленні до публічних особистостей). З іншого боку, світ інтернету і реальність перетинаються, при цьому кордони реальності релятивізуються та розмиваються все більше і більше. Зникають критерії, за якими розрізняються реальність ворожості та її зображення й опис, наприклад у Telegram. До того ж інтернет-мережі впливають на саму форму реальності. Сьогодні багато справжніх політичних подій інсценуються з самого початку через можливість бути представленими у соціальних мережах. Мережі формують конкретні емоційні стадії внутрішньої ненависті, реальність, яка існує поза інтернет-простором і все більше насичується елементами мови ворожості.

Дебати про мову ворожості охоплюють поняття, пов'язані з конфліктом двох цінностей: свобода слова та повага до людської гідності. За даними CBOS [8], в результаті опитування, про-

веденого у Європі, співвідношення між цими чинниками для громадян наочно можна зробити висновок, що більшість респондентів негативно ставиться до застосування мови ворожості. Мова ворожості в інтернеті зумовлює нові виклики, бо, зокрема, вона може бути мандрівною. Навіть якщо контент видалено, він може знайти своє вираження в іншому місці: можливо, на тій самій платформі під іншою назвою або в інших онлайн-просторах. Якщо вебсайт чи Telegram-канал закрито, він може швидко знову відкритися за допомогою послуги вебхостингу з менш суворими правилами або через перерозподіл до країни із законами, які встановлюють вищий поріг для ворожих висловлювань.

До прикладу, як зазначається у роботі Гаґіардоне Іжиніо (Gagliardone Iginio), Гал Даніт (Gal Danit), Алвес Тьяго (Alves Thiago) та Мартінес Габрієли (Martinez Gabriela) [3], мандрівний характер мови ворожнечі також означає, що погано сформульовані думки або поведінка під впливом, які не знайшли б публічного вираження та підтримки в минулому, тепер можуть потрапити на простори, де вони можуть бути досяжними для широкого загалу. Іншою проблемою, що стосується боротьби з мовою ворожнечі в інтернеті, є анонімність. Як зазначено у роботі Ціртона Данієля Кітса (Citron Danielle Keats) та Хелен Нортон (Helen Norton) [5], інтернет сприяє анонімному та псевдонімному дискурсу, який може так само легко прискорити деструктивну поведінку, як і підживити публічний дискурс.

Прикладом застосування мови ворожості в українських Telegram-каналах може слугувати наступний знімок екрану (рис. 1).

На рис. 1 помітно застосування мови ворожості.

Зрозуміло, що це далеко не поодинокий випадок: така ситуація у певних Telegram-каналах відбувається в переважній більшості постів. Відповідні приклади наведено на рис. 2 та на рис. 3.

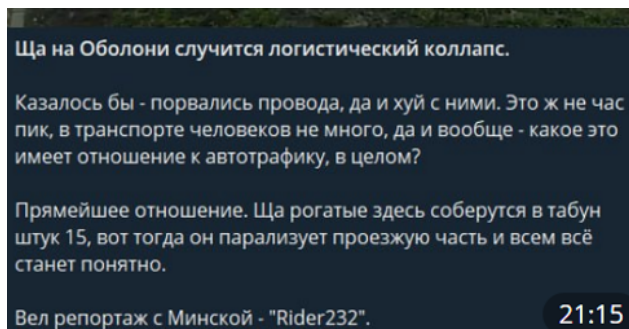

Рис. 1. Знімок екрану з Київського Telegram-каналу

Джерело: Telegram

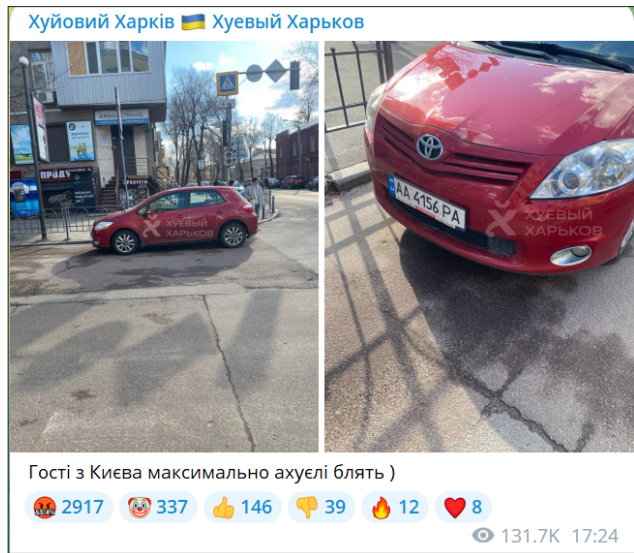

Рис. 2. Знімок екрану з Харківського Telegram-каналу

Джерело: Telegram

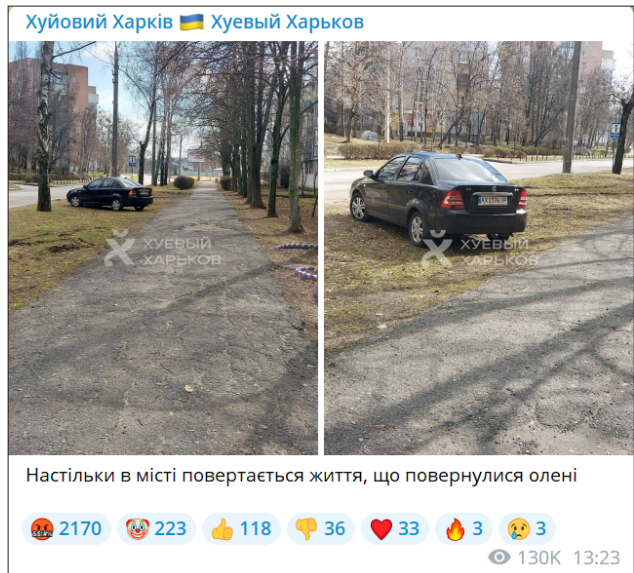

Рис. 3. Знімок екрану з Харківського Telegram-каналу

Джерело: Telegram

Як видно далі на рис. 4, частина таких випадків зумовлена воєнним станом.

У роботах Марутян Р. [4, 5] та Яворської Г.М. [6] наводяться методи розрізнення мови ворожості від мови війни. Щодо пояснення терміну мови війни у роботі Марутян Р. [5] зазначається, що негативні слова «колорады», «майдауны» застосовуються не з метою вербальної агресії. Зазначається, що у мові війни провідною функцією негативної лексики є інша функція – позначення власного місця людини, яка говорить це слово, в конфлікті. Прикладом такого застосування може слугувати скрін на рис. 5.

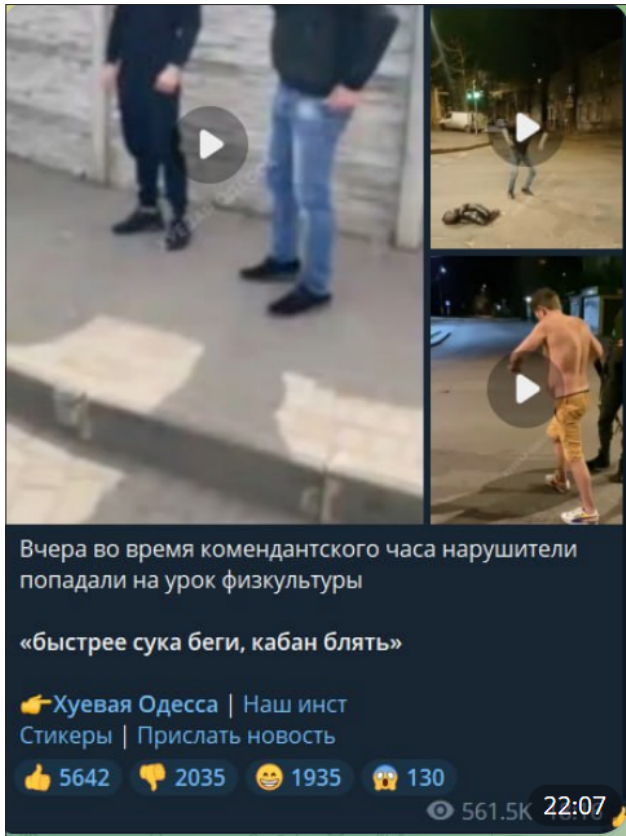

Рис. 4. Знімок екрану з Одеського Telegram-каналу

Джерело: Telegram

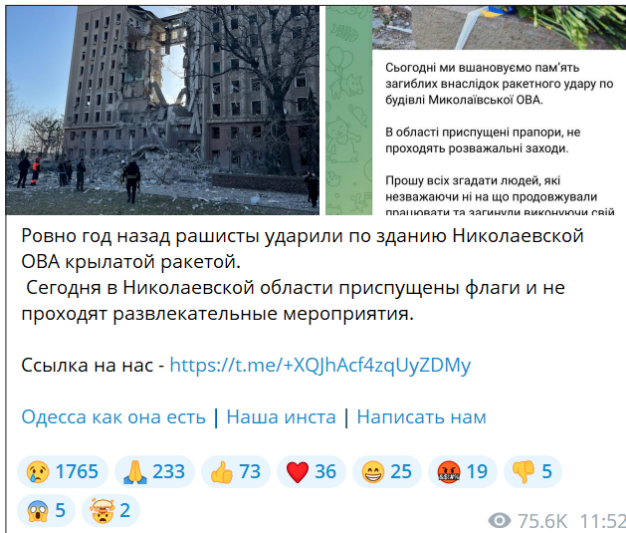

Рис. 5. Знімок екрану з Одеського Telegram-каналу

Джерело: Telegram

Проте у деяких випадках складно відокремити мову ворожості та мову війни. Наприклад, це видно на скрінах на рис. 6 та на рис. 7.

Сучасний світовий досвід пошуку вирішення проблеми мови ворожості містить певні напрацювання. Наприклад, у грудні 2017 року Twitter

Рис. 6. Знімок екрану з Харківського Telegram-каналу

Джерело: Telegram

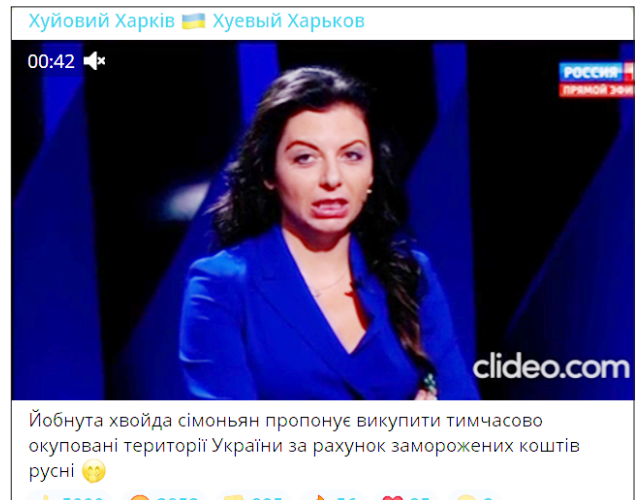

Рис. 7. Знімок екрану з Харківського Telegram-каналу

Джерело: Telegram

почав застосовувати нову політику щодо мови ненависті, забороняючи кілька облікових записів, а також встановлюючи нові вказівки відносно того, що буде дозволено на їхній платформі [16]. У довідковому центрі Twitter є окрема сторінка, присвячена опису політики щодо ненависної поведінки, а також процедур примусового виконання. У верхній частині цієї сторінки зазначено: «Свобода вираження думок мало що означає, якщо голоси замовчуються, тому що люди бояться говорити. Ми не терпимо поведінки, яка переслідує, залякує або використовує страх, щоб

заглушити голос іншої людини. Якщо ви бачите щось у Twitter, що порушує ці правила, повідомте нам про це». Визначення мови ненависті в Twitter варіюється від «насильницьких погроз» і «побажань фізичної шкоди, смерті чи хвороби окремих осіб або груп» до «повторюваних та/або неугодних образ, епітетів, расистських і сексистських тропів або іншого вмісту, який принижує когось».

Проблема мови ворожості не оминула також і відому компанію YouTube. Як зазначається у роботі Люка Мунна (Luke Munn) [11], YouTube заохочує творців популярного контенту, спонукаючи деяких авторів оптимізувати роботу YouTuber і публікувати шокуючий вміст, який може пропагувати екстремістські та ворожі ідеї. Різноманітність контенту та монетизація на YouTube спрямовує широку аудиторію на потенційно шкідливий контент від екстремістів. Як зазначили Кевін Мунгер (Kevin Munger) та Жозеф Філіпс (Joseph Phillips) у своїй роботі [13], YouTube дозволяє творцям особисто прорекламувати себе, що полегшує молодим передплатникам налагодити з ними парасоціальні стосунки та діяти як «постійні» клієнти. Як підтверджено у цій роботі, у 2019 році YouTube демонетизував політичні облікові записи. Але, як зазначають Кевін Мунгер (Kevin Munger) та Жозеф Філіпс (Joseph Phillips) у роботі [13], радикальні творці контенту все ще мають свої канали та фоловерів, щоб підтримувати культурну релевантність і фінансове становище. Пізніше, як зазначається у публікації “Our ongoing work to tackle hate” на офіційній інтернет сторінці YouTube [14], YouTube окреслив чітку «Політику щодо ворожих висловлювань» серед кількох інших правил для користувачів на своєму веб-сайті. Політика формулюється так: «Ми заохочуємо свободу слова та намагаємося захищати ваше право висловлювати непопулярні точки зору, але

ми не дозволяємо ворожечу. Мова ворожечі стосується вмісту, який пропагує насильство або має головною мету – підбурювання, ненависть до окремих осіб або груп на основі певних ознак, таких як раса або етнічне походження, релігія, інвалідність, стать, вік, статус ветерана, сексуальна орієнтація/гендерна ідентичність». YouTube створив систему звітування користувачів, щоб протистояти тенденції до зростання ненависті. Як зазначається у публікації “Hate speech policy – YouTube Help” на офіційній інтернет сторінці YouTube [15], серед найпопулярніших засобів запобігання ненависті є анонімне повідомлення про вміст контенту конкретного користувача, який споживачі сервісу вважають неприйнятним. Потім вміст перевіряється на відповідність політиці YouTube і віковим обмеженням і або видаляється, або залишається без використання.

Отже, на думку авторів, для розв’язання проблеми з мовою ворожості зокрема у Telegram можна було б запозичити вищевикладений досвід. Зокрема, ввести анонімне повідомлення про вміст контенту певного каналу, попередньо публічно визначивши «Політику щодо ворожих висловлювань». Потім вміст можна перевіряти на відповідність цій політиці YouTube і або видалятися, або залишатися без використання.

Висновки і пропозиції. Проведено аналіз застосування мови ворожечі у мережі «Інтернет», зокрема, у найбільш популярних сьогодні соціальних мережах та Telegram, а також зростання такого застосування зокрема на тлі воєнного стану та пов’язаних з цим викликів. Крім того, проаналізовано Європейський досвід боротьби із застосуванням мови ворожечі у публіцистичному дискурсі. Для боротьби із застосуванням мови ворожечі у публіцистичному дискурсі варто використовувати досвід європейських країн, щоб протистояти тенденції зростання ненависті.

Список літератури:

1. Оксана Расулова Як журналістам не вдаватися до мови ворожечі. URL: <https://medialab.online/news/vorozhnecha/> (дата звернення: 26.03.2023).
2. Drożdż M. Hate Speech in Media Discourse. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica*. 2017. Vol. 35, no. 5. P. 19–30. URL: <https://doi.org/10.18778/1505-9057.35.02> (date of access: 27.03.2023).
3. Gagliardone I., Gal D., Alves T., Martinez, G. Countering Online Hate Speech. *UNESCO*. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002332/233231e.pdf> (date of access: 27.03.2023).
4. Марутян Р. Перемога чи мир? Смысловий вимір російсько-української війни. *MATRIX*. 2018. URL: <https://matrix-info.com/peremoga-chy-myr-smyslovyj-vymir-rosijsko-ukrayinskoyi-vijny/> (дата публікації: 15.03.2018., дата звернення: 26.03.2023).
5. Марутян Р. Мова війни або мова ворожечі: смысловий вимір медіа-дискурсу. URL: <http://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2019/04/Marutyanyan-R.-MOVA-VIJNY-ABO-MOVA-VOROZHNECHI-SMYSLOVYJ-VYMIR-MEDIA-DYSKURSU.pdf> (дата звернення: 26.03.2023).

6. Яворська Г.М. Гібридна війна як дискурсивний конструкт. *Стратегічні пріоритети. Серія : Політика*. 2016. № 4. С. 41–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sppol_2016_4_7 (дата звернення: 26.03.2023).
7. Rabat Plan of Action on the prohibition of advocacy of national, racial or religious hatred that constitutes incitement to discrimination, hostility or violence. URL: http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/SeminarRabat/Rabat_draft_outcome.pdf (date of access: 27.03.2023).
8. CBOS, „Społeczna percepcja przemocy i mowy nienawiści. Komunikat z badań”. URL: https://www.mowanienawisci.info/wp-content/uploads/2014/04/K_074_07.pdf (date of access: 27.03.2023).
9. Citron D. K., Norton H. L. Intermediaries and Hate Speech: Fostering Digital Citizenship for Our Information Age. *Search eLibrary : SSRN*. 2011. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1764004 (date of access: 27.03.2023).
10. Brown A. What is hate speech? Part 1: The Myth of Hate. *Law and Philosophy*. 2017. Vol. 36, no. 4. P. 419–468. URL: <https://doi.org/10.1007/s10982-017-9297-1> (date of access: 27.03.2023).
11. Introduction to hate speech on social media. Community Empowerment for Progress Organisation (CEPO), Juba & r0 g_agency for open culture and critical transformation. Berlin, 2020. URL: <https://openculture.agency/?s=INTRODUCTION+TO+HATE+SPEECH+ON+SOCIAL+MEDIA> (date of access: 27.03.2023).
12. Munn L. Angry by design: toxic communication and technical architectures. *Humanities and Social Sciences Communications*. 2020. Vol. 7, no. 1. URL: <https://doi.org/10.1057/s41599-020-00550-7> (date of access: 27.03.2023).
13. Munger K., Phillips, J. A Supply and Demand Framework for YouTube Politics. *University Park: Penn State Political Science*. 2019. P. 1–38.
14. “Our ongoing work to tackle hate” (in en-us). URL: <https://blog.youtube/news-and-events/our-ongoing-work-to-tackle-hate/> (date of access: 27.03.2023).
15. “Hate speech policy – YouTube Help” (inen). URL: https://support.google.com/youtube/answer/2801939?hl=en&ref_topic=2803176 (date of access: 27.03.2023).
16. “Report inappropriate content – Android – YouTube Help” URL: <https://support.google.com/youtube/answer/2802027>. (date of access: 27.03.2023).
17. «Twitter starts enforcing new policies on violence, abuse, and hateful conduct”. *The Verge*. URL: <https://www.theverge.com/2017/12/18/16789606/twitter-new-safety-policies-hate-groups>. (date of access: 27.03.2023).
18. Денис Пономаренко Telegram обігнав Facebook і став другим месенджером у світі після WhatsApp <https://www.unian.ua/techno/telegram-obignav-facebook-ta-stav-drugim-mesenzherom-u-sviti-pislya-whatsapp-12150510.html> (дата звернення: 26.03.2023).
19. Нестеренко А. Адміністративно-правова протидія кібербулінгу стосовно дітей <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/nov/19908/nesterenko.pdf>
20. Свідерська О.І, Чорній О.В. Астротерфінг як інструмент психологічного впливу на масову свідомість https://www.researchgate.net/publication/355476389_Sviderska_OI_Cornij_OV_Astroterfing_ak_instrument_psihologicznego_vplivu_na_masovu_svidomist

Katerynych P. V., Dubrovskiy R. O., Kindras I. V. HATE LANGUAGE IN PUBLIC DISCOURSE (BASED ON TELEGRAM TEXTS)

The article analyzes the use of hate speech on the Internet, in particular in today's most popular social networks and TELEGRAM, as well as the growth of such use, in particular against the background of martial law and related challenges. To express your thoughts on social networks, describe your own impressions, attitude to something, you don't need anything other than registration in the appropriate Internet space. It is clear that under such conditions, processes in such publics become chaotic, moderation of such public publics is a complex process. Moreover, discussion and clear thinking requires an understanding of the basic principles of such moderation. studying and monitoring hate speech in journalistic discourse will prevent real violence, since hate speech can be considered a key indicator of early prevention of mass violence, limiting the use of hate speech is a way to reduce real violence, the introduction of the concept of «hate speech» into legal circulation makes it possible to prosecute statements that provoke or are already a criminal offense. Hate speech on the Internet is a clear example of how the Internet creates both opportunities and challenges for freedom of expression and speech while protecting human dignity. Many traditional methods of combating hate speech do not work here, and significantly new challenges appear in these information spaces. The paper analyzes the European experience of combating the use of hate speech in journalistic discourse. Given the modern challenges associated with martial law, it is first of all necessary to distinguish between the language of hostility and the language of war, as well as to differentiate the corresponding measures and reactions. Today, internet intermediaries—organizations that mediate online communication, such as Facebook, Twitter, and Google—have come up with their own definitions of hate speech that bind users to a set of rules and allow

companies to restrict certain forms of expression. National and regional authorities in European countries seek to promote an understanding of the term that is more rooted in local traditions. In order to fight against the use of hate speech in journalistic discourse in Ukraine, it is worth using the experience of European countries to oppose the growing trend of hatred.

Key words: *hate speech, hate speech, prevention of hate speech in social networks and public channels, hate speech in TELEGRAM, war speech.*

Косович О. В.

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

СУЧАСНА ФУТБОЛЬНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ: АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДЖЕРЕЛ ФОРМУВАННЯ

Стаття присвячена лінгвокультурологічному аналізу футбольної термінології французької та англійської мов, проведення якого в системах різних мов дає змогу простежити своєрідність процесу переходу загальноживаного слова у спортивний термін. У центрі даного дослідження перебувають футбольні терміни французької та англійської мов. У дослідженні продемонстровано, які тенденції властиві сучасній мові спорту, а також вирізняє основні способи формування спортивних термінів двох мов. Для аналізу було обрано футбол – один із найпопулярніших у світі видів спорту. А футбольна лексика – одна з найбільших складових спортивної термінології загалом. Матеріалом дослідження послужили тексти предметної галузі спорту французькою та англійською мовами, взяті з популярних спортивних сайтів і блогів, присвячених футбольній тематиці, електронні футбольні словники, розроблені спеціально для прихильників футболу, двомовні словники, а також дані практичних досліджень у царині спортивного дискурсу загалом і футбольного зокрема.

Авторка доходить висновку, що уявлення та цінності, які оточують футбол, сильно відрізняються залежно від культури та суспільства людей, які в нього грають або дивляться, обслуговують, коментують тощо, а також вказують основні способи формування спортивних термінів: метафоризація, асоціація, метонімія, антономазія, запозичення, жаргонізм.

Встановлено, що досліджені слова та вирази, які належать до терміносистеми футбольних ігор, можуть виражати одну й ту саму конкретну дію з м'ячем, але відрізняються експресивним забарвленням. Конотативний компонент зазначеного виду термінів складається з експресивних і прагматичних сем, які найчастіше передаються не за допомогою раціонально-логічної мови, а за допомогою емоційно-образної. Далеко не завжди можна легко знайти їхній аналог або підшукати адекватну їм заміну в мові перекладу. Отже, для досягнення успішної комунікації у сфері спорту також необхідні етнокультурні дослідження котнітивно-прагматичного аспекту досліджуваного дискурсу, способів його вербалізації та, узагальнивши емпіричні дані перекладацької практики у сфері спортивної діяльності на базі європейських мов, розробити нові моделі репрезентації спортивного дискурсу.

Спортивний дискурс стрімко розвивається і становить певний сегмент будь-якої національної мовної картини світу. Проблема вивчення способів адекватного розуміння в процесі міжкультурної спортивної взаємодії продовжує залишатися актуальною та перспективною в сучасному суспільстві, в якому спорт відіграє значну роль.

Ключові слова: футбольні терміни, термінологія, французька мова, англійська мова, англізми, запозичення, жаргонні слова, мовні засоби.

Постановка проблеми. Мова спорту є однією з лінгвістичних систем європейських мов, що найбільш активно розвивається. Простежити процес перетворення загальноживаного слова на спортивний термін дає змогу аналізу футбольних термінів у системах різних мов, так само як дає можливість вивчити джерела терміноутворення, характерні для цього мовного середовища. Відтак, ми отримуємо можливість спостерігати специфіку освоєння футбольної термінології в різних культурах і мовах [7; 8; 11]. Крім того, ми вважаємо, що лінгвокогнітивний і лінгвокультурологічний

аспекти спортивної комунікації є найменш вивченими сьогодні. Існує безліч питань, пов'язаних з теоретико-методологічним описом системи концептуальних домінант, з аналізом концептуальних моделей, за допомогою яких розуміється світ спорту.

Таким чином, у центрі нашого дослідження перебувають футбольні терміни французької та англійської мов. У своєму дослідженні ми намагаємося показати, які тенденції властиві сучасній мові спорту, а також продемонструвати основні способи формування спортивних термінів двох

мов. Для аналізу було обрано футбол – один із найпопулярніших у світі видів спорту. А футбольна лексика – одна з найбільших складових спортивної термінології загалом. Матеріалом дослідження послужили тексти предметної галузі спорту французькою та англійською мовами, взяті з популярних спортивних сайтів і блогів, присвячених футбольній тематиці [10], електронні футбольні словники, розроблені спеціально для прихильників футболу [3–5; 12; 18; 19; 21], двомовні словники [9; 17], а також дані практичних досліджень у царині спортивного дискурсу загалом і футбольного зокрема.

Виклад матеріалу. Отже, футбол є об'єктом пильної уваги маси людей усього світу, різного віку, будь-якої соціальної приналежності. Але уявлення і цінності, які його оточують, відрізняються залежно від культури людей, які в нього грають, дивляться, коментують тощо. Для кращого розуміння того, що відбувається, і отримання користі та задоволення від гри багатомовними учасниками ми робимо спробу вивчити існуючі на сьогодні терміни двох мов (французька та англійська), які є інтернаціональними для всього футбольного світу. Наша мета полягає в тому, щоб результати цього дослідження дали змогу виявити соціально-лінгвістичні та соціально-культурні причини розуміння спортивних термінів користувачами популярної гри та її гравцями, які розмовляють різними мовами. Оскільки феномен футболу набув всесвітнього визнання і користується величезною популярністю практично в усіх куточках світу, очевидно, що більшість сучасних мов створюють обширні словники, розроблені для того, щоб справлятися з усім тим, що стосується футболу. С. Йоханссон і К. Хофланд вважають, що мовне порівняння становить великий інтерес як у теоретичній, так і прикладній перспективі. Воно показує, що є спільним і що специфічним у мові, а отже, є важливим як для розуміння мов загалом, так і для вивчення мов, що порівнюються, окремо.

Футбольну термінологію ділять, як правило, на тематичні групи: назви спортсменів, назви рухів, прийомів, станів, положень, назви спортивного інвентарю, назви помилок, порушень, покарань, назви спортивного майданчика, його частин, назви типів і частин змагань. Ми у своєму дослідженні беремо терміни з різних груп, що становлять найбільший соціально-лінгвістичний і національно-культурний інтерес.

Існують різні версії класифікації спортивних термінів. В основу їхньої типології можна поставити традиційну лінгвістичну класифікацію тер-

мінів, що базується на ознаках термінів як слів або словосполучень певної мови. Терміни всередині свого термінологічного поля (у нашому випадку – футболу), як правило, однозначні: *faute* = *manquement à un règlement, à une règle de jeu geste contraire aux lois du jeu* (жест, що суперечить правилам гри, порушення правила); *foul* = *an unfair or invalid stroke or piece of play, especially one involving interference with an opponent* (неприйнятний хід або момент гри, часто пов'язаний із взаємодією супротивників) [17]. Але є й багатозначні терміни (ті, що мають два або більше значення в межах однієї терміносистеми): *but* – 1) *dans Presque tous les sports d'équipes où l'on se sert d'un ballon, endroit où l'on cherche à faire entrer le ballon*; 2) *point marqué quand le ballon atteint cet endroit* [9] (ворота; гол – 1) місце, куди прагнуть забити м'яч практично в усіх командних видах спорту, в яких його використовують; 2) забитий м'яч, що досяг цього місця); *goal* – 1) очко, забите в таких видах спорту, як футбол, коли гравець відправляє м'яч або інший предмет у певну зону, наприклад, між двома стійками; 2) у деяких видах спорту, *the area between two posts where players try to send the ball* (гол; ворота – 1) забитий м'яч у таких видах спорту, як футбол, коли гравець надсилає м'яч або інший предмет у певну зону, наприклад, між двома стійками; 2) у деяких видах спорту зона між двома стовпами, куди гравці намагаються відправити м'яч) [17]. Вільні словосполучення та стійкі словосполучення (зокрема фразеологічні, жаргонні): *la pression de l'adversaire* (тиск супротивника); *line of scrimmage* (лінія сутички); *need a goal* (потребувати гола); *fermer la boutique* (жарг. закінчувати гру). Терміни-словосполучення: *tir au but* (удар по воротах); *reprise de volée* (удар по м'ячу, що летить, доки той не торкнувся підлоги); *petit pont* (прокидання м'яча між ніг суперника); *passe aveugle* (сліпа передача м'яча); *bicycle kick* (удар у падінні через себе); *end zone* (гольова зона, зона захисту); *long ball* (довгий пас). Багатослівні терміни: *gants en peau de pêche* (воротар, який пропустив м'ячі у свої ворота); *man-toman marking* (персональна опіка). Аббревіатури: FIFA (ФІФА); UEFA (УЄФА); FC (ФК). Споконвічні терміни: *entraîneur*; *coach* (тренер). Запозичені терміни: *corner* (кутовий удар, кут поля), *penalty* (штрафний удар), *calico* (італійський футбол), *sombrero* (м'яке перекидання м'яча), *mercato* (трансфер гравців) – у французькій мові; *panna* (синонім англійському *nutmeg* – спроба провести м'яч між ніг суперника та захопити його з іншого боку), *trivela* (перехресний удар по м'ячу з вико-

ристанням зовнішньої сторони стопи, що дає м'ячу обертання, яке створює унікальну криву польоту), *catenaccio* (назва особливої італійської тактичної схеми у футболі з акцентом на обороні та скоєних тактичних фолох), *El Clásico* (вершина змагання, суперконтроль футбольного матчу) – в англійській мові. Гібридні, такі як французький термін *match nul* (нічия). Терміни – власні імена: *Panenka*, *Papinade*, *Arconada*. Однак для кожного виду спорту можуть додаватися спеціальні типи номінантів, метафор та образних виразів, характерні лише для даної тематики. Метою такої типології є впорядкування фактичного матеріалу для створення продуктивних конструктив у плані виявлення універсальної та національно-культурної специфіки спортивної номінації.

До невіддільних типологічних ознак сучасної спортивної термінології належить значна кількість запозичень, що притаманне більшості індоєвропейських мов. На думку Л. Деруа, спостерігається значний вплив англійської мови у відносно нових видах спорту, до яких належить, поряд з іншими, футбол, тоді як у більш ранніх видах спорту (боротьба, фехтування, більярд) англійська практично відсутня у французькій мові [2, с. 204]. Дослідження показують, що питання футбольної термінології – це насамперед питання англійських запозичень або ж перекладу таких, які пов'язані з англійським походженням гри. Французькі футбольні терміни, якщо вони перекладені, також є у своїй більшості прямим перекладом або калькою слів і словосполучень англійської мови. Наприклад, візьмемо терміни, що позначають позиції гравців на полі: *aile* = *wing* (крайній нападник), *avant* = *forward* (нападник), *ailier droit* = *right wing* (правий крайній нападник). А англійський термін *hat-trick* (три м'ячі, забиті одним гравцем в одному матчі) представлений у французькій мові як *coup-du-chapeau* або *tour-du-chapeau*. Навіть якщо французькі терміни не є повними кальками англійських термінів, вони майже завжди мають той самий очевидний зміст або метонімічний характер: *béton* = *strong defense* (сильна оборона).

Деякі англійські терміни проходять певну інтеграцію у французькій мові. Інтеграція може мати кілька форм: лексична, граматична, морфологічна та семантична. Аналіз статей із різних спортивних інтернет-сайтів французькою мовою показав, що найбільш широко запозичуваною лексичною категорією є іменники, які називають поняття або предмет, що легко перекладаються з однієї мови на іншу.

Грамматична інтеграція становить найбільшу складність для термінів, запозичених з інших мов. Так, французька мова, маючи поняття граматичного роду (чоловічий і жіночий), запозичує лексеми з англійської мови, яка не має категорії роду, накладає рід на запозичені терміни, щоб адаптуватися до французької граматичної системи: англійський термін *footballer* стає у французькій мові *footballeur* (чоловічий рід) або *footballeuse* (жіночий рід); англійський термін *defender* (захисник) – французькі *défenseur* (чоловічий рід) або *défenseuse* (жіночий рід). Морфологічна інтеграція має відношення до структури лексичної одиниці. Більшість лексем складається з кількох елементів – корені, префікси, суфікси. Кожна мова має свою власну систему комбінування слів. Англійські дієслова під час запозичення дотримуються морфологічних правил дієслівної парадигми французької мови. Вони адаптуються за допомогою суфікса першої групи відмінювання дієслів – *-er*: *block* – *bloquer* (блокувати); *dribble* – *dribbler* (вести м'яч); *feint* – *feinter* (робити фінт); *shoot* – *shooter* (бити по воротах).

Англійські дієслова не мають формальної ознаки дієслова для носіїв французької мови, що унеможливує їхнє відмінювання, а також піддаються транспозиції в іменники. Англійські дієслова *to shoot*, *to dribble*, *to lob*, *to match*, *to score*, *to tackle* у французькій мові є іменниками чоловічого роду *le shoot* (удар по воротах), *le dribble* (дриблінг), *le lob* (свічка), *le match* (матч), *le score* (рахунок, гол), *le tackle* (відбір, блокування). У процесі франсизації англійських термінів *dribble* і *tackle* відбувається процес спрощення груп приголосних. Так, із написання *dribble* у деяких випадках випадає /b/ (*drible*), а з написання *tackle* – /k/ (*tacle*), що не впливає на фонетичний склад цих термінів. З кінця XIX століття по теперішній час утворилося не так багато французьких футбольних термінів від іншомовних похідних основ. Дослідники відзначають близько 20-ти таких утворення в усьому корпусі спортивних термінів (приблизно три тисячі одиниць).

Зазначимо, що на початку 80-х років XX століття у Франції створили спортивну термінологічну комісію для захисту французької мови. У результаті замінили *shoot* на *tir* (удар, бити по воротах), *goalkeeper* на *gardien* (воротар), *dribbling* на *drible*. Залишилися тільки *le corner* і *le penalty*, хоча для *le corner* використовують також французький вираз *coup de pied de coin*.

Деякі терміни приходять у футбол з інших видів спорту. Так, англійське слово *to dribble* при-

ходить із баскетболу. А термін *boxer* з боксу означає у французькій мові відкидати м'яч кулаком. Додамо термін із регбі *talonnade* – бити по м'ячу п'ятою під час сутички.

Англійська футбольна мова поповнюється переважно лексикою з іспанської, італійської, французької мов. Наприклад: *sombrero* (м'яке перекидання м'яча), *catenaccio* (назва тактичної схеми у футболі), *ballon d'or* (золотий м'яч). Найпростішим випадком появи нового слова або виразу є наявність нової або наявної реалії, яка вже отримала своє найменування в рідній їй мові.

Жаргонний термін *bicyclette* (велосипед) має футбольне значення *tir de volée en extension où l'impulsion et le tir sont réalisés avec la même jambe; les 2 jambes se croisent alors dans les airs* (удар по м'ячу в падінні, коли поштовх та удар реалізуються з однієї й тієї самої ноги, обидві ноги потім перетинаються в повітрі) [Ibidem], а *boxer* (боксувати) = *renvoyer la balle d'un coup de poing qui se fait à l'aide des deux mains* (повернути м'яч ударом, який робиться обома руками).

Жаргонні терміни часто будуються на основі метафор. Метафори (мовленнєвий зворот, який полягає у вживанні слів і виразів у переносному значенні на основі аналогії, схожості, порівняння) характерні для всіх семантичних полів футбольної термінології, але найбільша їхня кількість у номінаціях гравців, команд, футбольного поля або його частин, технік гри й манерах подачі м'яча: *le mur* (букв. «стіна» – вибудовування гравців перед воротами в момент штрафного удару), *va aux pâquerettes* (букв. «піти по ромашках» – пропустити м'яч у ворота, кажучи про воротаря) трапляється рідше, ніж *il a des «gants en peau de pêche»* (букв. «у нього персикові рукавички» – воротар пропускає м'яч у ворота, не відбиваючи м'якого удару, м'яч прослизав по його руках, наче по персиковій шкірці, яка вважається особливо гладенькою); *bouffer la feuille* (букв. «з'їсти звіт по грі» – про гравця, який пропустив гольові подачі м'яча, що могли б принести перемогу його команді); *le portier* (букв. «портє» – воротар) у французькій мові. А в англійській: *goal poacher* (букв. «браконьєр» – результативний нападник, який використовує будь-яку можливість для того, щоб забити гол зі штрафного майданчика суперника); *kill the ball* («гасити м'яч», тобто зупинити його ногою) або *killer ball / killer pass* (розрізний пас = пас, що досягає гравця в ідеальному місці та часі, що дає змогу йому легко забити гол); *cup-tied* (букв. «прив'язаний до кубка» – термін, що використовується для номінації гравця, який не може грати

в кубкових змаганнях після трансферу з іншого клубу впродовж того самого сезону; гравець може грати тільки за одну команду впродовж одного сезону); *between the sticks* (букв. «між паличками» – площа між двома стійками воріт; якщо м'яч «між паличками», значить, гол забито) [3; 18; 19; 21].

Значна кількість технічних та офіційних термінів створена на основі метафор, і вони вже не сприймаються як метафоричні: в англійській мові – *big box* (букв. «велика коробка») – штрафний майданчик; *anchorman* (ведучий програми) – півзахисник, який перебуває перед центральними гравцями, чия головна роль полягає в тому, щоб розбивати атаки супротивника; *dive* (пірнання) – симуляція; *frog* (жаба) – стискання м'яча між обома ногами та стрибок через витягнуту ногу супротивника; у французькій мові – *aile de pigeon* (крило голуба) – удар нижньою частиною ноги позаду себе таким чином, щоб боком підштовхнути м'яч уперед своєю п'яткою (рух ноги нагадує биття крила голуба); *le caviar* (ікра) – чудова подача м'яча; *béton* (бетон) – загальний термін для опису ультраоборонної тактики; *biscotte* (сухар) – жовта картка. Однак зауважимо також, що не всі метафори футбольної мови преси та вболівальників фіксуються словниками. Наприклад, французький термін *le but* (ворота) має кілька жаргонних синонімів: *la cage* або *le cageot* (клітка), *les caisses* (ящики, коробки). А терміни *cacahuètes* (арахіс), *caramels* (карамель, іриска), *pralinés* (праліне), *pétards* (петарда, гармата), *boulets* (ядро) позначають потужні удари гравців. Рух ніг під час удару по м'ячу може називатися *une bicyclette* (велосипед) або *un ciseau* (ножиці), *un café crème* (кава зі сливами), *un tic-tac* (тік-так), *un coup de foulard* (удар хусткою), *un coup de sombrero* (удар-сомбрєро). Залежно від траєкторії польоту м'яча після удару по ньому кажуть *on tire en banane* (подавати м'яч по вигнутій траєкторії) або *une chandelle* (подавати м'яч «свічкою»). В англійській мові термін *a draw* (нічия) має синоніми *a tie*, *an equalizer*.

Конфлікт, війна, агресія, а також мир, театр і релігія лежать в основі багатьох метафор у футбольних культурах і мовах, хоча спостерігаються певні відмінності в частоті їхнього вживання та індивідуальні варіації використання. З огляду на те, що популярність футболу почала зростати в епоху воєн на рубежі XIX–XX століть, військова лексика часто трапляється у футбольній мові: *canonnier* (канонір, тобто гравець із потужною подачею), *boulet de canon* (постріл гармати), *fusiller le gardien* (обстріляти воротаря), *attaquer*

par l'aile (атакувати з флангу), *tuer le match* (вбити матч) – приклади з французької мови.

Метафори – номінації команд пов'язані часто з кольорами і тваринами: *Les Bleus* («Блакитні») – гравці команди Франції), *Les Canaris* («Канарки» – команда Нанта); *Les Diables rouges* («Червоні дияволи» – команда Бельгії); *The Reds* («Червоні» – футбольний клуб «Liverpool»); *the Yellow*s («Жовті» – команда «Hucknall Town»), а також є *the Bees* («Бджоли»), *the Wolves* («Вовки») тощо. Метафори в номінації гравців або метафори, що характеризують дії на полі, удари по м'ячу, іноді пов'язані з тваринами: *le renard* («лисиця» – атаквальний гравець, який шукає моменту для атаки); *la chèvre* («коза» – незграбний гравець); *tirer comme une mule* (бити по м'ячу, як віслук); *scorpion kick* («удар скорпіона» – акробатичний удар першого класу було названо так після його виконання Рене Ігітом 1995 року, коли той грав за Колумбію на стадіоні Уемблі проти Англії); *play like headless chicken* («грати, як безголові курчата», так кажуть про гравця або команду, які грають дуже швидко, без будь-якого контролю і плану).

Таким чином, можна стверджувати, що важливою складовою мовної картини світу є спортивна метафора, що розкриває суттєві сторони національного менталітету. Усі рівні мовної та дискурсивної організації (лексика, синтаксис, лексикографія, фразеологічний фонд тощо) у рамках спортивної тематики мають семіотичний потенціал для моделювання рис національного характеру. Мовна і спортивна картини світу пов'язані між собою системою категоріальних зв'язків, зумовлених національним світоглядом. У цьому значенні можна говорити про спортивну мовну картину світу для кожної окремо взятої лінгвокультури.

Метонімія – ще одне джерело терміноутворення двох мов, ще один спосіб збагачення термінологічного складу мов: *le milieu* (гравець центру поля), *l'international* (гравець національної збірної, який бере участь у міжнародних матчах), *back heel* (удар ногою з використанням задньої частини стопи (п'яти)); *the Reds thrashed the Blues* («Червоні» розгромили «Блакитних»). Цей стилістичний прийом часто використовується спортивними коментаторами і стосується як команд, так і гравців: *Les Bleus – The Blues* або *L'Equipe tricolore – The Tricolor Team* (про французьку збірну команду), *The Blues* (лондонський «Челсі») тощо.

На основі антономазії відбувається формування певної кількості футбольних термінів у французькій та англійській мовах. У французь-

кій мові: *Papinade* (удар у стилі Папена) – ножицеподібний удар, який прославив футболіста Жан-П'єра Папена; *Arconada* (удар у стилі Арконада). В англійській мові: *Panenka* (удар у стилі Паненка) – це спосіб виконання футбольного пенальті, за якого м'яч за навісною траєкторією підскакується у ворота, названий на честь Антоніна Паненка.

Висновки. Дослідивши футбольні терміни французької та англійської мов, ми спробували вказати основні способи формування спортивної лексики. Значна частина футбольних терміноодиниць є неоднорідною, велика кількість із них є загальноживаними словами, лексичні значення яких змінилися і стали виражати спеціальні поняття футболу. Основні способи утворення спортивних термінів: метафоризація, асоціація, іншими словами, смисловий розвиток слова або словосполучення за рахунок виникнення в них переносних значень з метою посилення експресивності, а також метонімія, антономазія, запозичення, жаргонізми.

Також ми дійшли висновку, щодо специфічних – диференціальних – особливостей термінології футбольного дискурсу слід зарахувати суб'єктивно-оцінний характер терміносистеми, що виявляється в тому, що в основу йменування того самого денотата покладено різні ознаки залежно від індивідуального сприйняття суб'єкта, який бере участь у комунікації. Останнє неминуче призводить до введення суб'єктивного елемента при означуванні, виникнення синонімів, okazionalizmів і авторських термінів. Цим фактом пояснюється і наявність емоційних та експресивно-оцінкових конотацій у значенні багатьох термінів, що традиційно вважається нетиповим для термінології та становить певну складність під час адекватного передання мовою перекладу смислового значення термінів. Так, досліджені слова та вирази, що належать до терміносистеми футбольних ігор, можуть виражати одну й ту саму конкретну дію з м'ячем, але відрізняються експресивним забарвленням. Конотативний компонент зазначеного виду термінів складається з експресивних і прагматичних сем, які найчастіше передаються не за допомогою раціонально-логічної мови, а за допомогою емоційно-образної. Далеко не завжди можна легко знайти їхній аналог або підшукати адекватну їм заміну в мові перекладу. Отже, для досягнення успішної комунікації у сфері спорту також необхідні етнокультурні дослідження когнітивно-прагматичного аспекту досліджуваного дискурсу, способів його вербалізації та, узагаль-

нивши емпіричні дані перекладацької практики у сфері спортивної діяльності на базі європейських мов, розробити нові моделі репрезентації спортивного дискурсу.

Спортивний дискурс стрімко розвивається і становить певний сегмент будь-якої національ-

ної мовної картини світу. Проблема вивчення способів адекватного розуміння в процесі між-культурної спортивної взаємодії продовжує залишатися актуальною та перспективною в сучасному суспільстві, в якому спорт відіграє значну роль.

Список літератури:

1. Custis Sh. Spain 4 – Italy 0. URL: <https://www.thesun.co.uk/archives/news/725756/spain-4-italy-0/> (дата звернення: 11.03.2023).
2. Deroys L. L'emprunt linguistique. Paris: Les Belles Lettres, 1980. 485 p.
3. Euro 2016: the football snobs' dictionary. URL: <http://www.gq-magazine.co.uk/article/euro-2016-football-jargon-dictionary> (дата звернення: 29.03.2023).
4. Football Glossary. URL: <http://www.football-bible.com/soccer-glossary/letterc.html> (дата звернення: 29.03.2023).
5. French soccer terms – French football vocabulary. URL: <https://www.lawlessfrench.com/vocabulary/soccer/> (дата звернення: 13.03.2023).
6. Ingle S. Euro 2008: Russia v Spain – as it happened. URL: <https://www.theguardian.com/football/2008/jun/26/russiaspainlive> (дата звернення: 11.03.2023).
7. Johansson S., Knut H. Towards an English-Norwegian Parallel Corpus // Creating and Using English Language Corpora: papers from the Fourteenth International Conference on English Language Research on Computerized Corpora, Zürich 1993 / ed. by Udo Fries, Gunnel Tottie and Peter Schneider. Amsterdam: Rodopi, 1993. P. 25–37.
8. Kesnerová E. Argot du football – analyse comparative du lexique sub-standard des supporters Tchèques et Français. URL: <https://theses.cz/id/byzps3/?furl=%2Fid%2Fbyzps3%2F;lang=en> (дата звернення: 13.03.2023).
9. Larousse. URL: <http://www.larousse.fr/> (дата звернення: 28.03.2023).
10. Le site officiel du football européen. URL: <http://fr.uefa.com> (дата звернення: 19.03.2023).
11. Lewandowski M. The Language of Soccer – a Sociolect or a Register? // Язык, Комунікація, Інформація / red. P. Nowak, P. Nowakowski. 2008. № 3. P. 21–32.
12. Lexique du foot. URL: <http://gsce.footeo.com/page/lexique-du-foot.html> (дата звернення: 15.03.2023).
13. Ligas P. Parlez-vous le sportif? URL: <http://www.univr-lls.net/wp-content/uploads/2013/02/Parlez-vous-le-sportif.pdf> (дата звернення: 15.09.2023).
14. Liverpool beat Arsenal after titanic battle. URL: <http://www.smh.com.au/news/football/liverpool-beat-arsenal-after-titanic-battle/2008/04/09/1207420427200.html> (дата звернення: 11.03.2023).
15. Lutz T. Euro 2008: Portugal 2–3 Germany – as it happened. URL: <https://www.theguardian.com/football/2008/jun/19/euro2008.portugal1> (дата звернення: 11.03.2023).
16. Millar S. Cris bliss for Fergie. URL: <https://www.dailystar.co.uk/sport/football/68014/Cris-bliss-for-Fergie> (дата звернення: 11.03.2023).
17. Oxford Dictionaries. URL: <http://oxforddictionaries.com/> (дата звернення: 29.03.2023).
18. Sked J. A to Z: the best football words and phrases from around the world. URL: <https://inews.co.uk/essentials/sport/football/football-indepth/a-to-z-of-the-best-football-phrases-from-around-the-world/> (дата звернення: 12.03.2023).
19. Soccer Vocabulary. URL: http://www.privatecoaches.com/develop_a_vocabulary.htm (дата звернення: 15.03.2023).
20. The Linguistics of Football (Language in Performance) / ed. by E. Lavric, G. Pisek, A. Skinner, W. Stadler. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2008. 418 p.
21. Weeks Ch. Football Terminology. URL: http://www.fftoolbox.scout.com/football/football_terminology.cfm (дата звернення: 13.03.2023).
22. Yarmolinets L. G., Akhmetov S. M., Luchinskaya E. N., Terpelets Zh. A., Kunina M. N. Mega-discourse on the cognitive and ethno-cultural aspects of the problem of the functional and genre stratification of modern sport // Pertanika Journal of Social Sciences and Humanities. 2017. Vol. 25. № S. P. 125–136.

Kosovych O. V. MODERN FOOTBALL TERMINOLOGY IN FRENCH AND ENGLISH: ANALYSIS OF THE MAIN SOURCES OF FORMATION

The article is devoted to the linguistic and cultural analysis of football terminology in French and English, which in the systems of different languages allows us to trace the peculiarity of the process of transition of a common word into a sports term. This study focuses on football terms in French and English. The study

demonstrates what trends are inherent in the modern language of sports and identifies the main ways of forming sports terms in the two languages. Football, one of the most popular sports in the world, was chosen for the analysis. And football vocabulary is one of the largest components of sports terminology in general. The research material was based on texts in the field of sports in French and English taken from popular sports websites and blogs dedicated to football, electronic football dictionaries developed specifically for football fans, bilingual dictionaries, as well as data from practical research in the field of sports discourse in general and football discourse in particular.

The author concludes that the ideas and values surrounding football vary greatly depending on the culture and society of the people who play or watch it, serve it, comment on it, etc., and also indicates the main ways of forming sports terms: metaphorisation, association, metonymy, antonymy, borrowing, jargon.

It has been established that the studied words and expressions belonging to the football game terminology can express the same specific action with the ball, but differ in expressive colouring. The connotative component of this type of terms consists of expressive and pragmatic semes, which are most often conveyed not by means of rational and logical language, but by means of emotional and figurative language. It is not always easy to find their analogue or find an adequate replacement in the target language. Therefore, in order to achieve successful communication in the field of sports, it is also necessary to conduct ethnocultural research into the cognitive and pragmatic aspect of the discourse under study, the ways of its verbalisation and, having summarised the empirical data of translation practice in the field of sports activities based on European languages, to develop new models of sports discourse representation.

Sports discourse is developing rapidly and constitutes a certain segment of any national linguistic picture of the world. The problem of studying the ways of adequate understanding in the process of intercultural sports interaction continues to be relevant and promising in the modern society in which sport plays a significant role.

Key words: *football terms, terminology, French language, English language, anglicisms, borrowings, slang words, linguistic means.*

УДК 811.111'373.611:811.161.2'25
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.1/30>

Львова Н. Л.

Київський національний лінгвістичний університет

Петренко О. Д.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ БЛЕНДІВ

Статтю присвячено вивченню структурних особливостей та способів перекладу англо-мовних блендів. У статті надається визначення поняттям «бленд», «блендинг», з'ясовуються фактори появи та поширення цих одиниць в англійській мові, аналізується їх термінологічна варіативність, встановлюються структурні особливості цих одиниць, надається детальна характеристика способів їх перекладу українською мовою.

Бленди є лексичними одиницями, що утворюються шляхом злиття слів, а блендинг – способом їх творення. Поява цих одиниць відбулася через фактор економії мовних зусиль, в першу чергу, в американському варіанті англійської мови, який вважається найбільш демократичним через поширене використання та зміни, які привносяться в нього його носіями. Із вказаного варіанту бленди проникають до інших варіантів англійської мови, поширюючись у них. Блендинг вважається продуктивним способом творення слів у англійській мові нині.

За структурними особливостями англомовні бленди не є однорідними. Вони представлені цілісними двокомпонентними та трикомпонентними утвореннями, нерозкладність яких забезпечується такими факторами як наявність єдиного наголосу, написання разом або через дефіс, змістова єдність. Існують різні структурні класифікації англомовних блендів. Досить часто ці одиниці поділяються науковцями на повні, часткові та накладні бленди або гаплогли.

Досліджувані одиниці є також неоднорідними для перекладу. Вибір способу перекладу українською мовою залежить не тільки від структурних особливостей, але й семантичних характеристик цих одиниць. Найбільш поширеним є описовий переклад, що дозволяє адекватно відтворити їх зміст засобами української мови. Англомовні бленди передаються також за допомогою лексичних відповідників, транскодування, калькування. Транскодуванням відтворюються інтернаціональні одиниці. Калькування може поєднуватися з транскодуванням. Окремі англомовні бленди перекладаються також шляхом аналогового перекладу, що дозволяє відтворити і семантику, і структуру англомовних блендів засобами української мови одночасно.

Ключові слова: англійська мова, бленд, блендинг, структура, спосіб перекладу.

Постановка проблеми. Словниковий склад будь-якої мови в найвищому ступені чутливий до всіх інновацій. Являючи собою систему, лексика перебуває в постійному русі та змінюється відповідно до комунікативних завдань і практичного використання мови. Неабияким фактором у її формуванні виступає принцип економії мовних зусиль, який виявляється не тільки у творенні аббревіацій, але й блендів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасній вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці блендинг як самостійний спосіб словотворення залишається предметом дискусій, незважаючи на велику кількість наукових праць, присвячених різним аспектам досліджуваного явища [1; 2; 3; 8;

11–15]. Варіативними є не тільки терміни на позначення вказаного типу словотворення та одиниць, на основі якого вони були утворені, але й погляди на структурні особливості цих одиниць у різних мовах [див., напр., 1; 6; 8]. Поява значної кількості блендів відбулася, за спостереженнями Ю. А. Зацного, в американському варіанті англійської мови наприкінці минулого століття, що зумовлено найбільше демократичним характером її вказаного варіанту, найбільшою кількістю її користувачів [4, с. 189]. Нині кількість визначених одиниць постійно збільшується, вони проникають у інші варіанти англійської мови, використовуються в різних типах текстів. Це, в свою чергу, зумовлює необхідність їх аналізу з позицій перекладознавства.

Мета статті полягає у з'ясуванні структурних особливостей англомовних блендів, вивченні способів їх перекладу, а її **завданнями** виступають надання визначення понять «бленд», «блендинг», аналіз термінологічної варіативності позначення блендів, встановлення структурних особливостей англомовних блендів, детальна характеристика способів їх перекладу українською мовою.

Під блендом ми розуміємо лексичну одиницю, утворену шляхом злиття слів [2, с. 15]. Подібне злиття не є механічним, а бленди – це «одиниці, утворені злиттям двох (чи більше) усічених основ, а також злиттям повної основи з усіченою, у результаті якого утворюється нове слово, повністю або частково поєднуючи значення всіх елементів, що входять до нього» [2, с. 115]. Блендинг є «способом словотворення, за допомогою якого відбувається свідомий і цілеспрямований процес злиття двох усічених основ вихідних слів або повної основи з усіченою для створення нової лексеми, здатної об'єднати та виразити значення структурних компонентів, що входять до неї» [1, с. 2444].

Зауважимо, що для позначення аналізованого нами способу утворення лексичних одиниць у вітчизняній лінгвістиці та теорії словотвору використовуються такі терміни, як *телескопія, контамінація, вставне словотворення, гібридизація, накладання, словозлиття*, у той час, як для англомовної традиції характерне йменування вказаного явища термінами *word blending, fusion, conflation, telescoping, contamination, overlapping*. Одиниці, сформовані зазначеним способом, йменуються словами-злитками, словами-згортками, телескопізмами, телескопічними словами. В англійській мові вони позначаються як *blend-words, fusion words, composite words, portmanteau words, counter-words, overlapping words, telescoped words*.

У структурному відношенні бленди, що існують в англійській мові, являють собою цілісні двокомпонентні утворення, нерозкладність яких забезпечується низкою факторів: наявністю єдиного наголосу, написання разом або через дефіс, змістовою єдністю тощо. Існують також трьохелементні бленди, наприклад: *skafrocuban* – *ska* + *Afro* + *Cuban* – *музикальний напрям, що об'єднує вест-індійський, африканський та кубинський стилі музики; Intelelevisionary* – *Intel* + *television* + *visionary* – *газетний заголовок, статті про телевізійних проект компанії Інтел* тощо.

В цілях створення класифікаційного ряду типів слів, що належать до блендів, первинно

ми вважаємо необхідним розглянути природу та варіанти усічення, що використовуються в блендах. Подібні усічення отримали в англомовній лінгвістичній традиції назву *splinter* [див., напр., 10, с. 48; 15, с. 32]. Усічення корелятивів, що утворюють бленд, характеризуються нерегулярністю форми. Л. Бауер зазначає у зв'язку з цим, що в процесі породження бленда значна роль відводиться носію мови, що створює подібні одиниці, використовуючи при цьому «мовний матеріал» у тих долях, які вважає за потрібне [11, с. 44]. Науковець також вказує, що в процесі усічення відбувається скорочення лексеми при збереженні її значення та частиномовної приналежності [11, с. 45].

За структурними характеристиками англомовні бленди поділяв американський лінгвіст Дж. Алгео [10]. Науковець аналізував бленди, виходячи із морфологічних особливостей процесу утворення цих одиниць, акцентуючи при цьому увагу на ключових супутніх явищах: усіченні та накладанні. Згідно цієї класифікації бленди, що існують в англійській мові, поділяються на три типи:

а) бленди з накладанням без усічення – *sex+expert* – *sexepert* – *експерт в сфері інтимних стосунків*;

б) бленди з усіченням без накладання – *fan + magazine* – *fanzine* – *журнал для тих, хто захоплюється певним видом спорту чи стилем музики*;

в) бленди з накладанням і усіченням – *feminist + Nazi* – *feminazi* – *агресивно налаштована феміністка* [10, с. 48–49].

Зарубіжні лінгвісти приділяють велику увагу проблемі класифікації блендів, пропонуючи різноманітні варіанти структурних типологій, що, на наш погляд, здійснює певний негативний ефект на розвиток теорії блендоутворення у вигляді примноження кількості термінів для позначення підтипів блендів і дублювання загальноновизнаних моделей.

С. Кеммер об'єднує бленди в три основні категорії: бленди з накладанням (*overlap blends*), бленди з заміщенням (*substitution blends*) та виняткові бленди (*rare blends*) [13, с. 202]. Перший тип, прикладом якої виступає одиниця *glitterati* – *glitter* + *literati* (*еліта, обрані*), дублює підтип, виокремлений Дж. Алгео. В типі блендів із заміщенням автор виокремлює наступні підтипи: лексемні заміщення (*lexeme substitutions*) – *ear-witness* – *ear* + *eyewitness* – *свідок, що підтверджував те, що він особисто почув*; морфемні заміщення (*morpheme substitutions*) – *andropause* – *andro* +

temporpause – андронауза; слогові заміщення (syllable substitutions) – *ginormous – giant / gigantic + enormous – величезний*; заміщення послідовності сегментів (segment string substitution) – *smog – smoke + fog – смог*. До третього типу блендів належать трьохелементні одиниці, якими є орфографічні бленди (*pharming – pharmaceutical + farming – фармінг, отримання медикаментів, необхідних для людини, з молока тварин*) та вставні бленди (*chortle – chuckle + snort – фиркати, придушено сміятися*) [13, с. 203].

Е. Лерер класифікує бленди в структурному аспекті, акцентуючи увагу на кількості та розташуванні «уламкових» елементів, що входять до складу бленду, та виокремлюючи п'ять їх структурних моделей:

повне слово із наступним за ним уламком (*oidraulic – oil + hydraulic*);

уламок із наступним за ним повним словом (*narcoma – narcotic + coma – наркотична кома*);

нульові уламки з повним накладанням (*cattitude – cat + attitude – ставлення до кішок*);

вкладений уламок (*entreporneur – entrepreneur + pornography – людина, що займається порнобізнесом*) [14, с. 362–363].

Е. Лерер додає також наведену класифікацію зразками блендів із частковим накладанням, коли певні елементи належать до обох слів-корелятів (*wintertainment – winter + entertainment – розваги у зимову пору року*). Крім того, автор виокремлює бленди з накладанням несуміжних елементів вихідних форм, наприклад: *astrocity – astronaut + atrocity – помилка астронавта* [14, с. 364].

Слід зазначити, що єдина відмінність розглянутої класифікації від типології Дж. Алгео полягає у вибраній термінології. Е. Лерер оперує поняттями «уламок» та «повне слово» [14, с. 363–364], у той час, як Дж. Алгео використовує терміни «бленд», «накладання», «усічення» [10, с. 48], що дозволяє представити процес, що вивчається більш цілісно

Українські дослідники використовують зазвичай для вивчення структури блендів літерну символіку, де а – початковий фрагмент вихідного слова, ab – ціле перше вихідне слово, b – кінцевий фрагмент першого вихідного слова, c – початковий фрагмент другого вихідного слова, cd – ціле вихідне друге слово, d – кінцевий фрагмент вихідного слова. У випадку, якщо при утворенні бленду використовуються три слова-корелята, для третього слова та його складових частин використовуються відповідно латинські літери e та f [див., напр. 6, с. 104].

В класифікації Ю. А. Жлуктенка, що базується на літерній символіці, наводяться чотири основні моделі блендів:

ab+cd – ad (повні бленди, в яких поєднання вихідного фрагмента одного вихідного слова із кінцевим другого – *pliench – pliers + wrench – інструмент, що поєднує функції плоскозубців і ключа*);

ab+cd – abd (поєднання повної основи першого вихідного слова із фрагментом основи другого – *haylage – hay + silage – сенаж*);

ab+cd – acd (поєднання повної основи усіченого фрагмента вихідного слова з повною основою другого – *paraglider – parachute + glider – парашуаризм*);

ab+cd – ab / cd (поєднання компонентів з їх накладанням одне на одне на стику – *blaxploitation – blacks + exploitation – спекуляція на проблематиці чорношкірого населення*) [6, с. 104–105].

Зазначимо, що бленди, утворені за першою моделлю, є повними, утворені за другою та третьою моделлю називаються частковими, у той час як четверта модель представлена одиницями, які Ю. А. Жлуктенко називає гаплогічними.

О. А. Журавльов виокремлює лише два структурних типи контамінацій (термін автора):

аглютинація сегментів двох слів за формулою – A (=ab) + B (=cd) – C (=ac) або A (=ab) + B (=cd) ; міжслівне накладання – A (= ab) + B (=bc) – C (abc) [7, с. 51].

Прикладом аглютинації в англійській мові за першою формулою є *cyborg – cybernetic + organism – кіборг*, за другою формулою – *ballute – balloon + parachute – надувний гальмівний пристрій*. До міжслівного накладання належить *cocacolonization – coca-cola + colonization – кокаколонізація*.

Зазначимо, що способи перекладу англійських блендів залежать не тільки від їх структурних особливостей, але й семантичних характеристик. Оскільки багато подібних одиниць є неологізмами, на що вказували зокрема С. М. Єнікєєва [3, с. 41], Ю. А. Зацний [4, с. 192], в українській мові не існує їх відповідників, і вказані одиниці відтворюються в ній шляхом опису, зокрема:

kneepkin – knee + napkin – серветка, яку кладуть на коліна;

Konglish – Korean + English – англійська мова в Кореї або англійська мова з корейським акцентом;

intaxication – intoxication + tax – радість, що викликана зниженням розміру налогу;

headvertising – head + advertising – рекламне оголошення, розміщене у вигляді татуювання на лобі в студента;

glamma – *glamour* + *grandma* – бабуся, що слідує за модою.

Україномовними відповідниками передаються, за нашими спостереженнями, ті англійські бленди, які утворюються завдяки злиттю основ слів, наприклад:

genome – *gene* + *chromosome* – геном,
ginormous – *gigantic* + *enormous* – величезний,
grandtastic – *grand* + *fantastic* – фантастичний,
happendient – *happen* + *accident* – подія.

Аналізовані нами одиниці відтворюються українською мовою і різними видами транскодування, що є «передачею звукової та/або графічної форми слова вихідної мови засобами абетки мови перекладу» [5, с. 282]. Різновидами вказаного способу перекладу є транслітерація, транскрипція, змішане та адаптивне транскодування. Для передачі визначених одиниць перекладачі вдаються до транслітерації, при якій «слово вихідної мови передається літерами мови перекладу» [5, с. 282], зокрема:

imitance – *impedance* + *admittance* – іммітанс,
moblog – *mob*+*blog* – моблог,
memristor – мемристор,
osteopornosis – *osteoporosis* + *porn* – остеопорнозис.

Частотним при відтворенні блендів англійської мови є також адаптивне транскодування, «коли форма слова в вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу» [5, с. 282], наприклад:

latensification – *latent* + *intensification* – латенсифікація,
nucleonics – *nuclear* + *electronics* – нуклеоніка,
slanguage – *slang* + *language* – сленг.

Поодинокими є також випадки вживання змішаного транскодування, «переважне застосування транскрибування із елементами транслітерування» [5, с. 282] (наприклад, *quasar* – *quasi* + *stella* – квазар). Різними видами транскодування відтворюються інтернаціоналізми.

Передача англійських брендів відбувається й калькуванням, «коли відповідником простого чи (частіше) складного слова (терміна) вихідної мови в цільовій мові вибирається, як правило, перший за порядком відповідник у словнику» [5, с. 286], наприклад:

snurfing – *snow* + *surfing* – сніговий серфінг,
spool – *spa* + *pool* – спа-басейн,
urbscape – *urban* + *landscape* – міський краєвид,

Як бачимо, калькування поєднуються у деяких випадках перекладу з транскодуванням.

Передача окремих блендів здійснюється й, так званім, аналоговим перекладом або перекладом за аналогією, що дозволяє відтворити і структуру, і семантику вихідних одиниць, зокрема: *Wenglish* – *Welsh* + *English* – венгліїська, *Frenchglish* – френгліїська.

Зазначене вказує на розмаїття способів перекладу англійських блендів українською мовою та необхідність добору найбільш адекватного з них перекладачем.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, численні дослідження лексичних одиниць, утворених шляхом блендингу, не призвели до уніфікації термінів на позначення цього способу словотворення та лексичних одиниць, сформованих за його допомогою. Існують й різні класифікації англійських блендів у сучасній вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці. Традиційним у вітчизняній лінгвістиці є розподіл вказаних одиниць на повні, часткові та накладні телескопізми або гаплоглими. Переклад англійських блендів здійснюється за допомогою описового способу, що є найбільш поширеним, а також українськомовними відповідниками, різними видами транскодування, калькуванням, за аналогією до вихідної одиниці. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в діяхронічному вивченні англійських блендів та специфіки їх міжваріантного запозичення.

Список літератури:

1. Беляєва Н. В. Структура и семантика современных английских блендов. *Вестник ТвГУ. Серия «Филология»*. Тверь, 2018. Вып. 9. С. 243–250.
2. Бех П. А., Біркун Л. Б. Деякі тенденції у розвитку телескопічних слів сучасної англійської мови: навч. посіб. Київ: НМК ВО, 1992. 60 с.
3. Єнікеева С. М. Роль телескопії в збагаченні лексики сучасної англійської мови. *Вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2010. Вип. 8. С. 40–46.
4. Зацний Ю. А. Шляхи і способи збагачення сучасної розмовної лексики англійської мови. *Нова філологія*. Запоріжжя, 2009. № 34. С. 189–195.
5. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова Книга, 2004. 576 с.
6. Жлуктенко Ю. А. Английские неологизмы. Киев : Наукова думка, 1983. 172 с.

7. Журавлев А. Ф. Технические возможности русского языка в области предметной номинации // *Способы номинации в современном русском языке* / под ред. А. В. Авдеева. М. : Наука, 1982. С. 45–108.
8. Омельченко Л. Ф. Телескопійні слова сучасної англійської мови та їх структурно-семантична характеристика. *Збірник Львівського університету. Іноземна філологія*. 2003. № 15. С. 15–54.
9. Adams V. An introduction to Modern English Word-formation. London : Longman, 1973. 370 p.
10. Algeo J. Blends, a Structural and Systemic View. *American Speech*. 1977. № 52/1–2. P. 47–64.
11. Bauer L. English word-formation. Cambridge : Cambridge University Press, 1983. 312 p.
12. Bergstrom G. A. On Blendings of Synonymous or Cognate Expressions in English. Lund : Harrassowitz, 1966. 211 p.
13. Kemmer S. Lexical Blending : An Integrated View, with Implications for Morphology / E. Debenport, A. Pycha, and K. Yoshimura (eds.) Vol. II : The Panels. Chicago : Chicago Linguistics Society, 2004. P. 201–216.
14. Lehrer A. Identifying and Interpreting Blends : An Experimental Approach. *Cognitive Linguistics*. 1996. № 7(4). P. 359–390.
15. Wentworth H. Blend-words in English. N. Y. : Ithaca, 1964. 112 p.

L'vova N. L., Petrenko O. D. STRUCTURAL PECULIARITIES AND WAYS OF TRANSLATION OF THE ENGLISH-LANGUAGE BELNDINGS

The article is devoted to research of structural peculiarities and ways of translation of English-language blends. The definitions of “blend”, “blending” are given, factors of emerging and spreading of these units are clarified, and their terminological variety is analyzed in the article. Structural peculiarities of these units are also revealed, detailed characteristics of ways of their translation into the Ukrainian language is also given.

Blends are lexical units, creating by means of emerging of words, and blending is a way of their forming. The emergence of blends happened due to the factor of saving of language efforts. Blends appear in the American variant of the English language. This variant of the English language is considered to be the most democratic one, the most widespread and changeable because of its speakers. From this variant blends penetrate into other variants of the English language and spread in them. Blending is considered to be a productive way of forming of words in the English language now.

According to their structural peculiarities English-language blends are not homogeneous. They are represented by two- and three-component units, characterized by integrity, revealed in a single stress, merged or hyphenated writing, integrity of meaning. According to their structure English-language blends are subdivided into full, partial and haplogogies.

The English-language blends are not homogeneous from the point of view of ways of their translation into the Ukrainian language. The choice of way of translation depends not only on structural peculiarities, but also on semantic characteristics of these units. The descriptive translation, due to which contents of such units are rendered adequately, is considered to be the most widespread. English-language blends are also translated by means of lexical equivalents, transcoding, calquing. International units are rendered by a transcoding. Calquing can be combined with a transcoding. Some English-language blends are translated by means of analogue translation, that help to reproduce semantics and structure of these units into the Ukrainian language simultaneously.

Key words: *the English language, blend, blending, structure, way of translation.*

П'єцух О. І.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

КОНЦЕПТ СОЦІАЛЬНА СФЕРА СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА: ПРОДУКТИВНІ МЕТАФОРИЧНІ МОДЕЛІ

Статтю присвячено дослідженню специфіки метафоричних моделей, які сприяють розгортанню концепту СОЦІАЛЬНА СФЕРА СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА під час проведення парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії. Зокрема, у цьому дослідженні обґрунтовано використання різних метафоричних репрезентацій, які сприяють ефективності та результативності висловлень комунікантів дебатів, формують певний імідж політичних лідерів, акцентують увагу на представленій під час обговорень у британській парламентській залі інформації. Такі метафори слугують відображенню ключових подій та явищ соціального, економічного та культурного життя британського суспільства на певних етапах його розвитку. Детально розглянуто специфічні лінгвістичні та екстралінгвальні особливості формування та функціонування метафоричних моделей, якими оперують учасники дебатів для успішності обговорення фінансових та соціальних проблем під час засідань Палати Громад британського парламенту у період пост-Тетчеризму незалежно від провладної партії. У цьому дослідженні обґрунтовано використання метафоричних репрезентацій освітнього процесу, рукоділля, руху, рослини, вогню, одягу, машини, виконавського мистецтва тощо, які сприяють ефективності та результативності висловлень комунікантів, формують певний імідж політичних лідерів, акцентують увагу на представленій під час обговорень у парламентській залі інформації. У ході дослідження вербальної репрезентації метафор проаналізовано шляхи їхнього сприяння посиленню влучності, виразності та послідовності аргументації комунікантів, метою яких стає гостро негативна характеристика діяльності опонентів політичної комунікації та намагання утримати домінуючу позицію під час дебатів. Загалом політична сфера характеризується частотним вживанням різноманітних метафоричних репрезентацій, які становлять підґрунтя маніпулятивного впливу як на учасників дебатів, активно залучених до обговорень у парламентській залі, так і на потенційних виборців, для яких учасники дебатів намагаються створити підвищено позитивний імідж власної політичної сили і максимально дискредитувати опонентів політичної комунікації.

Ключові слова: метафора, політичний дискурс, парламентські дебати, дискурсивний концепт, донорський домен, реципієнтний домен, пропозиційна структура, метафоричне значення.

Постановка проблеми. Влучні метафоричні репрезентації відіграють ключову роль у створенні певного образу, відображення подій, формування думки та передачі конотативного забарвлення. Завдяки таким характерним властивостям метафори у політичній комунікації стають регуляторними чинниками громадської думки та забезпечують домінуючу позицію провідним політичним діячам у парламентських дебатах, де яскраві, оригінальні репліки комунікантів привертають до них увагу та сприяють завоюванню підтримки як членів парламенту, так і потенційних виборців. Зокрема, метафори сприяють перехопленню ініціативи під час парламентських обговорень нагальних проблем соціальної сфери у Палаті Громад Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний етап становлення політичної лінгвістики супроводжується значними дослідженнями різноманітних форм політичної комунікації [9; 10; 11], когнітивного підґрунтя політичних метафор [6], риторичних та стилістичних засобів і прийомів, особливо під час передвиборчих кампаній, які супроводжуються бурхливими агітаційними процесами, стратегічних програм учасників політичних дискусій, паравербальних і невербальних засобів, які формують специфіку різних типів політичного дискурсу. Серед нових тенденцій у вивченні політичної інтеракції виокремлюється сучасна взаємодія між мовою, владою та суспільством, які базуються на демократичних засадах, політкоректності, соціальній, гендерній і расовій рівності, глобалізації та поглибленні взаємодії різ-

них етнічних меншин і культур [12]. Чільне місце серед сучасних дослідників політичної комунікації займають наукові роботи Т. ван Дейка, в яких лінгвіст вивчає кореляцію між мовою, владою й ідеологією, політичні дискурси різних країн і різних політичних лідерів у ракурсі критичного дискурсу-аналізу, висвітлення мови політики у ЗМІ [7; 8].

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні мовної реалізації деяких продуктивних метафоричних моделей у межах концепту СОЦІАЛЬНА СФЕРА СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА в політичному дискурсі парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії. До завдань статті належать визначення специфіки, семантичних ролей у структурі пропозицій та мовних засобів, які сприяють втіленню метафоричних репрезентацій у політичному дискурсі парламентських дебатів у Сполученому Королівстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Політичні агенти використовують різнопланові ресурси мови для завоювання прихильності серед електорату, тому базисом створення позитивного іміджу стають цінності, які роблять картину світу привабливою для клієнтів політичного дискурсу, та змістовно співпадають із «опорними» концептами дискурсу, які ще називають «топіками» дискурсу [1]. Для дослідження жанрових різновидів дискурсу у сучасних лінгвістичних дослідженнях використовують поняття дискурсотвірного концепту [3] як системорелевантного утворення, на основі якого виникає дискурсивна концептосфера в межах соціодискурсивного паттерну [4]. Тобто в ракурсі такого сприйняття концепту дослідження йде від концепту, який формує дискурсивні практики, до самого дискурсу.

Для парламентських дебатів як жанру політичного дискурсу характерним є особливе розгортання концептуальних структур. З огляду на це, у нашому дослідженні політичного дискурсу парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії розглядаємо утворення концептуальних структур від дискурсу до концепту, тобто концепт у такому ракурсі сприймається як результат дискурсивних процесів, що здійснюють вплив на його формування та подальше розгортання в інших дискурсах. Відповідно, застосування **дискурсивного** типу концепту передбачає його вилучення з політичного дискурсу парламентських дебатів, які впливають на його мовну вербалізацію та подальший розвиток за рахунок подальшого розширення

тематики. **Дискурсивний концепт** – організована інформаційна структура, яка містить обмежену ситуацією спілкування сукупність знань про політичну реальність, вбудовану в групову свідомість учасників парламентських дебатів, спільний фонд знань яких забезпечує їхнє входження до єдиного дискурсивного поля політики [2, с. 265].

Серед особливостей структурування та обговорення тем парламентських дебатів чільне місце посідає детальний розгляд усіх нагальних проблем, незалежно від їхньої регіонального, внутрішньодержавного або міжнародного значення у житті Сполученого Королівства. Дебатування гострих серйозних питань, які викликають бурхливий резонанс серед потенційних виборців як кінцевих адресатів парламентських дебатів, провокують активне залучення оцінно-емотивної лексики та різноманітних метафоричних репрезентацій.

Соціальна сфера асоціюється із сукупністю галузей, які безпосереднім чином пов'язані та детермінують образ і рівень життя людей, їхній благоустрій, споживання певних матеріальних та культурних цінностей. До соціальної сфери відносять освіту, культуру, систему охорони здоров'я, соціальне забезпечення, громадське харчування, транспорт і зв'язок. Тобто соціальна сфера є базисом усього того, що потрібно для функціонування суспільства, вона створює фундамент суспільної структури та виступає в ролі детермінанта рівня життя.

На важливості та нагальності вирішення проблем соціальної сфери комуніканти проголошують під час парламентських дебатів у Сполученому Королівстві:

Scott Mann (North Cornwall) (Con): *It is a pleasure to follow the hon. Member for Redcar (Anna Turley) and to take part in this very important debate. For me, this is the biggest social care challenge that we face as a nation. The UK has an ageing population and a finite amount of money, regardless of what Members on some Benches in this place say. We have to focus on delivering outcomes for people* (HC Deb 5 Jan 2016: Column 4).

Julian Knight (Solihull) (Con): *Ministers are rightly trying to ensure that social care is at the heart of the reforms as we go forward* (HC Deb 4 Nov 2015: Column 370).

Зокрема, у першому фрагменті дебатів комуніканти ініціальною формою стверджує про важливість дискусії з вирішення існуючих соціальних проблем (*to take part in this very important debate*) за рахунок прикметника *important*, посилення

значення якого відбувається вживанням прислівника *very*, який використовується в емоційних конструкціях. В іншому фрагменті дебатів мовець стверджує, що соціальний захист населення має знаходитися «в серці» системи реформування (*social care is at the heart of the reforms*). Сталий вираз *at the heart of smth* у значенні “*the most important part of smth*” [13] слугує наголошенню на центральній позиції цієї проблеми під час вирішення питань внутрішньої політики. Цей вираз утворений на основі асоціації серця як головного органу у тілі людини, який підтримує життєдіяльність інших органів із центрованістю проблеми, яка є підґрунтям інших внутрішньополітичних проблем.

Метафоричні моделі, які формують асоціативно-термінальну частину концепту СОЦІАЛЬНА СФЕРА, утворюються запозиченням знаків із донорських доменів, серед яких найбільш продуктивними виявилися домени ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС, РУХ, РОСЛИНА, ВОГОНЬ, ОДЯГ, МАШИНА, а менш продуктивними, проте розповсюдженими домени РУКОДІЛЛЯ, ВИКОНАВСЬКЕ МИСТЕЦТВО, РОДИННІ СТОСУНКИ та СПОРТ.

Зокрема, у фрагменті дебатів з обговорення проблем освітньої сфери комунікант використовує кілька метафоричних асоціацій та оцінно-емоційних лексичних одиниць для оцінки ступеню існування проблеми, яка зачіпає інтереси широких верств населення, а саме питання харчування дітей у навчальних закладах середньої освіти:

Ms Harriet Harman (Peckham): *Once again, I thank the Spongiform Encephalopathy Advisory Committee for its work. It appears that the Secretary of State has learned no lessons from last week, when I said that public confidence was hanging by a thread. Now, public confidence has collapsed. Why did he not recognise that public confidence was draining away? Even though he was advising that beef was safe, 10,000 schools had already taken it off the menu.*

Will the right hon. Gentleman admit that it is his Government's reckless disregard for public health and their dogma on deregulation that have swept us into this crisis--[Interruption.] (HC Deb 25 Mar 1996: Column 713)

У репліці адресанта експресивна метафорична репрезентація політики як освітнього процесу покликає виразити різко негативне ставлення до роботи провладної партії та уряду. При цьому використання такої метафори є навмисним, оскільки дебати відбуваються з питань реформування системи шкільної освіти у Сполученому

Королівстві. Так, ідіоматичний вираз *learn a lesson*, значення якого в the Cambridge Dictionary “*to understand something because of an unpleasant experience, esp. when this means you will not do it again*” [5], містить натяк на необхідність змінити свою діяльність із розвитку системи освіти після засвоєння попереднього негативного досвіду (*It appears that the Secretary of State has learned no lessons from last week*). В аналізованому фрагменті дебатів цей вираз вжито в заперечній формі, що вказує на нездатність Консервативної партії засвоїти уроки та вирішити проблеми. У пропозиційній структурі реципієнтного домену ПОЛІТИКА цей метафоричний вираз відповідає предикату способу дії в поєднанні з об’єктом. Руйнування іміджу провладної партії відбувається також за рахунок наступного ідіоматичного виразу *hang by a thread*, формування якого відбувається на основі запозичення мовного знаку *thread* із донорського домену РУКОДІЛЛЯ, у структурі пропозиції якого він виконує роль медіатива. Утворений фразеологічний вираз містить у своєму значенні негативний модус оцінки, попереджаючи про існування небезпеки (*if a serious situation hangs by a thread, it means that even a slight change can decide what will happen and that a bad result such as failure is likely* [5]), оскільки вираз «висіти на волосині» завжди асоційовано зі складною ситуацією та низькою вірогідністю її вирішення. У пропозиційній структурі реципієнтного домену ПОЛІТИКА цей вираз корелює із предикатом стану та є навмисно гіперболізованим для наголошення на існуючій небезпеці повної втрати довіри електорату до Консерваторів з причини їхньої бездіяльності. При цьому використана ідіома посилює значення попереднього сталого виразу *learn no lesson*, що слугує ефективності аргументації під час дебатів. Наступні метафоричні репрезентації також підкріплюють попередню думку. Так, асоціація руйнування довіри виборців із руйнуванням будівлі з причини відсутності будь-якого підтвердження можливості змін на краще передбачає негативну конотацію діяльності Консерваторів (*Now, public confidence has collapsed*). Лексема *collapse*, яка вживається в донорському домені БУДІВЛЯ у прямому значенні “*to fall down suddenly because of pressure or having no strength or support*” [5], при запозиченні до реципієнтного домену ПОЛІТИКА отримує контекстуальне метафоричне значення “*to disappoint, to ruin trust*”. Семантична роль цієї лексеми у пропозиційній структурі донорського домену відповідає предикату способу дії та стає предикатом стану

в межах реципієнтного домену. Останнє фразове дієслово *drain away* увиразнює репрезентацію рівня громадського довіри до уряду, оскільки його значення “*disappearing completely*” [5] несе в собі сему повного зникнення, що використовується на позначення ставлення народу до провладної партії, яка втрачає довіру електорату (*Why did he not recognise that public confidence was draining away?*). Необачність уряду у вирішенні виниклої проблеми позначена оцінно-емотивним прикметником *reckless* (*doing something dangerous and not worrying about the risks and the possible results* [5]), що містить у своєму значенні негативний модус оцінки завдяки вказівці на відсутність намагання врахувати можливі ризики та наслідки відсутності необхідних реформ, а також інтенсифікуючим дієсловом *sweep*, запозиченим із донорського домену РУХ, яке використовується в реципієнтному домені ПОЛІТИКА у контекстуальному метафоричному значенні “*to move quickly and powerfully into trouble*”. Цим дієсловом комунікант демонструє швидкість спрямування країни в бік соціальної кризи та є відповідником предиката способу дії у пропозиційних структурах обох доменів.

Порівняння політичної діяльності з освітнім процесом є частотним під час проведення британських парламентських дебатів. Так, під час дебатів, присвячених впровадженню новітніх інформаційних технологій, комунікант фокусує увагу на деяких недоліках, які асоціюються із помилками, які потрібно гарантовано засвоїти для їхнього уникнення в майбутньому (*to ensure that the mistakes in that process are learned*):

Mr Alistair Carmichael (Orkney and Shetland) (LD): *I welcome the inclusion of “Digital” in the Department’s title. However, despite that bold and innovative step, the availability of superfast broadband in Orkney and Shetland remains disappointingly low. I suspect that the roots of the problem lie in how the contract was tendered under the Broadband Delivery UK system, so will the Minister work with the Scottish Government to ensure that the mistakes in that process are learned? (HC Deb 04 July 2017: Column 1048)*

Сполука *mistakes are learned*, запозичена із донорського домену ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС, має в межах пропозиційної структури реципієнтного домену ПОЛІТИКА семантичну роль предиката дії та фактитиву. Такий вираз покликаний підкріпити критичні зауваження щодо роботи урядовців завдяки демонстрації помилок у їхній роботі. Для посилення виразності свого виступу учасник дебатів залучає й інші метафоричні репрезента-

ції політики як шляху та рослини. Для асоціації політики із шляхом використана найбільш розповсюджена в парламентських дебатах лексема *step*, що отримує позитивну конотацію завдяки прикметникам *bold* та *innovative*, які характеризують дії уряду як сміливі та новаторські (*bold and innovative step*). Залучення знаку *root* із донорського домену РОСЛИНА підкріплює думку про існування певних проблем при впровадженні нових технологій. Відповідно, «коріння», тобто сутність проблеми, полягає в недосконалості підписаних контрактів та договорів (*the roots of the problem lie in how the contract was tendered under the Broadband Delivery UK system*). На відміну від донорського домену РОСЛИНА, де ця лексична одиниця корелює із суб’єктом, у межах пропозиційної структури реципієнтного домену ця лексема є відповідником каузанта – агенса, що є носієм дії та визначає її наслідок.

Під час обговорення проблем внутрішньої політики увага партнерів по комунікації заго-строється навколо питання удосконалення харчової промисловості, недоліки якої зачіпають інтереси споживачів та виробників:

Ms Harman: *Will the right hon. Gentleman admit that the roots of this crisis lie in his Government’s repeated failure to take prompt and effective action to protect our food? Instead, deregulation dogma fuelled by complacency has caused a nightmare scenario for consumers and farmers alike (HC Deb 25 Mar 1996: Column 725).*

Для представлення існуючого кризового стану речей у харчовій промисловості під час дебатів задіяні кілька метафоричних репрезентацій: політика як рослина, вогонь та виконавське мистецтво. Так, сутність існуючої проблеми прирівнюється до коріння рослини (*the roots of this crisis lie in his Government’s repeated failure to take prompt and effective action*), відповідно коріння кризи лежить в постійній неспроможності урядовцями прийняти міри для захисту якості продуктів харчування. Лексема *root*, перше значення якої відноситься до рослин, які пускають коріння: “*the part of a plant that grows down into the earth to get water and food and holds the plant firm in the ground*” [5], корелює із суб’єктом у пропозиційній структурі донорського домену РОСЛИНА. При залученні до реципієнтного домену ПОЛІТИКА ця лексема отримує метафоричне значення “*the cause or origin of something bad*” [14] і трансформується в елементив як різновид суб’єкту, діяч-неістота, активний носій дії в пропозиції цього домену. У своєму фігуративному значенні,

на відміну від прямого значення із позитивною конотацією, вона несе негативний модус оцінки. Другою метафоричною одиницею в репліці комуніканта є метафора політичних дій як вогню. Усі дерегулятивні процеси, які ще й посилюються, тобто «розпалюються» самовдоволенням політиків, виражається лексемою *fuel* (*cause to increase or make stronger* [5]), яка відповідає каузативному предикату у пропозиційній структурі донорського домену ВОГОНЬ та реципієнтного домену ПОЛІТИКА. Третьою метафоричною моделлю в цьому фрагменті промови члена британського парламенту є ПОЛІТИКА як ВИКОНАВСЬКЕ МИСТЕЦТВО. Відповідно, непрофесійна політична діяльність Консерваторів призводить до негативного сценарію розвитку подій. Соціальна ситуація представлена мовним знаком *scenario* у значенні “*a written outline of a film, novel, or stage work giving details of the plot and individual scenes*” [14]. Цей мовний знак у пропозиції донорського домену ПОЛІТИКА корелює з термом медіативу, але при запозиченні до реципієнтного домену ПОЛІТИКА отримує нове контекстуально обумовлене значення “*a set of certain events and aftereffects*” [14] і стає відповідником результату в пропозиції цього домену. Інтенсифікація негативної конотації цього мовного знаку відбувається за рахунок лексичної одиниці *nightmare* із видового донорського домену ФІЗІОЛОГІЧНІ СТАНИ ЛЮДИНИ, де її значення “*a very upsetting or frightening dream*” [5] має посилено негативний відтінок значення, який зберігається також при перенесенні до сфери політики (*a nightmare scenario for consumers and farmers alike*). При цьому значення цього іменника контекстуально модифікується: “*an extremely unpleasant event or experience or possible event or experience*” [5].

Концепт СОЦІАЛЬНА СФЕРА СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА передбачає також дебати з усунення існуючих недоліків пенітенціарної системи, під час яких учасники вживають різні метафоричні репрезентації, як-от метафора політики як вогню:

Mr. Alton: *I congratulate the Minister on her assiduousness in visiting so many prisons – [HON. MEMBERS: «All of them.»] – in visiting all prisons, but does she agree that the level of recidivism among prisoners who continue to be addicted to drugs when they leave prison remains a major factor in fuelling the link between criminality and the taking of drugs?* (HC Deb 19 Mar 1997: Column 1023)

Бездіяльність британських політиків зі зменшення рівня рецидивізму та ліквідації вживання

наркотиків серед ув’язнених посилює, тобто «підливає масло» у взаємозв’язок між рівнем криміногенної ситуації в країні та наркотичною залежністю. Донорський домен ВОГОНЬ постачає до реципієнтного домену ПОЛІТИКА знак *fuel*, який змінює пряме значення “*to supply a system with a substance that can be burned to provide heat or power*” [5] на метафоричне значення “*to increase or make stronger*” і відповідає каузативному предикату у пропозиційній структурі обох доменів.

Метафорична модель ПОЛІТИКА як ОДЯГ у політичному дискурсі парламентських дебатів у Сполученому Королівстві пов’язана із обговоренням дій Офіційного уряду у сфері спорту, культури та фінансів. Така модель зумовлена асоціацією між адаптуванням політичної діяльності урядовцями до намагання підлаштувати одяг кравцем відповідно до фігури кожного клієнта:

Joan Ryan (Enfield North) (Lab): *Will the Minister join me in congratulating the England team who took part in the women’s rugby world cup in Ireland over the summer? I watched them play and they were magnificent. The organisation Sports Coach UK has said that one reason for lower participation rates in physical activity among black, Asian and minority ethnic women and girls, and women and girls in general, is that women are under-represented in coaching. What further steps are the Government prepared to take to provide tailored and targeted support to help to develop women coaches from BAME communities?* (HC Deb 21 September 2017: Column 951)

Мовний знак *tailored* у прямому значенні використовується на позначення характеристики певного пошитого одягу “*about a piece of clothing that is shaped to fit a person’s body closely*” [5] і корелює з рівнем якості у пропозиційній структурі донорського домену ПОЛІТИКА. При переході до реципієнтного домену ПОЛІТИКА ця лексема отримує метафоричне значення “*made or changed especially to be suitable for a particular situation or purpose*” [5] та її роль у пропозиції реципієнтного домену співпадає з роллю в донорському домені. В аналізованому фрагменті дебатів наявна ще одна метафорична репрезентація політики як спорту. При інтеграції донорського домену СПОРТ та реципієнтного домену ПОЛІТИКА дії британських урядовців прирівнюються до стрільби по мішеням (*targeted support*). Зокрема, до реципієнтного домену ПОЛІТИКА залучені знаки на позначення намічання мішені, тобто впровадження необхідної допомоги, яка є націленою на вирішення проблеми гендерної

дискримінації в спортивній сфері, що є невіршеною, спричинює критичні напади опозиції та призводить до зниження рейтингу провладної партії серед електорату. Так, комунікант наголошує на необхідності обрати та запропонувати цілеспрямовану підтримку для допомоги жінкам-тренерам. Мовний знак *targeted*, який отримує метафоричне значення “*directed, focused on solving some issues*”, відповідає рівню якості в пропозиційній структурі реципієнтного домену ПОЛІТИКА.

Аналогія між політикою та фінансовою сферою зазвичай пов’язана з піклуванням та захистом інтересів виборців. Під час парламентських дебатів, присвячених проблемам фінансування правоохоронних органів, у репліці адресанта прослідковується влучна метафорична репрезентація політики як одягу:

Instead of paying for glitzy advertising, is it not time that we put money into people’s pockets to give them a reasonable return for being a special constable and working for their community? A better recruitment drive would be to spend less on advertising and to put a bit of money in a special constable’s pocket (HC Deb 20 Mar 1997: Column 1065).

Так, метафоричний вираз *put money into people’s pockets* в аналізованому фрагменті дебатів є гіперболізованим, його використання комунікант намагається буквально «покласти гроші в кишені людей», тобто ввести законодавчий акт для регулювання спеціальних виплат для співробітників служби з охорони громадського порядку (*we put money into people’s pockets to give them a reasonable return for being a special constable and working for their community*). Цей метафоричний вираз відповідає кільком ролям у пропозиційній структурі реципієнтного домену ПОЛІТИКА: інтенсифікуючий предикат для посилення ознаки дії, медіатив як аналог непрямого засобу дії та ілатив як значення проникнення куди-небудь. Саме у кишені виборців й хоче проникнути учасник дебатів, щоб підвищити їхній дохід та завоювати їхню прихильність. Використання у цьому фрагменті дебатів метафоричної моделі ПОЛІТИКА як МАШИНА викликає асоціацію між управлінням транспортним засобом і стимулом, рушійною силою для покращення існуючої ситуації з переадресації грошових потоків, спрямованих на рекламування, в кишені майбутніх поліцейських. Лексема *drive* у донорському домені МАШИНА використовується у прямому значенні “*the direction and speed of a motor vehicle*” [14] і відповідає ролі суб’єкта дії, отримуючи нову роль елемента як активного носія дії в пропо-

зиційній структурі реципієнтного домену ПОЛІТИКА та нове метафоричне значення “*energy or determination to achieve something, urge or push towards something*” [5]. Ця метафора також інтенсифікує значення репліки адресанта.

Процес прискорення введення нового законопроекту аналогізується зі збільшенням швидкості машини:

Mr. Hughes: *Does my right hon. and learned Friend agree that the speeding up of the criminal justice system that will flow from his review paper will be warmly welcomed by the public, and that they will not be taken in by Opposition Members who side with all the vested interests that simply do not want to speed up criminal justice? Will not people conclude that it is the Home Secretary who is interested in speeding up criminal justice and that Labour wants only to sound as if it wants to speed it up?* (HC Deb 20 March 1997: Column 1068)

Фразове дієслово *speed up* в донорському домені МАШИНА означає “*to increase in speed, especially in a car’s rate of working*” [14] та отримує нове контекстуальне значення “*to push forward and quicken the implementation of some laws*” у політичній сфері. Цей мовний знак корелює з каузативом як предикатом зі значенням спричинення прискорення дії у структурі пропозиції реципієнтного домену ПОЛІТИКА.

Підтримка та захист членами парламенту законопроектів, виборчих округів та окремих виборців аналогізується з родинними стосунками:

Mr. Maclean: *That shows that the hon. Gentleman is not in touch with the special constabulary, whose cause he claims to espouse. Every time we ask special constables whether they want any form of payment, reward or bounty for what they do, the answer is an almost unanimous no. That view was expressed when we carried out an exercise to boost all aspects of the training and recruitment of special constables last year* (HC Deb 20 Mar 1997: Column 1075).

Так, під час обговорення внутрішньополітичних проблем у країні метафоризація базується на залученні мовного знаку *espouse* до політичної сфери. Це дієслово вживається у своєму початковому архаїчному значенні на позначення процесу одруження (*to marry* [14]), проте сучасне метафоричне значення цього слова пов’язане із прийняттям, підтримкою (*adopt or support* [5]). У донорському домені РОДИННІ СТОСУНКИ цей мовний знак є корелятом предикату зміни стану у пропозиційній структурі цього домену та трансформується в реципієнтному домені ПОЛІТИКА у предикат дії.

Метафорична модель ПОЛІТИКА як СПОРТ у політичному дискурсі парламентських дебатів також представлена аналогією між командою гравців та політичною партією:

Mr Speaker: My thanks to the House of Commons Commission for its support in this enterprise and to all those in the House team who have worked on it to such outstanding effect (HC Deb 15 July 2015: Column 894).

Так, приміром, футбол є командною грою, так само як і політика. Політики об'єднуються в одну політичну команду – партію та вирішують нагальні проблеми соціальної сфери. Мовний знак *team*, що у спортивній лексиці позначає “*a group of players forming one side in a competitive game or sport*” [5], отримує модифіковане значення у сфері політики “*two or more people working together*” [5] та є корелятом суб'єкту дії в пропозиційних структурах донорського та реципієнтного доменів.

Висновки і пропозиції. У підсумку зазначимо, що продуктивність застосування метафоричних моделей під час парламентської комунікації безпосередньо залежить від тематики дебатів. Зокрема, обговорення ключових питань соціальної сфери передбачають залучення як базових для політичного дискурсу метафоричних репрезентацій, так і ситуативних метафор, які влучно та точно передають думки комунікантів щодо гостроактуальних питань та невіршених проблем у житті країни, допомагаючи закріпити певний імідж політичних агентів від коаліційних та опозиційних сил. Перспективи подальших досліджень убачаємо у детальному вивченні інших метафоричних репрезентацій, які утворюють метафорично-асоціативну частину при вербальному розгортанні базових концептів політичного дискурсу британських парламентських дебатів.

Список літератури:

1. Демьянков В. З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего похода. Вопросы языкознания. 1994. № 4. С. 17–33.
2. П'єсху О. І. Парламентські дебати Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії в когнітивно-дискурсивній парадигмі: монографія. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю.А., 2018. 388 с.
3. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики: монографія. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 332 с.
4. Радзівєвська Т. В. Здоров'я в світі людини: цінність vs. ресурс (на матеріалі української художньої прози). Мова. Людина. Світ: зб. наук. ст. Київ: ВЦ КНЛУ, 2006. С. 163–170.
5. Cambridge Dictionaries Online. URL: <http://dictionary.cambridge.org/>
6. Chilton P., Schäffner C. Discourse and Politics // Discourse as Social Interaction. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. Vol. 2. / ed. T. A. van Dijk. London: SAGE, 1997. P. 206–230.
7. Dijk T. van. Discourse and power. Houndsmills, UK: Palgrave, 2008. 324 p.
8. Dijk T. van. Note on epistemic discourse analysis. British Journal of Social Psychology. Volume 51, 2012. P. 478–485.
9. Hahn D. F. Political Communication: Rhetoric, Government, and Citizens / 2nd ed. New York: State College, Strata, 2003. 289 p.
10. He Z. Mass Media and Tiananmen Square. New York, 1996. 245 p.
11. He Z. Working with a dying ideology: Dissonance and its reduction in Chinese journalism. Journalism Studies. 2000. Vol. 1. 599–616.
12. Ito Y. Climate of opinion, kuuki, and democracy. Communication yearbook. 1996. Vol. 26, Mahwah, NJ: Erlbaum P. 266–269.
13. Macmillan Dictionary. URL: <https://www.macmillandictionary.com/>
14. Oxford Dictionaries. URL: <http://oxforddictionaries.com/>

Pietsukh O. I. CONCEPT THE UK SOCIAL SPHERE: PRODUCTIVE METAPHORICAL MODELS

This article concentrates on the studying of several basic metaphorical representations' verbal realization in the political discourse of the British parliamentary debates. These situational metaphors of education, movement, plant, fire, physiological states, car, family relations, clothes, sport, performing arts, needlework etc. form the propositional structure of the concept THE UK SOCIAL SPHERE. Such metaphorical models reflect the key events and phenomena of the societal life in the UK. The analysis determines cognitive background and extralinguistic factors influencing the usage of metaphoric models in the British parliamentary debates that stimulate public attention and promote communicants dominance in the discussions in the House of Commons. Such debates represent the events and phenomena regardless the party that gains majority in the UK parliament. In general political sphere is characterized by high metaphoricity that gives more significance to the information represented by the communicants of the parliamentary debates in the UK and intensifies

its importance in making further decisions by the MPs. This paper deals with the peculiarities of source domains and the target domain POLITICS integration in the UK parliamentary debates. Source domains provide the target domain POLITICS with productive language signs that form the basis of metaphorical representations. The language means involved in the creation of the new associations are evaluative, emotive and expressive lexemes as well as phraseological units for intensifying the meaning of the provided speeches in the UK parliament and for stipulating the formation of highly positive self-image and deeply negative image of political opponents in the debates procedures. This research also deals with the extralinguistic factors that include the events and phenomena related to the political, economic and social spheres of the British society. The paper analyses the Hansards of the UK parliamentary debates. Such debates represent the events and phenomena of the post – Thatcher period.

Key words: *metaphor, political discourse, parliamentary debates, discourse concept, source domain, target domain, metaphorical meaning.*

Черненко О. В.

Київський національний лінгвістичний університет

ІНТРАПЕРСОНАЛЬНИЙ КОНФЛІКТ У СУЧАСНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТА КІНОДИСКУРСІ: СЕМІОТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті запропоновано результати лінгвосеміотичного дослідження інтраперсонального екзистенційного конфлікту у сучасному художньому та кінодискурсах. Висвітлено сучасну тенденцію філологічних та соціально-гуманітарних студій до залучення інструментарію семіотики у процес комплексного аналізу твору мистецтва як художньої моделі дійсності.

Мета статті полягає у теоретичному і практичному обґрунтуванні лінгвосеміотичної специфіки розгортання інтраперсонального екзистенційного конфлікту в англomовному художньому та кінодискурсах та побудови семіотичної комунікативної моделі для його аналізу та інтерпретації. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань як обґрунтування знакової природи комунікативних систем синтетичного рівня, що містять конфлікт, розкриття художнього потенціалу інтраперсонального конфлікту, його роль і місце у просторі художнього та кіно дискурсу а також структурально-семіотичне пояснення феномену екзистенційного конфлікту у мистецькому творі та засоби його втілення та репрезентації у сучасному художньому та кінодискурсах.

Методологію дослідження складають загальнонаукові теоретичні методи аналізу, синтезу, пояснення, узагальнення а також метод мультимодального та лінгвосеміотичного аналізу для визначення компонентів семіозису інтраперсонального екзистенційного конфлікту у художньому та кінодискурсі.

Результати дослідження полягають у побудові інтегральної семіотичної моделі дослідження екзистенційного конфлікту у сучасному художньому та кінодискурсі, яка передбачає наявність статичної та динамічної складової у її структурі у загальній площині форма/ зміст. Унаслідок різнобічного вивчення семіотичного потенціалу художніх та кінематографічних засобів було розкрито особливості сигніфікації та роль знаку як динамічної мовленнєвої сутності у процесі семіозису екзистенційного конфлікту у художньому та кінодискурсі. Статика та динаміка реалізації семіотичної моделі мистецького твору як засобу художньої репрезентації дійсності, що містить конфлікт, охоплює характеристику семіотичних констант часoprостору, психологічного та знаково-семіотичного простору та глибинні та поверхневі рівні семіотичного прочитання твору, на яких відбувається декодування когнітивних, поведінкових та емоційних аспектів екзистенційного конфлікту.

Ключові слова: *семіозис, екзистенційний конфлікт, мультимодальність, семіотична модель, художній дискурс, кінодискурс.*

Постановка проблеми. Епоха суспільних трансформацій, змін та потрясінь характеризується загостренням суспільно значущої проблематики, зокрема питання цінності життя людини та її свобод як екзистенційної форми буття. Формування постмодернізму як нової культурної реальності, що вирізняється іронічним осмисленням дійсності, культурною опосередкованістю, мистецькою діяльністю поза абстракцією, потребою оживити мистецтво через конфлікт, щирість, емоцію, сприяло явищу взаємопроникнення видів і жанрів мистецтва та їх репрезентації у комунікативних системах синтетичного рівня [2; 3; 22; 32].

Людському спілкуванню притаманна семіотичність як опосередкований шлях передачі

інформації, моделювання будь-якої дійсності, що не є її дублікатом, але створює можливості для множинних інтерпретацій та реінтерпретацій, тим самим неодмінно набуваючи знакового характеру. Художні форми комунікації, які не створюються у відриві від соціокультурного контексту, являють собою, за визначенням Ю. Лотмана «вторинні моделюючі системи» [11, с. 345], як особливий різновид знакових систем, призначених створювати художні моделі дійсності. У зазначеному контексті важливості набуває не лише питання знаковості і знакових систем, які опановує людина протягом свого життя, але й семіотичних кодів як певної системи правил та обмежень, усталених у свідомості автора та інтерпретатора, що забез-

печує вибудовування спільних або близьких для обох сторін знакового процесу, семіозису, смислів та асоціацій [14, с. 225–226], певна сітка, яку інтерпретатор накладає на явище модельованої дійсності з метою здобуття інформації [5, с. 243].

Дослідження художніх форм конфліктної комунікації у їх поєднанні становить особливий інтерес для семіотики, оскільки семіотика, лінгвосеміотика, теорія дискурсу та мультимодальності пропонують апарат для аналізу комунікації, що проходить одразу по декільком каналам або модусам [10]. Слід зауважити, що між дійсністю та її змодельованим описом утворюється певна щілина або люфт, якість та розмір якої залежить від обраного каналу комунікації чи навіть при їх поєднання, що дає змогу говорити про «закон семіотичного надлишку» [4, с. 123; 15, с. 48]. Знак при цьому виступає і засобом, і посередником для моделювання у процесі семіозису як динамічного процесу, дії знаку у межах семіотичного трикутника «знак/об'єкт/інтерпретанта», спираючись на потребу знаку «репрезентувати щось інше, аніж себе» [4, с. 84]. Отже, у тріадичній моделі «дійсність – семіотика дійсності – художня репрезентація» процес осмислення художнього твору, у якому присутній конфлікт, відбувається завдяки коду та інтерпретатору, що уможливує розуміння та інтерпретацію об'єктивно-суб'єктивної структури твору а також його багаторазове прочитання, і якщо у вербальному художньому дискурсі використовуються готові знаки, то у візуальному тексті, яким послуговується кінодискурс, ці знаки необхідно попередньо створити. Таким чином, художнє моделювання дійсності не лише розширює простір можливого та корелює відносини з дійсністю, але й реалізує структурально-семіотичне пояснення феномену породження твору мистецтва і його буття в цілому [17, с. 342].

Конфлікт є невід'ємною частиною художнього твору як способу моделювання дійсності, самого людського буття, «мотиваційного і причинно-наслідкового пояснення подієвого ланцюга через протиставні відношення між носіями протилежних ідей» [2, с. 19]. Якщо порівнювати будь-який мистецький дискурс з людським організмом, то по уважному та вдумливому «прочитанню» виявимо, що конфлікт відчувається в усіх, «аж до найменших, кровоносних судинах живого художнього організму твору, переважно драми» [18; 23]. У драматургії, кіномистецтві, літературі конфлікт є ядром проблемно-тематичного рівня, на якому відбувається сюжетна реалізація теми розгортання конфлікту як взаємодії персонажів між

собою, характерів та обставин тощо [2, с. 30]. Іншими словами, він є обов'язковим компонентом драматичного твору, який знаходиться у зв'язках з іншими елементами художнього твору (характер, сюжет, ідейний зміст, стиль тощо), оскільки на конфлікті будується сюжетна лінія твору і саме завдяки конфлікту сюжетна лінія рухається вперед та набуває значення і смислоінтерпретацій. Семіотика інтраперсонального конфлікту у художньому та кінодискурсах базується на поєднанні вербального, невербального та кінематографічного семіотичного ресурсу та репрезентується за допомогою інтегративної семіотичної моделі його дослідження та аналізу.

Аналіз досліджень. Конфлікт неодноразово й успішно потрапляв у фокус наукових розвідок з позицій різноманітних галузей людського знання. У пошуках метаметоду його дослідження та врегулювання здійснювались ґрунтовні дослідження конфлікту як універсального феномену з точки зору психології, філософії, соціології, лінгвістики тощо. Більше того, об'єднавчою платформою для спільних зусиль науковців у питанні різнобічного вивчення конфлікту виступила конфліктологія та лінгвоконфліктологія, як галузь, що виникла у 80-х роках минулого століття про конфлікти, їх генезу, розвиток, особливості протікання та врегулювання, вивчення конфлікту насамперед як соціального явища [6, с. 35]. Сучасний інструментарій лінгвосеміотичних методів дослідження дозволяє сформувати та репрезентувати алгоритм дослідження конфліктної комунікації зокрема, у художньому дискурсі [2; 10; 16; 19; 27], у медійному дискурсі [7; 13; 28], політичному [15; 29], кінодискурсі [3; 10; 20], з позицій корпусної лінгвістики [21], когнітології [29] та ін. Комплексного дослідження різних типів конфліктів, зокрема й екзистенційного, із застосуванням інструментарію теорії мультимодальності, дискурсології, семіотики здійснено не було, що і формує питання актуальності даного дослідження у спектрі поєднання вербального, невербального, кінематографічного семіотичних ресурсів породження, функціонування та інтерпретації конфліктної комунікації у художньому та кінематографічному дискурсах.

Мета статті полягає у теоретичному і практичному обґрунтуванні лінгвосеміотичної специфіки розгортання інтраперсонального екзистенційного конфлікту в англomовному художньому та кінодискурсах та побудови семіотичної комунікативної моделі для його аналізу та інтерпретації. Досягнення поставленої мети передбачає

виконання таких завдань: 1) обґрунтувати знакову природу комунікативних систем синтетичного рівня, що містять конфлікт; 2) розкрити художній потенціал інтраперсонального екзистенційного конфлікту, його роль і місце у тканині художнього та кіно дискурсу; 3) надати структурально-семіотичне пояснення феномену екзистенційного конфлікту у мистецькому творі; 4) висвітлити роль мультимодального семіотичного ресурсу у дослідженні художнього та кінодискурсу; 5) запропонувати інтегральну семіотичну модель дослідження екзистенційного конфлікту у сучасному художньому та кінодискурсі.

Виклад основного матеріалу. У художньому та кінодискурсі конфлікт репрезентується різнорівневими вербальними, невербальними, графічними, візуальними, аудіальними та ін. засобами у залежності від площини реалізації двох основних типів конфліктів: зовнішнього (інтерперсонального) та внутрішнього (інтраперсонального) видів. Художній дискурс як «розумово-комунікативна взаємодія автора та потенційного читача, що відбувається у певному історичному та соціокультурному контексті та ґрунтується на індивідуально-авторській концептосфері як сумі світоглядних орієнтирів» [16, с. 54], матеріалізує конфлікт у тканині художнього твору, де мовлення персонажів, утілене автором, являє собою вторинно-комунікативну діяльність. Відповідно, зони, або площини реалізації інтраперсональних та інтерперсональних конфліктів, які у сукупності утворюють органічну сюжетну лінію твору, різні. Якщо інтерперсональні конфлікти розміщуються у так званій «персонажній зоні» реалізації вторинної (персонажної) наративної стратегії, то інтраперсональні – у «авторській» зоні первинної наративної стратегії [16, с. 55].

Питання класифікації вищезазначених видів конфліктів розглядаються у залежності від виокремлення певних критеріїв, за якими як інтертак і інтраперсональні конфлікти відносять до певних груп. Наприклад, беручи до уваги критерій літературного роду, конфлікти поділяються на епічні, драматичні, ліричні; виходячи з літературних видів – комічні, трагічні, тощо. У рамках досліджуваних нами епічних жанрів художнього дискурсу (соціально-побутовий, графічний, соціально-психологічний, постмодерний роман, оповідання, повість) основні типи конфліктів виокремлюються традиційно за ознакою «рівень протистояння» та поділяються на такі типи: «Людина проти Себе» (Man /Person vs Self), «Людина проти Людини» (Man vs Man), «Людина

проти Суспільства» (Man vs Society), «Людина проти Природи» (Man vs Nature), «Людина проти Технології/Машини» (Man vs Technology/Machine), «Людина проти Бога/Доли/Неминучості/Надприродного» (Man vs Supernatural/God/Fate/Destiny), та ін. [31, с. 234].

Зважаючи на ознаку «рівень реалізації конфлікту» (внутрішньоособистісний, міжособистісний, міжгруповий тощо) ці конфлікти розміщуються у дискурсній зоні наратора або персонажа, між якими розташована і проміжна зона, де конфлікти реалізуються за змішаним типом, як засобами художніх персонажів, вербальними та невербальними одиницями конфлікту так і засобами автора, що містяться у лірично-фабульній частині художнього твору. Тобто, якщо конфлікт за типом «Людина проти Людини» (Man vs Man) автор розміщує у зоні персонажу, а конфлікти за типом «Людина проти Себе» (Man /Person vs Self), «Людина проти Бога/Доли/Неминучості/Надприродного» (Man vs Supernatural/God/Fate/Destiny) – у зоні наратора, то решта вищезазначених типів може бути реалізована у так званій проміжній зоні дисгармонізаційної площини художнього дискурсу [19, с. 203].

Об'єднавчою ознакою внутрішнього і зовнішнього конфлікту у літературі, драматургії, кіномистецтві є тематична ознака «сфера прояву» конфлікту, де, відповідно, розрізняють художнє моделювання таких типів конфлікту як політичний, соціальний, національний, релігійний, економічний, ідейний, побутовий, сімейний, філософський, екзистенційний, морально-етичний, духовний (між розумом і почуттям, дружбою і істиною, бажанням і обов'язком та ін.) тощо. Різноманітність та різнорівневість сфер прояву внутрішніх та зовнішніх конфліктів у суспільному бутті підтверджує постулат філософів-екзистенціалістів про неспівмірність філософських категорій екзистенції/есенції, що передбачає драматичність людського існування а також проблеми вибору і свободи як потенційного переживання кризи та конфліктів [12]. Отже, саме існування вимірів екзистенції, есенції, свободи вибору, страху (Frygt/Angest) передбачає існування конфлікту як рушійної сили поступу людства [25; 30]. Більше того, в умовах динамічних, глобальних, особистісних, ціннісно-культурних, ціннісно-смыслових змін одночасне перебування людини на різних рівнях соціуму від макрорівня (індивідуальні характеристики, сім'я, друзі, школа, церква і т.ін.) до макрорівня (соціоекономічний статус, культура, освіта, законодавча система, ідеологія тощо) від-

бувається переплетіння конфліктів з різних «сфер прояву» людського буття, що, відповідно, закладає підґрунтя для такого складного і багатокомпонентного явища як інтраперсональний (внутрішній) конфлікт, який має екзистенційне підґрунтя.

Отже, екзистенційний конфлікт, або екзистенційна криза належить до внутрішнього типу конфліктів, формою прояву яких є екзистенційно-конфліктні стани особистості, зумовлені гранично складними конфліктними світоглядними викликами життя (сенса життя, особиста ідентичність, відчуженість, смерть і т.д.), які важко рефлексуються людиною, складно піддаються саморегуляції та мають емоційно-конфліктний характер [31, с. 247]. До емоційних компонентів прояву екзистенційно-конфліктних станів належать емоційний біль, відчай, тривога, самотність та ін. Когнітивний компонент екзистенційного конфлікту містить проблему втрати персонально-ціннісних орієнтирів, безглуздості існування, власної смертності. Поведінковий аспект екзистенційної кризи часто виражається в антисоціальній поведінці, залежностях, компульсивних проявах. Нестабільні соціальні умови, глобальні кризи та невизначеність слугують підґрунтям для появи та загострення екзистенційно-конфліктних станів особистості, в основі яких лежать глибокі та складно вирішувані внутрішні конфлікти особи, що виникають «у результаті зустрічі суб'єкта з такими важко збагненими дійсностями людського буття, як сенс існування людини, трагізм кінцівки людського життя, відчуженість, самотність, розлучення, надія, переживання любові і щастя, самореалізації, доленосного рішення та ін.» [9, с. 80].

Проблема екзистенційних конфліктів особистості традиційно досліджувалась у рамках синтезу філософії, соціології, психології та конфліктології. Завдяки працям таких видатних вчених як Е. Гуссерль, М. Гайдеггер, С. К'еркегор, К. Ясперс, А. Маслоу, Р. Мея, Е. Фромма та ін. було сформовано екзистенційно-гуманістичну парадигму досліджень, яка ґрунтується на глибинно-сміслових, світоглядних переживаннях суб'єкта, які мають емоційно-конфліктний характер [9, с. 82]. Міждисциплінарний аспект вивчення екзистенційних конфліктів представлений також екзистенційно-феноменологічним напрямом як синергії гуманістичної психології, філософії, лінгвістики, соціокультурології, семіотики, де пріоритетом у дослідженні екзистенційних криз є глибинне прочитання екзистенційної тривожності особистості та проблема пошуку психологічних детермі-

нант подолання екзистенційно-конфліктних станів [9; 12; 24].

У пошуках метаметоду дослідження різних форм комунікації та її складових, зокрема й конфліктної особливу увагу приділяємо лінгвoseміотичному аналізу як такому, що відкриває нові можливості також для виявлення латентних, амбівалентних смислів та співвіднесення цих відкриттів з широким соціокультурним контекстом, що, безумовно, є важливим у вивченні таких семіотично ускладнених форм комунікації як художній і кінодискурс. Згідно з визначенням твору мистецтва як художньої моделі дійсності, «вторинної моделюючої системи», що є відправною точкою структурально-семіотичної концепції Ю. Лотмана вирізняють декілька рівнів гнучкого моделювання літературного твору, зокрема, аналітичний, теоретичний, інтерпретаційний, семіотико-культурологічний [11, с. 255]. Семіотико-культурологічна модель як інтертекстуальна інтерпретація знаковості художнього твору [17, с. 342] набуває широкої популярності у процесі дослідження творів мистецтва саме завдяки можливості розкодування та інтерпретації складного процесу перцепції та взаємозв'язків між знаком та реципієнтом. Адже знак як об'єкт лінгвoseміотичного дослідження, який, крім предметного та смислового значення має також експресивне значення (емоції, почуття, настрої), може бути репрезентований на рівні парадигматичного та синтагматичного аналізів, немислимий поза соціокультурним контекстом та процесом інтерпретації, та, відповідно, семіотичного коду як певної «сітки, яку інтерпретатор накладає на явище дійсності з метою здобуття інформації [5, с. 243]. Окрім цього, сучасна процедура аналізу семіотичної моделі будь-якого мистецького твору передбачає наявність семіотичних складових, що поділяються на константні (часовий, психологічний, символічний простір) та перехідні (мінливий знаковий простір) [17, с. 342] а також спирається на аналіз поверхневих та глибинних рівнів семіотичного прочитання художнього твору (мімезис, семіозис, синтез) [27, с. 38]. Таким чином, застосування саме семіотичної моделі до «прочитання» та інтерпретації художнього твору як вторинної моделюючої системи, у якій фрагмент дійсності не лише віддзеркалюється, але й моделюється, породжується, функціонує і навіть прогностується відкриває широкі можливості для аналізу художнього та кінематографічного дискурсу, зокрема й такого, що містить конфлікт.

Художнє осмислення дійсності як у літературі, так і в драматургії відбувається через конфлікт.

Власне, конфлікт закладає імпліцитну основу символічного простору такого твору – дуалізм та протиставлення реального та ідеального, що, зрештою, уможливило побудову його гармонійного осягнення. Дослідники ролі художнього конфлікту у структурі художнього твору застерігають від спрощеного розуміння конфлікту як безпосереднього «дублікату» конфлікту життєвого, що зведений лише до гостроти персоніфікованих зіткнень, боротьби персонажів, аналогічної гостроті суспільних відносин у дійсності. Навіть у такому трактуванні він розуміється як відображення життєвих протиріч у більш широкому значенні, де не обійтись без розуміння філософської категорії екзистенції. Складність поставленої проблематики полягає також і в тому, що конфлікт «розчиняється в усіх елементах драми і віднаходиться лише в органічному зв'язку з ідеєю, характеристиками, сюжетом, жанром, стилем драми» [18, с. 79]. Іншими словами, конфлікт у творі є елементом і змісту і форми, а також виступає одним з основних складових твору нарівні з такими першоелементами драми як «дія» і «характер», а отже, може трактуватися як цілісна ідейно-художня категорія, яка не потребує занадто детального розмежування чи подрібнення. Адже саме завдяки конфлікту розкривається ідея твору, окреслюючи, таким чином, його функціональне призначення, яке, між іншим, відзначається досить широким спектром різноманітних функцій: моделюючої, гносеологічної, дидактичної, оцінної, естетичної, гедоністичної, катарсичної тощо [2, с. 22].

Інтраперсональний конфлікт у літературі та кіномистецтві характеризується глибиною емоційних вимірів, де важливу роль відіграє саме знакова природа вербального та невербального кодів маніфестації емоційно-чуттєвого досвіду, втілених у комунікації внутрішніх переживань. Відповідно, засоби спектру семіотичного інструментарію (ре) конструювання екзистенційно-конфліктних станів особистості відзначається розмаїттям та мультимодальністю [19]. Висвітлення екзистенційних криз притаманне таким літературним та кіножанрам як арт-хаус, нуар, соціально-психологічна драма, декаданс, філософська література, антиутопія, соціально-побутова драма, біографічний роман, психологічний роман, графічний роман тощо.

Якщо у художньому дискурсі літературно-семіотична модель аналізу художнього твору передбачає «накладання» сітки як фабулярного елемента для виокремлення подальших деталей семіотичного прочитання твору та є більш ста-

тичною, то прагмасеміотична модель комунікації у кінодискурсі відзначається більшою рухомістю і компонентністю, що вмщує опосередковану взаємодію колективного автора і реципієнта за допомогою вербального, невербального та кінематографічного ресурсів та є відкладеною у часі і просторі [10, с. 124]. Візуальні знаки кіномови (термін Р. Барта), на відміну від мовних знаків, мають недовільну та мотивовану природу, відповідно, можливості і закони інтерпретації, моделювання, логіка візуальних семіотичних систем відрізняється від логіки побудови художньої моделі літературного твору. Знак у кіно, що формується за допомогою освітлення, ракурсу кінокамери, кольору кадру, мізансцени, кольору кадру, гри акторів і т.д. є частиною коду, який складається з візуальної, аудіальної та текстової інформації. Оскільки означуване у кінодискурсі має мультимодальну природу, значення, відповідно, не є іманентним, а більше трансцендентно фільму, що уможливило виразне прочитання інтраперсональних екзистенційно-конфліктних станів героїв, його відносин з іншими, вчинків тощо. Так, Р. Барт виокремлює три рівні сенсу у кінотворі: 1) інформативний рівень, на якому відбувається процес прямого донесення повідомлення до глядача, що, власне робить цей рівень комунікативним; 2) символічний рівень значення, де вивчення символічного простору кіно дискурсу відбувається за допомогою культурологічного, історичного аналізу, драматургії, психоаналізу; 3) фільмічний рівень, рівень значення відкритого сенсу, який робить кінотвір незавершеною рефлексією для глядача [23, с. 70].

Глибина прочитання знаку у кінокадрі, так і в художньому дискурсі, залежить від культурно-ціннісних фонових та індивідуальних знань реципієнта твору, та, відповідно, спільної інтерпретанти (commind), необхідної для встановлення комунікативного процесу [22, с. 65]. Сам процес інтерпретації твору читачем/глядачем (reading upon the text) є діяльністю досить складною і вимогливою, яка базується на літературній, кінематографічній, мовній, інтелектуальній і т.д. компетенції читача. По суті, читач реконструює новий текст навколо своїх цінностей, щоб сформуванати та представити власну позицію як точку огляду світу та погляду на нього по-новому. Зазначимо, що процес семіотичного прочитання літературного твору співвідноситься з виокремленими Р. Бартом рівнями сенсу у кінотворі. Так, Н. Камрал (N. Kumral), характеризуючи процес семіотичного прочитання твору як комплексного підходу, що

складається з трьох послідовних фаз прочитання, виокремив стадію прочитання твору для вилучення напряму закладених у ньому сенсів (рівень мімезису, або природний домен), стадію сімео-зису як інтерпретаційний процес конструювання смислів читачем (культурний домен), і нарешті, стадію синтезу, де читач рухається від сказаного до несказаного, створюючи критично осмислений текст контраргументації, направлений на автора, і таке критично-орієнтоване прочитання твору він відносить до символічного домену як найвищого процесу означування та оцінки [27, с. 38]. При цьому *семіозис* автор визначає як тріадичний (знак/об'єкт/інтерпретанта) соціально-когнітивний динамічний процес, залежний від контексту та інтерпретатора [27, с. 32].

Виходячи з міркувань багаторівневості кіно-реальності, О. Кирилова при створенні релевантної семіотико-культурологічної інтерпретаційної моделі декадентського кінотвору, який часто слугує кінопростором для втілення екзистенційного конфлікту особистості, виділяє такі рівні аналізу як *морфологічний*, якому підпорядковані форма, структура і композиція кінотвору, *стилістичний*, де аналізується стиль як культуроспецифічний код, *ритмічний*, що досліджує лінійну єдність як організацію екранного простору у русі та композиційну побудову кадру, *інтертекстуальний*, що демонструє кінематографічні витоки кінотвору та його інтертекстуальний потенціал для подальшої кінотрадиції, *аудіальний* – музичний ряд та фоновий звуковий супровід, *тактильний*, що пов'язує ритмічний та антропологічний рівні, *монтажний* – монтажне членування фільмічного простору, а також *специфічно-антропологічний* та *нарративний* рівні [8, с. 18–20].

Як вже було зазначено, конфлікт, а особливо інтраперсональний екзистенційний конфлікт, відчувається присутнім в усіх кровоносних судинах драматичного твору, якщо порівнювати художній, мистецький твір з живим організмом. На антропологічному рівні це втілюється у підборі відповідної акторської фактури та художніх персонажів, на нарративному – у тактиці розповіді від першої особи (*first person limited narration technique*), на монтажному, де монтаж розглядається як провідний елемент створення знаку у кінодискурсі – втілюється у використанні техніки монтажу як художнього прийому як у кіно, так і в художньому дискурсі, і може містити як емоційний, так і раціональний елемент. Відповідно, на інших рівнях інтерпретаційної моделі як «сітки» готового мистецького твору, а також ста-

діях семіотичного прочитання такого твору знаходимо ознаки, елементи, складові, знаки і символи, які репрезентують конфлікт.

Алгоритм інтерпретації твору загалом і його конфліктної складової зокрема за допомогою аналізу семіотичної моделі передбачає послідовні етапи аналізу різних знакових систем (вербальні, невербальні, графічні, аудіальні, кінематографічні одиниці), які перетинаються і взаємодіють, а отже, не з'являються перед читачем/глядачем у певній усталеній послідовності чи в порядку їх виникнення, а ніби в дзеркальному відображенні довільно розташованих семіотичних констант.

Перше, з чим знайомиться реципієнт, це назва кіно або художнього твору, заголовки, як один з основних символів художнього коду, створеного автором ціною багатоступеневого творчого зусилля [17, с. 343], декодування якого потребує, відповідно, послідовного осмислення всіх стадій семіотичного прочитання художнього твору та вивчення законів індивідуальної авторської мови, якою до читача промовляє мультимодальний текст. Далі перед читачем/глядачем розкриваються окремі образи, створені автором завдяки можливостям художніх засобів з урахуванням специфіки функціонування кожного рівня твору, відповідного тому чи іншому типу знакових систем та логіці їх взаємодії. Відповідно, у процесі аналізу ці рівні розглядаються не у дзеркальній перспективі (фаза інтерпретації) в послідовності, яка відповідає зростанню рівня абстрактності твору (фаза критичного осмислення).

Інтерпретаційний механізм передбачає рух читача від найбільш абстрактного рівня художнього твору як моделі семіозису до найменш абстрактного, пов'язаного з онтологічними референтами мистецтва слова і кінематографу як різновиду знакової діяльності, що відбиває всю їх сукупність [1, с. 12]. Такими референтами є передовсім людина (її почуття, дії, емоції, переживання, настрої, події її життя) та світ (у його просторовому та часовому вимірі). Заключний етап фази інтерпретації включає також формування у читача/глядача цілісної картини світу, яка сприймається ним як певний знаковий аналог, «замісник реального світу, створений ним заради такого зіставлення» [17, с. 344].

Так, наприклад, назва роману відомої британської письменниці Поли Гоукінз (Paula Hawkins) «Дівчина у потягу» (*The Girl on the Train*), супроводжувана у друкованому варіанті візуальним іконічним зображенням розмитого вагону потягу слугує водночас і основним символом художнього

авторського коду; процес сигніфікації на інтерпретаційній фазі семіотичного прочитання твору визначає потяг не як символ руху, а скоріше, як символ непевності, метань, неможливості вирватися із «зачарованого кола» екзистенційної кризи, у якій опинилася головна героїня роману, Рейчел. Візуальний образ розмитого потягу набуває конотативного значення притаєної небезпеки, тут авторка використовує кінематографічний метод саспенсу, інструменту драматургії для руху сюжету, що створює атмосферу тривожного очікування, передчуття жахливого.

Семіотичний простір твору, семіосферу (термін Ю. Лотмана) складають семіотичні константи: часового простору (художній час: сюжетний, фабульний, біографічний, соціально-побутовий), психологічного простору (помірний, як інтеріоризована особистісна ідентифікація головної героїні, що слугує зоною розкриття інтраперсонального екзистенційного конфлікту особистості Рейчел та екстремальний психологічний простір, у якому відбувається розкриття головною героїнею маніпулятивних технік аб'юзера), знаково-символічного простору, що слугує універсальним засобом конструювання та реконструювання смислів художнього твору. Навіть у першому розділі, де часовий простір означено сюжетним художнім часом (Friday, 5 July 2013), який не співпадає з фабульним, тобто, не дотримується чіткої хронології у викладі подій, а зазирає у певні проміжки часу у залежності від оповіді дійових осіб твору, чітко прослідковуються знаки як ланки сигніфікативної мережі екзистенційного конфлікту особистості. Зупинка потяга, в якому щодня Рейчел здійснює свою подорож на роботу, на *червоний сигнал* (There's a faulty signal on this line, about halfway through my journey. The train stops at the signal as usual), яке для інших людей у потязі може слугувати означником небезпеки, поломки, затримки та ін., символізує життя самої Рейчел, поставлене на паузу, і більше того, розкодування сенсу знаків подається одразу ж у взаємодії з іншим знаком – *будинком*, як означником родинного щастя та благополуччя (The train stops at the signal...I have a perfect view into my favourite trackside house), якого зазнала та яке втратила Рейчел (While we're stuck at the red signal, I look for them: Jess and Jason). Тобто, план змісту, або концепт, означуване для означника *дім/будинок* є не багатство, чи затишок, благополуччя а біль за втраченим, і вигадані імена (Jess and Jason), якими Рейчел наділяє мешканців будинку, слугує ще одним знаком заміщення психологічної травми, якої зазнала героїня.

Ознаки інтраперсональної екзистенційної кризи на когнітивному рівні прояву втрати персонально-ціннісних орієнтирів, безглуздості існування та ін. вбачаємо у знаках *порожня бляшанка* (I lift the can to my mouth again, but there's not a drop left), *кupa одягу* (It looks dustier and more forlorn than it did a few days ago). Означуванням тут слугує концепт образ «порожнє життя», що має словесно-нарративне підтвердження (I have lost control over everything, even the places in my head).

До емоційних компонентів прояву екзистенційно-конфліктного стану Рейчел належать емоційний біль від споглядання чужого щастя (when everyone is out and about, being fragrantly, aggressively happy, it's exhausting, and it makes you feel bad, when you're not joining in), відчай, самотність Рейчел (Just a hug or a heartfelt squeeze of my hand, and my heart twitches).

Поведінковий аспект екзистенційної кризи часто виражається в антисоціальній поведінці та зовнішності (my face is puffy from the drinking and the lack of sleep), залежностях (I don't have to feel guilty about drinking on the train), компульсивних проявах (I held out for about three minutes before I retrieved the phone and dialed into voicemail).

Слід зауважити, що репрезентація інтраперсонального екзистенційного конфлікту за допомогою мультимодальних семіотичних ресурсів (у тому числі, первинної нарративної стратегії) відбувається здебільшого на проблемно-тематичному та підтекстовому (символьному) рівні твору та вплетена в сюжет як обов'язковий, необхідний елемент для інтерпретації твору в цілому.

У драматургії, кіно та літературі автор/сценарист часто моделює та розкриває інтраперсональні екзистенційні конфлікти особистості через соціально-побутовий, соціальний конфлікт, який є «найвищою стадією розвитку суперечностей у стосунках між людьми, соціальними групами а також суспільства загалом» [18, с. 97]. Так, режисер соціальної драми 2015 року «Різні світи» (Worlds apart) Христофор Папакаліатіс використовує соціально-політичний конфлікт та його наслідки (війна в Сирії, економічна криза, біженці) як тло, на якому розгортаються події, де кризь пласти сюжетних нашарувань розкриваються екзистенційно-конфліктні прояви персонажів. Семіотичний інструментарій кіно ресурсу при цьому виразний і необмежений: іконічне зображення, кадр, план, монтаж, ракурс, звукові та світлові ефекти [10, с. 144]. Формування кінознаку відбувається за допомогою синергії вербального, невербального і кінематографічного

семіотичного ресурсу: освітлення, гри акторів, позакадрового тексту, ракурсу й освітлення і т.ін., а отже, презентує нові наративні можливості, у тому числі й для розгортання конфлікту. Режисер репрезентує глобальну світоглядно-філософську екзистенційну проблему «людство/конфлікт» насамперед за допомогою авторського художнього коду – назви «Різні світи» (*Worlds apart*), щоб максимально узагальнено уобразити нову правду про людину і світ. Розкодування цього абстрактного рівня кінотвору як моделі семіозису відбувається за допомогою кінознаків. Найпершим знаком, який візуально сприймає глядач на перших хвилинах фільму виступає книга (*обкладинка, стаття в журналі*), що містить давньогрецький міф про Ероса та Психею, супроводжуваний закадровим текстом (*We're so much alike when we fall in love*). Автор розкриває зміст концепту «любов» (іманентне, імпліцитне) через протилежне «ненависть» (зовнішнє, експліцитне), яка розселяє людей у різні світи на антропологічному та наративному рівні інтерпретаційної моделі кінотвору.

Бумеранг у кінофільмі виступає означником абстрактної ідеї «зло повертається» і з'являється як фізичний об'єкт у кадрі не один раз. Хлопчина з Сирії торгує дрібним крамом і пропонує водієві щось купити та ненависть до переселенців, за вини яких, як вважають місцеві мешканці, вони втралили роботу (*I want them disappear*) змушує його прогнати хлопчину, який губить бумеранг. Розгортання екзистенційної кризи, особистого сімейного конфлікту водія у паралельних сюжетних лініях утілено в ідеї неодмінного повернення вчиненого зла. Суперзнаком у картині виступає *мова* як засіб порозуміння і спілкування (поверхневий

рівень семіотичного прочитання твору, мімезис) а також як об'єднавчий чинник сполучення різних світів, незалежно від соціального статусу та національної приналежності в інтерпретаційній фазі семіотичного прочитання кінотвору.

Висновки і пропозиції. Поняття семіотико-культурологічної комунікативної моделі екзистенційного конфлікту у художньому та кіно дискурсі включає в себе окрім статичних, динамічні складові, що визначають його структуру на рівні форма/зміст. Реалізація екзистенційного конфлікту відбувається на всіх рівнях і точках перетину рівнів та площин художнього твору та втілюється мультимодально за допомогою вербального, невербального та кінематографічного семіотичного ресурсу. Семіотична модель аналізу художнього екзистенційного конфлікту у кіно та художньому дискурсі передбачає накладання сюжетно-фабульної «сітки» як на дискурс у цілому так і на дискурсивні фрагменти, що містять конфлікт, як її статичного компонента. Статика моделі передбачає існування семіотичний констант – вузлів часового, психологічного та знаково-символічного просторів, що охоплюють багаторівневу художню та кінематографічну реальність як вторинну моделюючу систему. Динаміка реалізації моделі охоплює поверхневі та глибинні рівні семіотичного прочитання художнього та кінотвору, на яких відбувається декодування когнітивних, поведінкових та емоційних аспектів екзистенційного конфлікту. Перспективу дослідження складає розкриття функціонального та прагмасемантичного потенціалу інтегративної семіотичної моделі аналізу конфліктної комунікації у різножанрових дискурсивних практиках.

Список літератури:

1. Астрахан Н. І. Літературний твір як модель семіозису. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки*. 2010. Вип. 11. С. 8–14.
2. Вірченко Т. І. Художній конфлікт в українській драматургії 1990–2010-х років: дискурс, еволюція, типологія. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2012. 336 с.
3. Грубич К., Гичка А. Драматичний конфлікт: дія-протидія. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Аудіовізуальне мистецтво і виробництво*. 2020. Вип. 3 (1). С. 20–28.
4. Ділі Дж. Основи семіотики. Львів: Арсенал, 2000. 232 с.
5. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию. СПб.: Симпозиум, 2006. 548 с.
6. Єременко Л. В. Конфліктологія: навч. посіб. Мелітополь : ФОП Однорог Т. В., 2018. 240 с.
7. Зражевська Н. І. Використання семіотичного методу в аналізі медіакультури. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. 2013. Вип. 3–4. С. 13–17.
8. Кирилова О.О. Культурологічна модель декадентського твору. *Наукові записки НаУКМА. Теорія та історія культури*. 2018. Вип. 1 (79). С. 28–31.
9. Красильников І. О., Мац О. В. Екзистенційно-конфліктні стани особистості в аспекті ціннісної орієнтації підлітків. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки»*. 2021. Вип. 15(44). С. 78–95.
10. Крисанова Т.А. Актуалізація негативних емоцій в англомовному кінодискурсі: когнітивно-комунікативний і семіотичний аспекти. Дис. ... докт. філол. наук: 10.02.04. Харків. 2020. 514 с.

11. Лотман Ю. М. Об искусстве. Санкт-Петербург: Искусство, 2000. 752 с.
12. Мэй Р. Открытие Бытия. Москва: Институт Общегуманитарных Исследований, 2004. 192 с.
13. Моїсеєнко О. Ю. Мовні аспекти концептуалізації збройного конфлікту на сході України (2014–2018) в австралійському медійному дискурсі. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія філологія*. 2018. Вип. 7 (321). С. 78–86.
14. Монойлова О. М. Семіотичний аналіз тексту: можливості, досягнення, перспективи. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2013. Вип. 117. С. 224–228.
15. Почепцов Г.Г. Семиотика. Киев: Ваклер, 2002. 431 с.
16. Фролова І. Є., Омецинська О.В. Специфіка художнього дискурсу та його аспектів. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*. 2018. Вип. 87. С. 52–61.
17. Хайруліна Н. Ф. Семіотична модель як інтертекстуальна інтерпретація «знаковості» художнього твору. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2017. Вип. 76. С. 341–344.
18. Цюрупа М.В. Основи конфліктології та теорії переговорів. Київ: Кондор, 2004. 21 с.
19. Черненко О.В. Семіозис інтерперсональних конфліктів в англійськомовному художньому дискурсі. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія*. 2022. Вип. 25(1). С. 134–141.
20. Ширман Р., Котляр С., Супрун-Живодрова А. Семіотична концепція в кінематографі. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Аудіовізуальне мистецтво і виробництво*. 2018. Вип. 2. С. 79–88.
21. Юсупова С. М. Концепт «конфликт» в корпусном измерении идиом. *Современные исследования социальных проблем*. 2018. Вип. 10 (4). С. 280–292.
22. Andreichuk N. A semiosis-based approach to discourse interpretation. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія*. 2020. Вип. 23(1). С. 60–70.
23. Bart R. *The Third Meaning*. Moscow: Marginem Press, 2015. 104 p.
24. Fromm E. *The Sane Society*. New York: Henry Holt and Company, 1990. 384 p.
25. Guignon C. *Existentialism: basic writings*. Indianapolis: Hackett Publishing, 2001. 295 p.
26. Hawkins P. *The Girl on the Train*. New York: Riverhead Books, 2019. 496 p.
27. Kumral N. Semiotic analysis of textual communication in *Snow* by Julia Alvarez. *Journal of Language and Linguistic Studies*. 2013. Vol. 9(2). p. 31–44.
28. Malki I. Conflict resolution strategies in media Discourse: The case study. *International journal of social science studies*. 2018. Vol. 6. p. 24–35.
29. Panasenko N., Greguš L. & Zabuzhanska I. Conflict, confrontation, and war reflected in mass media: Semantic wars, their victors and victims. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of SS Cyril and Methodius in Trnava*. 2018. Vol. III (2). p. 132–163. DOI: 10.2478/lart-2018-0017
30. Spinelli E. An existential approach to conflict: a revised version of the keynote lecture. *Coaching: An International Journal of Theory, Research and Practice*. 2008. Vol. 1:2. p. 120–131. DOI: 10.1080/17521880802328236
31. Rand A. *The Art of Fiction: A Guide for Writers and Readers*. London, New York: Penguin, 2000. 378 p.
32. Verderber K.S., MacGeorge E. L. (2016). *Inter-Act: Interpersonal communication concept, skills, and contexts (14th ed.)*. New York: Oxford University Press, 2016. 345 p.

Chernenko O. V. SEMIOTICS OF EXISTENTIAL CONFLICT IN MODERN FICTIONAL AND CINEMATIC DISCOURSES

The article elucidates the results of a linguosemiotic study of intrapersonal existential conflict in modern fictional and cinematic discourses. The modern tendency of philological and socio-humanistic studies to involve the tools of semiotics in the process of complex analysis of a work of art as a fictional model of reality is highlighted.

The goal of the paper is the theoretical and practical substantiation of the linguosemiotic specificity of the unfolding of intrapersonal existential conflict in English-language fictional and cinematic discourses and the construction of a semiotic communicative model for its analysis and interpretation. To meet the goal the following objectives are set: 1) to outline the semiotic nature of synthetic level communicative systems containing conflict; 2) to reveal the semiotic potential of intrapersonal existential conflict, its role and place in the structure of fictional and film discourse; 3) to provide a structural and semiotic explanation of the phenomenon of existential conflict in a work of art; 4) to highlight the role of a multimodal semiotic resource in the study of fictional and cinematic discourses; 5) to present an integral semiotic model for the study of existential conflict in contemporary fictional and cinematic discourse.

The methodology of the study involves general-scientific methods of analysis, synthesis, comparing, deduction as well as the method of multimodal and linguosemiotic analysis to determine the components of semiosis of intrapersonal existential conflict in fictional and cinematic discourses.

The results of the research reveal the construction of an integral semiotic model for the study of existential conflict in modern fictional and cinematic discourses, which assumes the presence of a static and dynamic component in its structure in the general form/content plane. As a result of the multifaceted study of the semiotic potential of literary and cinematographic means, the peculiarities of signification and the role of the sign as a dynamic speech entity in the process of existential conflict semiosis in fictional and cinematic discourses has been revealed. The statics and dynamics of semiotic model implementation of a work of art as a means of artistic representation of reality containing a conflict includes the characteristics of the semiotic constants of space-time, psychological and sign-semiotic space, and the deep and surface levels of the semiotic reading of the text, at which the cognitive, behavioral, and emotional aspects of the existential conflict are decoded.

The process of conflict discourse interpretation presupposes a comprehensive approach of semiotic reading activity developed in consecutive steps. The representation of the existential conflict using multimodal semiotic resources on the level of the primary narrative strategy occurs mostly at the problem-thematic and subtextual or symbolic level of the work and is woven into the plot as a necessary element for the interpretation of the work as a whole. Semiotic reading of a work of art containing existential conflict for comprehension, interpretation and criticism has resulted in an integral semiotic model for its reconstruction as a process of creating a new text with a new center based on its interpretation model.

Key words: *semiosis, conflictive, existential conflict, multimodality, semiotic model, fictional discourse, cinematic discourse.*

Ярова Л. О.

Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка

КУЛЬТУРНО-МАРКОВАНІ ЕЛЕМЕНТИ У ЗАГОЛОВКАХ МЕРЕЖИВИХ НОВИННИХ ТЕКСТІВ

Дана робота присвячена дослідженню культурно-маркованих елементів заголовкових комплексів англійських новинних текстів на сайті новин Бі-Бі-Сі. Актуальність роботи зумовлена загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на з'ясування та опис особливостей вербалізації новин у світовому мультимедійному просторі, поглибленням знань про культурно-марковані особливості організації мережевого новинного тексту та його елементів. Метою цієї роботи є визначення специфіки культурно-маркованих елементів в англійськомовному новинному тексті через узагальнення даних наукових досліджень мережевого новинного тексту як об'єкта лінгвістичного аналізу. Установлено, що новина як жанровий різновид газетних матеріалів володіє своєю формально-змістовою структурою, яка, з одного боку, відрізняється від інших жанрів, а з іншої – припускає «внутрішнє» варіювання, яке дозволяє виокремити різні текстові типи зі власним набором лінгвістичних ознак. Національно- (або культурно-) марковану лексику описано як таку, що відображає національно-мовну картину світу певної нації, а також особливості економіки, географії, суспільного ладу, фольклору, літератури, усіх видів мистецтва, науки, побуту, звичаїв носіїв відповідної мови. У роботі обґрунтовано, що категорія прецедентності є віддзеркаленням культурно важливих об'єктів матеріального і духовного оточення мовця у його свідомості, яке формує особливість національного характеру у її зв'язках з етнічною та мовною приналежністю цього мовця до певної спільноти. Установлено наступні культуроспецифічні риси новинних текстів Бі-Бі-Сі: звернення до реалій держави, регіону, міста, поселення; часте вживання власних імен, персоналій та фокусування на відомій особистості; специфічна клішованість мови новинного тексту; використання уривків цитат у заголовкових комплексах. У роботі доведено, що всі культурно-марковані елементи, ужиті в заголовкових комплексах новинних текстів Бі-Бі-Сі, представлено двома чисельними групами (61,1%), а саме: географічні назви (36,7%) та антропоніми (24,4%). Це засвідчило найчастотнішу вербалізацію місця події та її учасників у заголовкових комплексах досліджених новинних текстів.

Ключові слова: новинний текст, заголовок, прецедентні феномени, культурно-маркований елемент.

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Статтю присвячено дослідженню культурно-маркованих елементів заголовкових комплексів англійських новинних текстів на сайті новин Бі-Бі-Сі, адже загальновідомо, що новинні тексти складають важливу частину національної культури, вони насичені реаліями й артефактами, і саме у зв'язку з цим вивчення процесів створення, сприйняття та інтерпретації новинних текстів на часі належать до пріоритетних напрямів мовознавчих студій. Отже, актуальність роботи зумовлена загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на з'ясування й опис особливостей вербалізації новин у світовому мультимедійному просторі, потребою поглиблення знань про культурно-марковані особливості організації мережевого новинного тексту та його елементів.

Метою нашої роботи є визначення специфіки культурно-маркованих елементів в англійськомовному новинному тексті через узагальнення даних наукових досліджень мережевого новинного тексту як об'єкта лінгвістичного аналізу. Матеріал дослідження охоплює 105 заголовкових комплексів, відібраних у результаті суцільного обстеження заголовкових комплексів новинних текстів сайту Бі-Бі-Сі [11].

Аналіз останніх досліджень. У сучасній лінгвістичній парадигмі дослідники (Кудрявцева О. С., Конурбаев М. Є., Караулов Ю. Н., Ковальчукова М. А. та інші) приділяють багато уваги вивченню текстів засобів масової інформації (ЗМІ), де базові тексти ЗМІ прийнято називати новинними, однак варто зауважити, що у науковій літературі, присвяченій класифікації жанрів преси, виокремлення новин як самостійного

жанру потребує уточнення, якщо не рахувати робіт, які виконані у руслі західної комунікативістики, де дослідниками виокремлюється новина як самостійний тип медіа-дискурсу. Дослідниками пропонується класифікація, яка охоплює чотири основні функціонально-жанрові типи медіа текстів: новини, інформаційну аналітику і коментар, публіцистику та будь які тематичні матеріали, які позначено англійським терміном “features”, та рекламу. У межах цієї класифікації такі жанри, як анонс, програма, афіша, можна з повною впевненістю віднести до реклами, а звіт, огляд, рецензію, коментар тощо – до інформаційної аналітики.

Виклад основного матеріалу. В умовах глобалізації суспільства, інтерактивності комунікаційного простору і стрімкого розвитку інформаційних технологій одним з ефективних способів розповсюдження інформації є інтернет-ЗМІ / web-ЗМІ / електронні ЗМІ / мережеві ЗМІ / e-media / он-лайн ЗМІ, отже, у зв'язку з цим, дослідниками інтернет-журналістики уведено термін «мережеве видання» для позначення будь-якого сайту (чи групи сайтів), які покликані на вирішення завдань, що притаманні друкованим чи електронним мережевим засобам масової інформації, отже вважаємо, що сайт новин BBC можна з впевненістю віднести саме до категорії «мережевих видань», де новина як жанровий різновид газетних матеріалів володіє своєю формально-змістовою структурою, яка, з одного боку, відрізняється від інших жанрів, а з іншої – припускає «внутрішнє» варіювання, яке дозволяє виокремити різні текстові типи зі власним набором лінгвістичних ознак.

Провідну роль у житті сучасного суспільства відіграють саме засоби масової інформації, так чи інакше здійснюючи вплив на всі існуючі в ньому процеси. Серед усього потоку інформації, яка регулярно потрапляє на обкладинки журналів, веб-сторінки, на екрани телебачення, новини посідають особливе місце, адже вони як найрозгорнутіше реалізують основну функцію засобів масової комунікативну, а саме – інформативну. Мета новин доносити ті факти і відомості, які раніше лишались невідомими і надавати свіжий огляд на останні події [3, с. 60]. Дослідниками підкреслюється, що Інтернет-ЗМІ по іншому висвітлюють інформацію, що зумовлено абсолютно новими комунікативними та технічними можливостями електронних версій газет, адже при перенесенні публікацій з офлайну в онлайн відбувається технологічний та типологічний зсуви.

Динаміка сучасного медіапростору утворює складний культурно-комунікативний вимір, що

в результаті має великий вплив на масову мовну свідомість [4, с. 47]. У центрі нашої уваги знаходиться культурно-маркована специфіка англійськомовного новинного тексту Інтернет-газет, або мережевого новинного тексту (далі – МНТ), який створюється для інтернет-газети або новинного сайту. Приймаємо точку зору Д. В. Некрасова про те, що заголовок посідає ключову позицію в структурі МНТ не тільки тому, що відкриває текст, але й тому, що з ним пов'язані всі інші блоки: перші чотири блоки уособлюють його розкриття, а решта розвивають заявлену тему, коментують або доповнюють її. Отже, заголовки, на думку фахівців, належать до найбільш читаних елементів газетного тексту, їх читають у п'ять разів частіше, ніж сам текст; вони виступають посередниками між читачами та текстом. Узагальнений зміст заголовка МНТ полягає в компресованому представленні події, яка слугувала предметом новини.

Зважаючи на те, що метою нашої роботи є визначення специфіки культурно-маркованих особливостей в англійськомовному новинному тексті, важливо зауважити, що національно- (або культурно-) маркована лексика відображає національно-мовну картину світу певної нації, а також особливості економіки, географії, суспільного ладу, фольклору, літератури, усіх видів мистецтва, науки, побуту, звичаїв носіїв відповідної мови, тобто сутність поняття «культурно-маркована лексика» (КМЛ) полягає у можливості пізнання певної нації у більшості випадків саме через лексику, де КМЛ є основним маркером, що відрізняє один народ від іншого за культурним фактором. Отже, аналіз нашого експериментального матеріалу дозволив типологізувати культурно-марковані елементи новинного тексту.

Необхідно підкреслити, що у сучасній лінгвістичній парадигмі існують різні підходи до структурування елементів мови з культурно-специфічним компонентом, де дослідниками переважно виокремлюються певні елементи на лексичному рівні, але для нашої роботи релевантними виступають наступні культурно-марковані елементи: 1) прецедентні феномени, які інкорпують прецедентні імена, прецедентні тексти, прецедентні висловлення та прецедентні ситуації; 2) неповноеквівалентна лексика /лексика з національно-культурним компонентом (безеквівалентна лексика, фонові лексика); 3) лакуни, де саме прецедентні феномени потребують короткого огляду у межах цієї роботи.

Уважного ставлення дослідників останнім часом вимагає питання прецедентних феноменів,

адже питанням лінгвістичного статусу прецедентності цікавилися та досліджували Ю. М. Караулов, І. В. Захаренко тощо; з боку лінгвокультурології прецедентні феномени розглядали (С. Л. Кушнерук), де категорія прецедентності розглядається як віддзеркалення культурно важливих об'єктів матеріального і духовного оточення мовця у його свідомості, яке формує особливості національного характеру у її зв'язках з етнічною і мовною приналежністю цього мовця до певної спільноти. Це акумулюється в особливих методах і механізмах поширення інформації, що відображає актуалізовані реалії та формує оцінки навколишнього світу в контексті впливу на масову мовну свідомість і моделювання медійної мовної картини світу [4, с. 47]. Оскільки практично усі члени певного лінгвокультурного загалу володіють спільними знаннями та уявленнями, тобто когнітивною базою, до якої входять національно детерміновані інваріанти сприйняття “культурних предметів” і яка, з одного боку, виявляється результатом дії специфічних для кожного мовного загалу моделей сприйняття й обробки інформації, а з іншого — зберігає, стереотипізує та задає ці моделі, створює можливості для їх трансляції між поколіннями, що й зумовлює мовну та культурну єдність членів цього загалу. Одними з основних структуроутворюючих елементів когнітивної бази є національно детерміновані мінімізовані уявлення про прецедентні феномени, серед яких виділяють невербальні (твори живопису, музики, архітектури тощо) і вербальні або ті, що вербалізуються – прецедентне висловлення, прецедентне ім'я, прецедентний текст, прецедентна ситуація .

Аналіз нашого експериментального матеріалу дозволяє стверджувати, що особливою рисою новинних текстів BBC є «культуроспецифічність» (“culture specific words”), що властива будь-якому тексту масової інформації, але в МНТ вона доповнена екстралінгвістичними факторами середовища – скороченим об'ємом тексту, коротким діапазоном уваги читача і доступністю додаткової інформації. До культуроспецифічних рис проаналізованих нами новинних текстів Бі-Бі-Сі належать: звернення до реалій держави, регіону, міста, поселення, напр.: *Amazon pulls Auschwitz-themed Christmas ornaments. Poland's Auschwitz Memorial called on the retailer to halt sales of the “disturbing” merchandise* (BBC news, 02/12/19); часте вживання власних імен, персоналій та фокусування на відомій особистості, напр.: *Anne Frank's betrayal: Dutch publisher apologizes for book* (BBC news, 31/01/22); *Joe Rogan pledges to try harder after Neil*

Young Spotify row (BBC news, 31/01/22); *Kim Kardashian sued in crypto ‘pump and dump’ case* (BBC news, 12/01/22); специфічна клішованість мови новинного тексту, наприклад: *Gower: Yurts springing up ‘below the radar’* (BBC news, 09/12/21); *Biden says economy ‘in strong shape’ ahead of holidays* (BBC news, 01/12/21); використання уривків цитат у заголовкових комплексах, напр.: *‘I grew up in care alone – why did no-one tell me I had siblings?’* (BBC news, 25/01/22), *‘I feel like me again’ – troubled Army vets are helping fix driver shortage* (BBC news, 30/01/22); *British IS schoolgirl ‘wants to return home’. One of three teenagers who left the UK in 2015 to join the Islamic State group is living in a camp in Syria* (BBC news, 14/02/2019).

Корпус матеріалу спостереження нашого дослідження складають 105 заголовкових комплексів новинних текстів, відібраних у результаті суцільного обстеження, поданих на сайті новин Бі-Бі-Сі, які було проаналізовано на предмет виявлення культурно-маркованих елементів та виявлено, що усі речення вмещували зазвичай один, інколи до трьох культурно-маркованих елементів. Пропонуємо узагальнити усі ідентифіковані випадки вживання культурно-маркованих елементів. Отже, встановлено, що географічні назви, які включають в себе назви країн, регіонів, міст (столиць), океанів, морів, річок, гір, озер складають найчисельнішу групу (36,7%), де назви країн складають 22,8%, напр.: *Ukraine; Vietnam, China, North Korea* та інші; назви регіонів, міст (столиць) – 11,7%, напр.: *London, Kusel, Utah, Singapore* та інші; назви океанів, морів, річок, гір, озер та ін. – 2,2%, напр.: *Tonga volcano, Dutch islands, White Island*.

Група антропонімів у матеріалі спостереження складає 36,7%, де імена президентів, прем'єр-міністрів, міністрів, депутатів, лідерів партій, посадових осіб склала 10%, наприклад: *Joe Biden, Prince Charles, Prince Andrew, Donald Trump, Kamala Harris* та інші; імена селебритіз, частота вживання яких склала 4,43%, наприклад: *Lionel Messi, Kim Kardashian, Joe Root та інші*; імена лідерів великих (не політичних) організацій, корпорацій – 3,8%, наприклад: *Elon Musk, Tim Campbell, Meng Wanzhou, Joe Rogan* та інші; імена простих людей, які попали в новини – 2,3%, наприклад: *Matthew Hardy, Audrey Schoeman* та інші.

Назви органів державного управління, (міжнародних) організацій, фірм/ корпорацій, установ, освітніх закладів – 22,23%, наприклад: *the Senate, Cambridge University; Apple, NASA* та інші; назви матеріальних об'єктів, артефактів (ракет, авто тощо) – 1,11%, напр.: *Tesla, SpaceX rocket* та

інші; назви самітів, угод, зустрічей – 2,8%, напр.: *COP26 summit, Nato summit* та інші; назви артефактів культури (книг, пісень, фільмів, нагород та ін.) – 3,3%, наприклад: *All I Want For Christmas is You, Lord of the Rings, Bafta Film Awards 2022* та інші; назви явищ спортивного світу (організацій, спортивних клубів, змагань тощо) – 2,8%, наприклад: *Test cricket, Ballon d'Or, Barcelona (футбольний клуб)* та інші; назви об'єктів у місті (готелів, музеїв, ресторанів, площ, вулиць) озер – 1,11%, напр.: *Wall Street, London Bridge*; назви періодичних видань, телеканалів країн – 1,5%, наприклад: *Amazon TV, Brexit, Inditex* та інші; назви явищ природи (землетруси, циклони тощо), які отримали медійне висвітлення завдяки їхньому впливу на життєдіяльність дюдей у певних регіонах/країнах світу – 1,11%, наприклад: *Storm Ali, Storm Florence*.

Необхідно також підкреслити, що культурно-марковані елементи досліджуваного матеріалу виявляють тенденцію до *кластеризації*, тобто в одному й тому ж комплексі може реалізуватися декілька типів культурно специфічних елементів, а саме: ім'я особи+ номінант культурного артефакту, або органу/установи, до якої ця особа має відношення, наприклад, *Joe Rogan pledges to try harder after Neil Young Spotify row* (BBC, 31/01/22). Майже у всіх заголовкових комплексах, які вміщують антропонім, у препозиції або постпозиції до нього вживаються в атрибутивній функції іменники (із залежними словами), які позначають

посаду/ статус особи, про яку йдеться, наприклад: *Brad Gobright: Free solo climber falls to his death. World-renowned climber Brad Gobright has fallen to his death while abseiling in northern Mexico* (BBC, 29/11/2019); *Lionel Messi: Barcelona forward wins Ballon d'Or for record sixth time. Barcelona and Argentina forward Lionel Messi wins the Ballon d'Or award for the world's best player for a record sixth time* (BBC, 03/12/2019); *Joe Biden: Democratic presidential frontrunner denies one-term pledge. US media had reported that Mr Biden, 77, suggested to his aides he would only serve a single term* (BBC, 12/12/2019).

Висновки. Отже, можемо констатувати, що всі культурно-марковані елементи, ужиті в заголовкових комплексах новинних текстів Бі-Бі-Сі корпусу нашого матеріалу спостереження, підлягають структуруванню на 11 груп семантичних груп, де найбільшу кількість випадків культурно-маркованих елементів (61,1%) представлено двома чисельними групами, а саме: географічні назви (36,7%) та антропоніми (24,4%), які також за семантичним критерієм поділено на підгрупи. Це свідчить про те, що найчастіше у заголовкових комплексах досліджених новинних текстів вербалізується місце події та її учасники.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в можливості аналізу культурно-маркованих елементів в англійськомовних новинних текстах в аспекті специфіки їхнього перекладу українською мовою.

Список літератури:

1. Висоцька Н.Л. Сучасні дослідження поняття «текст» у мовознавстві. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. 2014. Вип. 10(2). С. 46–48. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2014_10\(2\)_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2014_10(2)_14)
2. Габідулліна А.Р. Навчально-педагогічний дискурс: категоріальна структура та жанрова своєрідність (на прикладі шкільного предмета «російська мова») : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.02. Київ, 2010. 40 с.
3. Гетман В.І. Лінгводидактичні особливості застосування англомовних новинних текстів корпорації BBC та компанії CNN у навчальному процесі у ВНЗ (на матеріалі онлайн новин). Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи. 2013. С. 59–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/linds_2013_2013_9
4. Дергач Д.В. Лінгвостилістика нових інформаційних жанрів у сучасних мас-медіа. Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. Вип XXX. Київ, 2015. С. 45–53.
5. Дускаєва Л.Р. Мовна структура новинних текстів мережових видань. Вісник Львівського університету. Серія журналістика. Випуск 37. Львів, 2013. С. 390–396.
6. Крапива Ю.В. Коротка журнальна стаття як тип тексту (на матеріалі української, англійської та російської мов) : автореф. дис. ... канд. філол. наук Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2004. 20 с.
7. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилістика української мови: Підручник. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
8. Радзівська Т.В. Текст як засіб комунікації. НАН України, Ін-т укр мови – 2 вид., стер. Київ, 1998. 191 с.
9. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : монографія. Полтава: Довкілля, 2008. 712 с.

10. Сизонов Д.Ю. Методи лінгвістичного дослідження медіатексту: до проблеми наукової інтерпретації Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. Вип XXX. Київ, 2015. С. 53–62.
11. BBC news. URL: <https://www.bbc.com/news>

Yarova L. O. CULTURALLY MARKED ELEMENTS IN HEADLINES OF ONLINE NEWS TEXTS

This paper is devoted to the study of culturally marked elements of headline complexes of English news texts on the BBC news website. The relevance of the work is due to the general focus of modern linguistic research on clarifying and describing the peculiarities of news verbalization in the global multimedia space, deepening knowledge about the culturally marked features of the organization of online news texts and their elements. The aim of this paper is to determine the specificity of culturally marked elements in the English-language news text by generalizing the data of scientific studies of the online news text as an object of linguistic analysis. It has been established that news as a genre of newspaper materials has its own formal and semantic structure, which, on the one hand, differs from other genres, and on the other hand, implies “internal” variation, which allows us to distinguish different text types with their own set of linguistic features. The nationally (or culturally) marked vocabulary is described as reflecting the national and linguistic picture of the world of a particular nation, as well as the peculiarities of the economy, geography, social system, folklore, literature, all kinds of art, science, life, customs of the speakers of the respective language. The article proves that the category of precedent is a reflection of culturally important objects of the speaker’s material and spiritual environment in his/her mind, which forms a feature of national character in its connection with the ethnic and linguistic affiliation of this speaker to a certain community. The following culture-specific features of BBC news texts are identified: reference to the realities of the state, region, city, settlement; frequent use of proper names, personalities and focus on a famous person; specific clichédness of the language of the news text; use of fragments of quotations in headline complexes. The paper proves that all culturally marked elements used in the headline complexes of BBC news texts are represented by two numerical groups (61.1%), namely: place names (36.7%) and anthroponyms (24.4%). This proves the most frequent verbalization of the place of the event and its participants in the headline complexes of the studied news texts.

Key words: news text, headline, precedent phenomena, culturally marked element.

ТЮРСЬКІ МОВИ

UDC 811

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.1/34>*Allahverdieva G. Z.*

Azerbaijan State Pedagogical University

LEXICO-SEMANTIC FIELD “WEDDING” IN AZERBAIJANIAN LANGUAGE

The wedding ritual is one of the most important in the culture of any nation. The formation of a new family at all times and among all peoples was considered a significant event not only in the lives of young people and their relatives, but also in the life of society as a whole. The state and religion have always tried to keep marriage under control. In this regard, already at the early stages of the formation of a monogamous family, rites and rituals are formed that accompany marriage. Moreover, ritualism is inherent in marriage from the very first steps. Different nations have different ways, but strict etiquette is found already in the first acquaintance of the young. What should a guy do, how should he make his feelings known, how should a girl behave, etc. All this is painted and among many peoples is preserved to this day. Ritual observance is often given a mystical meaning. People think that the violation of any traditional actions can turn into misfortune. Rituals and ceremonies, as a rule, acquire lexical content, each step finds expression in the language, the ritual as a whole is enriched with conceptual content. In the lexico-semantic system of the language, fields are organized that cover the corresponding spheres of life. The conceptual content covers the rite completely. Words can be forgotten, but people's memory retains images of actions, gestures and behaviors. Therefore, the frame that corresponds in our minds to one or another rite turns out to be richer than the concept. In this case, the “wedding” frame is much wider in scope than the “wedding” concept.

Lexico-semantic fields are, of course, restored based on the materials of existing dictionaries. We have no other means of creating an idea of the rite. If a word is forgotten, then we simply do not know about the corresponding frame detail. Semasiological analysis always proceeds from lexico-semantic givenness.

Key words: *concept, frame, wedding, Azerbaijani language, cognitive sign.*

The problem statement. In the East, as you know, rituals and traditions have always been of great importance. In this sense, very little has changed. All ritual details are preserved. Even in cases where the financial situation of people does not allow observing all the details of the tradition in strictness, they still try to do everything right to the best of their ability. As already noted, very often mystical significance is attached to strict observance of rituals. People are sure that the happiness of children depends on “correct behavior”.

The purpose of the work is to analyze the lexico-semantic field “wedding” on the material of the Azerbaijani language.

The main material. The wedding ceremony in Azerbaijan includes many details, many of which precede the wedding. Ordinary words and phrases

acquire a special phraseological meaning, as they accompany standard behavior. For example, in the Azerbaijani language there is a particle *hə*, denoting agreement. The phrase *həsini almaq* means to get consent. However, the expression acquires a phraseological meaning and is assigned to a certain ritual. In any situation, the speakers clearly understand what is at stake, what kind of consent is implied: it is a question of consent to give a daughter to the one who asks for her hand. Moreover, this consent is not given by the girl, but, as a rule, by her father. In the Azerbaijani-Russian Dictionary, edited by prof. M.T.Tagiev read: “II in meaning. noun a positive response to the matchmakers about the consent to marriage from the girl's parents. *Qızın həsini almaq* to marry a girl (get consent to marriage) [1; 4, p. 837–838]. It turns out that there is no phraseological meaning here, and *hə*

in the meaning of a noun is used only in the meaning that interests us. In our opinion, even this circumstance speaks of the phraseologisation of the phrase. In other words, if a particle is used in the meaning of a noun in only one and, therefore, special meaning, then this can be regarded as evidence of phraseologization.

In the Azerbaijani-Russian dictionary of proverbs and sayings by I. G. Gamidov, an adequate Russian expression is given: Red is the funeral with crying, the wedding is with songs [2, p. 327]. The only difference in these proverbs is that the Azerbaijani emphasizes the dance, the Russian – the song. In our opinion, this difference is not accidental or insignificant. On the contrary, it reflects Azerbaijani and Russian standards. Indeed, at Azerbaijani weddings everyone dances and dances a lot. Historically and traditionally, only a professional sings an Azerbaijani song at weddings, and when he sings a song, both dancing and conversations stop. It is customary to listen carefully to the singer, because in the Azerbaijani classical song the words are more important than the melody. It is clear that this is a relative importance, both are important, since the text and the melody form an organic unity. It's just that in Azerbaijani culture, including song culture, there is a cult of the word. It is customary to listen very carefully to the words. There is nothing unusual in this, the song remains the same at the wedding as it is everywhere and always. This, of course, is not about modern weddings. If the song at the wedding is the same as always, then wedding dances, their abundance and variety are typical only for a wedding. That is why the Azerbaijani wedding is associated primarily with dancing.

The structure of the Russian proverb, in our opinion, reflects the song element in general, which is so characteristic of Russian folk culture. Naturally, a wedding is a place where people could take their souls away, and they took their souls away in a song. It can be assumed that for both proverbs, the most important cognitive feature is precisely “withdrawal of the soul”. As for the funeral, the corresponding cognitive feature is also important and accurate, but apparently this part associated with crying is used for a kind of paremiological parallelism. Although it must be said again that this statement is as true as what is said about the wedding.

APC also gives a dialectal version of this particle: *həri* [1; 4, p. 867]. Combinations *qızın hərisini almaq*, *qızın hərisini vermək* are given, and this time these expressions are given as ordinary phrases. Meanwhile, the phraseologization associated with the standard situation cannot be called into question. It

is interesting to note the following feature. The *həri* variant belongs to the Baku dialect. However, despite this, it has become widespread. Sometimes they even add *bakılılar demişkən* (as the people of Baku say).

It is interesting to note that in the Explanatory Dictionary of the Azerbaijani language the word *hə* is given in four meanings, but all of them are related exclusively to the particle, the noun is not noted. The stable phrase [2, 2, p. 350] is not given either. As for the dialectal *həri*, here the reference to *hə* is simply given [2, 2, p. 372].

The expressions *hərisini almaq* and *hərisini vermək* are also absent in the phraseological dictionary of A. A. Orudzhev. Comparison of the reviewed dictionaries speaks in favor of the ARS edited by M. T. Tagiev. As already noted, in Azerbaijani culture there is a standard situation that has a ritual character. In the Azerbaijani language, a stable phrase or phraseological unit corresponding to this standard is widely used. Therefore, existing dictionaries are required to mark it.

Among the rituals preceding the wedding, the central place is occupied by betrothal, in Azerbaijani *nişan*. This word has an interesting etymology. It literally means “sign”. For example, *nişan vermək* – give a sign. In this context, the expression *nişanüzüyü*, a wedding ring, acquires special significance. The ring signals to others that this girl is already engaged.

In the ARS, the word *nişan* is recorded in seven noun meanings, the first of which is defined as “a mark, a mark (a sign put to denote something)”, the seventh is “betrothal, betrothal” [1; 3, p. 585]. In addition, the Dictionary notes this word as an adjective. here it is noted that the word *nişan* has the meaning of “betrothal” [1; 3, p. 585].

In general, in the Islamic world, much is determined at the level of signs. It is not customary to speak openly about many things, especially about intimate things. Even a traditional Muslim wedding is in many ways a sign, a hint, a signal. In other words, after the wedding, if a man and a woman are seen together, then they know that they are legally married.

In Azerbaijani culture, henna (dye) becomes a kind of symbol of joy. In the APC we read: “HƏNA n. henna (red-yellow vegetable dye used for dyeing hair, nails, etc.). *Başınahənaqoymaq* (yaxmaq) put henna on the head, paint the head with henna; *heçənanınyeridir* why all this, it is completely inappropriate (about something said inopportunistically, inappropriate, etc.) [1; 4, p. 858].

The expression *heçənanınyeridir* from U. Gadzhibekov's musical comedy “Not that one, then this one”, which is used as a proverb in the modern Azerbaijani

language. The dictionary does not note the symbolic meaning of the concept “henna”, although it is precedent in Azerbaijani culture. The wedding ceremony in Azerbaijan includes such a widespread ritual as *həna yaxdı* (henna smearing). This is a kind of fun before the wedding, a kind of bachelorette party. It is attended only by women and girls. The culmination of the holiday is the smearing of the hands of those present with henna, especially unmarried girls. This is a kind of wish for a speedy and successful marriage.

In the linguistic sense, background information is most often understood as the necessary minimum of cultural information that makes the text really understandable. You can not think about updating the full amount of background information when reading any text. At the same time, this possibility should not be overlooked. Therefore, we can talk about different levels of perception of the text, of course, depending on the degree of familiarity with the culture in which the text is written. Thus, at the level of lexical meaning, wedding (wedding, toy) means the same thing. This is the marriage rite, or the rite of marriage, and the corresponding fun, the festival that accompanies this marriage. At the level of background information, the lexeme wedding (wedding, toy) actualizes the entire information space, which includes all the fragments of marriage and marriage. Everything that happened from the moment we met before the wedding, and everything that happens according to the ritual after the wedding. As for the concept of “wedding”, it includes only national and cultural ideas about the wedding itself, i.e. about the indicated fun in honor of the marriage. Studies show that different peoples have very different specific ideas about weddings. It is these representations that form the conceptual basis of the corresponding lexical units. Concepts constitute the concept sphere, which determines the nature of the national-linguistic picture of the world. In the language system, this is reflected in the systemic nature of lexical units. The word wedding organizes a conceptual field around itself. For example, the lexeme wedding in Russian attracts such words as cheerful, rich, memorable, play (wedding), celebrate, celebrate (anniversary), etc. into its sphere. However, the scope of “wedding” includes a wide range of concepts associated with this concept. These are such concepts as “matchmaking”, “engagement”, “betrothal”, “matchmakers”, etc. Moreover, these concepts constitute, as it were, the closest circle of concepts that are associated with the concept of “wedding” at the lexical level. The more distant circle includes seemingly ordinary words, which in the sphere of “wedding” semantics acquire a very spe-

cial meaning. For example, such words and phrases as pay attention, notice, get acquainted, etc. As a rule, these words are read in the context of culture.

The fact that APC does not mention this ritual may serve as evidence that the frame “wedding” is much broader than the concept of “wedding” itself. However, even in this case, the noted expression *həna yaxdı*, in our opinion, should have been given in a dictionary entry. This is a stable phrase, even if it is not a phraseological unit. However, ARS cites the words *xına qoyma* and *xına yaxdı* as identical [1; 4, p. 771]. The meaning of the first is defined as “a solemn ceremony held on the eve of the wedding, when the bride’s hair and nails are dyed with henna” [1; 4, p. 771]. It is not noted that this is a bachelorette party, which, in our opinion, is an important cognitive feature of the “xınaqoyma” concept.

It should also be noted that the Russian henna is more common in the modern Azerbaijani language than the proper Azerbaijani *həna*, which is considered obsolete. Nobody says *həna yaxmaq*, *həna almaq*, *həna yaxdı*. As a rule, Azerbaijanis say *xına yaxmaq*, etc. The obsolete *həna*, as a rule, causes a smile, since it is associated with the precedent name of Mashe-diIbad and a well-known situation from U. Gadzhibekov’s comedy.

The peculiarity of the frame “wedding” in the Azerbaijani language is such that the most ordinary words acquire a specific meaning here. Dictionaries do not always note this, but since the objects themselves acquire a special meaning in the space of these rites and rituals, the words are filled with special content. These ordinary words are beginning to be associated in the minds of the people with the wedding, with the ceremony as a whole, with the preceding and subsequent rituals. For example, words like *noğul* and *nabat* are names for common sweets, but over the centuries a cultural background has developed that has become the basis for wedding associations. For example, in the APC, the meaning of the lexeme *nabat* is defined as follows: “NABAT n. *nabat* (transparent crystals from a frozen mixture of sugar and fruit juice); lollipops; 2. poet. in combination. *dodağınabat* lips like honey, *nabat kimi şirin* sweet as alarm, *ağzı nabat* mouth like honey [1; 3, p. 527]. As you can see, the Dictionary does not mention any wedding associations. Meanwhile, the alarm has become an integral attribute of a wedding for many centuries. So, during the betrothal, a head of sugar and alarm are brought to the bride’s house. Both remain intact until the birth of the first child, after which they are broken into pieces and distributed to relatives and friends. The frame “wedding” includes the alarm and everything

connected with it as an obligatory element. Moreover, background information contributes to the formation of conceptual content, we can talk about the concept of “alarm” in the language picture of the world of Azerbaijanis.

This situation is also connected with the lexeme *noğul*. This is also the name of a sweet that is directly associated with the wedding ritual. *Nabat* and *nogul* are a kind of wedding sweets. APC even notes the appositive *noğul-nabat* [1; 3, p. 589]. However, even in this case, the dictionary entry does not contain any wedding associations. The dictionary definition does not contain elements of a cultural background, it only reveals the content of the concept: “noun. *nogul* sweets of round shape with a rough surface, with spicy or almond filling [1; 3, p. 589]. Despite the fact that the ARS does not mark wedding associations, the concept of “wedding” is certainly related to this subject and the corresponding concept. This paradigm includes, for example, the phrase *şirinçay* or the etiquette expression *ağzınızı şirin edin*. As noted above, the frame “wedding” includes such an essential detail as a head of sugar – *kəlləqənd*.

An ordinary *banya* (going to a *banya*) is just as specific to Azerbaijani culture if it precedes a wedding. It should be noted that this is not just bathing, but a special ritual. The groom goes to the bath not alone, but in the company of friends. The ritual is accompanied by music and special gifts to all who meet on the way, and especially the attendants themselves. All this gives grounds to assert that in Azerbaijani culture there is such a standard as a wedding bath, bathing in a bath on the eve of the wedding. If so, then in the Azerbaijani language there should be an appropriate stamp denoting this precedent concept. The precedent of the wedding bath should not be in doubt, since no one needs to be explained what a *toy hamamı* is. In the article on the word *hamam*, ARS does not mark such a stamp as *toy hamamı*. But it is

interesting to note that the article contains an indication of another standard that also characterizes the Azerbaijani mentality: “*hamamdan sonra çay içmək*” [1; 4, p. 812]. In the article, the word *bəy ARS* indicates such a meaning as “newlywed, groom”, while the ethnographic litter is given. However, there is no stable phrase *toy hamamı* here either. There is a saying *bəylə gəlin toyda oynamalıdır* [1; 1, p. 246]. As for this expression, it is worth noting that the canonical form is *bəyöztoyunda oynamalıdır*. It is also worth noting that most Azerbaijanis know this expression from U. Həjibekov’s musical comedy “Not that one, then this one”, where its full version is found: *Bəy gərək öz toyunda oynasın ki, ucuzluq olsun*. It is quite possible that U. Gadzhibekov himself invented this peculiar proverb.

The explanatory dictionary of the Azerbaijani language also does not provide the stable phrase *toy hamamı*. There is no expression *bəyhamamı* in the article for the word *bəy*, but here the illustration attracts attention. The compilers of the Dictionary give an example of the fifth meaning of this word, which is defined as “groom”: “*Toyun üçüncü gecəsinin sabahı bəyi hamama aparardılar*. H. Sarabski” [2; 1, p. 290]. That is: “The next morning after the third wedding night, the groom was taken to the bathhouse”. Attention is drawn to the verb form *aparardılar*, emphasizing the custom, the rule, “it used to be”. Interestingly, not before the wedding, but on the morning after the third night.

Conclusion. The reviewed material and the analysis carried out allow us to draw some conclusions. First of all: the semantic field and frames that have conceptual content do not coincide. Many words that are directly related to the wedding ceremony are not fixed in dictionaries in the corresponding meanings, meanwhile, they designate the most important ritual details. Consequently, linguo-cognitive research should be based not only on linguistic, but also on ethnographic material.

Bibliography:

1. Azerbaijani-Russian dictionary in 4 volumes. Volume 1. Baku: Elm, 1986. Volume 4. Baku: Mutardjim, 2000.
2. Explanatory dictionary of Azərbaycandilinin. I vol. Baku: Şark-Qərb, 2006. IV cild. Baku: Şark-Qərb, 2006.

Аллахвердієва Г. З. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ «ВЕСІЛЛЯ» В АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІЙ МОВІ

Весільний ритуал є одним з найважливіших в культурі будь-якого народу. Утворення нової сім'ї в усі часи і в усіх народів вважалося значущою подією не тільки в житті молодих людей та їхніх родичів, а й у житті суспільства в цілому. Держава і релігія завжди намагалися тримати шлюб під контролем. У зв'язку з цим вже на ранніх етапах становлення моногамної сім'ї формуються обряди і ритуали, які супроводжують шлюб. Більш того, ритуальність притаманна шлюбу з перших кроків. У різних народів шляхи різні, але суворий етикет виявляється вже при першому знайомстві молодих. Що повинен робити хлопець, як виявляти свої почуття, як поводитися дівчині і т. д. Все це

розписано і у багатьох народів збереглося донині. Дотримання ритуалу часто надається містичного значення. Люди вважають, що порушення будь-яких традиційних дій може обернутися нещастям. Ритуали і церемонії, як правило, набувають лексичного наповнення, кожен крок знаходить вираження в мові, ритуал в цілому збагачується концептуальним змістом. У лексико-семантичній системі мови організовано поля, які охоплюють відповідні сфери життя. Концептуальний зміст повністю охоплює обряд. Слова можна забути, але пам'ять людей зберігає образи дій, жестів і поведінки. Тому рамка, яка відповідає в нашій свідомості тому чи іншому обряду, виявляється багатшою за поняття. В даному випадку рамка «весілля» набагато ширша за обсягом, ніж поняття «весілля».

Лексико-семантичні поля, звичайно, відновлюються за матеріалами наявних словників. Інших засобів для створення уявлення про обряд у нас немає. Якщо слово забуде, то ми просто не знаємо про відповідну деталь кадру. Семасіологічний аналіз завжди виходить з лексико-семантичної заданості.

На Сході, як відомо, обряди і традиції завжди мали велике значення. У цьому сенсі мало що змінилося. Усі ритуальні деталі збережені. Навіть у тих випадках, коли матеріальне становище людей не дозволяє чітко дотримуватися всіх деталей традиції, вони все одно намагаються зробити все правильно в міру своїх можливостей. Як уже зазначалося, дуже часто суворому дотриманню ритуалів надається містичне значення. Люди впевнені, що від «правильної поведінки» залежить щастя дітей.

Ключові слова: концепція, рамка, весілля, азербайджанська мова, пізнавальний знак.

Хаяла Мугамат

Сумгаитский государственный университет

ВЛИЯНИЕ ЛЕКСИЧЕСКОГО ОФОРМЛЕНИЯ ОРХОНО-ЕНИСЕЙСКИХ ПАМЯТНИКОВ НА РУССКИЙ ЯЗЫК

Незважаючи на те, що тюркські мови зазнали сильного впливу у вихорі різних суспільно-політичних, історичних подій, вони не тільки зуміли зберегти себе, але й ще більше зміцнили на різних історичних етапах, зуміли збагатити словниковий склад новими лексичними одиницями – словами, термінами та словосполученнями. Давньотюркські писемні пам'ятки є незамінним джерелом у плані вивчення тюркської історії, мови та культури. Відомо, що всі сучасні тюркські мови мають свою частку у кожному з писемних пам'яток, що належать тюркським народам. Той факт, що тюркські народи час від часу, у різні періоди історії, незважаючи на навали, кріпацтво, могли зберігати свої мови на великому ареалі, навіть зміцнювати свої позиції, ще раз є ознакою зрілості, стабілізації давньотюркської мови задовго до нашої ери. Важливими джерелами є Орхоно-Єнісейські пам'ятники, що зберігають багатий і барвистий лексичний пласт давньотюркської мови, «Диван» М. Кашигарі, епос «Кітабі-Деде Горгуд», «Огузнамі» та ряд словників. Лексичні елементи давньотюркської мови ми спостерігаємо не тільки в сучасних тюркських мовах, а й у сусідніх народів. Однією з таких мов є російська. Історично склалося так, що давньотюркські слова набули функціональності у російській мові і навіть використовувалися в дериватологічній системі російської мови. Ім'я (назви одягу, найменування різних предметів, прізвиська тварин, топоніми), ряд слів, що позначають ознаки, якості та дії, сьогодні використовуються в сучасній російській мові. У дослідницькій роботі були задіяні форми давньотюркських слів, що зустрічаються у російській мові. Деякі назви одягу та соматичні слова, вишиті на пам'ятниках давньотюркської писемності, також прикрашають сучасну російську мову сьогодні.

Ключові слова: елементи стародавньої мови, фоно-семантична диференціація, функціональність у мові, імена одягу, тварин, соматичні слова, дериватологія.

Постановка проблеми. Человек, который понимает мир, понимая самого себя в терминах антропоцентрической парадигмы, принимает существование языкового контакта и этнической интеграции на основе межкультурных отношений. Исторически сложилось так, что постоянное взаимодействие и контакт в языках с различными системами не могли помешать проникновению иностранных слов в язык по определенным причинам. С этой точки зрения актуальность работы заключается в привлечении к исследованию формы слов турецкого происхождения, используемых в языке древнетюркских письменных памятников сегодня в современном русском языке.

Наш родной язык-одна из тех национально-духовных ценностей, которые наши предки оставили нам на память, основываясь на принципе преемственности. Каждый язык указывает на принадлежность его носителей к определенному социуму, он является важнейшим фактором этнической интеграции; он способен выступать основным этнодифференцирующим признаком этноса.

Создатель древнейшего и наиболее совершенного алфавита, тюрки исторически сложились в обширных степях Евразии, построили могущественные государства, империи, продемонстрировали высокие социально-политические технологии управления. И сегодня мы сталкиваемся с другой картиной: большинство древних культурных центров Европы и Азии были заселены различными народами, говорящими на индоевропейских языках. В результате взаимодействия, контакта, интеграции языков народов, проживающих на этих территориях, заимствование слов из разных языков стало непосредственно необходимым процессом обогащения того или иного языка, в результате чего с заимствованием необходимых слов в язык национальный язык не утратил своего своеобразия, а, наоборот, совершенствовался и обогащался.

Когда мы смотрим на историческое развитие турецкого языка, мы замечаем, что отношения соседства, социально-экономический статус, исторические вторжения, развитие технологий и

т. д. факторы привели к переходу иностранных слов на турецкий язык. Выдающийся тюрколог Б. Халилов классифицировал причины включения иностранных слов в турецкий язык следующим образом:

1. Исторически сложилось так, что в результате того, что наша нация подверглась ряду вторжений;

2. Проживание нашего народа в добрососедских отношениях с народами, которые на протяжении всей истории окружали его с востока, запада, юга и Севера;

3. В связи с географическими условиями Азербайджана;

4. В связи с объективными законами развития;

5. В результате политических, экономических, научных, культурных связей с другими нациями и т.д.... [1, с. 40].

Основная часть. Согласно исследованиям, внедрение слов турецкого происхождения в русский язык началось в 1-8 веках нашей эры. Широкое использование турецких слов в памятнике XII века «Слово о полку Игореве», турецкие слова, использованные в книгах «Аз-я» О. Сулейманова, «Русские фамилии турецкого происхождения» Н. Баскакова, указывают на исторически древние следы турецких слов в русском языке.

А в XIX веке вопрос турецко-русских языковых отношений как актуальная проблема вызвал интерес многих ученых. В этих исследованиях некоторые древнетюркские слова были приняты без споров, а некоторые из них исследовались спорно, возникали противоречивые моменты, и в результате подходы ученых относительно этих слов не были однозначными. В 19 веке вопрос о турецко-русских языковых отношениях привлек внимание многих ученых как актуальная проблема. В работе И.И. Срезневского под названием «Сравнительно-толковый словарь и грамматика для материалов» систематически рассматривались турецкие слова, используемые в русских диалектах рядом лингвистов в 1854 году. Словарь «Турецкие слова в русском языке», написанный Е.Н. Шиповой в 1976 году содержит 1507 слов, относящихся к различным областям, переход которых с турецкого на русский однозначно принят. Мы думаем, что количество древнетюркских слов, используемых в русском языке, не ограничивается этими цифрами. Ряд турецких слов, использованных в языке древнетюркских письменных памятников, сегодня употребляются в русском языке либо как есть, либо с определенным фонетическим изменением

(в соответствии с орфоэпическими нормами языка). Некоторые из этих слов не нуждаются в пояснении. Например: караул (karaul) – qaravul, очак (oçak) – ocaq, туман (tuman) – duman, кочевать (koçevat) – köçmək, айва (ayva/heyva), яйла (yaıla) – yaıla, утюг – ütü, сундук – sandıq, кирпич – kərpic, карандаш – karandaş, бакча – bahça, yoğurt – йогурт и т. д.

Давайте посмотрим, как некоторые слова, обозначающие имена, используемые в древнетюркских письменных памятниках, употребляются в русском языке:

Слово “yuul//yul”, употребляемое в древнетюркских письменных памятниках в значениях dərə (долина), çay (река), arx (арк), bulaq (источник) [4, с. 579], используется сегодня в вариантах aul//ağıl/avul в большинстве турецких языков и образован в результате фоно-семантического разветвления однокоренной морфемы. Это известно. Это слово употребляется в форме аил (ail) на диалекте. Хами современного уйгурского языка и означает «двор, ферма». [8, с. 136]. На древнеуйгурском языке uul (юл) означает «река», uulak (юлак) – «маленькая река».

Баба Магеррамли отмечает, что в тюркских языках это слово, распадающееся на формы aqıl//aul//aqıl//aal//avul// ayıl//avıl, также разделено по смыслу. В «Этимологическом словаре тюркских языков» слова ağıl и aul (аул) анализируются как отдельные слова. По сути, это разные фонетические варианты одного и того же слова. То есть эти слова возникли в результате фоно-семантической дифференциации одного и того же корня [3, с. 209–210]. Как отметил Н.Зариназаде это слово перешло и с азербайджанского языка на персидский. По-персидски это означает «овечья кровать» [7, с. 140].

Отметим, что слово ağıl//aul (аул) в форме аул («село») употребляется и в языках некоторых северокавказских народов (аварском, лезгинском, чеченском). Также, переходя с тюркских языков на армянский, он приобрел форму qeul («деревня») (Каз. Ткес, 45). Слово «аул» также перешло в русский язык из тюркского, означает «деревня» [4, с. 47].

В памятниках мы также находим слово «арк» (arx), которое является синонимом слова yuul: Bu ırk başında az ängäki bar, kin yana ädgü bolur. – Как может замерзнуть арка; что под солнцем [2, с. 305, 314]. Слово арч с определенными фонетическими изменениями перешло в русский язык в форме «арк» [4, с. 43].

В древнетюркских письменных памятниках встречаются варианты слова вода sub//suv. Слово

sub используется в значениях «вода, река, земля, суб – страна»; в то время как слово *sub* используется в более широком смысле: 1. вода, жидкость, влага, 2. питьевой, питьевой, 3. сок, 4. океан [2, с. 537, 538]. В русский язык слово «суп» также пришло из древнетюркского.

В древнетюркской письменности аналогично обрабатывается в русском языке лексема, обозначающая значение «имущество, богатство, давар», обрабатываемая в образах “*tabar // tavar*”. Несмотря на то, что слово *tavar//davar* (товар), закрепившееся в русском языке как термин, неоднократно обрабатывалось в письменных памятниках азербайджанского языка и сохранилось в современных диалектах в форме *tavar //davar* в общей лексике литературного языка не удалось закрепиться, и современный азербайджанский литературный язык архаизировался для языка. Слово *tavar* «товар» сохранилось в активном лексиконе многих современных тюркских языков.

Слово «товарищ» не является словом русского происхождения, оно происходит от термина турецкого происхождения “*tavar* (товар)», который использовался для обозначения этого крупного рогатого скота. Позже слово “товар (*tavar*)” стало употребляться в значении любого товара и имущества, расширяя его значение. После перехода в русский язык это слово приобрело двойственное значение и стало обозначать также товар, транспорт, повозку (товар, транспорт, обоз). В начале XIX века слово «товарищ (*yoldaş*)» приобрело политическую окраску на революционной волне, и это слово приобрело в русском языке новое значение – «мятежник».

Слово *bark* означающее “*sərdabə, saray, ev, mülk, eb bark, yurd, məskən* (сардаба, дворец, дом, собственность, юрта, обитель)”, встречается в ряде древнетюркских письменных памятников: *Ayar adınçığ bark yara-turtım, için-taşın adınçığ bädiz urturtım...* Я построил для него отдельную гробницу. Я сделал отдельные украшения внутри и снаружи... [2, с. 189–191]. Это слово в современном русском языке используется как «барак» и означает «временное здание из дерева» [4, с. 56].

Слово «бар», считающееся синкретическим корнем – в древнетюркских письменных памятниках оно имело несколько значений: 1. есть, доступный; 2. все, бар баягут- государственный, богатый; 3. *var* (Тон 10) → *bar* (КТ В 7) – *varmak// getmək* (идти) [2, с. 468, 119]. Слово “*barın*”, происходящее от корня *bar* (бар), в древнетюркских надписях означало «все, хорошо». Слово «*barin* (барин)», употребляемое в современном рус-

ском языке, имеет тюркское происхождение и означает «господин, помещик», в то время как до революции оно было формой обращения к “человеку (помещику, должностному лицу) из привилегированных сословий в России и человеку, который не любит работать”.

“*Yasa* (яса)” (запрет, правило), которое использовалось в древнетюркском языке [2, с. 573] слово перешло в русский язык, как и в русском языке слово «ясак (*yasak*)» означает «запрет, знак, сигнал» [4, с. 670].

Выражение “*yarık//yarlığ* (ярик//ярлык), употребляемое в старых тюркских значениях «приказ, приговор, распоряжение» [2, с. 572] также в форме «ярлык» (ярлык) без каких-либо изменений в русский язык считалось словом тюркского и монгольского происхождения [4, с. 669].

В древнетюркских письменных памятниках слово *tal* (тал) означало «селезенка, ветка, ива» [2, с. 542]. Русское слово “тыль” “(*tl*)” происходит от древнетюркского слова «дал» (*tal, tl*), означающего «задний, назад, даль».

В древнетюркских письменных памятниках слова “*kir, kira, kirğağlığ* (кыр, кыра, кыргагылыг)”, обозначающие место, означают “степь, каменистость, место, равнина, поле, место посадки и окаймленный” [2, с. 508]. Развитие словообразования морфологически в великотюркском языке проявляется в таких словах, как *кон + ак, кыр + ак*. Русское слово “край” (*kray*) – это форма слова *krak*, которое подверглось замене на *к-у*.

Некоторые названия животных также были переведены на русский язык. Леопард, крупное хищное животное, принадлежащее к семейству кошачьих, изображен на нескольких памятниках в виде “*bars* (барс)” в древнетюркских письменах. Это слово в памятниках означает «барс, тигр»: *Kiyik ənləyü mənəlyü barmıs* (İB 44) – Барс пошел на охоту на оленя [2, с. 166]. В русском языке это слово употребляется так же, как “барс”, и означает “леопард” [4, с. 57].

Слово *бык* также использовалось в старых тюркских памятниках как *bull//buğal//buka* (бык//бука), обозначая имя, имеющее как животную, так и человеческую семантику: *Turuk bukalı, səmiz bukalı arkada bilsər, səmiz buka, turuk buka tiyin bilməz* (Т. 6) – Худощавая масса тела, если толстый бык распознан сзади, он не будет распознан как толстый бык или бычья туша. [2, с. 171]. Это слово употребляется в современном русском языке в форме *бык // бугай* (значение: бык) [4, с. 103, 110].

М. Юсифов приводит информацию о параллельных переходах в языках с разными сис-

темами, в качестве примера перехода k-s: корова (русский), kuh (алм.), kaw (англ.), qav (персидский); siyir (корова), sier-siğir (турецкие языки); кость (русский), knoken (алм.), skleten (англ.), sümük – (кость), sook (турецкие языки), köräk (турецкие языки), собака (русский), səg (персидский), sar (испанский), sare (итальянский), kəlb (арабский) [6, с. 153]. Мы думаем, что замена k–s сохранилась в некоторых словах, которые исторически перешли из турецкого языка в русский. Кəfəp – саван, kirk/kirk – сорок, köräk – собака похожие слова.

Слово bordaq, употребляемое в тюркских языках для обозначения домашних животных, происходит от глагола bordaq (накормленный, хорошо накормленный, откормленный, смазать корень, откормить). Эта лексема перешла в русский язык с определенным фонетическим изменением – барденик (bardenik) и означает «животное, откормленное оспой и откормленное» [4, с. 56].

Сегодня многие слова на основе глагола “basmak (басмак)” сохранились в современных тюркских языках. Это слово в памятниках означало: 1. давить, 2. устранение, 3. печать, 4. атаковать, совершать набеги [2, с. 469]. “Basmac, basma, basik (басмач, басма, басык)” (значение: 1. налог на голову, 2. ночной рейд) также происходит от этого глагола. Слово *basma* –басма вошло в русский язык без каких-либо фонетических изменений: 1. басма (цвет для окрашивания волос), 2. басма означает клеймо (печать с изображением ханов на ней во время татаро-монгольского нашествия на Россию). Слово *basmac* также употребляется в русском языке в форме “басмач” (basmac) и означает «басмач, разбойник» [4, с. 55, 58].

Словарный состав тюркских языков очень богат. Одна группа слов, которая создает это богатство – соматические слова-используется во всех тюркских языках с небольшими фонетическими различиями. Слова, обозначающие части тела с древними языковыми фактами, были обработаны в великотюркском языке и перешли в национальные тюркские языки с теми же особенностями обработки, которые возникли в ходе дифференциации. Слово “baş (голова)”, отличающееся многозначностью, также особо выделяется в словообразовательном творчестве, образованное от корня baş (голова), перешло в русский язык, как и слова *başlıq* и *başpozuq*. В древнетюркских письменах слово *baş* «баш» использовалось в следующих значениях: 1) имеющий голову; 2) под головой; 3) раненый [2, с. 470]. Однозначно принято считать, что слово «башлык» имеет в слова-

рях турецкое происхождение, а у турок теплый головной убор, который часто надевают поверх шляпы – он показан как тканевый капюшон с длинными концами. Кроме того, слово «башибузук» также упоминается как слово турецкого происхождения, которое, как отмечается, используется в значениях «башипузук, башкесен, бандит». Мы также видим, что в русском языке из корня “baş (голова)” образуются новые слова за счет национальных элементов. Например, слова башка (голова, череп), башковатый (умный, с головой, сообразительный) принадлежат к этому племени [4, с. 59].

Особое место в словарном составе азербайджанского языка как древнейшие лексические единицы языка занимают названия предметов одежды и домашнего обихода. Хотя большая часть этих слов архаизирована в Азербайджанском литературном языке, они используются в наших диалектах и диалектах. В «Диване» М. Кашгари мы видим, что слово басмак, которое является древней турецкой обувью, используется как başak/başmak (ауаqqabi-башмак). Это слово появилось в русском языке как «башмак» (башмак) и означает «башмак-тапочка, башмачок» [4, с. 60]. Это слово, вероятно, образовано на основе глагола нажимать. Согласно второй гипотезе, слово тапочки также отражает значение «кожа». Обувь, изготовленная из этой кожи, называется «башмаки».

Одним из национальных мужских и женских одежд в Азербайджане является чепкен. По бокам имелись так называемые рукава (на рукава с подкладкой из драгоценной ткани иногда пришивались пуговицы), оканчивающиеся рукавицами-косынками со шрамом в части, близкой к юбке. Талия была завязана узлом из секции. Чепкен шили из борон, гребней, бархата, различных позолоченных тканей. Воротник, низ и края рукавов шапочки выполнены из нежной ткани кабезанджира и др. был украшен вышивками. Иногда поверх забора также обвязывали серебряный пояс. Он широко распространен среди народов Передней Азии и Ближнего Востока, в Азербайджане (особенно в Карабахе, Ханкенди, Шуше, Баку, Шеки, Шамахе). Оно образовано от слова *kəpənək*, которое в древнетюркском языке употреблялось в значении “япынчи (уаринси)”. В словарях русского языка также однозначно утверждается, что это слово имеет тюркское происхождение, и отмечается, что чепан – çərkəp, крестьянская верхняя одежда [5, с. 585].

Архалык, древнетюркское название одежды, тоже из лексем, перешедших в русский язык.

Слово «архалук» (архалык, короткая мужская и женская одежда, заменяющая халат) в словарях указывается как слово тюркского происхождения, даже устаревшего азербайджанского происхождения. Отмечается, что архалук – это разновидность женской верхней одежды, широко распространенная во всем Азербайджане. Их шили из шелка, различных шелковых тканей и бархата. В словарях обосновано, что слово архалук (arhalıq) также перешло из турецкого языка в грузинский, армянский и персидский языки.

В тюркских ассоциациях в истории бусине глаза давали такие названия, как *bonçuq*, *boncuq*, *munçuq*, *moncuq*, *monşaq*, *monçaq*, *monçoq*, *muınçaq* (бусина, бусина, бусина, бусина, моншаг, бусина, ожерелье), и некоторые из этих названий до сих пор присутствуют в языках ряда народов. Это такие вещи, как драгоценный камень, львиный коготь, закливание, которое прикрепляется к шее человека или лошади. Слово кутаз (*qotaz*) – еще одно слово, которое снова используется в этом смысле. Из-за того, что глаз привлекает внимание в другом направлении, логика, которую он сохраняет, смещается вперед. Объясняется, что очень сильные взгляды трескают кутаз (бусинки для глаз), даже разрывая их на части. «Кутас» (кутаз) также используется в русском языке в значении «ожерелье коровы с колокольчиком, украшение шнура кисточкой» [4, с. 604].

Слово чалма, образованное от корневой морфемы «чал (çal)», перешло в русский язык из тюркских языков и употребляется в значении «чалма, желтеть (çalma, sarıq)». Эта морфема в русском языке означает «веревка, цепь (чтобы привязать корабль к мосту)», слово чалит (çalıt) означает «связать, потянуть и связать».

This word, which is used in everyday life, is also used in Russian in the form of *ястык* (*pillow*). In Russian-language dictionaries, it is unambiguously confirmed as a word of Turkish origin and means “*bag of caviar extracted from fish*”.

Слово «ястык (*yastık*)», производное от глагола “*yastuq*” (наклоняться, отдыхать), использовалось в качестве подушки в древних и средневековых турецких письменных памятниках и означало «прямоугольный мешок или подушку, которую кладут под голову во время сна и наполняют птичьими перьями, ватой или воздухом». В древнетюркских письменах слово ястык также используется в значении “деньги, серебряная монета” [2, с. 573]. Это слово, которое употребляется в повседневной жизни, также употребляется в русском языке в форме ястык

(подушка). В русскоязычных словарях оно однозначно засвидетельствовано как слово туркменского происхождения и означает «мешок с икрой, извлеченный из рыбы».

В словах чисто турецкого происхождения неверно рассуждать о происхождении заимствования слова стакан, ссылаясь на то, что два согласных не идут рядом в начале слова. Слово происходит от сочетания частиц турецкого происхождения *тост* и *Ка* (каб//кап). Исследования показывают, что в некоторых тюркских языках это слово функционирует как *тустакан*, *тостакан* (*tustakan*, *tostakan*), что означает «чаша», «бада».

Слово “доставан (*dostakan*)” встречается в письме священнослужителя Ивана Калиты (умер в 1340 году), написанном русским алфавитом в 1356 году. Считается, что слово *тостакан* (горшок с круглым дном) происходит от турецкой деревянной посуды. В современном казахском языке *тостаган* – это сосуд для питья.

Слово “ятаган (*yatağan*)”, что в переводе с турецкого означает “изогнутый меч”, было переведено на русский язык в форме “ятаган (*yataqan*)” и указано в словарях как название оружия турецкого происхождения [4, с. 671].

Слова *толы//толу*, *исиг* (*tolı//tolu*, *isig*) обозначающие знак и качество в древнетюркских письменных памятниках, также являются одними из слов, перешедших в русский язык. Слово *толы//толу* означало «полный, весь, заверченный, каждый» [2, с. 469; с. 553]. Русское слово «толстый» (толстый) происходит от турецкого слова «долу-толу», что означает «полный, жирный по объему, толстый».

Слово «исиг» на языке памятников означало «горячий, искренний, теплый; лихорадочный» [2, с. 493]. Русское слово “искра (*iskra*)”, имеющее значение «искра, сияние, знак», тождественно турецкому слову «иссык» (*issıkraq* – горячий, самый горячий), которое считается древней формой турецкого слова «иссык» [4, с. 487].

В древнетюркских письменных памятниках мы также наблюдаем обширный переход слов, обозначающих движение, в русский язык. В древнетюркском языке слова “*bıç*, *bıçılmak*, *bıçmək*, *bıçumak*, *bıçğu* (*bıçaq*), *bıçək* (*bıçaq*, *qauçı*)”, образованные от основы глагола *бич* (*bıç*) (значение: косить, резать, рубить, колоть), широко использовались в памятниках [2, с. 473]. Корневая морфема *бич* в форме «бич//бичевать» употребляется в словаре русского языка в значении «резать, взбивать, крошить» [4, с. 83].

В древнетюркском языке глагол резать (*kesmək/kəsmək*) использовался как синоним глагола косить и означал “резать, ломать; определять” [2, с. 495]. В основе русских глаголов кусать и кушать (*kusat, kuşat*) лежит корневая морфема тюркского происхождения “*kəs* (резать)”. Кусать означает – ранить, вонзая зубы, сдавливая зубами; кушать означает – есть, принимать пищу. Происхождение обоих слов от глагола турецкого происхождения “резать (*kəsmək*)” также ясно из семантики слов. Русское слово “кусок (*kusok*)” также связано со словом турецкого происхождения “*kəsik*”. Слова кусок означает «кус, кусочек, часть, обломок, обрубок, отрывок, отрезок». Слово укус также происходит от того же корня, что и слово «кус», и означает «ухватив, проткнув зубами (или жалом), ранить».

В древнетюркском языке от глагола “*konmak* (конмак)” произошли слова – *konım* (родственник, близкий), *konalmak, konuk* (гость, незнакомец), *konşı* (сосед), *konukluk* (гостиния), *konag* (гость), употребляемые в языке памятников [2, с. 509–510] и из этих слов мы видим, что слово *qonaq* – “кунак” (значение: лагерь, дом тепла, гостевой дом) однозначно дается в русских словарях как слово тюркского происхождения.

Слово “*sunmak*” которое в памятниках содержит значения «растягивать, представлять, проверять вручную» [2, с. 538], который также перешел на русский язык в форме “сунуть” (*sunut*), что означает «толкать, давать».

В древнетюркских письменных памятниках глагол *biş/пиш*, являющийся корнем слов *bişurmak* (готовить), *buşarmak* (варить, подготавливать, улучшать), *pişmak* (варить, созреть), *pişurmak* (готовить), был перенесен в русский язык и стабилизировался в виде из «пища». Слово “пища” в турецком языке связано со словом «готовить, приготовленная пища, есть» [2, с. 473, 479, 529].

Слово “пост (*post*)”, употребляемое в русском языке, также происходит от древнетюркского слова “*pusmaq/püsmək*”, означающего “прятаться, засадить”, что означает «место засады, место погони» [4, с. 529].

Слово “*çizmək* – рисовать” (рисовать линию, царапать), употреблявшееся в лексике памятников древнетюркской письменности [2, с. 481] в средневековых письменных памятниках он стал синонимом слова, означающего “*çərtmək* (*sizmaq*)” – рисовать. Русское слово «чертеж», которое означает «рисунок, черчение», родственно слову чертим.

Цель статьи. Целью исследования является обоснование использования лексем турецкого происхождения, используемых в языке древнетюркских письменных памятников таким же образом, как и в современном турецком языке, имеющем агглютинативную систему, а также в русском языке, имеющем флективную языковую типологию, или с определенным фонетическим изменением.

Теоретическая и практическая значимость. Научные положения данной статьи могут быть использованы при преподавании кафедры лексикологии в высших учебных заведениях и при преподавании предмета сравнительной грамматики турецких языков.

Вывод. Некоторые слова в лексике Орхоно-Енисейских памятников, отражающие разговорный язык V–VIII веков, стали архаичными, в то время как остальные слова используются с определенными фонетическими изменениями или так, как они есть в современных турецких языках. Перенос некоторых слов, содержащих название, признак, качество и действие, содержащихся в языке памятников, на русский язык и обретающих устойчивость в языке, является наглядным доказательством того, что эти памятники были написаны на высокоразвитом

Список литературы:

1. Халилов Б. Лексикология современного азербайджанского языка / Баку: ООО «Зардаби», 2015, 444 с.
2. Худиев Н. Язык древнетюркских письменных памятников / Баку: Наука и образование, 2015, 596 с.
3. Магеррамли Б. Лексико-семантическое развитие корней существительных в турецких языках / Баку: Наука и образование, 2012, 408 с.
4. Русско-азербайджанский словарь. Том I / Баку: Маариф, 1982, 605 с.
5. Русско-азербайджанский словарь. В 3-х томах. Том III / Баку: Восток – Запад, 2005, 672 с.
6. Юсифов М. Основы фонетики азербайджанского языка / Баку: Наука и образование, 2012, 320 с.
7. Зариназаде Х. Азербайджанские слова в персидском языке (период Сефевидов) / Баку, издательство ЭА Азербайджанской ССР, 1962, с. 140.
8. Malov S.E. Uighur language (Khamiya dialect) / Moscow – Leningrad, Издательство АН СССР, 1954, с. 136.)

Khayala Mughamat. INFLUENCE OF LEXICAL LAYOUT OF ORKHON-YENISEI MONUMENTS ON RUSSIAN

Despite the fact that the Turkic languages were strongly influenced in the whirlwind of various socio-political, historical events, they not only managed to preserve themselves, but also became even stronger at different historical stages, managed to enrich the vocabulary with new lexical units – words, terms and phrases. Ancient Turkic written monuments serve as an indispensable source in terms of studying Turkic history, language and culture. It is known that all modern Turkic languages have their share in each of the written monuments belonging to the Turkic peoples. The fact that the Turkic peoples from time to time, in different periods of history, despite invasions, serfdom, could preserve their languages over a vast area, even strengthen their positions, is once again a sign of maturity, stabilization of the ancient Turkic language long before our era. Orkhon-Yenisei monuments preserving rich and colorful lexical layer of ancient Turkic, M.Kashgari's "Divan", "Kitabi-Dede Gorgud" epos, "Oguzname" and a number of dictionaries are important sources. We observe lexical elements of old Turkic not only in modern Turkic languages, but also in a number of neighboring peoples. One of these languages is Russian. Historically, ancient Turkic words acquired functionality in the Russian language and were even used in the derivatological system of the Russian language. The name (names of clothes, names of various objects, names of animals, Place Names), a number of words denoting signs, qualities and actions are used in modern Russian Today. In the research work, the forms of ancient Turkic words found in the Russian language were involved in the study. Some names of clothes and somatic words embroidered on monuments of ancient Turkic writing also adorn the modern Russian language today.

Key words: *elements of ancient language, phono-semantic differentiation, functionality in language, names of clothes, names of animals, somatic words, derivatology.*

СЕМІТСЬКА МОВА

UDC 811.41.21

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.1/36>**Melikov T. P.**

Baku State University

METHODS OF THE FORMATION OF NEOLOGISMS IN ARABIC

The article discusses the lexical, semantic and grammatical characteristics of neologisms that occupy the key place in the modern Arabic language vocabulary, intra- and extralinguistic factors affecting the process of creating neologisms, their development, involvement in literary and conversational Arabic, ways of formation of neologisms, the quantity and quality of the changes in the vocabulary of language, the penetration of borrowings into the language, the discovery of new scientific provisions in the field of lexicography, the determination of new stages of development of the Arabic in the information society, since upper mentioned problems were not studied fully and systematically. An analysis of the language material presented in the Arabic and related to neologisms was carried out in various numbers of the journal "Lisan Al-Arab", published at the scientific level with the support of the League of the Arab states. Modern trends on linguistic problems have been analyzed, since the latest events in the world political arena and in people's lives are reflected in the lexical units of the language. Although this topic is rarely touched upon in Azerbaijani Arabic studies, the topic of neologisms formed by lexical-grammatical methods constantly maintains its relevance and novelty. Currently, there is a need to acquire new words to express new concepts that are formed daily in the Arabic language. For this reason, the most relevant topic of the problem of neologisms in modern Arab linguistics are ways of their formation. In connection with modern linguosociological events, there is a need to give a new name to emerging concepts in order to prevent spontaneous entry of foreign words into the Arabic language. In this case, it is necessary to give close attention to the implementation of new words created in accordance with the internal rules of Arabic grammar.

Key words: Arabic grammar, neologisms, bilingualism tendencies, culture of speech, vocabulary.

Introduction to the problem. The modern Arabic language has gone through certain stages of development and has undergone a number of historical, political, economic, social and other influences, has reached its current state, having been exposed to various factors. Hence, the study of the vocabulary of the language also serves to analyze the modern process of the development of the Arabic language. Neologisms make up the newest vocabulary of any language. Neologisms are formed both by creating a new meaning and a new form of words existing in the language, and in the form of certain borrowed words under the influence of some foreign languages.

Where appropriate, even within the limitations of the language, new methods of word formation should be developed against the constant influx of new terms and words into the Arabic language. Here the responsibility falls on language institutions that operate in many Arab countries. As a result of

their efforts, the language included methods such as الاشتقاق (a word created on the basis of the word roots), التوحيّد (a word with a new meaning), تعريب (arabization of words), القلب (creating a word by changing the place of syllables), النحت (words, formed by merging words or syllables); in general, the acquisition of neologisms was very productive [10, p. 191–214].

The degree of study of the problem. There is no research on this topic, except the number of articles by V.M. Mamedaliev [6, p. 81–87], M.A. Panahi [9, pp. 111–123], H. N. Al-Abbasi on neologisms in Arabic and textbook by T.R. Melikov [3],

However, many modern Arab linguists expressed their opinion on this topic in periodic journals such as "Lisan Al-Arab". Although they put forward certain proposals on the problem of neologisms in Arabic linguistics, from a theoretical point of view, the methods of formation of neologisms here are not

sufficiently developed. To be concise about the views of the Arabic linguists in neologisms, we can mention the study on abbreviations and their transliteration in the Arabic language of Dr. Mahmud Fahmi [15], on the arabization of written terms of Muhammad Rashad Hamzavi, the analysis of the problems of the terms of Muhammad Hasan Abdulazis [17], the problems of the terms used in the electrical engineering of Muhammad Yunis Abdul, the studies of Dr. Atif Nasar, as well as research works of Ibrahim al-Samaraini about the words used in the oil and gas industry [14], Subhi of as-Salihi [16] and others.

The purpose of this article is to analyze the processes that took place in the language after political, economic, social, scientific and technical, etc. changes at the end of the XX – beginning of the XXI centuries, to consider the process of acquiring new words from a number of languages of the world, particularly through English and French, to analyze the new words, obeying the grammatical rules of the Arabic and arising due to the internal capabilities of the language, as well as features of expansion of the semantic meaning of words existing in the language. For this purpose, a classification of neologisms is given, the circumstances of their origin are clarified, their lexical-semantic and grammatical characteristics are examined, the novelty of vocabulary in relation to intra- and extralinguistic factors is determined.

The main content of the study

Neologisms in linguistics. In general, speaking of the degree of research about neologisms in linguistics, first of all, it should be noted that they are important in enriching and developing the vocabulary. Neologisms are international, polysemantic words, terms that are typical for certain areas of practical activity, etc. In this study, we touch on the methods of formation of neologisms, as well as some terminological issues. As it is known, neologisms consist of new words and phrases, most of which have not yet been reflected in any dictionary. For this reason, there are certain differences in writing of neologisms.

When studying any language, it is very important to explore its lexicon, the main vocabulary and their relationship, the conditions for the development and change of lexicon. The words included in the vocabulary of the language are extremely diverse and meaningful. The number of active words in the language is much less than the number of passive words. Due to historical development, a certain number of obsolete words are gradually removed from the vocabulary of the language, and more new words and expressions are included, that is, neologisms. However, these processes are not

entirely characteristic of the Arabic language. Thanks to the Holy Quran [1], the vocabulary of the Arabic language has not changed much over the centuries. Most of the neologisms in the modern Arabic literary language and modern press are new words, consisting of borrowed words adapted to the structure of the Arabic due to the capabilities of this language itself.

Since the 60s – 70s of the twentieth century the research work in the field of theoretical issues of the Arabic language, as well as in the field of history, methodology, dialectology, lexicology, general and comparative linguistics has been carried out in Egypt, Iraq, Syria, Saudi Arabia and other Arab countries. Of particular note is the journal “Lisanul-Arab”, which has unique merits in the formation of modern Arab linguistics. First published in Rabat in 1964, this journal became the body of the Permanent Bureau of Communications of the Arab States for all translations carried out into the Arabic language. One of the largest goals of the magazine is to study relations between language and dialect, to increase the number of research on the vocabulary of the modern Arabic literary language in Arab countries and publication of obtained scientific results. The goal is to encourage Arabs more inclined to dialects, to use the literary language both in oral and written communication. The results of research and analysis carried out by the journal, dedicated to revival of the literary language and its preference over dialects. In addition, the editors of the journal also publish materials related to dialects, the impact of dialects on the development of the literary language, their role in determining the fate of the language [5, p. 154].

It should be noted that the Arabic literary language, which has rich lexicon, sufficiently reflects the achievements of the modern scientific and technical revolution and the depth of socio-economic changes, the requests of socio-political life, new concepts of events, qualities, etc. Its formation influenced the emergence of neologisms that determine the development of the vocabulary of all languages, including Arabic. Also, in the process of formation of modern Arabic literary language, many words have lost their functionality and left the vocabulary of the language, or their meanings became limited. The process of creating neologisms demonstrates the great potential of the language, which is enriched with new words included in the socio-political, scientific and technical vocabulary. The study of their composition, structure, values and functions leads to the study of many specific issues of grammar, vocabulary and stylistics.

If we consider its specific characteristics, its the genealogical composition, history, sources, types,

groups, origin, elements of neologisms existing in the Arab linguistics, we will see that borrowings, international words, new terms related to certain sciences and other areas remain their relevance in the language even today. Neologisms are not only the words created newly at the expense of the own internal capabilities of the language, but also the words of foreign origin, which have just been included in the vocabulary of the language. Therefore, when we are talking about the most important views of linguists to neologisms, grammarians refer to terms, borrowed words, international words, etc. We should not ignore their views and opinions about neologisms. The problem of neologisms is considered as one of the least investigated topics in linguistics, but it is also one of the problems that is constantly updated, since it is associated with new phenomena that arose based on the requirements of modern science. Nevertheless from a theoretical and practical perspective, the classification, history, elements, principles and types of neologisms retain their relevance and novelty for each era.

The main part of this study is devoted to neologisms formed by the lexical and semantic method in the Arabic language. Let us consider the formation of neologisms in connection with changes in the phonetic composition of the word. For example, neologism such as “عولمة” (globalization) [12, p. 655] was obtained by the addition of a new sound and letter to the word with the root letters “م ل ع”. Also, when we are talking about neologisms formed due to the internal capabilities of the language, we also understand new expressions presented by the words existing in the language as part of a combination. These combinations are sometimes in the form of unions, sometimes in the form of adjectives, and sometimes in the form of complex words. For example, “نقدية سيولة” (cash), “آلي إنسان” (robot), “آلي بطاقة” (smart card), “النفق قطار” (metro), “المت المدانة رسائل خدمة” (MMS) etc. [18, p. 284].

The process of formation of neologisms, consisting of borrowed words, also occurs due to word creation by the lexical method. Borrowed words that make up the new vocabulary of the modern language began to enter the literary language due to a certain need. As the terminology develops, the number of borrowings increases as well. Words that have passed into Arabic from foreign languages are called *muarrab* neologisms, since they are adapted to the internal rules of the language. However, there are also borrowings that are used in the form in which they are used in the initial language, that is, they are simply transliterated. “Arab linguists do not

perceive the creation of neologisms using this method of borrowing. In fact, this criticism is based on the number of words obtained by acquisition, but not on the acquisition method itself. The use of borrowed words in a language is fast and uncontrolled. This leads to the invasion of foreign words and elements into the language” [11, p. 284].

The content of new borrowings, which include *ad-dahil* or *muarrab*, are characterized as neologisms consisting of borrowing in the Arabic language, and sufficient number of samples of new words formed by the lexical method have been noted. Most of these neologisms are transliterated words. This phenomenon linguistics is called “الحرفي النقل” [15] in Arabic. Although many Arab linguists consider the transliteration as a disrespect for the Arabic language, these type of words are often found in modern Arabic. For example: “فوفوزيلا” (vuvouzel), “تلفزيون” (TV), “كمبيوتر” (computer), “ويكيبيديا” (Wikipedia), “فاكس” (fax) and others. Although Arabic linguists seek to find an equivalent of such neologisms using the internal capabilities of the Arabic language, most of them are not actively developed and applied in the language.

Borrowed words that have entered the Arabic in modern times are among the neologisms created by foreign languages. However, a borrowed word cannot always be considered as neologism. These words usually go into the passive reserve of the language. In some cases, the borrowed word is accepted as a neologism adapted to the internal rules of the language [7, p. 348].

Note that modern Arab poetry also has unsurpassed merits in enriching the vocabulary of the language. It is possible to find many neologisms in modern Arabic literature. For example, the Iraqi poet Ahmad Matar writes in his poem “Akhadiysul Abvab” [20]:

لا أمنع الهواء ولا التور ولا أحجب الأنظار
أنا مؤمنٌ بالديمقراطية

(“I will not prevent the penetration of air and light (shine). I will not close my eyes. I believe in democracy”).

In addition, there are many neologisms formed by the semantic method due to the internal capabilities of the Arabic language, which can be found in a number of poetry samples. For example, Egyptian poet Amal Dungul [21] says in the verse:

وطنى لو شغلت بالخلد عنه و
نازعتنى لمجلس الامن، نفسى

“If I forget my homeland and focus on the eternal paradise, my soul will complain about me in the Security Council.”

Here, مجلس الامن (Medzhlis al-amn) means the United Nations Security Council.

In general, neologisms obtained by the semantic method are considered lexical units obtained by giving a new meaning to the existing in the language words. Arabs call this method a metaphor. Today, the number of such neologisms in Arabic, that serves new significance to many areas of science and technology, is increasing. For example: مراقبة (monitoring), قرصان (hacker), وزير (minister), دخيل (borrowed word), برميل (barrel), etc.

Neologisms obtained by the semantic method can mainly consist of infinitives, verbs, nouns, adjectives, etc. Mostly, neologisms of this type are simple and corrective infinitives. Generally, in Arabic linguistics, the infinitive is used for nouns denoting work, state or action. In classical Arabic linguistics, it is widely believed that all verb forms are formed from the infinitive. Infinitives, like verbs, show an action or condition, are active or passive. Infinitives, like any noun, have appropriate models or forms, they are inclined, changed by numbers, used in a definite or indefinite form, participate in the corresponding phrases, etc.

Neologisms obtained by the grammatical method are productive in the process of word – making of the Arabic language, are formed morphologically and syntactically. The morphological method includes neologisms obtained according to fixed models, which, from a grammatical point of view, appear in the vocabulary of the Arabic language in the form of infinitives of the type I–X *bab*. In addition, neologisms obtained through prefixes or endings in Arabic are also considered neologisms formed by the morphological method.

Lexical units created based on the internal material of the language play a decisive role in maintaining its identity and uniqueness. The grammatical word-making holds the language from the influence of foreign origin words or adapts the newly introduced borrowed word to the grammatical rules of the Arabic.

In the process of morphological formation of neologisms in the Arabic, certain prefixes اللواحق, suffixes السوابق and infixes الاحشاء are used [19, p. 112–175]. These suffixes help to describe the meaning of the word more accurately and clearer. In Arabic, there are some endings such as يّ [iyyun], تويّ [aviyun], تيّّة [iyyatun], اتّ [a:tun], تة [atun], نون [u:nə] etc. [8, p. 490]; they are added to the end of both specific words of the Arabic language and borrowed

words for the formation of many neologisms exactly by the morphological method. For example: “برلمانيون” (parliamentarians), “فـأريـق” (factories), “كاميرات” (cameras), “إلكترونيات” (electronics), “جمهوري” (Republican), “قنصوليّ” (consulate), “جنصوليّة” (customs officer). [3, p. 536].

Furthermore, neologisms were created using a morphological method that conveys a new meaning by placing local and borrowed words in the vocabulary of the Arabic language into certain patterns. For example; “فـبـرك” (for production), “برمج” (for program) [13, p. 149], “دبـلـج” (for duplication), “أزب” (for Europeanization) [2, p. 298], etc.

Although some Arabic linguists classify the creation of neologisms by the morphological method as a syntactic category, some grammarians note that this method differs from the syntactic method, and that formation of the word by the morphological method has taken on a more complex picture in modern times. Looking at Arab lexicology in general, we can say that the morphological method first arose on the basis of the syntactic method, and then developed and became a separate category in the formation of neologisms.

Neologisms formed syntactically, which is a very productive method in the Arabic language, are usually performed by *nakht* method. In this case, words with a new form and content are formed as a result of the merging of certain letters and syllables of two different words.

The process of creating a new word in a syntactic way that fully meets the grammatical rules of the Arabic language is one of the phenomena actively used in the language for a long time. Currently, syntactic word-making plays a special role in enriching the vocabulary of the Arabic language. In modern Arab linguistics, abbreviations are also part of neologisms formed by the syntactic method. The number of such abbreviations is growing day by day, and basically, they are used in military sources. Neologisms formed both syntactic and morphological, i.e. grammatical ways, consist of the internal basis of the language, as well as words formed due to borrowings.

Many of the syntactically created neologisms in the Arabic have certain morphological characteristics. However, it is difficult to identify syntactically created neologisms and give a certain opinion about them. Given that these types of neologisms are formed from a combination of two or more words, it will not be mistaken to include them in the group of new complex words. It should be noted that the phenomenon of syntactic word -making in the Arabic began a long time ago. A large number of words appeared in the

vocabulary of the language, and thanks to this, the vocabulary of the language was constantly enriched. In the study of various languages and in a number of theoretical questions of general linguistics, the problem of a compound word often gave rise to various disputes. Some linguists tried to determine the characteristics of complex words based on their content, while others were based on their form. The content and form of a complex word are closely related. The connection between them can manifest itself in various forms, that is, syntactic neologisms by the method of formation can be considered as complex words.

Before turning to the question of neologisms formed by the syntactic method in the Arab linguistics, it is noteworthy that even in the VII century representatives of the Basr school expressed certain ideas about word formation with a syntactic method: “Just as a completely new medicine is formed as a result of mixing different herbs (drugs), when two words are connected in one compound word, the individual signs of each of them are lost and this composition acquires a new characteristic. For instance, the compound word “munzu” (since, because) was formed as a result of a combination of the prefix “min” and the word “iz”. The first of them controls the subsequent word in possessive case, the second in the nominative case; as a result, *munzu* acquires a completely new meaning and requires the use of the following word in the nominative case, and in the case of the role of the prefix – in possessive case [4, p. 58–59].

Note that the phenomenon of word formation in the Arabic language by the syntactic method was formed in the form of *manhut* (mənħut) and shortened words. *Manhut* is neologism formed by combining two or more words and excluding certain letters, and shortened words are understood as words consisting of abbreviations or initials. These words belong to the category of neologisms obtained by the method of *nakht*. They are considered as new words both in form and in content, forming the latest

vocabulary of the language. In neologisms formed by the method of *nakht*, all the letters of the word are written sequentially, and they can be adapted to the grammatical rules of the Arabic language and used in certain rules and models. For example: wireless is “لاسلکي”, capital is “راسمال”, high speed train is “قطر”, hydropower is “کهرهاري”, surfing is “رکمة”, bioclimatology is “الحيماخية”, etc. However, letters in neologisms consisting of abbreviations can be arranged in the form of adjacent, separate letters, or with dots between letters. These types of words cannot adapt to the grammatical rules and forms of the Arabic language, and in some cases are transliterated from foreign languages. “حماس” (حركة المقاومة الاسلامية) HAMAS, (الدولة الاسلامية في العراق والشام) ISID, [ترقيم دولي موحد للكتب] [22] ISBN, etc. Many abbreviated words formed by the *nakht* method grammatically have the form of both a verb and a noun, neologisms in the form of an abbreviation are always used in the form of a noun from a grammatical point of view and mean a name. *Manhut* neologisms are mostly *rubai* and *humasi*, and short words can even consist of one letter.

Conclusions. Evidently, syntactically formed neologisms combine two different techniques. However, in addition to the mentioned differences, there are similarities between these methods. So, both *manhut* and abbreviated neologisms remove letters from word, abbreviate words in phrases and connect them to each other.

Although the phenomenon of creating words by the syntactic method contributes to the enrichment of the vocabulary of the language due to its internal capabilities, in some cases the words created by this method damage the purity of the Arabic language. The originality of the Arabic vocabulary is lost due to the acquisition of words that do not fit any model. That is why the modern linguists are both for and against the creation of neologisms by syntactic means. From our perspective, although the creation of new words in Arabic is also productive by the syntactic method, it is more expedient to resort to this method only when necessary.

Bibliography:

1. Bünyatov Z.M., Məmmədəliyev V.M. Qurani-Kərim. XVII nəşr. Bakı: Nurlar, 2015. 604 s.
2. Əliyev R.Y. Ərəbcə-Azərbaycanca lüğət (iki cildə). I cild. Bakı: Şərq-Qərb, 2007. 440 s.
3. Məlikov T.P. Müasir ərəb dilində yeni söz və ifadələr. Bakı: Füyuzat, 2022. 248 s.
4. Məmmədəliyev V.M. Bəsrə qrammatika məktəbi. Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 1983. 119 s.
5. Məmmədəliyev V.M. Ərəb dilçiliyi. Bakı: Maarif, 1985. 288 s.
6. Məmmədəliyev V.M. Ərəb dilində neologizmlər // *Ərəb filologiyası məsələləri*, Bakı: Elm, 1979, 81–87 s.
7. Məmmədli N.B. Azərbaycan dilində alınma terminlər. Bakı: Elm və təhsil, 2017. 487 s.
8. Məmmədov Ə.C. Ərəb dili (dərslük). Bakı: Maarif, 1998. 620 s.
9. Pənəhi M.A. Müasir ərəb terminologiyasının yaranması və inkişafına dair bəzi qeydlər // *Ərəb filologiyası məsələləri*, Bakı: Elm 1979, s. 111–123.

10. Daşkıran Y. Arap dilinde terim sorunu // *Dilbilimleri akademik araştırma dergisi*, cilt 14, sayı 1, 2014, s. 191–214.
11. Gündüzoz S. Arapçada kelime türetimi: Kavramlar, Kuramlar, Kurumlar; Samsun, 2005. 283 s.
12. Mutçalı S. Arapça-Türkçe sözlük, İstanbul, 2012. 1054 s.
13. Munir Baalbaki. Rohi Baalbaki. Al-Mavrid al-Waset. Concise dictionary. English-arabic, Arabic-English. Beirut: Malayin, 2008. 680 p.
14. ابراهيم السمراي، تطوّر اللغوي التاريخ، القاهرة، 1966، ص 264.
15. الاختصارات الحديثة في وسائل الإعلام / بين الترجمة العربية والاقتراض المعجمي / للأستاذ الدكتور محمود فهمي حجازي بيروت 2007
16. 21صحي الصالح، دراسات في فقه اللغة، الطبعة السادسة عشرة، بيروت – 2004، ص 266
17. العربية الفصحى الحديثة – محمد حسن عبد العزيز، ص 145
18. مجلة لسان العرب، العدد: الرابع والخمسون (54)، الرباط – كانون الأول 2002، ص 286
19. محمود تيمور، مشكلات اللغة العربية، 1956، ص 112–175
20. URL: <http://www.adab.com/modules.php?name=Sh3er&doWhat=shqas&qid> الحمداني فراس أبو
21. Məlikov T.P. Ərəb dilində neologizmlər. Ph.D. filologiya elmləri üzrə diss. avtoreferatı. Bakı: 2018. 29 s.
22. Glosbe Dictionary – All Languages of the World in One Place URL: <http://www.ru.glosbe.com>

Меліков Т. П. СПОСОБИ ТВОРЕННЯ НЕОЛОГІЗМІВ АРАБСЬКОЮ МОВОЮ

У статті розглядаються лексико-семантичні та граматичні характеристики неологізмів, які посідають ключове місце в лексиці сучасної арабської мови, внутрішньо- та екстралінгвістичні чинники, що впливають на процес творення неологізмів, їх розвиток, залучення до літературної та розмовної арабської мови, шляхи формування неологізмів, кількість і якість змін у словниковому складі мови, проникнення в мову запозичень, відкриття нових наукових положень у галузі лексикографії, визначення нових етапів розвитку арабської мови в інформаційному суспільстві, оскільки зазначені вище проблеми не були вивчені повно та систематично. Аналіз мовного матеріалу, представленого арабською мовою і пов'язаного з неологізмами, проводився в різних номерах журналу «Lisan Al-Arab», що видається на науковому рівні за підтримки Ліги арабських держав. Проаналізовано сучасні тенденції лінгвістичних проблем, оскільки останні події на світовій політичній арені та в житті людей відбиваються на лексичних одиницях мови. Хоча в азербайджанській арабістиці ця тема зачіпається рідко, тема неологізмів, утворених лексико-граматичними методами, постійно зберігає свою актуальність і новизну. В даний час існує потреба в придбанні нових слів для вираження нових понять, які щодня формуються в арабській мові. З цієї причини найбільш актуальною темою проблеми неологізмів у сучасному арабському мовознавстві є способи їх утворення. У зв'язку з сучасними лінгвосоціологічними подіями виникає необхідність дати нові назви поняттям, що виникають, щоб запобігти спонтанному входженню іномовних слів в арабську мову. У цьому випадку необхідно приділити пильну увагу впровадженню нових слів, створених відповідно до внутрішніх правил арабської граматики.

Ключові слова: граматика арабської мови, неологізми, тенденції двомовності, культура мовлення, лексика.

КЛАСИЧНІ МОВИ. ОКРЕМІ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКІ МОВИ

УДК 811. 14'02'38'44

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.1/37>**Чакал І. С.**

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

АВТОРСЬКІ ДІЄСЛІВНІ НОВОТВОРИ В РОМАНІ АХІЛЛА ТАТІЯ (ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ)

У статті зроблено спробу окреслити внесок давньогрецького письменника II ст. н. е. Ахілла Татія, автора роману «Левкіппа і Клітофонт», у розширення лексичного складу давньогрецької мови дієслівними лексемами з опертям на «Грецько-англійський словник» Г. Лідела та Р. Скотта (Оксфорд, 1968). Зіставлення лексико-граматичного класу дієслів лексикону Ахілла Татія (1585 одиниць) з представленням їх у лексикографічній праці Лідела-Скотта засвідчує новаторську роль письменника у творенні словникового складу давньогрецької мови. Виявлено 80 дієслівних лексем з вказівкою на авторство Ахілла Татія. У словнику продемонстровано суто авторські дієслівні одиниці, а також ті, значення яких були доповнені чи видозмінені завдяки Ахіллу Татію (через уведення у конкретний контекст чи вживання в іншій граматичній формі). На основі цих відомостей новотвори романіста класифіковано на 9 груп із зазначенням ступеня авторизації. Визначальними для окреслення особливостей ідіолекту письменника вважаємо власне авторські дієслівні лексеми, які вперше ввів у вжиток Ахілл Татій, а також дієслова, що їх увели до обігу інші автори, проте саме давньогрецький романіст надав їм нового відтінку значення, та дієслова, вжиті у складі засвідчених тільки в Ахілла Татія конкретних словосполучень чи висловлень. Семантика власне авторських дієслівних новотворів представлена в 5 лексико-семантичних групах зі значенням мовлення та звучання, руху та переміщення в просторі, емоційного та фізичного стану людини, кольору, фізичної дії. Інновації Ахілла Татія відносно граматики стосуються дієслів, зафіксованих у формі певного часу, тих, які керують відмінком із певним синтаксичним значенням, які вживаються в тексті роману у відмінному від загальноживаного стані та в поєднанні з інфінітивом. Закцентовано на здатності неологізмів виступати складниками тропів.

Ключові слова: новотвір, дієслово, лексико-граматичний клас, лексичне значення, переносне значення, давньогрецький роман, Ахілл Татій.

Постановка проблеми. Особливої уваги дослідників заслуговує вивчення індивідуального стилю Ахілла Татія – видатного давньогрецького письменника II ст. н. е., який увійшов в історію античної літератури як один із засновників жанру грецького любовного роману. Разом з романами «Габроком і Анфія» Ксенофонта з Ефесу, «Херей і Калліроя» Харитона, «Дафніс і Хлоя» Лонга та «Феаген і Харіклія» Геліодора, що дійшли до наших днів повністю та перекладені на багато мов світу, твір александрійця Ахілла Татія «Левкіппа і Клітофонт» приваблює читачів і науковців своїм незвичайним голосом розповіді від першої особи, багатою художніми засобами мовою, яка варіюється від грубої до поетичної та ерудованої, а також незвичайною грою з романними мотивами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досі словотворча практика письменника не була предметом наукових досліджень, незважаючи на те, що автор зробив вагомий внесок у збагачення лексикону давньогрецької мови. Поодинокі розвідки присвячені творчості Ахілла Татія, належать таким зарубіжним дослідникам, як Г. Сексауер [15], С. Полякова [2], Е. Вільборг [16, с. 12–16], Ш. Бартч [5], Н. Голсберг [11, с. 127–133], Б. Рірдон [13], Г. Моралес [12], Б. Рівс [14], К. Чью [7], С. Гаммадж [8; 9], Т. Вітмарш [17, с. 46–52], Б. Бентель [6] та ін. Лінгвістичні дослідження семантичних, стилістичних, функційно-прагматичних особливостей мови творів Ахілла Татія (зокрема, розмаїття індивідуально-авторських дієслівних новотворів та їх лексикографічного

представлення) у сучасному мовознавстві фактично відсутні, а мовний матеріал роману «Левкіппа і Клітофонт» не введено до активного наукового обігу. Усе це зумовлює **актуальність** обраної теми дослідження.

О. Беркова відзначала манеру письма Ахілла Татія та широке застосування риторики з її штучним стилем і багатьма повчальними екскурсами і сентенціями: «Це говорить про те, що роман призначався для розваги високоосвіченої публіки, спроможної оцінити всі тонкощі мови і стилю» [1, с. 74]. Докази популярності роману Ахілла Татія (особливо у Візантійський період) вказують також на те, що його читали звичайні неосвічені люди.

У своєму романі, написаному в аттичний період, Ахілл Татій в основному намагався наслідувати авторів класичного періоду. Проте у нього можна натрапити і на пізніші форми і конструкції, так само, як і в його словнику, ми бачимо поєднання сучасних і архаїчних слів [1, с. 72].

Як і його літературні сучасники другої софістики, Ахілл Татій демонструє звичайні завчені тенденції аттицизму у своєму тексті, але з особливим чуттям до варіацій та інновацій. Останнім часом їх досліджувала С. Гаммадж, яка виявила, що аттицизм застосовано нерівномірно, хоча й навмисно, у всьому романі, лише з невеликою перевагою аттичних форм, що є ще одним відображенням еkleктичного стилю автора [8; 9].

Зважаючи на інший аспект мови Ахілла Татія, учений Дж. Хілтон розглядає можливі впливи загалом латинської мови на текст роману серед інших елементів сучасного Ахіллу Татію світу [10, с. 102–103].

Постановка завдання. Мета нашої статті – окреслити роль Ахілла Татія у збагаченні лексичного складу давньогрецької мови дієслівними лексемами, опираючись на «Грецько-англійський словник» Г. Лідела та Р. Скотта (Оксфорд, 1968), охарактеризувати їхню семантику, окремі стилістичні та функційно-прагматичні особливості.

Виклад основного матеріалу. Словник мови роману «Левкіппа і Клітофонт» Ахілла Татія, за нашими підрахунками, налічує 3911 лексему різних лексико-граматичних класів (1585 становлять *дієслова*, 1424 – *іменники*, 551 – *прикметники*, 192 – *прислівники*, 45 – *займенники*, 42 – *сполучники*, 28 – *прійменники*, 20 – *числівники*, 22 – *частки*, 2 – *вигуки*), враховуючи частоту вживання – 10291 словоформа (згідно з електронною базою даних Silver Mountain Software / TLG Workplace).

Виявити новаторську роль Ахілла Татія у творенні словникового складу давньогрецької мови нам вдалося завдяки методу зіставлення лексикону письменника з репрезентацією його лексем у згаданому вище «Грецько-англійському словнику». Аналіз словникових статей праці Лідела-Скотта, де спочатку зазначено автора, який уперше вжив ту чи ту лексему у своєму творі, а далі – інші письменники, які використали її, дав змогу виявити 80 дієслівних одиниць, що їх зафіксовано із зазначенням авторства Ахілла Татія. Лексикографічна праця фіксує виключно авторські дієслова, а також ті, семантика яких була доповнена чи видозмінена завдяки романісту (через уведення в конкретний контекст чи вживання в іншій граматичній формі).

Дієслівні лексеми, які в «Грецько-англійському словнику» Лідела-Скотта подані з вказівкою на авторство Ахілла Татія, ми поділили на декілька груп із зазначенням ступеня авторизації. Визначальними для окреслення особливостей ідіолекту письменника вважаємо власне авторські дієслівні лексеми, які вперше ввів у вжиток Ахілл Татій, а також дієслова, що їх увели до обігу інші автори, проте саме давньогрецький романіст надав їм нового відтінку значення, та дієслова, вжиті у складі засвідчених тільки в Ахілла Татія конкретних словосполучень. Утім, запропонуємо більш детальну класифікацію наведених у словнику Лідела-Скотта дієслівних лексем з роману «Левкіппа і Клітофонт», враховуючи не лише лексичне значення, а й граматичні характеристики дієслівних лексем.

Власне авторські дієслівні новотвори Ахілла Татія (19 лексем) можна розподілити на такі лексико-семантичні групи (ЛСГ):

1. *ЛСГ дієслів зі значенням мовлення та звучання*: **ἀντιβουβέω** «повернути дзижчавий звук, заgrimіти у відповідь», **κατατραυφδέω** «описувати трагічно, перебільшувати», **περιπαύομαι** «стати зовсім тихим», **συνεκφωνέω** «вигукнути одночасно», **ὑπολιγαίνω** «змусити трохи звучати», **ὑποψιθυρίζω** «шепотіти, шелестіти тихо (про пальці на лірі)». Порівняймо у контекстах: Τοῦ δὲ Σωσθένους αὐτῶ μηνύσαντος τὰ περὶ τῆς Λευκίππης καὶ **κατατραυφδοῦντος** αὐτῆς τὸ κάλλος (6, 4, 4) – *Сосфен повідомив йому про Левкіппу, описуючи з перебільшенням [Ферсандру] її красу; Ἄμα δὲ αὐτοῦ λέγοντος **συνεξεφώνησεν** ὁ οἰκέτης ‘τέθνηκε Χαρίκλῆς’ (1, 12, 1) – «Харікл помер!», – майже одночасно з ним [Клінієм] вигукнув раб; καὶ τὸν ἀέρα γεμίξει βόμβος, **ἀντεβόμβει** δὲ κάτωθεν τῶν κυμάτων ἢ στάσις (3, 2, 2) – *grim**

заповнив повітря, а сплеск хвиль внизу загримів у відповідь (метафора).

2. ЛСГ дієслів на позначення руху та переміщення в просторі: **ἀντικαταδύομαι** «відхилитися, нахилитися в свою чергу або в опозицію», **βοστρυχόμαι** «завиватися», **διαταλαντόμαι** «гойдатися туди-сюди (про корабель)», **περιπυκάζω** «оточувати, обгоргати густо», **ὑπελίσσω** «піднімати». Наприклад: αἶ δὲ κόμαι βοστρυχούμεναι μάλλον εἰλίπτοντο κίττου (1, 19, 1) – *волосся завивалося пишніше, ніж плющ (порівняння)*.

3. ЛСГ дієслів, що характеризує емоційний та фізичний стан людини: **ἀνταισχύνομαι** «соромитися в свою чергу», **δυσερωτιάω** «бути відчайдушно закоханим»: πρὸς τὴν ὄψιν δυσερωτιῶν εἶπον καμῶν ὄφθαλμοί, νεκρήμεθα (5, 1, 5) – *будучи відчайдушно закоханим у побачене і втомленим, я сказав: «Очі, ми переможені» (метафора)*.

4. ЛСГ дієслів на позначення кольору: **περιλευκαίνω** «відбілювати все навкруги», **πυρριάω** «бути або стати червоним, зашарітися, залитися рум'янцем»: ὁ ἀφρὸς περιλευκαίνων τὰς πέτρας (1, 1, 9) – *морська піна вибілила скелі (метафора)*.

5. ЛСГ дієслів з вказівкою на фізичну дію: **ἐπιφαρμάσσω** «застосувати ліки знову», **πελαγόςω** «перетворитися на море, затоплювати», **περιασθμαίνω** «дихати навкруги, навколо», **τοιχίζω** «(про корабель) лежати на кінці його балки»: τὸ μὲν ὕδωρ, τοσαύτην γῆν πελαγίσαι (4, 12, 3) – *вода Нілу прагне затопити всю землю (метафора)*.

Стилістичне забарвлення дієслівних новотворів Ахілла Татія виявляється у здатності інновацій виступати складниками тропів, зокрема, метафор і порівнянь.

У словнику Лідела-Скотта ми зафіксували 7 дієслів, які ввели до обігу інші давньогрецькі автори, проте саме Ахілл Татій надав їм нового відтінку значення. Наприклад, лексема **ἀκοντίζω** (метати спис, завдати удар списом), у романі має семантику «стрибнути за борт» (5, 7, 6), а дієслово **ἀναβαίνω** (підніматися, сходити, зростати), вжито в переносному значенні щодо віку (дύο ἀναβεβηκῶς ἔτη τῆς ἡλικίας τῆς ἑμῆς (1, 7, 1) – *на два роки старший від мене*). Певну конкретизацію семантики спостерігаємо щодо лексем **ἀντιπεριβάλλω** (повернути в інший бік), у Ахілла Татія – «обійняти у відповідь» (5, 8, 3), **πελαγίζω** (перетнути відкрите море) – «бути у відкритому морі» (2, 32, 1) та **ποτνιαόμαι** (кричати зголос від жаху чи обурення) у тексті роману автор вживає відносно жінок (6, 15, 4). Дієслово **ἐναπομάσσω**

(бути утампованим) використано письменником у значенні «бути зображеним, відображати» у метафоричному вислові: **ἐναπομάττεται** τῷ τῆς ψυχῆς κατόπτρῳ (5, 13, 3) – *[споглядання] відображає [образ коханої] в дзеркалі душі*. Щодо лексеми **Ὀμηρίζω** (наслідувати Гомера, використовувати Гомерівські фрази), то в романі вона означає «потурати неприродній хтивості (з навмисною двозначністю)» (8, 9, 3). Як бачимо, дієслівні лексичні новотвори цієї групи передають особливі семантичні й стилістичні відтінки значень.

Визначальними для окреслення ідіостилу письменника вважаємо дієслова, вжиті у складі конкретних словосполучень і висловлень, засвідчених тільки в Ахілла Татія (20 лексем): **ἀντανακλάω** «відображати», **ἀντιτυπέω** «зіштовхуватися», **διαλαμβάνω** «захопити всередину», **διαπαλαίω** «продовжувати боротьбу», **δυστυχέω** «бути нещасним», **ἐγγίζω** «наближати», **ἐγκαταμείνυμι** «змішувати з», **ἐμβροντάω** «приголомшувати», **καταβαπτίζω** «занурювати, топити», **νήφω** «одужати від», **ραίζω** «одужати від хвороби», **σκώπτω** «знущатися, глузувати», **σχηματίζω** «надати певного вигляду чомусь, зобразити», **ὑποχάσκω** «привідкривати».

Порівняймо в контекстах: Ὀφθαλμοὶ γὰρ ἀλλήλοις ἀντανακλώμενοι ἀπομάττουσιν ὡς ἐν κατόπτρῳ τῶν σωμάτων τὰ εἶδωλα (1, 9, 4) – *Погляди закоханих відображаються один в одному і, наче в дзеркалі, відбивають образи фігур; ἀντιτυπεῖ πρὸς ἄλληλα τὰ σώματα καὶ περὶ τῆς ἡδονῆς ἀθλεῖ (2, 38, 4) – тіла зіштовхуються одні з одними і борються за насолоду; Οἱ δὲ λησταὶ κατιδόντες, ἡμᾶς μέσους διαλαβόντες (3, 13, 1) – Розбійники відразу захопили нас в середину; τύπτει γὰρ αὐτῇ πρὸς οὓς ἂν διαπαλαίῃ καὶ πολλὰ ποιεῖ τραύματα πληγῆ μῆ (4, 19, 4) – бо він [крокодил] б'є свою здобич хвостом і продовжує боротьбу; ἐγγίξει δὲ τοῖς χεῖλεσιν ὥσπερ σφραγίδας τὰ φιλήματα (2, 37, 7) – в поцілунках вона наближає вуста, немов печатку; τὸ φάρμακον ἐγκαταμίξει τῷ τῆς Λευκίππης ποτῶ (4, 15, 4) – він змішав зілля з напоєм Левкіппи; μέτρον γὰρ οὐκ ἔχον τὸ κακὸν ἐνεβρόντησέ με (3, 15, 6) – бо біда, яка не мала міри, приголомшила мене; Ὁ δὲ Σωσθένης ... σχηματίσας τὸ πρόσωπον εἰς ἡδονὴν (6, 11, 3) Сосфен ... зобразив на своєму обличчі радість; μικρὸν ὑποκεχηνυῖαι τὸ στόμα (1, 1, 7) – трохи привідкриті вуста тощо.*

Низку дієслів цієї групи зафіксовано в складі неперевершених метафоричних висловлень, що належать Ахіллу Татію: **ἀνοίγνυμαι** «відкривати» (σὺ δὲ μείζονα ποιεῖς τὴν ἡδονὴν ἀνοίγων

τὰ φιλήματα' (2, 37, 8) – *ти більше принесеш насолоди, відкривши вуста під час поцілунків*); **βάλλω** «вдаряти» (τὸ φίλημα ... **βάλλει** τὴν καρδίαν (2, 37, 10) – *поцілунок пронизує серце*), **βαπτίζω** «затопити, занурити» (Ὁ δὲ τῶ θυμῶ **βεβαπτισμένος** καταδύεται (6, 19, 5) – [*любов*], *занурена у гнів, тоне*), **ἐκρίπιζω** «відкинути, відшпурнути» (με ὦσπερ ἀπὸ σφενδόνης **ἐξερίπτῃσε** (5, 9, 2) – *мене відкинуло, немов камінь з праці*), **περιυλακτέω** «вити навколо, завивати» (ἡ δὲ ὀργὴ **περιυλακτοῦσα** τὴν καρδίαν ἐπικλύζει τὸν λογισμὸν τῶ τῆς μανίας ἀφρῶ (2, 29, 2) – *а гнів, що завиває навколо серця, затоплює розум у піні безумства*), **πυρπολέω** «розпалити і підтримувати вогонь (кохання)» (ὁ δὲ κάθηται **πυρπολῶν** (1, 11, 3) – *кохання сиділо в ньому, розпаливши вогонь*).

Серед дієслів, які вперше вжили інші автори, проте серед них був і Ахілл Татій, – 7 лексем. Наприклад, дієслово **ἐπιπαροξύνω** «підбурювати» вперше вжив історик II–III ст. Діон Кассій (44. 35) та Ахілл Татій (1, 8, 1) [3, с. 650]; лексема **ἐπιρρητορεύω** «ораторствувати, промовляти з пафосом» зафіксована у софіста II ст. Лукіана («Як писати історію», 26) та у Ахілла Татія (8, 8, 4) [3, с. 654]; дієслово **ἐρωτιάω** «бути дуже закоханим» використав медик V ст. до н. е. Гіппократ («Листи», 19), Ахілл Татій (6, 20, 1) та ритор V–VI ст. Еней з Гази («Феофраст», р. 24В) [3, с. 696]; лексема **νυμφοστολέω** «проводжати наречену чи нареченого» зафіксована у механіка III–II ст. до н. е. Філона Візантійського (1.529, 2.36), у Ахілла Татія (1, 18, 2) та у «Грецькій антології» (9.203); дієслово **προσκαρτερέω** «вперто наполягати на чомусь» вжили історик V–IV ст. до н. е. Ксенофонт («Грецька історія», 7.5.14), механік III–II ст. до н. е. Філон Візантійський («Про артилерію», 101.9), також воно засвідчене у Старому Завіті («Числа», 13.21(20)), в історика I ст. Йосипа Флавія («Юдейська війна», 6.1.3) та Ахілла Татія (1, 10, 7) [3, с. 1515]; лексема **συνδιαλέγομαι** «розмовляти разом з кимось» спільна для граматики II–III ст. Афінея (3.97d) та Ахілла Татія (6, 18, 4) [3, с. 1702]; дієслово **συννυκτερεύω** «переночувати» зафіксоване у біографа і філософа I–II ст. Плутарха («Діон», 55) та Ахілла Татія (6, 21, 3) [3, с. 1720].

Наступна група – це дієслова, які ввели до обігу інші автори, а нового відтінку значення надали інші автори, серед яких і Ахілл Татій (12 лексем). Порівняймо: дієслово **ἐπιπάρεμι** саме у значенні «бути також присутнім» вжили софіст II ст. Лукіан («Бенкет», 20) та Ахілл Татій (2,

7, 1) [3, с. 650]; лексема **καταληρέω** «пересилювати розмовою когось» зафіксована в імператора IV ст. Юліана («Листи», 32) та Ахілла Татія (7, 11, 1) [3, с. 898]. Дієслово **κατεπάδω** «підкорити піснею чи чарами» засвідчене у словнику Лідела-Скотта двічі: із зазначенням Ахілла Татія, який надав їй нового відтінку значення «тішити, ублажати» (7, 10, 4), та із вказівкою відтінку значення «завжди повторюватися», що є спільним для твору механіка III–II ст. до н. е. Філона Візантійського (2. 304), письменників любовних романів Геліодора (7. 10) та Ахілла Татія (2, 19, 2) [3, с. 924].

Лексему **κρατέω** у значенні «тримати в руці» зафіксовано у творі медика I ст. Діоскорида (3.93), біографа і філософа I–II ст. Плутарха (2.99d), граматики II–III ст. Афінея (7. 289c), софіста II ст. Лукіана («Сердечні справи», 44) та Ахілла Татія (1, 6, 6) [3, с. 991]; дієслово **μέτειμι** «траплятися знову, повторюватися» вперше вжив комедіограф V–VI ст. до н. е. Аристофан («Хмари», 1408), пізніше Ахілл Татій (6, 2, 5) [3, с. 1119]; лексему **προαναίρέω** «вбивати, знищувати» використали історик I ст. Йосип Флавій («Юдейські старожитності», 15. 4. 1), біограф і філософ I–II ст. Плутарх («Цезар», 28), софіст Лукіан («Зевс трагічний», 25), історик II ст. Аппіан («Війна з Мітрідатом», 48) та Ахілл Татій (3, 4, 5) [3, с. 1467].

Дієслово **προμηνύω** «попереджати, передбачати» вперше використана в Старому Завіті («Книга премудрості Соломона», 18. 19), пізніше – у біографа і філософа I–II ст. Плутарха («Лісандр», 29), філософа III ст. Александра Афродизійського («Етичні проблеми», Передм.) та Ахілла Татія (6, 5, 2) [3, с. 1490]; лексему **ράπιζω** із семантикою «давати ляпас в обличчя» використали біограф і філософ I–II ст. Плутарх (2.713c) та Ахілл Татій (2, 24, 1) [3, с. 1490, с. 1565]; дієслово **συνοδεύω** у значенні «подорожувати в компанії з кимось» використано в «Діяннях Апостолів» (9. 7), у творі біографа і філософа I–II ст. Плутарха (2.609d) та Ахілла Татія (7, 3, 7) [3, с. 1720].

Фіксуємо також у «Грецько-англійському словнику» два дієслова, які є спільними для письменників еротичних романів: **σιμόω** у загальному значенні «загнути вгору, вигнути» засвідчена в Геліодора (10.31) та Ахілла Татія (1, 12, 3) [3, с. 1599] та **ὑποκρίνω** «виголошувати промову драматично» – у Геліодора, Ахілла Татія (7, 11, 1), Ямвлиха [3, с. 1886].

Дієслівну лексему **καταμαλάσσω** «заспокоїти» в метафоричному значенні вжив софіст II ст. Лукіан («Зевс трагічний», 24) та Ахілл Татій (τὸν θυμὸν ἐπαγγέλλεται **καταμαλάττειν** ἡδονῆ

(6, 19, 6) – [коханню] *запевняє, що гнів уже заспокоєний радістю*).

Інші класифікації дієслів демонструють інновації Ахілла Татія відносно граматики. Зокрема, це дієслова, які зафіксовані вперше у формі певного часу, як у творі давньогрецького романиста, так і в інших письменників, серед яких був і Ахілл Татій (4 лексеми). Наприклад, дієслово *κερδαίνω* «здобувати, одержувати» використано в перфектній формі *κεκέρδακα* у ритора II ст. Елія Арістїда (1. 366 J.) та Ахілла Татія (5, 25, 5) [3, с. 942].

Ахілл Татій уперше застосовує форми минулого недоконаного часу (*imperfectum*) *συνίην* (1, 9, 1) від дієслова *συνίημι* «помічати, розуміти» [3, с. 1718], аориста 2 пасивного стану *προανίστασθαι* (5, 18, 1) від дієслова *προανίστημι* «встати з-за столу першим» [3, с. 1468] та майбутнього часу медіального стану (у пасивному значенні) від дієслова *μοιχεύω* «чинити перелюб» в метафоричному словосполученні *οὐ μεμοιχεύεσται* μου τὰ φίλήματα (4, 8, 4) – *її поцілунки не будуть у мене вкрадені перелюбом*.

Серед дієслів, які керують відмінком з певним синтаксичним значенням (новатор як Ахілл Татій, так й інші автори), – 5 лексем. Зокрема, знахідним відмінком спорідненості (*cum accusativo cognato*)¹ у романі Ахілла Татія керують дієслова *μαγγανεύω* «вгадувати засоби (для обману)» (*οὐδὲ μαγγανεύει τοῖς χεῖλεσιν σινάμωρον ἀπάτην* (2, 38, 5) [3, с. 1070] та *ἐμπεριπατέω* «пройтися кілька разів туди-сюди» (*τινας ἐμπεριπατήσας διαύλους* (1, 6, 6) [3, с. 544].

Зі знахідним відмінком речі (*cum accusativo rei*)² дієслово *ἐξορχέομαι* «проговоритися» вперше використав софіст II ст. Лукіан («Рибалка», 33), епістолограф IV ст. Алкіфрон (3.72) та Ахілл Татій (*ἐξορχήσομαι* τὰ μυστήρια (4, 8, 3) [3, с. 598]. Дієслово *λοιδορέω* «лягтися» з давальним відмінком особи (*cum dativo personae*)³ вперше зафіксоване в комедіографа V–IV ст. до н. е. Аристофана («Вершники», 1400), філософа V–IV ст. до н. е. Платона («Держава», 395d), історика V–IV ст. до н. е. Ксенофонта («Агесілай», 7.3), пізніше використане Ахіллом Татієм (*ἐλοιδορούμην* αὐτῶ (1, 6, 5) [3, с. 1060]. Дієслівна лексема *μυσταγωγέω* «починати, іні-

ціювати» зафіксована у філософа III ст. Порфирія з Тиру («Про утримання», 2. 53) та Ахілла Татія (*Ἐν ἡμᾶς Ἀφροδίτῃ μυσταγωγῆσῃ* (2, 19, 2) зі знахідним відмінком особи (*cum accusativo personae*) [3, с. 1156].

У групі дієслів, які зафіксовані в тексті роману у відмінному від загальноживаного стані (новатор як Ахілл Татій, так й інші автори), – 5 лексем. Наприклад, словник Лідела-Скотта фіксує вперше в Ахілла Татія дієслова *ξαινῶ* «бити, шмагати» у граматичній формі пасивного стану (*passivum*) *ξανθῆναι* (6, 20, 4) [3, с. 1187], *πείρω* «проходити повз, через» у формі пасивного стану (*passivum*) *πειρώμενοι* (3, 4, 2) [3, с. 1355] та *προπολέω* «говорити як пророчия» у граматичній формі медіального стану (*medium*) *προπολουμένη* (4, 15, 1) [3, с. 1495].

Інші граматичні форми дієслівних лексем – спільні для ряду авторів: медіальний стан (*medium*) *ἐναγκυλησάμενος* дієслова *ἐναγκυλάω* «припасувати ремінці до списів, щоб метати їх, прицілюватися» зафіксоване у творі Ахілла Татія (2, 34, 4) та у біографа і філософа I–II ст. Плутарха (2.180d) [3, с. 552], а пасивний стан (*passivum*) *παταχθεῖς / παταχθεῖσα* від дієслова *πατάσσω* «вдаряти, вражати» вживається у творі софіста II ст. Лукіана («Анахарсіс», 3, 40) та Ахілла Татія (7, 4, 4–5) [3, с. 1347].

До окремої групи зараховуємо дієслово, що вживається в поєднанні з інфінітивом, де Ахілл Татій виступає новатором. Зокрема, йдеться про лексему *παλαίω* «намагатися, прагнути, старатися» [3, с. 1290]. Наприклад: *Καὶ χρόνον μὲν τινα διαταλαντομένην οὕτω τὴν ναῦν τοῖς κύμασιν ἐπαλαίομεν εἰς τὸ ἀντίροπον καθελεῖν* (3, 1, 5) – *Протягом певного часу ми все ж намагалися таким чином стримувати корабель на хвилях для урівноваження*.

Висновки і пропозиції. Як показало дослідження, велика кількість авторських дієслів за структурою є складними, утвореними за допомогою префікса (у ролі якого виступає прийменник) і повнозначного слова (модель утворення таких композитів *Праер+V*). Прийменники *περί, διά, κατά, ἀντί, ὑπό, σύν, ἀνά, πρός, ἐπί* у сполученні з дієсловами різної семантики передають відтінок міри або ступеня, напряму чи поширення вияву якоїсь ознаки за дією (*περιπαύομαι, διαταλαντόομαι, κατατραυφδέω, ἀντιβομβέω, ὑπολιγαίνω, συνεκφωνέω, ἀναβαίνω, προσκαρτερέω, ἐπιφαρμάσσω*), прийменник *προ* – часовий відтінок вияву дії ознаки (*προμηνύω, προαναίρέω, προανίστημι*), прийменник *ἐκ (ἐξ)* бере участь

¹ Акузатив внутрішнього об'єкта – *accusativus obiecti interni* (*accusativus cognatus, accusativus verbalis*).

² Подвійний акузатив – *accusativus duplex* (*accusativus personae + accusativus rei*).

³ Давальний виконавця – *dativus auctoris* (*dativus personae*) – виступаючи в конструкції з дієслівними утвореннями, вказує на діючу особу.

у передачі ознаки вияву дії завершення, доповнення чогось (ἐγκαταείγνυμι, ἐξορχέομαι) або усунення, відділення (ἐκρίπιζω), прийменник ἐν виражає ознаку дії за місцем знаходження всередині чогось (ἐναγκυλάω, ἐμπεριπατέω) тощо.

Автору еротичного роману «Левкіппа і Клітофонт» належить, як бачимо, важлива роль у збагаченні лексичної системи давньогрецької мови дієсловами (у словнику Лідела-Скотта із зазначенням авторства Ахілла Татія зафіксовано 80 лексичних одиниць цього лексико-граматичного класу). Проте Ахілл Татій не лише витворював нові слова, але й використовував уже наявні лексичні засоби, творчо їх переосмислюючи, збагачуючи новими прямими й переносними семантичними відтінками.

Давньогрецька мова II ст. н. е., безперечно, мала розвинену лексичну систему, створену багатьма

поколіннями талановитих і яскравих особистостей, діячів науки та літератури. Утім, зважаючи на те, що добу пізньої античності, починаючи з II ст., вважають періодом занепаду давньогрецької літератури, той факт, що письменник II ст. н. е. у своєму творі вжив значну кількість слів (зокрема, дієслів), які доповнили словниковий склад давньогрецької мови, розцінюємо як позитивний. Це значний внесок Ахілла Татія у розвиток лексичної системи давньогрецької мови.

Отже, детальний функційно-семантичний аналіз лексико-граматичного класу дієслів, що їх уперше вжив Ахілл Татій, унаочнює внесок автора роману «Левкіппа і Клітофонт» у розвиток лексичної системи давньогрецької мови та демонструє неповторність ідіостилю автора.

Список літератури:

1. Античный роман / отв. ред. М. Е. Грабарь-Пассек. Москва : Наука, 1969. 403 с.
2. Полякова С. Греческая проза I-IV веков н. э. *Поздняя греческая проза*. Москва : Гос. изд-во худ. лит., 1961. С. 3–26.
3. A Greek-English Lexicon compiled by H. G. Liddell and R. Scott (With a Supplement). Oxford, 1968. 2042 p.
4. Achilles Tatius / With an English translation by S. Gaselee, M. A. Fellow and Librarian of Magdalene College. Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press; London : William Heinemann LTD, 1984. 461 p.
5. Bartsch S. Decoding the Ancient Novel. The Reader and the Role of Description in Heliodorus and Achilles Tatius. Princeton : Princeton University Press, 2016. 212 p.
6. Bentel B. A Commentary on Book 6 of Achilles Tatius' Leucippe and Clitophon: Thesis Presented for the Degree of Doctor of Philosophy (Classical Studies) in the School of Literatures and Languages University of Cape Town, 2022. 214 p. URL: https://open.uct.ac.za/bitstream/handle/11427/36768/thesis_hum_2022_bentel%20berenice.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 01.12.22)
7. Chew K. S. Achilles Tatius, Sophistic Master of Novelistic Conventions. *A companion to the ancient novel* / edited by Edmund P. Cueva and Shannon N. Byrne. Chichester : John Wiley & Sons, Inc. , 2014. P. 62–75.
8. Gammage S. M. Atticism in Achilles Tatius: An Examination of Linguistic Purism in Achilles Tatius' 'Leucippe and Clitophon': PhD Diss. University of KwaZulu Natal, 2018. 297 p. [інтернет-ресурс] https://researchspace.ukzn.ac.za/bitstream/handle/10413/16155/Gammage_Sonja%20Mary_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 01.12.2022)
9. Gammage S. M. Atticism in Second Declension Nominal Categories in the Language of Achilles Tatius. *Acta Classica*. 2019. № 62. P. 40–61.
10. Hilton J. L. Contemporary elements in Achilles Tatius's "Leucippe and Clitophon". *Acta Classica*, 52. 2009. P. 101–112.
11. Holzberg N. Powieść antyczna. Wprowadzenie / Przeł. Magda Wójcik. Kraków : Homini, 2003. 205 p.
12. Morales H. L. Vision and Narrative in Achilles Tatius' Leucippe and Clitophon. New York : Cambridge University Press, 2004. 270 p.
13. Reardon B. P. Mythology in Achilles Tatius and Heliodorus. *Mitos en la literatura griega helenística e imperial* / ed. by Juan Antonio López Férez. Madrid : Ed. Clásicas, 2003. P. 377–389.
14. Reeves B. T. The role of the ekphrasis in plot development: The painting of Europa and the bull in Achilles Tatius' Leucippe and Clitophon. *Mnemosyne*, 60. 2007. P. 87–101.
15. Sexauer H. Der Sprachgebrauch des Romanschriftstellers Achilles Tatius : Inaugural-Dissertation. Heidelberg : Karlsruhe, 1899. 78 s.
16. Vilborg E. Achilles Tatius Leucippe and Clitophon : A Commentary. Göteborg : Elanders Boktryckeri Aktiebolag, 1962. 140 s.
17. Whitmarsh T. Achilles Tatius. Leucippe and Clitophon, Books 1 and 2. Cambridge, 2020. 294 p.

Chakal I. S. THE AUTHOR'S VERBAL INNOVATIONS IN THE NOVEL OF ACHILLES TATIUS (FUNCTIONAL AND SEMANTIC ASPECT)

The article attempts to outline the contribution of the ancient Greek writer of the 2nd century A. D. Achilles Tatius, the author of the novel "Leucippe and Clitophon" in the expansion of the lexical structure of the ancient Greek language with verb lexemes, using the data of the "Greek-English Dictionary" by H. Liddell-R. Scott (Oxford, 1968). A comparison of the lexical-grammatical class of verbs in the lexicon of Achilles Tatius (1585 units) with their presentation in the lexicographic work of Liddell-Scott demonstrates the innovative role of the writer in creating the vocabulary of the ancient Greek language. We could find 80 verb lexemes, which were recorded with the indication of the authorship of Achilles Tatius. The dictionary shows the purely author's verb units, as well as those which meanings have been supplemented or modified thanks to Achilles Tatius (by being involved into a specific context or used in a different grammatical form). Based on these data, we classified the novelist's innovations into 9 groups with an indication of the degree of authorization. We consider the author's verb lexemes, which were first used by Achilles Tatius, as well as verbs created by other authors, but a new connotation was given by the ancient Greek novelist, and verbs used only in Achilles Tatius' specific phrases or statements, to be determined for outlining the features of the writer's idiolect. The semantics of the author's verbal innovations are presented in 5 lexical-semantic groups with the meaning of speech and sound, motion and movement in space, emotional and physical state of a person, color, physical action. Achilles Tatius' innovations in terms of grammar concern verbs fixed in a certain tense form, those that govern the case with a certain syntactic meaning, that are used in the text of the novel in a different from the commonly used state and in combination with the infinitive. We accentuated the ability of neologisms to act as components of tropes.

Key words: *innovation, verb, lexical-grammatical class, lexical meaning, figurative sense, ancient Greek novel, Achilles Tatius.*

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

UDC 61:81'25: 811.111

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.1/38>

Karachova D. V.

National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”

Ahibalova T. M.

National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”

Kalashnyk O. V.

Kharkiv State Academy of Design and Arts

IMPACT OF GLOBALIZING TRANSFORMATIONS OF GENDER LINGUISTICS IN THE FIELD OF TRANSLATION AND GENERAL LINGUISTICS

The article examines the latest phenomenon of the current globalized world – gender equality. In connection with modern world globalization processes, the influence of Western culture is becoming more and more significant in the field of linguistics and translation studies. In recent years, modern Western life has been dramatically influenced by a relatively new socio-cultural phenomenon – gender equality, which manifests itself in both social and scientific spheres: in the culture of behavior, in literature, translation and other spheres of life. It should be noted that from the point of view of linguistics, it is based on gender linguistics because it carries certain lexical features of the language related to the concept of “gender”. The foundations of this phenomenon can be found in the 20th century in the feminist movement, which demanded changes in the lexical component, considering the use of feminine forms. But the society of that time did not officially recognize this phenomenon and did not accept it. That is why only some feminisms have taken hold in literary works and research. Over time, the phenomenon of gender equality has re-emerged already in the 21st century. Around 2016, society began actively discussing and using gender-neutral vocabulary or gender-neutral language (gender-inclusive language). At this time, this phenomenon is officially recognized and accepted by the world and is actively used in various fields of science. The appearance of the phenomenon of gender equality immediately attracted considerable attention of scientists because it can surely be extremely interesting and promising for further study, because having appeared in the field of gender linguistics, the phenomenon of gender equality is unique and is characterized by the selection of a special neutral vocabulary that affects grammatical constructions of the English language and may even cause grammatical transformations in the future. Nowadays, there are several approaches to forming gender-neutral language: the maximum avoidance of gender-marked pronouns in the language, such as he or she, their replacement by the neutral substitute they; restructuring of the language to avoid pronouns and gender-binary nouns and adjectives altogether. The concept of “gender” is no longer just a simple designation of a person’s sexuality, “gender” has begun to be considered as a socio-cultural and psycholinguistic phenomenon. And this means that gender equality can be studied in general linguistics and psycholinguistics. The field of modern translation studies was also affected by this phenomenon. After all, any translation must be adequate and preserve all the details and specificity of the original text, including the gender aspect. Therefore, it is essential to determine who is the author of the text you will translate and try to consider all the specific details of the translation so that it corresponds as closely as possible to the original text.

Key words: linguistics, gender, translation studies, gender-neutral language, transformations.

Introduction. Today, in connection with the world globalization processes, the influence of the West and Western culture is becoming increasingly significant in linguistics and translation studies. As you know, in recent years, modern Western life has been greatly influenced by a fairly new socio-cultural phenomenon – gender equality, which manifests itself in both social and scientific spheres: the culture of behavior, literature, translation and other spheres of life. Ignoring this influence is no longer possible, so various methods of studying the latest gender characteristics are gaining popularity.

So, based on all of the above, it is important to note that the concept of «gender» is no longer just a simple designation of a person's sexuality, «gender» began to be considered a socio-cultural and psycholinguistic phenomenon. And this means that gender equality can be studied by both general linguistics and psycholinguistics [1].

Let's consider this in more detail. Various psycholinguistic studies are highly relevant nowadays because they combine two or more scientific fields, an opportunity to understand and explain linguistic features.

It is important to note that both in linguistics and in the process of translation, one cannot ignore the psychological factor of a person because communication is not only the speech activity of a person but also a reflection of his mental state, which bears the imprint of a psychological component and worldview.

The subject of psycholinguistics research is primarily language activity as a specifically human type of activity, its psychological condition, structure, types (methods) in which it is carried out, the forms in which it is realized and the functions it performs.

Psycholinguistics is designed to study language as a phenomenon of the psyche, to «reveal» the translator's work and his actual actions at the psychological level.

For a linguist, translation is a type of linguistic communication, an internal communication between two semantic elements, in which language systems, their adequacy and difference, the rules and norms of their transfer from one language to another are implemented, and a selective comparison of semantic elements is carried out.

The psychological study of all aspects of communication – language, thinking, and behavior – will allow us to reveal the psychological nature of language, to determine the rules of communication through language, as well as other regularities implemented by the translator in his work.

Some researchers believe that psycholinguistics arose in connection with the need to provide a theoretical understanding of several practical tasks, for the solution of which only the linguistic approach, connected only with the analysis of the text and not of the person speaking, turned out to be insufficient.

Psycholinguistics is a branch of general linguistics which is developing surprisingly quickly under the influence of today's globalization processes and which can significantly help researchers in studying the peculiarities of the phenomenon of gender equality because it would be appropriate to consider this phenomenon from different angles to be able to create certain thorough conclusions about the functioning of this phenomenon and be able to predict its further development.

The phenomenon of gender equality is unique from a linguistic point of view and deserves a detailed study because, in our opinion, it can significantly transform the entire system of classical English grammar and bring it to entirely new level in the future, which cannot but be reflected in the field of linguistics, but also the field of translation, because the translator will be responsible for a high-quality and adequate translation, considering all the latest globalization processes that have appeared in linguistics in recent years.

Nowadays, gender linguistics remains an understudied linguistic variety, although it was distinguished as a variety quite a long time ago. Therefore, more and more scientists are trying to investigate this topic. And the appearance of such a phenomenon as gender equality, in general, has caused considerable interest among scientists and researchers worldwide.

Among researchers of gender topics, such names can be mentioned as T. A. Kosmeda, N. A. Karpenko, T. F. Osipova, L. M. Salionovych, O. V. Khaliman, O. Malakhova, L. O. Stavytska and others.

Relevance of the research topic. Although gender linguistics has been distinguished as a separate scientific field for a long time, it has undergone significant transformations in recent years under the influence of powerful global social changes.

In our opinion, considering gender linguistics only from the point of view of feminism or masculinity is no longer relevant in recent years because the modern world tends to lose clear gender distinctions. All this caused the emergence of a new phenomenon – gender equality – with it, the emergence of a certain specific gender-neutral vocabulary.

Note that gender equality has manifested itself in the modern globalized world recently. It is new and almost unexplored in linguistics, which shows some

interest in it and its current and future influence on this scientific field. It can carry massive transformations of the grammatical component of the language in the future, so it deserves to be studied.

Objective. The purpose of our research is to provide a general introduction to the emergence of gender equality and to study its development in the linguistic field during the few years of its existence.

Results and discussion. Let's investigate the origins of this latest phenomenon and its development. In general, it is challenging to determine the exact year of the appearance of gender equality. Still its active use began to appear in 2016 in several European and American media. This phenomenon immediately gains popularity, spreads through various social networks and begins to actively announce itself worldwide, thereby confirming its recognition by society.

If we look at the origins of this phenomenon, the first mentions of gender equality can be found in the 20th century. It was caused by the emergence of the women's feminist movement and even caused the emergence of gender-neutral language. Let's consider this in more detail.

Gender-neutral (gender-inclusive) language is usually understood as a language based on maximum isolation from gender. In some sources, it is also called non-sexist or gender-fair language. The purpose of using this language is to avoid words that can be perceived as a manifestation of discrimination or humiliation of representatives of a specific gender. Introducing and spreading gender-neutral language aims to reduce the number of gender stereotypes rooted in traditional language and culture and to bring society to social changes [3].

In the 1980s, many representatives of the feminist school tried to transform the standard language of the time. But these attempts, although they led to the use of a particular neutral vocabulary, were not officially accepted by the society of that time.

Currently, gender-neutral language is widespread in many academic and state institutions [3].

Looking at this phenomenon from a social perspective today, we can note that the spread of socialization trends in cyberspace and the anonymity inherent in social networks allow people to go beyond physical and social limitations and expand the boundaries of their own identity without looking back at gender roles. In the modern world, the concept of a "virtual body" is widespread, i.e., the ability to create a specific "avatar" in cyberspace, which will have characteristics different from the natural human body [2, 47].

All this is explained by the globalizing processes of today and the massive influence of the Internet on

our daily life and our reality. Many people can no longer imagine their lives without cyberspace, leading to significant social changes. And social changes, in turn, have a powerful influence on the scientific field and contribute to its transformation. These modern processes are so interconnected that it becomes almost impossible to separate them.

But let's consider this phenomenon from a linguistic point of view. It must be noted that gender equality in the field of linguistics involves the use of a certain gender-free vocabulary, which is an interesting topic for research.

Gender neutrality is based on the idea that language and other social institutions should avoid distinguishing according to people's gender to avoid discrimination and the impression that there are social roles for which one gender is better suited than another.

Thus, as we can see, such a phenomenon is already beginning to affect the linguistic field and, perhaps, will significantly transform it in the future because the appearance of such processes is usually an essential step toward profound speech transformations.

For example, the pronoun *they* were always used in the plural [4] and based on this, the use of grammatical constructions in the sentence where it was used was subject to clear rules. However, with the influence of gender equality, the pronoun *they* began to be also used in the singular, which makes it much more challenging to subordinate the constructions of classical English grammar to it. Such newly formed linguistic processes require careful research and analysis and are extremely interesting to study.

All these processes could not but affect the field of modern translation. Therefore, the translator will now have to pay great attention to an adequate and correct translation, considering all the latest aspects of grammatical constructions of gender-neutral vocabulary.

Nowadays, there are several approaches to the formation of gender-neutral language:

- maximum avoidance of gender-marked pronouns in the language, such as *he* or *she*, replacing them with the neutral substitute *they*;
- language restructuring to avoid pronouns and gender-binary nouns and adjectives altogether. For example, "a person whose profession is teaching children conducts an open lesson" instead of "a teacher conducts an open lesson" [5];
- lengthening sentences to avoid the gender of nouns.

So, suppose we look at these approaches from a linguistic point of view. In that case, you can immediately notice that usually, the binary nature of some words significantly lengthens sentences and

avoids details, making such language a little more difficult to understand. These processes affect not only linguistics in general but also translation processes. The translator's task is to convey the message as correctly and reliably as possible, and lengthening sentences can, on the contrary, confuse a person and cause a situation in which the essence of the message is lost. Therefore, the translator must be extremely careful with the use of modern linguistic phenomena in order not to offend the author of the message in any way and to be able to convey information to the addressee correctly.

After all, any translation must be adequate and preserve all the details and specificity of the original text, including the gender aspect. Therefore, it is essential to determine who is the author of the text you will translate and try to consider all the specific details of the translation so that it corresponds as closely as possible to the original text. It applies not only to artistic texts but also to scientific and technical texts because it can help to understand better the style of the text and the specifics of working with it.

We believe that it will be appropriate to also consider the gender picture of the translator's world, which includes a variety of representations of gender relations and ideas, which can be understood as a structural set, social differentiation of gender, and the specificity of the similarity of the gender picture of the author's world and the translator's world.

As we can see, it is almost impossible to bypass the gender aspect when translating any text because it contains many tips, taking into account which you can make the translation work much more accessible. In our opinion, this can significantly expand the possibilities of translation activity and bring it to a new modern level.

In the modern world, English, as an international language, undergoes the most powerful changes and lexical-grammatical transformations. With the spread of the influence of the Internet, modern society seeks to communicate faster, so the length of words plays a vital role in saving time. Therefore, the phenomenon of gender equality, with its desire to eliminate any

sexual affiliation, may also indicate significant changes in the future.

Conclusions. The emergence of a new phenomenon – gender equality in the context of globalization has significantly impacted the linguistic and translation fields, highlighting gender-neutral vocabulary and its influence on the grammatical constructions of the language.

It is important to note that the foundations of the phenomenon of gender equality were traced back to the 20th century. Still, society at that time was not ready to accept this social phenomenon, so it manifested itself only in the appearance of a certain amount of gender-neutral vocabulary (gender-neutral language), which was used in literary works and some research. But this phenomenon began to experience a real spread and formation around 2016 when it began to be actively discussed and started to influence the society and scientific fields.

The appearance of the phenomenon of gender equality immediately attracted considerable attention of scientists because it is exciting and promising for further study; because having appeared in the field of gender linguistics, the phenomenon of gender equality is unique and is characterized by the selection of a unique neutral vocabulary that affects grammatical constructions of the English language and may even cause grammatical transformations in the future.

A significant interest in the study and detailed analysis of these new linguistic changes can be seen. Though this phenomenon is new it needs to be explored in detail, it would be useful to pay attention to grammatical categories of its realization in modern language. Gender-neutral language can lead to many grammatical transformations in the future, so it is a highly relevant topic for discussion and study.

In our opinion, possible changes in grammatical constructions and their functioning in the modern English language can be sufficient as different perspectives of the study of this phenomenon. The influence of current globalizing tendencies and the Internet can lead to sufficient transformations in lexical and grammatical fields, which can be an interesting new sphere for linguistic research.

Bibliography:

1. Карачова Д. В. Гендерні особливості перекладу науково-технічних текстів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки*. 2019. № 2 (325), Ч. 2. С. 163–170. [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-2\(325\)-163-170](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-2(325)-163-170)
2. Dvorsky G., Hughes J. Postgenderism: Beyond the Gender Binary. *Institute for Ethics and Emerging Technologies*. 2008. 20, pp. 44–57.
3. European Parliament. Gender-neutral language in the European Parliament. Retrieved from journal URL: http://www.europarl.europa.eu/cmsdata/151780/GNL_Guidelines_EN.pdf
4. Gender-Neutral Pronouns. Retrieved from: <https://www.dictionary.com/e/gender-sexuality/gender-neutral-pronouns/>

5. Glossar zur Grünen Jugend. *Grüne Jugend Dortmund*. Retrieved from: <https://docplayer.org/220738975-Glossar-der-gruenen-jugend-berlin.html>

**Карачова Д. В., Агібалова Т. М., Калашник О. В. ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙ ГЕНДЕРНОЇ ЛІНГВІСТИКИ В ПЕРЕКЛАДАЦЬКІЙ ГАЛУЗІ
Й ЗАГАЛЬНОМУ МОВОЗНАВСТВІ**

*У статті розглянуто новітній феномен сучасного глобалізованого всесвіту – гендерну рівність. У зв'язку з нинішніми світовими глобалізаційними процесами вплив Заходу й західної культури стає все більш істотним у сфері мовознавства й перекладознавства. Як відомо, наразі західне життя зазнає суттєвого впливу нового соціокультурного феномена – гендерної рівності, що виявляє себе як у соціальній, так і в науковій сферах: культурі поведінки, літературі, перекладі й інших сферах життя. Зазначимо, що з точки зору мовознавства, він базується на принципах гендерної лінгвістики, адже несе в собі певні лексичні особливості мови, пов'язані з поняттям “гендер”. Його основи можна знайти ще у ХХ столітті у феміністичних течіях, що вимагали зміни лексичної складової з урахуванням вживання фемінітивів, але тогочасне суспільство не визнало цей феномен офіційно й не сприйняло його. Тому лише деякі фемінітиви закріпилися в літературних творах і дослідженнях. З плином часу феномен гендерної рівності знов нагадав про себе вже у ХХІ столітті. Приблизно з 2016 року в суспільстві починають активно обговорювати й застосовувати гендерно-нейтральний вокабуляр, або гендерно-нейтральну мову (гендерно-інклюзивну мову). Приблизно у той самий час цей важливий аспект прав людини офіційно визнається світом і набуває активного вжитку в різних галузях науки. Поява феномена гендерної рівності одразу привернула до себе увагу дослідників, адже він є надзвичайно цікавою і перспективною для подальшого вивчення галуззю суспільного розвитку. У галузі гендерної лінгвістики феномен гендерної рівності є унікальним у своєму роді й характеризується виокремленням спеціальної нейтральної лексики, яка впливає на граматичні конструкції англійської мови й може навіть спричинити граматичні трансформації в майбутньому. У наш час виділяють декілька підходів до утворення гендерно-нейтральної мови: максимальне уникнення гендерно-маркованих займенників, як наприклад, *he or she*, заміна їх нейтральним *they*; реструктуризація мови задля уникнення вживання займенників, гендерно-бінарних іменників та прикметників загалом. Поняття “гендер” вже не є лише простим позначенням статевої приналежності людини, “гендер” почав розглядатися як соціокультурний та психолінгвістичний феномен. А це значить, що гендерну рівність може вивчати як загальна лінгвістика, так і психолінгвістика. Зазнала впливу цього феномена і галузь сучасного перекладознавства, адже будь-який переклад має бути адекватним і зберігати всі деталі та специфіку оригінального тексту, включно з гендерним аспектом. Тому надзвичайно важливо визначити, хто є автором тексту, який ви збираєтесь перекладати, і спробувати врахувати всі специфічні деталі перекладу, аби він якнайточніше відповідав оригінальному тексту.*

Ключові слова: мовознавство, гендер, перекладознавство, гендерно-нейтральна мова, трансформації.

УДК 81.367+81.44(811.111+811.161.2)
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.1/39>

Круть О. В.

Горлівський інститут іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

РОЛЬ БАЗИСІВ В ОНОМАСІОЛОГІЧНІЙ СТРУКТУРІ НАЙМЕНУВАННЯ НА ПОЗНАЧЕННЯ АГРЕСІЇ

У статті розглянуто роль базисів у формуванні ономасіологічної структури найменування на позначення агресії. Базис як складовий компонент тернарної моделі вважається індикатором ономасіологічної категорії та морфемним показником похідного/ складного слова на позначення агресії. Зосереджено увагу на вивченні базисів з огляду на їхню структурно-семантичну організацію. Автор досліджує базиси класів живої та неживої матерії, дії та стану. Структурно зона базисів репрезентується суфіксами-формантами похідного слова та другою частиною композита на позначення агресії. Суб'єктні базиси способу та часового виміру дії, негативної ознаки беруть участь в структуруванні похідних одиниць на позначення агресії. Характерним для утворення зони базисів дії в англійській мові є суфіксальний формант на позначення найменування об'єктної спрямованості. Встановлено, що в англійській мові зона базисів слів на позначення агресії утворюється завдяки суфіксам-формантам похідного та другій частині складного слова, що належать класам живої матерії (частини тіла, звірі) та неживої матерії (артефакти, продукти харчування, зброя, вогонь), на відміну від української мови де в основі побудови зони базисів лежать формантні показники.

У результаті засвідчено системний характер функціонування найменувань на позначення агресії, основним джерелом утворення яких є жаргонізми.

Виокремлено, що в ономасіологічній структурі складного слова зона базисів (друга частина слова) є засобом новоутворення одиниць на позначення агресії в англійській мові. Наявність суб'єктних базисів живої і неживої матерії на позначення людей, частин тіла, тварин, найменувань предметів одягу, продуктів харчування вважається національно-культурною специфікою англійського словотвору.

Перспективи подальшої роботи вбачаються у вивченні ролі базису на когнітивному етапі аналізу, в утворенні концептуальних мереж ономасіологічної структури найменування на позначення агресії.

Ключові слова: ономасіологічна структура, тернарна модель, ономасіологічний базис, ономасіологічна ознака, клас живої/неживої матерії, дія, стан, суфікс-формант, похідне слово, композит, жаргонізми.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку лінгвістики визначається поширення інтересу науковців до вивчення когнітивних, комунікативних процесів у мові та мовленні [1; 4; 9; 10; 15], що базуються на засадах теорії номінації та результатах дослідження ономасіологічної структури слова, проблемах дериватології тощо [5; 6; 7]. Останнім часом лінгвістична наука збагатилася здобутками методики аналізу словотвірної структури та семантики слова, дериваційних систем германських та слов'янських мов [8; 9; 11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У центрі уваги вчених кінця ХХ – початку ХХІ століття опинились ономасіологічні дослідження. Термін «ономасіологічна структура», введений до наукового обігу М. Докулілом [14], розглядався

як поєднання базису лексичної одиниці мови та її ознаки. За М. Докулілом, ономасіологічний базис к складовий компонент у тернарній моделі одиниць на позначення агресії є морфемним показником та індикатором ономасіологічної категорії [14].

Базис денотує певний клас понять, тобто родове поняття похідної мовної одиниці, категорію людського досвіду, відіграючи провідну роль в її первинній категоризації [5; 6]. Подальша конкретизація одиниці здійснюється через ономасіологічну ознаку, виділяючи її всередині класу подібних зі звуженням початкового значення.

У подальшому зазначений термін «ономасіологічна структура» зазнав певної модифікації через доповнення базису та ознаки ще одним компонен-

том – предикатом [6], що є смисловою зв'язкою між ономасіологічною ознакою і ономасіологічним базисом, розкриваючи тип відношень між ними. Приховані предикати у процесі номінації «втягуються» базисом й ознакою [4, с. 20].

Ономасіогічний підхід до процесу номінації сприяє описанню останнього як мовленнево-мисленневого акту [5] та розгляду слова як «результату пізнавальної діяльності людини, що встановлює зв'язок між різними сутностями в оточуючому середовищі та визначає цей зв'язок в найменуванні, що створено їм».

Ономасіологічний аспект дослідження лексики став об'єктом уваги вчених, в результаті в ономасіологічній структурі слова було виокремлено класифікаційні принципи [8; 13; 7]. Отже, тернарна модель похідного та складного слова, компонентами якої є базис, ознака та предикат, лежить в основі його ономасіологічної структури.

Функціональний підхід до трактування номінативних структур мовних знаків сприяє виявленню синтаксичного підґрунтя дериваційних процесів. Водночас, семантико-структурна семасіологія, що «зближується зі словотвором і семасіологією» є не менш впливовою у лінгвістичних студіях [12, с. 514].

Ономасіологічна структура одиниць на позначення агресії, основними компонентами якої є ономасіологічний базис, предикат та ономасіологічна ознака, вважається граматичною, номінативною, когнітивною та комунікативною єдністю. У семантичному змісті цієї структури відображаються різні види агресивної діяльності людини.

Одиниці на позначення агресії характеризуються певною номінативною структурою, яка базується на даних словотвірному аналізу. Базис як складовий компонент у тернарній моделі одиниць на позначення агресії є морфемним показником та індикатором ономасіологічної категорії [14]. Зона базисів одиниць на позначення агресії визначається у взаємодії їхньої структури та семантики.

Постановка завдання. *Метою* цієї роботи є встановлення ролі базису в ономасіологічній структурі слів на позначення агресії. Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких завдань: 1) виокремити зону базисів згідно з їхньою семантикою; 2) визначити структурну організацію цієї зони.

Виклад основного матеріалу. Предикат передає значення дії, суб'єктів та об'єктів дії, які входять до моделі дії [11] (Селіванова, 2000), у зону базисів, тому вважаємо за необхідне систематизувати базиси за їхньою семантичною характерис-

тикою у класах живої й неживої матерії, класі дії та стану [2, с. 15–16]. Класи базисів з боку їхньої структурної організації співвідносяться з суфіксальним формантом похідного або з другою частиною композита на позначення агресії [3, с. 20]. Суфікси-форманти похідних та друга частина складних одиниць, що представлено класами живої / неживої матерії, дії та стану, беруть участь в утворенні одиниць на позначення агресії. Згідно з цим, модель для зіставного аналізу зони базисів встановлюється на основі систематизації семантичних та структурних особливостей цієї зони, що отримано на словотвірному етапі дослідження.

Розглянемо це на матеріалі похідних та складних іменників на позначення агресії. Організація структурно-семантичної типології зони базисів одиниць передбачає наявність таких факторів: 1) належність зони базисів іменникового утворення ономасіологічної категорії предметності; 2) відповідність суфіксальних формантів похідного або другій частини складного іменника класам базисів живої й неживої матерії, дії та стану; 3) взаємодія структурних та семантичних особливостей зони базисів іменникового утворення. Розглянемо класифікацію зони базисів похідного / складного іменника на позначення агресії.

Суфіксальні форманти виокремлюються у класах живої матерії, дії та стану. До класу базисів живої матерії належать такі типи:

- 1) суб'єктні базиси об'єктної спрямованості дії: англ. *head-er* 'кат, головоріз' (*жарг.*), укр. *бачк-ист* 'злочин, що здійснює крадіжки годинників' (*жарг.*);
- 2) суб'єктні базиси способу дії: англ. – не зареєстровано, укр. *змі(й)-єня* 'худорлявий, спритний злодій-підліток, проникаючий у приміщення через квартиру' (*жарг.*);
- 3) суб'єктні базиси локативної спрямованості: англ. *street-er* 'хуліган, людина без занять' (*жарг.*), укр. *бан-щик* 'вокзальний злодій' (*жарг.*);
- 4) суб'єктні базиси часового виміру дії: англ. – не зареєстровано, укр. *ден-ник* 'злочин, що здійснює крадіжки вдень' (*жарг.*);
- 5) суб'єктні базиси дії: англ. *kill-er*, укр. *вбив-ця*;
- 6) суб'єктні базиси якісної ознаки: англ. – не зареєстровано, укр. *чорнуш-ник* 'шахрай' (*жарг.*);
- 7) об'єктні базиси дії: англ. *deceiv-ed*, укр. *поби-тий*.

Клас дії та стану похідних іменників на позначення агресії утворюється за такими типами базисів:

1) базииси найменування дії:

англ. *assassinat-ion* 'вбивство', укр. *грабування*;

2) базииси найменування результату дії:

англ. *destruct-ion* 'руйнування', укр. *розтпоц-ення*;

3) базииси найменування емоційного стану:

англ. *brutal-ity*, укр. *брутальн-ість*;

4) базииси найменування об'єктної спрямованості дії:

англ. *pocket-picking* 'кишенькова крадіжка' (*жарг.*), укр. *китобій* 'бандит' (*жарг.*).

Суфіксальні форманти із значенням діяча співвідносяться з базаисами класів живої матерії (люди), дії та стану у мовах, що досліджуються. Зона базисів живої матерії (люди) утворюється за допомогою суб'єктних базисів об'єктної та локативної спрямованості дії, суб'єктних базисів дії та об'єктних базисів дії.

Суб'єктні базииси дії, об'єктної / локативної спрямованості дії, що реалізуються суфіксальними формантами (англ. – *er*, укр. – *ист* / – *цик* / – *ник*), беруть участь у формуванні іменників на позначення агресії за моделлю *іменникова твірна основа+суфікс із значенням діяча*: англ. *header* 'кат, головоріз' (*жарг.*), *streeter* 'худіган' (*жарг.*), *sworder* 'кат, головоріз' (*жарг.*); укр. *бачкист* 'зłodий', *баницик* 'вокзальний зłodий', *алмазник* 'зłodий-склоріз' (*жарг.*).

Суб'єктні базииси дії (англ. – *er*; укр. – *ця*) лежать в основі похідного іменника *дієслівна твірна основа+суфікс із значенням дії*' (пор. англ. *killer*; укр. *вбивця*). Об'єктні базииси дії (англ. – *ed*; укр. – *тий*) моделюють похідні *дієслівна твірна основа + суфікс*': англ. *deceived*; укр. *побитий*.

В англійській та українській мовах базииси дії та стану репрезентуються суфіксальними формантами слів на позначення найменувань дії та їхнього результату, найменувань негативної ознаки тощо. Суфіксальні форманти на позначення найменувань дії та її результату (англ. – *tion* / – *ing*; укр. – *іж* / – *ення*) беруть участь у моделюванні іменникового похідного *дієслівна твірна основа + суфікс із значенням найменувань дії*'. Пор. англ. *assassinat-ion* 'вбивство', *destruct-ion* 'руйнування'; укр. *граб-іж*, *розтпоц-ення*.

В ономасіологічній структурі іменникового похідного, утвореного шляхом скорочення (усічення) дієслівної твірної основи або від фразових дієслів (англ. *kick-up* 'скандал'; укр. *примус* 'приневолення'), базииси не мають формального показника через те, що знаходяться поза межами слова.

Суфіксальні форманти із значенням найменування стану (пор. англ. – *ity*; укр. – *ість*) лежать в основі формування похідних іменників за моделлю *прикметникова твірна основа + суфікс із значенням стану*': англ. *brutality*; укр. *брутальність*. На відміну від англійської, в українській мові базииси такого типу беруть участь у структуруванні складнопохідних іменників, що утворюється за моделлю *(прикметникова твірна основа+іменникова твірна основа)+суфікс із значенням найменуванням дії*'. Суфіксальні форманти таких утворень (укр. – *ство*) належать базисам класу стану на позначення найменування емоційного стану: пор. укр. (*зло-пам'ят*)-*ство*(о).

Заслуговують на увагу й суб'єктні базииси локативної спрямованості дії та часового виміру, суб'єктні базииси ознаки, що типові для української мови. Суб'єктні базииси локативної спрямованості дії та часового виміру дії (укр. – *еня*, – *ник*) лежать в основі моделювання похідних іменників на позначення агресії *іменникова твірна основа+суфікс із значенням діяча*': укр. *змієня* 'худорлявий спритний зłodий-підліток, проникаючий у приміщення через квартиру', *денник* 'зłodий, що діє вдень'. Суб'єктні базииси негативної ознаки, укр. – *ник* беруть участь у структуруванні іменникового похідного у слов'янських мовах, утворених за моделлю *прикметникова твірна основа+суфікс із значенням діяча*'. Пор. укр. *чорнуш-ник* 'щахрай' (*жарг.*), *тих-ушник* 'зłodий, що здійснює крадіжки без зламу, за допомогою відмичок' (*жарг.*).

В англійській мові ця недостатність компенсується суфіксальним формантом базису на позначення найменування об'єктної спрямованості дії, англ. – *ing*, що є засобом структурування складних іменників, які утворюються за моделлю *іменникова твірна основа +(дієслівна твірна основа+(суфікс із значенням найменування дії))*': англ. *pocket-picking* 'кишенькова крадіжка' (*жарг.*). В українській мові такі іменники утворюються шляхом скорочення другої твірної основи (пор. укр. *китобій* 'бандит' (*жарг.*), *волкодав* 'нахабна, небезпечна людина') (*жарг.*).

З наведених прикладів стає очевидним той факт, що зона базисів живої матерії, дії та стану формується за участю різних суфіксальних формантів. В українській мові, на відміну від англійської, суб'єктні базииси способу та часового виміру дії, негативної ознаки беруть участь в структуруванні одиниць на позначення агресії. В англійській мові суфіксальний формант на позначення

найменування об'єктної спрямованості є характерним для утворення зони базисів дії.

Розглянемо зону базисів, що виокремлюється у другій частині одиниці на позначення агресії.

Базиси-частина слова виокремлюються у другій частині складних іменників на позначення агресії, що належить:

а) підкласу суб'єктних базисів негативної ознаки:

англ. *smart-mouth* 'нахабна людина' (жарг.), укр. – не зареєстровано;

б) підкласу базисів найменування негативної ознаки:

англ. *ill-nature* 'злість', укр. – не зареєстровано;

в) підкласу суб'єктних базисів локативної спрямованості:

англ. *panel-thief* 'зłodий, що проникає до притону скрізь розсувну панель у стіні' (жарг.);

г) підкласу базисів найменування об'єктної спрямованості дії:

англ. *peter-hunting* 'крадіжка у потягах' (жарг.), укр. *брато-вбивство*, *діто-убивство*.

У досліджуваних мовах зона базисів складних іменників на позначення агресії реалізується у чотирьох класах базисів живої й неживої матерії, дії та стану. В англійській мові суб'єктні базиси локативної та негативної ознаки, базиси найменування негативної ознаки беруть участь в структуруванні складних іменників на позначення агресії за моделлю 'прикметникова твірна основа+іменникова твірна основа'.

Зона базисів живої й неживої матерії утворюється різними типами суб'єктних базисів локативної спрямованості дії та негативної ознаки дії: **люди** (пор. англ. – *thief*), **частини тіла** (пор. англ. – *mouth*, – *nose*), **тварини** (пор. англ. – *fish*), **одяг** (пор. англ. – *shirt*), **продукти харчування** (пор. англ. – *egg*) у структурі складних іменників: англ. *panel-thief* 'зłodий, що проникає до притону скрізь розсувну панель у стіні' (жарг.), англ. *smart-mouth* 'нахабна людина' (жарг.), англ. *brownnose* 'прихвостень' (жарг.), англ. *big-fish* 'главарь' (жарг.), англ. *brownshirt* 'фашист', англ. *rotten-egg* 'капосна людина' (жарг.). Такі типи виокремлюються лише в англійській мові, що пояснюється національно-культурною специфікою англійського словотвору. Вживання базисів на позначення частин тіла, одягу є метонімічно-метафоричним засобом найменувань людей. Базиси на позначення тварин та продуктів харчування метафоризовано у струк-

турі складних іменників на позначення агресії. Оскільки такі типи базисів додаються певною асоціативною ознакою, вважаємо за необхідне розглянути їх у групі зовнішньо-розрізнявальних ознак на когнітивному етапі дослідження.

В українській мові клас базисів об'єктної спрямованості дії бере участь у структуруванні складних іменників, що утворюються за моделлю 'іменникова твірна основа +(дієслівна твірна основа+(суфікс))': укр. *братовбивство*, *дітовбивство*. В англійській мові ця лакуна заповнюється формантними показниками об'єктної спрямованості дії.

З викладеного вище стає очевидним, що у мовах, що досліджуються, зона базисів живої й неживої матерії, дії та стану, яка лежить в основі утворення одиниць на позначення агресії, реалізується другою частиною слова. Національно-культурна специфіка англійського словотвору, продуктивним джерелом якого є жаргонізми, характеризується наявністю суб'єктних базисів живої і неживої матерії на позначення людей, частин тіла, тварин, найменувань предметів одягу, продуктів харчування тощо.

Висновки і пропозиції. Проведений аналіз мовного матеріалу дозволив дійти висновку про системний характер функціонування іменникових новоутворень на позначення агресії, продуктивним джерелом яких є жаргонізми. Базис іменника на позначення агресії класів живої, неживої матерії, дії та стану репрезентується суфіксальними формантами у структурі похідного та складного іменника на позначення агресії у мовах, що досліджуються. В англійській мові реалізація суб'єктних базисів живої і неживої матерії на позначення людей, частин тіла, тварин, найменувань предметів одягу, продуктів харчування є характерною рисою національно-культурної специфіки англійського словотвору, що реалізується складними (складнопохідними) іменниками на позначення агресії. Метонімічно-метафоричний засіб найменувань суб'єктних базисів живої і неживої матерії на позначення людей вважається перспективою їхнього дослідження у групі зовнішньо-розрізнявальних ознак на когнітивному етапі дослідження.

Можливості подальшої роботи вбачаються у визначенні ролі базису на когнітивному етапі аналізу, в утворенні концептуальних мереж ономасіологічної структури похідного/ складного іменника на позначення агресії тощо.

Список літератури:

1. Бацевич Ф.С. Основы коммуникативной лингвистики: Підручник. К.: Вид. центр «Академія», 2004. 344 с.
2. Бацевич Ф.С. Російське дієслово в функціонально-ономасіологічному аспекті вивчення: Автореф. дис. ... докт. філол. наук: 10.02.01 / Ін-т мовознавства. К., 1995. 48 с.
3. Крамчанинова Е.В. Отражение предметного ряда действительности в семантике производного / сложного слова агрессии // Е. В. Крамчанинова / Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна / [відп. ред. Ю.М. Безхутрий]. № 632. Серія Філологія. Випуск 42. Харків, 2004. С. 19–2.
4. Кубрякова Е.С. Начальные этапы становления когнитивизма: лингвистика, психология, когнитивная наука // Вопр. языкознания. 1994. № 4. С. 34–47.
5. Кубрякова Е.С. Словосложение как процесс номинации и его отличительные формальные и содержательные характеристики // Теоретические основы словосложения и вопросы создания сложных лексических единиц: Межвуз. сб. науч. тр. Пятигорск: Изд-во ПГПИ, 1988. С. 3–21.
6. Кубрякова Е.С. Типы языковых значений. Семантика производного слова. М.: Наука, 1981. 199 с.
7. Панасенко Н.И. Названия лекарственных растений в контексте теории падежной грамматики // Актуальні проблеми менталінгвістики: Наук. зб. / Ін-т укр. мови; Ін-т мовознавства, Черкас. держ. ун-т. Черкаси, 1999. С. 26–28.
8. Панасенко Н.И. Когнитивно-ономасіологічне дослідження лексики (опит сопоставительного аналізу названь лікарських рослин): Автореф. дис. ... докт. філол. наук: 10.02.19 / Ін-т мовознавства РАН. М., 2000. 49 с.
9. Полюжин М.М. Функціональні і когнітивні аспекти англійського словотворення: Моногр. Ужгород: Закарпаття, 1999. 240 с.
10. Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики: Аналіт. огляд. К.: Вид-во Укр. фітосоціоцентру, 1999. 148 с.
11. Селіванова Е.А. Когнитивная ономасіологія: Монографія. К.: Изд-во укр. Фитосоциоцентра, 2000. 248 с.
12. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2011. 716 с.
13. Утургаури Н.Ю. Семантическое согласование компонентов в именных комплексах: Дис. ... канд. філол. наук. М., 1989. 204 с.
14. Dokulil M. Tvoření slov v češtině 1. Teoriě odvožování slov. Prague: Nakladatelství ČSAV, 1962.
15. Zhabotinska S.A. Cognitive Linguistics: “Human Factor” in Language and Language in “Human Factor” // English in an Open Society. The 1st National IATEFL Conference. K.: Kyiv State Ling. Univ., 1994. Pp. 132–136.

Krut O. V. THE ROLE OF BASIS IN THE ONOMASIOLOGICAL STRUCTURE OF THE NAMES DENOTATING AGGRESSION

The article analyzes the role of basis in the formation of the onomasiological structure of the names denoting aggression. The basis as a constituent component of the ternary model is considered as an indicator of the onomasiological category and a morphemic marker of a derived/ compound word denoting aggression. Attention is focused on the study of bases in view of their structural and semantic organization. The author examines the basis of the classes of animate and inanimate matter, action and state. Structurally, the basis zone is represented by suffixes of the derived word and the second part of the composites denoting aggression. The subject basis of the action and the time dimension of the action, the negative feature take place in the structuring of derivative units denoting aggression. The characteristic feature for the formation of the basis zone of action in the English language is the suffix denoting the name of the object orientation. It has been established that in the English language, the basis zone of the words denoting aggression is formed due to formant suffixes of the derivatives and the second part of the composites belonging to the classes of animate matter (body parts, animals) and inanimate matter (artifacts, foodstuffs, weapons, fire), comparing with the Ukrainian language, where the construction of the base zone is grounded on formant indicators.

As a result, the systematic nature of the functioning of the names denoting aggression, the main source of which are jargonisms, is proven. It is highlighted that in the onomasiological structure of composites the zone of basis (the second part of the word) is a means of formation of new units denoting aggression in the English language. The presence of subject bases of animate and inanimate matter denoting people, body parts, animals, names of clothing items, and food products is considered as a national and cultural specifics of the English vocabulary.

The prospect for further research can be seen in the study of the role of the basis at the cognitive stage of analysis, in the formation of conceptual networks of the onomasiological structure of the names denoting aggression.

Key words: *onomasiological structure, ternary model, onomasiological basis, onomasiological feature, class of animate/ inanimate matter, action, state, suffix, derived word, composite, jargonisms.*

Sobor A. B.

Azerbaijan University of Languages

TYPES OF BILINGUALISM AND THE POSSIBILITIES OF THEIR PRACTICAL APPLYING

The analysis of modern linguistic literature shows that considerable attention is paid to this problem. In recent years, new classifications of bilingualism have emerged, including those directly related to technological innovations. Today, scientific judgments about the rapidly changing language situation in other countries and regions of the planet seem relevant. Significant changes have taken place in almost all areas of public life, which have affected the system of development of the native language with the parallel study of the second, including the language of another state. The theory of bilingualism in the broadest sense of the word will always be relevant for students of all age groups and objectively has a special significance in the modern world. Bilingual communication often focuses on direct speech. In general, the question of determining the signs of bilingualism becomes a priority. Any objective knowledge provides for one or another system in the study of the phenomenon of interest. The more complex the object being studied, the more important is the clarity of the individual provisions that make up the chosen system. And of course, it is impossible to study such a complex phenomenon as language outside the system. Today there are few countries in the world whose populations are characterized by monolingual. Azerbaijan belongs to the countries where multilingualism reigns. One ancient wisdom says: in order to better understand a person, you need to know him better. Any objective knowledge provides for one or another system in the study of the phenomenon of interest. The more complex the object under study, the more important the clarity of the individual provisions that make up the chosen system. And of course, such a complex phenomenon as language cannot be studied outside the system. Especially when it comes to a foreign language, studied on an equal basis with the native outside the homeland. The system, in turn, always involves the allocation of different types. Many types have also been created in the description of languages.

Key words: *bilingualism, the history of the formation of bilingualism, bilingualism in different social groups of the population.*

The problem statement. To date, there are very few countries in the world whose population is characterized by multilingualism. At the beginning of the third decade of the XXI century, the language situation began to change rapidly. There have been important changes in almost all spheres of life, including in the system of improving the native language with parallel learning of a second language.

This is all the more important given the fact that at a younger age, many children, as a rule, have great potential for perception of the second language system. This is due to certain changes taking place in the emotional, volitional and mental development of children, in their motivational sphere, in communication with their peers and adults.

The purpose of this article is an attempt to determine the content of the concept of bilingualism accepted at the present stage of the development of linguistics as a science and the possibility of using the generally accepted paradigm in the education of high linguistic culture among native speakers, teach-

ing foreign languages, forming new cognitive thinking capabilities and mastering the world with its help.

The main material. On the typology of types of bilingualism. There is a well-known fact of interference, both linguistic and cultural, which most naturally appears in the process of learning a foreign or other language, whose native speakers live on the same territory with bilinguals. E.A. Zemskaya believes that "... in the speech of bilinguals in their non-native language, it is quite possible to create some pronunciation variants of the sound, which is associated with the phenomenon of prosodic interferences of the already native language in the oral speech of bilinguals" [4, p. 111]. Moreover, this is observed at almost any age, in any cultural environment. In the case of bilingual communication, attention is most often focused directly on speech as such. That is why the question of proper linguistic and psycholinguistic characteristics of bilingualism becomes a priority. They also lead us to the need to enumerate all types of bilingualism.

H. Bytens-Verdsmor took the painstaking work to calculate the total number of bilingual types. As a result, the scientist identified more than thirty: acquired, concomitant, progressive, attributed, symmetrical, asymmetric, balanced, simple, pure, complex, etc. [15].

It is not difficult to see that the types identified by scientists are listed not only for the sake of differentiation, but also for their unification. It is clear that x. Batens Beardsmore arranges these types in a certain sequence in order to identify various areas of their use, including time periods. For example, passive and active bilingualism is associated with the figurative and characterological scope of its application. Progressive and regressive – indicate an evaluative approach to bilingualism. The names “complete” or “incomplete” without additional comments speak for themselves. Horizontal and vertical – about diachronic sections. Early, late, children’s – this is the designation of time periods. All the others are of an activity nature and are distributed according to their individual functions.

E.P. Bayartueva, referring to the complex and extensive system of tenses in the English language, writes: “Every Englishman knows perfectly well that there are seventeen tenses in his native language, but it has been noticed that he never practically uses them all, both in written and oral speech. Therefore, it is unlikely that in modern linguistic science it is possible to find a painstaking analysis of all English times at the level of monographs or dissertations” [1, pp. 49–50].

Let’s briefly focus on the central types of bilingualism: we plan to rely on them throughout the study. Academician L.V. Shcherba in his writings distinguished three types of bilingualism: “pure”, “mixed” and “grammaticalized”, believing that each of them is more often applicable in a certain field. So, the “pure type”, in his opinion, is more dominant in the home, that is, the family environment. Mixed – at work, when fulfilling any professional obligations. With this type, people alternately switch from one language to another. It is the business environment that requires this. This type also, according to Shcherba, involves learning a foreign language through the prism of one’s own, native. The third one, “grammaticalized”, fully justifies its terminological name, since it focuses on the perception and memorization of individual grammatical rules or categories of the language being studied [10, pp. 114–115].

Relying on the most essential features and signs of the third type of bilingualism, L.V. Shcherba also pointed out that the boundaries of grammaticaliza-

tion are very mobile, in connection with which words sometimes, although they denote a single subject, but represent it from different sides. That is why, in the matter of teaching a foreign language, the following requirement was a priority for a scientist: “closer to life”. In his opinion, this meant that it was best to use the natural method when learning a language. It is the simplest, accessible and natural for students, “teaches them to analyze ideas, generates thoughts using various means of linguistic expression” [10, p. 117]. As a result, a strong system of unified associations is formed and consolidated in the minds of bilinguals.

We have listed the most popular types of bilingualism that are more common in practice. (We remind you that there are significantly more of them – A.S.). However, it is quite obvious that scientists are not limited to information about their elementary enumeration or division; they seek to identify the main features of each of these and some other types, include them as parameters in models, schemes, differentiate, and then unify them.

At one time, the outstanding linguist N.D. Shmelev reasonably expressed the following idea: “Before describing anything, it is necessary to establish what, which linguistic phenomena we consider central, that is, it is necessary to find out the nature of these phenomena, interpret them and then describe them. Interpretation can be given only if a criterion is formulated to which the described phenomena must correspond” [11, p. 140].

For example, in the Azerbaijani language, the disclosure of the meaning of certain phonemes can be complete, clear and completely understandable for native speakers of this language. However, when compared with similar phonemes in German, this completeness simply disappears, in any case, it does not manifest itself in any way. It turns out that this is a completely common phenomenon in bilingualism. Accordingly, there are characteristic errors in their pronunciation, and then they pass into the speech of children learning a second language.

This position is confirmed, for example, by the opinion of Y.N. Karaulov and V. Neroznak. In one of their works, they propose for consideration the factor of “dichotomy, which, on the part of the subject and object of bilingual education, is revealed according to the signs of completeness or, on the contrary, incompleteness. By the first, they mean the objective factor of providing information, and by the second, the subjective one. For their reasons, in connection with these signs, bilingualism should be divided into intensive (continuous or immanent) and extensive (that is, unstable, intermittent, or discrete)” [5, p. 153].

In addition to what was noted about the completeness or incompleteness of the feature, the first, according to the researchers, involves the use of two languages simultaneously, moreover, with the most pronounced communicative goals and objectives. The second one is connected with a purely external, optional thesaurus of bilingual education. It is interesting to note that intensive bilingualism, according to Y. Karaulov and V. Neroznak, also gives rise to the so-called literary bilingualism, which combines various ethnocultural methods and variants of a single one [5, p. 155].

Issues of bilingual education in the paradigm of the problem. Mixed bilingualism is of undoubted interest for modern bilingual education. This phenomenon is observed in cases where a foreign language is studied through the application of certain rules and regulations of the first. Thus, mixed bilingualism in one way or another is a common case with bilingualism, whereas the “pure” type of bilingualism we have mentioned above can occur only under certain conditions. But the degree of perception of a foreign language through the native language varies in different geographical regions of the world. L.V. Shcherba argued that “with a mixed type of bilingualism, this influence is greater in some cases, and less in others. But this question, under all conditions, requires further research if scientists set a goal to resolutely compare the structure of languages, especially if we are talking about languages of unrelated groups” [10, pp. 111–112]. G. Schuchardt also wrote about the difficulties of a mixed type of bilingualism. But in addition to L. Shcherba’s words, he believed that it was advisable to solve this issue not only within the boundaries of linguistics proper, but also with the help of psychology [10, p. 129]. Moreover, he gave some preference to the latter.

Further, diglossia becomes one of the signs of bilingual education. This phenomenon manifests itself in the simultaneous existence in two languages (more often different groups) and has two areas of its application: functional and communicative. Thus, G. Shuhardt actually confirmed L.V. Shcherba’s judgment that language can be used in two situations – “home” and “official”. And this means that diglossia recognizes the non-hierarchical nature of languages. An important condition for it is the conscious and free choice of various communicative means by speakers, which they independently use in order to maximize the success of communication [12, p. 20].

Combining together several of the most productive types of bilingualism to date, E. Vereshchagin identified three stages (levels) in its development:

receptive (perception of speech compositions by people learning a second language), reproductive (direct reproduction of what they read and heard), productive (building whole meaningful statements based on the first two levels (stages) of understanding and reproduction of what was read and heard) [12, pp. 188–189].

So, from a brief overview of the various types of bilingualism, it becomes clear that they are distinguished by specific features and signs. And there are more of them as they increase in quantity. So the emergence of new types is a natural and natural process. But the question involuntarily arises: who is considered a bilingual? Where are the exact and clear criteria for separating monolingua from bilingua? (In the XXI century, European scientists actively introduce the term “trilingualism” into the critical and monographic literature, meaning knowledge of three or even more languages at the same time, but its analysis goes beyond the scope of this study).

Meanwhile, hardly anyone these days will dispute that about 50% of the world’s population are bilinguals. In a number of European countries, two or more languages are spoken. In addition, it is an absolutely immutable rule for residents of almost any European state to know English as an international language. However, there is no need to dwell on bilingualism in Europe. This is a long-standing tradition and is not subject to discussion. In our opinion, multilingualism in the countries of the Middle and Far East, Asia, Indonesia is more instructive for the chosen topic. In them, the local population uses a number of dialects in speech.

In one of the works of art we meet a strictly scientific fact: “Let’s take at least, for example, Kenya. Its coast covers Tanzania, partly Mozambique, and other nearby islands. And the people of East Africa inhabit this territory. The largest and most important of the languages here is “Bantu”, but the population meanwhile also actively speaks “Swahili”. Not only that, they interfere with the words “safari”, “kikuyu”, as well as English, Portuguese and Spanish words, thereby clearly demonstrating their multilingualism in a relatively small geographical area” [6, pp. 7–8].

The combination of geographical and linguistic factors is easily explained: the whole life of people, regardless of race, religion, nationality and even the level of culture, is held in close communication with each other. And in different parts of the world there is a kind of diffusion of languages. V.N. Yartseva simply and easily expounds this well-known truth: “Bilingualism by its nature is the ability of individuals, nations and nationalities as a whole to communi-

cate. Only in this way is it possible to achieve mutual understanding between people who speak two or more languages" [13, p. 5]. The same point of view is shared by many other linguists: N.B. Mechkovskaya, G. Zograf, etc. Thus, statistical data, eyewitness accounts and the work of scientists in the direction we are interested in clearly indicate the advantages of bilingualism [8, p. 8].

However, we are convinced that no theoretical propositions directly or indirectly explaining the causes of the emergence and spread of different types of bilingualism, approaches to them, levels of development, will have real force without giving concrete facts, examples. We will turn to them now. Thus, Nizami Ganjavi, who was one of the greatest poets of the medieval East, was also widely known as a romantic poet, a deep connoisseur of Persian epic literature. It is well known that he wrote exclusively in Persian. He also made a significant contribution to Persian epic poetry, colloquial speech and realistic style.

All this is the official point of view on Nizami's work, which, unfortunately, has not yet been refuted by anyone. Meanwhile, some Azerbaijani linguists and literary critics assure that the poet did not refuse to use the national language of the people, only the works are lost. It is proved, for example, that Nizami originally intended to write "Leyli and Majnun" in his native language. Indeed, he wrote in Farsi, but the general content of most of the works met the needs of Azerbaijani residents of his time.

So, Nizami wrote, it would seem, in a foreign language, but did not depart from the origins of folk life. The flip side of the coin is the need to learn a second language for a better comparison with the rich possibilities of your own. L. Leonov once said: "All great victories begin with victory over oneself" [11, p. 111]. To paraphrase the classic of Russian literature, we can say that the first moral victory of a person is knowledge of not only his native language (which is natural, logical and natural), but also other languages. On this occasion, I.V. Goethe said: "He who does not know foreign languages does not know anything about his own" [3, p. 124]. Juan Paul tells in his own life description that he constantly studied the grammar, words and texts of the Latin language by heart. Goethe wrote in his autobiography that for him poetry is a sacred concept, equivalent to the truth, that he rejoices in rhyme and rhythm, grammatical rules and departs from boring, pedantic Latin lessons. Juan Paul, referring to the data he found out related to Goethe's work, also notes that Latin lessons with the participation of the great German poet-playwright were held in excellent classrooms. I.V. Goethe advo-

cated that all progressive-thinking writers thoroughly study foreign languages [3, p. 125].

The author of "Faust" studied Latin, Greek, Hebrew, Italian, French and English. Linguists and literary critics unanimously claim that in some of them he has achieved notable success. The poet-playwright also gave valuable advice to writers who created their works in Latin, Italian and other languages. Meticulous scientists who scrupulously studied biographical data from the life of I.V. Goethe from different periods show that he had a rich personal library for those times, including various dictionaries [3, p. 132].

This fact should not be surprising. The XVIII century is characterized by a lively comparison of educational ideas in Europe. The most important role in the formation of the young German poet was played by ancient languages such as Latin, Greek, Hebrew. I.V. Goethe brought up his son in the traditions of multilingualism, in particular bequeathed him to master Greek and Latin languages perfectly. The great poet taught: "one should know Greek well because Homer spoke and wrote it; Latin – remained in medicine" [9, pp. 115–116]. Add to the words of I.M. Tronsky is something that can be read about today in any university textbook on foreign literature. Throughout his life, Goethe followed his son's lectures at the university very closely, and also independently prepared Latin texts. In addition, Goethe's son already recalled that in his own curriculum, in addition to his native German, his father invariably included English and some other languages. The mentioned German linguist S. Schneider noted that "in the choice of teachers, as in many respected Frankfurt families, denomination and knowledge do not play a role. Under Goethe's guidance, his daughter Cornelia studies modern languages: French, Italian and English. The diligence with which Goethe himself plans to teach his daughter's language is unusual for that period, despite the new ideas of A.G. Frank on the education of girls" [14, p. 13].

Conclusion. It is also known that the second language is almost invariably subjected to distortions, sometimes even very significant due to quite natural interference from native language. However, these distortions are natural, since native speakers of two or more languages do not, and cannot, have absolutely identical concepts. Significant changes took place in almost all areas of public life, which were reflected in the system of development of the native language with the parallel study of the second, including the language of another state. Changes in the socio-economic and political life of the country, as well

as a significant expansion of cultural, professional and business ties of the Republic of Azerbaijan with other countries have led to certain adjustments in the goals, content and technologies of the Republic of Azerbaijan. It should be emphasized that the theory of bilingualism in the broadest sense of the word will always be relevant for students of all age groups and

is objectively of particular importance in the modern world. In its turn, bilingual communication often focuses on direct speech. That is why the question of the correct linguistic and psycholinguistic features of bilingualism becomes a priority issue. This leads us to the need to list all types of bilingualism. A person cannot do everyday activities with one language.

Bibliography:

1. Veysəlli F.Y. Seçilmiş əsərləri, Studia Philologica VI. Bakı-Mütərcim-2021, 446 s.
2. Баяртуева Е.П. Фреймовая семантика глаголов оценочного действия в современном английском языке. Дис. ... канд. филол. наук. Иркутск, 2001, 162 с.
3. Гёте И.В. Сочинения. В трёх томах. Том III. М.: Просвещение, 1987, 314 с.
4. Земская Е. А. Язык как деятельность: Морфема. Слово. Речь. М.: Наука, 2004, 232 с.
5. Караулов Ю., Нерознак В. Русский язык и языковая личность. М.: Наука, 1988, 264 с.
6. Карлинский А.Е. Основы теории взаимодействия языков. Алма-Ата, 1990, 181 с.
7. Леонов Л. Избранное. М.: Художественная литература, 1989, 323 с.
8. Мечковская Н.В. Языковой контакт. Минск: Высшая школа, 1983, 456 с.
9. Тронский И.М. История античной литературы. Л.: Учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1957, 485 с.
10. Щерба Л.В. Избранные труды по языкознанию и фонетике. Т. 1. Л.: Просвещение, первое ленинградское отделение, 1958, 342 с.
11. Шмелёв Н.Д. Очерки по семасиологии русского языка. М.: Высшая школа, 1964, 140 с.
12. Шухардт Г.К. К вопросу о языковом смещении. Избранные статьи по языкознанию. М.: Русский язык, 1950.
13. Ярцева В.Н. Развитие национального литературного английского языка. М.: Наука, 1969, 116 с.
14. Schneider S. Sprachenlernen in Lebensgeschichten der Goethezeit. München. 1992, 387 s.
15. Van de Craen, P., Housen, A. & Baetens Beardsmore, H. Evaluation and monitoring of bilingual education in Brussels, Wallonia and Flanders in a European perspective. 1997 <https://researchportal.vub.be/>

Собор А. Б. ВИДИ БІЛІНГВІЗМУ І МОЖЛИВОСТІ ЇХ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Аналіз сучасної лінгвістичної літератури показує, що даній проблемі приділяється значна увага. В останні роки з'явилися нові класифікації білінгвізму, в тому числі безпосередньо пов'язані з технологічними інноваціями. Сьогодні актуальними представляються наукові судження про швидкоплинну мовну обстановку в інших країнах і регіонах планети. Майже в усіх сферах суспільного життя відбулися значні зміни, які відбилися на системі розвитку рідної мови з паралельним вивченням другої, в тому числі мови іншої держави. Теорія двомовності в найширшому сенсі цього слова завжди буде актуальна для учнів всіх вікових груп і об'єктивно має особливе значення в сучасному світі. Двомовне спілкування часто орієнтується на пряму мову. В цілому питання про визначення ознак білінгвізму стає пріоритетним. Будь-яке об'єктивне знання передбачає ту чи іншу систему у вивченні цікавить явища. Чим складніше досліджуваний об'єкт, тим важливіше чіткість окремих положень, що складають обрану систему. І звичайно, настільки складне явище, як мова, вивчити поза системою неможливо. Сьогодні в світі мало держав, населення яких характеризуються одномовним. Азербайджан відноситься до країн, де панує багатомовність. Одна давня мудрість говорить: щоб глибше зрозуміти людину, потрібно його краще пізнати. Будь-яке об'єктивне знання передбачає ту чи іншу систему у вивченні цікавить явища. Чим складніше досліджуваний об'єкт, тим важливіше чіткість окремих положень, що складають обрану систему. І звичайно, настільки складне явище, як мова, вивчити поза системою неможливо. Тим більше, якщо мова йде про іноземну мову, що вивчається нарівні з рідною за межами батьківщини. Система, в свою чергу, завжди передбачає виділення різних типів. Чимало типів створено і при описі мов.

Ключові слова: білінгвізм, історія становлення білінгвізму, білінгвізм у різних соціальних груп населення.

Сушко О. І.

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Ковальова Г. М.

Донбаська державна машинобудівна академія

КОДУВАННЯ ДЕРЖАВОТВОРЧОЇ ФУНКЦІЇ МОВИ В СЕМАНТИЦІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ТЕКСТІВ ДОКУМЕНТІВ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Пропоновану розвідку присвячено виявленню специфіки кодування державотворчої функції мови в семантиці службових документів першої половини ХХ століття. Оскільки питання особливої функції української мови в процесі розбудови української держави й досі не має досконалого й усебічного вивчення в українському суспільстві, уважаємо за потрібне актуалізувати цю проблему, щоб уникнути мовної ситуації, якою переймалися наші попередники ще в першій половині минулого століття.

На матеріалі фразеологічних одиниць, залучених до аналізу, схарактеризовано погляди тогочасних укладачів та користувачів документів на роль мови в процесі державотворення. Зроблено висновок про те, що в першій половині ХХ століття на передній план висувалося розуміння мови як потужного чинника забезпечення функціонування держави, спроможної захищати свою окремішність у світовому контексті.

Звернуто увагу на те, що в період визвольних змагань за власну державу мова виходить за межі комунікативної функції й стає засобом розуміння дихотомії свій/чужий, оскільки сприяє єднанню громадян навколо базових духовно-моральних і суспільно-політичних цінностей соціуму.

Через текстовий фразеологічний матеріал виявлено, що державотворці першої половини ХХ століття надавали функціонуванню української мови великого значення: і діячі УНР, і очільники ЗУНР, і керівники ОУН, і громадські діячі та свідомі українці того часу вважали, що саме національна мова як єдина державна мова в Україні забезпечить єднання народу у виробленні шляхів розбудови власної держави.

Підкреслено думку про те, що базовим чинником творення власної держави є державна мова як один із дієвих інструментів ідентичності окремого народу-нації.

Запропоновано змістити акцент із пріоритетності комунікативної функції мови на функцію державотворення, оскільки процеси глобалізації сучасного світового простору передбачають, у тому числі, і боротьбу за збереження нашої держави у встановлених кордонах зі збереженням національних світоглядних переконань українців, які виражаємо за допомогою мови.

Ключові слова: функції мови, державотворення, суспільно-політичний дискурс, фразеологічні одиниці, фразеологічна семантика, офіційно-діловий документ.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна українська літературна мова не перестає бути предметом вивчення науковців, оскільки це багатоаспектна система, що посідає вагоме місце в розвитку нашого суспільства. Окремий інтерес науковців викликає вивчення різних парадигм української мови в контексті функціонування її як єдиної державної мови в Україні.

Оскільки державна мова для всіх громадян нашої країни є не тільки засобом спілкування з різними державними інституціями, а й своєрідним соціальним захистом, важливо розглядати її

як вагомий чинник цивілізованості нашого суспільства, спроможного виокремлювати власні духовні потреби на шляху до інтеграції в широкий світовий контекст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У новітніх наукових студіях усе частіше привертають увагу погляди дослідників на специфіку функціонування мови в суспільстві. І все якось більше звернено увагу на роль національної мови в процесі спілкування. Так, зокрема, розмірковуючи над значенням мови для саморозвитку сучасної особистості, О. А. Шумейко насамперед виділяє комунікативну функцію, оскільки зауважує, що «мова – найважливіший засіб спілкування між

людьми, вона безпосередньо пов'язана з мисленням» [6, с. 27].

Розглядаючи мову як міжкультурну комунікацію, В. Манакін цілком слушно, на наш погляд, зауважив, що «комунікація – основний спосіб людського спілкування, найактивніша форма людської життєдіяльності. Це явний і водночас латентний процес налагодження різних типів відносин між окремими мовцями, групами людей та цілими народами» [1, с. 54]. Тому цілком зрозумілим є те, що цитований нами дослідник також визначає пріоритетною функцією мови власне комунікативну, зазначивши, що «серед усіх можливих засобів комунікації, які створило людство, основною є мова, для якої комунікативна функція визначальна. У центрі уваги міжкультурної комунікації також завжди перебуває мова, у якій віддзеркалюються ключові особливості людської особистості та всієї національно-культурної спільноти» [1, с. 56].

У процесі дослідження ми помітили активне ще й досі покликання сучасних науковців на класифікацію функцій мови Р. О. Якобсона, який виділив шість основних функцій, згідно з учасниками й аспектами його ж моделі комунікації, а саме:

1) емотивну (експресивну) – виражає ставлення адресанта до предмету мовлення, надаючи певної тональності всьому висловлюванню;

2) конотативну (апеляційну або засвоєння) – полягає в спонуканні людини до якоїсь діяльності;

3) комунікативну – головна функція повідомлення;

4) фатичну – спрямована на встановлення контакту; установлює, продовжує або зупиняє комунікацію;

5) метамовну – установлює тотожність висловлювання;

6) поетичну – зосереджує увагу на повідомленні; притаманна поетичному повідомленню, у повідомленнях іншого типу є вторинною, допоміжною [7].

На жаль, у цій класифікації не повно представлену функціональну роль мови, яку відводить їй суспільство, оскільки увагу звернено в основному на комунікативну функцію.

У деяких новітніх розвідках основними функціями мови знову визначено комунікативну (як базову), пізнавальну, акумулятивну, емотивну, естетичну функції.

Постановка завдання. Ми пропонуємо змістити акцент із пріоритетності комунікативної функції мови на функцію державотворення, оскільки людина у своєму спілкуванні не тільки

передає інформацію про довкілля, але й висловлює своє ставлення до нього, будучи громадянином тої чи тої держави. Тому метою нашої розвідки є привернення уваги до державотворчої ролі мови, яка, на жаль, не має всебічного вивчення в новітніх наукових студіях.

Досягнення поставленої мети передбачає визначення таких завдань:

– виокремити державотворчу функцію мови як одну із базових для повноцінного розвитку суспільства;

– дослідити специфіку кодування державотворчої функції мови в семантиці фразеологічних одиниць текстів службових документів першої половини ХХ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Основу фундаментального вивчення окремої національної мови становить, зокрема, комплексність її системи через тісне поєднання всіх її парадигматичних нашарувань. Бо тільки такий підхід дозволяє сприймати мову в першу чергу не як потужний засіб спілкування між людьми, а як чинник творення нації, а значить – і національної держави.

Нашу дослідницьку увагу привернула проблема вивчення функцій мови в суспільстві, оскільки, з одного боку, у сучасному мовознавстві досі не вироблено загально визнаної термінології на окреслення цього поняття, а з другого, – практично не подається наукове вивчення державотворчої ролі мови.

У надскладний час відбиття російської агресії помітно посилюється роль мови як чинника розбудови нашої держави. Тому не дивним є той факт, що українська мова, як цілком слушно зазначила Л. Масенко, стала «чи не найбільшим ворогом Росії» (Мова як «байрак тар», мова як код: до ювілею Л. Масенко інтерв'ю Радіо Свобода. Радіо Свобода > [larysa-masenko-ukrayinska-mova](https://www.radiosvoboda.org/a/larysa-masenko-ukrayinska-mova/)).

У наукових розвідках побутує думка про те, що в багатьох державах, які тяжіють до незалежного розвитку, велику роль відводять державній мові. Адже в умовах побудови власної держави мова виходить далеко межі комунікації в усіх її аспектах. Вона стає засобом виявлення «своїх» і «чужих» на шляху непростих державотворчих процесів. Це чудово розуміли укладачі й читачі текстів службових документів першої половини ХХ століття, які на високий рівень виносили мовне питання, залучаючи до мовної тканини офіційних текстів різні сентенції, у тому числі й фразеологічні та фразеологізовані одиниці (які

ми кваліфікуємо як офіційно-ділові фразеологізми), у семантиці яких закодовано розуміння найважливішої функції мови – єднання нації в розбудові власної держави.

Досліджуючи специфічний фразеологічний матеріал документів зазначеного періоду, не можемо не погодитися з думкою провідного дослідника мови Ю. Мосенкіса про те, що фразеологічні одиниці тогочасних текстів «репрезентують глибину традицій суспільно-правового життя, державних інституцій. Від літописних договорів перших Рюриковичів і Руської правди через староукраїнські грамоти й козацько-гетьманські державні традиції до сучасної української законодавчої, судової й різноманітної іншої фразеології ділового мовлення – ось шлях цього шару мовних багатств» [3, с. 4].

Семантика фразеологічних і фразеологізованих одиниць, залучених нами до аналізу, відбиває непрості процеси державотворення, що мають місце й у новітній період. Із огляду на те, що офіційно-ділові документи призначені для широкого кола читачів, творці таких документів сприяють увиразненню базових цінностей, які допомагають пришвидшити розбудову власної держави. Це дозволяє стверджувати, що документи, особливо державного значення, містять цінну інформацію про пріоритети в державотворенні.

Кожна національна держава розбудовується навколо мови й за допомогою мови. І тут мова є не просто засобом спілкування. Тут мова виступає потужним чинником єднання навколо розуміння внутрішніх і зовнішніх векторів розвитку держави. А ще в умовах побудови окремої національної держави мова виступає своєрідним мірилом згуртованості народу на своїх етнографічних просторах щодо вироблення сприйняття своїх ідеалів, своїх героїв, своєї віри, своєї освіти.

Для державотворців першої половини ХХ століття функціонування мови як чинника єднання мало надзвичайне значення. Провідні діячі УНР, ЗУНР, ОУН, активні громадські активісти, свідомі українці того часу вважали, що саме національна мова сприяє шанобливому ставленню до державних пріоритетів на шляху власного становлення. Ця думка згодом знайшла своє продовження в поглядах на державотворчу роль мови в Л. Масенко: «країна, в якій панують мова і культура колишнього колонізатора, не розвивається як країна незалежна, а розвивається як країна постколоніальна» [2, с. 6].

Провідні політичні та громадські діячі в першій половині ХХ століття поширювали доку-

менти, у яких порушували питання послугоування українською мовою в різних державних, партійних, громадських органах, на підприємствах, в організаціях, на дипломатичній службі, оскільки вважали, що саме через державний статус української мови можна виховати в громадян поважливе ставлення до *національної гідності* та до власної держави.

Пріоритетність державотворчої функції мови виявляємо в семантиці фразеологічних та фразеологізованих одиниць, що функціонують у текстах суспільно-політичного дискурсу зазначеного періоду. Укладачі цих текстів апелювали до виокремлення української мови як чинника *підвалини добробуту українців* у їхній власній державі, а *плекання рідної мови* вважалось надважливим завданням державотворення.

Практично в усіх службових текстах державницького спрямування українську мову визнано як єдину державну мову в Україні. Так, наприклад, у Статуті Генерального Секретаріату зазначено: «Всі закони тимчасового правління *мають силу* на Україні від дня проголошення їх в *Кравім Урядовім Вістнику* на українській мові» [5, с. 36]. Ця думка має своє продовження й в документах ОУН: «В основу народного шкільництва ляже система української, державної, обов'язкової і безплатної школи» [5, 103]. А в четвертому параграфі Закону про незалежність Карпатської України (1939 рік) зауважено: «Державна мова Карпатської України є українська мова» [5, с. 119].

Деяко відмінною є позиція щодо державного статусу української мови в службових документах періоду українізації. Уже в директивах Пленуму ЦККП(б)У з національного питання (1922 р.) підтримується «повна абсолютна рівноправність української і **російської** (виділення наше) мов...». Правда, далі зроблено певне уточнення про «*усунення тих перешкод, які затримували б природний розвиток української культури*» [5, с. 81].

Показово, що ще в період українізації натхненники розбудови української держави відстоювали роль української мови в контексті єднання народу. Так, у Постанові Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету та Ради Народних Комісарів УСРР «Про забезпечення рівноправності мов та про сприяння розвитку української культури» (1923 р.) сказано: «Відповідно до переважного числа людності в УСРР, що говорить українською мовою, обрати, як *переважну мову* для офіційних зносин, українську мову» [5, с. 211]. Також окремим положенням названого документа було передбачено звільнення з державної служби осіб,

які не встигли вивчити в установленій термін української мови. Показово, що такі особи *підлягали безумовному звільненню*.

Велику роль у забезпеченні мовної підготовки державних службовців відводили шкільній освіті, оскільки розуміли, що власне школа може *забезпечувати розвиток особистості й обіймати виховання фахової молоді*.

Особливо уважно до розуміння мови як важливого чинника державотворення підходили укладачі текстів документів ОУН-УПА. У цих документах знаходить свій вияв думка про те, що державна мова є не тільки ідентифікатором національної держави, але й слугує атрибутом існування самого народу в той час, коли він виборює право на власну державу.

На глибоке переконання тогочасних політиків і громадських діячів, мова була тією потужною силою, яка могла *цементувати державу*, тобто робити її сильною. У базових документах зазначеного періоду виокремлено особливу роль мови як такої, що має *спаяти Україну*, тобто в семантиці фразеологізованих одиниць кодується засаднича функція української мови – єднання народу-нації в процесі розбудови власної держави.

Прикметно, що перед політичною елітою першої половини ХХ століття постало надважливе завдання – згуртувати навколо ідеї державотворення *розпорошені сили нації*, оскільки антагоністичні переконання в тогочасному суспільстві робили слабким *національний організм*, вели до *національної смерті народу та національної руїни*. І подолати цю ситуацію можна було, у тому числі, й через єднання навколо української мови як державної.

Із метою попередження ігнорування української мови в роботі усіх державних органів розроблялося *мовне законодавство*, передбачався контроль за його виконанням та визначалася відповідальність за його порушення. Тому *винуваті в невиконанні окремих приписів законодавства усувалися з посад і піддавалися під суд*.

Також у семантиці фразеологізованих одиниць аналізованих нами службових текстів кодується думка про те, що нікому не можна ставати на заваді розвитку культурного надбання українців. І мова тут посіла одне із чільних місць: «Український народ у своєму стремлінні до національного розвитку має право на боротьбу з *ворогами людської культури*» [5, с. 81].

Аналіз семантичного наповнення фразеологізованих одиниць текстів службових документів першої половини ХХ століття дозволяє стверджувати, що українці доклали чимало зусиль для створення суверенної соборної держави, в онові розвитку якої покладено українську мову як засадничий чинник політико-економічного й духовно-морального єднання громадян цієї держави.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у зазначеному науковому напрямку. Отже, мовне питання було одним із найскладніших та актуальних питань процесу побудови української держави в першій половині ХХ століття, що має свій вияв, зокрема, і в семантиці фразеологізованих одиниць тогочасних документів. Але, на жаль, не вдалося тоді українцям відстояти право на власну державу, а тому й не вдалося вирішити мовне питання.

Сьогодні, коли Україна вкотре виборює своє право на існування на *теренах світового розпросторення*, вибір мовного вектору є частиною стратегії подальшого відновлення держави Україна. А це означає, що сучасне активне суспільство має дослухатися до думок щодо державотворчої ролі мови, викладених у службових документах першої половини ХХ століття та закодованих, зокрема, й у фразеологічній семантиці тогочасних ділових текстів. Тому дуже важливо саме зараз сприяти потужному розвитку української мови в усіх сферах суспільного життя й забезпечувати всебічну підтримку її компетентними державними інституціями.

У перспективі дослідження – подальше вивчення державотворчої ролі української мови в збереженні та розбудові нашої держави.

Список літератури:

1. Манакин В.М. Мова і міжкультурна комунікація : навчальний посібник. Київ : ВЦ «Академія». 2012. 288 с.
2. Масенко Л. Т. Мова і політика. К.: Соняшник, 1999. 97 с.
3. Мосенкіс Ю.Л., Якименко М.В. Всесвіт у дзеркалі японської мови: Словесні символи культури Японії. К.: Видавничий дім А+С, 2005. 352 с.
4. Сушко О.І. Фразеологія офіційно-ділового стилю як мовний адекват національного мислення // Українське мовознавство: Збірник наук. праць. Вип. 27/28. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2003. С. 196–200.
5. Україна в ХХ столітті (1900–2000): Збірник документів і матеріалів / Упоряд. А.Г.Слюсаренко, В.І. Гусев, В.Ю. Король та ін. К.: Вища школа, 2000. 351 с.

6. Шумейко О.А. Значення мови для саморозвитку особистості в сучасному українському суспільстві. Проблеми саморозвитку особистості в сучасному українському соціумі. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (21 березня 2019 року) Харків «Право» 2019. 117 с.

7. Якобсон Р.О. Язык в отношении к другим системам коммуникации // Избранные работы / Р.О. Якобсон. Москва : Прогресс, 1985. С. 319–330.

Sushko O. I., Kovalova H. M. CODING OF THE STATE-FORMING FUNCTION OF LANGUAGE IN THE SEMANTICS OF DOCUMENT TEXTS OF THE FIRST HALF OF THE 20th CENTURY

The proposed research is devoted to identifying the specifics of encoding the state-building function of the language in the semantics of official documents of the first half of the twentieth century. Since the issue of the function of the Ukrainian language in the process of building the Ukrainian state has not yet been thoroughly and comprehensively studied, we consider it necessary to actualize this problem in order to avoid the linguistic situation that our predecessors were concerned about in the first half of the last century.

On the basis of the phraseological units involved in the analysis, the author characterizes the views of the compilers and users of documents of that time on the role of language in the process of state-building. It is concluded that in the first half of the twentieth century, the understanding of language as a powerful factor in ensuring the functioning of the state, capable of protecting its separateness in the global context, was put forward.

The authors emphasize that during the period of liberation struggle for their own state, language goes beyond the communicative function and becomes a means of understanding the friend/ foe dichotomy, as it promotes the unity of citizens around the basic spiritual, moral, social and political values of society.

The textual phraseological material reveals that the statesmen of the first half of the twentieth century attached great importance to the functioning of the Ukrainian language: the leaders of the UPR, the leaders of the ZUNR, the leaders of the OUN, public figures and conscious Ukrainians of that time believed that it was the national language as the only state language in Ukraine that would ensure the unity of the people in developing ways to build their own state.

The authors emphasize the idea that the basic factor in creating one's own state is the state language as one of the effective instruments of identity of an individual people-nation.

It is proposed to shift the emphasis from the priority of the communicative function of language to the function of state-building, since the processes of globalization of the modern world space include, among other things, the struggle for the preservation of our state within the established borders while preserving the national ideological beliefs of Ukrainians, which are expressed through language.

Key words: *functions of language, state-building, socio-political discourse, phraseological units, phraseological semantics, official business document.*

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

UDC 811

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.1/42>

Ababilova N. M.

Petro Mohyla Black Sea National University

CHALLENGES OF LITERARY TRANSLATION AND ITS EDITING

The article touches upon literary text translation that is viewed as complex and multifaceted type of human activity. Different cultures, personalities, ways of thinking, eras, levels of development, traditions and attitudes come into contact in translation. The article analyzes challenges translators may face in the process of translating literary texts and editing them.

Literary translation is stated to be conditioned by objective and subjective factors; to have a number of peculiarities that a translator should pay attention to, reflecting all the literary features of the original, namely: expressiveness, connotation and symbolism; focus on both form and content; subjectivity; the possibility of several interpretations; the use of special stylistic techniques and expressive means to enhance the communicative effect; genre, and authors' individual styles. To perform quality literary translation a broad outlook, sophisticated artistic taste, a perfect command of both foreign and native languages are required. The author infers that literary translation is an art that cannot be guided by standard solutions to translation problems. Checking open sources for common translations of events, names, names, and examines the context and historical facts in order to understand and translate the text correctly may help avoid inaccuracies.

The article mentions that a quality edited text is to contain no factual, logical, structural, stylistic, verbal, lexical, grammatical, punctuation and other errors; be adequate to the situation and understandable to the addressee and give the author an opportunity to achieve the goal and perform the aesthetic function it was created for. A full comparative analysis of the source text and the translated text at the lexical level is an integral part of the process of translation editing. The process of editing has no clear boundaries and can occur at any stage of the translation process and is aimed at improving translation.

Key words: *literary translation, literary texts, editing, challenges, translators.*

Introduction. There seems to be no need to talk about the importance of translated literature in modern life as worthwhile translations of world literature are always popular and in great demand. Being a subject of study both literary studies and linguistics literary translation is one of the oldest and most complex types of translation involving an exchange between two cultures, societies, ideas, as well as emotions and associations. In order to make a literary work translated from another language as similar to the original as possible, such a type of literary activity as editing is needed. Thus, both good translation and quality editing may ensure translated literary works equivalence and adequacy both in terms of semantic and structural similarity and potential aesthetic effect. The paper is a reflection on the literary translation, challenges of its editing and the features inherent to these processes.

Related research. In the scientific literature much attention is paid to the creative aspect of literary translation and editing. Thus, M. Lanovik's monograph [4] is devoted to literary translation and translation as a type of interpretation. In O. Rebrii's monograph [8] three modern concepts of creativity in translation are distinguished and analyzed: monocentric, text-centered, and activity-centered. The scientist emphasizes that creativity is the leading ontological property of translation and analyzes the problems, in particular, of broad and narrow understanding of translation creativity, language translation difficulties as a source of realization of the creative potential of translations, as well as the nature and typology of translation difficulties. Without such knowledge, an editor cannot speak of high-quality editing of a translated text. D. Mironova [5] outlines functional and structural analysis in the process of editing a liter-

ary translation, explores the principles of an editor's work on works of fiction, and pays special attention to the editing of poetic translation. V. Hubarets [2; 3] reveals the essence and analyzes the methodology of editorial work with different text types, the principles of editing translated poetry, fiction, drama, scientific and popular science literature, and journalism are presented. The author is convinced that the editing process should take place in two directions: author's editing, i.e., editing of the translation by the translator, and the actual editorial work.

The aim of the paper is to point out problems a translator may face performing literary translation as well as challenges of editing translated fiction.

Presentation of the main research material. Due to the multidimensionality of the translation process, there are fundamental differences in the various authors' definitions of the literary translation essence. Thus, it is treated as a special method of intercultural communication, which is based on a well-determined system of verbal forms that carry sense and meaning, expressed by means of one language (the source language) and transcoded in another (the target language) through various transformations that cover all levels of contacting language systems (N. Shcherbakova, D. Romero Intriago and O. Danilova); the process of translation, which preserves the original work cultural pattern and emotional connotation and is aimed at achieving equivalence for an equal impact on the reader of the source text and the target one (A. Smirnova).

In literary translation, a translator's context is very close to that of the author. The criterion of coincidence, or, on the contrary, the difference of both contexts is a correlation between the data of reality and data taken from the literature. A writer moves from reality and his perception to the image fixed in words. In other words, if the data of reality prevails, then we are talking about the author's creativity. A translator moves from the existing text and the reality reproduced in the imagination through its "secondary", "inferred" perception to a new imagery fixed in the translated text. That is, the prevalence of literary data marks the context of the translator. Thus, literary translation is conditioned not only by objective factors (specific-historical literary canon, standards), but also by subjective ones (a translator's artistic preferences). No translation can be absolutely accurate, since the language system of the target literature itself objectively cannot perfectly convey the content of the original, that inevitably leads to the loss of a certain amount of information. Each language element, using the invisible associative links, affects the visual think-

ing of a native speaker and creates a specific sensory image. It is natural that when translating fiction into another language, due to language differences, these associative links are heavily destroyed. In order for the fiction to continue to live as a work of art in a new linguistic environment, a translator must take over the author's functions and to a certain extent repeat the creation process and imbue the work with new associative links that would evoke new images characteristic of a certain language.

A literary text is created according to the laws of visual thinking, life material is transformed into a kind of "little universe" and presented as the author of the text sees it, therefore, in the literary text, behind the depicted pictures of life, there is always a subtextual, interpretive functional context, "secondary reality". Such texts are written with the use of visual and associative characteristics of speech. The imagery here is the ultimate goal of creativity, while in a non-literary text, imagery is fundamentally unnecessary and, if present, is only a means of conveying information.

According to O. Honcharenko, a translator of a work of art is an artist himself, since literary translation has a creative nature, which means that a translator needs to have a natural and relaxed flair for it, sensitivity to the word, to its internal structure and melody. At the same time, the scientist notes that literary translation is hard, scrupulous, and persistent work [1].

Thus, literary texts have several characteristics that a translator must pay attention to, reflecting all the literary features of the original, namely: expressiveness, connotative features and symbolism; focus on both form and content; subjectivity; the possibility of several interpretations; use of special stylistic devices and expressive means to enhance the communicative effect; and a tendency to deviate from language norms. Their translation requires not only translators' active speech practice, broad worldview, and sophisticated artistic taste, but also a perfect command of both foreign and native languages. Moreover, translators need a special skill – the ability to interpret wordplay, a sense of linguistic form, the ability to convey the artistic image.

Therefore, a good literary translator is exceptionally sensitive to words, has an intuitive sixth sense that awakens creative potential from the subconscious, and the ability to perform a translation that is not too accurate or too loose as rendering of the source text, because too accurate translation negatively affects its readability and aesthetic appeal, but if it is too loose, it ceases to be a translation and turns into an adaptation.

A literary sensitivity has not once been mentioned as obligatory as not only for translating texts but also for their editing as it is this ability that allows to see that a translation against the rules of grammar, spelling or punctuation cannot be different because it is the only way to represent the source text features [12].

Reproducing the national specificity of the source text is one more challenge of literary translation as its preservation, which includes the functionally correct perception and reproduction of the whole combination of elements, is an extremely difficult task in terms of both its practical solution and theoretical analysis. In this case, cultural issues arise as two cultures may lack a common spiritual ground, so translators' task is somewhat complicated by the fact that they have not only to translate a specific work of art, but also to properly present a new culture unknown to readers; or representatives of different ethnic groups may have different social relations. A translator must be aware of etiquette differences and traditions that may be incomprehensible to the readers without explanation. Each nation is known to have its own nationally biased units (names of dishes, clothes, currency, holidays, etc.), so it is up to a translator to choose the best way of their rendering in the target language. Available background knowledge is to help a translator solve the problem of preserving the national specificity of the text. All these and many other discrepancies existing between different cultural areas make translators' work very complicated and sometimes require real mastery from them.

Another feature of literary texts in comparison with other types of texts is that each work of art has a unique use of linguistic means aimed at making the desirable impression on the reader. In literary translation accuracy is often achieved not by word for word translation, but by deviation from the source text and making appropriate substitutions. A translator must detach himself from the source text, from dictionary and phraseological equivalents, and look for a solution on the text level. Each language is special and has its own means of expression. In order to accurately convey an idea, image or phrase, literary translation sometimes requires changing them completely. Literary translation is an art that cannot be guided by standard solutions to translation problems. When translating a work of art, a translator has to think in images and be able to describe them, using all the variety of linguistic means and techniques that exist in the target language.

Correct understanding of the specifics and essence of the authors' stream of consciousness is key in the analysis of their works. Thus, before proceeding with

the translation of a literary text, a translator needs to analyze it: determine the text composition, features of its genre, research the proper linguistic and extralinguistic levels of the text. Literary translation involves reproducing the style of the original text by arranging and selecting the means of the target language at the phonological, lexical and semantic, syntactical, and text levels. Only such a detailed analysis of the source text is the key to its objective interpretation of the original work and, as a result, a successful literary translation [6].

The translation of works of fiction poses specific challenges and difficulties to translators, as on the one hand, they are to let readers understand the time distance, preserve the atmosphere of the time when the work was written, recreate the most accurate picture of the world, typical for the author's contemporaries, and on the other hand, not to archaize the work excessively. Genre, authors' individual styles, socio-cultural factors, and subtexts of a foreign language may also pose challenges. The translator of fiction has no right to treat any element of it as a trifle unworthy of attention. Great respect for the author's intent in its entirety should be one of the main principles of translators of literary texts.

So it is obvious if there is something that causes doubt while translating fiction works, it is better to clarify the meaning of a word in several sources, and if it is possible, consult specialists. A professional translator asks, not guesses. Even an experienced translator can be unaware of something or have difficulty with it. We would like to emphasize the necessity to check facts as often there are references to historical events or public figures in fiction texts. Checking open sources for common translations of events, names, names, and examines the context and historical facts in order to understand and translate the text correctly may help avoid inaccuracies. One more thing to note is preserving foreign-language syntax. If a text is uncomfortable to read, language stumbles over clumsy structures and meaning is hard to grasp, then the translator has retained the original syntax. The construction of the text must obey the laws of the target language. Thus, in a result of a quality artistic translation the text is as readable as if it were the original itself; it follows the same style and contains the meaning and mood intended by the author; and it does not contain grammatical, syntactical, punctuation errors and has undergone editing.

Different terms are used to refer to the process of editing translations: linguistic revision/editing, copy-editing and translation revision [13]. In this paper we use the term "editing" which is defined as: careful

analysis of a text in order to bring it into generally accepted linguistic and functional criteria [10]; “function of professional translators in which they find features of the draft translation that fall short of what is acceptable, as determined by some concept of quality, and make any needed corrections and improvements” [14, p. 12]; all-embracing exercise, including features of proofreading (layout, font, typos, punctuation), editing (rearranging and scrapping text, adherence to house rules), reviewing (terminology, correcting conceptual errors) and post-editing (machine translation) [9]; “checking linguistic correctness as well as the suitability of a text’s style for its future readers and for the use they will make of it” [15, p. 1].

The subject of editing is bringing the object of editing into conformity with the norms in force at a particular time and in a particular society, as well as its creative optimization, the purpose of which is to obtain a given social effect [7].

A quality translated text is not to contain factual, logical, structural, stylistic, verbal, lexical, grammatical, spelling, punctuation and other errors; be adequate to the situation and understandable to the addressee and give the author an opportunity to achieve the goal for which it was created. All the above mentioned requirements explain the importance of editing. Both translators and editors must have if not thorough, then at least sufficient knowledge of philosophy, aesthetics, ethnography (since some of the everyday life of the characters), geography, botany, navigation, astronomy, and the history of art. The ideological and imaginative structure of the original can become a dead scheme in translation if a translator does not imagine the social environment in which the work arose, the causes that brought it to life, and the circumstances by which it continues to live in other environments and in other times.

Translators themselves can edit the translated literary text or editing of the finished text may be performed by another person, that is, an editor [2, 3]. While editing literary translation three its aspects need to be checked: the degree of the original text formal consistency; the degree of formal consistency in the target language; and the degree of meaningfulness and acceptability for the target audience.

Editing can be considered a broader term as it also comprises a bilingual component, although different revision procedures exist and the process can be predominantly monolingual (the editor focuses on the target text and only refers back to the source text if a passage is problematic) or bilingual (the editor systematically compares the source and target text) [11].

Although the process of editing has no clear boundaries and can occur at any stage of translation, it is worth paying as much attention to as the translation of the text itself. To err is human, so such factors as inattention or fatigue can directly affect the quality of translation.

An integral part of the process of editing a translation is a full comparative analysis of the source text and the translated text at the lexical level. Such analysis must be based on the classification of correspondences and transformations as separate linguistic phenomena in the theory of translation. While editing literary texts finely-crafted stylistic aspects of the source text should be considered. Accordingly, during the editing process choices are to be made in favor of one or another stylistic devices or expressive means thus, forming certain stylistic systems characteristic for a particular situation. So, to render epithets the described word and its usage and semantic features are to be taken into account. The stylistic diversity of the text determines the way comparisons are to be translated. The characters’ interaction may be of importance when transferring metaphors. Furthermore, editing literary translation helps eliminate such possible errors as the wrong lexical choice, sentence structure, inappropriate verb tenses, preposition selection, choice of stylistic devices and expressive means, etc. that can be considered really critical as they may cause confusion, make the text more difficult to understand, and even change the meaning.

To K. Fordonski’s point of view, when editing literal translation, one should avoid three major dangers that may appear. Firstly, translating word for word. By preserving exactly as it is in the original one is likely to lose the spirit of the work, violate the syntactic norms of the language. A word-for-word translation cannot reflect the depth and meaning of a literary work. Secondly, it is translators’ and editors’ ignorance of the meaning and language of the original. Finally, it is an abuse of power when translators cannot influence corrections made to the text after his submitting it [12].

Conclusions. Being the most creative type of translation, in which freedom of expression is allowed, literary translation does not require literalness, but preservice of the form, structure, content, and mood of the original text. A translator has to deal with phraseological units, set expressions, collocations, wordplay, which in a literal translation would fail authors’ intentions, or would not be translated at all. Thus, a translator has to look for equivalents in another language, selecting similar expressions in order to preserve the emotional and

semantic message. The quality of literary translations depends directly on the translators' creative abilities. In other words, whether translators' writing skills are sufficient to make the new text as powerful as the original. After all, readers should experience the emotions, mood and impression of the original after reading the translation, and not every translator can do it. Another feature of translating literary texts is the need for mandatory compliance with the style and cultural characteristics of the era the work refers to. Translators need to realize the culture, the intricacies of everyday life and the way of life of those times, imbued with the text. Only in this way

can they convey the atmosphere and meaning of the work as accurately as possible. Editing literary translation is the last step in the process of obtaining an adequate, complete work of fiction. Editing requires great skills, experience, and tact. While editing two tasks are to be solved, i.e. checking the text for errors and, at the same time, revealing an exceptional sensitivity and increasing readability. Editing a text of fiction we should state whether a translator has reached the balance between accuracy (following the authors' intention) and artistry (acceptable deviation from what is written in order to make the translation understandable and enjoyable for the reader).

Bibliography:

1. Гончаренко Л. Теоретичні засади дослідження перекладацьких трансформацій. Збірник наукових праць. вип. 2. 2013. С. 244–246.
2. Губарець В. В. Редактор і переклад. Основи видавничої роботи з відтвореними текстами: навч. посібн. Київ. 2007. 168 с.
3. Губарець В. В. Редактор і переклад. Основи видавничої роботи з відтвореними текстами: навч. посібн. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан. 2012. 172 с.
4. Лановик М. Б. Теорія відносності художнього перекладу: літературознавчі проєкції. Тернопіль. 2006. 470 с.
5. Міронова Д. В. Принципи редагування художнього перекладу. Технологія і техніка друкарства. 2008. Вип. 3–4. С. 187–195.
6. Некряч Т., Чала Ю. Через терни до зірок : труднощі перекладу художніх творів : навч. посіб. для студ. переклад. ф-тів вищ. навч. закл. Вінниця: Нова книга. 2008. 195 с.
7. Партико З.В. Загальне редагування: нормативні основи. Л.: Афіша, 2004. 416 с.
8. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі: [монографія] Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна. 2012. 376 с.
9. Allman, S. Negotiating Translation Revision Assignments. In I. Kemble (Ed.), Translation and Negotiation: Proceedings of the Conference held on 10th of November 2007 in Portsmouth (pp. 35–47). Portsmouth: University of Portsmouth, School of Languages and Area Studies.
10. Horguelin P.A. et Louise Brunette: Pratique de la revision, 3 edition revue et augmentee. Brossard (Quebec). Linguattech editeur. 2008. 263 p.
11. Ipsen, A. Helene and Helle V. Dam. Translation Revision: Correlating Revision Procedure and Error Detection. HERMES – Journal of Language and Communication in Business, 55. 2016. P. 143–156.
12. Fordonski Krzysztof. The Art of Translation and the Art of Editing. “Komunikacja Specjalistyczna”. Vol. 7. 2014. P. 167–173.
13. Lieve Macken (UGent) , Bram Vanroy (UGent) , Luca Desmet and Arda Tezcan (UGent) Proceedings of the 23rd Annual Conference of the European Association for Machine Translation. 2022. P. 101–110.
14. Mossop B. Empirical Studies of revision: what we know and need to know. The Journal of Specialised Translation, Issue 8. 2007. P. 5–20.
15. Mossop Brian, Jungmin Hong and Carlos Teixeira. Revising and editing for translators (4th edition). Routledge, Taylor and Francis: London; New York. 2020. 302 p.

Абабілова Н. М. ВИКЛИКИ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ ТА ЙОГО РЕДАГУВАННЯ

Статтю присвячено проблемі перекладу художнього тексту, що є складним і багатограним видом людської діяльності. Під час перекладу стикаються різні культури, особистості, способи мислення, епохи, рівні розвитку, традиції та погляди. У статті проаналізовано виклики, з якими може зіткнутися перекладач у процесі перекладу художніх текстів та їх редагування.

З'ясовано, що художній переклад зумовлений об'єктивними та суб'єктивними чинниками, має низку особливостей, на які перекладач повинен звертати увагу, відображаючи всі літературні особливості оригіналу, а саме: експресивність, конотацію та символіку; орієнтацію як на форму, так і на зміст; можливість кількох інтерпретацій; використання спеціальних стилістичних прийомів та виражальних засобів для посилення комунікативного ефекту; індивідуальний стиль авторів. Для виконання якісного

художнього перекладу необхідний широкий кругозір, витончений художній смак, досконале володіння як іноземною, так і рідною мовами. Встановлено, що художній переклад є це мистецтвом, яке не може керуватися стандартними рішеннями перекладацьких проблем. Перевірка відкритих джерел на наявність поширених перекладів подій, імен, назв, а також вивчення контексту та історичних фактів, щоб зрозуміти і правильно перекласти текст, може допомогти уникнути помилок.

У статті зазначено, що якісно відредагований текст не повинен містити фактичних, логічних, структурних, стилістичних, словесних, лексичних, граматичних, пунктуаційних та інших помилок; бути адекватним ситуації, зрозумілим адресату і давати автору можливість досягти мети і виконати естетичну функцію, заради якої він був створений. Повний порівняльний аналіз тексту оригіналу та перекладу на лексичному рівні є невід'ємною частиною процесу редагування перекладу. Процес редагування не має чітких меж і може відбуватися на будь-якому етапі перекладацького процесу та має на меті покращити переклад.

Ключові слова: художній переклад, художні тексти, редагування, помилки, перекладачі.

Верезубенко М. М.

Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка

ЗАСТОСУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ПЕРЕКЛАДІ ТЕКСТІВ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО СТИЛЮ В МОВНІЙ ПАРІ НІМЕЦЬКА – УКРАЇНСЬКА

У статті розглянуто типологію помилок машинного перекладу на матеріалі фахових текстів. Для проведення дослідження було обрано текст інструкції використання сушарки для білизни „Siemens“ та здійснено переклад з німецької мови українською. У запропонованій розвідці описано попередній досвід типологічних аналізів у різних мовних парах. Для виконання перекладу тексту інструкції сушарки для білизни „Siemens“ було використано програми Google Translate і Pragma 6 та визначено рівень функціонально-прагматичної адекватності перекладів з урахуванням типових помилок машинного перекладу. З-поміж усіх визначених огріхів найчастотнішими виявилися помилки категорії «Адекватність». До цієї категорії варто відносити такі неточності: неправильне значення, опущення, додавання, загальний стиль. Значно менше було виявлено власне мовних помилок, а саме: граматичних (морфологічних та синтаксичних), пунктуаційних. Встановлення помилок, які виникають внаслідок машинного перекладу, вимагає редагування перекладача. Задля досягнення максимально адекватного перекладу у мовній парі німецька-українська варто враховувати лексико-граматичний лад української мови, а також ментальні особливості україномовного користувача. Однією з найпоказовіших розбіжностей порівнюваних мов є складені слова у німецькій мові, які передаються українською словосполученнями, шляхом застосування перекладацької трансформації «додавання». Для українських конструкцій визначальна роль покладена на предикатну синтаксему, виражену, здебільшого, дієсловом, водночас в німецькій мові поширеним є явище номіналізації, тому для адекватного перекладу доцільним є використання перекладацької трансформації «заміни частини мови». Граматичним ладом української мови зумовлена також наступна перекладацька методика, а саме: «зміна порядку слів», що є типовим явищем української мови на відміну від німецької, де порядок слів у реченні має відносно визначену послідовність членів речення.

Ключові слова: переклад, науково-технічний текст, прилад, експлуатація, інструкція, водень, чайник, перекладацькі трансформації.

Постановка проблеми. Сьогодні вже не викликає сумніву необхідність глибокого лінгвістичного вивчення теорії й практики перекладу науково-технічної літератури, що стала самостійною прикладною галуззю перекладознавства. Розповсюдження науково-технічної літератури та розвиток науково-технічного перекладу ставлять питання про виділення окремих стратегій і технік перекладу для науково-технічних текстів у різних спеціалізованих галузях, зокрема таких як переклад інструкцій до побутової техніки та інших. Під час перекладу текстів науково-технічного стилю ми можемо стикнутися з труднощами, що пов'язані як із використанням технічних термінів, так і розбіжностями в структурі української та німецької мов, тому доцільно розглянути, які перекладацькі трансформації можуть допомогти уникнути таких проблем. З огляду на таке форму-

лювання загальної ситуації можна стверджувати, що мета статті полягає у визначенні складнощів, які можуть виникнути під час перекладу текстів науково-технічного стилю, а також перекладацькі трансформації, які можна застосувати для їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості жанру інструкції досліджували І. С. Алексеева, А. В. Боцман, А. Л. Міщенко та ін. Спонукальні конструкції вивчали Л. В. Березан, П. С. Дудик, Н. А. Луценко та ін. Перекладу науково-технічної літератури присвятили свої роботи А. Я. Коваленко, В. І. Карабан, А. М. Науменко та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Прогрес в сфері технічних засобів став причиною великого попиту на переклад супровідних текстів. Зараз можна отримати

найважливішу інформацію та сформувані перше враження про той чи той засіб за допомогою текстів, викладених у каталогах, буклетах, журналах або на сайтах виробників та продавців товару. Крім цього, сфера електротехнічних засобів не може існувати без різноманітних контрактів, що укладаються між виробниками та торговими представниками, саме тому наразі існує великий попит на якісні переклади в сфері економіки. Проте в умовах глобалізації кількість нових текстів невпинно зростає через що людина-перекладач не в змозі самотужки опрацювати великі обсяги інформації і досить часто вдається до застосування машинного перекладу у поєднанні із постредагуванням задля отримання якісного перекладу, придатного для публікації.

Виклад основного матеріалу. У межах дослідження ми розглянули три тексти, що належать до науково-технічного стилю, а саме дві інструкції з експлуатації та звіт про екологічне використання водню. Цим текстам притаманні ознаки науково-технічного стилю як-от стислість, логічність, точність, однозначність, емоційно-експресивна нейтральність вислову, послідовність тощо. Документи має позамовні елементи, як-от графічні зображення, знаки, а також таблиці й діаграми. Ці елементи виконують уточнюючу роль і сприяють кращому розумінню тексту читачем.

Для мови науково-технічної літератури характерна наявність великої кількості термінів, різних видів скорочень, перевага одних синтаксичних скорочень над іншими, особливість перекладу ряду граматичних конструкцій, еліптичний характер вираження думки тощо. Однією з особливостей текстів інструкцій є побудова речень у наказовому способі.

Під час перекладу тексту було залучено низку перекладацьких трансформацій, як-от додавання, опущення, лексичне розгортання, генералізація, смислове узгодження, заміна частин мови, стану й способу, кількості та типів речення, порядку слів тощо.

Аналізуючи використані перекладацькі трансформації, ми послуговувалися класифікацією З. І. Кучер, яка розрізняє лексичні, граматичні, лексико-граматичні та стилістичні трансформації. Нижче наведено огляд деяких використаних перекладацьких трансформацій.

Перекладацька трансформація «додавання»

Додавання – трансформація, яка полягає у введенні в переклад лексичних елементів, відсутніх в оригіналі, з метою правильної передачі смислу речення (оригіналу), яке перекладається [5, с. 308].

<i>Beachten Sie deshalb:</i>	<i>Тому зверніть увагу на наведені нижче вказівки.</i>
<i>Reinigungsmittel und Mittel zur Vorbehandlung von Wäsche (z.B. Fleckenmittel, Vorwaschsprays, ...) können bei Berührung die Oberflächen des Geräts beschädigen</i>	<i>Мийні засоби та засоби для попередньої обробки білизни (наприклад, засоби для виведення плям, спреї для попереднього прання тощо) можуть пошкодити поверхні приладу, якщо доторкнутися до них</i>
<i>Im Zweifelsfall lassen Sie das Gerät bitte vom Fachmann anschließen.</i>	<i>Якщо ви невпевнені в правильності дій, доручіть підключення пристрою фахівцю.</i>
<i>Stehend transportieren.</i>	<i>Переміщуйте сушарку вертикально.</i>
<i>Trockner vor Inbetriebnahme zwei Stunden stehen lassen.</i>	<i>Залиште сушарку на дві години, перш ніж використовувати її знову</i>

Перекладацька трансформація «вилучення»

Вилучення – виправдане з точки зору адекватності перекладу, насамперед норм мови перекладу, усунення в тексті перекладу тих плеонастичних або тавтологічних лексичних елементів, які за нормами мови перекладу є частинами імпліцитного змісту тексту [3, с. 311].

<i>Sie haben sich für einen Wäschetrockner der Marke Siemens entschieden.</i>	<i>Ви вибрали сушарку від Siemens.</i>
<i>Der letzte Abschnitt des Trockenzyklus erfolgt ohne Wärme (Abkühlzyklus) ...</i>	<i>Наприкінці циклу сушіння (під час охолодження) тепло не виділяється...</i>
<i>Bei Kalkansatz mit einem Entkalkungsmittel entkalken (z.B. von «Mio Star»; Anleitung beachten)</i>	<i>Якщо є накип, використовуйте відповідний засіб для його видалення (наприклад, від Mio Star; дотримуйтесь інструкції)</i>

Перекладацька трансформація «лексичне розгортання»

Використання замість слова – словосполучення з таким самим значенням [3, с. 311].

<i>Das unsachgemäße Aufstellen (Stapeln) dieses Geräts auf eine Waschmaschine kann zu Verletzungen sowie Sach- und Geräteschäden führen.</i>	<i>Неправильне розміщення (складання в штабель) цього приладу на пральну машину може призвести до травмування, пошкодження майна та обладнання.</i>
<i>Verletzungsgefahr</i>	<i>Ризик травмування</i>
<i>Entfernen Sie Feuerzeuge und Zündhölzer aus den Taschen der Textilien.</i>	<i>Вийміть запальнички та сірники з кишень текстильного виробу.</i>

Перекладацька трансформація «генералізація»

Заміна видового поняття родовим, назви підкласу – назвою усього класу. Генералізація – це лексична перекладацька трансформації, «внаслідок якої слово із вузким значенням, що перекладається, замінюється в перекладі на слово із ширшим значенням» [5, с. 334].

<i>Bitte nehmen Sie sich ein paar Minuten Zeit zum Lesen und lernen Sie die Vorzüge Ihres Wäschetrockners kennen.</i>	<i>Приділіть кілька хвилин, щоб прочитати цю інструкцію та дізнатися про переваги вашого нового приладу.</i>
---	--

Перекладацька трансформація «сміслові узгодження»

Прийом, за допомогою якого переклад слова здійснюється не на основі словникових відповідей, а на основі контексту [5, с. 148].

<i>Der steigende Energiebedarf sowie die weltweit zunehmende Belastung der Umwelt sind Gründe, um vor allem im Bereich der Mobilität Maßnahmen zur Erhöhung der Energieeffizienz und nachhaltigen Reduktion von Emissionen zu treffen.</i>	<i>Зростаючий попит на енергію та негативний вплив на довкілля в усьому світі – причини для вжиття заходів із підвищення енергоефективності та скорочення викидів, особливо у сфері мобільності</i>
<i>Benutzen Sie das Gerät nicht, wenn industrielle Chemikalien für die Reinigung der Wäsche benutzt wurden</i>	<i>Не використовуйте прилад, якщо для чищення білизни застосовувалися промислові хімікати.</i>
<i>Gerät kennen lernen</i>	<i>Початок роботи з пристроєм</i>

Перекладацька трансформація «логічний розвиток»

Використання замість одного елемента дійсності іншого, який із ним нерозривно пов'язаний. Практично йдеться про заміну в рамках відносин: причина – наслідок, процес (дія) – результат, частина – ціле, суб'єкт діяльності – інструмент – продукти діяльності, предмет – його функція – його властивість тощо [5, с. 147].

<i>Beim Trocknen, insbesondere in der Anfangsphase, entstehen betriebsbedingt Geräusche durch den Kompressor und die Pumpe.</i>	<i>Під час сушіння, особливо на початковому етапі, компресор і насос створюють шум.</i>
---	---

<i>Durch unsachgemäße Verlegung der Schlauch- und Netzleitungen besteht Stolper- und Verletzungsgefahr</i>	<i>Ви можете спіткнутися та отримати травму через неправильну прокладку шланга та ліній живлення</i>
<i>Kondenswasser ist kein Trinkwasser</i>	<i>Конденсат не можна вживати як питну воду</i>

Перекладацька трансформація «заміна частин мови»

Нерідко при перекладі з різних причин доводиться замінювати одну частину іншою. Така заміна може бути викликана прагненням зробити зрозумілішим зміст речення, що перекладається, або прагненням уникнути громіздкості у відповідному українському реченні. До прийому заміни однієї частини мови іншою вдаються й у тому випадку, коли в процесі перекладу виникає неприпустиме в українській мові поєднання слів [5, с. 151–152].

<i>Ändern Sie die Lautstärke durch Anwählen der Taste für die Fertig in-Zeit oder der Taste für die Trockenzeit.</i>	<i>Змініть гучність, натиснувши кнопку «Час закінчення» або «Час висихання».</i>
<i>Beim Anheben oder Schieben des Geräts an vorstehenden Bauteilen (z. B. Gerätetür) können die Bauteile abbrechen und Verletzungen verursachen.</i>	<i>Якщо піднімати або штовхати прилад за виступаючі частини (наприклад, дверцята приладу), компоненти можуть зламатись і спричинити травмування.</i>
<i>Sie können sich beim Anheben des Geräts durch das hohe Gewicht verletzen.</i>	<i>Піднімаючи пристрій, ви можете поранитися через його велику вагу.</i>
<i>Stellen Sie den Trockner nicht in frostgefährdeten Räumen auf.</i>	<i>Не встановлюйте прилад в приміщеннях, де є ризик замерзання.</i>

Перекладацька трансформація «заміна стану або способу»

Для німецької мови характерним є вживання пасивних конструкцій, тоді як в українській мові пасивний стан вживається значно рідше. Найчастіше він замінюється дієсловами активного стану, рідше – дієсловами на -ся, дієсловом «бути» в поєднанні з дієприкметником, неозначено-особовою формою дієслова. Але в деяких випадках, навпаки, активний стан у німецькій мові замінюється пасивним в українській. Такі трансформації супроводжуються зміною об'єктно-суб'єктних відношень [5, с. 398].

<i>Um dem hohen Qualitätsanspruch der Marke Siemens gerecht zu werden, wurde jeder Wäschetrockner, der unser Werk verlässt, sorgfältig auf Funktion und einwandfreien Zustand geprüft.</i>	<i>Щоб відповідати високим стандартам якості бренду Siemens, ми ретельно перевіряємо працездатність і стан кожної сушарки, що виготовляється на нашому заводі.</i>
<i>Kondenswasser-Behälter während der Anzeige nicht herausziehen.</i>	<i>Не витягуйте ємність для конденсату, коли бачите цей сигнал. (наказовий спосіб)</i>
<i>Das Gerät nicht vor dem Ende des Trockenzyklus ausschalten</i>	<i>Не вимикайте прилад до завершення циклу сушіння (наказовий спосіб)</i>

Перекладацька трансформація «заміна кількості і типів речення»

Заміна типу речення призводить до синтаксичної перебудови, схожої за перетворенням на заміну при використанні трансформацій членування або об'єднання. В процесі перекладу складне речення може замінюватись простим [5, с. 311].

<i>Kondenswasser ist kein Trinkwasser und kann mit Flusen verunreinigt sein. Verunreinigtes Kondenswasser kann Gesundheits- und Sachschäden verursachen.</i>	<i>Конденсат не можна вживати як питну воду. Він може бути забруднений ворсом і завдати шкоди здоров'ю та майну.</i>
--	--

<i>Leichte Dinge, wie Haare und Flusen, können während des Betriebs vom Lufteinlass eingesaugt werden, halten Sie diese fern.</i>	<i>Легкі речі, як-от волосся та ворс, можуть потрапити в повітрязбірник під час роботи. Тримайте їх подалі.</i>
---	---

Висновки. Простота й легкість сприйняття тексту є важливим завданням перекладача. Саме тому для всіх текстів найчастіше використовувалися такі трансформації, як вилучення або додавання окремих слів чи словосполучень. 25% усіх лексико-семантичних трансформацій, застосованих при перекладі тексту інструкції, становить вилучення лексичних одиниць. Для додавання лексичних одиниць цей показник – 33%. Прийом смислового узгодження становить 20% застосованих лексико-семантичних трансформацій і здебільшого використовувався для спрощення тексту та уникнення тавтології.

Хоча більшість використаних під час перекладу трансформацій становлять лексико-граматичні (59%), зміни на граматичному рівні (34%) також є важливим для досягнення узуальності цільового тексту. Найчастіше використовувався прийом заміни частин мови (39%), оскільки для української мови не характерна велика кількість складних іменникових конструкцій.

Список літератури:

1. Fernández-Parra M. Translating formulaic expressions in instruction manuals: A corpus study //Newcastle Working Papers in Linguistics. 2008. T. 14. С. 51–60.
2. Martín R. M. Translation Strategies //Investigating Translation: Selected Papers from the 4th International Congress on Translation, Barcelona, 1998. John Benjamins Publishing, 2000. T. 32. С. 129.
3. Карабан В.І. Переклад наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова Книга, 2004. 576 с.
4. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. М.: Альянс, 2013. 253 с.
5. Кучер З. І. Практика перекладу (німецька мова) : [навч. посіб.] / З. І. Кучер, М. О. Орлова, Т. В. Редчиць ; Черкас. держ. технолог. ун-т. 2-ге вид. Вінниця : Нова Книга, 2017. 459 с.
6. Науменко Л.П., Гордєєва А.Й. Практичний курс перекладу з англійської мови на українську : навч. посібник. Вінниця : Нова книга, 2011. 136 с.
7. Лощенова І. Ф.; Нікішина В. В. Перекладацькі трансформації як ефективний засіб досягнення адекватності перекладу. Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер.: Філологічні науки, 2014, 3: 102–105.
8. Піддячий К. Р. Явище компресії в перекладі інструкцій з експлуатації (на матеріалі текстів німецько-української мовної пари) : дис. Київ, 2018.
9. Український правопис, схвалений Кабінетом Міністрів України (Постанова No 437 від 22 травня 2019 р.), спільним рішенням Президії Національної академії наук України (протокол No 22/10 від 24 жовтня 2018 р.) і Колегії Міністерства освіти і науки України (протокол No 10/4-13 від 24 жовтня 2018 р.), затверджений Українською національною комісією з питань правопису (протокол No5 від 22 жовтня 2018 р.). Київ : Наукова думка, 2019. 282 с.

**Verezubenko M. M. USAGE OF TRANSLATIONAL TRANSFORMATIONS
IN THE TRANSLATION OF SCIENTIFIC-TECHNICAL TEXTS IN THE GERMAN –
UKRAINIAN LANGUAGE PAIR**

The article examines the typology of machine translation errors based on the material of specialized texts. To conduct the research, the text from the instruction manual for the “Siemens” clothes dryer was selected and translated from German into Ukrainian. The proposed survey describes the previous experience of typological analyzes in different language pairs. Google Translate and Pragma 6 programs were used to translate the text of the Siemens clothes dryer manual. The level of functional-pragmatic adequacy of the translations was determined, taking into account typical machine translation errors. Among all identified mistakes, the mistakes of the “Adequacy” category turned out to be the most frequent. The following inaccuracies should be attributed to this category: incorrect meaning, omission, addition, general style. Much less actual language errors were found, namely: grammatical (morphological and syntactic) and punctuation. Fixing errors that occur as a result of machine translation requires editing the translator. In order to achieve the most adequate translation in the German-Ukrainian language pair, it is necessary to take into account the lexical-grammatical system of the Ukrainian language, as well as the mental characteristics of the Ukrainian-speaking user. One of the most significant differences between the compared languages is compound words in German, which are rendered in Ukrainian by word combinations, by applying the translational transformation “addition”. For Ukrainian constructions, the determining role is assigned to the predicate syntax, expressed mostly by a verb. At the same time, the phenomenon of nominalization is common in the German language. Therefore, for an adequate translation, it is advisable to use the translation transformation “replacement of a part of speech”. The grammatical system of the Ukrainian language also dictates the following translation technique, namely: “changing of the word order “. It is a typical phenomenon of the Ukrainian language in contrast to German, where the word order in a sentence has a relatively defined sequence of sentence members.

Key words: translation, scientific and technical text, device, operation, instruction, hydrogen, kettle, translation transformations.

УДК 811.111'25(=161.2)

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.1/44>**Галайбіда О. В.**

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Марчишина А. А.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ПОЕМИ Г. ЛОНГФЕЛЛО «ПІСНЯ ПРО ГАЙАВАТУ»

У статті висвітлено використання в українськомовному перекладі поеми Г. Лонгфелло «Пісня про Гайавату» О. Олесем стратегії одомашнення й очуження, які, відповідно, наближають текст перекладу до цільового читача (одомашнення) або до оригіналу (очуження). Поема Лонгфелло має особливе художнє забарвлення, яке створюється оригінальністю тематики (поема розповідає про життя та вірування корінного населення Північної Америки) і присутністю у ній етномаркованих слів, які надають твору самобутнього забарвлення.

Інтерпретація поеми О. Олесем вражає близькістю до оригіналу. Поет значну увагу приділяє урахуванню лексичних та синтаксичних особливостей оригіналу. Відтворено індіанський колорит та екзотичність звучання, збережено мелодику і співзвучність з першотвором, що досягнуто завдяки використанню стратегії очуження. Зокрема, для перекладу більшості реалій (імен осіб, міфічних героїв, географічних назв, етнічних та релігійно-містичних реалій) використано спосіб транскодування. Водночас, для розуміння цих реалій цільовим читачем, їхнє тлумачення здебільшого подано у прикладкових конструкціях, які містять українські слова-аналози або кальковий переклад індіанської етнолексми.

Стратегія одомашнення уможливила досягнення адекватності перекладу й адаптації тексту до лінгвістичних і культурних особливостей цільової мови. Використання функціональних відповідників і питоми української лексики, загальноживаних епітетів, фразеологізмів, притаманних українському фольклору, спростило сприйняття тексту перекладу українськомовними читачами.

О. Олесь дотримав семантичного і стилістичного балансу між оригіналом і перекладом, зберіг образність і передав неповторність природи Північної Америки, екзотичність культури індіанців через транслітеративний переклад реалій, водночас подекуди використав у перекладі аналогічні питоми українські лексеми й образи, чим досягнув прагматичної адаптації і наблизив твір до українського читача. Отже, уміле послуговування стратегіями одомашнення та очуження уможливило досягнення семантичної і стилістично-естетичної адекватності перекладу.

Ключові слова: стратегія, одомашнення, очуження, реалія, транслітерація, адекватність перекладу.

Постановка проблеми. Вершиною літературної слави відомого американського письменника Генрі Лонгфелло стала «Пісня про Гайавату», написана у 1855 р. Це самобутній твір про побут та вірування корінних народів Північної Америки. Поема була перекладена багатьма мовами, зокрема, неодноразово українською. Художній переклад завжди передбачав не тільки семантичну, але й стилістично-естетичну адекватність відтворення лексичної, граматичної, образної системи оригіналу, адже основне у перекладі – «це його доступність мовному та естетичному сприйняттю читача» [4, с. 56]. Тому вибір стратегії перекладу має значення не тільки для еквіва-

лентності відтворення змісту оригіналу, але й для розвитку філологічної та культурної обізнаності читача, формування його національної свідомості [3, с. 47]. Стратегії перекладу «Пісні про Гайавату» українською мовою ще не були предметом окремого дослідження, що зумовило актуальність нашої розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поема Г. Лонгфелло неодноразово привертала увагу українських перекладачів. Уперше вона з'явилася в українськомовному варіанті з-під пера видатного письменника Панаса Мирного. Уривки з «Думи про Гайавату» під загальною назвою «Декілька пісень про Гайавату», опублі-

ковані у 1904 році у літературній збірці «На вічну пам'ять Котляревському», були високо оцінені Іваном Франком. Перекладали поему М. Зеров, В. Мисик, О. Олесь, К. Шмиговський, П. Шарандак, О. Соловей.

Інтерпретації поеми іншими мовами неодноразово були предметом дослідження лінгвістів. Вивчали особливості трансляції імен (У. Елова [9]), епітетних структур (О.Я. Ковальчук [5]), кольороназв (А. Пастернак [7]), особливості стилю перекладу окремих творів поета (О.Я. Боднар, О.Я. Ковальчук [1; 2]).

Говорячи про стратегії перекладу, варто згадати праці німецького перекладача Ф. Шлейермахера «Про різні методи перекладу» (видана у 1813 році) та американського лінгвіста Л. Венутті «Перекладацька невидимість» («The Translator's Invisibility», уперше видана у 1995 році) [11]. Дослідження Шлейермахера стало теоретичною основою для визначення стратегій одомашнення та очуження. Стратегія одомашнення (інший термін доместикація (domestication) має за мету наблизити іншомовний текст до культурних цінностей цільової культури. Стратегія очуження (або форенізація (foreignisation) спрямована на збереження мовних та культурних особливостей оригіналу, наближує читача до тексту першоджерела [11, с. 20].

Шлейермахер і Венутті підтримували стратегію очуження і наголошували на необхідності збереження лексичних, синтаксичних і стилістичних особливостей і культурних кодів оригіналу [11, с. 20]. Ця стратегія відтворює національний колорит першоджерела, а також збагачує лексичну, граматичну та образну системи цільової мови.

Водночас багато перекладачів обстоювали стратегію одомашнення, яка мінімізує іншомовність і робить переклад читабельним і легким для сприйняття цільовими читачами, тому що адаптує лексичні, граматичні й культурні особливості оригіналу до лінгвістичних, культурних норм і особливостей цільової мови. Дихотомія очуження / одомашнення близька до протиставлення буквального і літературного перекладу, проте, більше враховує культурний контекст.

Постановка завдання. У нашому дослідженні ми ставимо за мету, застосувавши метод зіставного аналізу текстів оригіналу і перекладу, визначити стратегії перекладу, які використав в українськомовній інтерпретації поеми «Пісня про Гайавату» Олександр Олесь.

Виклад основного матеріалу. Перекладаючи «Пісню про Гайавату», О. Олесь намагався яко-

мога повніше відтворити особливості оригіналу. Перш за все, це відчутно у збереженні структурного малюнка поеми, віршованого розміру, досягненні еквілінеарності перекладу (збереженні такої ж кількості рядків, як в оригіналі). Окрім того, О. Олесь особливу увагу приділяє урахуванню культурної специфіки першотвору.

Оскільки поема оспівує життя, вірування і традиції корінних народів Північної Америки, у ній використано велику кількість етномаркованих лексичних одиниць, які ще називають реаліями, культурно-маркованими, національно-маркованими лексемами, етнолексемами. Серед них виокремлено близько двохсот індіанських слів, які позначають антропоніми, етнографічні, географічні, релігійно-містичні реалії корінного населення Північної Америки. Саме вони відтворюють автохтонність культури і світосприйняття індіанців і надають поемі етнічної специфіки. З метою збереження самотності звучання поеми О. Олесь обрав для трансляції цих одиниць стратегію очуження і відтворив їх способом транскрибування.

Збереження місцевого колориту особливо є актуальним, коли мова йде про переклад імен і географічних назв. Антропоніми у перекладі О. Олесь відтворено транскрибуванням. Це стосується імені головного героя, вождя індіанського племені Гайвати (*Hiawatha*), його бабусі Нокоміс (*Nokomis*), інших індіанців: *Called him Strong-Heart, Soan-ge-taha! // Called him Loon-Heart, Mahn-go-taysee!* [10, с. 59]; *Звали сильним і відважним – // Сон-джи-теге, Ман-го-тейзі* [6, с. 27]. Назви індіанських племен О. Олесь не тільки транскрибує, але й адаптує до морфологічних норм утворення множини іменників в українській мові:

<i>Came the warriors of the nations,</i>	<i>І збиралися народи:</i>
<i>Came the Delawares and Mohawks,</i>	<i>Йшли Чоктоси і Команчі,</i>
<i>Came the Choctaws and Camanches,</i>	<i>Йшли Гурони і Мендсни,</i>
<i>Came the Shoshonies and Blackfeet,</i>	<i>Делавери і Могоки,</i>
<i>Came the Pawnees and Omahas,</i>	<i>Йшли Шошони і Омоги,</i>
<i>Came the Mandans and Dacotahs,</i>	<i>Пони йшли і Чорноногі,</i>
<i>Came the Hurons and Ojibways</i> [10, с. 39]	<i>Оджибвеї і Дакоти</i> [6, с. 13]

Транскрибовані імена міфологізованих створінь: східного вітру *Вебон (Wabun)*, західного

вітру *Меджеквіс (Mudjekeewis)*, південного вітру *Шавондазі (Shawondasee)* та ін.

Для перекладу власних географічних назв також використано стратегію очуження і збережено їхнє звучання, як у мові індіанців: *By the shores of Gitche Gumee – Там, де плеще Гітчі-Гюмі*. Але загальні назви О. Олесь передав українською мовою або за допомогою калькування (дослівного перекладу слова з однієї мови на іншу): *Falls of Minnehaha – Водоспади Міннегага, Valey of Tawasentha – долина Тавазента*, або функціональних аналогів (*Prairie – Степ, Moon of Strawberries – місяць Червен*), таким чином послуговуючись стратегією одомашнення і наближаючи текст до цільового читача через використання знайомих і зрозумілих для нього лексичних одиниць.

Реалії тваринного і рослинного світу (зооніми, фітоніми) відтворено калькуванням. Але лексеми індіанців на позначення представників флори і фауни О. Олесь відтворив з використанням транскодування, чим зберіг самобутність світосприйняття індіанців та екзотичність звучання відповідних лексичних одиниць:

<i>Chetowaik, the plover, sang them,</i>	<i>And the grouse, the Mushkodasa!"</i> [10, с. 34].
<i>Mahng, the loon, the wild- goose, Wawa,</i>	<i>Читовейк-стрибун співав їх,</i>
<i>The blue heron, the Shuh- shuh-gah,</i>	<i>Манг-норець і гуска- Вава,</i>
<i>Чапля сизая – Шух-шух-га</i>	<i>Г глухарка – Мушкодаза" [6, с. 8].</i>

Деякі культурно марковані елементи передано описово, із збереженням асоціативних зв'язків, наприклад, *Lakes of the Northland – озер Країни Снігу; eyes that smiled and frowned alternate* [10, с. 65] – *у очах, як вугіль чорних, світло й тіні в неї гралась* [6, с. 38].

Загальноновживані слова О. Олесь відтворив способом калькування, але добрав питомо українські слова і вирази, наближаючи таким чином переклад до українськомовного читача і зберігаючи піднесений настрій поеми: *corn-fields – ниви, moors and fern-lands – багна, Quarry – плащина* (кар'єр, каменоломня), *pipe-stem – цибух* (мундштук, довга ручка, щоб тримати люльку), *rabbit – трусик* (кріль), *wigwam – курінь, over hill and valley – по штилях* (вершини гір) *і по долинах, a youth – легінь, mischief-maker – забіяка, паливода* (беікетник, пустун, який нікого й нічого не боїться і ні перед чим не поступається [8]), *prairie – степ, kingdom – край, bowls amd kettles – казани, миски, boast – чванитися*.

Етнографічні реалії О. Олесь відтворив у деяких контекстах транслітеративно, у деяких – з використанням функціональних відповідників. Наприклад, лексема *wigwam* (житло індіанців) у різних контекстах перекладена і *вігвам* (використано стратегію очуження), і за допомогою українського відповідника *курінь* (використано стратегію одомашнення). Перекладач адаптує твір до реалій українського життя і побуту і таким чином полегшує сприйняття твору для цільового читача, і водночас, знайомить українського читача з реаліями індіанської культури, вводить в його словник запозичення, яким у наступному контексті перекладає загальну назву *lodge* (будиночок, житло): *From his lodge went Hiawatha* [10, с. 53] – *Із вігвamu він виходив* [6, с. 26].

Яскравим прикладом одомашнення є наступні рядки, у яких перекладач увів до текстової канви питомо українські реалії: *село, картяр, ледащо: Called him coward, idler, gambler* [10, с. 115] – *На селі давно на нього // Вже махнули всі рукою, Е, мовляв, картяр, ледащо!...* [6, с. 84]. Або замінив індіанські реалії подібними українськими, які використовуються у побутовому і фольклорному мовленні: *To the sound of flutes, and drums, and voices* [10, с. 116] – *Встав при звуках пісні, бубна, і сопілки золоті* [6, с. 84].

Творчо підходить О. Олесь до відтворення кольоропозначень. Він вводить архаїчні українські назви на позначення кольорів, наприклад, *кармазиновий* на позначення малинового, темно-червоного кольору [8]: *streak of blue and bright vermilion* [10, с. 115] – *фарба синя і червона, золота, кармазинова* [6, с. 84]. Або використовує зрозумілі для сучасних читачів кольори: *stripes of yellow, red and azure* [10, с. 88] – *в синіх, жовтих і рожевих* [6, с. 60].

Для перекладу художнього твору важливим є зберегти не тільки мовну еквівалентність, але й відтворити стиль та естетичне звучання оригіналу. Неповторність «Пісні про Гайавату» полягає, перш за все, у героїчній тематиці (поєднанні міфів і легенд індіанського культурного простору), піднесеному звучанні, виразній силаботонічній системі віршування (двостопний хорей), поєднанні епічного і ліричного начал, які знаходять втілення в образних і виражальних засобах поеми. О. Олесеви вдалося зберегти оригінальність звучання поеми Г. Лонгфелло у перекладі, перш за все, через збереження віршованого розміру і синтаксичної будови першотвору. Збережено, зокрема:

– інверсовані речення: *Homeward now went Hiawatha* [10, с. 65] – *І на Схід, у рідну землю Йде веселий Гайавата* [6, с. 37];

– допустові речення, які акцентують раптовість і неочікуваність дії: *At his touch he fell new courage* [10, с. 70] – *І лише торкнувся до нього, // знов відчув в собі відвагу* [6, с. 42];

– емфатичні конструкції: *Was it then that for heads of arrow // That my Hiawatha halted In the land of the Dacotahs?* [10, с.66] – *І невже оце заходив Гайавата в край Дакотів, // Щоб купити до стріл голівок?* [6, с. 8];

– конструкції повтору: *From his eyrie screamed the eagle, // The Keneu, the great war-eagle* [10, с. 63] – *Сам Орел Війни могутній // Знявся з клетком і криком, // З диким криком сів на скелі* [6, с. 36];

– довгі складні синтаксичні структури з кількома підрядними реченнями, переважно у препозиції до головного, які надають поемі розлогості та плинності оповіді.

Разом з тим, задля відтворення лінгвостилістичних особливостей і традицій оповідної форми і «героїчного» звучання епічної поеми перекладач використовує стратегію одомашнення, залучаючи до перекладу такі самобутні засоби української мови:

– родовий відмінок у словосполученнях іменник+іменник, прикметник+іменник: *the hereditary hatred* – *заповіт страшний від предків, on the mountain tops* – *на верхів'ях гір*;

– прикметники у постпозиції до іменників: *bitterness of anger* – *гнів шалений, giant bulrush* – *колиш високий, dreadful days* – *дні страшні, deadly conflict* – *біій смертельний, the great war-eagle* – *Сам Орел Війни могутній*;

– архаїчні форми прикметників: *his hair was soft and golden* – *кучері золотисті* [6, с. 69], *And the heron* – *чапля сизая* [6, с. 46];

– нестягнені форми дієслів: *None could dive so deep as he could* [10, с. 119] – *Хто від нього краще плава?* [6, с. 87];

– питома українські вигуківі конструкції: *“Tis enough!” then said Mondamin* [10, с. 71] – *Годі! Досить на сьогодні!* [6, с. 43]; *And behold! The young Mondamin stood and beckoned at the doorway!* [10, с. 73] – *Зирк! Уже стоїть Мондамін // На порозі з привітанням!* [6, с. 46]; *But, alas!* [10, с. 124] – *Ой, леле* [6, с. 92];

– прикладкові конструкції: *the sweetest of musicians* [10, с. 113] – *чарівний співак-музика* [6, с. 82]; *wild-bird of prairie!* [10, с. 117] – *дика пташко-щебетуха!* [6, с. 85]; *dreams and visions* [10, с. 139] – *сни-видіння* [6, с. 106].

Поєми також надають українського звучання:

– питома українські образи: *yellow water lily* – *жовта ліля, summer-time* – *красне літо, deeps and shallows* – *вири і мілини, mountains* – *міжгір'я, war-cry and a death-cry* – *крик конання, стогін смерті* [6, с. 69].

– демінутивні суфікси: *Lighted by the shimmering moonlight* [10, с. 98] – *в сяйві вогників маленьких* [6, с. 69]; *boy* – *хлоп'ятко* [6, с. 96], *little head of Mama* [10, с. 102] – *на голівці дятла гребінь* [6, с. 72]; *tuft of crimson feathers* – *чубок червоний* [6, с. 102].

Зберіг О. Олесю і багату образну систему «Пісні про Гайавату». Проте, досить часто перекладач використовує стратегію одомашнення, коли збережені тропи увиразнює додаванням питома українських висловів, загальноновживаних епітетів і кольороназв, мотивованих українською фольклорною традицією. Наприклад, відтворена метафора *Sinks the sun* інтенсифікується висловом *У червонім блиску: To the portals of the Sunset, // Where into the open spaces // Sinks the sun* [10, с. 64] – *До кордону володіння, // До кінця землі, де сонце // У червонім блиску тоне* [6, с. 36].

Епітетні структури набувають нового звучання, будучи інтенсифікованими усталеними в українській мові епітетами, наприклад, *сиві дні, ліси зелені* : *In the dreadful days of Shah-shah, // In the days long since departed* [10, с. 65] – *В дні страшні колишні Ша-ша, // в сиві дні, давно минулі* [6, с. 37]; *Through the interminable forests* [10, с. 106] – *По долинах, по пустелях, // по густих лісах зелених* [6, с. 76].

Перекладач неодноразово послуговується українськомовними фразеологізмами, які забезпечують прагматичну адаптацію тексту перекладу: *when Death draws near you* – *А коли твій час настане* [6, с. 37]; *stronger still grew Hiawatha* – *І робився Гайавата що хвилина то все дужчий* [6, с. 43]; *Skilled was he in sports and pastimes* [10, с. 115] – *Що ж до вигадок усяких – Годі рівного шукати!* [6, с. 83].

Висновки і пропозиції. Отже, у перекладі поеми «Пісня про Гайавату» Олександром Олесем використано і стратегію одомашнення, і стратегію очуження. Саме таке поєднання уможливило досягнення еквівалентності й адекватності перекладу. Збереження звучання етномаркованих реалій оригіналу у перекладі відтворило колорит і самобутність поеми. Адаптація перекладу до лінгвістичних і культурних особливостей цільової мови, використання у кальковому перекладі питома українських слів і фразеологізмів продемонструвало багатство української мови і наблизило поему до сприйняття українськомовними читачами.

Список літератури:

1. Боднар О.Я. Нова інтерпретація «Пісні про Гайавату» Генрі Лонгфелло. *Мова і культура*. 2008. Вип. 10. Т. 2. С. 261–268.
2. Боднар О.Я. «Пісня про Гайавату» Генрі Лонгфелло у художньому перекладі Костянтина Шмиговського. *Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Серія: Філологія (літературознавство)*. 2006–2007. Вип. XIII–XIV. С. 148–151.
3. Галайбіда О.В. Вплив художнього перекладу на формування національної свідомості українців. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: науковий збірник: серія філологічна*. 2017. Вип. XIV. С. 46–50.
4. Галайбіда О.В. Лексичне різноманіття української мови у перекладах Л.Солонька. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2015. Вип. 39, с. 55–56.
5. Ковальчук О.Я. «Пісня про Гайавату» Генрі Лонгфелло в інтерпретації Павла Шарандака. *The World During a Pandemic: New Challenges and Threats. Abstracts of the 22th International scientific and practical conference*. Littera Verlag, Berlin, 2021. Рр. 39–43. URL: <http://el-conf.com.ua/>
6. Лонгфелло Г.В. Пісня про Гайавату / пер. з англ. О. Олес / Київ: Веселка, 1983. 185 с.
7. Пастернак А. Відтворення кольорем поеми «Пісня про Гайавату» Г. Лонгфелло в перекладі Олександра Олеса. *Іноземна філологія*. 2013. Вип. 125. С. 139–143.
8. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/>
9. Elova U. The Peculiarities of Translating Names and Objects from Longfellow's "Song Of Hiawatha". *Central Asian Journal of Theoretical and Applied Science*. 2022. 3(7). Рр. 213–215. URL: <https://www.cajotas.centralasianstudies.org/index.php/CAJOTAS/article/view/848>
10. Longfellow H.W. The song of Hiawatha . М.: Progress, 1967. 223 с.
11. Venuti L. The Translator's Invisibility A History of Translation. London: Routledge, 2008. 353 p.

Halaibida O. V., Marchyshyna A. A. STRATEGIES OF UKRAINIAN TRANSLATION OF H. LONGFELLOW'S POEM "THE SONG OF HIAWATHA"

The article highlights the use of domestication and foreignization strategies in the Ukrainian translation of Longfellow's poem "The Song of Hiawatha" by O. Oles, which, respectively, bring the translation text closer to the target reader (domestication) or to the original (alienation). Longfellow's poem has a special artistic colouring, which is created by the originality of the subject matter (the poem tells about the life and beliefs of the indigenous population of North America) and the presence of culturally biased words (realia) that give the work an original colour.

O. Oles's interpretation of the poem is strikingly close to the original. The translator pays special attention to the cultural values of the original. He preserves the melody and rhythm of the original, recreates the Indian colouring and exoticism of realia words. This was achieved due to the use of the foreignization strategy, in particular, the transcoding method was used to translate most of the realia words in the poem (personal names, mythical heroes, geographical names, ethnic and religious and mystical realia). At the same time, for the purpose of understanding these realia by the target reader, their interpretation is given in appositive constructions containing functional analogues or literal translation of the Indian ethnocultural lexemes.

The domestication strategy made it possible to achieve adequate translation and adaptation of the text to the linguistic and cultural features of the target language. The use of functional equivalents and genuine Ukrainian vocabulary, trite epithets, and phraseological units inherent in Ukrainian folklore simplified the perception of the poem translation by Ukrainian readers.

O. Oles maintained a stylistic balance between the original and the translation, preserved the imagery and conveyed the uniqueness of North American nature, the exoticism of Native American culture through the transliterative translation of realia. He recreated the spirit and peculiar style of the original work, preserved the beauty of syntactic constructions and the accuracy of expression. Thus, the skillful use of the strategies of domestication and foreignization made it possible to achieve semantic, stylistic and aesthetic adequacy of the translation.

Key words: strategy, domestication, foreignization, realia, transliteration, adequacy of translation.

Derik I. M.

SI “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”

ON THE ISSUE OF THE PECULIARITIES OF CHINESE DIPLOMATIC DISCOURSE TRANSLATION INTO ENGLISH

This research is aimed at investigating the peculiarities of translating Chinese diplomatic discourse into Ukrainian. The main objective is seen as the study of the lexical and grammatical translation transformations involved in translating international agreements from Chinese into Ukrainian, as well as the specificity of rendering the linguistic and cultural aspect. The scientific value and novelty of the findings consist in the attempt to analyze the translated versions of international agreements both in the linguistic and cultural fields. The achievement of the set goal is provided by fulfilling all the tasks related to the determination of the linguistic specificity of Chinese and Ukrainian diplomatic discourse, the identification and analysis of the lexical and grammatical translation transformations employed, as well as the study of the linguistic and cultural component of the source diplomatic texts in Chinese and its reproduction in the target Ukrainian language. The most appropriate and efficient translation devices have been selected on the basis of the findings of the research. The conclusions of the study have proved the relevance of the linguistic and cultural phenomena for adequate translation and made it possible to determine the main translation strategy and techniques. The findings allow to state that the linguistic and cultural component, its identification, and the choice of methods of rendering it require the greatest attention during translation. The scientific value and source for future research can be related to the idea that rendering the cultural component in translating Chinese international agreements into Ukrainian, involves primarily the use of the complex of linguistic means. The perspective is seen in the involvement of other Indo-European languages into the research work.

Key words: *diplomatic discourse, international agreement, lexical and grammatical translation transformations, linguistic and cultural component, adequate translation.*

Introduction. The conclusion of diplomatic documents in Chinese and Ukrainian is the result of the establishment of close economic ties between Ukraine and China, which officially began when our state was recognized as an independent state. The ties are still continuously developing. The problem of translating texts of diplomatic documents (international agreements) is caused by the linguistic specificity of the diplomatic discourse of the Chinese and Ukrainian languages, and their lexical-grammatical and linguistic-cultural differences. To overcome difficulties, in the process of translation, the interpreter uses a set of translation operations relevant to creating a socially significant professional translation. The essence of the research consists in the in-depth study of the applied translation techniques – lexical and grammatical, relevant for the adequate interpretation of the diplomatic texts, first attempt to research the linguistic and cultural phenomenon in the texts selected for analysis, and to determine the main methods of its transmission.

The objective is to study lexical and grammatical techniques used while translating diplomatic

documents and to identify adequate methods for transmitting the linguistic and cultural features of the texts under analysis (the international agreements translated from Chinese into Ukrainian).

The tasks of the research:

- to determine the linguistic specificity of Chinese and Ukrainian texts of the diplomatic discourse;
- to identify the lexical and grammatical techniques used in the translation of diplomatic documents from Chinese into Ukrainian to render their full content;
- to investigate the linguistic and cultural features of diplomatic texts and their translation from the source language (Chinese) into the target language (Ukrainian).

The object of the research – Chinese texts of the diplomatic papers and their translations into Ukrainian (international agreements).

The subject of the research – lexical and grammatical techniques used while translating international agreements from Chinese into Ukrainian and ways of rendering cultural phenomena in translation.

The methods of the research are the following: the *continuous sampling method*, used to create a

corpus of research data; the method of *comparative analysis* applied to compare Chinese and Ukrainian texts of the international agreements between the government of the People's Republic of China and Ukraine; *techniques analysis* covers the translational lexical and grammatical operations necessary for adequate translation with an exclusive emphasis on the identification and reproduction of the linguistic and cultural phenomenon; finally, *descriptive and quantitative methods*, applied to graphically display the results of the work carried out in a percentage ratio.

The significance of the research lies in the possibility of using the conclusions of this scientific research as the basis for developing theoretical and practical courses for students of higher education mastering in the specialty 035 Philology in the higher education institutions of Ukraine. The data analyzed in the research may be of interest to future research in theoretical and practical translation studies.

Review of the previous publications on the issue. At the current stage of linguistic science development, there is a large list of discourse varieties. One of the clichéd types of discourse is called institutional, which in the list of its samples has a diplomatic direction, which is expressed by language phrases and other lexical units that are identified as belonging to the official business style of speech. And although according to Western researchers, among the results of their scientific investigations special attention is focused on the conclusions of N. Kashchyshyn, where it is said that the oldest traces of diplomatic language date back to about 2400 BC., which scientists agreed to call the peace and friendship agreement between the kingdoms of Ebla and Hamazi (Mesopotamia) [1, p. 117], however, the term diplomacy was first used by social and political activist Edmund Burke only in 1796 [ibid.].

The fact remains that the language of diplomacy is still considered the language of international communication, the establishment of international relations, the language of finding conflict-free ways of international understanding, and the language of peaceful solutions to problems between countries, which in turn is the goal of diplomatic discourse. The realization of the set goals in diplomacy takes place by concluding official papers of international importance, among which agreements are singled out.

Like any other text of another genre of discourse, the construction structure of diplomatic texts needs a logical, concise, consistent, and clear design. The difference between diplomatic and other discourses is the presence of linguistic clichés of a diplomatic direction, the unequivocal nature of the information

message, objectivity, and lack of emotionality (not to be confused with emotiveness, which, according to N. Kashchyshyn, is “an integral discursive category of modern <...> diplomatic discourse” [2, p. 1]).

The functional features of diplomatic discourse are expressed in the exchanging of information, influencing the addressee, and exchanging stable politeness formulas. According to L. V. Volodina and O. K. Karpukhina, the language of diplomacy is most distinguished by its persuasiveness, expression (pressure), suggestiveness, and rituality. The first of the factors is expressed in the formation of value orientations and attitudes, expression – in persuasion and incitement to action, suggestiveness means the influence on changes in motivation, behavior, and rituality implies the formation and maintenance of conventional relations [3, p. 30].

In one of the modern scientific articles devoted to the decoding of diplomatic discourse in the Chinese language [4], two so-called strategies for the transmission of document texts are singled out: on-record politeness strategy (approx. translated as “visible politeness strategy”) and off-record politeness strategy (approx. translation “strategy of hidden politeness”). The first one of the strategies is implemented through the use of techniques showing modesty (speech forms for expressing modesty), making promises (taking “promises”), expressing interest (expression of interest), and using slogans (using slogans during speech). The second strategy involves inserting metaphors, association clues, intertextuality, aphorisms, and presuppositions into speech [ibid.].

Also, one of the specific characteristics of Chinese diplomatic discourse, which causes problems while perceiving and understanding the discourse texts, is its interdiscursivity, as it is determined by the researcher Yu. V. Sudus in the scientific study “Speech tactics for implementing the strategy of discrediting in English diplomatic discourse” [5]. This is mainly expressed through the inseparable connection of diplomatic discourse with other discourses: legal, propaganda, and especially political. Such a connection is conditioned by the same pragmatic mission of the two types of discourse – aiming at preventing conflict situations. Also common to the discourses was the need for the constant use of coercive strategies and tactics, which as a result caused the emergence of a new channel in the form of a persuasive discourse for further scientific exploration [ibid.].

Previous research of S. L. Holoshchuk, where the topic of cognitive-communicative features of motivational discourse is highlighted, has indicated that the motivational discourse is aimed at managing the

mental and intellectual activity of a person, which in the future could lead to changes in his/her character, behavior, actions [6, p. 59], that differs from the main features of diplomatic discourse.

The linguist H. Trabelsi in the study “Linguistic and communicative analysis of diplomatic discourse” also expresses the opinion about the uniqueness of diplomatic discourse, where he notes that its features can be recognized by the presence of special copyright marks, which are always international terms [7].

Undoubtedly, the translation of diplomatic documents (公文语体 (*gōngwén yǔ tǐ*) / 事年语体 (*shìwù yǔ tǐ*)) requires a competent, experienced, authorized translator, because there is no right to make mistakes. As the researcher, M. Larson noted in the conclusions of scientific research entitled “Meaning-Based Translation”, the case should not be entrusted to a person who does not possess the knowledge and skills necessary to reproduce diplomatic papers [8]. After analyzing this point of view, the conclusion is drawn that one of the most urgent and indisputably necessary knowledge is knowledge of the legal system of the countries with which languages the translator works, that is, education in the systems of government of the People’s Republic of China and Ukraine.

There is an opinion that it would be appropriate to include comparative jurisprudence in educational and professional programs in the specialty 035 Philology as a mandatory subject for training future translators of diplomatic papers from Chinese to Ukrainian [ibid.]. According to Chinese researcher Y. Zhang, expressed in the work “Communicative Purposes in Translational Activities”, just such an innovation will be able to create a reliable basis for the further implementation of diplomatic translation, which is considered more complex than any other type of translation activity [9].

The purely linguistic problem of reproduction of Chinese texts of international documents concerns the transfer of stencil phrases, phraseological stamps, special stable expressions, terminology, etc. Chinese writing is completely different from other languages at various linguistic levels: lexical, grammatical, and stylistic. Characteristic features of classical writing are the conciseness and rhythm of expressions and the presence of “empty hieroglyphs” that act as official grammatical elements [10]. The absence of punctuation marks is replaced by strict phrase construction stamps. The above-mentioned features of Chinese writing are a small part of what a professional translator pays close attention to in the process of his work [ibid.].

Another problem of the issue of translating the texts of diplomatic documents can be identified as a

linguistic and cultural one, according to the opinion of U.S. Pulatova in the work “The Problems in Translating Legal Documents” [11]. The scientist believes that the informative content of the source text is not enough for work on diplomatic translations, another equally important aspect is the translation’s understanding of cultural aspects. The linguist is convinced that the cultural nuances of a Chinese text interpreted incorrectly in Ukrainian can lead to quite serious consequences. That is why the requirements for a Chinese-Ukrainian translator are quite demanding, they involve mandatory knowledge of the source language and the language of translation, knowledge of the culture of the countries, knowledge of their legal systems, constant improvement of one’s general knowledge in the field of translation, objectivity, the ability to re-read the text and to make sure there are no hidden errors that could later lead to a misinterpretation of the document [ibid.].

To improve and facilitate the process of translation work, scientists in the field of linguistic science have developed several translation techniques that can help the interpreter quickly decide which of the possible translation options is more appropriate. The task of techniques that can be involved in the work process is to overcome translation difficulties that stand in the way of providing an equivalent, adequate translation. The problem of finding the correct equivalent is related to the peculiarity of building a specialized language and creating a specialized translation. According to the conclusions of T. V. Stoyanova [12, p. 96-98], formed in the form of a visual list of translation techniques, primarily outlined in the scientific studies of O. O. Selivanova [13, p. 545], two sets of operations – lexical and grammatical – are useful for translation from Chinese into Ukrainian.

In the process of translation of such international agreements as 《中华人民共和国政府和乌克兰政府关于相互承认学历和学位证书的协定》 [15] (*zhōnghuá rénmín gònghéguó zhèngfǔ hé wūkèlán zhèngfǔ guānyú xiānghù chéngrèn xuélì hé xuéwèi zhèngshū de xiédìng*) – “Agreement between the Government of Ukraine and the Government of the People’s Republic of China on mutual recognition of documents on education and scientific degrees” [16], 《中华人民共和国政府和乌克兰政府关于鼓励和相互保护投资协定》 [15] (*zhōnghuá rénmín gònghéguó zhèngfǔ hé wūkèlán zhèngfǔ guānyú gǔlì hé xiānghù bǎohù tóuzī xiédìng*) – “Agreement between the Government of Ukraine and the Government of the People’s Republic of China on the promotion and mutual protection of investments” [17], a consider-

able number of samples of lexical units were found, reproduced in Ukrainian by involving some subtypes of lexical techniques, among which we single out:

formal:

transcoding:

– **transcription** (transmission of “the sound form of the word of the source language by the letters of the target language” [19]): 乌克兰 (*wūkèlán*) – *Ukraine*;

– **tracing** “专有技术” – “know-how”, 商誉 – “goodwill”. (*The first of the mentioned respondents has an approximate translation of “patented technology”, and the second – “goodwill”. It is important to note that in the given case, tracing is not used for reproducing a Chinese expression, but an English one*).

lexical-semantic:

– **generalization** (a lexical unit of a narrow meaning is replaced by a unit of a broader, more general meaning [ibid.]): 证书 (*zhèngshū*) – *a document (only in some cases it is translated as a “certificate”)*;

– **modulation** (transformations related to the choice of the counterpart in the target language, selected by logical selection: 水平 (*shuǐpíng*) – *qualifications*;

– **lexical-semantic replacement** (replacement of a lexical unit of the source text with a unit of the translated language that does not correspond to the meaning of the first one, but their similarity is proven by logical transformations [ibid.]: 使用 (*shǐyòng*) – *cover*;

– **omission** (transformations, as a result of which parts of what is expressed are removed due to their redundancy or inappropriateness during translation [ibid.]): 持该证书者 (*chí gāi zhèngshū zhě*) – *holder of the certificate*. (*The given phrase is extracted from the Ukrainian expression “... entering to higher educational institutions...”. The expression of the full translation will look like this: “... entering of the certificate holder(s) to higher educational institutions...”*).

– **permutation** (changing the order of lexical units in a lexical expression [ibid.]): 乌克兰颁发 (*wūkèlán bānfā*) – “*issued in Ukraine*” (*this expression in the source text takes the middle position, after reproduction – the extreme one*: 《中方承认在乌克兰颁发的职业技术工人证书。》 [15] (*Zhōngfāng chéngrèn zài wūkèlán bānfā de zhíyè jìshù gōngrén zhèngshū*) – “*The Chinese side recognizes the diploma of a skilled worker issued in Ukraine*” [17]);

– **addition** (adding into the target translation text some additional expression or element that is necessary for the meaning and the correct semantic construction, which V. N. Komisarov calls “implicit” [19]):

《金钱请求权或具有经济价值的行为请求权》 [15] (*jīnqián qǐngqiú quán huò jù yǒu jīngjì jiàzhí de xíngwéi qǐngqiú quán*) – “*The right to demand money and obligations that have an economic value*” [17]. *The original expression does not use the lexical unit in the sense of “any”*).

The analysis of the lexical techniques used during the translation of the samples proves that the interpreter most often used such methods of transformation as permutation, addition, and omission, which is caused primarily by the difference between the Chinese and Ukrainian languages’ features of the construction of a coherent speech text on the example of international diplomatic papers in the form of agreements.

The following selection of examples is characterized by using the grammatical transformations in the process of translation:

– **literal translation**: 《本电视自美之日起安全。》 [15] (*běn xiéyì zì qiān zhī rì qǐ shēngxiào*) – “*This Agreement shall enter into force from the date of its signing*” [17];

– **dividing sentences**: 《官方庭应合名官方其电影院见，使用种在电视庭在官方院时可以新斯德哥尔摩会其于院院院。》 [15] (*Zhōngcái tíng yīng zìxíng zhìdìng qí chéngxù guīzé, zài cǐ zhōng qíngkuàng xià zhōngcái tíng zài zhìdìng chéngxù shí kěyǐ cānzhào sīdégē’ěrmó shānghuì zhōngcái yuàn guīzé.*) – “*The arbitration court itself establishes the rules of procedure. At the same time, the court can adopt the Rules of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce as a guideline during the determination of the procedure*” [16];

– **combining sentences**: 《中方手机乌克兰手发的完全普通中等教育教记剧情。手机本结果者有品升入中华人民和和国高等院校。》 [15] (*Zhōngfāng chéngrèn wūkèlán bānfā de wánquán pǔtōng zhōngděng jiàoyù bìyè zhèngshū. Chí yǒu běn zhèngshū zhě yǒu zīgē shēng rù zhōnghuá rénmín gònghéguó de gāoděng yuàn xiào*) – “*The Chinese Party recognizes the certificate of complete general secondary education issued in Ukraine as a document giving the right to enter higher educational institutions of the Chinese People’s Republic*” [17];

– **grammatical substitutions** (*there is a difference in the grammatical meanings of the lexical units of the source language and the target language*): 第一个 (*dì yī tiáo*) – “*article 1*”.

As a result of scientific investigations, it was found that the techniques of addition, omission, and combining sentences were most often involved in the translation process, the last of which occupies a leading position among other used techniques. According to the results of the quantitative distribution, it is worth

noting that the use of grammatical techniques to reproduce lexical units in the translated texts does not take much, but still a higher percentage, even if theoretically a larger list of its subtypes is included into the list of lexical techniques.

There is a table of quantitative distribution in the form of percentage ratios of the translation transformations (lexical, grammatical) (table 1).

Table 1

Table of percentage ratios of applied lexical and grammatical translation transformations in translating diplomatic papers from Chinese into Ukrainian

Translation transformations	Percentage
Lexical	48%
Grammatical	52%

Although the majority of scientists claim that a cultural element can be present in the genres of all styles of speech, except for the official one, in which diplomatic discourse functions, however, during the study of the source diplomatic texts and their translations into Ukrainian, the samples of the cultural element were found.

It is important to emphasize that if the presence of a cultural code in every information source is rejected or denied and the wrong choice of linguistic approaches and means in the process of reproducing information from one language to another can be caused, that in turn can contribute to the emergence of obstacles on the way to creating an adequate, reliable translation text [13, p. 184].

The interpreter's common use of the grammatical technique of combining sentences helped to identify the linguistic and cultural aspect of the texts of the diplomatic agreements. The use of this technique was expressed in the fact that in the Ukrainian language, most of the Chinese articles of the international agreements are translated as one single sentence, even if it is quite compositionally complex, although, in the original text, this expression can have a form of two or three sentences. The explanation for this phenomenon is a special, historically determined requirement for the execution of Chinese documents. We are talking not only about mandatory requirements for Chinese texts, such as clarity, conciseness, consistency, and others but also about a certain level of rigor, adherence to regulated rules, an ingrained discipline expressed in a concise sequence. and restraint of presentation. The result of using the grammatical technique of combining sentences is removing the cultural element inherent in the expression in the source language. But

such a phenomenon is allowed, only if the meaning of the source text is preserved.

Only one example of the cultural element, but even it can testify that any international communication, even if it is expressed in diplomatic agreements, involves a certain percentage of work devoted to identifying manifestations of the culture of another state and choosing translating methods of transmission, thanks to which these elements can be professionally reproduced or replaced without harming the content of the source text.

Following set first task for theoretical research on the topic of the presented scientific study, several scientific studies by native and foreign, Western and Eastern scientists, dedicated to the study of the peculiarities of the language structure in the compilation and translation of documents of an intergovernmental standard from Chinese into Ukrainian, were studied, and a general conclusion was formulated, as the final report of the work done. We summarize that the diplomatic discourse of two languages, Chinese and Ukrainian, functions within the limits of the official style of speech.

The stable set of speech forms, established phrases, word combinations, and terminological units are the forms of manifestation of the texts of diplomatic discourse. To reproduce the above-mentioned elements, the interpreter uses a set of translating techniques in the process of translation, among which we focused on lexical and grammatical ones. According to the conclusions of the practical part of the research, we claim that a larger quantitative share falls on the use of grammatical techniques, the data in percentages are demonstrated in the table 2.1. under the title "Table of percentage ratios of applied lexical and grammatical translating techniques in the translating process of diplomatic papers from Chinese into Ukrainian" of this scientific study.

The results also allow us to state that the linguistic and cultural element, its identification, and the choice of methods of its transmission require the greatest attention during translation. The scientific value and source for future research can be related to the idea that the transmission of the linguistic and cultural phenomenon, revealed in the texts of international Chinese-Ukrainian agreements, involves primarily the use of grammatical operations of combining sentences. The theses presented in this study also require any confirmation or refutation in future scientific research in the field of knowledge of the humanities, in the specialty "Philology" with a specialization in oriental languages and literature (including translation).

Bibliography:

1. Kaschyschyn N. Rituality in Diplomacy. Terminological Embodiment. *Science and Education a New Dimension: Philology*, I (2). Budapest. Issue: 11. 2013. P. 116–120.
2. Кащишин Н. Емотивність як невід’ємна дискурсивна категорія сучасного англомовного дипломатичного дискурсу. Науковий журнал. № 7/2017. С. 1–7. URI: <https://apiph.vnu.edu.ua/index.php/apiph/article/view/172/166>
3. Володіна Л.В., Карпукіна О.К. Ділове спілкування та основи теорії комунікації. Київ, 2002. 150 с.
4. Decoding the diplomatic discourse of contemporary China: meaning construction and role in the world politics. URI: file:///C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD/Downloads/ijeas_jeas,+Journal+manager,+21_2_19-34.pdf
5. Судус Ю. В. Мовленнєві тактики реалізації стратегії дискредитації в англомовному дипломатичному дискурсі. URI: <file:///C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD/Desktop/%D0%B4%D0%B0%D1%88%D0%B0%202.pdf>
6. Голощук С. Л. Когнітивно-комунікативні особливості спонукального дискурсу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2005. С. 50–67.
7. Трабелсі Х. Лінгвокомунікативний аналіз дипломатичного дискурсу. Київ, 2013. 201 с.
8. Larson M. Meaning – Based Translation. 2nd ed. Lanham: University Press of America, Inc, 1998. 200 p.
9. Zhang Y. Communicative Purposes in Translational Activities. Beijing, 2013. 300 p.
10. 中华人民共和国政府和乌克兰政府关于鼓励和相互保护投资协定. URI: <http://tfs.mofcom.gov.cn/aarticle/h/au/200212/20021200058379.html>
11. Pulatova U.S. The problems in translating diplomatic documents. URI: file:///C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD/Downloads/Telegram%20Desktop/1211am_39.EPRA%20JOURNALS%203932.pdf
12. Стоянова Т. В. Особливості перекладу юридичних документів ЮНЕСКО із захисту прав на освіту. URI: file:///C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD/Desktop/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%A1%D1%82%D0%BE%D1%8F%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%A2_%D0%92.pdf
13. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
14. 中华人民共和国政府和乌克兰政府关于相互承认学历和学位证书的协定 URI: <http://m.wklstudy.com/h-nd-120.html>
15. Uhoda mizh Uriadom Ukrainy i Uriadom Kytaiskoi Narodnoi Respubliki pro zaokhochennia ta vzaiemnyi zakhyst investytzii. [Agreement between the Government of Ukraine and the Government of the People’s Republic of China on the promotion and mutual protection of investments]. URI: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156_012/conv#Text
16. Uhoda mizh Uriadom Ukrainy ta Uriadom Kytaiskoi Narodnoi Respubliki pro vzaiemne vyznannia dokumentiv pro osvitu i naukovi stupeni. [Agreement between the Government of Ukraine and the Government of the People’s Republic of China on mutual recognition of documents on education and scientific degrees]. URI: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156_024/conv#Text
17. Romanova O. Novice Translators’ Training Challenges: Common Issues of Rendering Culture-Specific Lexis in Publicist Style Texts. *General and Specialist Translation / Interpretation*. Kyiv: Agrar Media Group. 2018. P. 184–193.
18. Smith S. A. Culture Clash: AngloAmerican Case Law and German Civil Law in Translation. John Benjamins Publishing Company. London, 1995. 250 p.
19. 中华人民共和国政府和乌克兰政府关于鼓励和相互保护投资协定. URI: <http://tfs.mofcom.gov.cn/aarticle/h/au/200212/20021200058379.html>

Дерік І. М. ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ КИТАЙСЬКОГО ДИПЛОМАТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Статтю присвячено дослідженню особливостей перекладу китайськомовного дипломатичного дискурсу українською мовою. Мета дослідження вбачається у вивченні лексичних і граматичних перекладацьких трансформацій, задіяних у перекладі міжнародних угод із китайської мови українською, а також специфіки відтворення лінгвокультурного аспекту. Наукова цінність і новизна результатів дослідження полягає у спробі аналізу перекладів міжнародних угод у лінгвістичній та культурній площинах. Для досягнення поставленої мети передбачене виконання усіх завдань, пов’язаних із визначенням мовної специфіки китайсько- та українськомовного дипломатичного дискурсу, виявленням та аналізом використаних лексичних і граматичних перекладацьких трансформацій, а також дослідження лінгвокультурного компоненту вихідних дипломатичних текстів китайською мовою

та його відтворення у цільовій українській мові. За результатами дослідження було виявлено найбільш влучні лексичні та граматичні перекладацькі трансформації, необхідні для адекватного перекладу текстів дипломатичного стилю. Застосування перекладачем граматичної трансформації об'єднання декількох речень дозволило ідентифікувати лінгвокультурний компонент дипломатичних угод. Висновки роботи засвідчили релевантність лінгвокультурного компоненту як феномену, важливість його визначення та вибору способів його відтворення для здійснення адекватного перекладу. Наукова цінність дослідження як джерела подальших розвідок зумовлена тим, що відтворення культурного компоненту при перекладі українською мовою китайськомовних міжнародних угод передбачає застосування комплексу лінгвістичних засобів. Перспективою подальших досліджень є залучення інших індо-європейських мов як вихідних і цільових мов, а також висвітлення різних аспектів перекладу інституціонального дискурсу в цілому та дипломатичного дискурсу зокрема.

Ключові слова: дипломатичний дискурс, міжнародна угода, лексичні та граматичні перекладацькі трансформації, лінгвокультурний компонент, адекватний переклад.

Елісєва С. В.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЧА ТА ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

У статті проаналізовано особливості залучення перекладача в кримінальному судочинстві, а саме в проведенні криміналістичної судової експертизи. Описано види та етапи проведення криміналістичної експертизи. Недостатня визначеність та нормативна неурегульованість участі перекладача в судочинстві, а саме в процесі проведення криміналістичної експертизи, обґрунтовує подальше дослідження процесуального статусу перекладача. Перекладач вступає у кримінальне провадження добровільно, на основі договору, за певну оплату. Він повинен усвідомлювати всю важливість і відповідальність, яку він несе, приймаючи участь у процесі проведення криміналістичної експертизи. В статті визначені головні етапи проведення криміналістичної експертизи та труднощі, пов'язані з перекладом криміналістичної лексики. Крім того, описані тенденції розвитку криміналістичної мови, такі як диференціація визначень та уніфікація термінології, а також розробка знакових систем. Робота в сфері криміналістичної експертизи вимагає від перекладача знань в галузі юриспруденції та криміналістики, а також володіння професійною мовою як вихідною, так і мовою перекладу. Переклад термінів, професіоналізмів та професійних жаргонізмів в судовій криміналістичній експертизі представляє складність із-за варіативності їх перекладу. Професіоналізми та професійні жаргонізми використовуються в основному в усній комунікації експертів і не зафіксовані в словниках, тому іноді виникають труднощі, пов'язані з неоднозначністю їх трактування і, відповідно, мають некоректний переклад. Лексика судової криміналістичної експертизи є дуже різноманітною і потребує різноаспектного вивчення з метою пошуку найбільш правильних способів її перекладу.

Переклад під час проведення судової експертизи є набагато ширшим поняттям, ніж «юридичний переклад». Таким чином, для роботи в сфері криміналістичної експертизи перекладачу необхідно мати певний досвід, знання в галузі юриспруденції (краще вищу юридичну освіту), бути обізнаним в галузі криміналістики, володіти професійною мовою як вихідною, так і мовою перекладу.

Ключові слова: переклад, криміналістика, судочинство, вимоги, криміналістична експертиза, етапи, Кримінальний процесуальний кодекс (КПК), вимоги, мова, терміни, професіоналізми, професійні жаргонізми, дуплети, тенденції.

Постановка проблеми. Останнім часом переклад у сфері криміналістики набуває все більшого значення, а вивчення його особливостей дозволяє поступово вдосконалити цю галузь діяльності професійного перекладача та покращити умови його роботи. Роль перекладача у процесі проведення судової експертизи важко недооцінити. Від правильного перекладу даних експертизи залежить весь судовий процес та безпосередньо доля обвинуваченого. Тому на перекладачеві, що працює в цій галузі діяльності лежить велика відповідальність. Дослідження залученості та участі перекладача в судочинстві, а саме в проведенні судової криміналістичної експертизи є актуальним і має вагоме практичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання залучення та участі перекладача в судових справах а також мовні особливості судочинства досліджували такі вчені як Коломоєць Т.О., Щерба С.П., Кияк Т., Аракелян М.М., Михайлов О.М., Головинська О.П., Покрещук О., Rade-gundis Stolze, Camelia, Chirilă, Catherine Way та інші вітчизняні та зарубіжні науковці. Суттєвим внеском у розвиток оптимальної моделі процесуального статусу перекладача стало дослідження Т.М. Кузик «Теоретико-правові та процесуальні аспекти участі перекладача у кримінальному впровадженні». Термінологічний аспект професійної криміналістичної мови досліджувала Панарина Д.В., Ковкіна Є.В. досліджувала особливості використання професіоналізмів в криміналістичній мові.

Постановка завдання. Головним завданням цієї статті є аналіз та висвітлення залученості перекладача під час проведення криміналістичної експертизи, визначення головних етапів проведення криміналістичної експертизи та труднощів, пов'язаних з перекладом криміналістичної лексики. Недостатня визначеність та нормативна неурегульованість участі перекладача в судочинстві, а саме в процесі проведення криміналістичної експертизи, обґрунтовує подальше дослідження процесуального статусу перекладача. Аналіз практики залучення перекладачів до судових експертиз показує недосконалість нормативного регулювання щодо цього питання, наслідками чого може бути порушення прав учасників, які не володіють мовою судочинства. Щодо безпосередньо перекладу мови та документації криміналістичних досліджень, то система перекладу термінів та професіоналізмів є ще недосконалою, що пов'язано з виникненням нових понять, термінів та особливостей професійного мовлення.

Виклад основного матеріалу. Переклад у галузі криміналістики вважається одним з найскладніших видів перекладу. З метою точного та адекватного відтворення інформації мова перекладу повинна бути ясною, особливо точною і достовірною. Кримінальне процесуальне законодавство України не визначає чітких вимог, які пред'являються до перекладача. Однією із вимог, які висуває Кримінальний процесуальний кодекс України до перекладача є його компетентність. Але в Україні не передбачено жодних процедур чи методик для визначення рівня компетентності перекладача, який залучений до роботи в галузі судочинства. Все ж таки, загальні вимоги окреслити можливо, а саме:

1) добре знання мови перекладу та мови оригіналу;

2) обов'язкове володіння юридичними знаннями правової системи України та країни, на мову чи з мови якої відбувається переклад;

3) необхідність розбиратися в юридично-криміналістичній термінології та в нормативно-правових актах.

Вказані вимоги є загальними, але в кожному окремому випадку висуваються певні ситуативні вимоги відповідно виду судової експертизи.

Судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду (ст. 1 Закону України «Про судову експертизу»).

Існує декілька видів (підвидів) судової експертизи: – криміналістична; – інженерно-технічна; – економічна; – товарознавча; – експертиза у сфері інтелектуальної власності; – психологічна; – мистецтвознавча; – екологічна; – військова; – судово-ветеринарна; – гемологічна; – історико-археологічна. Згідно з процесуальним законодавством України експертами виконуються первинні, додаткові, повторні, комісійні та комплексні експертизи [1]. Всі ці види та підвиди судових експертиз вимагають певних знань та вмій від перекладача, задіяного в такий сфері діяльності.

У цій статті мова піде про криміналістичну експертизу та особливості перекладу під час її проведення. Щоб зрозуміти роботу перекладача, спочатку необхідно розуміти сутність вказаної експертизи та порядок її проведення. Криміналістична експертиза включає: почеркознавчу, лінгвістичну експертизу мовлення, технічну експертизу документів, експертизу зброї та слідів і обставин її використання (судова балістика), трасеологічну експертизу (відбитки безрейкового транспорту) (крім досліджень слідів пошкодження одягу, пов'язаних з одночасним спричиненням тілесних ушкоджень, які проводяться в бюро судово-медичної експертизи), хімічний аналіз складу наркотичних препаратів, аналіз остатків після пожеги, аналіз біологічних матеріалів, експертизу слідів взуття, покришок, ідентифікацію особистості за відбитками пальців рук, ніг, зубів, тварин за слідами лап та інші види дослідження речових доказів. У зв'язку з розвитком сфери інформаційних технологій останнім часом все частіше використовується комп'ютерна експертиза (все, що стосується комп'ютерного прогресу і комп'ютерної техніки) та генетична експертиза, яка в теперішній час майже витіснила біологічну експертизу, так як вона проводиться на основі геномної ДНК людини, що є найбільш доказовою ознакою. Строк проведення експертизи починається з робочого дня, наступного за днем надходження матеріалів до експертної установи, і закінчується у день складання висновку експерта або повідомлення про неможливість надання висновку. До матеріалів, які надаються до експертної установи належать: 1) документ про призначення експертизи (залучення експерта); 2) об'єкти; 3) зразки для порівняльного дослідження; 4) за клопотанням експерта – матеріали справи (протоколи оглядів з додатками, протоколи вилучення речових доказів тощо). У документі про призначення експертизи зазначаються: місце й дата винесення постанови чи ухвали; посада, звання

та прізвище особи, що призначила експертизу (залучила експерта); назва суду; назва справи та її номер; обставини справи, які мають значення для проведення експертизи; підстави для призначення експертизи; прізвище експерта або назва експертної установи, експертам якої доручається проведення експертизи; питання, які виносяться на вирішення експертів; перелік об'єктів, що підлягають дослідженню (у тому числі порівняльних зразків та інших матеріалів, направлених експертів, або посилання на такі переліки, що містяться в матеріалах справи); інші дані, які мають значення для проведення експертизи. Якщо об'єкт дослідження не може бути представлений експертів, то експертиза може проводитись за фотознімками та іншими копіями об'єкта (крім об'єктів почеркознавчих досліджень), його описами та іншими матеріалами, доданими до справи в установленому законодавством порядку, якщо це не суперечить методичним підходам до проведення відповідних експертиз [1].

Щодо безпосередньо загальних етапів проведення криміналістичної експертизи, то можна зазначити наступні:

1. Збір матеріалу: криміналіст збирає речові докази з місця злочину або одержує їх від інших слідчих;

2. Збереження: криміналіст зберігає докази належним чином, щоб запобігти їх забрудненню або пошкодженню;

3. Проведення аналізу: криміналіст застосовує різні наукові методи та прийоми для аналізу доказів та визначення їх характеристик та походження;

4. Порівняння: криміналіст порівнює докази з відомими стандартами чи зразками, щоб встановити схожість чи відмінність;

5. Ідентифікація: криміналіст ідентифікує докази як такі, що належать до певного джерела або категорії на основі їх унікальних особливостей або властивостей;

6. Інтерпретація: криміналіст інтерпретує результати аналізу та порівняння та робить висновки про їх значущість та застосовність до справи;

7. Звітність: криміналіст повідомляє про результати та висновки у ясній та короткій формі, усно чи письмово, для використання іншими слідчими чи в суді.

Виходячи з вищезазначеного списку матеріалів, які надаються до проведення криміналістичної експертизи та з етапів її проведення, можна зробити висновок, що переклад в цієї сфері не є суто юридичним, який включає лише використання юридичної термінології та судової лексики.

Йому також властиве активне використання соціально-побутового словникового запасу у тій чи іншій сфері діяльності, залежно від конкретного кримінального випадку. Тобто, переклад під час проведення судової експертизи є набагато ширшим поняттям, ніж «юридичний переклад».

Таким чином, у випадку проведення міжнародної судової криміналістичної експертизи із залучанням іноземного експерта/експертів або будь-якого офіційно вповноваженого представника/представників обвинуваченої сторони, на всіх або на будь-якому з перелічених етапів проведення експертизи необхідна присутність перекладача. При цьому важливо розуміти статус перекладача, його права та обов'язки, які надаються процесуальним законодавством.

У кримінальному провадженні перекладач – це особа, яка здійснює переклад з мови, якою проводиться судочинство на мову особи, яка не володіє мовою судочинства та навпаки. У статті 68 Кримінального процесуального кодексу України зазначено, що у разі якщо підозрюваний або обвинувачений не володіє мовою, якою ведеться судочинство, органом досудового розслідування чи суду обов'язково залучається перекладач та захисник. Докази, які отримані під час проведення слідчих та процесуальних дій з особою, яка не володіє мовою, якою ведеться кримінальне провадження та які не є перекладеними на мову судочинства, можуть визнаватися недопустимими [2].

Перекладач вступає у кримінальне провадження добровільно (за його згодою), на основі договору, за певну оплату. За таким самим принципом у кримінальне провадження залучаються і інші фахівці з відповідних галузей знань за розовим договором для виконання судової експертизи (ч. 1 ст. 7 ЗУ «Про судову експертизу»).

У перекладацькій діяльності існує два основних види перекладу: усний і письмовий. Усний підрозділяється на послідовний, одночасний, шепотіння та переклад по телефону. Крім вказаних загальновідомих видів перекладу, можуть також використовуватися і переклад відео та аудіо матеріалів, наданих перекладачу для перекладу під час проведення аудиторного аналізу. Під час проведення судової кримінальної експертизи можуть використовуватися всі ці види перекладу, який виконує один і той же перекладач або різні, в залежності від вмінь і компетентності перекладача. Перекладач повинен усвідомлювати всю важливість і відповідальність, яку він несе, приймаючи участь у процесі проведення криміналістичної експертизи. Необхідною вимо-

гою до перекладача є конфіденційність, тобто він повинен зберігати у секреті ту інформацію, яка за законом є конфіденційною. Перекладач може бути попереджений слідчим або дізнавачем про нерозголошення інформації яка отримується під час проведення криміналістичної експертизи, про що він бере підписку з попередженням про відповідальність [3].

Не дивлячись на те, що у статті 68 Кримінального процесуального кодексу України зазначено, що у разі якщо підозрюваний або обвинувачений не володіє мовою, якою ведеться судочинство, органом досудового розслідування чи суду обов'язково залучається перекладач та захисник, кримінальним процесуальним законом не регламентовано самого порядку залучення перекладача і не зрозуміло, на яких саме етапах проведення криміналістичної експертизи присутність перекладача є обов'язковою. Крім того, інколи виникають проблеми, пов'язані з відмовою перекладачів працювати в сфері судочинства, що пов'язано з тиском на нього чи погрозами з боку обвинуваченого. Як приклад можна навести одне з розслідувань, коли сімнадцять потенційних перекладачів зникло з поля зору після першої зустрічі з обвинуваченим. Виявилось, що обвинувачений упізнавав перекладачів та просив їх родичів прибрати їх із процесу. В результаті, погодився працювати перекладач, запрошений органом слідства з віддаленої судово-перекладацької організації. Іноді у подібних випадках доводиться застосовувати до перекладача методи захисту учасників кримінального процесу. Досудовому і судовому слідству інколи буває важко без допомоги спеціалізованої судово-перекладацької організації боротися з необґрунтованими претензіями обвинувачених до судових перекладачів.

Постанова про доручення перекладу документів є подібною до постанови про доручення виконання судової експертизи. В обох випадках в цих документах установлюється обсяг і строки дорученої роботи, яка виконується дистанційно чи в офіційному приміщенні судочинства, а її результат надається слідчому (суду). Важливо відмітити, що закон не допускає суміщення функцій перекладача з функціями інших учасників кримінального провадження. Тому його участь у цьому ж кримінальному провадженні як заявника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, слідчого судді, захисника, свідка, експерта, спеціаліста є підставою для відводу перекладача (ст. 77 КПК України). Але попередня участь у цьому кримінальному провадженні перекладача

не може бути підставою для відводу (ч. 1 ст. 79 КПК України) [4].

Під час збору та збереження матеріалів, які підлягають криміналістичній експертизі послуги перекладача зазвичай не потрібні. На етапах проведення аналізу, порівняння та ідентифікації інколи виникає потреба в перекладі, якщо офіційно вповноважена особа з боку обвинуваченої сторони виражає бажання взяти участь у проведенні експертизи на цих етапах. В даному випадку окрім письмового, зазвичай необхідним є усний послідовний переклад. На етапах інтерпретації та звітності криміналіст робить висновки та формує звітну документацію яка оформлюється на державній мові судочинства та (за необхідністю) на мові обвинуваченої сторони (у випадку розслідування на міжнародному рівні). На цих етапах необхідним є письмовий переклад документації.

Мова криміналістики – це система загальних та власно професійних понять, що виражаються визначеннями та позначеннями (знаками і термінами). Під поняттям мається на увазі цілісна сукупність суджень про певний об'єкт; під визначенням (тобто під визначенням поняття) – розкриття змісту поняття за допомогою вказівки на суттєві ознаки об'єктів, що об'єднуються цим поняттям. Під знаком мається на увазі «об'єкт, який матеріально-чуттєво сприймається, символічно, умовно відсилає до предмета, явища, дії або події, властивості, зв'язку або відношенню предметів, явищ, дій або подій. Під терміном, що виконує роль своєрідного мовного знака, маються на увазі словосполучення або слово, що однозначно виражають поняття або прийняті для позначення чогось терміни [5].

Мова криміналістичного судочинства включає природну, наукову та формалізовану мови. Природна мова є універсальною, нею говорять і висловлюють думки у повсякденному житті. Зазвичай така мова використовується на всіх етапах проведення криміналістичної експертизи крім останніх – інтерпретації та висновків. Необхідно зазначити, що така мова має декілька недоліків, а саме: полісемія (багатозначність слів), нечиткість синтаксичних та семантичних правил, інколи громіздкість фразеологічних зворотів. Але природна мова є джерелом походження термінологічного апарату науки, тому вилучити з використання цю мову неможливо. Наукову мову ще називають штучною, створеною на основі природної мови. На відміну від природної, наукова мова

має більшу суворість і однозначність, а також насиченість термінами.

Мова криміналістичної експертизи містить терміни різноманітних наук, наприклад, таких як хімія, біологія, економіка, мистецтвознавство, а також технічні, математичні, юридичні та багато інших термінів. Беручи до уваги таку особливість, можна говорити про спеціалізовану мову або про «формалізовану мову» криміналістичної експертизи, яка має недвозначність виразів та кількісну визначеність. Дуже важливо з практичної точки зору щоб у мові криміналістичної експертизи вся судова експертна термінологія мала однозначне значення та тлумачення. У процесі розкриття та розслідування злочинів, в судовій експертній діяльності та в досліджувальній діяльності має використовуватися єдина термінологія [6].

Однією з поширених проблем, пов'язаних з перекладом у сфері криміналістики, є варіативність перекладу деяких юридичних термінів. Також як і в цілому в юридичній мові існують дуплети, вони існують і в мові криміналістичної експертизи. «Термінологічні дуплети – це слова чи словосполучення, які поєднуються особливою термінологічною співвіднесеністю з тим самим науковим поняттям та об'єктом дійсності, наприклад: *shot – jab – ін'єкція*. Характерною рисою термінів-дуплетів є те, що вони співвідносяться з тим самим об'єктом, мають загальний денотат і не мають жодних семантичних відмінностей» [7, с. 53]. Серед існуючих дуплетів можна виділити різномовні (споконвічні та запозичені) або дуплети, які є запозиченими з різних мов, наприклад: *prima facie evidence* – доказ, достатній за відсутності спростування, презумпція доказу; *suicide* – суїцид, самогубство.

Причиною появи дуплетів у мові криміналістики найчастіше є різний підхід перекладачів до перекладу одного й того ж слова. Слід зазначити той факт, що при перекладі дуплетів перекладачі найчастіше використовують транскрипцію або транслітерацію, наприклад: *intoxication* – інтоксикація, *omerta* – омерта.

Варіативність при перекладі криміналістичної термінології виникає у зв'язку з відсутністю чітких меж між значеннями окремих термінів, що створює труднощі щодо їх еквівалентів у процесі перекладу. Крім варіативності перекладу, ускладнює ситуацію і відмінність у правових системах країн. Для того, щоб якнайбільше применшити або виключити варіативність перекладу криміналістичної термінології, А. Д. Досумова пропонує наступну схему перекладу:

- визначити галузь права та обсяг значення за допомогою тлумачних словників чи глосаріїв;
- визначити значення терміна в даному контексті;
- знайти термін рідною мовою зі схожим обсягом значення;
- зіставити обсяги значення англійського терміна та терміна на рідній мові;
- вибрати найближчу варіантну відповідність за відсутності прямого та повного еквівалента;
- звірити переклад із термінологічним словником необхідної галузі права [8].

Необхідною умовою з метою уникнення варіативності в перекладі є пошук відповідного значення для певного терміна як у системі права вихідної мови, так і в системі права мови перекладу. Отже, мова криміналістичної експертизи включає лексику різних сфер діяльності, не обмежуючись судовою термінологією.

Наданому етапі розвитку мови криміналістичної експертизи намітилися певні тенденції її розвитку, а саме: збільшення числа криміналістичних визначень, наприклад: *слідознавство, дактилоскопія, негативні обставини*; заміна визначень, тобто заміна одних визначень іншими та уточнення вживаних визначень, а також термінів і знаків, що їх позначають. Це не означає, що старі визначення стають хибними, але область їх застосування обмежується. Щодо повноти поняття, визначення має бути сформульоване так, щоб воно включало нові елементи, нові моменти, викликані і здійснені змінами. Наступною тенденцією розвитку криміналістичної мови є диференціація визначень за ознакою їхньої підпорядкованості. При цьому виділяється група визначень, що належать до криміналістичних категорій, наприклад, поняття криміналістичної техніки, тактики та методики розслідування, поняття предмета науки, поняття прийому, засоби, рекомендації. Ще одна тенденція розвитку мови – це уніфікація термінології криміналістики, яка проявляється у скороченні числа термінів, що позначають той самий об'єкт, наприклад, ознака папілярного візерунка або ознака почерку, той чи інший тактичний прийом, а також у заміні кількох прийнятих термінів одним новим, який існуватиме не поряд зі старими термінами, а замість них. Але запровадження нових термінів спричиняє нерозуміння, нечітке розуміння чи помилкове трактування при перекладі, особливо якщо перекладач заздалегідь не ознайомлений із нововведеною термінологією у тій чи іншій галузі проведення експертизи. Наступною тенденцією розвитку криміналістичної мови є розробка зна-

кових систем криміналістики, яка полягає у спробах створити уніфіковані системи математичних та інших символів, що позначають чи виражають певні криміналістичні поняття. До них відносяться, наприклад, системи ознак зовнішності, цифрового позначення ознак папілярних візерунків, графічних знаків, що позначають об'єкти, які виявляються при огляді [9].

Таким чином, зважаючи на вищезгадані категорії мови криміналістики та тенденції їх розвитку, стає зрозумілим, з якими труднощами доводиться стикатися перекладачеві у процесі проведення судової криміналістичної експертизи. По-перше, це ознайомленість перекладача з широким колом лексики в багатьох сферах життя, у тому числі з юридичною термінологією. По-друге, перекладач, який працює в сфері судового криміналістичного перекладу повинен постійно бути в курсі змін, пов'язаних з розвитком мови криміналістичної експертизи, особливо з появою нових або заміною термінів. По-третє, перекладач повинен бути ознайомлений з системами судочинства країн, з мовами яких він працює з метою уникнення непопрозуміння при перекладі висновків криміналістичної експертизи.

Крім перекладу термінів, складність також становить і переклад професіоналізмів, що використовуються у сфері криміналістичної експертизи. Професіоналізми використовуються в основному в усній комунікації експертів і не зафіксовані в словниках, тому іноді виникають труднощі, пов'язані з неоднозначністю їх трактування і, відповідно, мають некоректний переклад. Часто для утворення професіоналізмів використовується семантична компресія. Наприклад, якщо потрібно перекласти англійською мовою слово «повторка», яке експерти використовують для позначення поняття «повторна експертиза», перекладач повинен бути знайомий із подібним професіоналізмом, який перекладається як *repeated expert examination* або *re-examination*. Або професіоналізм «аудиторка», який використовується для позначення поняття «аудиторний аналіз» що означає дослідження

аудио- чи відео матеріалу і проводиться на рівні сприйняття експертом, загальне значення зводиться к поняттю «експретиза», «аналіз» (*examination – video– audio examination*) [10].

В робочій мові експертів-криміналістів окрім професіоналізмів часто зустрічаються професіональні жаргонізми. Наприклад слово «ствол» використовується для позначення будь-якої досліджуваної зброї. Але при подальшому проведенні експертизи йде уточнення виду зброї, тому при перекладі важливо звертати увагу саме на це уточнення, наприклад *Makarov gun (pistol)* – пістолет Макарова.

В практичному спілкуванні експертів професіоналізми замінюють певні галузеві терміни, тобто вони виступають вербалізаторами фахових знань. Наприклад, професійно-виробнича лексема «по горячих слідах» (*shortly after*) може використовуватися в контексті трасологічного дослідження, організовуючи розшук злочинця безпосередньо сприймаючи предмети і сліди і вилучаючи з них криміналістичну інформацію.

Висновки і пропозиції. Таким чином, лексика судової криміналістичної експертизи є дуже різноманітною і потребує різноаспектного вивчення з метою пошуку найбільш правильних способів її перекладу. Мову судової криміналістичної експертизи можна розглядати як складне системне комплексне поняттєво-термінологічне утворення, що має структуру, яка постійно розвивається і удосконалюється, і яка виступає способом і засобом здійснення судово-експертного наукового мислення, обумовленого об'єктом і завданнями дослідження у певній області, і поняттєво узгодженого із загальною системою судочинства. Для роботи в сфері криміналістичної експертизи перекладачу необхідно мати певний досвід, знання в галузі юриспруденції (краще вищу юридичну освіту), бути обізнаним в галузі криміналістики, володіти професійною мовою як вихідною, так і мовою перекладу. Необхідним є визначення порядку залучення перекладача в проведенні судової криміналістичної експертизи та чіткої системи оплати його роботи.

Список літератури:

1. Судова експертиза у кримінальному процесі. Поняття та види судової експертизи. Безоплатна правова допомога. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/>
2. Участь перекладача у кримінальному провадженні. Безоплатна правова допомога. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/>
3. Обидина Л.П. Культура судебного перевода: проблемы практики. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kultura-sudebnogo-perevoda-problemy-praktiki/viewer>
4. Калужна О.М. Залучення, відвід і заміна перекладача у кримінальному провадженні. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/2_2021/29.pdf

5. Белкин Р.С. Курс криминалистики. В 3-х т. Т. 1: Общая теория криминалистики. Язык криминалистики. М.: ЮРИСТЪ, 1997. 408 с. URL: <https://studfile.net/preview/7438463/page:23/>
6. Панарина Д.В. Язык криминалистики и судебной экспертизы в структуре научного знания. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/yazyk-kriminalistiki-i-sudebnoy-ekspertizy-v-strukture-nauchnogo-znaniya/viewer>
7. Ворона И.И. К вопросу терминологической синонимии: в 2-х ч. Тамбов: Грамота, 2013. № 3 (21). Ч. II. С. 50–54. ISSN 1997-2911
8. Досумова А.Д. К проблеме вариативности при переводе терминов в области криминалистики. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-probleme-variantnosti-pri-perevode-terminov-v-oblasti-kriminalistiki>
9. Язык криминалистики. URL: <https://studfile.net/preview/7438463/page:23/>
10. Ковкіна Є.В. Професіоналізми як складники лексики криміналістичної експертизи. URL: <https://periodicals.karazin.ua/philology/article/download/17199/15826/#:~:text>

Yelisieieva S. V. PECULIARITIES OF A TRANSLATOR INVOLVING AND SOME ASPECTS OF TRANSLATION DURING A FORENSIC EXAMINATION

The article has been devoted to the analysis of the features of involving a translator into criminal proceedings, specifically in conducting a forensic examination. There are described the types and stages of forensic examination in the article. The lack of certainty and regulatory uncertainty of the translator's participation in legal proceedings, particularly in the process of conducting a forensic examination, justifies further research on the procedural status of an interpreter. He must be aware of the importance and responsibility that he bears by participating in the process of conducting a forensic examination. The article defines the main stages of forensic examination and the difficulties associated with the translation of forensic vocabulary. In addition, there are described the trends in the development of the forensic language, such as differentiation of definitions and unification of terminology, as well as the development of sign systems. Work in the field of forensic examination requires the translator to have knowledge in the field of jurisprudence and forensic science, as well as knowledge of a professional language, both the source language and the target language. The translation of terms, professionalisms and professional jargon is difficult in forensics due to the variability of their translation. Professionalisms and professional jargon are used mainly in the oral communication of experts and are not in dictionaries, so sometimes there are difficulties associated with the ambiguity of their interpretation and, accordingly, they may be translated incorrectly. The lexicon of forensic examination is very diverse and requires multi-aspect study in order to find the most correct ways to translation. Translation during forensic examination is a much broader concept than «legal translation». Thus, in order to work in the field of forensic examination, a translator needs to have certain experience, knowledge in the field of jurisprudence (higher legal education is better), be knowledgeable in the field of forensic science, and be proficient in a professional language, both in the source language and in the target language.

Key words: translation, forensic science, legal proceedings, requirements, forensic examination, stages, Code of Criminal Procedure (CPC), requirements, language, terms, professionalisms, professional jargon, doublets, trends.

Линтвар О. М.

Національний авіаційний університет

Плетенецька Ю. М.

Національний авіаційний університет

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ МОРСЬКОГО ЖАРГОНУ (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ Р. КІПЛІНГА «ЗУХВАЛІ КАПІТАНИ»)

У статті розглядається проблематика морської термінології взагалі і морського жаргону зокрема на прикладі літературного твору Р. Кіплінга «Зухвалі капітани» і його українського перекладу, виконаного А. Санченком. Побут моряків супроводжується специфічною комунікацією, яка знаходиться на межі морської термінології і побутового просторіччя. Характер творення морського жаргону базується в тому числі на полісемії, коли термін із повсякденного вжитку набуває специфічного морського жаргонного характеру зі своїми тонкощами і відтінками значень. Ця колоритна суміш помітна в українському перекладі означеного твору і репрезентується вищою концентрацією жаргонного конотативного лексичного елементу порівняно з первинним текстом. У дослідження автори послуговувалися такою класифікацією морського жаргону: міжособистісні відносини, діяльність моряків, моряк і навколишній світ. Так, у результаті перекладацького аналізу було помічено конотативно забарвлені жаргонізми на відміну від часто нейтральної лексики чи фразеологізму у тексті першоджерелі. Крім того, морський україномовний жаргон характеризується додаванням флексій, що призводять до появи димінутивів. Димінутиви додатково привносять елемент конотативності, причому як в бік позитивної семантики, так і в бік негативної, залежно від контексту висловлювання. Ще одним аспектом контрастивного аналізу двох текстів є більша жаргонна варіативність синонімічності у тексті перекладу порівняно із англійським першоджерелом. Поряд з еквівалентним перекладом помічаємо описовий переклад, транслітерацію, лексичні заміни та інтенсифікацію конотативного образу лексичного елементу. Перспективою подальших досліджень вважаємо вивчення ролі димінутивів морського жаргону з огляду на флективність української мови, їх ваги і впливу на читацьке сприйняття вторинного тексту.

Ключові слова: жаргонізм, морський жаргон, полісемія, «Зухвалі капітани», мариністика, конотативне забарвлення

Постановка проблеми. Відтворення морської термінології і вирішення завдань, пов'язаних з таким перекладом, стоїть на сучасному порядку денному і є актуальним в контексті як промислового, торговельного, науково-дослідного, так і тим більше військового флотів. Морський жаргон у міжособистісному спілкуванні морського керівництва і персоналу складає питому частину загально-морської комунікації. Важливим і цікавим завданням вбачаємо дослідження застосування морського жаргону у художній літературі, яка є відображенням побутового спілкування моряків у реальному професійному середовищі. Матеріалом дослідження слугує повість Р. Кіплінга «Зухвалі капітани» і її переклад українською мовою, виконаний Антоном Санченком. Пропонуємо перекладацький і порівняльно-контрастивний аналіз жаргонного слововжитку в англійській мариністичній літературі та україномовному перекладі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою морської термінології на різних рівнях, починаючи від історичного аспекту формування такої термінології до функціонального і лінгвістичного займалися, займалися дослідники Смірнов Н., Горбач О., Богородський Б., Розен С., Панько Т., Кочан І., Мацюк Г., Бурячок А. та ін. Утім, проблема перекладу морського жаргону залишається невирішеною і недостатньо внормованою на лексикографічному рівні.

Формулювання цілей статті. Розмовному рівню комунікації притаманна перманентна динаміка і осучаснення. Сленг у морському жаргоні є відображенням динамічності мови повсякденного спілкування, тому метою цієї статті є спроба проаналізувати використання морського жаргону на сучасному етапі на засадах перекладацького аналізу, адже досліджуваний україномовний переклад повісті «Зухвалі капітани» вийшов друком у 2019 р.

Виклад основного матеріалу. Моряки завжди славилися тим, що розбавляли свою промову колоритними сленговими виразами. Напевно, це пояснюється тим, що служба на флоті пов'язана з постійною небезпекою для життя та важкою роботою. Крім того, своя «мова», яка зрозуміла однодумцям, представникам однієї професії, зближує, створює відчуття «свій» на відміну від «чужого». Морський жаргон в англійській мові з часом перетворився на сталі повсякденні висловлювання. Його вживає практично кожен, дотичний до морської професії, як у професійному середовищі, так і у повсякденному житті. Часто ми можемо спостерігати і протилежне явище. Деякі слова і вирази повсякденного вжитку приживаються серед моряків і набувають зовсім іншого значення, перетворюючись на морський жаргон. Цей процес лексичного взаємозбагачення і взаємозапозичення є двостороннім і пов'язаним із полісемією. З метою структурування термінів морського жаргону, пропонуємо їх класифікацію, в основі якої лежить класифікація військового сленгу, запропонована П.Д. Мітчеллом [1]. Відповідно до такої класифікації морський жаргон можна розділити на нижченаведені тематичні групи та підгрупи: міжособистісні відносини (повсякденні взаємини між моряками, взаємини між моряками залежно від звання та посади, ставлення до морського персоналу і цивільного населення іноземних держав); діяльність моряків (повсякденна діяльність, побут моряків, відпустка та дозвілля); моряк і навколишній світ (їжа, одяг та обмундирування, стан здоров'я і частини тіла людини, моральний стан).

Варто зазначити, що морський жаргон має деякі яскраво виражені особливості і відрізняється від жаргону в традиційному розумінні. У сучасній англійській мові використовується велика кількість сленгових виразів, що мають морське походження, про що мало хто здогадується.

Вибір матеріалу дослідження пояснюється наявністю великої кількості жаргонного лексичного елемента, вжитого у творі Редьярда Кіплінга «Зухвалі капітани». Загалом усі діалоги твору Р. Кіплінга переважно написані з додаванням жаргонної та сленгової лексики не лише морської тематики, а й молодіжного сленгу, як наприклад:

*“Go ahead, **man**”, said Long Jack impatiently [2, с. 42].*

*«Ну давай вже **чувак**», – підганяв довгий Джек [3, с. 47].*

Характерною особливістю перекладу цього твору є заміна у вторинному тексті слів на кшталт

the man, the woman, the person, the creature власними іменами або іменниками із конотативним компонентом. У прикладі, зазначеному вище, перекладач вирішив додати деякої невимуженості діалогу, замінюючи “man” на «чувак», підкреслюючи особливий тон належності до однієї спільноти засобами неформального спілкування.

*“Say, this is **great!**” Harvey cried, as the fish came in gasping and splashing-nearly all poke-hooked, as Dan had said [2, с. 44].*

*«Так це ж **кльово!**» – вигукнув Гарві, бо риба біла хвостами, роззявляла роти й кидалася буквально на все, як і казав Ден [3, с. 51].*

У цьому прикладі прислівник «**great**» перекладено не звичним «чудово», а більш молодіжним та сленговим словом «**кльово**», набуваючи конотативного забарвлення.

*“We’ll be back,” – said Long Jack, «an’ in case you’ll not be lookin’ for us, **we’ll lay into you both if the trawl’s snarled**” [2, с. 46].*

*«А **дзуськи**, – сказав Довгий Джек. – Повернемося, а якщо ви нас не шукатимете, то **дамо обом на горіхи**, якщо ярус заплутаний» [3, с. 52].*

Автор перекладу вирішив додати від себе такий український жаргонний вислів, як «**а дзуськи**» – вигук, що означає «годі, зась» або ж якусь заборону. Також перекладач використав український фразеологізм «**дамо на горіхи**» замість «**we’ll lay into you**». Англійська ідіома «to lay into someone» означає нападати на когось фізично або критикувати когось у гнівній формі. Вищезазначені приклади демонструють тяжіння перекладача до вибору лексики зниженого регістру порівняно з англійським художнім текстом, що очевидно пов'язано з особливостями міжособистісної комунікації серед українських моряків, увиразнюючи використання морського жаргону побутовим сленгом.

Розглянемо особливості застосування жаргонної лексики саме при перекладі термінів морської тематики, вживаної на борті корабля у творі «Зухвалі капітани» Р. Кіплінга:

***The old man** was dhrunk, his chin waggin’ on the tiller, an’ I sez to myself, If iver I stick my boat-huk into T-wharf again, I’ll show the saints fwhat manner o’craft they saved me out av [2, с. 49].*

***Пана** лика не в’язав, гоїдався на тому румпелі туди-сюди, і я сказав собі: «Якщо я тільки знову подам швартов на причал в Бостоні, я покажу всім святым, з якої душпайки вони мене порятували» [3, с. 55].*

У реченні знову ж було використано нейтральне **man** у словосполученні «**old man**» яке

у перекладі було відтворено як «папа», що є жаргонною назвою капітана.

"Jest here, or hereabouts," Disco replied, "earnin' my bread on the deep waters, an' dodging' Reb privateers" [2, с. 39].

«Тут же, або десь поблизу, – відповів Дуско, – в поті чола заробляв свій хліб серед хвиль і тікав від сепарських приватирів» [3, с. 46].

У цьому випадку **Reb privateers** автор перекладу замінив на вислів **сепарські приватирі**. Дуско вживає жаргонну зневажливу назву заколотників Півдня. **Приватир** – озброєне приватне судно для грабунків на комунікаціях ворога. Повість в українському перекладі вийшла друком у 2019 році, що пояснює вибір перекладача, який керувався негативною конотацією свого варіанту «сепарські» на відміну від нейтрального «повстанські». Такий переклад вважаємо доречним і влучним і таким, що є прикладом стратегії одомашнення та відповідає очікуванням читача.

I'd give my wage an' share to see him at the gangwayo' the old Ohio 'fore we quit floggin' [2, с. 58].

Я би віддав свою зарплатню та **пай**, тільки щоб побачити його на сходнях старого доброго «Огайо» до того, як відмінили покарання канчуками [3, с. 8].

Тут нейтральний іменник «**share**» знову набув конотації невимушеності і жаргонності – «**пай**», що у морському жаргоні означає частину заробітної плати на рибальському судні, яку моряк отримує натурою або грошима після продажу риби.

"Heave in the dories an' we'll dress down after supper" [2, с. 60].

«Піднімайте дорі, **пошкеримо рибу** після вечері» [3, с. 68].

В означеному прикладі англійський вираз «**to dress down**» перекладається як «**шкерити рибу**», що в перекладі з морського жаргону означає чистити, обробляти, потрошити рибу ножем або спеціальним гачком. Фразове дієслово оригіналу рукою майстра перекладу перетворюється на фразеологізм-жаргонізм у мариністиці.

"I'll lay my wage an' share 'tis more'n half play-actin' to him, an' he consates himself he's a bold mariner" [2, с. 65].

«Присягаюся своїм окладом та паєм, для нього це наполовину гра, він вдає з себе **морського вовка**» [3, с. 74].

Тут повторюється морський термін «пай», який ми вже розглядали вище, крім того, у цьому прикладі зустрічається метафоричне словосполучення «**морський вовк**», замість англійського варіанту «**bold mariner**» (буквально – сміливий

моряк). Зазвичай, морськими вовками називають досвідчених і вправних моряків. Здається, що така метафора сягає свого коріння у романі Джека Лондона «Морський вовк» (1904 р.).

With Disko, Harvey took no liberties; not even when the old man dropped direct orders, and threaten him, like the rest of the crew, to "Don't you want to do so and so?" [2, с. 68].

З Дуско він собі такого не дозволяв, навіть тоді, коли **кеп** не давав прямих наказів, звертаючись до нього, як і до решти екіпажу «Чи не хотів би ти зробити те чи те?» [3, с. 76].

У цьому прикладі автор перекладу застосовує лексичну заміну «**old man**» на «**кеп**» (не «папа»), констатуючи синонімічне розмаїття професійного мариністичного жаргону в українській мові. **Кепом** на морському жаргоні називають капітана, звісно за очі. Це найважливіша людина на судні, його накази виконуються беззаперечно навіть тими, хто старший за званням.

"0-ver-alls! 0-ver-alls!" Yelled Dan, who knew that one of the Carrie's crew had worked in an overall factory the winter before [2, с. 81].

«Кому **робу**? Халати-комбези!» – ренетував Ден, який знав, що один з матросів «Керрі» минулої зими підробляв на фабриці спецодягу [3, с. 93].

У цьому випадку іменник «**overalls**» перекладено не як «комбінезон» або ж «спецодяг», перекладач навмисне використовує просторіччя «**роба**», що означає «**робочий одяг**», знижуючи регістр і, таким чином, уніфікуючи обраний перекладацький стиль. Вторинний текст виглядає цілісним, послідовним і цікавим з погляду читача.

The bark's crew fired small coal from the galley, and the dories threatened to come aboard and "raze" her [2, с. 95].

Команда баркентини кидалася палаючими вуглинами із **камбуза**, і дорі погрожували піднятися «**на абордаж**» [98, с. 105].

У прикладі «**galley**» перекладено таким морським терміном, як «**камбуз**», який означає «**кухня на судні**». Крім того, дієслово «**to raze**» у цьому реченні перекладено, як «**підняти на абордаж**», в перекладі з морського жаргону «**абордаж**» – це звалище або зчеплення двох суден з метою завдати шкоди один одному.

Slatin Beeman he hez one," said Dan, cautiously. "I saw her at the Union Depot in Boston, with three niggers hoggin' her run" [2, с. 15].

У Слатіна Бімана є такий, – сказав Ден обережно. – Я бачив його в Об'єднаному депо в Бостоні, з трьома неграми, що вилизували його **шурубрами** [3, с. 26].

У цьому прикладі автор перекладу використовує жаргонний морський термін «**шурубра**» – це щітка на довгому держаку для миття бортів чи палуби на судні.

“Patience o’ Jerusalem!” snapped Uncle Salters, backing water with a splash [2, с. 22].

«Терпіння ерусалимське! – огризнувся дядько Солтерс, зі сплеском табанячи веслами» [3, с. 22].

“**To back water with a splash**” у поданому прикладі перекладено із застосуванням морського жаргону «**табаніти веслами**». «Табань!» – команда гребти веслами назад, гальмувати.

“That’s a notion. But I think we can get the ‘Constance’ around about as soon as your men’s freight” [2, с. 118].

Це варіант. Але я думаю, ми подамо «Констанцію» не пізніше твого моряцького товарняка» [3, с. 127].

У цьому прикладі “**men’s freight**” було перекладено жаргонним еквівалентним способом, як «**моряцький товарняк**».

“Would you trust him to Airheart?”

“– It’s a risk taking a raw boy” [2, с. 125].

«Ви б довірили його Ейрарту?»

«– Ризиковано брати салажонка...» [3, с. 134].

У цьому прикладі “**raw boy**” (дослівно – сирий хлопець) було перекладено словом «**салажонок**», що в глосарії морського жаргону є зменшено-пестливою формою для опису молодого недосвідченого матроса, але русифікована форма за рахунок суфікса видає негативне забарвлення, підкреслює зневажливе ставлення.

“That’s what I took the cable fer; but, say, is the doctor anywheres aranund? I’ll draown that crazy rigger some day, his one cussed joke an’ all” [2, с. 145].

«Це саме те, заради чого я витратився на фунікулер. Слухай, а де ж наш док? Одного дня я втоплю цього скаженого негра. Він знає один-єдиний клятий жарт» [3, с. 156].

Іменник «**doctor**» у запропонованому прикладі відтворено жаргонізмом «**док**». У наш час цю лексему можна назвати сленговою, адже вона давно вийшла за межі тезаурусу морського жаргону і може означати «старша людина», «батько», «друг», крім власне «лікар».

“Harve, I’ve kinder took to you, but efyou nod onet more I’ll lay into you with a rope’s end” [2, с. 29].

«Гарві, ти мені подобаєшся, але якщо ти клюнеш носом ще раз, я тебе приведу до тямі **линьком**» [3, с. 37].

Тут Ден знову вживає таку англійську ідіому, як “**to lay into someone**”, яка вже розглядалась

нами вище, крім того, “**rope’s end**” було перекладено жаргонним «**линьок**». Линьок – це тонкий шнур, яким шмагали покараних матросів на морському судні.

Troop was smoking by the roof of the cabin, one eye on the craft around, and the other on the little fly at the main-mast-head [2, с. 30].

Диско Тур куриє собі біля даху каюти – споглядаючи упівока за суднами довкола й стежачи за дрібним «**чаклунчиком**» на верхівці грот-щогли [3, с. 38].

У поданому прикладі “**a little fly**” було перекладено «**дрібним чаклунчиком**», де **чаклунчик** – це розпущена прядка троса, яка показує напрямок вітру.

“Then he come to Dad, towin’ Penn, – thet was two trips back, – an’ sez he an’ Penn must fish a trip fer their health” [2, с. 37].

«Він прийшов до батька, притягнув із собою Пенна, – це було два рейси тому, – і сказав, що їм треба на **путину** для поправки здоров’я» [3, с. 45].

В цьому випадку фразеологізм “**to fish a trip**” перекладено як «**путина**», що означає риболовний сезон, як правило на певну рибу.

There was an incessant slapping and chatter at the bows now, varied by a solid thud and a little spout of spray that clattered down on the foc’sle [2, с. 39].

На носі безупинно хлюпало й скрипіло, й для різноманіття весь час глухо гепало й обдавало фонтанами бризок, що торохтіли об **тамбучину кубрика** [3, с. 44].

“**Foc’sle**”, що у повній формі звучить, як **fore-castle**, у цьому прикладі було відтворено як «**тамбучина кубрика**». Автор перекладу застосував тут описовий переклад із залученням жаргонних лексичних одиниць. **Тамбучина** – тамбур, вузька, вертикальна будка над люком у палубі, що захищає від заливання, **кубрик** – житлове приміщення на судні для команди [4].

There was a burst of spray as the hatch opened, and Disko, in yellow oilskins, descended [97, с. 51].

Їх обдало бризками з відкритої лючини, й Диско в жовтому клейончастому **рокані** скотився вниз по трапу [98, с. 58].

Іменник “**oilskins**” тут перекладено як «**рокан**». **Рокан** – це штормова водонепроникна роба рибалки зі штормовки з каптуром та високих клейончастих штанів зі шлейками. У перекладі помічаємо лексичну заміну на рівні семантичного звуження.

Harvey spent his leisure hours for the next few days under Tom Platt’s lee, learning to use a needle and palm [2, с. 65].

Гарві проводив свої вільні від вахти години, засвоюючи від Тома Платта мистецтво голки та парусної рукавички [3, с. 74].

У цьому прикладі іменник “palm” було перекладено як «парусна рукавичка». Для перекладу такого жаргонного терміну автор обрав описовий переклад, парусна рукавичка – шкіряна пальчатка з металевими насадками на долоні, пальцях тощо для роботи великими вітрильними голками замість звичного швачкам наперстка.

The dories sang about him and his food [2, с. 93].

Дорі виспівували про нього та його їдло [3, с. 98].

У цьому випадку англійське слово “food” було перекладено не просто як «їжа», а жаргонізмом, вживаним на палубі корабля і не лише, яке можна віднести до елементів українського просторіччя – «їдло».

“Caesar! That’s no way to get a dinghy overside,” said Harvey, still intent on the yacht” [2, с. 131].

Царице небесна! Вони не можуть вивалити за борт тузик, – Гарві усе ще пильнував, що там на яхті [3, с. 139].

При перекладі терміну *dinghy*, який часто перекладається за допомогою транскрибування як «дінгі», було використано жаргонний еквівалентний морський термін «тузик». Туз – це найменша із суднових шлюпок. Тут спостерігаємо появу демінутиву, проявленого за рахунок суфіксу. До слова, ця стратегія також є наскрізною і може становити тенденцію у мариністичній літературі.

Evidently “muckle” could not be the dinner-horn, so Harvey passed over the maul, and Dan scientifically stunned the fish before he pulled it inboard, and wrenched out the hook with the short wooden stick he called a “go-stick” [2, с. 33].

Очевидно, «макл» не міг бути сигналом до обіду, тож Гарві потягнувся за молотком, а Ден уміло оглушив рибу, перш ніж затягнути її за борт і витягнути з неї гачок за допомогою корот-

кої дерев’яної палички, яку він називав «штричкою» [3, с. 40].

У запропонованому прикладі продемонстровано використання автором перекладу такого просторічного українського слова, як «штричка», замість англійського варіанту *go stick*.

Висновки. Отже, переклад жаргонізмів у художній літературі може становити проблему, тому для адекватного перекладу текстів, що містять велику кількість жаргонізмів, важливо обрати правильну стратегію перекладу. Відомо, що при перекладі цього соціолекту пріоритетом є передача основного значення з униканням двозначності. Для того, щоб адекватно відтворити жаргонний термін при перекладі та не втратити його зміст і експресивність, перекладач може шукати нестандартні одиниці аналогічної експресивності у мові перекладу, використовувати описовий переклад, перекладати лексичну одиницю за допомогою таких засобів, як транслітерація, чи надання конотативної яскравості вихідному елементу.

Проведене дослідження з перекладу морських жаргонізмів у творі «Зухвали капітани» Р. Кіплінга дає можливість констатувати, що найчастотнішими способами перекладу жаргону є пошук еквівалентних жаргонних одиниць в українській мові, переклад за допомогою українського просторіччя, описового перекладу та транскрибування, крім власне еквівалентного перекладу. Спостерігаємо також збільшення кількості жаргонних лексичних одиниць у перекладі порівняно з оригіналом, що робить текст перекладу цілісним, послідовним, уніфікованим і колоритним, що відповідає реаліям повсякденного спілкування спільноти українських моряків.

Перспективою дослідження вважаємо вивчення лінгвістичної ваги демінутивів у перекладі художніх текстів мариністики з огляду на флективність української мови.

Список літератури:

1. Mitchell P.J. English Military Slang: Definition, Means of Formation and Thematic Classification // Language and Culture. 2014. №3 (27). P. 53-60.
2. Kipling R. Captains Courageous A Story of the Grand Banks. URL: <http://www.giuliotortello.it/articoli/capt-courageous.pdf> (дата звернення: 15.03.2023).
3. Кіплінг Р. книга Зухвали капітани. Повість великої Банки. URL: <https://www.yakaboo.ua/ua/zuhvali-kapitani-povist-velikoi-banki.html> (дата звернення: 15.03.2023).
4. Slovnyk.Me. URL: <https://slovnyk.me/> (дата звернення: 16.03.2023).

Lyntvar O. M., Pletenetska Yu. M. SPECIFICITY OF MARINE JARGON TRANSLATION (CASE STUDY: THE R. KIPLING’S STORY “CAPTAINS COURAGEOUS”)

The article examines the problems of marine terminology in general and marine jargon in particular, based on the material of R. Kipling’s literary work “Captains Courageous” and its Ukrainian translation, done by A. Sanchenko. The life of sailors is accompanied by a specific communication that is on the border of maritime

terminology and everyday colloquial language. The nature of maritime jargon formation is based, among other things, on polysemy, when a term from everyday communication acquires a specific maritime jargon character with its subtleties and nuances of meaning. This colorful mixture is noticeable in the Ukrainian translation of the mentioned literary work and is represented by a higher concentration of jargon connotative lexical element compared to the original text. In their article, the authors used the following classification of marine jargon: interpersonal relations, activities of sailors, sailor and the surrounding world. Thus, as a result of the translation analysis, connotatively colored jargon was noticed, in contrast to the neutral lexical units or phraseology in the source text. In addition, marine Ukrainian jargon is characterized by the addition of inflections, which leads to the appearance of diminutives. Diminutives additionally bring an element of connotativeness, which can be both of positive and negative semantics, depending on the context of the utterance. Another aspect of the contrastive analysis of the two texts is the greater jargon variability of synonymy in the translated text compared to the English source text. Along with the equivalent translation, we notice the presence of descriptive translation, transliteration, lexical substitutions and intensification of the connotative image of the lexical element. We consider the study of the role of diminutives of marine jargon regarding the flexibility of the Ukrainian language, their weight and impact on the reader's perception of the secondary text to be a prospective for further research.

Key words: *jargonism, marine jargon, polysemy, "Captains Courageous", maritime fiction, connotative coloring.*

Макимова А. Я.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

**ТЕМАТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ НЕОЛОГІЗМІВ
У БРИТАНСЬКІЙ ПРЕСІ**

Автором у статті проаналізовано неологізми у британській пресі та використано словник нової лексики, який розміщений за посиланням <https://dictionaryblog.cambridge.org/tag/neologisms/2023,2022,2021,2020,2019>. У статті досліджено 157 неологізмів, їх класифіковано на тематичні групи LIFE ACTIVITY, TECHNOLOGY, HUMAN AND RELATIVES, FOOD, HEALTH AND SPORT, CLIMATE AND ECOLOGY, LITERATURE and ARCHITECTURE. Показано, що розвиток суспільства неодмінно пов'язаний з науково-технічним прогресом, що зумовлено появою нової комп'ютерної техніки та приладів. Розглянуто, що сучасні неологізаційні процеси свідчать про антропоморфність та, як наслідок, людина є головною рушійною силою змін, оскільки удосконалення технічних засобів орієнтоване на створення комфортних умов життя. Визначено, що їжа є важливим елементом повсякденного життя і святкових днів, а різноманіття продуктів створює передумови для створення нових смачних страв, що потребують нової назви. Показано, що торгівля, ведення бізнесу та гроші є також важливим складником забезпечення добробуту населення, оскільки правильне ведення бізнесу та наявність грошей дають можливість купувати останні технологічні новинки. Визначено, що кліматичні зміни та намагання спростити процес передачі інформації та кліматичні зміни, що зумовлюють потребу формування нового словарного запасу. Обґрунтовано, що різноманіття життєвих ситуацій та набутий життєвий досвід зумовив появу нових стилів та жанрів тощо. Визначено, що збільшення числа населення, наявність різноманітних страв та технічних приладів, насиченість буденного життя зумовили потребу вдосконалення конструкції будівель та їх різноманіття. Обґрунтовано, що людська діяльність є центром мовного перетворення на основі аналізу тенденції появи неологізмів у 2019–2023 рр. Доведено, що поточні події локального та глобального масштабу зумовлюють безпосередньо зміну словникового складу, зокрема, під час вірусної інфекції COVID-19 з'явилися social bubble, corona corridor, covexit, covidivorce. Показано, що наслідками ізоляції стало активне формування нових слів під час комунікації Zoom, таких як zumping, Zoombombing.

Ключові слова: неологізми, антропоморфність, класифікація, словник, тематика.

Постановка проблеми. Швидкі темпи технологічного розвитку вплинули на мову за різними аспектами. Цифрова епоха є головною характеристикою XXI століття, що подвоїло швидкість словотвору в усіх галузях. Як наслідок, мова є динамічною системою, складним механізмом, що, з одного боку, перебуває у постійному русі, з іншого – зберігає ознаки стабільності та цілісності, будучи основним засобом комунікації. Очевидно, саме тому питання про мовну змінність, суть, чинники та тенденції мовної еволюції є та буде одним з центральних у лінгвістичній науці. Головною тенденцією сьогоденного розвитку є поява неологізмів. Отже, поява неологізмів – це цілком закономірний процес, що пов'язано з динамічним розвитком суспільства, зокрема, науки, техніки, медицини, туризму, освіти тощо. До того ж старі слова використовуються у новому значенні (тобто надаються нові значення наявним

словам або словосполученням). Неологізми особливо корисні у разі виявлення нових винаходів, нових явищ чи старих ідей, що взяли за новий культурний контекст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання словотворення та функціонування неологізмів у англійській мові завжди привертало увагу таких дослідників, як Ю. Зацний, Ф. Буслаєв, В. Гак, В. Костомаров, М. Покровський, Е. Поліванов, А. Потебня, Л. Якубінський, М. Белозьоров, Д. Василенко, О. Головка, Т. Добровольська, Н. Лавров, А. Семенчук, О. Чирвоний.

Усі вони зазначають, що англійська мова стрімко розвивається, в ній постійно з'являються нові слова і вирази. Наскільки нам відомо, неологізми ще не досить вивчені лінгвістами, що пов'язано з динамічним розвитком суспільства. Лексика як найрухоміший пласт мови найбільш чуйно реагує на всі зміни у соціальній, культур-

ній та інших сферах життя мовця колективу, адже саме слово є «дзеркалом життя». Таким чином, актуальність проведеного дослідження не викликає сумнівів.

Формулювання цілей статті. Метою статті є збір неологізмів у британській пресі протягом 2019–2023 років та їх класифікація за тематикою.

Виклад основного матеріалу. Англійська мова стала динамічною системою, що інтегрується в усі сфери життєдіяльності. Про що зазначають Т. Іщенко, І. Нікітіна, акцентуючи увагу на STEM-технології. «Основні аспекти стратегії навчання STEM, яка надає студентам переважно міждисциплінарний підхід до навчання» [5, с. 108]. Знання іноземної мови важливе для розбудови ефективної системи державного управління в Україні. Так, А. Максимова зазначає, що від ефективності стратегічного управління у сфері державного управління та використання його управлінського потенціалу залежить сталий розвиток держави, забезпечення її національної сили та могутності, раціональне використання ресурсів для досягнення стратегічних цілей [3, с. 1]. Під час розвитку критичного мислення доцільним є запровадження зарубіжного досвіду. Зокрема, О. Головіна зазначає, що критичне мислення визнано основою компетентності майбутнього, що пов'язано з трендом світового розвитку – переходом до інформаційного суспільства [2, с. 80].

Розуміння процесів, що відбуваються у мовному середовищі, визначення кола нових слів, зокрема сфери, в яких вони з'являються в 2019–2023 років. Це забезпечить можливість прогнозування розвитку мови, можливі сфери появи нових слів та перспективні назви, а також розуміння процесів, що відбуваються у мовному середовищі. Розвиток суспільства потребує постійного поповнення словникового запасу, оскільки поява нових явищ, процесів, предметів потребує надання назви з метою вираження базової функції, характеристики або властивості явища, події, об'єкта.

Дослідженням неологізмів займалися такі вчені, як Г. Бусманн, Ю. Зацний, А. Москаленко, І. Мурко, А. Харковська, І. Шашкін.

Виділяють такі типи неологізмів [1, с. 32]:

1) нові за формою та змістом мовні знаки, які можна поділити на:

а) неовербни (слова, що характеризують одночасну новизну форми і змісту), наприклад: *sheeple*, *metrosexual*, *supercentenarian*, *fashionista*;

б) неофрази (неологічні фразеологізми і нові сталі сполуки), наприклад: *thumb tribe*, *club sandwich generation*, *hockey mom*, *generation Z*;

2) нові за формою мовні знаки – неоморфи (лексеми, що трансформувалися у новій формі, зберігаючи своє значення), наприклад: *Baby Boom Generation* → *Baby Boomers*, *Boomers*, *Jewish American Princess* → *JAP*, *9/11* → *nine eleven*;

3) нові за змістом мовні знаки – неосеми (нові лексико-семантичні варіанти наявних слів), наприклад: *black hole* → *black hole (v)*, *tsar* → *grug tsar*, *eyeball* → *eyeballs*.

Отже, розрізняють неологізми за формою та змістом (неовербни, неофрази), нові за формою мовні знаки – неоморфи, нові за змістом мовні знаки – неосеми. У нашій роботі ми будемо досліджувати неологізми в електронному ресурсі Cambridge.

Як ресурс для пошуку неологізмів у британській пресі було використано словник нової лексики, який розміщений за посиланням <https://dictionaryblog.cambridge.org/tag/neologisms/2023,2019> [3]. На цьому етапі було досліджено 157 неологізмів, які було поділено на тематичні групи: LIFE ACTIVITY, TECHNOLOGY, HUMAN AND RELATIVES, FOOD, HEALTH AND SPORT, CLIMATE AND ECOLOGY, LITERATURE and ARCHITECTURE. У таблиці 1 наведена класифікація неологізмів за тематикою.

Таблиця 1

Класифікація неологізмів за тематикою

№	Тематичні групи	Кількість
1	Life activity	33
2	Technology	26
3	Human and relatives	25
4	Food	16
5	Health and sport	15
6	Money	14
7	Climate and ecology	13
8	Literature	8
9	Architecture	7

За інформацією зі сторінки видавців словника Cambridge dictionary, вони включали до списку неологізмів слова, які застосовувалися в британській пресі, та на основі опитування населення вирішувалося питання про включення слів до словника [4].

Розглянемо детальніше тенденції неологізмів у 2019–2023 роках у виявлених групах неологізмів. Тема № 1 LIFE ACTIVITY включає у себе 33 приклади, що враховують щоденне життя людини (шлях до роботи, святкування подій, дозвілля) та проблеми, з якими вона стикається, тощо.

Social gifting – *doing a kind act for other people or to benefit the community instead of buying someone a gift.*

Triple-screen – *to read or watch three screens at the same time.*

Ghost gear – *fishing equipment, such as nets and lines, that is abandoned in the ocean and takes several hundred years to decompose, thus causing harm to sea life and the environment.*

Особлива увага у британських неологізмах 2019–2023 рр. приділяється темі карантину, внаслідок чого з'явилися нові словотворення.

Social bubble – *a small group of family and friends who are permitted to see each other as the COVID-19 lockdown measures and gradually eased.*

Covexit – *the process of easing the restrictions on public life imposed by the COVID-19 pandemic.*

Ці неологізми відображають процеси ізоляції та дистанціювання у соціальному житті.

Отже, аналізуючи неологізми 2019–2023 років, виявляємо, що значне місце посідає побутове життя, оскільки людина працює, відпочиває, відводить дитину до школи або дитячого садочка, потім забирає, отже, це займає більшу частину часу, що зумовило їх значну кількість за цим напрямом.

Незважаючи на те, що людина позиціонує себе володарем світу, менеджером усіх державотворчих та економічних процесів, проте важливу роль у її життєдіяльності відіграє науково-технічний процес, зокрема, інформаційні технології та техніка, оскільки забезпечує комфортні умови для відпочинку та праці.

Тема № 2 TECHNOLOGY включає у себе 26 прикладів (відносимо всі неологізми, що торкаються повсякденного життя). Розвиток суспільства неодмінно пов'язаний з науково-технічним прогресом, що зумовлено появою нової комп'ютерної техніки та приладів.

Digital vellum – *a process that will allow digital files to be accessed at any time in the future so that important data and documents will always be available.*

Smart city – *a city where information and communication technology is used to make life better for its residents.*

E-waste – *computers, mobile phones, electrical wires etc. that have been thrown away.*

У технічному напрямі своє відображення знайшла Zoom-комунікація, зокрема наведемо декілька прикладів.

Zoombombing – *the act of joining a meeting on the Zoom videoconferencing platform without having been invited, with the aim of disrupting it, often by posting inappropriate content.*

Zumping – *the act of ending a relationship by telling the other person during a video call.*

Отже, технічне забезпечення відіграє важливу роль, оскільки спрощує процес комунікації та передачі інформації, особливо у разі карантинних обмежень.

Інша важлива тема № 3 HUMAN AND RELATIVES, що акцентує увагу на людині, її родичах та внутрішньому світі, і включає 25 неологізмів.

Groomsmaid – *a female friend of a man who is getting married who has special duties at the wedding.*

Superager – *someone over the age of 65 whose memory and thinking skills are similar to those of someone in their 20s.*

Grey tsunami – *the high number of elderly people in the world in the 21 st century, caused by people living longer and by the “baby boomer” generation now reaching old age.*

Неологізми *superager*, *grey tsunami* відображають загальноєвропейську тенденцію щодо старіння нації.

На життя людини та її стосунки вплинули карантинні обмеження, що зумовило появу нових слів.

Результатом карантинних подій став перехід від живого спілкування до комунікації через Zoom, що стосується побудови особистих комунікацій з близькими людьми. Підлітки, які живуть в ізоляції, та діти, які народилися під час пандемії, також стали учасниками неологізаційного процесу.

Quaranteen – *a teenager in the time of the COVID-19 lockdown.*

Coronial – *someone who was born around the time of the time of the COVID-19 pandemic.*

Covidivorce – *the process of ending a marriage as a consequence of the couple spending a large period of timetogether in lockdown during the COVID-19 pandemic.*

Отже, сучасні неологізаційні процеси свідчать про антропоморфність та, як наслідок, людина є головною рушійною силою змін, оскільки вдосконалення технічних засобів орієнтоване на створення комфортних умов життя.

Інша важлива тема № 4 FOOD, що зумовлено постійною появою нових улюблених страв та місць, де їх можна посмакувати, і включає 16 неологізмів.

Food desert – *an area where there is little or no access to healthy food.*

Veggie disc – *a type of food similar to a hamburger but not containing meat, made by pressing together small pieces of vegetables, seeds, etc. into a flat, round shape.*

Vegetable butcher – a person who prepares vegetables in a shop.

Ця сфера розвитку є дуже динамічною та потребує постійного оновлення словарного запасу. Така тенденція пов'язана з удосконаленням кулінарної майстерності та намаганням передати деталі страви. На нашу думку, у напрямі FOOD будуть постійно створюватися нові кулінарні шедеври, що потребуватимуть надання нової влучної назви, що передавала б тонкощі страви.

Існування та функціонування людини неодмінно пов'язане з діяльністю, тому важливою є тема № 5 HEALTH AND SPORT, яка налічує 15 неологізмів.

Functional fitness – physical exercises involving movements used to perform everyday tasks.

Impact exercise – the activity of combining a sporting challenge such as running a marathon with working on a project that benefits the people who live in the same time

Аналізуючи вищенаведене, можна сказати, що їжа є важливим елементом повсякденного життя і святкових днів, а різноманіття продуктів створює передумови для створення нових смачних страв, що потребують нової назви.

Торгівля, ведення бізнесу та гроші є також важливим складником забезпечення добробуту населення, оскільки правильне ведення бізнесу та наявність грошей дають можливість купувати останні технологічні новинки. Тема № 6 MONEY налічує 14 неологізмів.

Flat white economy – the wealth created through the large number of people using a coffee shop or café to work in, rather than working in an office.

Disloyalty bonus – a salary increase gained through changing to a new job rather than staying in your old one, where salaries for existing workers tend not to increase at the same rate.

Flower miles – the distance between the place where flowers are grown and the place where they are sold to customers.

Окрім бізнесової діяльності та заробляння грошей, важливу роль відіграє навколишнє середовище. Зміна клімату та збільшення забруднення навколишнього середовища також привертає увагу людей, оскільки впливає на щоденну погоду, чистоту повітря та наявність бруду. Наступна тема № 7 CLIMATE AND ECOLOGY включає у себе 13 неологізмів. Розвиток суспільства неодмінно пов'язаний з науково-технічним прогресом, що пов'язано з удосконаленням технічного складника.

Climate gentrification – a process by which a place that is thought to be less at risk of the

effects of climate change turns from a poor area to a richer one.

Blue acceleration – the increase in humans' use of resources found in the world's seas and oceans.

Climate criminal – a person or organization whose actions make the climate emergency worse.

Аналізуючи вищенаведене, виявили намагання спростити процес передачі інформації та кліматичні зміни, що зумовлюють потребу формування нового словарного запасу.

Незважаючи на інформатизацію всіх процесів, духовному розвитку людина також приділяє увагу.

Тема № 8 LITERATURE включила у себе такі 8 неологізмів.

Mumoir – a book or other piece of writing based on the writer's personal knowledge of being a mother.

A book stuffing – (of a self-published author) the fraudulent practice of adding extra usually irrelevant content to a book in order to take advantage of a system that pays the author per word read.

Отже, різноманіття життєвих ситуацій та набутий життєвий досвід зумовив появу нових стилів та жанрів тощо.

Тема № 9 ARCHITECTURE налічує 7 неологізмів.

Corkitecture – the use of cork.

Agritecture – the art and practice of designing and making buildings that are inspired by farm buildings, or this architectural style.

Отже, збільшення числа населення, наявність різноманітних страв та технічних приладів, насиченість буденного життя зумовили потребу вдосконалення конструкції будівель та їх різноманіття.

Мінливе буденне життя, збільшення потреби у розвагах, різноманіття технічних приладів, бажання насолоджуватися їжею, а також зміни у кліматі зумовили появу нових слів у цих сферах.

У межах цього дослідження ми можемо зробити **висновок**, що: 1) на створення неологізмів у 2019–2023 рр. дуже активно впливає людська діяльність; 2) потреби людей у різноманітті страв, технічних приладів є також важливою рухомою силою у створенні нових слів; 3) проблеми зі здоров'ям та хвороби XXI сторіччя зумовили потребу створення неологізмів. Підсумовуючи, зазначимо, що ми опрацювали 157 неологізмів британської преси, використовуючи дані Cambridge dictionary. Ми дійшли висновку, що найбільшу групу становлять 33 неологізми, що пов'язані з буденним життям людини.

Висновки і пропозиції. Поява неологізмів – досить продуктивний процес, внаслідок чого кіль-

кість неологізмів англійської мови постійно розвивається та оновлюється.

Аналізуючи тенденцію появи неологізмів у 2019–2023 рр., доцільно додати, що людська діяльність є центром мовного перетворення. Поточні події локального та глобального масштабу зумовлюють безпосередньо зміну словникового складу, зокрема, під час вірусної інфек-

ції COVID-19 з'явилися *social bubble*, *corona corridor*, *covexit*, *covidivorce*. Наслідками ізоляції стали активні словотвірні трансформаційні процеси, що пов'язані з роботою Zoom, та зумовили появу *zumping*, *Zoombombing*. Перспективами подальших наукових досліджень є продовження вивчення словотвірних тенденцій у майбутньому.

Список літератури:

1. Колоїз Ж.В. Основні підходи до визначення лінгвістичного статусу неологізму. *Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. Філологічні студії*. 2008. № 1. С. 27–36.
2. Holovina O., Kamenova D. Critical and logical thinking formation as the educational competence. *Philosophy, economics and law review*. 2021. Vol. 1. No. 2. P. 78–91 [in English].
3. Maksymova A., Syvak T., Makarenko L., Berdanova O., Iyzefovych V., Rachynska O., Antonova O. Public strategic management in Ukraine: innovative approaches to ensuring. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2021. Vol. 24, Special Issue 1. P. 1–9 [in English].
4. Oxford Cambridge dictionary. URL: <https://dictionaryblog.cambridge.org/tag/neologisms/> 2023, 2022, 2021, 2020, 2019 (дата звернення: 15.03.2023).
5. Nikitina I., Ischenko T. Implementation of STEM education system in Ukraine. *Scientific Journal of Polonia University*. 2022. № 51 (2). P. 108–114.

Maksymova A. Ya. THEMATIC CLASSIFICATION OF NEOLOGISMS IN THE BRITISH PRESS

In the article, the author analyzed neologisms in the British press and used the dictionary of new vocabulary, which is posted with the link [https://dictionaryblog.cambridge.org/tag/neologisms/2023, 2022, 2021, 2020, 2019](https://dictionaryblog.cambridge.org/tag/neologisms/2023,2022,2021,2020,2019). The article examined 157 neologisms, and they are classified into thematic groups LIFE ACTIVITY, TECHNOLOGY, HUMAN AND RELATIVES, FOOD, HEALTH AND SPORT, CLIMATE AND ECOLOGY, LITERATURE and ARCHITECTURE. It is shown that the development of society is necessarily connected with scientific and technical progress, which is caused by the appearance of new computer equipment and devices. It is considered that modern neologization processes testify to anthropomorphism and, as a result, man is the main driving force of changes, since the improvement of technical means is oriented to the creation of comfortable living conditions. It was determined that food is an important element of everyday life and holidays, and the variety of products creates prerequisites for creating new delicious dishes that need a new name. Trade, business, and money are shown to be such an important part of ensuring the well-being of the population, since proper business and money enable the purchase of the latest technological innovations. It was determined that climatic changes and efforts to simplify the process of information transfer and climatic changes, which determine the need for the formation of a new vocabulary. It is substantiated that the variety of life situations and acquired life experience caused the emergence of new styles and genres, etc. It was determined that the increase in the number of the population, the availability of various dishes and technical devices, the saturation of everyday life caused the need to improve the construction of buildings and their diversity. It is substantiated that human activity is the center of language transformation based on the analysis of the tendency of the appearance of neologisms in 2019–2023. It has been proven that current events of a local and global scale directly cause a change in vocabulary, in particular, social bubble, corona corridor, covexit, covidivorce appeared during the viral infection of COVID-19. It is shown that the consequences of isolation were the active formation of new words during Zoom communication.

Key words: neologisms, anthropomorphism, classification, vocabulary, subject matter.

Пашко С. В.

Відокремлений структурний підрозділ

ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Полтавський інститут економіки і права

**АФРИКАНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКИЙ ДІАЛЕКТ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

Стаття присвячена аналізу відомостей про африкансько-американський діалект англійської мови – набір англійських соціолектів, якими розмовляє більшість темношкірих людей у Сполучених Штатах і Канаді. У стаття з'ясовано, що найчастіше цей діалект відносять до діалектного континууму в діапазоні від афро-американської народної англійської до більш стандартної американської англійської. Як і інші широко розповсюджені мови, афро-американська англійська відрізняється стилістично, географічно, розмовними варіантами та здобутками літератури та усної традиції протягом століть. Як відзначають когнітивні антрополози та психологи, способи, якими багато чорношкірих американців (як молодь, так і дорослі) використовують слова та фрази англійської мови, одночасно відображає та підсилює децю інші когнітивні концепції світу, ніж ті, що пов'язані зі стандартною англійською мовою. У статті відкрито, що африкансько-американська англійська є предметом певних публічних суперечок. Ці дискусії дали зрозуміти соціолінгвістам, що вони не досягли однієї зі своїх головних цілей – просвітити громадськість і поширити результати десятки років інтенсивних досліджень. Розкрито та визначено помилковим і упередженим розуміння того, що таке африкансько-американський діалект англійської мови і як він характеризує людей, які на ньому говорять у соціальному розумінні. Ця проблема ускладнюється тим фактом, що в спільноті, яка розмовляє на цьому діалекті, ставлення до мови є складним і двозначним.

Ключові слова: африкансько-американській діалект, англійська мова, соціолінгвістика, соціолект, лексикологія, фонетика.

Постановка проблеми. Важливим об'єктом дослідження сучасної соціолінгвістичної стилістики є вивчення діалектів як мовно-виразових засобів, що відіграють значну роль у творенні мовної картини окремого індивіда і певної спільноти людей, а також відображає мовні традиції певної епохи загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема африкансько-американського діалекту англійської мови міститься у не чисельних дослідженнях лінгвістів та соціолінгвістів Сполучених Штатів Америки. Зокрема проблемою походження та соціальної ролі діалекту займалися Alondra Oubré, Walter Edwards, John R. Rickford, Marianna Di Paolo, Arthur K. Spears. Лексичними і фонетичними особливостями займалися Jack Sidnell та Fredric Cassidy.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Хоч проблема африкансько-американського діалекту висвітлена у соціолінгвістиці США ця проблема залишається не висвітленою у європейській науці, зокрема в українській.

Мета статті. Охарактеризувати історію, проблематику у соціолінгвістиці, лексичні та фонетичні особливості африкансько-американського діалекту англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Історія африкансько-американського діалекту та його генетична приналежність, з тими різновидами мови він пов'язаний, є предметом суперечок. Деякі вчені стверджують, що даний діалект розвинувся в результаті контакту між носіями західноафриканських мов і носіями народних різновидів англійської мови [7, с. 2]. Згідно з такою точкою зору, західноафриканці вивчали англійську мову на плантаціях у південних прибережних штатах (Джорджія, Південна Кароліна тощо) від дуже невеликої кількості носіїв мови (наймані робітники). Деякі припускають, що це призвело до розвитку рудиментарного піджина, який пізніше був розширений шляхом процесу креолізації [7, с. 2].

Інші, хто виступає на захист концепції для розвитку африканського діалекту, припускають, що контактна мова (ранній вид діалекту, що досліджується, подібний до креольської мови) розви-

нувся через процеси засвоєння другої мови. Згідно з такою точкою зору, західні африканці, шойно прибули на плантації, мали б обмежений доступ до англійських граматичних моделей, оскільки кількість носіїв мови була дуже малою (лише кілька найнятих слуг на кожній плантації) [7, с. 3]. У такій ситуації спільнота тих, хто вивчає другу мову, може прищепити той англійський словниковий запас, який можна зібрати з тимчасових зустрічей, до кількох граматичних моделей, які є спільними для мов Західної Африки. Те, що лінгвісти називають універсальною граматику (правила та тенденції, які застосовуються до всієї природної людської мови), також відіграло б значну роль у таких процесах. Схоже відбувалося в Карибському басейні та в інших місцевостях, зокрема в Сполучених Штатах.

Багато вчених не підтверджують вищенаведену концепцію. Ці дослідники стверджують, що демографічні умови в США та Карибському басейні (де широко розповсюджені реструктуровані креольські мови) насправді були досить різними і що умови, необхідні для появи повноцінної креольської мови, ніколи не були виконані в США. Ці вчені неодноразово доводили, що те, що сьогодні виглядає як відмінні риси африкансько-американського діалекту, насправді має прецедент у різних варіантах англійської мови, якою розмовляють у Великій Британії та на півдні Сполучених Штатів. Здається доцільним припустити, що обидва погляди є частково правильними і що африканський діалект в американській англійській певною мірою розвинувся через реструктуризацію, а також успадкував багато своїх сьгоднішніх відмінних рис від старих різновидів англійської мови, які колись були широко поширеними [7, с. 4].

Африкансько-американська англійська є предметом певних публічних суперечок [1, с. 102]. Ці дискусії дала зрозуміти соціолінгвістам, що вони не досягли однієї зі своїх головних цілей – провітати громадськість і поширити результати десятки років інтенсивних досліджень. Помилковим і упередженим є розуміння того, що таке африкансько-американський діалект англійської мови і як він характеризує людей, які на ньому говорять у соціальному розумінні. Ця проблема ускладнюється тим фактом, що в спільноті, яка розмовляє на цьому діалекті, ставлення до мови є складним і двозначним. Багато дослідників протиставляють різноманіттю тому, що вони називають «нормативним спілкуванням». У той же час ці самі мовці можуть також висловлювати явно

позитивне ставлення до діалекту в інших випадках і можуть також зауважувати недоречність використання стандартної англійської мови в певних ситуаціях. Хоча ситуація в цьому випадку стає більш екстремальною через контекст расового та етнічного конфлікту, нерівності та упереджень у Сполучених Штатах, вона не є унікальною. Таке амбівалентне та багатовалентне ставлення до нестандартних різновидів мови було задокументовано для багатьох спільнот у всьому світі та в Сполучених Штатах зокрема [7, с. 6].

Чорношкірі письменники від Пола Лоуренса Данбара до Зори Ніл Герстон і Августа Вілсона широко використовували його у своїй творчості, а деякі, як Джеймс Болдуїн, Тоні Моррісон, і Джун Джордан високо оцінили використання. Чорношкірі проповідники, коміки та співаки, особливо репери, також використовують його для драматичного чи реалістичного ефекту. Але багато інших людей, чорних і білих, вважають це ознакою обмеженої освіченості чи витонченості, спадщиною рабства чи перешкодою для соціально-економічної мобільності [6, с. 3].

Незважаючи на те, що африкансько-американський діалект має деякі характерні лексичні одиниці (наприклад, *homey* і *crib*), багато з того, що люди знають із репу, хіп-хопу та іншої популярної темношкірої культури, – це сленг, словниковий запас молодих людей, який майже за визначенням підлягає швидким змінам, і в багатьох випадках перетинається або поширюється й на інші етнічні групи, стаючи майже іконою самої молодіжної культури. Але частинами, які є спільними для більшості вікових груп (хоча діалект, як правило, найчастіше використовуються підлітками), і яка найбільше пов'язує розвиток цього діалекту з креольської мови є його фонологія, лексика та граматики. Це аспекти, рідше поширюються на інші соціальні групи, та є цілком регулярними. Найбільша помилка людей щодо африкансько-американського діалекту полягає в тому, що вони вважають цей діалект недбалим чи лінивим мовленням, де немає лінгвістичних законів. Як і всі розмовні мови, досліджуваний діалект керований правилами [5, с. 1].

Африкансько-американський діалект не має окремого від інших різновидів англійської мови вокабуляра. Проте мовці використовують деякі слова, яких немає в інших різновидах, і, крім того, використовують деякі англійські слова способами, які відрізняються від стандартних діалектів.

Деякі слова, що використовуються в стандартній англійській мові, також можуть походити від

африкансько-американського діалекту або принаймні від західноафриканських мов, які зробили внесок у розвиток у даний діалект. До них належать:

banana (Mandingo)

yam (Mandingo)

okra (Akan)

gumbo (Western Bantu)

Обговорення лексики досліджуваного діалекту можна продовжити, звернувши увагу на те, що слова складаються з форми (звуковий сигнал) і значення. У деяких випадках і форма, і значення взяті із західноафриканських джерел. В іншому випадку форма походить з англійської мови, але значення походить із західноафриканських джерел. Деякі випадки неоднозначні та включають те, що Фредрік Кессіді назвав множинною етимологією (форму можна простежити до кількох мов, наприклад, «cat» [3, с. 17-19].) [7, с. 7].

Західноафриканська форма + західноафриканське значення:

bogus 'fake/fraudulent' cf. Hausa boko, or boko-boko 'deceit, fraud' – несправжній, підробка;

herp, hip 'well informed, up-to-date' cf. Wolof heri, hipi 'to open one's eyes, be aware of what is going on' – зрозуміти, що відбувається насправді.

Англійська форма + Західноафриканське значення:

cat 'a friend, a fellow, etc.' cf. Wolof -kat (a suffix denoting a person) – друг;

cool 'calm, controlled' cf. Mandingo suma 'slow' (literally 'cool') – під контролем, спокійний;

dig 'to understand, appreciate, pay attention' cf. Wolof deg, dega 'to understand, appreciate' – розуміти, цінувати, приділити увагу;

bad 'really good' – дуже гарний.

У мовах Західної Африки та креольських мовах Карибського басейну слово, що означає «поганий/bad», часто використовується як «гарний/гарно/good/well» або «багато(-ий)/інтенсивно(-ий)». Наприклад, гайанською креольською мовою "mi laik am bad, yu poo" означає «він мені дуже подобається». Як вказує Delby a nyinata jaw-ke означає «Вона дуже гарна» (буквально «Вона гарна погана») мовою Mandingo (Vambara) [7, с. 8].

Ще один цікавий набір словникових одиниць називають запозиченими перекладами або «кальками». У таких випадках складна думка виражається в якійсь західноафриканській мові поєднанням двох слів. У афро-американському діалекті ці африканські слова були перекладені дослівно, і саме поняття виражається комбінацією еквівалентних англійських елементів.

bad-eye 'nasty look', cf. Mandingo, *nyE-jugu* 'hateful glance' (lit. 'bad-eye')

big-eye 'greedy', cf. Ibo. *anya uku* 'covetous' (literally 'big-eye'). Всі дані вирази можна перекласти як «велике око».

Будь яке обговорення афро-американського діалекту потребує врахування також і неологізмів, які часто носять регіональний колорит або особливості світогляду різних поколінь.

Фонетика африкансько-американського діалекту відрізняється від стандартного варіанту англійської мови. Вчені надають значення відмінностям у вимові чи акценті, і тому вивчення фонології (систематичне формування звуків у мові) є важливою частиною соціолінгвістики. Слід зазначити, що фонологія не має нічого спільного з орфографією. Те, як слово пишеться, часто не вказує на те, як це слово читається або, тим більше, як вимовляється [7, с. 8].

Jack Sidnell дає такі характерні особливості приголосним звукам у своєму дослідженні про африкансько-американський діалект англійської мови:

У випадку двох приголосних в кінці слова (наприклад, *-st* у слові *test*), кінцева *t* випадає. Певною мірою це простежується в усіх різновидах англійської мови, включаючи стандартні. У афро-американському діалекті група приголосних скорочується несистематично.

Таким чином якщо наступне слово починається з приголосної, воно, швидше за все, буде редуковане, ніж якщо наступне слово починається з голосної. Наприклад, *west side* (проходить явище редукації: *wes side*), але у словосполученні *west end* випадіння літер при вимові не відбудеться.

Кінцеві звуки *t* або *d*, швидше за все, будуть опущені, якщо це не частина правильного дієслова минулого часу (*-ed*). Закінчення *-ed* вимовляється як *t*, *d* або *id*, залежно від попереднього звуку, що є правилом стандартної англійської мови.) Наприклад, імовірно, скорочення відбудеться у випадку *John rand fast* (стаючи *John ran fas*), ніж у випадку *John passed the teacher in his car*.

Вимова звуку *th*:

Даний буквосполучення може позначати два різні звуки в англійській мові: як шиплячий звук, як у *think*, *thin* і *think*, так і дзвінкий звук, як у *the*, *they* і *that*. У африкансько-американському діалекті англійської вимова цього дифтонгу має свою специфіку та залежить від розташування в слові.

На початку слова дзвінкий звук (наприклад, у *that*) зазвичай вимовляється як *d*, тому *the*, *they* і *that* вимовляються як *de*, *dey* і *dat*. Досліджува-

ний діалект поділяє цю особливість з багатьма іншими нестандартними діалектами, включно з діалектами східного узбережжя Сполучених Штатів і Канади. Менш поширеною в афро-американському діалекті є вимова глухого звуку як *t*. Таким чином, *think* може стати *tin*, але рідко. Проте це дуже поширена риса карибських креольських мов, у яких *think* зазвичай вимовляється як *tink*. Коли звук *th* супроводжується *r*, у африкансько-американському діалекті можна вимовляти *th* як *f*: *throat* – *froat*.

Усередині слова глухий звук як у *nothing*, *author*, *ether* часто вимовляється як *f*. Тому носії афро-американського діалекту інколи кажуть *nufn* та *ahfuh*. Дзвінкий звук у слові може вимовлятися як *v*. Таким чином, *brother* стає *bruvah*.

У кінці слова *th* часто вимовляється як *f*. Наприклад, «*Ruth*» вимовляється як *Ruf*; *south* вимовляється як *souf*. Коли попередній звук є носовим (наприклад, *n* або *m*), *th* часто вимовляється як *t*, *tent* – *tenth*; *mont* – *month*.

Звуки *l* та *r*:

Якщо ці звуки на початку слова, проходить процес вокалізації, і вимовляються як *uh*. Це найбільш помітно після голосного звуку (*steal*, *sister*, *nickel* перетворюються на *steauh*, *sistuh*, *nickuh*). У деяких варіантах афро-американського діалекту (наприклад, на півдні США) *r* не вимовляється після голосних *o* та *u*. Слова *door* і *doe*, *four* і *foe*, *sure* і *show* можуть вимовлятися однаково.

У цьому ж дослідженні Jack Sidnell наводить такі особливості голосних звуків:

Носові голосні:

Коли носовий звук (*n* або *m*) стоїть за голосним, носії африкансько-американського діалекту іноді редукують носовий приголосний і назалізують голосний. Ця назалізація пишеться з тильдою (~) над голосною. Отже, «людина» стає *mã*.

Носові приголосні та голосні переднього ряду:

У багатьох варіантах англійської мови, включно зі стандартними, голосні *i* в *pin* і *e* в *pen* звучать по-різному в усіх словах. А в африкансько-американському варіанті мови ці звуки зливаються перед носовим. Тому *pin* і *pen* вимовляються з однаковим голосним звуком. Більшість різновидів англійської мови півдня США також розділяють ці голосні, тому це лише відмінна риса африкансько-американського діалекту на півночі Сполучених Штатів.

Дифтонги:

Деякі голосні, такі як у словах *night* і *my* або *about* і *cow*, називаються дифтонгами. Тобто при вимові дифтонгів при вимові декількох голосних

змінюється положення язика. У досліджуваному діалекті голосна у слові *night* або в *my* часто не є дифтонгом. Тому, вимовляючи слова з цим дифтонгом, носії діалекту (а також носії південних вимов) не переміщують язик у переднє верхнє положення під час вимови слів. Отже, *my* вимовляється як *ma* (*he's over at ma sister's house*).

Наголос:

Вимова у африкансько-американському діалекті залежить від деяких особливостей у розстановці наголосу в слові. Отже, якщо такі слова, як *police*, *hotel* і *July*, вимовляються з наголосом на останньому складі в стандартній англійській мові, то у африкансько-американському діалекті вони можуть мати наголос на першому складі, таким чином можна простежити таку особливість у цих словах як *po-lice*, *ho-tel* і *Ju-ly* [7, с. 7–10].

Висновки. Історія африкансько-американського діалекту та його генетична приналежність, з тими різновидами мови, що він пов'язаний, є предметом суперечок. Деякі вчені стверджують, що даний діалект розвинувся в результаті контакту між носіями західноафриканських мов і носіями народних різновидів англійської мови. Деякі припускають, що це призвело до розвитку рудиментарного піджина, який пізніше був розширений шляхом процесу креолізації. Багато вчених не підтверджують вищенаведену концепцію. Ці дослідники стверджують, що демографічні умови в США та Карибському басейні (де широко розповсюджені реструктуровані креольські мови) насправді були досить різними і що умови, необхідні для появи повноцінної креольської мови, ніколи не були виконані в США.

Африкансько-американський діалект не має окремого від інших різновидів англійської мови вокабуляра. Проте мовці використовують деякі слова, яких немає в інших різновидах, і, крім того, використовують деякі англійські слова способами, які відрізняються від стандартних діалектів.

Деякі слова, що використовуються в стандартній англійській мові, також можуть походити від африкансько-американського діалекту або принаймні від західноафриканських мов, які зробили внесок у розвиток у даний діалект.

До деяких фонетичних особливостей африкансько-американського діалекту можна віднести такі особливості вимови приголосних та голосних. У випадку двох приголосних в кінці слова (наприклад, *-st* у слові *test*), кінцева *t* випадає. Певною мірою це простежується в усіх різновидах англійської мови, включаючи стандартні. У багатьох варіантах англійської мови, включно зі стандарт-

ними, голосні *i* в *rip* і *e* в *rep* звучать по-різному в усіх словах. А в африкансько-американському варіанті мови ці звуки зливаються перед носовим. Тому *rip* і *rep* вимовляються з однаковим голосним звуком. У афро-американському діалекті група приголосних скорочується несистематично. Більшість різновидів англійської мови півдня США також розділяють ці голосні, тому це лише відмінна риса африкансько-американського діалекту на півночі Сполучених Штатів.

Вимова у африкансько-американському діалекті залежить від деяких особливостей у розста-

новці наголосу в слові. Отже, якщо такі слова, як *police*, *hotel* і *July*, вимовляються з наголосом на останньому складі в стандартній англійській мові, то у африкансько-американському діалекті вони можуть мати наголос на першому складі.

Як можна зробити висновок, що тема африкансько-американського діалекту англійської мови ще недостатньо досліджена у лінгвістиці США, а в українській науці майже не представлена. Детальне вивчення у свою чергу допоможе поглибити вивчення різних діалектів англійської мови та у дослідженнях істориків та соціолінгвістів.

Список літератури:

1. Di Paolo, Marianna, Spears, Arthur K. Languages and Dialects in the U.S. Focus on Diversity and Linguistics. P. 102.
2. Edwards, Walter. African American Vernacular English. Phonology, in Kortmann, Bernd (ed.). A Handbook of Varieties of English. A Multimedia Reference Tool. Vol. 2. 2004. P. 383.
3. Farrison, W. Edward. Dialectology versus Negro dialect. CLA Journal, 13. 1970. P. 21–27.
4. Oubré, Alondra. Black English Vernacular (Ebonics) and Educability: A Cross-Cultural Perspective on Language, Cognition, and Schooling. 1997. P. 1.
5. Rickford, John R. Ebonics Notes and Discussion. P. 1.
6. Rickford, John R. What is Ebonics (African American English)? P. 3.
7. Sidnell, Jack. African American Vernacular English (Ebonics).

Pashko S. V. AFRICAN-AMERICAN DIALECT OF ENGLISH

The article is devoted to the analysis of information about the African-American dialect of English as a set of English sociolects spoken by the majority of black people in the United States and Canada. The article found that this dialect most often falls on a dialect continuum ranging from African-American Vernacular English to more standard American English. Like other widely spoken languages, African American English differs stylistically, geographically, in colloquial variants, and as a result of literary and oral tradition over the centuries. As cognitive anthropologists and psychologists have noted, the ways in which many Black Americans (both youth and adults) use English words and phrases both reflect and reinforce somewhat different cognitive conceptions of the world than those associated with standard English.

The article reveals that African-American English is the subject of some public controversy. These debates have made it clear to sociolinguists that they have not achieved one of their main goals – to educate the public and disseminate the results of decades of intensive research. The flawed and biased understanding of what an African-American dialect of English is and how it characterizes its speakers in a social sense is exposed and defined. This problem is compounded by the fact that in the community that speaks this dialect, attitudes towards the language are complex and ambiguous.

Key words: African-American dialect, English language, sociolinguistics, sociolect, lexicology, phonetics.

Прищеп О. П.

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ЗАСОБИ ВІДТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ Н. ГОРДІЄНКО-АНДРІАНОВОЇ РОМАНУ Б. БРЕХТА «ДІЛА ПАНА ЮЛІЯ ЦЕЗАРЯ»

У статті досліджено перекладацькі прийоми, за допомогою яких в українському перекладі роману Б. Брехта «Діла пана Юлія Цезаря» вдається відтворити комічне, оскільки окремої наукової розвідки з вивчення засобів творення комічного в цьому творі видатного німецького письменника досі немає. Також автора статті цікавило, за допомогою яких мовних засобів та перекладацьких прийомів перекладачеві вдалося дотриматися стилістичних особливостей оповіді оригіналу. У статті стисло подано огляд результатів досліджень цього роману в зарубіжному та вітчизняному літературознавстві, щоб окреслити природу художнього тексту, з яким мав справу перекладач. За основу дослідження взято оригінальний текст та його український переклад Н. Гордієнко-Андріанової. Добираючи з тексту оригіналу та перекладу приклади іронії, сатири, гротеску, автор статті вдається до лінгвістично-літературного аналізу з метою з'ясувати художню природу комічного у творі видатного німецького письменника та пояснити, за допомогою яких перекладацьких трансформацій відбувається його відтворення в українському перекладі. Міркування автора статті ґрунтуються на сучасній теорії літератури та перекладу. Так, в ході дослідження з'ясувалося, що у романі присутні такі різновиди сміху, як гумор, гротеск, іронія, сатира, сарказм та сардонічний сміх, відтворити які перекладачу вдалося завдяки різним перекладацьким прийомам. Серед них, наприклад, такі, як лексичні трансформації смислового розвитку, лексичні трансформації, що здійснені шляхом контекстуальної заміни або цілісного перетворення; лексичні трансформації шляхом конкретизації; граматична трансформація шляхом додавання. Також Н. Гордієнко-Андріанова вдається до послівного та описового перекладу, а також перекладає фразеологічні одиниці шляхом добору фразеологічного еквівалента.

У статті зосереджено увагу також на перекладі назви роману Б. Брехта, в якій вбачають гру слів. Вживання в перекладі багатозначної лексеми діла, котра має певні емоційно-семантичні нашіарування в українській мовній традиції, зокрема відтінок пафосу, підсилює ідейне навантаження та сприяє сприйманню цього роману в сатирично-іронічному ключі.

Ключові слова: художній переклад, художній прийом, художній засіб, сатира, іронія, гротеск, перекладацький прийом, адекватність перекладу, фразеологізм, лексема, перекладацькі трансформації.

Постановка наукової проблеми. Відповідно до літературознавчої теорії перекладу, яка спрямована на вирішення історико-літературних завдань, у художньому перекладі важливим є збереження форми, змісту, структури і естетичного впливу оригіналу. Перед перекладачем художнього твору загалом постає непросте завдання, оскільки, як зазначає, зокрема, й перекладознавець В. Коптілов, «особливо складний, творчий характер має переклад художніх творів» [3]. Коли ж мова йде про сатиричний роман, то складність цього завдання помножується, адже перекладач мусить не лише передати зміст та ідею твору, а й викликати саму емоцію сміху. Сучасні літературознавці залишили поза увагою дослідження засобів творення сміху в романі Б. Брехта «Діла пана Юлія

Цезаря». На нашу думку, вивчення природи комічного в цьому романі необхідне так само, як і розкриття його художніх кодів. Тому сьогодні було б доречно присвятити наукову розвідку вивченню засобів відтворення комічного в українському перекладі роману Б. Брехта «Діла пана Юлія Цезаря», здійсненого Н. Гордієнко-Андріановою. Цьому роману властиві різні види комічного – від гумору до сарказму, від легкої посмішки і ледь вловимого натяку до сардонічного сміху, однак вести мову про його відтворення в українському перекладі Н. Гордієнко-Андріановою можна, лише зрозумівши природу комічного в оригінальному тексті роману.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Від часу виходу роману «Діла пана Юлія Цезаря» в світ

його досліджували такі дослідники, як Герберт Клаас (1977) [8], Ян Кнопф (1989) та Ульріх Кюнтцель (1991) [11], Вольфганг Беренс та Кріштоф Функе (2009) [10], Арно Абендшен (2010) [6], Євгенія Король (2012) [5], Месут Байрактар (2015) [11], Чарльз Озборн (2021) [12] та ін.

Тему сміху в романі Б. Брехта розглядає *Месут Байрактар* і зауважує, що прийоми творення комічного письменник вживає на рівні з вигаданими фігурами у вигаданому щоденнику, але природу самого комічного він не пояснює [11]. «*Велика особистість виявляється химерою, фальсифікатом пропагандистської історіографії*» [10], – зазначає Кріштоф Функе, роблячи висновки про сатиру в романі «Діла пана Юлія Цезаря». Натомість, в центрі уваги Герберта Клааса опиняється піратський анекдот, запозичений з історіографічних джерел та введений Б. Брехтом в протилежному ідеологічному світлі як особливо вдалий приклад модифікації історичних подій [8]. Дослідник переказує цей анекдот, наголошуючи на комічному і більш детально пояснюючи смішне, яке, за задумом Б. Брехта, має прислужилися меті його роману – викриттю справжньої суті діянь – комерційних гешефтів, тобто афер Юлія Цезаря. Однак природа сміху на рівні цього анекдоту теоретично неокреслена.

Мета дослідження – дослідити перекладацькі засоби відтворення комічного в романі Б. Брехта «Діла пана Юлія Цезаря».

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Український переклад роману Б. Брехта «Діла пана Юлія Цезаря», виконаний Н. Гордієнко-Андріановою, – це художній переклад, який, за способом здійснення, є повним комунікативним перекладом далекоспорідненою мовою. Оскільки це сатиричний роман, то перед перекладачем стояло непросте завдання – зберегти іронічно-сатиричний характер його оповіді.

Фраза, котра першою в романі викликає усмішку – «*Рекомендаційні листи, які ніс мій Семпроній, важили небагато. Я волів би, щоб він аж обливався потом під їхнім тягарем*» [2, с. 5] Мовою оригіналу це мовлено так: «*Die Empfehlungsschreiben, die mein Sempronius trug, bedeuteten nicht eben eine schwere Last. Ich hätte es lieber gesehen, wenn er unter ihrem Gewicht geschwitzt hätte*» [7, с. 7]. Як бачимо, в оригінальному тексті немає гри слів, як в українському перекладі. Дослівний переклад звучав би так: «Рекомендаційні листи, які ніс мій Семпроній, якраз не означали важкої ноші. Але я хотів би побачити, як він

під її тягарем упрів». Так, вживаючи багатозначне в українській мові слово «важити» (мати вагу, значити, мати значення [1]), перекладач Н. Гордієнко-Андріанова надає цій фразі додаткового іронічного відтінку завдяки **прийому смислового розвитку**: перекладач робить контекстову заміну, обираючи багатозначне слово, яке, крім прямого значення, має ще й переносне – це натяк на те, що листи не мали особливої ваги для того, кому їх мали незабаром пред'явити.

Яскравим прикладом використання прийому смислового розвитку, коли фраза замінюється частково, є, наприклад, таке речення в українському перекладі: «*Поки я видирався вгору, сумніви знову обсіли мене: а чи згодиться старий ознайомити нас з безцінними манускриптами?*» [2, с. 5], яке в оригінальному тексті звучить так: «*Im Steigen kamen mir wieder Zweifel, ob der alte Mann uns wirklich Einsicht in die unschätzbare Schriftstücke gewähren würde*» [7, с. 7]. Дослівно переклад звучав би так: «Під час підйому до мене приходили сумніви, що старий справді дозволить поглянути на безцінні папери». Вислів *im Steigen* вибраний Б. Брехтом невипадково, оскільки слово *das Steigen* (означає «підйом вгору») є спільнокореневим зі словом *der Steig* (означає «стежка»), завдяки чому цей підйом сприймається більше як шлях, тож смисловий акцент зміщено в бік лексеми стежка. Слово *kommen* видається тут цілком логічним, але пам'ятаючи, що мова йде не про стежку, а про підйом, можна припустити, що маємо справу з грою слів. І от, на цій «стежці», під час підйому, «приходять» (*kamen*) сумніви. Отже, отримуємо персоніфікований образ сумнівів, які йдуть стежкою разом із персонажем. Ця персоніфікація кумедна, і в цьому контексті справді комічна.

Також прийом смислового розвитку бачимо у перекладі речення «*Die Villa kam bald in Sicht, wenigstens schimmerten Teile davon durch die Olivenbüsche*» [7, с. 7]. В українському перекладі – «*Незабаром показалася вілла, – принаймні щось забіліло крізь маслинові зарості*» [2, с. 5]. У цих двох реченнях, поданих різною мовою, варто звернути увагу на слова *Olivenbüsche* і маслинові зарості та *schimmerten Teile* і щось, які виконують функцію протиставлення: спочатку мовиться про те, що видно віллу, а потім – її мерехтливі частини (дослівний переклад). До прийому протиставлення, Б. Брехт вдається доволі часто. Так, засобом творення комічного стає антитеза: *Villa – die schimmerten Teile*, що в перекладі подано як вілла – щось, і підсилене прислівником принаймні та дієсловом забіліло, навіть не біліло, а саме **забі-**

ліло: «показалася вілла, – принаймні щось забіліло...» [2, с. 5]. Непоказна якась вілла. Чи, може, і не вілла зовсім?

В перекладі епізоду зустрічі з колишнім соратником Цезаря Спіцером для опису його зовнішності Н. Гордієнко-Андріанова вживає такі епітети, як кощавий (knoschiger), із землисто-сірим обличчям (в оригінальному тексті – mit etwas grauem Gesicht), а також слово з відтінком гумору дідуган (в оригінальному тексті – alter Mann). Як бачимо, тут має місце лексична трансформація шляхом **контекстуальної заміни**, завдяки чому перекладач стає співтворцем комічного, адже в оригінальному тексті в описі зовнішності Спіцера нема нічого, що викликало б сміх. Натомість перекладач, завдяки вдалому добору лексичних одиниць, створює образ цього персонажа дещо комічним. Ефект несподіваного присутній також в описі Олександра, зокрема у вислові «ruhigen Augen wie aus Schildpatt» [7, с. 72] – «спокійні очі черепахового кольору» [2, с. 56] епітет черепаховий оприявнює посмішку оповідача, і водночас поява такого епітета є несподіваною, що тільки підсилює комічність опису зовнішності персонажа. Перекладач робить **послівний переклад**, однак в німецькій мові слово Schildpatt є вочевидь натяком на термін шахістів «Patt», який також використовується в політиці: 1) *Stellung im Schachspiel, bei der eine Partei patt ist*; 2) *Situation, in der keine Partei einen Vorteil erringen, den Gegner schlagen kann; Unentschieden* [9]. Зважаючи на ці значення, можемо твердити, що в слові *Schildpatt*, основним є слово *Patt* (натяк на патову ситуацію), а слово *Schild* – залежним від нього, своєрідним означенням, яке підсилює семантику слова, тобто буквально означає «щитовий пат» (залізний, непоборний пат – тупикова ситуація).

Створюючи сатиру, Б. Брехт часто вдається до **гри слів**, яку Н. Гордієнко-Андріанова, як бачимо, вправно передає і в інших епізодах роману. «*Allgemeines Schlottern. Mindestens 500 Zentner Fettmasse sollen ins Schwabbeln geraten sein*» [7, с. 144]. В цьому реченні Б. Брехт семантично обіграє значення слів *Schlottern* (хвилювання) та *Schwabbeln* (коливання), натомість Н. Гордієнко-Андріанова й цього разу творчо підходить до вирішення свого завдання і перекладає це речення, додаючи в його структуру порівняння, яке конкретизує зміст речення, тобто є зразком лексичної трансформації шляхом **конкретизації**: «*Усі трусяться. Щонайменше п'ятсот центнерів сала заколивалось, мов драгли*» [2, с. 114], – чим значно увиразнює його зміст та емоційне навантаження.

Вислів “*Die Herren lassen sich mit allem Zeit*” [7, с. 245], перекладений шляхом повної заміни лексичних одиниць, тобто за допомогою такого різновиду лексичної трансформації, як **цілісне перетворення**, і звучить українською як «*Пани сенатори ні в чому не звикли поспішати*» [2, с. 191]. Це речення вочевидь є натяком на відомий крилатий вислів «*Поспішай повільно*», автором якого є римський імператор Август, двоюрідний онук, прийомний син і спадкоємець Гая Юлія Цезаря.

Окрім вже названих, в романі також зустрічаються фразеологізми, які й поза текстом роману мають комічний відтінок. Шукаючи **фразеологічні аналоги**, Н. Гордієнко-Андріанова звертається до **лексико-граматичних трансформацій**. Так, вислів *auf den Hals kommen* [7, с. 60] – *сісти на шию* [2, с. 46], перекладено шляхом **контекстуальної заміни**. Вислів *підкласти свиню* [2, с. 27] в перекладі роману трапляється двічі: перший раз ми його бачимо як переклад шляхом **цілісного перетворення** речення...*C. hier Kaufleute aufhängen ließ, wenn sie ermessen wollen, welche Schwierigkeiten dem Junius daraus erwachsen*” [7, с. 53], а вдруге – перекладене шляхом **контекстуальної заміни**: “*Der Schwamm hat uns einen unerhört schmutzigen Streich gespielt*” (*j-m einen Streich spielen*) [7, с. 150].

Перекладач також використовує **послівний переклад** там, де він є виправданим, наприклад, стосовно таких висловів, як «*провадити надзвичайно гнучку політику*» [2, с. 193] (“*eine höchst nachgiebige Politik machen*” [7, с. 248]), «*зарізати дійну корову*» [2, с. 16] (“*die Milchkuh schlachten*” [7, с. 21]), оскільки саме в такому лексичному оформленні ці сталі вирази побутують в українській мові як еквіваленти до німецьких [1], а також тому, що в контексті, перекладені дослівно, тобто кальковані, вони так само влучно відтворюють авторську ідею, як-от: *aufs falsche Pferd setzen* [7, с. 52] – *поставити не на того коня* [2, с. 42] у значенні прорахуватися, *das Honorar bekommen* [7, с. 56] – *виплатити гонопар* [2, с. 29] у значенні «дати хабар».

Німецькі сталі вирази Н. Гордієнко-Андріанова замінює українськими фразеологізмами, що мають таку ж семантику, тобто за допомогою **фразеологічного еквівалента**: *das Geld hinauswerfen* [7, с. 53] вона перекладає як *викинути гроші на вітер* [2, с. 42], а німецьке *größere Mittel flüssig machen* [7, с. 81] – як *видоїти чималі суми* [2, с. 63], *Unsumme verdienen* [7, с. 72] – як *гребти немалі гроші* [2, с. 55], *Leutnant* [7, с. 82] –

як «права рука» [2, с. 64], *leer ausgehen* [7, с. 104] – як спіймати облизня [2, с. 81] тощо.

Деякі **брехтівські вислови** сприймаються як крилаті, хоч створені самим Брехтом. Н. Гордієнко-Андріанова перекладає їх так: “*Jede Handvoll Wolle, die unten an der Straße verkauft wird, löst einen Schmerzensschrei oben an der Straße aus*” [7, с. 46] – «кожна жменька вовни, продана на одному кінці вулиці, викликає крик болю на другому її кінці» [2, с. 37] (**послівний** переклад); “*In der Tat ist eine Verurteilung zum Hungertod etwas Milderes als die Verurteilung zum Tod durch das Schwert*” [7, с. 47] – «Справді, приректи людину на голодну смерть не так жорстоко, як відтяти їй голову мечем» [2, с. 38] (**описовий** переклад); “*leben und leben lassen*” [7, с. 47] – «живи сам і дай жити іншому» [2, с. 38] (граматична трансформація шляхом **додавання**); “*Alles anschauen und das Beste auswählen, das ist es*” [7, с. 80] – «**Все оцінити й вибрати найкраще – ось у чому суть**» [2, с. 62] (в першій частині складного речення використано лексичну трансформацію шляхом **конкретизації**, а в другій частині – **контекстуальну заміну**); “*Man müsse aus Wählerherden demokratische Truppenkörper formieren*” [7, с. 130] – «**наспів час із отари виборців сформувати демократичне військо**» [2, с. 103] (переклад здійснено шляхом **контекстуальної заміни та послівного перекладу**); “*...die Stimmung, die infolge der Ebbe in den Kassen gesunken war*” [7, с. 140] – «**...настрій, що явно занепав через порожнечу в касах**» [2, с. 111] (граматична трансформація шляхом **додавання**); “*Das Geld des Catilina stinkt bis hier heraus!*” [7, с. 172] – «**Гришми Катіліни смердить навіть тут, надворі!**» [2, с. 136] (**послівний** переклад).

Заслуговують на увагу прийоми, вжиті Н. Гордієнко-Андріановою в перекладі назви роману. Відомо, що німецьке слово *das Geschäft* багатозначне. Словник німецької мови тлумачить слово *das Geschäft* так: (комерційне) підприємство, (комерційна) операція, спрямована на отримання прибутку; торгівля; спільний бізнес, продаж; прибуток (з комерційного підприємства), торговельне підприємство; торговельне приміщення, в якому виставлені товари до продажу; магазин [9]. Словник подає також переносні значення цього слова: завдання, справа, яку потрібно зробити (до прикладу: невдячна справа; він знає свою справу), а також робити/виконувати/робити свою (велику чи малу) справу у значенні справляти нужду або мочитися (розмовне, зауважане) [9]. На цій багатозначності заснована іронія, яка криється в назві твору.

В перекладі англійською мовою назва досліджуваного нами роману Б. Брехта звучить як “**The Business Affairs of Mr. Julius Caesar**” [12], натовість в українському перекладі маємо «**Діла** пана Юлія Цезаря», хоч в українська мова «знає» також слово гешефт, запозичене з німецької. Чарльз Озборн в резюме до статті “The Brecht Yearbook: Das Brecht-Jahrbuch 42 Recycling Brecht” в електронному виданні “Cambridge University Press” зауважує: «Дехто з вас, можливо, і знайомий з н’есою Оскара Вайльда «Як важливо мати Філіпа». Можливо, якщо ви родом з Богемії або Моравії. Це чеський переклад н’еси «Як важливо бути серйозним». Можете собі уявити дилему, яка постала перед перекладачем: немає чеського слова з подвійним значенням «серйозний», але є чеський вислів «мати Філіпа», що означає бути серйозним» [12]. Таке ж завдання постало і перед українським перекладачем. В українській мові також є запозичене з німецької слово *гешефт* (приватна торгова (спекулятивна) операція, спекулятивний прибуток, дохід) [1], досить поширене свого часу в західній частині України та в Одесі, де воно досі вживається. Натомість український перекладач обирає лексему *діла*, чим відтворює обидва змісти одного слова. Хоч в одеській говірці воно з’явилося не завдяки німцям, а завдяки єврейським купцям, воно все ж зберегло своє первісне значення і, як в німецькій мові, звідки воно прийшло, означає «справа», «прибуток» [1]. В українській мові слово «гешефт» також вживається в переносному значенні та має зневажливий відтінок, служить для позначення нечесного зиску, нечистоплотних політиків, ділків, тобто для маскування злочину. Перекладач могла б залишити це слово в назві роману і при цьому навіть зберегла б її образність, та попри це, вона використала не його, а українське багатозначне слово *діла* [1] (в українській мові має 7 основних значень та 25 відтінків у переносному значенні), чим посилила іронію, приховану в назві роману Б. Брехта, а головне – наблизила мову твору, його філософію до українського світогляду. Розкриваючи філософські змісти твору німецького письменника через філософію української мови, перекладач поглибила смисл і значення назви роману та покращила розуміння його ідеї. Це є вираженням перекладацького таланту Н. Гордієнко-Андріанової, яскравим прикладом співтворчості письменника і перекладача, а також того, як вдало дібране перекладачем слово суттєво покращує переклад і зберігає ідейне навантаження твору та його емоційний реєстр. Отже,

завдяки майстерному перекладу, в українському варіанті назва роману Б. Брехта залишається сповненою іронією.

Висновки й перспективи дослідження.

Отже, в романі присутні такі **різновиди сміху**, як *гумор, гротеск, іронія, сатира, сарказм та сардонічний сміх*. Завдяки детальному вивченню тексту цього роману, нами виділено такі перекладацькі трансформації, що забезпечили **відтворення в ньому комічного**:

– лексичні трансформації смислового розвитку;

– лексичні трансформації шляхом контекстуальної заміни;

– послівний переклад;

– описовий переклад;

– лексичні трансформації шляхом конкретизації;

– лексичні трансформації шляхом цілісного перетворення;

– граматична трансформація шляхом додавання;

– переклад фразеологічної одиниці шляхом добору фразеологічного еквівалента.

Список літератури:

1. Академічний тлумачний словник. URL: <http://sum.in.ua> (дата звернення: 29.03.2023).
2. Брехт Б. Діла пана Юлія Цезаря. Роман / З нім. Перекл. Н. Гордієко-Андріанова. Київ : Дніпро, 1983. 215 с.
3. Коптілов, Віктор. Теорія і практика перекладу: Навч. посіб. Київ : Юніверс, 2002. 280 с. Бібліогр. : с. 275–278.
4. Король Є. О. Рецепція історії в романі Б. Брехта «Діла пана Юлія Цезаря». Брехтівський часопис : Статті, доповіді, есе. 1 January 2013. ЖДУ імені Івана Франка. С. 145–147. URL: <https://core.ac.uk/reader/42973271> (дата звернення: 30.03.2023).
5. Король Є. О. Функції оповідної структури у романі Б. Брехта «Діла пана Юлія Цезаря». Брехтівський часопис : Статті, доповіді, есе. 1 January. 2012. ЖДУ імені Івана Франка. С. 120–125. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/16270/> (дата звернення: 30.03.2023).
6. Abendschön Arno. Bertolt Brecht – Die Geschäfte des Herrn Julius Cäsar. (2010.07.27). URL: https://www.versalia.de/rez_text.php?nr=690 (дата звернення: 29.03.2023).
7. Brecht, B. (1990) *Geschäfte des Herrn Julius Caesar*. *Gesammelte Werke in 20 Bänden*. B. 14. Prosa 4. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag. 1990. S. 1167–1379.
8. Claas, Herbert. *Die politische Ästhetik Bertolt Brechts vom Baal zum Caesar*. Frankfurt am Main, 1977, S. 117.
9. DUDEN Wörterbuch. URL: (дата звернення: 30.03.2023).
10. Funke Christoph. *Flucht ins Öde von Wolfgang Behrens*. 2009. URL: https://nachtkritik.de/index.php?option=com_content&view=article&id=2907:die-geschaeftedes-herrn-julius-caesar-lothar-trolle-und-silvia-rieger-verarbeiten-bert-brecht&catid=42:volksbuehne-am-rosa-luxemburg-platz-berlin&Itemid=40 (дата звернення: 30.03.2023).
11. Kindlers Literatur Lexikon. URL: https://www.wikiwand.com/de/Die_Gesch%C3%A4fte_des_Herrn_Julius_Caesar (дата звернення: 30.03.2023).
12. Osborne Charles. *A Translator's Perspective on Die Geschäfte des Herrn Julius Caesar // The Brecht Yearbook / Das Brecht-Jahrbuch 42 Recycling Brecht*. Pp. 256-264. Published online by Cambridge University Press: 09 April 2021. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/abs/brecht-yearbook-das-brechtjahrbuch-42/translators-perspective-on-die-geschafte-des-herrn-julius-caesar/864A25A6DF4170BF571A9620D6E7242D> (дата звернення: 30.03.2023).

Pryshchepa O. P. MEANS OF CONVEYING OF THE COMIC EFFECT IN THE UKRAINIAN VERSION OF B. BRECHT'S NOVEL "THE BUSINESS AFFAIRS OF MR JULIUS CAESAR" TRANSLATED BY N. HORDIYENKO-ANDRIANOVA

The article investigated the translation methods by which the Ukrainian adaptation of B. Brecht's novel The Affairs of Julius Caesar manages to recreate the comic, since there is no separate scientific study of the means of creating the comic in this work by the famous German writer. The author of the article was also interested in the linguistic means and translation methods used by the translator to preserve the stylistic features of the original story. The article briefly reviews the results of research on this novel in foreign and domestic literary studies in order to outline the nature of the literary text the translator has dealt with. The research is based on the original text and its Ukrainian translation by N. Hordienko-Andrianova. Selecting examples of irony, satire, and grotesque from the original and translation, the author of the article resorts to linguistic and literary analysis in order to clarify the artistic nature of the comic in the work of the outstanding German writer and to explain the translation transformations that are used to reproduce it in the Ukrainian text. The

author's arguments are based on the modern theory of literature and translation. Thus, the study found that the novel contains such types of laughter as humour, grotesque, irony, satire, sarcasm and sardonic laughter, which the translator managed to reproduce through various translation methods. These include, for example, lexical transformations of semantic development, lexical transformations made by contextual substitution or holistic transformation; lexical transformations by specification; grammatical transformation by addition. N. Gordienko-Andrianova also resorts to word-for-word and descriptive translation, as well as translates phraseological units by selecting a phraseological equivalent.

The article also focuses on the translation of the title of B. Brecht's novel, which is seen as a play on words. The use of the polysemous lexeme *deed* in translation, which has certain emotional and semantic layers in the Ukrainian language tradition, in particular, a touch of pathos, enhances the ideological load and contributes to the perception of this novel in a satirical and ironic way.

Key words: literary translation, literary method, literary means, satire, irony, grotesque, translation method, translation adequacy, phraseology, lexeme, translation transformations.

Mariia Lychuk

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Olha Romaniuk

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

SPECIFIC TRANSLATION OF ENGLISH-LANGUAGE AGRICULTURAL NEWS DISCOURSE

The relevance of the research is based on the need for an in-depth study of effective ways and means of translating English-language agrarian news texts into Ukrainian. In addition, the topicality of the research is due to the increased attention of linguists to modern media discourse, the type of which is news discourse, and the peculiarities of its translation.

The difficulties of translating agricultural terminology were revealed. The translation of metaphorical terms, figurative and non-figurative phraseology, colloquial lexical elements and clichés, as well as genre features of journalistic texts, can be called the stylistic difficulties of translating journalistic texts, in particular agricultural ones, into Ukrainian. In order to successfully solve the mentioned tasks and achieve the adequacy of the translation, it is necessary to have knowledge and skills for the correct application of methods and techniques of translation of lexical elements. In modern agrarian literature, translators are faced with such a problem as ambiguity of terms.

Strategies and methods of translation of English-language agrarian literature have been studied. To achieve the adequacy of the translation of such terms, it is necessary to take into account their lexical and grammatical environment, that is, the context. When translating complex words or terms, such translation techniques as tracing, transcoding, descriptive translation, and explication are used.

The translation of agrarian terminology requires the translator to be able to correctly transform terms in cumbersome language constructions and to understand the requirements for the translation of agrarian terminology. It was established that the most common lexical-semantic transformations during the translation of agrarian terminology based on the analyzed texts of agrarian news topics are: choice of variant counterpart, tracing, compression. Others, although less often, are also part of the significant lexical-semantic transformations of agricultural terminology, as they are used by the translator to adapt the text, reduce voluminous linguistic constructions and provide an equivalent analogue if it is not in the dictionary.

As a result of the comparative analysis of the originals of English-language agricultural news texts with their translations into Ukrainian, the regularities of the application of a certain translation strategy, as well as the corresponding translation transformations necessary to achieve an adequate translation of the English-language news text, were determined. The problem of finding an equivalent when translating news texts was also analyzed during the research.

Key words: *journalistic style, media discourse, English-language agricultural news text, news discourse, adequate translation of news texts, translation transformations.*

In conditions of intensive development of science and technology, the growing role of international contacts, the problems of unification and standardization of terminology in agricultural news have become particularly relevant in recent decades. The modern world is characterized by global socio-economic changes, which generate certain changes in the lexical-semantic system of the language. Due to the growth of the layer of terminological vocabulary, caused by the development of science, technology, and production, the number of works is

constantly increasing. They consider the peculiarities of terminological vocabulary in general, as well as individual terminological systems in comparison with the commonly used vocabulary and other terminological systems: a wide range of problems is studied, including those related to the definition of the term, the criteria for its selection; their linguistic characteristics are investigated [14].

The sphere of agricultural industry has undergone intensive development in recent years (this development continues even today), therefore, the

terminology of this sphere needs special attention during translation. Technical terms, as linguistic signs representing the concept of the agricultural industry, are an essential component of professional texts and one of the main difficulties of their translation due to their ambiguity, the lack of equivalents of new terms in the translation language, as well as certain differences in the process of term formation in English and Ukrainian languages. In addition, if we take into account the exchange of information between foreign and national scientists, the analysis of translation problems of narrow-field terms becomes especially relevant.

Studying the specifics of the translation of terms, their types, stages, the general requirements for translation, linguists emphasize that an adequate translation of terms requires excellent knowledge of the field of science or technology to which the translation actually relates and understanding the meaning of terms in English and knowledge of professional terminology in native language. Despite numerous studies, the means of expressing the pragmatic potential of English-language agricultural news discourse and the peculiarities of their translation into Ukrainian have not yet been the object of a special study.

The purpose of the research is to comprehensively and thoroughly study the means of expressing the pragmatic potential of English-language agricultural news discourse and the peculiarities of their translation into Ukrainian.

The problem of translating terminology is one of the most difficult problems in the field of linguistics and translation studies, since terminological units, belonging to vocabulary that develops very fast, are in demand by specialists in the specified field and therefore require special attention. There are certain difficulties when translating, since an adequate translation is impossible without additional knowledge, especially regarding the origin, classification, functioning and peculiarities of translation of the terms themselves.

The translation of texts on agricultural topics is a subtype of scientific and technical translation and is defined as the exact reproduction of the original term by means of another language, provided that the content and style are preserved. The reasons for the existence of lexical translation difficulties are, first of all, the differences in the picture of the world of the English and Ukrainian languages, the peculiarities of the polysemy of English and Ukrainian words, the lack of equivalents of new terms in the translation, etc. [11, p. 141].

As for the most frequently used ways of reproducing terms, in particular agricultural ones, they include

transcoding – literal or phoneme-phoneme transfer of the original lexical unit using the alphabet of the language of translation: *accelerator* – *акселератор*; *zooplankton* – *зоопланктон*. When transcoding the letters of a language, the entire form or most of it can be transmitted. Mixed transcoding is sometimes used, when most of the word being transcribed reflects its sound in the source language, but some elements of its graphic form are transmitted.

Transcoding of terms during translation is used in those cases when there is no corresponding concept and corresponding translation equivalent in the culture and, in particular, science of the country of translation, and the translator cannot choose a word or words in the translation language, which adequately expresses the meaning of the concept and satisfies the requirements for term formation. Since a word has one meaning during transcoding, this method of translation is advisable to use in those cases when it is necessary to create a clearly unambiguous term in the translated language.

The terms are prone to another lexical method of translation – tracing – the transfer of not a sound, but a combinatorial composition of a word, when parts of the word (morphemes) or word combinations (lexemes) are translated by the corresponding elements of the translation language: *underseeding* – *нідсія*; *backcrossing* – *зворотнє схрещування*; *sprayerduster* – *обприскувач, обтилювач*; *biodiversity* – *біорізноманіття*.

Often, when choosing between transcoding and tracing, preference is given to the last one, since as a result of using another method of translating terms, units are often formed that do not make sense in the translated language, a kind of pseudoword [10, с. 43].

Tracing can be used only when the translated analogue created in this way does not violate the norms of the use and conjugation of words in the Ukrainian language. This technique is often used when translating complex terms, for example: *absolute humidity* – *абсолютна вологість*; *dissolved organic matter* – *розчинена органічна речовина*; *distilled water* – *дистильована вода* [12].

However, this method is not always a simple mechanical operation to translate the source form into the target language. It is very often necessary to resort to various transformations. First of all, this concerns the change of case forms, the number of words in a phrase, affixes, word order, morphological or syntactic status of a word [7, с. 118]. The translator should always remember that the translated term must sound adequately in the native language.

The methods of translation of terms can also include descriptive translation – the reproduction of new lexical elements of the source language, in which a word, phrase, term or idiom is replaced in the translated language by a phrase (or a phrase with a large number of components) that adequately conveys the meaning of a given word or phrase (term). This technique is used when a lexical unit of the source language is replaced by a word or phrase that conveys its meaning. It has the following requirements:

1) the translation should accurately reflect the meaning of the concept, expressed by the neologism;

2) the description should not be too detailed;

3) the syntactic structure of the word combination should not be complex. However, the method described above has certain disadvantages:

1) the possibility of imprecise or unclear interpretation of the meaning of the concept, expressed by the neologism;

2) violation of brevity [4, с. 70].

Equivalent units are divided into monoequivalent units (having one translation equivalent) and polyequivalent units (having two or more translation equivalents). So, if the element has an equivalent in the translation language, then the translator faces only the problem of choosing a variant equivalent; if the element is multi-equivalent – in this case, it is advisable to choose one variant equivalent of the word adequate in this context from several given in the dictionary. Therefore, the translator should accurately determine the lexical-semantic variant of the word (that is, in which meaning this word is used), and choose the corresponding variant analogue from those listed in the dictionary. Terms that have equivalents in the native language play an important role in translation. They are landmarks in the text, revealing the meaning of other words depending on them. They allow us to find out the character of the text: *acid base balance* – *кислотно-лужний баланс*.

So, the examples given above, which demonstrate the functioning of agricultural terms and possible variants of their translation, draw our attention to the fact that this terminology is prone to polyvariance in translation, polysemy or homonymy, and complex words often require special knowledge and understanding when translating them. In order to prevent difficulties that arise during the translation of professional texts, more active work with special vocabulary, careful study of its ambiguity, synonymy, antonymy, peculiarities of word formation and translation possibilities is necessary.

The translation of agricultural terminology can be made in the following ways:

1) by selecting the equivalent: *Systems of pastoral animal breeding were extended into grassy areas that could be used directly as pasturage* [12] – *Системи вирощування тварин на пасовищах поширювалися на трав'яні поля, які могли використовуватися безпосередньо як пасовища*;

2) by tracing, i.e. component-by-component reproduction of the term: *If humanity were to allow every cultivated ecosystem of the planet to lie fallow, each would quickly return to a state of nature close to that in which it existed 10,000 years ago* [12] – *Якщо б людство дало можливість кожній культивованій екосистемі планети залишитися під пар, кожна з них швидко повернулася б до природного стану, близького до того, в якому вона існувала 10 тисяч років тому*, where *ecosystem (ecological system)* is expressed as *екосистема (екологічна система)*;

3) with the help of differentiation, when dictionaries provide a certain number of meanings that only partially cover the meaning of the word in the original language, and the translator chooses the most suitable option for a certain context:

The great majority of peasants in these countries are too poor to be able to afford the huge machines and large quantities of fertilizers [12] – *Переважає більшість селян у цих країнах є надто бідними, щоб дозволити собі величезні машини та велику кількість мінеральних добрив*, where *fertilizer* is expressed as *мінеральне добриво*, though variants *добриво, обтілювач* etc. are also possible;

4) by applying modulation, which is the replacement of a word or phrase of the source language by a unit of the translation language, the meaning of which is logically deduced from the value of the source unit:

Systems of slash-and-burn cultivation progressively conquered most of the temperate and tropical forests [12] – *Системи підсічно-вогневого вирощування поступово підкорювали більшість помірних та тропічних лісів*, where the component *slash «косити»* of the term *slash-and-burn* is expressed as *підсічно-*, and *burn «палити»* – as *вогневе*, after what the term *підсічно-вогневе вирощування* is formed.

Transcoding is the literal or phonemic transfer of the source lexical item using the alphabet of the target language. This technique is a rare exception in the practice of technical translation (for example, *Matthiola* – *матиюла*, *Anemone* – *анемон*). When translating using the transliteration method, one cannot forget about the «false friends of the translator», in whom the transliteration method of translation leads

to gross distortions of meaning. The terms are subject to another lexical method of translation – tracing – the transfer of not the sound, but the combinatorial composition of the word, when the parts of the word (morphemes) or word combinations (lexemes) are translated by the corresponding elements of the word in the language of translation. This technique is used when translating complex terms. For example: *a standard key-combination* – *стандартна комбінація клавіш*, *рожева вода* – *rose water*. Translation of borrowed words is also possible by describing the meaning.

This technique is used when translating new author's terms-neologisms, which are usually written in quotation marks. Also, during the translation of terminological borrowings, emphasis transformation (strengthening the meaning of a word during translation) and neutralization, which has the opposite meaning of emphasis, are used. In cases when the dictionary does not give an exact equivalent of a particular term or when the use of trace, transliteration or descriptive translation is impractical, other methods of translation are also possible. Other transformation techniques used in translating terms include concretization and generalization.

Concretization is a process in which a unit of broader concrete content is transferred in the target language by a unit of concrete content. When translating terms, it is also possible to use generalization. The generalization of the meaning of the original takes place in cases where the degree of information orderliness of the original unit is higher than the degree of orderliness of the unit corresponding to it in terms of content in the translated language. But the choice of means of translation can also be determined by the context in which this terminological meaning functions.

During the analysis, the selected lexical units were classified according to the following thematic groups that are part of the agronomic discourse:

1) horticulture: *vegetables, species, alfalfa, ecophysiological, epidemiological, physiological, seed coat*;

2) land cultivation: *crop year, agronomic*;

3) variety testing: *to examine, variation, uniformity, novelty, guidance, DUS, distinctness, colour chart, test guideline, morphological description, field test, stability*;

4) biochemistry: *peroxidase, albumen, globulin, lecithin*;

5) genetics: *modified gene, gene, crossing-over, allele*;

6) agrochemistry: *herbicide, insecticide*;

7) selection: *variety, cultivar, breeder, generic, inbred line, variety denomination, variety collection*;

8) patent science: *valid, submission, declaration, nullity, cancellation, register, protected plant variety, property title, grounds for cancellation, farmer's exception, exhaustion of the breeder's right*.

The terms were grouped according to the principle of belonging to this or that scientific sphere.

The names of the competent authorities in the field of agriculture: *International Union for the Protection of New Varieties of Plants (UPOV), Technical Committee (TC), Technical Working Party for Vegetables (TWV), Administrative and Legal Committee (CAJ), Enlarged Editorial Committee (TC- EDC), Administrative and Legal Advisory Group (CAJ-AG), Royal Horticulture Society (RHS), National Seed Institute (INASE)*.

The most open and heterogeneous included in them are the «Variety Testing» and «Horticulture» groups. The limits of these groups are permeable, open to the terms of other scientific fields: biology, soil science, genetics, breeding, ecology, etc. The most closed groups are «Genetics», «Selection», «Biochemistry» due to the specificity of their scientific and conceptual terminology.

Analyzing the main ways of translating terms from the subject under study, we can state that in the groups «Biochemistry», «Agrochemistry» and «Genetics» the main way of translation is transliteration, for example, *peroxidase* – *пероксидаза*, *albumen* – *альбумін*, *globulin* – *глобулін*, *lecithin* – *лецитин*, *herbicide* – *гербіцид*, *insecticide* – *інсектицид*, *gene* – *ген*, *crossing-over* – *кросингвер*, *allele* – *аллель*. The term *modified gene* – *модифікований ген* is two-component and consists of an adjective and a noun. When translating this term, we used the tracing method.

«Land cultivation». When translating the two-component term *crop year* consisting of two nouns into Ukrainian, we took into account that the translation of this construction consists of an adjective and a noun. We also drew attention to the fact that the word «crop» acquires the meaning «agricultural» only within the studied terminological area – agriculture – and within the framework of this word combination. When translating the term *agronomic*, we used transcription.

Among the ways of translating the terms of the «Horticulture» group, the main one is transliteration: *ecophysiological* – *екофізіологічний*, *epidemiological* – *епідеміологічний*, *physiological* – *фізіологічний*. When translating the term *alfalfa* – *люцерна*, we used the method of selecting an equivalent.

The terms *vegetables* – *овочеві культури*, and *species* – *вид* are characterized by intersectoral polysemy, so we consider it appropriate to choose equivalents that most adequately convey the semantic meanings of these terms, taking into account the context within the given terminological area.

Analyzing the two-component term *seed coat*, we noted that both components are nouns in common vocabulary. When translating it into Ukrainian, we took into account that in this case the construction consists of an adjective and a noun – *насіннєва оболонка*.

Such terms of the «Selection» group as *breeder* and *variety* are characterized by intersectoral polysemy. Thus, the equivalents chosen by us taking into account the context most adequately convey the semantic meanings of these terms in the terminological field.

The two-component terms *variety denomination* – *найменування сорту* and *variety collection* – *колекція сортів* consist of commonly used words, which in combination acquire a new meaning and create terms. We translated these terms using the genitive case.

To translate the first component of the two-component term *inbred line* – *інbredна лінія*, we used transcription, and for the second one – selection of the equivalent. Thus, the whole term is translated in a mixed way.

When translating the terms *generic* – *родовий* and *cultivar* – *сорт культурної рослини*, we used the method of selecting the equivalent.

«Variety testing». We translated the terms *variation* – *варіювання*, *guidance* – *керівництво*, *distinctness* – *відмінним*, *uniformity* – *однорідність*, *novelty* – *новизна* by selecting the equivalent.

When translating the term *stability* – *стабільність*, we used the technique of transliteration. The term *to examine* – *проводити випробування* refers to the commonly used vocabulary. In addition, it is characterized by homonymy. When translating it, we used the method of selecting an equivalent with lexical expansion.

The two-component terms *field test* – *польове випробування*, *colour chart* – *колірна шкала* we translated taking into account the fact that the constructions consist of adjectives and nouns.

We translated the two-component term *morphological description* – *морфологічний опис* using tracing method.

The two-component term *test guideline* – *методика випробування*, consisting of two nouns, the first of which refers to the commonly used vocabulary, was translated using the genitive case.

This group also contains the abbreviation *DUS*. This is a three-component letter abbreviation formed

from the initial letters of the words included in this word combination. We established unabbreviated forms – *distinctness*, *uniformity*, *stability*. Then we translated each part of the unabbreviated form separately and made an abbreviation from the initial letters of the translated components – *BPC*.

The three-component term *protected plant variety* – *сорт рослини, що охороняється*, consisting of an adjective and nouns of common vocabulary, was translated by the method of tracing with a rearrangement of components.

The term *grounds for cancellation* – *підстави для скасування* consists of two common vocabulary nouns, the components of which are connected by a preposition. We used a prepositional translation and preserved the order of the components of the original.

The term *exhaustion of the breeder's right* – *вичерпання права селекціонера* is a complex nominative construction consisting of three nouns connected by a preposition. Moreover, only one component of this construction – *breeder* – is a term. We translated this term using the genitive case, and changed the word order of the original.

Group «Names of competent authorities in the field of agriculture» consists of abbreviations.

The concept of «Text stylistics» is widely known, but its content is presented in a general form and has an ambiguous understanding. The point is that the definition of this science was formed much earlier than the formation of the science itself. The linguistics of the text is actively developing and demonstrates the essential need for the combined study of the stylistics of the text with grammar, semantics of the text, and so on.

The basis of this science consists of two most important elements, which include stylistics and text. The first component refers to a stylistic approach to all textual phenomena, the second defines the subject of study and in connection, that establishes the stylistic specificity of learning of work with texts and not with traditional language units [5, p. 64].

The essence of the stylistic approach consists in the study of the functioning of the text and ways of using its components, fragments, parts, sections, stylistic specification of the text (language), methods of expressiveness of the text. At first glance, it is not difficult to define the word «text». However, this concept is deep and multifaceted. The following definition can be found in the dictionary: «Text – (from Latin *Textus* – tissue, interweaving, connection) is a sequence of symbolic units connected by a semantic link, the main properties of which are coherence and integrity» [9, p. . 203]. However, this interpretation of

the text seems a little incomplete, so it makes sense to consider multiple variants of the definitions of the text presented in the interpretive translation dictionary. The most complete of them is the following: «A text is a work of a speech-creative process that is complete, objectified in the form of a written document, a work consisting of a title (heading) and a number of special units (supraphrasal units) connected by various types of lexical, grammatical, logical, stylistic connections with a certain orientation and pragmatic attitude» [10, p. 61].

Кожному тексту притаманний свій функціональний стиль – різновид літературної мови, в якому мова виступає в тій чи іншій соціально значущій сфері суспільно-мовної практики людей і особливості якої зумовлені особливостями спілкування в даній сфері [8, с. 31].

Each text has its own functional style – a type of literary language in which the language appears in one or another socially significant sphere of the sociolinguistic practice of people and the features of which are determined by the peculiarities of communication in this sphere [8, p. 31].

The study of abbreviations is relevant and related to the widespread use of abbreviated words in scientific and technical literature. «The main features of the scientific and technical text can be called the logical sequence of the presentation and the orderly system of connections between the parts of the statements, as well as the author's desire for brevity and accuracy, while preserving the richness of the content» [андр, p. 87]. Abbreviations fit harmoniously into texts and allow you to avoid multiple repetitions of cumbersome terminological combinations that complicate the perception of information. A detailed study of abbreviations will contribute to a better understanding, as well as a quick and correct translation of specialized scientific and technical texts.

We translated such an abbreviation as *UPOV* (*International Union for the Protection of New Varieties of Plants*) using transliteration – *УПОВ*. The abbreviation «*UPOV*» is derived from the French name of the organization – «*Union Internationale pour la protection des obtentions végétales*». It is worth mentioning that we did not decipher the components of this abbreviation in Ukrainian – we borrowed the outer shell and meaning of the abbreviation as a whole.

Such abbreviations as *TC* (*Technical Committee*) – (*ТК*) *Технічний комітет*, *TWV* (*Technical Working Party for Vegetables*) – (*ТРО*) *Технічна робоча група по овочевим культурам*, *CAJ-AG* (*Administrative and Legal Advisory Group*) – *АЗК-КГ* (*Консульта-*

тивна група Адміністративного та законодавчого комітету), *CAJ* (*Administrative and Legal Committee*) – (*АЗК*) *Адміністративний і законодавчий комітет* were translated by determining the unabridged forms, translating each part of the unabridged form separately and compiling an abbreviation from the translated components.

When translating the abbreviation *TC-EDC* (*Enlarged Editorial Committee*), we determined the unabridged form, translated each part separately – Розширений редакційний комітет, and used the translated components to compose the abbreviation – *ППК*. At the same time, we considered it necessary to give a translation comment in brackets – *ППК* (*Technical Committee is part of the Enlarged Editorial Committee*).

When translating the abbreviation *RHS* (*Royal Horticulture Society*) – *Королівське товариство садівників*, we determined the unabridged form and translated each part of the unabridged form separately. Taking into account the fact that this abbreviation occurs only once in the text of the research material, we consider it appropriate to use the unabridged form in the translation.

The difficulty in translating the abbreviation *INASE* (*National Seed Institute*) is in the fact that the abbreviation is letter-syllabic. The abbreviation *INASE* is derived from the Spanish name of the institute «*Sitio oficial del Instituto Nacional de Semillas*». Since the text of the research material contains the unabridged form of this abbreviation in English, we consider it better to translate from English to Ukrainian with a permutation of the components and make an alphabetic abbreviation. Thus, we translated this abbreviation as *ННас* (*Національний інститут насінництва*).

In the analyzed material, we found a large number of monolexical terms and a relatively small number of terminological units consisting of two or more components.

A characteristic feature of agricultural terms is that many of them consist of simple words that are not terms. It is also interesting that some words in terms-phrases have a meaning that is not given in the dictionary.

Agricultural discourse is characterized by the peculiarity of the functioning of various terms in it, which can be divided into terminological groups, such as horticulture, selection, agrochemistry, seed production, genetics, etc.

The translation of terms is a responsible task for the translator, who should take into account the fact that each language develops independently: it has

its own linguistic realities, established cultural and historical realities, new realities appear that do not yet have translation equivalents in other languages. To overcome the difficulties that arise during the translation of professional, in particular, agricultural texts, it is necessary to carefully analyze the special vocabulary, study its ambiguity, synonymy, antonymy, peculiarities of word formation and translation possibilities. It is determined that researchers propose to convey terms by means of transcoding, tracing, explication, and the use of an equivalent.

The translation of terminology is complicated by the ambiguity of terms, the lack of translation analogues, a large number of synonyms, as well as problems related to the insufficient orderliness of terminology both at the national and international levels. For an adequate translation into Ukrainian of agricultural terms in the texts of news media discourse, it is necessary to correctly analyze, determine semantic-pragmatic, grammatical translation difficulties and use certain translation transformations.

Bibliography:

1. Абабілова Н., Білокамінська В. Особливості перекладу термінів українською мовою. Молодий вчений. 2015 р. № 2 (17). С. 126–128.
2. Андрієнко Т. П. Стратегії в інтеракційній моделі перекладу (на матеріалі перекладу англійських прозових та драматургічних творів українською) : дис. докт. філол. наук : 10.02.16 «Перекладознавство». К., 2017. 499 с.
3. Балахтар В. В., Балахтар К. С. Адекватність та еквівалентність перекладу. URL: <http://www.confcontact.com/20110531/fk-balahtar.htm>.
4. Білозерська Л. Термінологія та переклад: навч. посібник для студ. філол. напряму підготовки /Л. Білозерська, Н. Возненко, С. Радецька. Вінниця: Нова книга. 2010. 232 с.
5. Донець П. Н. Лінгвокультурні контрасти та перекладацькі трансформації. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. : Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов. Х., 2017. Вип. 85. С. 6–10.
6. Кіслухіна М. В. Структурно-семантичні особливості англійських субстантивних термінів (на матеріалі підмови мікробіології). Діахронічне, типологічне і контрастивне дослідження германських, романських і слов'янських мов (семантика й словотвір) : Матеріали міжнародної наукової конференції 24–25 квітня 2001 / відп. ред. В. Д. Каліущенко. Донецьк : ДонНУ, 2001. С. 109–113.
7. Кікець І. До питання про деякі труднощі при перекладі термінів і шляхи їх подолання. Вісник державного університету «Львівська політехніка». Львів : Львівська політехніка. 2000. № 402. 420 с.
8. Максимов С.Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту для студентів факультету перекладачів. Київ : Ленвіт, 2011. 175 с.
9. Миколишена Т. В. Перекладацька домінанта як основа успішного перекладу. Збірник наукових праць «Південний архів». Сер. : Філологічні науки. Херсон, 2018. Вип. 73. С. 203–206.
10. Ольховська А. С. Посібник для навчання майбутніх філологів передачі імплікатур тексту оригіналу в усному перекладі з аркуша з української мови на англійську (категорія означеності / неозначеності): [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів за спеціальністю «Переклад» (англійська мова)] / А. С. Ольховська. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 60 с.
11. Шулік С. Актуальні проблеми художнього перекладу. Перекладацькі інновації : матеріали V Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, м. Суми, 12–13 березня 2015 р. редкол.: С.О. Швачко, І.К. Кобякова, О.О. Жулавська та ін. Суми : СумДУ, 2015. С. 141–143.

Sources of illustrative material:

12. BBC. URL: <https://www.bbc.co.uk/>
13. CNN. URL: <https://edition.cnn.com/>

Личук М.І., Романюк О.М. СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОМОВНОГО АГРАРНОГО НОВИННОГО ДИСКУРСУ

Актуальність дослідження ґрунтується на необхідності глибинного вивчення ефективних шляхів та засобів перекладу англійських аграрних новинних текстів українською. Крім того, актуальність теми зумовлена й посиленням уваги лінгвістів до сучасного медіа-дискурсу, видом якого є новинний дискурс, та особливостей його перекладу.

Виявлено труднощі перекладу аграрної термінології. Стилiстичними труднощами перекладу публіцистичних текстів, зокрема сільськогосподарських, українською мовою можна назвати переклад метафоричних термінів, образної та необразної фразеології, розмовних лексичних елементів

та кліше, а також жанрові особливості публіцистичних текстів. Для успішного вирішення названих завдань та досягнення адекватності перекладу необхідно мати знання та навички для правильного застосування методів та прийомів перекладу лексичних елементів. У сучасній аграрній літературі перекладачі стикаються з такою проблемою як багатозначність термінів.

Досліджено стратегії та способи перекладу англомовної аграрної літератури. Для досягнення адекватності перекладу таких термінів необхідно враховувати їхнє лексико-граматичне оточення, тобто контекст. Під час перекладу складних слів чи термінів використовуються такі прийоми перекладу, як калька, транскодування, описовий переклад, експлікація.

Переклад аграрної термінології вимагає від перекладача вміння правильно трансформувати терміни у громіздких мовних конструкціях та розуміти вимоги до перекладу аграрної термінології. Встановлено, що найпоширенішими лексико-семантичними трансформаціями під час перекладу аграрної термінології на основі проаналізованих текстів аграрної новинної тематики є: вибір варіантного відповідника, калькування, компресія. Інші, хоча й рідше, також входять до складу значних лексико-семантичних трансформацій сільськогосподарської термінології, оскільки використовуються перекладачем для адаптації тексту, скорочення об'ємних мовних конструкцій та надання еквівалентного аналога, якщо його немає у словнику.

У результаті зіставного аналізу оригіналів англомовних аграрних новинних текстів з їх перекладами українською були визначені закономірності застосування певної перекладацької стратегії, а також відповідних перекладацьких трансформацій, що необхідні для досягнення адекватного перекладу англомовного новинного тексту. Також у ході дослідження була проаналізована проблема пошуку еквівалента при перекладі новинних текстів.

Ключові слова: публіцистичний стиль, медіа-дискурс, англомовний аграрний новинний текст, новинний дискурс, адекватний переклад новинних текстів, перекладацькі трансформації.

Відомості про авторів

Абабілова Н. М. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Агібалова Т. М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Аксютіна Т. В. – викладач кафедри англійської філології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Аллахвердієва Г. З. – викладач Азербайджанського державного педагогічного університету (Азербайджан)

Архіпова І. М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Ахмадова В. Г. – головний спеціаліст науково-організаційного відділу Азербайджанського державного педагогічного університету (Азербайджан)

Безугла І. В. – старший викладач кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Бортун К. О. – кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри інформаційної, бібліотечної, архівної справи та соціально-політичних і гуманітарних дисциплін ПВНЗ «Європейський університет»

Василенко І. О. – старший викладач кафедри іноземних мов Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Верезубенко М. М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Галаган Я. В. – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Галайбіда О. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Гладченко А. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри східноєвропейських мов Національної академії Служби безпеки України

Голі-Оглу Т. В. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови та слов'янської філології ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Гришкова Р. О. – доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри іноземних мов Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Громко Т. В. – доктор філологічних наук, доцент кафедри української філології та журналістики Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Гуменюк Н. Г. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови і комунікацій Київського університету імені Бориса Грінченка

Дерік І. М. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Дубровський Р. О. – кандидат філологічних наук, в. о. директора фахового коледжу, доцент кафедри української мови і літератури та методик їх навчання Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка

Єліссєва С. В. – старший викладач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Жижома О. О. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та слов'янської філології ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Заваринська І. Ф. – кандидат філологічних наук, викладач кафедри загального мовознавства і слов'янських мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Льченко О. А. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій Національної академії Національної гвардії України

Казимір І. С. – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри англійської мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка; докторантка кафедри англійської мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Калашник О. В. – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри педагогіки, української та іноземної філології Харківської державної академії дизайну і мистецтв

Карачова Д. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Карпушина М. Г. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Катеринич П. В. – доктор філософії, викладач кафедри кіно- і телемистецтва Навчально-наукового інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Кіндрась І. В. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри східних мов Навчально-наукового гуманітарного інституту Національної академії Служби безпеки України

Ковальова Г. М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовної підготовки Донбаської державної машинобудівної академії

Комарницька О. І. – кандидат філологічних наук, доцент доцент кафедри іноземних мов Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Комарова О. С. – доцент кафедри східноєвропейських мов Національної академії Служби безпеки України

Короткова Ю. М. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Донецького державного університету внутрішніх справ

Косович О. В. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри романо-германської філології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Костусяк Н. М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри – професор кафедри української мови Волинського національного університету імені Лесі Українки

Круть О. В. – кандидат філологічних наук доцент кафедри англійської філології та перекладу Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Кулик О. Д. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри української лінгвістики і методики навчання Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Кучмак К. І. – аспірантка кафедри української філології та журналістики Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Лахно Н. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови факультету української філології, культури і мистецтва Київського університету імені Бориса Грінченка

Лещінська А. В. – старший викладач кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Линтвар О. М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету

Личук М.І. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри романо-германських мов і перекладу Національного університету біоресурсів і природокористування України

Львова Н. Л. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри фонетики і практики англійської мови Київського національного лінгвістичного університету

Максимова А. Я. – кандидат наук з державного управління, викладач кафедри міжнародних відносин та соціально-гуманітарних дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Малінко О. Г. – старший викладач кафедри іноземних мов Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Марчишина А. А. – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри англійської мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Межов О. Г. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови Волинського національного університету імені Лесі Українки

Меліков Т. П. – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри арабської філології Бакинського державного університету (Азербайджан)

Пахненко І. І. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Пашко С. В. – викладач кафедра філології та соціально-гуманітарних дисциплін Відокремленого структурного підрозділу ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» Полтавський інститут економіки і права

Петренко О. Д. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

П'єцух О. І. – доктор філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Плетенецька Ю. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету

Польовик Д. В. – аспірантка Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Прищепя О. П. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології та зарубіжної літератури Навчально-наукового інституту іноземної філології Житомирського державного університету імені Івана Франка

Римар Н. Ю. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри славістичної філології, педагогіки та методики викладання Білоцерківського національного аграрного університету

Романчук С. М. – доцент кафедри журналістики, доцент ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»; докторант кафедри української мови Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Романюк О.М. – здобувач 1 р.н. другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 035 Філологія (переклад включно), перша англійська, групи ФіЛАН-22001мз Національного університету біоресурсів і природокористування України

Сабельникова Т. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Донецького державного університету внутрішніх справ

Собор А. Б. – доцент Азербайджанського університету мов (Азербайджан)

Степанова С. Є. – аспірантка кафедри загального та слов'янського мовознавства Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Сушко О. І. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Телстова С. Г. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Фецко І. М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри українського прикладного мовознавства Львівського національного університету імені Івана Франка

Хаяла Мугамат – доктор філологічних наук доцент, кафедра азербайджанської мови та методики її викладання, голова ради молодих вчених Сумгайтського державного університету (Азербайджан)

Чакал І. С. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри румунської та класичної філології філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Черненко О. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської і фіно-угорської філології Київського національного лінгвістичного університету

Шатілова Н. О. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Юносова В. О. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та славістики Бердянського державного педагогічного університету

Ярова Л. О. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

НОТАТКИ

Науковий журнал

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Філологія. Журналістика

Том 34 (73) № 1 2023

Частина 1

Коректура • *Н. Пирог*

Комп'ютерна верстка • *В. Гайдабрус*

Адреса редакції:

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

м. Київ, вул. Івана Кудрі, 33

Електронна пошта: editor@philol.vernadskyjournals.in.ua

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 36,50. Ум. друк. арк. 41,75. Зам. № 0523/307

Підписано до друку 22.05.2023. Наклад 150 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Телефон +38 (048) 709 38 69,

+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6424 від 04.10.2022 р.